

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Economics and Business Faculty

X საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია
X INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

**გლობალიზაციის გამოწვევები
ეკონომიკასა და ბიზნესში**

**CHALLENGES OF GLOBALIZATION IN
ECONOMICS AND BUSINESS**

**შრომების კრებული
PROCEEDINGS**

X საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია
X International Scientific Conference

გლობალიზაციის გამოწვევები
ეკონომიკასა და ბიზნესში
Challenges of Globalization in
Economics and Business

შრომების კრებული
Proceedings

7 ნოემბერი, 2025
November 7, 2025
თბილისი, საქართველო
Georgia, Tbilisi

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Economics and Business Faculty

X International Scientific Conference

Challenges of Globalization in Economics and Business

Proceedings

November 7, 2025

Georgia, Tbilisi

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

X საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია

**გლობალიზაციის გამოწვევები
ეკონომიკასა და ბიზნესში**

შრომების კრებული

7 ნოემბერი, 2025
თბილისი, საქართველო

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2026

ISBN 978-9941-36-494-5 (pdf)

კონფერენციის სარედაქციო კოლეგია:

გიორგი ლაღანიძე – თსუ პროფესორი, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი, თავმჯდომარე;

ვლადიმერ პაპავა – თსუ პროფესორი, აკადემიკოსი;

ავთანდილ სილაგაძე – თსუ პროფესორი, აკადემიკოსი, საერთაშორისო ეკონომიკისა და ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრის ხელმძღვანელი;

ელგუჯა მექვაბიშვილი – თსუ პროფესორი, თსუ თეორიული ეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელი, ჟურნალის „ეკონომიკა და ბიზნესი“ მთავარი რედაქტორი;

რევაზ გოგოხია – ეკონ. მეცნიერებათა დოქტორი, ჟურნალის „ეკონომიკა და ბიზნესი“ მთავარი რედაქტორის მოადგილე;

რამაზ აბესაძე – ეკონ. მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი;

იური ანანიაშვილი – თსუ პროფესორი, ეკონომეტრიკის კათედრის ხელმძღვანელი;

თეიმურაზ ბერიძე – თსუ პროფესორი;

სიმონ გელაშვილი – თსუ პროფესორი, ეკონომიკური და სოციალური სტატისტიკის კათედრის ხელმძღვანელი;

რევაზ გველესიანი – თსუ პროფესორი, ეკონომიკური პოლიტიკის კათედრის ხელმძღვანელი;

ნუგზარ თოდუა – თსუ პროფესორი, მარკეტინგის კათედრის ხელმძღვანელი;

ირაკლი კოვზანაძე – თსუ პროფესორი, ფინანსების და საბანკო საქმის კათედრის ხელმძღვანელი;

დავით ნარმანია – თსუ პროფესორი, მენეჯმენტისა და ადმინისტრირების კათედრის ხელმძღვანელი;

ლევან საბაური – თსუ პროფესორი, ბუღალტრული აღრიცხვისა და აუდიტის კათედრის ხელმძღვანელი;

დემურ სიჭინავა – თსუ პროფესორი, ეკონომიკისა და ბიზნესში ინფორმაციული ტექნოლოგიების კათედრის ხელმძღვანელი;

მირიან ტუხაშვილი – თსუ პროფესორი, მაკროეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელი;

თემურ შენგელია – თსუ პროფესორი, საერთაშორისო ბიზნესის კათედრის ხელმძღვანელი;

ეთერ ხარაიშვილი – თსუ პროფესორი, მიკროეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელი;

იოსებ ხელაშვილი – თსუ პროფესორი, ტურიზმისა და მასპინძლობის მენეჯმენტის კათედრის ხელმძღვანელი;

ელინა გაილე-სარკანე – პროფესორი, ლატვია;

ინტა ოსტროვსკა – პროფესორი, ლატვია;

ტალაიბეკ კოიჩუმანოვი – პროფესორი, ყირგიზეთი;

იაცეკ სტროინი – პროფესორი, პოლონეთი;

გიუნტერ ჰოფბაუერი – პროფესორი, გერმანია;

რაინერ ვენერი – პროფესორი, გერმანია;

ტატიანა სობოლიევა – ასოცირებული პროფესორი, უკრაინა;

ნატიკ გურბანოვი – ასოცირებული პროფესორი, აზერბაიჯანი;

მანანა ლობჯანიძე – თსუ ასოცირებული პროფესორი, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე;

მარინა ჩავლეიშვილი – თსუ ასოცირებული პროფესორი, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ხარისხის უზრუნველყოფის სამსახურის უფროსი;

მერაბ ხოხობაია – თსუ ასოცირებული პროფესორი, სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების სამსახურის უფროსი.

კონფერენციის საორგანიზაციო კომიტეტი:

გიორგი ღალანიძე – თსუ პროფესორი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი, თავმჯდომარე;

მანანა ლობჯანიძე – თსუ ასოცირებული პროფესორი, დეკანის მოადგილე სამეცნიერო დარგში;

მერაბ ხოხობაია – თსუ ასოცირებული პროფესორი, სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების სამსახურის უფროსი;

ლალი ჩიკვილაძე – თსუ სამეცნიერო კვლევებისა და განვითარების სამსახურის მთავარი სპეციალისტი;

უჩა გოგრიჭიანი – თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საზოგადოებასთან ურთიერთობების სამსახურის უფროსი;

აკაკი მიქაბერიძე – თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ფინანსური მენეჯერი;

ზვიად სიგუა – თსუ სასწავლო პროცესების მართვის სამსახურის მთავარი სპეციალისტი;

დავით ნერგაძე – თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურის მთავარი სპეციალისტი;

ბონდო კაკუბავა – თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის რესურსების მართვის სამსახურის უფროსი;

რუსუდან მაისურაძე – თსუ დოქტორანტი.

Conference Editorial Board:

Giorgi Gaganidze – TSU Professor, Dean of the Faculty of Economics and Business; Chairman;

Vladimer Papava – TSU Professor, Academician;

Avtandil Silagadze – TSU Professor, Academician, Head of the Department of International Economics and History of Economic Thought;

Elguja Mekvabishvili – TSU Professor, Head of the Department of Theoretical Economics, Chief Editor of the Faculty magazine "Economics and Business";

Revaz Gogokhia – TSU Professor, Deputy Chief Editor of the Faculty magazine "Economics and Business";

Ramaz Abesadze – Doctor of Economic Sciences, Director of the Paata Gugushvili Institute of Economics of Ivane Javakhi-shvili Tbilisi State University;

Iuri Ananiashvili – TSU Professor, Head of the Department of Econometrics;

Teimuraz Beridze – TSU Professor;

Simon Gelashvili – TSU Professor, Head of the Department of Economic and Social Statistics;

Revaz Gvelesiani – TSU Professor, Head of the Department of Economic Policy;

Nugzar Todua – TSU Professor, Head of the Department of Marketing;

Irakli Kovzanadze – TSU Professor, Head of the Department of Finance and Banking;

Davit Narmania – TSU Professor, Head of the Department of Management and Administration;

Levan Sabauri – TSU Professor, Head of the Department of Accounting and Auditing;

Demur Sitchinava – TSU Professor, Head of the Department of Information Technologies in Economics and Business;

Mirian Tukhashvili – TSU Professor, Head of the Department of Macroeconomics;

Temur Shengelia – TSU Professor, Head of the Department of International Business;

Eter Kharaishvili – TSU Professor, Head of the Department of Microeconomics;

Ioseb Khelashvili – TSU Professor, Head of the Department of Tourism and Hospitality Management;

Elina Gaile-Sarkane – Professor, Latvia;

Inta Ostrovska – Professor, Latvia;

Talaibek Koichumanov – Professor, Kyrgyzstan;

Jacek Strojny – Professor, Poland;

Gunter Hofbauer – Professor, Germany;

Rainer Wehner – Professor, Germany;

Tetiana Sobolieva – Associate Professor, Ukraine;

Natik Gurbanov – Associate Professor, Azerbaijan;

Manana Lobzhanidze – TSU Associate Professor, Deputy Dean of TSU Faculty of Economics and Business;

Marina Chavleishvili – TSU Associate Professor, Head of Quality Assurance Service;

Merab Khokhobaia – TSU Associate Professor, Head of Scientific Research and Development Department.

Conference Organizing Committee:

Giorgi Gaganidze – Professor, Dean of the Faculty of Economics and Business, Chairman;

Manana Lobzhanidze – Associate Professor, Deputy Dean, faculty of Economics and Business;

Merab Khokhobaia – Associate Professor, Head of the Department of Scientific Research and Development, faculty of Economics and Business;

Lali Chikviladze – Main Specialist, Department of Scientific Research and Development, faculty of Economics and Business;

Ucha Gogrichiani – Head of Public Relations Department, faculty of Economics and Business;

Akaki Mikaberidze – Financial Manager, Faculty of Economics and Business;

Zviad Sigua – Main Specialist, Educational Service Management Department, faculty of Economics and Business;

David Nergadze – Main Specialist, Public Relations Department, faculty of Economics and Business;

Bondo Kakubava – Head of Material Resources Management Department, faculty of Economics and Business;

Rusudan Maisuradze – Doctoral Student, faculty of Economics and Business.

ს ა რ ზ ე ვ ი Contents

ნიკა აბდუშელიშვილი – მცირე და საშუალო ბიზნესის როლი რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებაში	15
Nika Abdushelishvili – The role of small and medium-sized businesses in the economic development of regions	15
ანა აბესაძე – გლობალური ველნეს ტურიზმის თანამედროვე ტენდენციები	21
Ana Abesadze – Modern trends in global wellness tourism	21
ოთარ აბესაძე – კრიპტოვალუტის როლი გლობალურ ვაჭრობაში და მისი გამოყენების სტატისტიკური ტენდენციები საქართველოში	28
Otar Abesadze – The role of cryptocurrency in global trade and statistical trends in its use in Georgia	28
ნინო აბესაძე, ნინო დოხტურიშვილი – კახეთის რეგიონის მოსახლეობის დემოგრაფიული განწყობისა და ქცევის სტატისტიკური ანალიზი თანამედროვე ეტაპზე	36
Nino Abesadze, Nino Dokhturishvili – Statistical analysis of demographic attitudes and behavior of the population of the Kakheti region at the modern stage	36
ზურაბ აბრამიშვილი – კმაყოფილდება თუ არა მდგრადი ეკონომიკისადმი წაყენებული მოთხოვნები ბიტკოინის მაინინგის პროცესში?	45
Abramishvili Zurabi – Are the requirements for a sustainable economy met in the Bitcoin mining process	45
ლელა ადუაშვილი – აგფლაცია გლობალიზაციის ეპოქაში: საქართველოს სასურსათო ბაზრის რეაგირება მსოფლიო შოკებზე	50
Lela Aduashvili – Agflation in the Era of Globalization: Georgia's Food Market Response to Global Shocks	50
ნანა ასლამაზიშვილი – ეროვნული ანგარიშების ფუნდამენტური კატეგორიის – მშპ-ის არსის არასწორი გაგების საკითხისათვის	58
Nana Aslamazishvili – On the Issue of Misunderstanding the Essence of GDP – a Fundamental Category of National Accounts	58
თეიმურაზ ბაბუნაშვილი – უცხოური ინვესტიციების გავლენის მნიშვნელობა საქართველოში ტურისტული ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელებაში	68
Teimuraz Babunashvili – The importance of the influence of foreign investments in the implementation of tourism infrastructure projects in Georgia	68
გივი ბედიანაშვილი – უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები ეკონომიკური ზრდის კონტექსტში გლობალური კონფრონტაციული გარემოს და განუზღვრელობის პირობებში	73

Givi Bedianashvili – Foreign Direct Investment in the Context of Economic Growth under a Global Confrontational Environment and Uncertainty	73
ხათუნა ბერიშვილი – გლობალური გამოწვევების პირობებში ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის კონცეფციის ევოლუცია	81
Khatuna Berishvili – The Evolution of the Concept of Corporate Social Responsibility in the Context of Global Challenges	81
ირაკლი გაზდელიანი – ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვის მნიშვნელობა საქართველოს სასოფლო – სამეურნეო სექტორში	88
Irakli Gazdeliani – Implementation Significance of Digital Technologies in Georgia's Agricultural Sector	88
სიმონ გელაშვილი, ანა გიგაური – საქართველოში დასაქმებისა და უმუშევრობის დონის სტატისტიკური ანალიზი სქესისა და ასაკის მიხედვით	96
Simon Gelashvili, Ana Gigauri- Statistical Analysis of Employment and Unemployment Levels in Georgia by Gender and Age	96
ნინო გრიგოლაია – საწარმოს ციფრული პლატფორმის ფორმირების გზები	106
Nino Grigolaia – Ways to form an enterprise digital platform	106
ნინო დამენია, ლევან ქისტაური – „საქართველოს აგროდაზღვევის სექტორში არსებული ძირითადი გამოწვევები“	113
Nino Damenia, Levan Kistauri – Key challenges in Georgia's agricultural insurance sector	113
გვანცა ერისთავი – ქართული ღვინის ექსპორტის განვითარების მიმოხილვა საერთაშორისო ბაზარზე	121
Gvantsa Eristavi – An Overview of the Development of Georgian Wine Exports in the International Mark	121
გულნაზ ერქომაიშვილი – ეკონომიკური დიპლომატია – ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი	127
Gulnaz Erkomaishvili – Economic diplomacy – an important tool for protecting a country's economic security	127
მარიამ ვარდიშვილი – შემოსავლების აღიარების ახალი მოდელი სსბასს 47 -ის მიხედვით ...	134
Mariam Vardiashvili – A New Revenue Recognition Model under IPSAS 47	134
შოთა ვეშაპიძე – საქართველოს გეოეკონომიკური ჩართულობა გლობალურ ვაჭრობის ქსელებში	142
Shota Veshapidze – Georgia's Geo-Economic Integration into Global Trade Networks	142
ნატო კაკაშვილი, ხათუნა ბარბაქაძე, ნათია კახნიაშვილი – საშემოსავლო გადასახადის თავისებურებები საქართველოში	149

NatoKakashvili Khatuna Barbakadze, Natia Kakhniashvili – Peculiarities of Income Tax in Georgia	149
ნინო კულატამიშვილი – ახალგაზრდების შრომის ბაზრის თეორიული და ეკონომეტრიკული ანალიზი გლობალური შრომის ბაზრის კონტექსტში	153
Nino Kulatamishvili – Theoretical and Econometric Analysis of Youth Labor Market in the Context of the Global Labor Market	153
თამარ ლაზარიშვილი – სოფლის მეურნეობის ციფრული ტრანსფორმაციის გამოწვევები გლობალიზაციის პროცესში	160
Tamar Lazariashvili – Challenges of Digital Transformation in Agriculture in the Process of Globalization ...	160
ეკა ლეკაშვილი – ახალი ინსტრუმენტები ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების გასაძლიერებლად	167
Eka Lekashvili – New tools to strengthen the EU’s economic security	167
მარინა მაისურაძე – ფასს 18 – „ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა და გამჟღავნება“: სიახლეები გამოწვევები და პრაქტიკული მნიშვნელობა	174
Marina Maisuradze – IFRS 18 – „Presentation and Disclosure in Financial Statements“: Innovations, Challenges, and Practical Implications	174
თინა მელქოშვილი, მაია გიორგობიანი, მზია ტიკიშვილი – სახელმწიფოს მიერ პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსების კვლევის შედეგები თსუ-ს მაგალითზე	180
Tina Melkoshvili, Maya Giorgobiani, Mzia Tikishvili – Results of a study on state funded priority programs using the example of TSU	180
ცირა მიქატაძე – ქართული პროდუქციის გამოწვევები გლობალურ ბაზარზე	187
Tsira Mikatadze – Challenges for Georgian products in the global market	187
გიორგი მიქელაძე, მარიამ ოქრუაშვილი, ანა ვარამაშვილი – საქართველოს შინამეურნეობებში მცხოვრები ბავშვების ფუნქციონირებისა და საფუძვლიანი სწავლების უნარების სტატისტიკური გამოკვლევა: ძირითადი მიგნებები	192
Giorgi Mikeladze, Mariam Okruashvili, Ana Varamashvili – A Statistical Study of children’s Functioning and Foundational Learning Skills in Georgia: Key findings	192
ნინო მიქიაშვილი – ხელოვნურ ინტელექტს და ეკონომეტრიკას შორის ურთიერთკავშირი: თანამედროვე ეკონომიკური კვლევის გამოწვევები	199
Nino Mikiashvili – The Interrelationship between Artificial Intelligence and Econometrics: Challenges of Contemporary Economic Research	199
მარინე ნაცვალაძე – ეკონომიკური გარემო ქალებისთვის გიგ-ეკონომიკის პირობებში	208
Marine Natsvaladze – Economic Environment for Women in the Gig Economy	208

ზუმრუდ ნაჯაფოვა – საერთაშორისო ბიზნეს საქმიანობა და სახელმწიფო მხარდაჭერა აზერბაიჯანული კომპანიებისთვის	216
Nadjafova Zumrud Babir kizi – INTERNATIONAL BUSINESS ACTIVITIES AND STATE SUPPORT FOR AZERBAIJANI COMPANIES	216
დავით როინიშვილი – ლუზის ეფექტი და საბაზრო მოთხოვნის კოგნიტური საწყისები: ქცევითი ექსპერიმენტის ანალიზი	221
David Roinishvili – Anchoring Effect and the Cognitive Foundations of Market Demand: Evidence from Behavioral Experiment	221
ლევან საბაური, ნადეჟდა კვატაშიძე – მდგრადობის ანგარიშგების ინტეგრირება კორპორაციულ ანგარიშგებასთან	228
Levan Sabauri, Nadejda Kvatashidze – Integration of Sustainability Reporting with Corporate Reporting ...	228
ზვიად სიგუა – მანქანური სწავლების ევოლუცია და პრაქტიკული გამოყენება ციფრული ინტელექტის ეპოქაში	241
Zviad Sigua – Evolution and Practical Applications of Machine Learning in the Era of Digital Intelligence	241
ნანა სრესელი, რუსუდან სრესელი, ბეჟან შერეშაშვილი – ტექნოლოგიური ინოვაციები აუდიტში: რისკები და გამოწვევები	247
Nana Sreseli, Rusudan Sreseli, Bezhan Shereshashvil – Technological Innovations in Auditing: Risks and Challenges	247
ნინო ტალიკაძე – ინოვაცია, როგორც მიკროეკონომიკური სტიმული გლობალიზაციის პირობებში	254
Nino Talikadze – Innovation as a Microeconomic Incentive in the Context of Globalization	254
ლევან ფეიქრიშვილი – შრომის მწარმოებლურობაზე მოქმედი ფაქტორები: პროგრესული და რეგრესული დროის მიმოხილვა	261
Levan Peikrishvil – Factors Affecting Labor Productivity: A Review of Progressive and Regressive Time	261
რამაზ ფუტკარაძე – რეგიონული ინტეგრაციის ეფექტების შეფასება თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში	269
Ramaz Putkaradze – Assessing the Effects of Regional Integration under Contemporary Globalization	269
ლევან შაქარაშვილი – საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიციის (NIIP) გავლენა შინამეურნეობების მოხმარებაზე: მიკროეკონომიკური ანალიზი საქართველოს მაგალითზე ..	276
Levan Shakarashvili – The Impact of the International Investment Position (NIIP) on Household Consumption: A Microeconomic Analysis on the Example of Georgia	276
თეიმურაზ შენგელია, დავით კბილაშვილი – საქართველო-ევროკავშირის ეკონომიკური ინტეგრაციის პრობლემები და პერსპექტივები	282

Teimuraz Shengelia, David Kbilashvili – Results and Prospects of Georgia's Economic Integration into the European Union	282
მარინა ჩავლეიშვილი – საქართველოს სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების გამოწვევები და შესაძლებლობები	292
Marina Chavleishvili – Challenges and Opportunities for Sustainable Development of Georgian Agriculture	292
ანა ჩეჩელაშვილი – შიდა აუდიტის ფუნქციის ტრანსფორმაცია ახალი სტანდარტების (IIA, 2024) შესაბამისად	299
Ana Chechelashvili – Transformation of the Internal Audit Function in Line with the New Standards	299
მიხეილ ჩიკვილაძე – 2025 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის მიმდინარეობა და 2026 წლის პროგნოზი	304
Chikviladze Mikheil – The Execution of the 2025 State Budget and the Forecast for 2026	304
მალხაზ ჩიქობავა, ნაზირა კაკულია, მანანა ლობჯანიძე, თეა ლაზარაშვილი – მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების სახელმწიფო ვალის დინამიკა 2023-2024 წლებში და მისი სავარაუდო შედეგები	308
Malkhaz Chikobava, Nazira Kakulia, manana Lobzhanidze, Tea Lazarashvili – Central bank independence through the lens of modern monetary theory	308
ავთანდილ ჩუთლაშვილი – დანაზოგები და მოხმარება პოსტანდემიურ ეკონომიკაში	315
Avtandil Chutlashvili – Savings and Consumption in the Post-Pandemic Economy	315
ანა ჩხიკვაძე – ინოვაცია და მწარმოებლურობა: ემპირიული ანალიზი ფირმების მდგრადი განვითარებისათვის	322
Ana Chkhkvadze – Innovation and Productivity: An Empirical Analysis for Firms’ Sustainable Development	322
მურმან ცარციძე – ღირსეული შრომა (DW)-მდგრადი, სტაბილური ეკონომიკური ზრდის მიღწევის სტრატეგიული მიზანი საქართველოში	329
Murman Tsartsidze – Decent work (DW) – strategic goal for achieving sustainable, stable economic growth in Georgia	329
ეთერ ხარაიშვილი – აგროსასურსათო ინდუსტრიის ფუნქციონირების ახალი რეალობა გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში	341
Eter Kharaishvili – The New Reality of Agri-Food Industry Functioning under Conditions of Geo-Economic Fragmentation	341
ჯემალ ხარიტონაშვილი – ილია ჭავჭავაძე უცხოური ინვესტიციებს შესახებ	350
Jemal Kharitonashvili – Ilia Chavchavadze on Foreign Investments	350

ლალი ხიხაძე – ევროკავშირისა და საქართველოს საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის განვითარების თანამედროვე ტენდენციები და მისი სრულყოფის გზები (2023-2025 იანვარ /ივნისი)	353
Lali Khikhadze – Modern trends in the development of the foreign trade policy of the European Union and Georgia and ways to improve it (2020-2025January/June)	353
უჩა ჯავახიძე – ელექტროენერგიისა და ბუნებრივი აირის მიწოდება-მოხმარების, როგორც ენერგეტიკული სტაბილურობის გარანტიის, სტატისტიკური კვლევა	364
Ucha Javakhidze – Statistical study of electricity and natural gas supply and consumption as a guarantee of energy stability	364
ლელა ჯამაგიძე – ეკონომიკური ინტეგრაციის როლი სტრუქტურულ ტრანსფორმაციაში	369
Lela Jamagidze – The Role of Economic Integration in Structural Transformation	369

მცირე და საშუალო ბიზნესის როლი რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებაში

ნიკა აბდუშელიშვილი

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის მონვეული პროფესორი, საქართველო

ანოტაცია: სტატიაში შესწავლილია მცირე და საშუალო ბიზნესის როლი რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებაში. საქართველოს რეგიონებში დღეს განვითარების ეკონომიკურ დონეებს შორის დისბალანსი აღინიშნება, კერძოდ, ადგილი აქვს სამუშაო ძალის მაღალ მიგრაციას, დაბალ საინვესტიციო აქტივობას, გამონვევებია განათლების დონეები და სხვა. საერთაშორისო გამოცდილების შესწავლის საფუძველზე გაკეთებულია დასკვნა, რომ ბიზნესის ამ სექტორის განვითარება ხელს შეუწყობს ეკონომიკური მრავალფეროვნების შექმნას, ინოვაციური ბიზნეს მოდელების დანერგვას და რეგიონებში სოციალურ-ეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევას.

ნაშრომში გაანალიზებულია სტატისტიკური მონაცემები რეგიონების ეკონომიკური განვითარების ინდიკატორების შესახებ, განხილულია მცირე და საშუალო ბიზნესისთვის დღეს არსებული გამონვევები და მისი მიზეზები, შემოთავაზებულია განვითარების გზები პერსპექტივისათვის.

საკვანძო სიტყვები: მცირე და საშუალო ბიზნესი, საქართველო, რეგიონი, ეკონომიკური განვითარება.

შესავალი

მცირე და საშუალო ბიზნესები მსოფლიოსა და საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე დინამიური სექტორია, რომელიც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს დასაქმების, ინოვაციების და რეგიონული განვითარების პროცესებზე. რეგიონების ეკონომიკური ზრდა და ადგილობრივი ბაზრების გაძლიერება ხშირად დამოკიდებულია სწორედ მცირე და საშუალო ბიზნესის აქტივობაზე, მათ შორის წარმოების, მომსახურებისა და სოფლის მეურნეობის სფეროებში. საქართველოს რეგიონებში ეკონომიკური დისბალანსი, სამუშაო ძალის მაღალი მიგრაცია და დაბალი საინვესტიციო აქტივობა მნიშვნელოვან გამონვევებს ქმნის. ამასთან, საერთაშორისო გამოცდილება აჩვენებს, რომ ბიზნესის ამ სექტორის განვითარება ხელს უწყობს ეკონომიკური მრავალფეროვნების შექმნას, ინოვაციური ბიზნეს მოდელების დანერგვას და რეგიონულ სოციალურ-ეკონომიკურ სტაბილურობას. შესაბამისად, კვლევა ამ თემაზე განპირობებულია როგორც პრაქტიკული, ასევე, თეორიული საჭიროებით, რათა გაანალიზდეს, როგორ შეუძლია მცირე და საშუალო ბიზნესს ხელი შეუწყოს რეგიონების მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას.

რეგიონების ეკონომიკური განვითარება ქვეყნის საერთო პროგრესის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია. ეფექტიანი რეგიონული პოლიტიკა საჭიროებს ისეთი ეკონომიკური აქტივობების ნახალისებას, რომელიც წვლილს შეიტანს როგორც ადგილობრივ კეთილდღეობაში, ისე ეროვნული ეკონომიკური მაჩვენებლების გაუმჯობესებაში. ამ კონტექსტში, მცირე და საშუალო ბიზნესი ითვლება ბიზნეს სექტორის იმ მნიშვნელოვან ნაწილად, რომელიც უზრუნველყოფს დასაქმების ზრდას, ინოვაციებზე დაფუძნებული ეკონომიკური დივერსიფიკაციის გაძლი-

ერებას, ადგილობრივი რესურსების ეფექტიან გამოყენებას და მდგრადი ეკონომიკური სტრუქტურის შექმნას რეგიონებში.

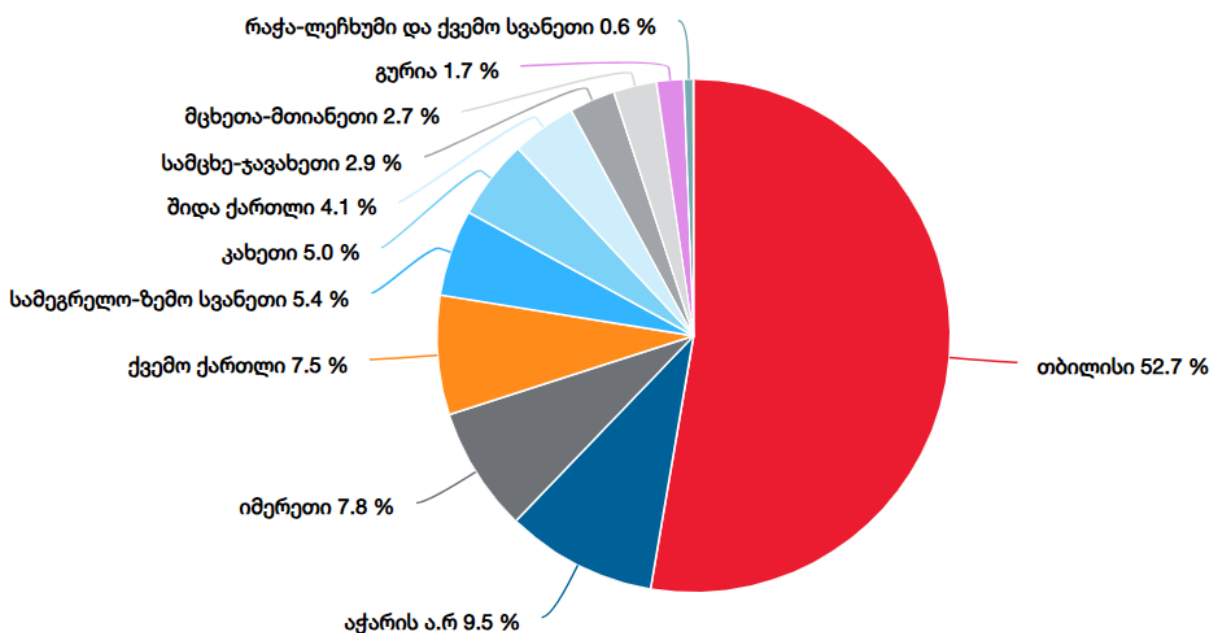
კვლევის მიზანია გაანალიზოს მცირე და საშუალო ბიზნესების როლი საქართველოს რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებაში, გამოავლინოს მისი ფუნქციონირების ეკონომიკური და სოციალური ასპექტები, ასევე, განსაზღვროს არსებული პრობლემები, შესაძლებლობები და შემუშავდეს რეკომენდაციები რეგიონის მდგრადი განვითარებისთვის.

მასალების ანალიზი

მცირე და საშუალო ბიზნესის მნიშვნელობის შესახებ კვლევები ადასტურებს, რომ აღნიშნული ბიზნესი წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდის, დასაქმებისა და ინოვაციების ერთ-ერთ მთავარ წყაროს. ევროკავშირის ქვეყნებში ჩატარებული კვლევების თანახმად, მცირე და საშუალო ბიზნესი ჩართულია რეგიონის შიდა პროდუქტის წარმოებაში და ეს მაჩვენებელი საშუალოდ 50-60%-ს შეადგენს, ხოლო დასაქმების კუთხით მათი წილი კიდევ უფრო მაღალია (European Commission, 2020).

დიაგრამა 1.

მთლიანი შიდა პროდუქტის რეგიონული სტრუქტურა, 2023 წელს, %

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები

<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/23/mtliani-shida-produkti-mshp>

კვლევებში ხაზგასმულია, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესს შეუძლია ყველაზე დიდი წვლილი შეიტანოს ეკონომიკის სწრაფ აღდგენასა და განვითარებაში, განსაკუთრებით სიღარიბის შემცირებაში. მათი როლი, ასევე, მნიშვნელოვანია ექსპორტის დივერსიფიკაციაში, ინოვაციების დანერგვაში, თანამედროვე სამეწარმეო კულტურის შექმნაში და სხვა (ხარაიშვილი, ე., ლობჯანიძე, ნ. 2024).

გამოწვევების ანალიზის საფუძველზე დადგენილია მდგრადი განვითარების მიზნების მიღწევის გზებიმცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების გზით (Kharaishvili, E., Lobzhanidze, N. 2023).

ნაშრომებში ხაზგასმულია, რომ რეგიონების ეკონომიკური დივერსიფიკაცია და მდგრადობა უმთავრესად დამოკიდებულია მცირე და საშუალო ბიზნესის აქტივობაზე. მცირე და საშუალო საწარმოები ხელს უწყობს ადგილობრივი რესურსების ეფექტიან გამოყენებას, აჩქარებს ინოვაციების დანერგვას და ამსუბუქებს რეგიონების ეკონომიკურ დისბალანსს (Audretsch & Thurik, 2001).

რეგიონებში მცირე საწარმოთა არსებობა, ასევე, აძლიერებს სოციალურ კავშირსა და კომუნიკაციას, რაც დადებითად აისახება სოციალურ-ეკონომიკურ სტაბილურობაზე (Kharaishvili, E., Suknishvili, M. 2021).

სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით, საქართველოში მცირე და საშუალო ბიზნესი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მთლიანი შიდა პროდუქტის ფორმირებაში.

მონაცემების მიხედვით თბილისის წილად მოდის მთლიანი შიდა პროდუქტის 52.7%, აჭარის ა.რ. უჭირავს 9.5%, იმერეთისა და ქვემო ქართლის წილია 7.8% და 7.5%. დანარჩენი რეგიონები მოკრძალებულად არიან წარმოდგენილი. აღნიშნული განსხვავება სხვა მაჩვენებლებშიც არის გამოსახული

ცხრილი 1.

საქართველოს რეგიონების განვითარების მაჩვენებლები

	მთლიანი შიდა პროდუქტი (მლნ. ლარი)	დასაქმებულთა რაოდენობა, სულ (ათასი კაცი)	დასაქმებულთა რაოდენობა - ბიზნეს სექტორში (ათასი კაცი)
აჭარის ა.რ	6 884.9	141.8	77.9
გურია	1 232.0	39.4	9.7
თბილისი	36 973.5	464.3	514.1
იმერეთი	6 556.0	170.4	61.7
კახეთი	3 712.6	121.9	24.4
მცხეთა-მთიანეთი	1 819.1	33.7	14.5
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	439.1	10.9	2.7
სამეგრელო-ზემო სვანეთი	3 828.6	117.7	31.0
სამცხე-ჯავახეთი	2 182.0	60.2	14.1
ქვემო ქართლი	6 305.5	140.5	48.9
შიდა ქართლი	2 927.0	101.7	23.0

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები

<https://regions.geostat.ge/regions/comparison/regionComp.php?lang=ka>

მცირე და საშუალო ბიზნესი საქართველოს ეკონომიკაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს, თუმცა მათ წინაშე მრავალი გამოწვევაა. გამოწვევებს შორის აღნიშნება როგორც ფინანსური პრობლემები, ასევე, ბაზარზე ხელმისაწვდომობის დაბალი დონე, ტექნოლოგიური ჩამორჩენა და სხვა საკითხები.

აღნიშნული მონაცემები ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ მცირე და საშუალო ბიზნესი საქართველოს ეკონომიკაში საჭიროებს დამატებით კვლევებს მათი განვითარების ხელშეწყობის მიზნით.

გლობალური და ადგილობრივი კვლევების ანალიზი მიუთითებს, რომ რეგიონებში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებას რამდენიმე ძირითადი ფაქტორი აფერხებს, მათგან აღსანიშნავია:

- შეზღუდული ფინანსური რესურსები და კრედიტებზე ხელმისაწვდომობის დაბალი დონე;
- განუვითარებელი ინფრასტრუქტურა;
- მენეჯმენტის და კადრების ნაკლებობა;
- ბაზრის შეზღუდული ინტეგრაცია საერთაშორისო და ადგილობრივ ქსელებში (Beck et al., 2021).

მრავალი კვლევა ადასტურებს, რომ სახელმწიფო პოლიტიკა მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებაში. ინვესტიციური სტიმულები, საგადასახადო შეღავათები, სამეწარმეო ჰაბები, ტრენინგები და ინოვაციური მხარდაჭერა ხელს შეუწყობს ბიზნესის ზრდას რეგიონულ დონეზე. საქართველოში მსგავსი გამოცდილება არსებობს მცირე და საშუალო საწარმოების მხარდამჭერი პროგრამების საშუალებით, თუმცა, კოორდინაციისა და სტრატეგიული დაგეგმვის პრობლემა კვლავ აქტუალურია.

რეგიონებში მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარების ხელშეწყობის პოლიტიკა მოითხოვს მრავალმხრივ მიდგომას:

1. ფინანსური ინსტრუმენტების გამოყენება (დაბალპროცენტიანი სესხები, საგარანტიო ფონდები და სხვ.);
2. ინოვაციებისა და სტარტაპ ეკოსისტემების დანერგვა (ტექნოპარკები, ინკუბატორები);
3. განათლების განვითარება (პროფესიული კოლეჯების, მენტორობისა და ტრენინგების სისტემური მხარდაჭერა);
4. რეგიონული ბრენდინგისა და კრეატიული ინდუსტრიების სტიმულირება;
5. ინფრასტრუქტურის განახლება (ციფრული, სატრანსპორტო და ლოგისტიკური კავშირების გაუმჯობესება);
6. კლასტერული განვითარების პოლიტიკის დანერგვა (სექტორებს შორის კოოპერაციის გაღრმავება, საქალაქო და სოფლის ბიზნესების ინტეგრაცია).

დასკვნები და რეკომენდაციები

მცირე და საშუალო ბიზნესი წარმოადგენს რეგიონების ეკონომიკის დინამიკურ და მდგრად ზრდის მნიშვნელოვან ფაქტორს. მათ წარმატებულ განვითარებას აფერხებს ფინანსური, ინსტიტუციონალური და ბაზრის ფაქტორები, ხოლო სახელმწიფო და საერთაშორისო მხარდაჭერა მნიშვნელოვანი სტიმულატორია. დამატებითი კვლევები შექმნის იმის საფუძველს, რომ კომპლექსურად იქნეს შესწავლილი საქართველოს რეგიონებში მცირე და საშუალო ბიზნესის ეფექტიანი ფუნქციონირების მექანიზმი და გამოავლინოს მისი განვითარების შესაძლებლობები.

მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარება წარმოადგენს ერთ-ერთ მთავარ სტრატეგიულ მიმართულებას რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებაში. ის ქმნის ეკონომიკური აქტივობის

ახალ კერებს, აძლიერებს ადგილობრივ რესურსებზე დაფუძნებულ წარმოებას, ხელს უწყობს ინოვაციურ და ინკლუზიურ ზრდას, ამცირებს რეგიონულ უთანასწორობას და ხელს უწყობს სოციალური კაპიტალის განვითარებას. ქვეყნის ეკონომიკურად დაბალანსებული განვითარებისთვის აუცილებელია მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერის თანმიმდევრული პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც უზრუნველყოფს მდგრადი, ძლიერი და კონკურენტუნარიანი რეგიონების ჩამოყალიბებას.

ლიტერატურა

1. აბდუშელიშვილი, ნ. (2025). ინოვაციების ინტეგრაცია მცირე და საშუალო ბიზნესში: მდგრადი განვითარების გზები და პერსპექტივები. III საერთაშორისო მულტიდისციპლინური კონფერენცია „ინოვაციური მიდგომები მეცნიერებაში“ 11-12 ოქტომბერი, 2025. ათენი.
2. სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები
<https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/23/mtliani-shida-produkti-mshp>
3. ხარაიშვილი ე., ლობჯანიძე ნ. (2024). „მსოფლიო წესრიგის ტრანსფორმაცია და სახელმწიფო საწარმოთა რეფორმის შეფასება საქართველოში: პილარის ანალიზი“. საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი „ეკონომისტი“, №4 2024 ტომი XX
4. Audretsch, D.B. and Thurik, A.R. (2001) What's New about the New Economy? Sources of Growth in the Managed and Entrepreneurial Economies. *Industrial and Corporate Change*, 10, 267-315.
<https://doi.org/10.1093/icc/10.1.267>
5. Beck et al., (2021). "A Study of the Factors Affecting Small and Medium Enterprises (SMEs) Access to Finance. A Case of Lusaka Based SMEs" *American Journal of Industrial and Business Management*, Vol.11 No.5, 2021.
6. EUROPEAN COMMISSION (2020). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth.
7. Kharaishvili E., Lobzhanidze N. (2023). Challenges and Opportunities for Promoting Sustainable Development in Small and Medium-Sized Enterprises (Case of Georgia). *Medicon Agriculture & Environmental Sciences*, Volume 4, Issue 5 May 2023. DOI: 10.55162/MCAES.04.110
8. Kharaishvili, E., Suknishvili, M. (2021). Agribusiness development trends in Georgia: modern challenges and solutions. *Economics. Ecology. Socium*, N5(4). Retrieved from <https://ees-journal.com/index.php/-journal/article/view/182>

The role of small and medium-sized businesses in the economic development of regions

Nika Abdushelishvili

*Doctor of Business Administration
Visiting Professor, Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University, Georgia*

Abstract

The article studies the role of small and medium-sized businesses in the economic development of regions. Today, an imbalance is observed between the economic levels of development in the regions of Georgia, in particular, there is high labor migration, low investment activity, challenges in the level of education, etc. Based on the study of international experience, a conclusion is made that the development of this sector of business will contribute to the creation of economic diversity, the introduction of innovative business models and the achievement of socio-economic stability in the regions.

The paper analyzes statistical data on the indicators of economic development of regions, discusses the current challenges for small and medium-sized businesses and their causes, and proposes development paths for the future.

Keywords: *small and medium businesses, Georgia, region, economic development.*

გლობალური ველნეს ტურიზმის თანამედროვე ტენდენციები

ანა აბესაძე

ბიზნესის ადმინისტრირების სადოქტორო პროგრამის სტუდენტი
ივ.ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, როგორც მსოფლიოში, ისევე საქართველოში, ატიურად მიმდინარეობს ტურიზმის ბიზნესის დივერსიფიცირების პროცესი, რომლის შედეგადაც ტურიზმის სახეობებს შორის განსაკუთრებით გაიზარდა ინტერესი ველნეს ტურიზმისადმი.

ნაშრომის მიზანს წარმოადგენს გლობალური ველნეს ტურიზმის თანამედროვე ტენდენციების განსაზღვრა და ანალიზი.

კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა კვლევის რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდები.

შედეგები: მსოფლიო მასშტაბით ველნეს ტურიზმის ტენდენციები მზარდია.

დიფერენცირებულია ველნეს ტურიზმი განვითარებისა და მასზე მოთხოვნის ტენდენციები მსოფლიოს ქვეყნების მიხედვით.

განსაკუთრებით იზრდება ამ მიმართულებით ტურისტული ხარჯების მოცულობა.

რეგიონულ ჭრილში ველნეს ტურისტული ხარჯების მონაცემების ანალიზმა აჩვენა, რომ აქ ლიდერი ჩრდილოეთ ამერიკაა. თუმცა, 2023 წელს წინა წელთან შედარებით ხარჯების მატეხის ტემპით 116.2%-ით, უპირობოდ ლიდერობს აზია-წყნარი ოკეანის აუზი.

2019-2023 წლებში ყველაზე სწრაფად მზარდი რეგიონი ველნეს ტურიზმისთვის ახლო აღმოსავლეთი-ჩრდილოეთი აფრიკა იყო.

ცალკეული ქვეყნების მიხედვით როგორც ტურისტთა რაოდენობის ისე, ველნეს ტურისტული ხარჯების მიხედვით ველნეს მაჩვენებლების ანალიზმა გამოავლინა აშშ-ს ლიდერი პოზიცია.

ზოგადად, ველნეს ტურიზმი ძლიერ არის კონცენტრირებული ჩრდილოეთ ამერიკაში, ევროპასა და აზია-წყნარ ოკეანეში.

საკვანძო სიტყვები: ველნესი, ბიზნესი, ტურიზმი, ხარჯები, ტენდენცია.

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, როგორც მსოფლიოში, ისევე საქართველოში, ატიურად მიმდინარეობს ტურიზმის ბიზნესის დივერსიფიცირების პროცესი, რომლის შედეგადაც ტურიზმის სახეობებს შორის განსაკუთრებით გაიზარდა ინტერესი ველნეს ტურიზმისადმი, რომელიც ისეთი მნიშვნელოვანი პროცედურული კომპონენტებისგან შედგება, როგორიცაა სპა, მედიტაცია, გამაჯანსაღებელი თერაპიები, სპორტული და სამკურნალო აქტივობები.

ველნეს ინდუსტრიის ზრდა რამდენიმე ფაქტორმა განაპირობა. იზრდება ცნობიერება ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის შესახებ, ადამიანები უფრო მეტად ზრუნავენ საკუთარ ჯანმრთელობაზე და ახალ გზებს ეძებენ, სტრესის შემცირებასა და სასიცოცხლო ძალების აღსადგენად. ცივილიზებულ სამყაროში ცხოვრების მზარდი ტემპი, ყოველდღიურ საქმიანობაში სტრესისა და დაღლილობის არსებობა, ასევე ყოველწლიურად მზარდი გარემოს დაბინძურება, ადამიანის ნორმალური ფიზიკური და ფსიქიკური მდგომარეობის შენარჩუნებას მოითხოვს. (Erkomaishvili, 2024) ეს კი ველნეს ტურისტულ ბიზნესის განვითარებაზე პირდაპირ აისახება, რადგან ველნესი სწორედ ასეთ გარემოს ქმნის, სადაც სრულიად შესაძლებელია გაჯანსაღებაზე ორიენტაცია.

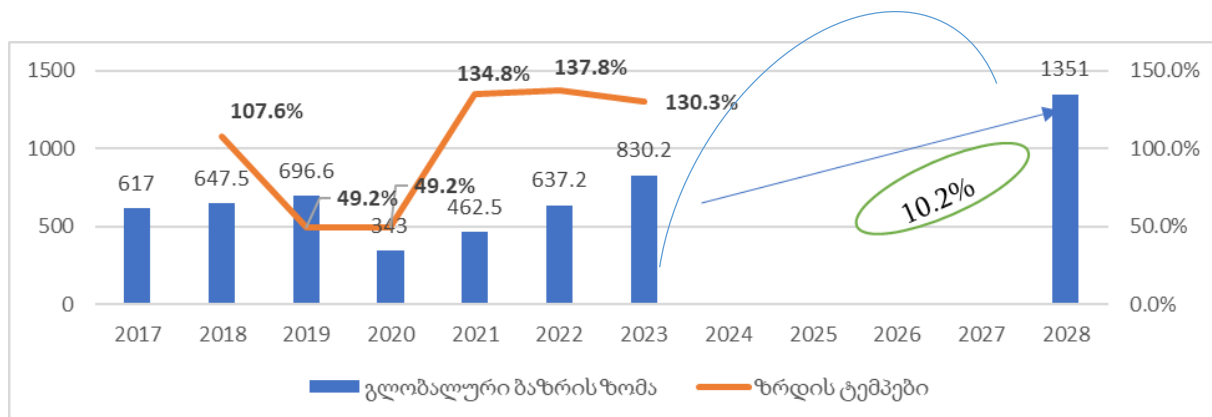
ნაშრომის ძირითად მიზანს წარმოადგენს გლობალური ველნეს ტურიზმის განვითარების დონისა და პერსპექტივების განსაზღვრა. კვლევის პროცესში გამოყენებულ იქნა კვლევის რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდები.

დღეს მსოფლიოში სულ უფრო პოპულარული და საკმაოდ აქტიური ხდება ველნესის პროდუქტების გამოყენება. (ერქომაიშვილი, 2016) თავად ტერმინი „ველნესი“, გასულ საუკუნიდან გამოიყენება და შინაარსობრივად ჯანმრთელობის რესურსების მართვას ნიშნავს. (როგორ ვითარდება ველნეს ტურიზმი საქართველოში?, 2025) თუმცა, უფრო ადრე, მე-19 საუკუნეში ევროპასა და ამერიკაში სხვადასხვა ინტელექტუალური განვითარების, რელიგიური და მედიცინის მიმართულებების პარალელურად ვითარდებოდა ჰოლისტიკურ და ბუნებრივ მიდგომებზე ორიენტირებული სამედიცინო მოქმედებები, რაც მოიაზრებდა თვითგანკურნებასა და ჯანმრთელობაზე პრევენციულ ზრუნვას. სპა ინდუსტრიის პოპულარობა მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან დაიწყო, რომელიც ადამიანებს შესაძლებლობას აძლევდა ესარგებლათ ისეთი მომსახურებით, როგორიცაა სხვადასხვა სახის მკურნალობა, ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის გაუმჯობესება. ეს განსაკუთრებით ინტენსიური გახდა 1960-იან და 1970-იან წლებში, როდესაც გაიზარდა ინტერესი აღმოსავლური ფილოსოფიისა და ალტერნატიული მედიცინის მიმართ. (ველნეს ტურიზმი-მოგზაურობა შინაგანი ბალანსისკენ., 2023) ველნეს მოგზაურობას საფუძველი 1980-იან წლებში ჩაეყარა. ამ დროს წამოიწია ჰოლისტიკური ჯანმრთელობის მნიშვნელობამ, რომელიც მოიცავს ფიზიკურ, გონებრივ, ემოციურ და სულიერ კეთილდღეობას.

საერთოდ მსოფლიოში ველნეს ტიპის მოგზაურობების რაოდენობა ყოველწლიურად იზრდება და ბოლო სამი წლის განმავლობაში 30.2%-ით, ხოლო ხარჯები 36.2%-ით გაიზარდა თუმცა, საერთო ველნეს-ტურისტული მოგზაურობები და ხარჯები რჩება პანდემიამდელი პიკის 87-90%-ზე. მიუხედავად იმისა, რომ იგი ჯერ არ დაუბრუნდა პანდემიამდელ დონეს, ველნეს ტურიზმი რჩება უმსხვილეს სექტორად ველნეს ეკონომიკაში. (GWI-WE-Monitor-2023_FINAL.pdf 2023) მართალია, 2020 წელს, ველნეს მოგზაურობებისა და ხარჯების მიხედვით ზრდის ტემპები შედარებით მცირე იყო მთლიანად ტურიზმთან შედარებით, მაგრამ 2021-2022 წლებში ის უფრო სწრაფი ტემპით აღდგა, გაიზარდა და 2023 წელს მიაღწია ახალ პიკს და მისი ბაზრის ზომა გაუტოლდა 830.2 მილიარდ აშშ დოლარს.

დიაგრამა 1.

გლობალური ბაზრის ზომა და პროგნოზი(მილიარდი აშშ დოლარი)

წყარო: (Global Wellness Economy Monitor, 2024)

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ გლობალური ველნეს ინსტიტუტის 2024 წლის ანგარიშის მიხედვით მომდევნო ხუთი წლის განმავლობაში საშუალოდ 10.2%-ით მატების ტემპის პირობებში მისი მოცულობა 1351 მილიარდ აშშ დოლარს გაუტოლდება.

ველნეს ტურიზმის ბაზრის ზომის ჯაჭვური ზრდის ტემპების დინამიკა ცხადყოფს ბაზრის ზომის მეტნაკლებად მზარდ ტენდენციას. განსაკუთრებული ინტერესიდან გამომდინარე, პანდემიის შემდგომ პერიოდში ვლინდება 30.3%-37.8% დიაპაზონის მატების ტემპები და აბსოლუტურად მზარდი ტენდენცია.

თუ 2023 წლის ანგარიშის მიხედვით მსოფლიოში რეგიონების მიხედვით ველნეს ტურიზმში ლიდერი ევროპა იყო 292.6 მილიონი ვიზიტით, 2024 წლის გლობალური ველნეს ინსტიტუტის ანგარიშით პირველ ადგილზე ვიზიტების რაოდენობით უკვე აზია-წყნარი ოკეანის აუზია 403.4 მილიონი ვიზიტით, რომელიც წინა წელთან შედარებით 105%-ითაა გაზრდილი. (იხ. ცხრილი 1)

ველნეს მოგზაურებმა 2023 წელს განახორციელეს სულ 1,034.5 მილიონი საერთაშორისო და შიდა ველნეს მოგზაურობა, რაც უკვე აღემატება პანდემიამდელ დონეს. ველნეს ვიზიტები შეადგენდა ყველა ტურისტული ვიზიტის 7.8%-ს, 2023 წელს ველნესზე მოდიოდა ტურისტული დანახარჯების 17.9%. უნდა აღინიშნოს, რომ ველნეს ტურისტები ხარჯავენ გაცილებით მეტს, ვიდრე საშუალოდ ზოგადად ტურისტები.

ცხრილი 1.

ველნეს ტურისტული ვიზიტები მსოფლიოს რეგიონების მიხედვით (მილიონი)
2019-2023 წლებში

ველნეს ტურისტული ვიზიტები (მილიონი)	ერთი ვიზიტის საშუალო ხარჯი, \$					
	2019	2020	2021	2022	2023	2023
ჩრდილოეთ ამერიკა	216.6	136.7	176.3	205.4	224	1401
ევროპა	324.0	174.0	222.1	292.6	328.5	872
აზია-წყნარი ოკეანის აუზი	323.6	136.6	150.9	196.6	403.4	411
ლათინური ამერიკა- კარიბის ზღვის აუზი	52.4	26.2	34.8	47.2	55	682
ახლო აღმოსავლეთი	11.7	4.8	6.7	11.2	15.9	1198
ჩრდილოეთ აფრიკა						
სუბსაჰარის აფრიკა	6.6	2.7	2.9	5.7	7.8	956
მსოფლიო: ველნეს ტურიზმი	934.8	481.1	593.7	758.7	1034.5	803
მსოფლიო: ტურიზმი	14740.7	6910.6	7938.6	9858.2	13262	350

წყარო: (Global Wellness Economy Monitor, 2024)

მაგრამ ჩრდილოეთ ამერიკის, ახლო აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთ აფრიკისა და ევროპის რეზიდენტები გაცილებით მეტს ხარჯავენ ველნეს ტურიზმზე. თუ საშუალოდ ევროპელები ერთი ვიზიტისას 872 (წინა წელთან შედარებით 4%-ითაა გაზრდილი) აშშ დოლარს ხარჯავენ, ჩრდილოეთ ამერიკელები 1401 აშშ დოლარს, რაც ასევე წინა წელთან შედარებით 12%-ითაა გაზრდი-

ლი, ხოლო ახლო აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთ აფრიკის რეზიდენტები ხარჯავენ 1198 დოლარს, რაც წინა წლის მაჩვენებელზე 12%-ით ნაკლებია.

2019-2023 წლებში რეგიონულ ჭრილში ველნეს ტურისტული ხარჯების მონაცემები, გვიჩვენებს, რომ აქ ლიდერი ჩრდილოეთ ამერიკაა 313.9 მილიარდი აშშ დოლარით. რომლის ველნეს ტურისტული ხარჯები წინა წელთან შედარებით 12.3%-ით, ხოლო საშუალოდ 2019-2023 წლებში 4.6%-ით გაიზარდა, რაც იმაზე მეტყველებს რომ ყოველწლიურად ველნეს ხარჯები საშუალოდ 4.6 %-ით იზრდებოდა. თუმცა, 2023 წელს წინა წელთან შედარებით ხარჯების მატების ტემპით 116.2%-ით, უპირობოდ ლიდერობს აზია-წყნარი ოკეანის აუზი. აღსანიშნავია, რომ მთელს მსოფლიოში საშუალოდ ველნეს ხარჯების მატების ტემპი უფრო მცირე იყო ვიდრე მთლიანად ტურიზმის. 2023 წელს წინა წელთან შედარებით ველნეს ტურიზმის ხარჯებში 30.3%-იანი მატების ტემპი დაფიქსირდა, მაშინ როდესაც მთლიანად ტურისტული ხარჯების მატების ტემპმა 32% შეადგინა. (Global Wellness Economy Monitor, 2024)

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ მსოფლიოს რეგიონებში, აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონი თავდაპირველად რეაბილიტაციის დაბალი ტენპებით ხასიათდებოდა, რაც დაკავშირებული იყო გახანგრძლივებულ პანდემიის შეზღუდვებთან, რამაც შეზღუდა მოგზაურობა ჩინეთში, იაპონიაში, სამხრეთ კორეაში, ტაივანში და სხვ. 2022 წლის ბოლოსთვის ყველა საზღვარი სრულად გაიხსნა, რეგიონის ტურისტული ბაზარი სწრაფად აღდგა და ველნეს მოგზაურობები და ხარჯები ერთ წელიწადში, 2023 წელს, შესაბამისად 205%-მდე და 116,2%-მდე გაიზარდა. მიუხედავად ამისა, აზია-წყნარი ოკეანის ველნეს ტურიზმის სწრაფი აღდგენის მაჩვენებელი დიდწილად განაპირობა ტურისტული ნაკადების დიდმა მოცულობამ ჩინეთსა და ინდოეთში, მთელს რეგიონში სხვა მთავარ ველნეს ტურისტულ ბაზარზე – მათ შორის იაპონიაში, ტაილანდში, სამხრეთ კორეაში, ტაივანსა და მალაიზიაში – ველნეს ტურიზმის ბაზრისა და ხარჯების სიდიდე ჩამორჩება პანდემიამდელ დონეს. გამოდის, რომ აზია-წყნარი ოკეანის ტურისტული ბაზარი კვლავ აღდგენის პროცესის ფაზაშია.

ველნეს ტურიზმი ძლიერ არის კონცენტრირებული ჩრდილოეთ ამერიკაში, ევროპასა და აზია-წყნარ ოკეანეში. 2023 წლის მონაცემებით ველნეს ვიზიტების 22% და ველნეს ყველა ხარჯის 37.8 % ჩრდილოეთ ამერიკაზე მოდის. აღსანიშნავია ევროპის ხარჯების წილის ჩვენებელიც, რომელიც 34.5%-ის ტოლია. საერთოდ, მთელი ველნეს ვიზიტების 39% აზია-წყნარი ოკეანის აუზის, 32% ევროპის, 22% როგორც აღვნიშნეთ, ჩრდილოეთ ამერიკაზე მოდის. ამის მიზეზი არის ის, რომ დიდ ქვეყნებს, მაგალითად, ამერიკის შეერთებულ შტატებს აქვს ძალიან დიდი შიდა ველნეს ტურისტული ბაზარი. ამ ქვეყნებში შიდა ველნეს ტურიზმი წარმოადგენს ყველა ველნესი ტურიზმის 95%-ს. (Global Wellness Economy Monitor, 2024)

სულ მსოფლიოში ტურისტული ვიზიტების რაოდენობა 2023 წელს პანდემიამდელ, 2019 წელთან შედარებით 10%-ით შემცირდა, 2022 წელთან შედარებით 35%-ით გაიზარდა, ხოლო საკვლევ 2019-2023 წლის პერიოდში 2.6%-ით მცირდებოდა. (საშუალო წლიური ზრდის ტემპი დაფიქსირდა 97.4%), მაშინ როდესაც ველნეს ტურისტული ვიზიტები საშუალოდ 5 წელიწადში იზრდებოდა 2.6%-ით. რაც შეეხება ველნეს ტურისტული ხარჯების მოცულობას, ის პანდემიის დასრულებიდან ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, 2023 წელს 2019 წელთან შედარებით 19 პროცენტით გაიზარდა (ზრდის ტემპმა 119% შეადგინა), ხოლო ველნეს ტურისტული მოგზაურობების რაოდენობა ამავე პერიოდში 111%-ით გაიზარდა. (Global Wellness Economy Monitor, 2024)

მსოფლიოს ყველა რეგიონისთვის დაფიქსირდა ველნეს ტურიზმის ზრდის ტემპები და მისმა დონემ 2023 წელს გადააჭარბა პანდემიამდე არსებულ დონეს. ველნეს ტურიზმი მეოთხე ადგილზეა ველნეს ეკონომიკის უმსხვილეს სექტორებს შორის, რომელიც გლობალური ჯანმრთელობის

დანახარჯების 13.1%-ს შეადგენს. 2023 წელს ველნეს ტურიზმის ხარჯების საშუალო წლიური ზრდის ტემპი 2019-2023 წლებში 4.5%-ით გაიზარდა.

გლობალური ველნეს ინსტიტუტის პროგნოზით, 2024-2028 წლებში თუ შენარჩუნებულ იქნა 10.2%-იანი საშუალო წლიური მატების ტემპი, მაშინ ველნეს გლობალური ბაზრის ზომა 2028 წელს მიაღწევს სავარაუდო 1,351.0 მილიარდ აშშ დოლარს.

გავანალიზოთ ველნეს ტურიზმის ქვეყნების ტომ ათეული განეული ხარჯების მიხედვით. 2019 წლიდან ამ მხრივ ლიდერის პოზიციას ინარჩუნებენ აშშ და გერმანია, რომლებიც რანგის მიხედვით პირველ და მეორე პოზიციებს იყოფენ. მონაცემების ანალიზმა ცხადყო, რომ როგორც ტურისტთა რაოდენობის ისე, ველნეს ტურისტული ხარჯების მიხედვით 300.6 მილიარდი აშშ დოლარით რეიტინგულ სიას ლიდერობს აშშ, სადაც ხარჯები 2019-2023 წლებში საშუალოდ 4.5%-ით გაიზარდა და ეს სიდიდე მეორე ადგილზე მყოფი გერმანიის ხარჯებს 3.9-ჯერ აღემატება. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ იმავე პერიოდში გერმანიაში ველნეს ხარჯების მატების ტემპი გაცილებით მაღალია, 25.9%-ია, რაც 14.6 პროცენტულ პუნქტით აღემატება აშშ-ს შესაბამის მონაცემს. გასათვალისწინებელია, რომ აშშ-ს ველნეს ტურისტულ ხარჯებს ჩრდილოეთ ამერიკის ხარჯების 95.9% უჭირავს. შესაბამისად კანადას 4.1%. საინტერესოა აღინიშნოს, რამ ველნეს ტურისტული ხარჯების ყველაზე მაღალი მატების ტემპი, 477.4%, დაფიქსირდა ჩინეთში და ხარჯების ჯამური მოცულობით ათეულში მე-3 ადგილზე გადაინაცვლა. წინა წლის შესაბამისი მაჩვენებლების ანალიზიდან ირკვევა, რომ ჩინეთი გასულ წელს ამ რეიტინგის მიხედვით ათეულშიც არ იყო შესული. მხოლოდ ერთი წლის განმავლობაში ველნეს ხარჯების გაოთხმაგვით, და ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში საშუალოდ ყოველწლიურად ხარჯების 18%-ით გაზრდით, 158,7 მილიონი განხორციელებილი ველნეს ვიზიტებით, რომლითაც ის ქვეყნების რეიტინგში მეორეა, ჩინეთი აღმოჩნდა ველნეს ტურიზმის ტომ 3 ქვეყანას შორის. (Global Wellness Economy Monitor, 2024)

უნდა აღინიშნოს, რომ პანდემიის ტურიზმზე უარყოფითი გავლენის მიუხედავად, შიდა ველნესის განვითარება და რეაბილიტაცია უფრო სწრაფად მოხდა ვიდრე საერთაშორისო ველნეს ტურიზმის. 2023 წელს პანდემიამდელ პერიოდთან შედარებით ექვსივე რეგიონში შიდა ველნესში შეინიშნება მატების ტემპები, რომლის დიაპაზონი 1%-55%-ის დიაპაზონშია, ხოლო საერთაშორისო ველნეს ტურიზმში სამ რეგიონში კლების ტემპი მერყეობს 21%-4%-ს შორის და მატების ტემპი დანარჩენ სამ, სუბ-საჰარის აფრიკის, ახლო აღმოსავლეთი ჩრდილო აფრიკასა და ლათინური ამერიკის – კარიბის ზღვის აუზში 1%-24%-ს ფარგლებშია. (Global Wellness Economy Monitor, 2024)

დეტალურად რომ ჩავშალოთ საერთოდ ტურიზმის და მათ შორის ველნეს ტურიზმის დროს განეული ხარჯების საშუალო მაჩვენებლები, აღმოჩნდება, რომ ველნეს ტურიზმის ხარჯების სიდიდე გაცილებით მაღალია. 2023 წელს საერთაშორისო ველნეს ტურისტებმა საშუალოდ 1,668 დოლარი დახარჯეს მოგზაურობისას, რაც 36%-ით მეტია, ვიდრე ტიპიური საერთაშორისო ტურისტის ხარჯი. იგივე ტენდენციაა შიდა ველნეს ტურიზმის დროსაც. ერთი შიდა ველნეს ტურისტი ხარჯავს 673 აშშ დოლარს თითო მოგზაურობაზე, რაც 163%-ით მეტია, ვიდრე ტიპიური შიდა ტურისტის ხარჯი. ამის მიზეზი ძირითადად არის ის, რომ ველნეს ტურისტები მზად არიან დახარჯონ მეტი იმ სერვისების მისაღებად, რაც უზრუნველყოფს მათ ჯანმრთელობის დაცვასა და გაუმჯობესებას. (Global Wellness Economy Monitor, 2024)

როგორც აღვნიშნეთ, გლობალური ველნეს ტურიზმის ბაზრის ზომა ყოველწლიურად 12.42%-ითაა მოსალოდნელი რომ გაიზარდოს. ეს არცაა გასაკვირი, რადგან ველნეს ტურიზმი ეხება ისეთ ტურისტულ აქტივობებს, რომლებიც მიზნად ისახავს ინდივიდის ფიზიკური მდგომარეობისა და გონებრივი, სულიერი კეთილდღეობის გაუმჯობესებას. ტურისტები ეწევიან ფიზი-

კურ, სულიერ და გონებრივ აქტივობებს იოგას, სპას, მედიტაციისა და პილატესის პრაქტიკით, ცხელი წყაროს კურორტების მონახულებით. (Wellness Tourism Market Size, Share & Trends Analysis Report By Service, 2023) სწორედ ამაში მდგომარეობს ველნეს ტურიზმის განსხვავება სამედიცინო ტურიზმისაგან. ველნეს ტურიზმი მთლიანად ფოკუსირებულია დაავადებების პრევენციაზე, ჯანსაღი ცხოვრების წესსა და ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებაზე, მაშინ როდესაც სამედიცინო ტურიზმი გულისხმობს უკვე დასმული დიაგნოზის პირობებში მკურნალობისთვის საჭირო გადაადგილებას ჩვეულებრივი სამყოფელიდან. ფაქტიურად, ველნესი ფიზიკურ და მენტალურ ჯანმრთელობას აერთიანებს, რაც დაავადების პრევენციას, მკურნალობას და რეაბილიტაციას გულისხმობს. გამოდის რომ ველნესი ადამიანის მიერ თავისი ჯანმრთელობის რესურსების მართვის პროცესთან არის დაკავშირებული, ამიტომაც მთელს მსოფლიოში სწრაფად მზარდ და განვითარებად ინდუსტრიად ჩამოყალიბდა. ველნეს ტურისტების მზარდმა ნაკადმა განაპირობა სერვისების მრავალფეროვნება და განსაკუთრებით, სპა თერაპიის გამოყენება. რა თქმა უნდა ეს აისახება გაზრდილ ტურისტული ხარჯების მოცულობაზე. ეს კი ცხადია, დადებით გავლენას მოახდენს მთლიან ტურისტულ ბაზარზე.

დასკვნა

მსოფლიო მასშტაბით ველნეს ტურიზმის ტენდენციები მზარდია, რაც დასტურდება ველნეს ტურიზმის ბაზრის ზომის ჯაჭვური ზრდის ტემპების დინამიკით. დიფერენცირებულია ველნეს ტურიზმი განვითარებისა და მასზე მოთხოვნის ტენდენციები მსოფლიოს ქვეყნების მიხედვით. თუ ველნეს ტურისტული ვიზიტებით ლიდერი ევროპა იყო, 2024 წელს პირველ ადგილზე უკვე აზია-წყნარი ოკეანის აუზია. განსაკუთრებით იზრდება ამ მიმართულებით ტურისტული ხარჯების მოცულობა. რეგიონულ ქრისტი ველნეს ტურისტული ხარჯებით ლიდერი ჩრდილოეთ ამერიკაა. თუმცა, 2023 წელს წინა წელთან შედარებით ხარჯების მატების ტემპით აქაც დანინაურდა აზია-წყნარი ოკეანის აუზი. 2019-2023 წლებში ველნეს ტურიზმით მსოფლიოში ყველაზე სწრაფად მზარდი რეგიონი ახლო აღმოსავლეთი-ჩრდილოეთი აფრიკა იყო. ცალკეული ქვეყნების მიხედვით ველნეს მაჩვენებლების მატების ტემპებით ლიდერი აშშ-ია. ზოგადად, ველნეს ტურიზმი ძლიერ არის კონცენტრირებული ჩრდილოეთ ამერიკაში, ევროპასა და აზია-წყნარ ოკეანეში.

ლიტერატურა

1. ერქომაიშვილი, გ. (2016). *GEORGIAN WELLNESS საქართველოს ბრენდ-კოდიმსოფლიოში*. Retrieved from გამოცემლობა „უნივერსალი“.
2. ველნეს ტურიზმი-მოგზაურობა შინაგანი ბალანსისკენ. (2023). Retrieved from <https://www.marketer.ge/ra-aris-wellness-tourism/>.
3. როგორ ვითარდება ველნეს ტურიზმი საქართველოში? (2025). Retrieved from <https://bm.ge/news/20-tselia-biols-vdzertsav-rogor-vitardeba-velnes-turizmi-saqartveloshi>.
4. Erkomaishvili, G. (2024). Wellness industry and Development trends in Georgia. *Economics, Business and Finance*. At: Jurmala, Latvia,.
5. [file:///C:/Users/ninoa/Downloads/WellnessEconMonitor2024PDF%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/ninoa/Downloads/WellnessEconMonitor2024PDF%20(3).pdf) . (2024). Retrieved from [file:///C:/Users/ninoa/Downloads/WellnessEconMonitor2024PDF%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/ninoa/Downloads/WellnessEconMonitor2024PDF%20(3).pdf) .

6. *Global Wellness Economy Monitor*. (2024). Retrieved from file:///C:/Users/ninoa/Downloads/Wellness-EconMonitor2024PDF%20(3).pdf.
7. *GW-WE-Monitor-2023_FINAL.pdf* 2023.
8. <https://globalwellnessinstitute.org/press-room/statistics-and-facts/>. (n.d.). Retrieved from <https://globalwellnessinstitute.org/press-room/statistics-and-facts/>.
9. (2023). *Wellness Tourism Market Size, Share & Trends Analysis Report By Service*.

Modern trends in global wellness tourism

Ana Abesadze

Doctoral Program Student in Business Administration

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

Over the past decade, both in the world and in Georgia, the process of diversifying the tourism business has been actively underway, as a result of which interest in wellness tourism has increased among the types of tourism.

The purpose of the paper is to identify and analyze modern trends in global wellness tourism. Quantitative and qualitative research methods were used in the research process.

Results. Wellness tourism trends are growing worldwide.

Trends in the development and demand for wellness tourism are differentiated by country. The volume of tourism spending in this direction is especially growing. Regional analysis of wellness tourism spending data showed that North America is the leader here. However, in 2023, with a growth rate of 116.2% compared to the previous year, the Asia-Pacific basin is the unconditional leader. The Middle East and North Africa was the fastest growing region for wellness tourism in 2019-2023. Analysis of wellness indicators by country, both in terms of the number of tourists and wellness tourism spending, revealed the leading position of the United States. In general, wellness tourism is heavily concentrated in North America, Europe, and Asia-Pacific.

Keywords: *wellness, business, tourism, costs, trend.*

კრიპტოვალუტის როლი გლობალურ ვაჭრობაში და მისი გამოყენების სტატისტიკური ტენდენციები საქართველოში

ოთარ აბესაძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

რეზიუმე: სტატიაში განხილულია კრიპტოვალუტის როლი და მნიშვნელობა გლობალურ ვაჭრობაში, დახასიათებულია ბლოკჩეინ ტექნოლოგიების ტიპები, კრიპტოვალუტის სახეები, გაანალიზებულია კრიპტოვალუტის ბაზარი საქართველოში, და ა.შ.

ნაშრომის ძირითად მიზანს წარმოადგენს გლობალურ ვაჭრობაში კრიპტოვალუტის როლისა და მისი გამოყენების ტენდენციების გამოვლენა საქართველოში.

შედეგები. სტაბილური კრიპტოვალუტები წარმოადგენენ მნიშვნელოვან ფინანსურ ინოვაციას, რომელთაც აქვთ გარდამქმნელი პოტენციალი გლობალურ ვაჭრობისა და საერთაშორისო ფინანსური ოპერაციებისთვის.

საქართველოსთვის USDT-ის ინტეგრაცია წარმოადგენს როგორც შესაძლებლობას, ისე გამოწვევას. ანალიზმა აჩვენა, რომ ქვეყანას აქვს ხელსაყრელი პირობები კრიპტოვალუტების განვითარებისთვის: შედარებით ლიბერალური რეგულაციები, განვითარებული IT სექტორი, აქტიური ფინანსურ-ტექნოლოგიური ეკოსისტემა და მნიშვნელოვანი საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობები. USDT-ის გამოყენება მნიშვნელოვნად შეამცირებს საერთაშორისო ტრანზაქციების ხარჯებს, გააუმჯობესებს ფინანსური ინკლუზიას და გააძლიერებს საქართველოს კონკურენტუნარიანობას რეგიონულ და გლობალურ ბაზრებზე.

კვლევამ გამოავლინა სერიოზული რისკები და გამოწვევები. მათ შორის მნიშვნელოვანია: სამართლებრივი ჩარჩოს განუსაზღვრელობა, კიბერუსაფრთხოების საფრთხეები, ფულის გათეთრების რისკები და მომხმარებელთა დაცვის საკითხები საჭიროებს სისტემატურ მიდგომას.

საკვანძო სიტყვები: კრიპტოვალუტა, ბლოკჩეინი, საერთაშორისო ვაჭრობა, ფინანსური ინოვაცია, სტაბილური ციფრული აქტივები, სტატისტიკა, ანალიზი.

საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნისთვის, ციფრული ფინანსური ინსტრუმენტების ინტეგრაცია მნიშვნელოვანი კატალიზატორი შეიძლება გახდეს ეკონომიკური ზრდისა და ინოვაციებისათვის, რადგანაც ციფრული ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება და ფინანსური ინოვაციები მნიშვნელოვნად ცვლის გლობალურ ეკონომიკურ ლანდშაფტს. ფაქტია, რომ დღეს კრიპტოვალუტები წარმოადგენენ ალტერნატიულ ფინანსურ ინსტრუმენტს, რომელიც გამოიყენება მილიონობით ადამიანის მიერ მთელს მსოფლიოში. გლობალიზაციის ეპოქაში, სადაც საერთაშორისო ტრანზაქციები ხშირად ხასიათდება მაღალი ხარჯებითა და ბიუროკრატიული სირთულეებით, ბლოკჩეინზე დაფუძნებული გადახდის სისტემები გვთავაზობენ ეფექტურ ალტერნატივას. USDT საშუალებას აძლევს ბიზნესებს განახორციელონ სწრაფი და იაფი საერთაშორისო ტრანზაქციები, გვერდი აუარონ ვალუტის გაცვლის რთულ პროცედურებს და შეამცირონ საოპერაციო ხარჯები. აქედან გამომდინარე, კრიპტოვალუტების სწრაფი განვითარების საფუძველზე საქართველოს ფინანსური ტექნოლოგიური სექტორის ზრდისა და ციფრული ფინანსების რაოდენობრივი ანალიზი, მათი რეგულაციის შესწავლა აქტუალური და მნიშვნელოვანია, მით უფრო მისი მზარდი ტენდენციის პირობებში.

კრიპტოვალუტა წარმოადგენს ციფრულ ან ვირტუალურ ვალუტას, რომელიც იყენებს კრიპტოგრაფიას უსაფრთხოებისთვის და ემყარება დეცენტრალიზებულ ბლოკჩეინ ტექნოლოგიას.

ციფრული აქტივები არის აქტივები, რომლებსაც აქვთ ეკონომიკური ღირებულება და ინახება, გადაიცემა ან ივაჭრება ციფრული ტექნოლოგიების საშუალებით, ხოლო კრიპტოვალუტები ციფრული აქტივების ერთ-ერთი სახეობაა, რომელიც დაფუძნებულია ბლოკჩეინ ტექნოლოგიაზე და დეცენტრალიზებულად არის (Toygar & Rohm Jr., 2013) გლობალური ფინანსური ბაზრის სწრაფი განვითარების შედეგად, ციფრული აქტივები თანდათან პოპულარული გახდა საინვესტიციო პორტფელებში მათი მაღალი რისკისა და მაღალი შემოსავლიანობის სპეკულაციური ბუნების გამო (Toygar & Rohm Jr., 2013) ბიტკოინი (BTC), როგორც პირველი დეცენტრალიზებული კრიპტოვალუტა, 2009 წელს გამოშვების შემდეგ ტექნიკური ექსპერიმენტიდან მაღალრეიტინგულ საინვესტიციო აქტივად განვითარდა (Segendorf, 2014) მისი უნიკალური მახასიათებლები, როგორიცაა შეზღუდული მიწოდება და დეცენტრალიზებული დიზაინი, მნიშვნელოვნად განასხვავებს მას ისეთი ტრადიციული აქტივების კატეგორიებისგან, როგორიცაა SPDR S&P 500 ETF Trust (SPY), U.S. Dollar Index (DXY) და Invesco QQQ Trust (QQQ) (Segendorf, 2014) თუმცა, რადგან BTC სულ უფრო მეტად აღიარებულია მეინსტრიმული ინვესტორების მიერ, ფართოდ განიხილება მისი როლი საინვესტიციო პორტფელებში (Hazlett, 2020) ტრადიციული აქტივებისგან განსხვავებით, BTC-ს აქვს მაღალი ცვალებადობა, რაც ინვესტორებისთვის როგორც შესაძლებლობებს, ასევე გამოწვევებს წარმოადგენს (Hazlett, 2020) ამ კონტექსტში, საინვესტიციო საზოგადოების ყურადღების ცენტრში მოექცა ის, თუ როგორ უნდა მოხდეს BTC-ის, როგორც ახალი აქტივების კლასის, ეფექტურად ინტეგრირება საინვესტიციო პორტფელებში. (Platanakis & Urquhart, A., 2020) არსებული ბლოკჩეინ პლატფორმები, ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის, სისტემის მართვისა და მონაწილეთა შესაძლებლობების მიხედვით შეიძლება დავყოთ საჯარო და კერძო ბლოკჩეინებად. ბლოკჩეინ სისტემის გამოყენება დამოკიდებულია თითოეული პროექტის სახეობაზე. მაგალითად, მისი გამოყენება აუცილებელია, სადაც არსებობს საქმიან გარიგებებში მონაწილეთა შორის უნდობლობის აღმოფხვრის აუცილებლობა და იქ სადაც შეუძლებელია ცენტრალიზებული პლატფორმის გამოყენება. (ხიხაძე, 2024) ბლოკჩეინი ძალიან განვითარდა ბოლო ათწლეულის განმავლობაში. ეს ბიტკოინით დაიწყო, თუმცა, ამჟამად სხვადასხვა ტიპის ბლოკჩეინის ტექნოლოგია არსებობს – თითოეული მათგანი ემსახურება თავის მიზანს და წყვეტს კონკრეტულ საკითხებს. (ბლოკჩეინ ტექნოლოგიის ტიპები, 2025) ბლოკჩეინის შემსწავლელი კვლევითი ინსტიტუტის მკვლევარი მელანი სვონი განმარტავს ბლოკჩეინ ტექნოლოგიის კლასიფიკაციას მისი გამოყენების სამი სფეროს მიხედვით: Blockchain 1.0 არის ვალუტა, Blockchain 2.0 მოიცავს ფინანსური ბაზრის სფეროში განხორციელებულ ოპერაციებს სხვადასხვა სახის ინსტრუმენტის გამოყენებით და Blockchain 3.0 გულისხმობს ოპერაციებს, რომელთა დანიშნულებაც ვრცელდება არა მხოლოდ ფინანსური ტრანსაქციების, არამედ ისეთ სფეროებზე, როგორიცაა განათლება, მეცნიერება, ჯანდაცვა, საჯარო მმართველობა და სხვ. (მამალაძე, 2017) ტრანზაქციების განსახორციელებლად ბლოკჩეინი იყენებს ე.წ. ტოკენს, ანუ ციფრულ ერთეულს, რომლის რამდენიმე სახე არსებობს – გადახდის ტოკენი, გამოყენებითი ტოკენი და სააქციო ტოკენი. მაგალითად, ბიტკოინი წარმოადგენს გადახდის ტოკენს და არაერთ იურისდიქციაში აღიარებულია, როგორც მხოლოდ ციფრული ქონება. (ბოძაშვილი, 2020)

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ კრიპტოვალუტებს გარკვეული თავისებურებები ახასიათებს. მათ შორის მნიშვნელოვანია: დეცენტრალიზაცია, გამჭვირვალობა, უსაფრთხოება, სწრაფი და საერთაშორისო ტრანზაქციები. უნდა ღინიშნოს, რომ ერთ-ერთი პირველი და ყველაზე გავრცელებული სტაბილური კრიპტოვალუტა არის USDT (Tether), რომელიც შეიქმნა 2014 წელს „Tether Limited“ კომპანიის მიერ. ის ფუნქციონირებს რამდენიმე ბლოკჩეინ პლატფორმაზე, მათ შორის Ethereum (ERC-20 სტანდარტი), TRON (TRC-20), Binance Smart Chain, Solana და სხვა. ეს მრავალ-

ვალუტური არქიტექტურა უზრუნველყოფს მაღალ ლიკვიდურობას და ფართო ხელმისაწვდომობას. 2024 წლისთვის USDT-ის ბაზრის კაპიტალიზაცია აღემატება 137 მილიარდ დოლარს, (CoinMarketCap-ის „Historical Snapshot – 31 December 2024“) რაც მას აქცევს მესამე უმსხვილეს კრიპტოვალუტად Bitcoin-ისა და Ethereum-ის შემდეგ.

ცხრილი 1.

USDT-ის ტრანზაქციების მოცულობა პლატფორმების მიხედვით (2024)

ბლოკჩეინ პლატფორმა	წილი (%)	დღიური ტრანზაქციები
TRON (TRC-20)	52%	5.2 მლნ
Ethereum (ERC-20)	38%	3.8 მლნ
სხვა ჯაჭვები	10%	1.0 მლნ

წყარო: <https://coinmarketcap.com/currencies/tether/>

ანალიზი გვიჩვენებს, რომ USDT აქტიურად გამოიყენება სხვადასხვა ეკონომიკურ სექტორში. მაგალითად, საერთაშორისო ვაჭრობაში USDT გამოიყენება საერთაშორისო გადახდებისა და ტრანსფერების, ვალუტის გაცვლისა და არბიტრაჟის, მიწოდების ჯაჭვის ფინანსირებას, „კროს-ბორდერ“ ვაჭრობის განხორციელებას და სხვ. რეგიონული განაწილების თვალსაზრისით, USDT ყველაზე აქტიურად გამოიყენება აზიის რეგიონში, ლათინურ ამერიკაში, აღმოსავლეთ ევროპა-სა და ცენტრალურ აზიაში. მისი გამოყენება საერთაშორისო ვაჭრობაში უზრუნველყოფს რამდენიმე მნიშვნელოვან უპირატესობას: ტრანზაქციების სიჩქარე, ხარჯების შემცირება, ხელმისაწვდომობა, გამჭვირვალობა.

ცხრილი 2.

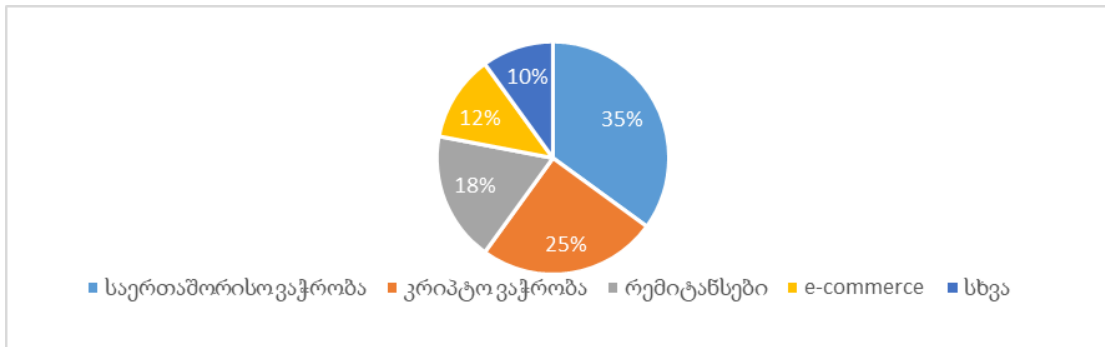
ტრანზაქციების ხარჯები გადახდის მეთოდების მიხედვით

გადახდის მეთოდი	საშ. ხარჯი	დრო
USDT (TRC-20)	\$1-2	3-5 წუთი
SWIFT გადარიცხვა	\$25-45	1-5 დღე
PayPal (საერთაშორისო)	2.5-5%	რამდენიმე საათი
Western Union	3-10%	წუთები-საათები

წყარო: (World Bank – Remittance Prices Worldwide (2024): <https://remittanceprices.worldbank.org/>, 2024) (SWIFT Fees Overview: <https://www.swift.com/>, 2024)

როგორც ცხრილიდან ჩანს ყველაზე იაფი და სწრაფია USDT (TRC-20) და ყველაზე ძვირია და დროც მეტი სჭირდება SWIFT გადარიცხვას. პრაქტიკაში USDT აქტიურად გამოიყენება: e-commerce და ონლაინ ვაჭრობისას, „ფრილანსერების“ და დისტანციური მუშაკების ანაზღაურებისას, „რემიტანსების“ დროს, საშუალო და მცირე ბიზნესის საერთაშორისო გარიგებების დროს.

USDT-ის გამოყენების სტრუქტურული მაჩვენებლები

წყარო: Chainalysis, 2024

საქართველო გამოირჩევა კრიპტოვალუტების მიმართ შედარებით ლიბერალური მიდგომით. საქართველოს ეროვნული ბანკი აქტიურად მუშაობს ციფრული ფულის რეგულაციების შემუშავებაზე. საქართველოში კრიპტოვალუტის ბაზარი ხასიათდება შემდეგი მახასიათებლებით: აქტიური კრიპტო მომხმარებლების საზოგადოება, მოქმედი კრიპტო ბირჟები და გაცვლითი პლატფორმები, ე.წ. ბიტკოინის მაინინგის განვითარებული ინდუსტრია (საქართველო ერთ-ერთი ყველაზე მიმზიდველი ლოკაციაა „მაინინგისთვის“ იაფი ელექტროენერგიის წყალობით), სტარტაპები და ფინანსურ-ტექნოლოგიური კომპანიები ბლოკჩეინ სფეროში.

2024 წლის მონაცემებით, საქართველოში კრიპტოვალუტის გამოყენების ინდექსი მნიშვნელოვნად გაიზარდა, რაც მიუთითებს მზარდ ინტერესზე ციფრული აქტივების მიმართ. ბაზარზე არსებული განწყობის აღქმის შესაფასებლად იყენებენ კრიპტოს „შიშის“ და „სიხარბის“ ინდექსს, რომელიც ისეთი ინსტრუმენტი, რაც განსაზღვრავს, თუ რომელი ემოციაა დომინანტური კრიპტოვალუტის ბაზარზე – „შიშის“ თუ „სიხარბის“. ეს ინდექსი მოიპოვებს სხვადასხვა პლატფორმის და კრიპტოვალუტის მონაცემებს და ორიენტირდება ისეთ ფართომასშტაბიან კრიპტოვალუტებზე, როგორიცაა **Bitcoin**. ის გამოიყენება ზოგადი **bullish** ან **bearish** განწყობის შესაფასებლად, რაც ზეგავლენას ახდენს შედარებით მსხვილ კრიპტო ბირჟაზე.რის ძირითადად გამოიყენება ფასის სავარაუდო ცვლილების განსაზღვრისთვის ბაზარზე არსებული განწყობის საფუძველზე. თუმცა, სწორი გადაწყვეტილებების მიღებისა და ეფექტური ვაჭრობის სტრატეგიების შექმნისთვის, მომხმარებლებისთვის რეკომენდებულია ბაზრის დამატებითი ინდიკატორების ან ინსტრუმენტების გამოყენება. (კრიპტოს „შიშის“ და „სიხარბის“ ინდექსი, 2025)

საქართველოს ეკონომიკა ხასიათდება რამდენიმე თავისებურებით, რომლებიც განსაკუთრებით რელევანტურია USDT-ის და სხვა სტაბილური კრიპტოვალუტის პოტენციალის შეფასებისას, მათ შორის აღსანიშნავია საერთაშორისო ვაჭრობა (საქართველო, როგორც ტრანზიტული კორიდორი ევროპასა და აზიას შორის), სწრაფად მზარდი ფინანსური ტექნოლოგიების სექტორი, მაღალი რემიტანსების ნაკადები, განვითარებადი IT სექტორი და ციფრული ეკონომიკა.

საქართველოსთვის USDT-ის ინტეგრაციის ეკონომიკური პოტენციალი მოიცავს: საგარეო ვაჭრობის ხარჯების შემცირებას, განსაკუთრებით მცირე და საშუალო ბიზნესისთვის, ფინანსური ინკლუზიის გაზრდას, რაც უზრუნველყოფს ფინანსურ მომსახურებებზე წვდომას საბანკო ანგარიშის გარეშე, ინვესტიციების მოზიდვას ბლოკჩეინსა და ფინტექ სექტორში, ეკონომიკური აქტივობის გაზრდას, ახალი ბიზნეს მოდელების და შესაძლებლობების შექმნით.

მნიშვნელოვანია ფინტექ კომპანიების ოპერაციები: გადარიცხვები და მობილური ბანკინგი – მაგალითად Revolut, PayPal, Monobank სესხები და კრედიტები ონლაინ – LendingClub, TBC PayLater ფონდის მართვა და ინვესტიციები – Robinhood, eToro ფინანსური ანალიტიკა და მონაცემების მართვა – Plaid, Yodlee კრიპტო, სტაბილქოინები და ბლოკჩეინი – Binance, Coinbase. მასასა-დამე, ფინტექი არის ტექნოლოგია ფინანსებში, რაც ქმნის სწრაფ, ხელმისაწვდომ და ინოვაციურ სერვისებს ფულთან დაკავშირებულ საკითხებში.

IT ექსპორტი ნიშნავს ინფორმაციული ტექნოლოგიების პროდუქტებისა და მომსახურებების ექსპორტს: საქართველოდან წარმოებული პროგრამული უზრუნველყოფის, აპლიკაციების, IT სერვისებისა ან კონსალტინგის გაყიდვას. ეს სექტორი (ICT) საქართველოში ყველაზე სწრაფად მზარდი დარგია 2022 წლიდან, რაც ექსპორტზეა ორიენტირებული, რომლის მოცულობამ 2023 წელს \$892 მლნ შეადგინა. ზრდის პოტენციალი მაღალია. 2023 წელს საქართველოდან ICT ექსპორტი 1 სულ მოსახლეზე \$243 იყო, (%). (IT სექტორი საქართველოში, გალტ & თაგარტი. 2024) რაც ჩამორჩება როგორც სომხეთის (\$362), ისე ევროკავშირის ქვეყნების – პორტუგალია \$442, ხორვატია \$478, სლოვენია \$521, ლიეტუვა \$818- მაჩვენებლებს. IT სექტორის შემოსავლები 2023 წელს 2.4 მილიარდ ლარამდე გაიზარდა, აქედან 2.1 მილიარდი ლარი სერვისის ექსპორტით და-გენერირდა. ექსპორტის ყველაზე დიდი ნაწილი 26% აშშ-ში განხორციელდა, შემდეგ მოდის დი-დი ბრიტანეთი (15%) დამალტა(11%). (IT სექტორი საქართველოში, გალტ & თაგარტი. 2024)

ცხრილი 3.

USDT-ის ინტეგრაციის ეკონომიკური პოტენციალი

ინდიკატორი	2023 წელი	პოტენციური ეფექტი
საგარეო ვაჭრობის მოცულობა	21.7 მლრდ USD	ხარჯების შემცირება
რემიტანსები	20.4 მილ USD	სწრაფი/იაფი გადარიცხვები
ფინტექ კომპანიები	100 +	ინოვაციური სერვისები
IT ექსპორტი	892 მლნ USD	კრიპტო გადახდები

წყარო: (IT სექტორი საქართველოში, გალტ & თაგარტი. 2024) (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, 2025)

მიუხედავად იმისა, რომ კრიპტოვალუტები არ არის აღიარებული სამართლებრივი საშუალებით, მათი მფლობელობა და გამოყენება არ არის აკრძალული. საქართველოში კრიპტოვალუტების სამართლებრივი სტატუსი განისაზღვრება რამდენიმე დოკუმენტითა და ნორმატიული აქტით.

მნიშვნელოვანი სარეგულაციო ფაქტორებიდან უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ეროვნული ბანკი არ აღიარებს კრიპტოვალუტებს ოფიციალურ საგადახდო საშუალებას, თუმცა აქტიურად იკვლევს ციფრული ლარის (CBDC) შემოღების შესაძლებლობას. ამიტომ არ ექვემდებარება საქართველოს ეროვნული ბანკის რეგულირების სფეროს. დეცენტრალიზირებულ ვალუტასთან კი მრავალი საფრთხეა დაკავშირებული. ჯერ ერთი, ვირტუალურ ვალუტებს დღეს ახასიათებთ ფასების მაღალი ცვალებადობა, შედეგად, მოხმარებლები სერიოზული ეკონომიკური გამოწვევის წინაშე დგებიან. მეორე, ვირტუალურ ვალუტებს აკ-

ლია ცენტრალური ორგანო/ავტორიტეტი, რაც ართულებს მომხმარებელთა პრობლემებისა და დავების გადაწყვეტას., მესამე, ვირტუალური ვალუტით ვაჭრობისას ფუნქციონირება ხდება გაურკვეველი სამართლებრივი სტატუსის ჩარჩოში. (<https://h7.cl/1igkv>, 2024)

საინტერესოა რა უპირატესობები შეიძლება ჰქონდეს USDT-ის გამოყენებას საქართველოსთვის. აქ რამდენიმე ასპექტი შეიძლება გამოვყოთ: ეკონომიკური სარგებელი: საერთაშორისო ტრანზაქციების ხარჯების მნიშვნელოვანი შემცირება შეიძლება გახდეს კონკურენტული უპირატესობა ქართული ბიზნესებისთვის. მცირე და საშუალო საწარმოებს შეუძლიათ უფრო ეფექტურად ჩაერთონ გლობალურ ბაზრებზე, ხოლო მსხვილი კომპანიებისთვის ეს ნიშნავს ოპერაციული ხარჯების ოპტიმიზაციას, ინოვაციების სტიმულირება: კრიპტო-მეგობრული გარემო იზიდავს საერთაშორისო ინვესტიციებს, ხელს უწყობს სტარტაპების განვითარებას და აძლიერებს საქართველოს პოზიციას როგორც ფინანსური ტექნოლოგიების ინოვაციების ცენტრს რეგიონში, რემიტანსების ეფექტურობა: საზღვარგარეთ მცხოვრები საქართველოს მოქალაქეების მიერ განეული ფინანსური გადარიცხვები შესაძლებელია უფრო სწრაფად და ეფექტურად განხორციელდეს USDT-ის გამოყენებით, რაც ხელს შეუწყობს ოჯახის შემოსავლების სტაბილიზაციასა და ეკონომიკური კეთილდღეობის გაუმჯობესებას. აქედან გამომდინარე, შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ USDT-ის დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

უპირატესობები	გამონეგევი/რისკები
დაბალი ტრანზაქციის ხარჯები	ტექნიკური ბარიერები მომხმარებლებისთვის
სწრაფი საერთაშორისო გადარიცხვები	რეგულაციის განუსაზღვრელობა
ფინანსური ინკლუზიის გაზრდა	კიბერუსაფრთხოების საფრთხეები
ინოვაციების სტიმული	ფულის გათეთრების რისკი
ბიზნეს კონკურენტუნარიანობა	მომხმარებელთა დაცვის საკითხები

ამის მიხედვით საქართველომ უნდა გაითვალისწინოს მსოფლიოში გამოხატული გლობალური ტენდენციები და შეიმუშაოს სტრატეგია, რომელიც დაბალანსებულად მოიცავს ინოვაციების ნახალისებასა და რისკების მართვას. ფაქტია, რომ გლობალურად, ციფრული ფინანსების სფერო სწრაფად ვითარდება. ცენტრალური ბანკების ციფრული ვალუტები (CBDC) მრავალ ქვეყანაში კვალიფიციურად ვითარდება. ჩინეთი აქტიურად ახორციელებს ციფრული იუანის, ევროპის ცენტრალური ბანკი იკვლევს ციფრული ევროს შემუშავების შესაძლებლობებს, ხოლო შეერთებულ შტატებში მიმდინარეობს ციფრული დოლარის კონცეპტუალური განვითარების განხილვა. ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ ევროკავშირის MiCA რეგულაცია, რომელიც ამოქმედდა 2024 წელს, აწესებს მკაცრ მოთხოვნებს სტიმულკოინების ემიტენტებისთვის. ეს ტენდენცია სავარაუდოდ გავრცელდება სხვა იურისდიქციებზეც.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ USDT და ზოგადად სტაბილური კრიპტოვალუტები წარმოადგენენ მნიშვნელოვან ფინანსურ ინოვაციას, რომელთაც აქვთ გარდამქმნელი პოტენციალი გლობალურ ვაჭრობისა და საერთაშორისო ფინანსური ოპერაციებისთვის. საქართველოსთვის USDT-ის ინტეგრაცია წარმოადგენს როგორც შესაძლებლობას, ისე გამოწვევას. ანალიზმა აჩვენა, რომ ქვეყანას აქვს ხელსაყრელი პირობები კრიპტოვალუტების განვითარებისთვის: შედარებით ლიბერალური რეგულაციები, განვითარებული IT სექტორი, აქტიური ფინანსურ-ტექნოლოგიური ეკოსისტემა და მნიშვნელოვანი საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობები. USDT-ის

გამოყენება მნიშვნელოვნად შეამცირებს საერთაშორისო ტრანზაქციების ხარჯებს, გააუმჯობესებს ფინანსური ინკლუზიას და გააძლიერებს საქართველოს კონკურენტუნარიანობას რეგიონულ და გლობალურ ბაზრებზე. კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ საქართველოს სჭირდება პრაქტიული და სტრატეგიული მიდგომა ციფრული ფინანსების განვითარებისადმი. აუცილებელია კომპლექსური სამართლებრივი ჩარჩოს შემუშავება, რომელიც დაბალანსებული იქნება და უზრუნველყოფს ინოვაციების წახალისებას და ამავდროულად დაიცავს მომხმარებლებსა და ფინანსურ სტაბილურობას.

ლიტერატურა

1. *IT სექტორი საქართველოში*. (გალტ & თაგარტი. 2024). მოპოვებული <https://h7.cl/1dvBd>
2. *ბლოკჩეინ ტექნოლოგიის ტიპები*. (2025). მოპოვებული <https://digitalbus.ge/blog/blokchein-teqnologiis-tipebi/>.-დან
3. ბოძაშვილი, ლ. (2020). ბლოკჩეინის სამართალი გონიერი კონტრაქტები და ტოკენიზაცია. მოპოვებული <https://h7.cl/1igiD>.-დან.
4. კრიპტოს „შიშის“ და „სიხარბის“ ინდექსი. (2025). მოპოვებული <https://academy.binance.com/ka-GE/glossary/crypto-fear-and-greed-index>.-დან
5. მამალაძე, ლ. (2017). ბლოკჩეინ ტექნოლოგია: საერთაშორისო გამოცდილება და საქართველო. ეკონომიკური განვითარების სტრუქტურული და ინოვაციური პრობლემები.
6. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. (2025). მოპოვებული geostat.ge.-დან
7. ხიხაძე, ლ. (2024). ბლოკჩეინ ტექნოლოგიებისა და ციფრული კომუნიკაციების განვითარების მომავალი თანამედროვე გლობალურ ბიზნესში. მოპოვებული chrome-extension://efaidnbmninnnigpcjpcjclcfndmkaj/https://dspace.tsu.ge/server/api/core/bitstreams/151b9905-f186-4a40-ae6f-8bb41a41707b/content.-დან
8. *CoinMarketCap-ის „Historical Snapshot – 31 December 2024“*. (თ. გ.). მოპოვებული <https://coinmarketcap.com/historical/20241231/>.-დან
9. Hazlett, P. K. (2020). Is Bitcoin Money? And What That Means. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 77, გვ. 144-149.
10. <https://idfi.ge/ge/challenges-of-integrating-cryptocurrency-into-the-financial-system-of-georgia>. (2024). მოპოვებული <https://idfi.ge/ge/challenges-of-integrating-cryptocurrency-into-the-financial-system-of-georgia>. -დან
11. Platanakis, E., & Urquhart, A. (2020 წლის <https://doi.org/10.1016/j.bar.2019.100837>). Should Investors Include Bitcoin in Their Portfolios? A Portfolio Theory Approach. *The British Accounting Review*, 52, Article 100837.
12. Segendorf, B. (2014). What Is BTC. . *Sveriges Riksbank Economic Review*, 2, 71-87.
13. *SWIFT Fees Overview*: <https://www.swift.com/>. (2024).
14. Toygar, A., & Rohm Jr., C. E. (2013). A New Asset Type: Digital Assets. *Journal of International Technology and Information Management*, 22, Article 7., <https://doi.org/10.58729/1941-6679.1024>.
15. *World Bank – Remittance Prices Worldwide (2024)*: <https://remittanceprices.worldbank.org/>. (2024).

The role of cryptocurrency in global trade and statistical trends in its use in Georgia

Otar Abesadze
Doctor of Economics

Abstract

The article discusses the role and importance of cryptocurrency in global trade, describes the types of blockchain technologies, types of cryptocurrency, analyzes the cryptocurrency market in Georgia, etc. The main goal of the paper is to identify the role of cryptocurrency in global trade and trends in its use in Georgia.

Results. Stable cryptocurrencies represent an important financial innovation that has a transformative potential for global trade and international financial operations.

For Georgia, the integration of USDT represents both an opportunity and a challenge. The analysis showed that the country has favorable conditions for the development of cryptocurrencies: relatively liberal regulations, a developed IT sector, an active financial-technological ecosystem and significant international trade volumes. The use of USDT will significantly reduce the costs of international transactions, improve financial inclusion and strengthen Georgia's competitiveness in regional and global markets.

The study identified serious risks and challenges. Among them, the following are important: the lack of clarity of the legal framework, cybersecurity threats, money laundering risks and consumer protection issues that require a systematic approach.

Keywords: *cryptocurrency, blockchain, international trade, financial innovation, stable digital assets, statistics, analysis.*

კახეთის რეგიონის მოსახლეობის დემოგრაფიული განწყობისა და ქცევის სტატისტიკური ანალიზი თანამედროვე ეტაპზე

ნინო აბესაძე

ეკონომიკის დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი

ნინო დოხტურიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: საქართველო უკვე ათეული წლებია იმყოფება მძიმე დემოგრაფიული საფრთხის წინაშე, რაც განპირობებულია გაუარესებული დემოგრაფიული მახასიათებლებით.

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა კახეთის მოსახლეობის დემოგრაფიული განწყობისა და ქცევის სტატისტიკური შესწავლა, მისი ტენდენციების გამოვლენა და გაანალიზება თანამედროვე ეტაპზე. ამ საკითხების შესწავლის აუცილებლობა გამომდინარეობს იქიდან, რომ მოსახლეობის დემოგრაფიული ქცევა და განწყობა მნიშვნელოვნად მოქმედებს მოსახლეობის რაოდენობრივ მახასიათებლებზე და სხვადასხვა დროს განსხვავებულ ტენდენციებს კვეთავს.

კვლევის შედეგად გაანალიზდა კახეთის რეგიონის მოსახლეობის დემოგრაფიული განწყობისა და ქცევის ტენდენციები, იდენტიფიცირებულ იქნა მისი ძირითადი პრობლემები. აღსანიშნავია, რომ რესპონდენტების დემოგრაფიული განწყობა აღმოჩნდა დადებითი. მათი დიდი ნაწილის აზრით ოჯახში ბავშვების სასურველი რაოდენობა სამია, ნაწილის აზრით ორი, მაგრამ სურვილის შესაბამისად არ ნაწილდება დემოგრაფიული ქცევის მაჩვენებლები. ბავშვების სასურველ და რეალურ მაჩვენებლებს შორის ბალანსი არ გამოვლინდა და ოჯახში რეალურად მოდალური, ორი შვილი აღმოჩნდა. მთავარი მიზეზი, რის გამოც რესპონდენტებს იმაზე ნაკლები შვილი ჰყავთ ვიდრე სურდათ, მატერიალური პირობები და მეუღლეთაგან ერთ-ერთის ჯანმრთელობის მდგომარეობაა. დემოგრაფიული განწყობისა და ქცევის დიფერენცირებული ტენდენციები გამოვლინდა მუნიციპალიტეტების მიხედვით.

საკვანძო სიტყვები: რეგიონი, დემოგრაფიული განწყობა, დემოგრაფიული ქცევა, შემცირების ტენდენცია, ანალიზი.

საქართველო უკვე ათეული წლებია იმყოფება მძიმე დემოგრაფიული საფრთხის წინაშე. მოსახლეობის რიცხოვნობა მცირდება, უარესდება ბუნებრივი მოძრაობის მაჩვენებლები, მიმდინარეობს ცვლილებები სქესობრივ-ასაკობრივ სტრუქტურაში, იზრდება უარყოფითი დემოგრაფიული მაჩვენებლების ქვეყნის სოციალურ მახასიათებლებზე გავლენის ხარისხი, ეს კი რეალურად ქმნის საქართველოში დემოგრაფიული შფოთვის საფუძველს დაბალი ნაყოფიერებისა და „არასაკმარისი მოსახლეობის“ საფრთხის გამო და დღის წესრიგში აყენებს მოსახლეობის დემოგრაფიული განწყობისა და ქცევისადმი სწორი დამოკიდებულების ჩამოყალიბებას, რეპროდუქციული უფლებებისა და არჩევანის გათვალისწინებით. ნებისმიერი ქვეყნისთვის დემოგრაფიული საკითხები ყოველთვის გადამწყვეტი იყო და იქნება (მენაბდიშვილი 2024). საქართველოს მოსახლეობას მსოფლიო მოსახლეობაში 1.5%-ს შეადგენდა, ამჟამად კი 0,05%-ს შეადგენს და მსოფლიოს მოსახლეობის ყოველი ათი ათას კაცში, 5 კაცია საქართველოს მოქალაქე (თოთაძე, 2018)

ბავშვთა რიცხვი ოჯახებში თაობიდან თაობამდე მცირდება. დაბადებული ბავშვების რიცხვი სასურველზე ნაკლებია (გელაშვილი, და სხვ. 2020). შობადობის ვითარების გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით, დემოგრაფი ანზორ თოთაძე აცხადებს, რომ ოჯახში განსაკუთრებით მესამე და მეოთხე ბავშვების დაბადების შემთხვევები არა მარტო ზრდის შობადობასა და მოსახლეობის ბუნებრივ მატებას, არამედ ამ ფაქტს სხვა მხრივაც უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს ერის ცხოვრებაში, (ა. თოთაძე 2018) რასაც ადასტურებს ჩვენი კვლევის ანალიზი (ნ. დოხტურიშვილი, კახეთის რეგიონის დემოგრაფიული პროცესების სტატისტიკური კვლევა 2025). მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ „ქვეყნის დემოგრაფიული მდგომარეობა არ იძლევა მოდუნების საშუალებას და მნიშვნელოვანი ძალისხმევაა საჭირო იმისათვის, რომ ქართველები არ გახდნენ უმცირესობა საკუთარ ქვეყანაში“ (სახვაძე 2024). სწორედ მოსახლეობის რიცხოვნობა და შემადგენლობა არის სოციალური და ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავების და განხორციელების საფუძველი“ (ხმალაძე და ჩიტალაძე 2020). პროფესორ მირიან ტუხაშვილის აზრით, ქიზიყის (სიღნაღისა და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტები) დემოგრაფიული განვითარება, სხვა მუნიციპალიტეტების მსგავსია და დღეს განიცდის ღრმა დემოგრაფიულ გარდატეხის მომენტს, მოითხოვს ამ ვითარებიდან გამოსვლის გზების ძიებას, ამ რეგიონისათვის დემოგრაფიული ოპტიმუმის განსაზღვრას, დემოპოლიტიკის გააზრებას (ტუხაშვილი და შელია მზია, ქიზიყის მოსახლეობა: დინამიკა, სტრუქტურა, განსახლება 2019) (ტუხაშვილი, ჰერეთის მოსახლეობა: დინამიკა და ეთნოსტრუქტურა 2021). კახეთის რეგიონის დემოგრაფიული პროცესების სტატისტიკური ანალიზით ვლინდება, რომ მოსახლეობა განიცდის მწვავე დემოგრაფიულ კრიზისს. სანყის ეტაპზე რთულია დემოგრაფიული პრობლემების გამომწვევი მიზეზების შეჩერება. შექმნილი მდგომარეობისთვის საჭიროა ისევ და ისევ სახელმწიფოს მიერ ეფექტიანი და მიზანმიმართული დემოგრაფიული პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება, მათ შორის რეგიონულ დონეზე (ნ. დოხტურიშვილი, საქართველოს დემოგრაფიული პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები და მისი გამოვლენის თავისებურებები კახეთის რეგიონში 2024) (ნ. დოხტურიშვილი, კახეთის რეგიონის დემოგრაფიული პრობლემები 2022).

ჩვენს მიერ ჩატარებული კვლევა ითვალისწინებდა რეგიონის მუნიციპალიტეტების მიხედვით დემოგრაფიული მოლოდინებისა და არსებული დიფერენცირებების ბაზაზე კომპლექსური ანალიზის ჩატარებას. კვლევა ჩატარდა კახეთის რეგიონის ყველა, მუნიციპალიტეტის მიხედვით. დაგზავნილი ანკეტებიდან პასუხის გაცემის საშუალო მაჩვენებელია 72%-ია. კვლევა ტარდებოდა 2023-2024 წლის ყოველი თვის მიხედვით და მოიცავდა კახეთის რეგიონში მცხოვრებ 15 წლიდან 50 წლამდე ასაკის მოსახლეობას, შედეგების შეწონვა და იმპუტაცია გახორციელდა თითოეული კონკრეტული თვის მიხედვით. მიღებული მონაცემებით ფორმირებულ იქნა მონაცემთა ბაზა, რომლის დამუშავებისათვის გამოყენებულ იქნა – „MS excel“-ისა და „SPSS 26“-ის პროგრამები (ნ. დოხტურიშვილი 2024).

რესპონდენტთა შორის აქტიურები აღმოჩნდნენ ქალები, რომელთა ხვედრითმა წილმა 80,7% შეადგინა. მათი მოდალური ასაკი 30-39 წლის ასაკობრივი ჯგუფია, თუმცა საკმაოდ მაღალია 15-29 წლის ახალგაზრდების პროცენტული წილის მაჩვენებელი, რომელმაც კვლევის მიხედვით 35% შეადგინა. ასევე საკმაოდ აქტიური აღმოჩნდა კახეთში მცხოვრები დაქორწინებული მოსახლეობა. რესპონდენტთა 62% იყო დაქორწინებული, მაგრამ 30,8% არ იყო ქორწინებაში და არც არასოდეს ყოფილა. მაშასადამე, მიუხედავად ოჯახური მდგომარეობისა, კახეთის მოსახლეობა აქტიურად ჩაერთო გამოკითხვის პროცესში და დააფიქსირა საკუთარი პოზიცია დემოგრაფიულ ქცევასთან და დემოგრაფიულ ვითარებასთან დაკავშირებით, რაც უდავოდ დადებითი ფაქტია.

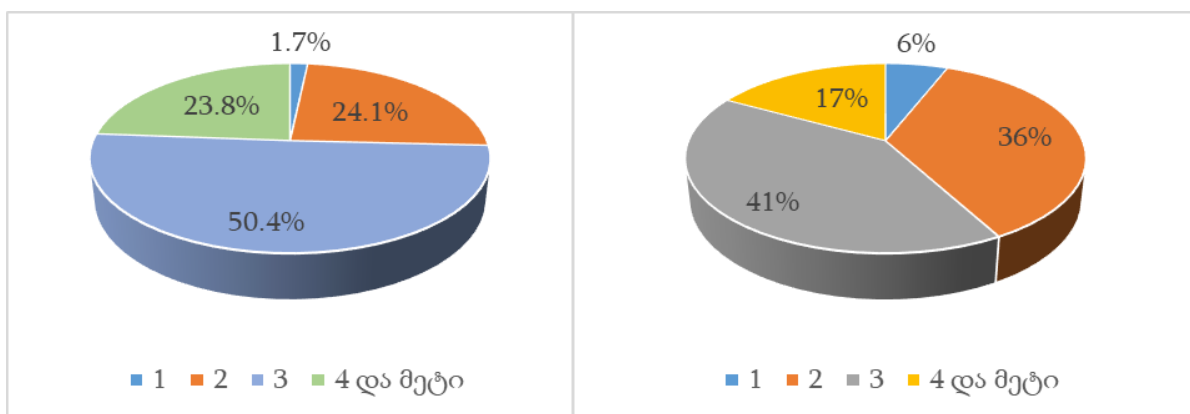
მოსახლეობის პოზიტიურ განწყობას ხელი შეუწყო იმანაც, რომ რესპონდენტთა უმრავლესობა, 73,5% უმაღლესი და დაუმთავრებელი უმაღლესი განათლების მქონეა. ეს დადებითად აისახა როგორც რესპონდენტთა ქცევის ხარისხზე, ისე მათი შეხედულებების ფორმირებაზე დემოგრაფიული ვითარების გამოსწორების თუ არსებული პრობლემების იდენტიფიცირებზე. მიუხედავად იმისა, რომ კახეთის რეგიონში სხვადასხვა ეროვნების ადამიანები ცხოვრობენ, კვლევაში ძირითადად ქართველმა მოსახლეობამ მიიღო მონაწილეობა. ქართველების წილი მთლიან რესპონდენტებში 96,9%-ს შეადგენდა. დანარჩენს აზერბაიჯელი, სომეხი, რუსი, ოსი და სხვა ეროვნების ადამიანები არიან. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ რესპონდენტების 9,5%-ის შემთხვევაში მეუღლეები ერთი და იმავე ეროვნების მოქალაქეები არ იყვნენ. ეს გარკვეულ წილად გავლენას ახდენდა რესპონდენტთა ამ ნაწილის დემოგრაფიულ ქცევაზე და მათ დემოგრაფიულ მოლოდინზე.

საინტერესოა რას ფიქრობს კახეთის მოსახლეობა ოჯახში ბავშვების სასურველი რაოდენობის შესახებ. ერთია, რამდენი ბავშვი მიაჩნია კახეთის მოსახლეობას საერთოდ ოჯახში ბავშვების სასურველი რაოდენობა, მეორეა თვითონ რამდენ შვილი სურს და მთავარი და მნიშვნელოვანია, რეალურად რამდენი შვილი ჰყავს.

რესპონდენტების 50,4% ფიქრობს, რომ ოჯახში ბავშვების რაოდენობა უნდა იყოს სამი, თითქმის თანაბარია 2 და 4 ბავშვის ყოლის მაჩვენებელი. სასიამოვნო ფაქტია, რომ რესპონდენტების მხოლოდ 1,8% მიუთითა ერთი ბავშვის შესახებ. სასურველი ბავშვთა რაოდენობის განსაზღვრის შემდეგ საინტერესო იყო ოპტიმალური და რესპონდენტთა სურვილის შესაბამისობის საკითხი. თუ რესპონდენტთა 50,4% თვლის რომ სასურველი ბავშვთა რაოდენობა ოჯახში სამია, მათი მხოლოდ 40,8% მიიჩნევს, რომ სურს სამი შვილი იყოს. (იხ. დიაგრამა 1)

დიაგრამა 1.

რესპონდენტების განაწილება ზოგადად ოჯახში ბავშვების სასურველი და მისთვის სასურველი რაოდენობის მიხედვით (%)

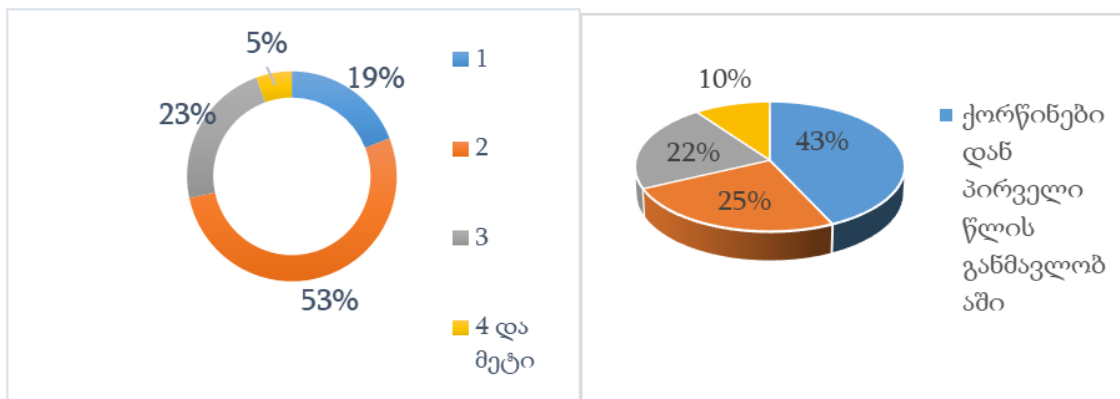
წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით

მაგრამ, სურვილის შესაბამისად არ ნაწილდება ბავშვთა ყოლის რეალური მაჩვენებლები. ყველაზე მეტ რესპონდენტს, 52,6%-ს ჰყავს ორი შვილი, 22,8% სამი და 19,1%-ს ერთი. როგორც ვხედავთ, ოჯახში ბავშვების სასურველ და რეალურ მაჩვენებლებს შორის ბალანსი არ არის და რესპონდენტების სურვილის საწინააღმდეგოდ მოდალური ორი შვილის ყოლა აღმოჩნდა. (იხ. დიაგრამა 2)

კვლევის ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენდა რესპონდენტთა დემოგრაფიული ქცევის წესების განსაზღვრა. საინტერესო იყო მათი აზრი, ოჯახის შექმნის შემდეგ ბავშვთა ყოლის პერიოდის განსაზღვრის შესახებ. რესპონდენტების დიდი ნაწილის, 43,2%-ის აზრით, საუკეთესო პერიოდს ბავშვის გაჩენისთვის ქორწინებიდან პირველივე წლის განმავლობაში წარმოადგენს. 21,8%-თვის აუცილებელია 2 წლიანი შუალედის არსებობა. (იხ. დიაგრამა 1.2)

დიაგრამა 2.

რესპონდენტების განაწილება ოჯახში ბავშვების რეალური და ბავშვების ყოლის დროის მიხედვით

წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით

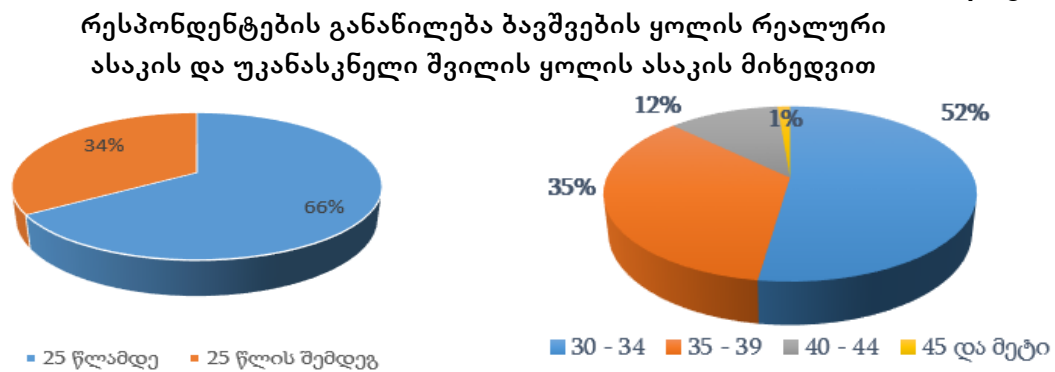
რესპოდენტების მხოლოდ 43% მიიჩნევს რომ ოჯახის შექმნის პირველივე წელს აუცილებელია შვილის ყოლა. თუმცა, დემოგრაფიულმა ქცევამ გვიჩვენა, რომ გამოკითხულ რესპოდენტებიდან 78% ჰყავს ქორწინებიდან პირველივე წელს ბავშვი. აქ აშკარად ვლინდება ძველი სტერეოტიპების ნელ-ნელა აღმოფხვრის ტენდენცია. უდავო ფაქტია, რომ თუნდაც ორი ან სამი ათეული წლების წინ დაქორწინების პირველი წლიდანვე ოჯახების პრიორიტეტს ბავშვთა შობა წარმოადგენდა, და როგორც სტატისტიკური მონაცემები ცხადჰყოფს, 1994-2000 წლებში შობადობის კოეფიციენტი საშუალოდ 11,4‰ იყო რაც 2023 წლის მაჩვენებელს 1,2‰-ით აღემატება. კვლევამ საინტერესო ფაქტი გამოავლინა. აღმოჩნდა, რომ რესპოდენტების 66,3%-ს შვილი ეყოლათ ახალგაზრდა, 25 წლამდე ასაკში.

მაგრამ რესპოდენტების დიდი ნაწილი, 52,3% თვლის, რომ უკანასკნელი შვილის ყოლა 30-34 ასაკობრივი ჯგუფის ქალების მიერ უნდა ხდებოდეს. არც თუ ცოტა, 34,9%-ის აზრით კი სჯობს, უკანასკნელი შვილი 35-39 ასაკობრივი ჯგუფის ქალებს შეეძინოთ, 40-44 წელს მიიჩნევს ქალებისთვის საუკეთესო ასაკად რესპოდენტების 11,5%.

თავად რესპოდენტების 42,2% ყველაზე მოდალური, ორშვილიანი ოჯახის წევრები არიან, 38,5% კი სამ შვილიანი ოჯახების.

რაც შეეხება მათ პაპა-ბებიებს, აქ სულ სხვა სურათი გამოიკვეთა. როგორც აღმოჩნდა, რესპოდენტების 39,4%-ის წინაპრებს 4 და მეტი შვილი ჰყავდათ, 37,8%-ს კი სამი, 1 შვილი მხოლოდ გამოკითხულთა 1,8%-ს. როგორც ვხედავთ შეცვლილია დემოგრაფიული ქცევა, განწყობა, სურვილი და რეალობა.

დიაგრამა 3.

წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით

მთავარი მიზეზი, რის გამოც ჰყავთ გამოკითხულების 28%-ს იმაზე ნაკლები შვილი, ვიდრე სურდათ, არის მატერიალური პირობები და მეუღლეთაგან ერთ-ერთის ჯანმრთელობის მდგომარეობა (28.8%)

როგორც კვლევამ გვიჩვენა, კახეთის რეგიონის მოსახლეობის დემოგრაფიულ განზობასა და ქცევაზე გავლენას ახდენს მოსახლეობის შემოსავლები, მათი ოჯახების მატერიალური მდგომარეობა და მეუღლეთა ჯანმრთელობის მდგომარეობა. დღეს კახეთში 15+ ასაკის მოსახლეობის (236,7 ათასი) 50%-ზე მეტი დაუსაქმებელია, უმუშევრობის დონე 12%-ია, დასაქმების დონე შეადგენს 49,7%-ს. იმედის მომცემია ის ფაქტი რომ უმჯობესდება ბოლო წლებში რეგიონის დასაქმების მაჩვენებლები. ბოლო 6 წლის განმავლობაში, ბიზნეს სექტორში დასაქმებულთა რაოდენობა რეგიონში საშუალოდ გაიზარდა 1,1 %-ით (2018-2023 წლების ბიზნეს სექტორში დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალო წლიური ზრდის ტემპმა შეადგინა 101,1%). მარტო 2023 წელს წინა წელთან შედარებით, დასაქმებულთა რაოდენობა, ამ სექტორში, საგარეჯოში 16%-ით გაიზარდა, სილნალში 8,4%-ით, თელავში 7,9%-ით, გურჯაანში 7,8%-ით და ყვარელში 6.1%-ით. დასაქმებულთა რაოდენობის მატების დაბალი ტემპები დაფიქსირდა სამ მუნიციპალიტეტში: ახმეტაში (4%), ლაგოდეხსა (3,3%) და დედოფლისწყაროს მუნიციპალიტეტებში (1,4%) (საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური რეგიონური და მუნიციპალური სტატისტიკის პორტალი, 2024)

ამასთან თითქმის თანაბარი ნაწილის, 37,1%- და 31%- სთვის შემოსავლის ძირითად წყაროს სახელმწიფო სექტორი და კერძო ბიზნესში დასაქმებიდან მიღებული შემოსავალი წარმოადგენს, 17%-ს – არასტაბილური შემოსავალი გააჩნია. 5,2% შემოსავალი სოფლის მეურნეობიდან აქვს, ხოლო 6,5%-ს კერძო ბიზნესიდან.

შემოსავლებიდან გამომდინარე, გამოკითხულთა 72,7%-ი თავს თვლიდა დამაკმაყოფილებელი მატერიალური მდგომარეობის მქონედ, 14,3% ცუდ მდგომარეობად აფასებდა თავის სიტუაციას და 13% თვლიდა, რომ მისი მატერიალური მდგომარეობა კარგია. რესპონდენტთა 60%-თვის, მისი საბინაო პირობები დამაკმაყოფილებელია, 29,5%-თვის კარგია, ხოლო 10,1%-თვის ცუდი.

დემოგრაფიული პროცესების დეტალურად ჩაშლილი სტატისტიკური ანალიზისათვის გამოვიყენეთ კროსტაბულური ანალიზი. კროსტაბულაცია თავის მხრივ არის ორი ცვლადისათვის მონაცემთა თავმოყრა ცხრილის სახით. მონაცემთა თავმოყრისა და დაჯგუფებისთვის ქვემოთ წარმოვადგინეთ თითოეული კროსტაბულაციის ძირითადი დეტალები. კერძოდ, სასიამოვნო და იმედის მომცემი ტენდენცია გამოიკვეთა ახალგაზრდა 15-29 წლის ასაკის კახელ მოსახლეობაში.

ცხრილი 1.

ასაკისა და ოჯახში იდეალური ბავშვთა რაოდენობის კროსტაბულაცია

ასაკი	1	2	3
15 – 29	4	40	61
30 – 39	1	32	81
40 – 50	2	19	50

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით.

რესპონდენტთა 58% თვლის, რომ იდეალური ოჯახში სამი შვილი უნდა იზრდებოდეს, ამ აზრს იზიარებს 30-39 წლის გამოკითხულთა 71% და 40-50 წლის რესპონდენტთა 47%.

იდეალური ოჯახისადმი, ასეთი განწყობის პირობებში ოდნავ განსხვავებულად იქნა ფორმულირებული რესპონდენტთა სასურველი ბავშვების რაოდენობა. სამი შვილი აღმოჩნდა სასურველი 15-29 წლის ასაკის მოსახლეობის 49,5%-სათვის, 51,4% 30-39 წლის და 46,7% 40-50 წლის მოსახლეობისთვის.

4. ასაკი და პირადად ბავშვის ყოლის სურვილი.

საინტერესო იყო რესპონდენტების პირადი სურვილი შვილების რაოდენობასთან მიმართებით. 30-39 წლის რესპონდენტების 43,8%-ს სურს რომ ჰყავდეს 2, ხოლო 51,2%-ს 3 შვილი 15-29 წლის ასაკობრივი ჯგუფის თითქმის ნახევარს 49,5% სურს 3 შვილის ყოლა.

ცხრილი 2.

ასაკისა და ბავშვთა სასურველი რაოდენობის კროსტაბულაცია

ასაკი	1	2	3
15 – 29	14	40	53
30 – 39	6	53	62
40 – 50	4	39	38

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით

ჩვენი აზრით, კახეთის რეგიონის მოსახლეობის დემოგრაფიულ განწყობასა და ქცევაზე გავლენას ახდენს ოჯახური ტრადიციები და თავიანთი მშობლების დემოგრაფიული ქცევა. ამიტომ, საინტერესო იყო ამ ნიშნის მიხედვით განხორციელებული კროსტაბულაციის შედეგები.

როგორც აღმოჩნდა, სხვადასხვა ასაკის, განსაკუთრებით 15-29, 30-39 წლის რესპონდენტების მშობლებს, თანაბარი რაოდენობის შვილები ჰყავდათ. სამი შვილი მათ 43%-ს, ორი შვილი 50%-ს და ერთი შვილი 7,4%-ს ჰყავდა, რაც სულ ერთ შვილიანი რესპონდენტების 24%-ია, ორშვილიანების – 63.2%, ხოლო სამშვილიანების 70,2%-ია.

რესპონდენტთა მშობლების დემოგრაფიულ განწყობასა და ქცევაზე გარკვეული წილით გავლენას ახდენს მათი მშობლების, ანუ რესპონდენტთა პაპა-ბებიების განწყობა და ქცევა. ამ მიმართულებით საინტერესო შედეგები გამოვლინდა. თუ რესპონდენტების ახალგაზრდა, 15-29 წლის

ასაკში პაპა-ბებიების 60% ჰყავდა სამი შვილი, რითიც უკეთესი მაჩვენებელი იყო რესპონდენტების მშობლებთან შედარებით, 30-39 წლის ასაკის გამოკითხულთა შორის მშობლებს უფრო მეტი შვილი ჰყავდათ, ვიდრე მათ პაპა-ბებიებს. თაობების მიხედვით ტენდენცია, სამი შვილის ყოლის მიმართ, უფრო გამოიკვეთა. მნიშვნელოვნად განსხვავებული სურათი გამოიკვეთა, დაქორწინებული და დაუქორწინებელი რესპონდენტების დემოგრაფიულ განწყობაში, ოჯახში ბავშვთა იდეალური და სასურველი რაოდენობის მიმართ. თუ დაქორწინებული რესპონდენტების 72%, იდეალურ რაოდენობას ოჯახში, 3 შვილს თვლის, დაუქორწინებულების მხოლოდ 8,7% ემხრობა ამ პოზიციას. სამაგიეროდ თანაბარია გამოკითხულთა მაჩვენებლები იდეალურად ორი შვილის მიჩნევასთან დაკავშირებით.

ჩვენს შევისწავლეთ ოჯახური მდგომარეობის მიხედვით რესპონდენტთა მოსაზრებები სასურველი ბავშვთა რაოდენობის მიხედვით. რესპონდენტების დიდ ნაწილს იდეალურად კი მიაჩნია ოჯახში სამი შვილის არსებობა, მაგრამ თავად დაქორწინებულების 53,8% სურს ჰყავდეს სამი შვილი და 38,4%-ს ორი.

განათლების დონის ამალლებასთან ერთად რესპონდენტების დემოგრაფიული განწყობა უფრო პოზიტიური აღმოჩნდა. ეს ტენდენცია გამოიკვეთა როგორც ქალის, ისე მამაკაც რესპონდენტებში. ზოგადად, უმაღლესი განათლების მქონე მთელი რესპონდენტების 68,2%-ს აზრით ოჯახში სამი ბავშვი უნდა იზრდებოდეს. ეს არის, ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი, განათლების დონის მიხედვით ბავშვების იდეალური რაოდენობისა. მათ შორის ქალი რესპონდენტების 65,9% და კაცი რესპონდენტების 50,6% ამ პოზიციას იზიარებს. რაც შეეხება შემოსავლებისა და სასურველი ბავშვების რაოდენობის კოორდინაციის მაჩვენებლებს, ისინი აჩვენებს, როგორ ნაწილდება სასურველი ბავშვების რაოდენობა სხვადასხვა შემოსავლის წყაროს მიხედვით. კოორდინაციამ საინტერესო დასკვნებზე გაგვიყვანა:

სტაბილური შემოსავლის მქონე ოჯახებში (მაგ., კერძო ან სახელმწიფო სექტორში დასაქმებულები) გამოკვეთილია 2 ან 3 ბავშვის სურვილი. რაც მიუთითებს ფინანსურ რესურსებზე დაყრდნობილ გადაწყვეტილებებზე და ნაკლებია იმ ოჯახების წილი, რომლებიც 4 ან მეტ ბავშვის ყოლის სურვილს გამოხატავენ.

არასტაბილური შემოსავლის ან დახმარებების იმედზე მყოფი ოჯახებში უფრო მცირეა ბავშვთა რაოდენობის მაჩვენებელი. აღსანიშნავია, რომ 4 და მეტი ბავშვის სურვილი იშვიათია ამ კატეგორიებში. ასე, რომ ოჯახები არასტაბილური შემოსავლის გამო იზღუდებიან ბავშვების რაოდენობაში.

სოფლის მეურნეობიდან მიღებული შემოსავლის მქონე ოჯახებში კი ხშირად ფიქსირდება 4 ან მეტ ბავშვის ყოლის სურვილი. ამას ორმაგი ეფექტის გავლენა შეუძლია მოახდინოს ჯერ ერთი დემოგრაფიული ვითარების გაუმჯობესებისა და მეორეს მხრივ, პროდუქციის წარმოების მოცულობის გაზრდის მიმართულებით. ეს გარკვეულ წილად ზრდის ამ კატეგორიის ოჯახის ზომის მნიშვნელობას.

დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ კახეთის მოსახლეობის შერჩევითი გამოკვლევებისას ზოგადად, რესპონდენტების დემოგრაფიული განწყობა აღმოჩნდა დადებითი. თუმცა, ოჯახში ბავშვების სასურველ და რეალურ მაჩვენებლებს შორის დისბალანსი გამოვლიდა და რესპონდენტების სურვილის საწინააღმდეგოდ რეალურად, მოდალური ოჯახში ორი შვილი აღმოჩნდა. დისბალანსის მთავარ მიზეზს ოჯახში მატერიალური პირობები და მეუღლეთაგან ერთ-ერთის ჯანმრთელობის მდგომარეობა წარმოადგენს. ისინი ინდივიდის დემოგრაფიულ განწყობაზე და ქცევაზე ახდენენ ნეგატიურ გავლენას.

დიფერენცირებულია რესპონდენტების განწყობა შვილის ყოლის პერიოდთან დაკავშირებით. მხოლოდ 25% მიიჩნევდა, რომ ამისთვის საუკეთესო ოჯახის შექმნის პირველივე წელია, დანარჩენები ქორწინების უფრო ხანგრძლივ დროს ანიჭებდნენ უპირატესობას. თუმცა რესპონდენტების 66.3%-ს შვილი ეყოლათ ახალგაზრდა, 25 წლამდე ასაკში, ქორწინების პირველივე წელს. სამაგიეროთ რესპონდენტები დიდწილად ერთსულოვანნი აღმოჩნდნენ უკანასკნელი შვილის ყოლის ასაკთან მიმართებაში. დიდი ნაწილის აზრით (52,3%) უკანასკნელი შვილის ყოლა 30-34 ასაკობრივი ჯგუფის ქალების მიერ უნდა ხდებოდეს.

ლიტერატურა

Statistical analysis of demographic attitudes and behavior of the population of the Kakheti region at the modern stage

Nino Abesadze

Doctor of Economics, Associate Professor

Nino Dokhturishvili

Doctor of Economics

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

Georgia has been facing a serious demographic threat for decades, which is due to deteriorating demographic characteristics.

The purpose of the study was to conduct a statistical study of the demographic mood and behavior of the Kakheti population, identify and analyze its trends at the modern stage. The necessity of studying these issues stems from the fact that the demographic behavior and mood of the population significantly affects the quantitative characteristics of the population and intersects with different trends at different times.

As a result of the study, the demographic mood and behavior trends of the population of the Kakheti region were analyzed, and its main problems were identified. It is noteworthy that the demographic mood of the respondents turned out to be positive. According to the majority of them, the desired number of children in a family is three, according to some, two, but the demographic behavior indicators are not distributed in accordance with the desire. No balance was revealed between the desired and actual indicators of children, and in reality, two children turned out to be modal in a family. The main reason why respondents have fewer children than they would like. The main reason for this is material conditions and the health of one of the spouses. Differentiated trends in demographic attitudes and behavior were identified by municipality.

Keywords: region, demographic situation, demographic behavior, downward trend, analysis.

კმაყოფილდება თუ არა მდგრადი ეკონომიკისადმი წაყენებული მოთხოვნები ბიტკოინის მაინინგის პროცესში?

აბრამიშვილი ზურაბი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დოქტორანტი

ანოტაცია: ნაშრომი იკვლევს, რამდენად შეესაბამება ბიტკოინის მაინინგი მდგრადი ეკონომიკის პრინციპებს – გარემოსდაცვით, ეკონომიკურ და ინსტიტუციურ განზომილებაში. არსებული სამეცნიერო წყაროების მეორეული კვლევის საფუძველზე დგინდება, რომ მაინინგში განახლებადი ენერგიის წილი საშუალოდ მერყეობს 25%-დან 43%-მდე, ხოლო მდგრადი ენერგიის (განახლებადი + ბირთვული) წილი აღწევს დაახლოებით 52%-ს. სასიცოცხლო ციკლის შეფასება, ენერგო-მიქსის მოდელირება და ოპერაციული ტელემეტრიული მონაცემები აჩვენებს მეთოდოლოგიურ განსხვავებებს კვლევის შედეგებში, თუმცა საბოლოოდ პროცესის ნახშირბად ინტენსიურობა თითქმის ყველა კვლევით დასტურდება.

ბიტკოინის ქსელის წლიური ენერგომოხმარება შეადგენს დაახლოებით 120–160 ტერავატსაათს (TWh) – რაც შეედრება არგენტინის ან ნიდერლანდების ენერგომოხმარებას და შეადგენს მსოფლიო ელექტროენერგიის დაახლოებით 1%-ს. ბიტკოინს ჰყავს 580 მილიონზე მეტი მომხმარებელი მსოფლიოს მასშტაბით და \$2 ტრლნ.-ზე მეტი საბაზრო კაპიტალიზაცია, თუმცა მისი წილი გლობალურ ფინანსურ ტრანზაქციებში <0.5%-ზე.

ნაშრომი ასკვნის, რომ სისტემური დეკარბონიზაციის გარეშე მაინინგი ჯერ კიდევ ვერ აკმაყოფილებს მდგრადი ეკონომიკის მოთხოვნებს. საქართველოს შემთხვევაში შემუშავებულია ენერგო და ფისკალური პოლიტიკის რეკომენდაციები, რომლებიც საშუალებას მისცემს ქვეყანას შექმნას მდგრადი განვითარებაზე ორიენტირებული ციფრული ინდუსტრია.

საკვანძო სიტყვები: ბიტკოინი, მაინინგი, განახლებადი ენერგია, მდგრადობა, მაკროეკონომიკა, საქართველო

შესავალი

მდგრადი ეკონომიკა წარმოადგენს თანამედროვე ეკონომიკური აზროვნების ძირითად მიმართულებას, რომლის მიზანია ეკონომიკური ზრდის, ეკოლოგიური სტაბილურობისა და სოციალური კეთილდღეობის დაბალანსება. მდგრადი განვითარების იდეა ეფუძნება პრინციპს, რომ ეკონომიკური აქტივობა არ უნდა არღვევდეს ბუნებრივი სისტემების გამძლეობას და მომავალ თაობებს არ უნდა წაერთვას განვითარების რესურსი. სწორედ ამიტომ, ეკონომიკური საქმიანობის შეფასება აღარ შემოიფარგლება მხოლოდ ფინანსური შედეგებით – აუცილებელი ხდება მისი გავლენის ანალიზი გარემოზე, ენერგო მოხმარებაზე და სოციალურ სტრუქტურაზე.

ბოლო ათწლეულებში, ტექნოლოგიურმა რევოლუციამ, განსაკუთრებით ბლოკჩეინმა და კრიპტოვალუტებმა, ეკონომიკურ დისკურსში ახალი პარადიგმა დაამკვიდრა – დეცენტრალიზებული ფინანსური სისტემა (DeFi). ბიტკოინი, როგორც ამ სისტემის ფუნდამენტური ელემენტი, ხშირად აღიქმება არა მხოლოდ ფინანსურ ინოვაციად, არამედ ეკონომიკურ ექსპერიმენტად, რომელიც ცდილობს ტრადიციული მონეტარული მექანიზმების ალტერნატივის შექმნას.

თუმცა, ბიტკოინის ტექნოლოგიური საფუძველი – „დამტკიცება მუშაობით“ (Proof-of-Work) – მოითხოვს უზარმაზარ ენერგიას, რადგან ყოველი ტრანზაქციის დადასტურება დაკავშირებულია გამოთვლითი სიმძლავრისა და ელექტროენერგიის დიდ დანახარჯთან.

ამ კონტექსტში ჩნდება უმთავრესი კითხვები:

შეიძლება თუ არა ბიტკოინის მაინინგი ჩაითვალოს მდგრად ეკონომიკურ საქმიანობად?

რამდენად ეფექტიანად იყენებს ის ენერგეტიკულ რესურსებს?

და აქვს თუ არა ეკონომიკური სარგებელი, რომელიც ამართლებს მის ეკოლოგიურ ფასს?

ეს საკითხები განსაკუთრებით აქტუალურია იმ ქვეყნებისთვის, სადაც ენერგორესურსები შეზღუდულია ან დამოკიდებულია ბუნებრივ პირობებზე – მაგალითად, საქართველოსთვის, რომლის ენერგო სისტემა ძლიერად დამოკიდებულია ჰიდროენერგიაზე. მიუხედავად იმისა, რომ ეს დამოკიდებულება უზრუნველყოფს შედარებით დაბალი ნახშირორჟანგის ემისიას, იგი ასევე ქმნის სეზონურ და კლიმატურ რისკებს, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც წარმოიქმნება დამატებითი დიდი ენერგო მომხმარებლები, როგორცაა კრიპტომაინინგი.

მდგრადი განვითარების მიზნების (UN SDGs) კონტექსტში, ბიტკოინის მაინინგი წარმოადგენს რთულ პარადოქსს: ერთი მხრივ, ის ხელს უწყობს ფინანსურ ჩართულობას, ტექნოლოგიურ პროგრესსა და ინოვაციას; მეორე მხრივ კი, მისი ენერგო მოხმარება და ეკოლოგიური კვალი ეწინააღმდეგება გარემოსდაცვით მიზნებს, შესაბამისად აუცილებელია კრიპტო სექტორის შეფასება არა მხოლოდ ტექნოლოგიური, არამედ მაკროეკონომიკური და ენერგეტიკული კუთხითაც.

მეთოდოლოგია, მონაცემები და შედეგების ანალიზი

მდგრადი ეკონომიკა ეფუძნება სამ ძირითად კომპონენტს – გარემოს დაცვას, ეკონომიკურ პროდუქტიულობასა და სოციალურ სამართლიანობას (გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნები №7, №12, №13). ენერგეტიკულ სექტორში მდგრადობა ნიშნავს ეკონომიკური ზრდის დაშორებას ნახშირბადზე დამოკიდებულებისგან და დაბალემისიური ტექნოლოგიების დანერგვას. ბიტკოინის „Proof-of-Work“ ალგორითმი, რომელიც უზრუნველყოფს ქსელის უსაფრთხოებას, ეფუძნება უზარმაზარ ენერგო მოხმარებას. შესაბამისად, კითხვა მდგომარეობს შემდეგში – რამდენად შესაძლებელია ასეთი მოდელის ინტეგრაცია მდგრად ეკონომიკაში ისე, რომ დაცული იყოს გარემოს, ენერგო და ფინანსური ბალანსი.

2018 წელს შეაფასებული მთლიანი სასიცოცხლო ციკლის მიხედვით (LCA), ბიტკოინის ქსელის ენერგომოხმარებამ შეადგინა დაახლოებით 31 ტერავატსაათი (TWh), რის შედეგადაც გამოყოფილი დაახლოებით 17 მლნ. ტონა ნახშირორჟანგის (CO₂) ეკვივალენტი. თავის მხრივ ტექნოლოგიური ეფექტიანობის ზრდა არ ამცირებს მთლიან ემისიებს, რადგან ქსელის სიმძლავრის (Hashrate) ზრდა ბაზრის ფასებზე რეაგირებს – ე.წ. „რებაუნდის ეფექტი“. განახლებად ენერგიაზე დაფუძნებულმა მაინინგმა შეიძლება შეამციროს ემისიები დაახლოებით 45%-ით, თუმცა ტექნიკის წარმოება და განახლება კვლავ ზრდის ეკოლოგიურ კვალს. (Roeck et al., 2022).

კემბრიჯის ალტერნატიული ფინანსების ცენტრმა (CCAF, 2025) შეადგინა გლობალური ანგარიში, სადაც დაადგინა, რომ მაინინგის ენერგიის დაახლოებით 42.6% მოდის განახლებად წყაროებზე, ხოლო 52.4% ითვლება მდგრადად (განახლებადი + ბირთვული ენერგია).

რეგიონულ დონეზე მაჩვენებლები მერყეობს 270-480 გიგავატი საათის (GWh) ფარგლებში, რაც მკვეთრად დამოკიდებულია ენერგო-მიქსზე, ანუ პრაქტიკულად მაინინგის დროს მოხმარება მთლიანად მოდის ისეთ ენერგიაზე რაც კონკრეტულ რეგიონში ინარმოება. (Chamanara et al., 2023)

გაეროს უნივერსიტეტის წყალმომარაგების ინსტიტუტის ანგარიშში (UNU-INWEH, 2023) აღნიშნულია, რომ ბიტკოინის მაინინგის შედეგად ყოველწლიურად გამოიყოფა დაახლოებით 85.9 მილიონი ტონის ეკვივალენტი CO₂, ასევე პროცესი მოიხმარს 1.65 კმ³ წყალს და იკავებს დაახლოებით 1,870 კმ² მიწის რესურსს.

ეს განსხვავებული მეთოდოლოგიები აჩვენებს, რომ მონაცემთა წყაროები და გამოთვლის საზღვრები მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს საბოლოო შედეგებს.

კვლევის მეთოდოლოგიის ტიპების გათვალისწინებით, თითოეულ შემთხვევაში საბოლოო შედეგი, შინაარსობრივი დასკვნა უპირატესობები და შეზღუდვები შეიძლება კლასიფიცირდეს შემდეგი სახით როგორც ქვემოთმოყვანილ ცხრილზეა ასახული:

მეთოდი	ძირითადი დასკვნა	განახლებადი ენერგიის წილი (%)	უპირატესობა	შეზღუდვა
სიცოცხლის ციკლის შეფასება (Köhler & Pizzol, 2019)	მოიცავს მთელ სიცოცხლის ციკლს, მათ შორის ტექნიკის წარმოებასა და განადგურებას	≈ 30	ყოვლისმომცველი ნახშირბადისა და მასალების ანალიზი	სტატისტიკური მონაცემები; დაბალი გეოგრაფიული დაფარვა
სიცოცხლის ციკლის შეფასება (Roeck et al., 2022)	აქცენტი გაკეთებულია დამოუკიდებელ, განახლებად ენერგიაზე დაფუძნებულ მაინინგზე	40-45	ენერგიის რეალური მოხმარების მონაცემებზე დაფუძნებული კვლევა	დაკვირვების სიმცირე
ტელემეტრიული მიდგომა (CCAF, 2025)	გლობალური ქსელის სიმძლავრის და ეროვნული ქსელის ენერგიის ნაზავის კომბინაცია	42.6 (განახლებადი), 52.4 (მდგრადი)	ფართო გეოგრაფიული დაფარვა	თვითრეპორტირების მაღალი წილი
გეოსივრცული ანალიზი (Chamanara et al., 2023)	სატელიტური მონაცემების და ელექტროენერგიის ბადის მაჩვენებლების შედარება	20-40	რეგიონული განსხვავებების ზუსტი იდენტიფიკაცია	შეფასების არასტაბილურობა და მაღალი გაურკვევლობა
მრავალზეგავლენიანი შეფასება (UNU-INWEH, 2023)	მოიცავს CO ₂ -თან ერთად წყლისა და მიწის რესურსების გავლენას	< 30 (ეფექტური წილი)	გარემოს სრული მდგრადობის ხედვა	აგრეგირებული მონაცემები და მოდელზე დამოკიდებულება

დასკვნა და რეკომენდაციები

რეცენზირებულ სამეცნიერო მასალებზე დაყრდნობით მიღებული საბოლოო სურათის შესაბამისად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სასიცოცხლო ციკლების, რეგიონალური ემისიის კვლევებისა და ინსტიტუციური ტელემეტრიის სინთეზი ცხადყოფს, რომ ბიტკოინის მაინინგი ამჟამად მხოლოდ ნაწილობრივ შეესაბამება მდგრადობის კრიტერიუმებს.

განსხვავებული მეთოდოლოგიების, მონაცემთა წყაროებისა და შესაბამისი სპეციფიკური გამოთვლების გამო არ არსებობს ერთი, საბოლოო პროცენტი, რომლის მიხედვითაც ვიტყვიტ რამდენად მდგრადია მაინინგის სექტორი, რადგან სხვადასხვა სამეცნიერო მეთოდები ზომავს სხვადასხვა რამეს.

ენერგიის შეწონილი წილი მხოლოდ განახლებად ენერგიაში დაახლოებით 25-43%-ია (იზრდება $\approx 52\%$ -მდე, როდესაც ბირთვული ენერგიის წილი ემატება), ხოლო სამთო მოპოვება ყოველწლიურად მოიხმარს 120-160 ტვტ/სთ-ს.

კონკრეტულად საქართველოსთვის, 2021 წელს მარეგულირებლის მიერ 0.69 ტვტ/სთ მოხმარება ეროვნული ელექტროენერგიის $\approx 5.3\%$ -ს უტოლდებოდა, შესაძლოა ეს წილი დღეისთვის გაიზარდა და საჭიროა დამოწმებული ტელემეტრიული მონაცემები ზუსტი რაოდენობრივი განსაზღვრისთვის.

როგორც ნატურალურ ასევე სამეცნიერო მონაცემთა სიმწირე გვაძლევს საშუალებას ჩამოვაყალიბოთ რეკომენდაცია, რომ საქართველომ პირველ რიგში უნდა შეიმუშაოს შესაბამისი აღრიცხვისა და ანალიზის მეთოდოლოგია, პოლიტიკის გასატარებლად და სათანადო აუდიტირებული ანგარიშგების მოსამზადებლად, დაწერგოს პირობითი ლიცენზირება და ისეთი ფისკალური ინსტრუმენტები, რომლებიც სშუალებას მისცემს ბიზნეს სექტორს გაითვალისწინოს მაინინგის გარე ასპექტები რომ მათ გაზარდონ ისეთი ინვესტიციების წილი, რაც უზრუნველყოფს მოხმარებული ელექტრო ენერგიის წილში განახლებადი ენერგიის მეტ რაოდენობას.

ლიტერატურა

1. Geostat. (2021). *Energy Consumption Survey – 2021*. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (Geostat). <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/143/energy>
2. GNERC. (2022). *Annual Report on Electricity Market Regulation in Georgia*. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების ეროვნული კომისია. <https://gnerc.org/en/publications/-reports>
3. Galt & Taggart. (2025). *Electricity Market Watch – FY24: Georgia’s Energy Summary*. თბილისი: Galt & Taggart Research. <https://galtandtaggart.com>
4. Georgia Today. (2025). *The Digital Gold Rush: How Cryptocurrency Mining is Reshaping Georgia’s Energy Landscape*. თბილისი: Georgia Today Media. <https://georgiatoday.ge>
5. Cambridge Centre for Alternative Finance. (2025). *Cambridge Digital Mining Industry Report*. Cambridge Judge Business School. <https://ccaf.io/cbeci>
6. Chamanara, S., et al. (2023). *The environmental footprint of Bitcoin mining across the globe*. *Earth’s Future*, 11, e2023EF003871. <https://doi.org/10.1029/2023EF003871>
7. Köhler, S., & Pizzol, M. (2019). *Life cycle assessment of Bitcoin mining*. *Environmental Science & Technology*, 53(23), 13598–13606. <https://doi.org/10.1021/acs.est.9b05687>

8. Roeck, M., et al. (2022). *Life-cycle assessment of behind-the-meter Bitcoin mining*. *International Journal of Life Cycle Assessment*, 27, 1234–1248. <https://doi.org/10.1007/s11367-022-02025-0>
9. United Nations University (UNU-INWEH). (2023). *How Bitcoin mining impacts climate, water and land*. UNU Press. <https://inweh.unu.edu>
10. De Vries, A. (2021). *Bitcoin's growing energy problem*. *Joule*, 3(7), 1641–1643. <https://doi.org/10.1016/j.joule.2019.05.002>
11. Mora, C., et al. (2018). *Bitcoin emissions alone could push global warming above 2 °C*. *Nature Climate Change*, 8, 931–933. <https://doi.org/10.1038/s41558-018-0321-8>
12. Pagone, E., et al. (2023). *Carbon footprint comparison of Bitcoin and conventional payment systems: A lifecycle perspective*. *Journal of Cleaner Production*, 365, 132456. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.132456>
13. Bruno, R., et al. (2023). *Certificates, additionality and the limits of voluntary green procurement in crypto-mining*. *Energy Economics*, 107, 105892. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2022.105892>

Are the requirements for a sustainable economy met in the Bitcoin mining process?

Abramishvili Zurabi

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

PhD student of the Faculty of Economics and Business

Abstract

The paper examines the extent to which Bitcoin mining complies with the principles of a sustainable economy – in the environmental, economic and institutional dimensions. Based on secondary research of existing scientific sources, it is established that the share of renewable energy in mining varies on average from 25% to 43%, while the share of sustainable energy (renewable + nuclear) reaches approximately 52%. Life cycle assessment, energy mix modeling and operational telemetry data show methodological differences in the research results, although in the end the carbon intensity of the process is confirmed by almost all studies.

The annual energy consumption of the Bitcoin network is approximately 120–160 terawatt hours (TWh) – comparable to the energy consumption of Argentina or the Netherlands and accounting for about 1% of the world's electricity. Bitcoin has over 580 million users worldwide and a market capitalization of over \$2 trillion, yet its share of global financial transactions is <0.5%.

The paper concludes that without systemic decarbonization, mining still cannot meet the requirements of a sustainable economy. In the case of Georgia, energy and fiscal policy recommendations are developed that will allow the country to create a digital industry focused on sustainable development.

Keywords: *Bitcoin, mining, renewable energy, sustainability, macroeconomics, Georgia*

აგფლაცია გლობალიზაციის ეპოქაში: საქართველოს სასურსათო ბაზრის რეაგირება მსოფლიო შოკებზე

ლელა ადუაშვილი

ეკონომიკის სადოქტორო პროგრამის დოქტორანტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: სტატიაში შესწავლილია გლობალური ეკონომიკური შოკების გავლენა საქართველოს აგფლაციის დინამიკაზე. ანალიზის შედეგად დადგინდა, რომ სურსათის ფასების მერყეობა უმეტესწილად განპირობებულია გარე ფაქტორებით, ხოლო ადგილობრივი წარმოება მხოლოდ ნაწილობრივ ზემოქმედებს მასზე. ამასთან, განისაზღვრა, რომ აგფლაცია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სოციალური უთანასწორობის, სიღარიბის და მოსახლეობის რეალური შემოსავლის მაჩვენებლებზე, რაც გამოკვეთავს საქართველოს სასურსათო სისტემის სტრუქტურულ მოწყვლადობას. აგფლაციის კონტროლისა და სასურსათო უსაფრთხოების გაძლიერების მიზნით ნაშრომში შემუშავებულია დასკვნები და შემოთავაზებულია რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია, აგფლაცია, სასურსათო ბაზარი, საქართველო, მსოფლიო შოკები.

შესავალი

თანამედროვე გლობალური ეკონომიკა ხასიათდება მაღალი არასტაბილურობითა და შოკების ზრდადი სიხშირით. პანდემიური, გეოპოლიტიკური და კლიმატური ფაქტორები სულ უფრო მეტად არღვევს მსოფლიო სასურსათო მიწოდების ჯაჭვებს (Kharaisvili & Aduashvili, 2024). აღნიშნულ პროცესთა ერთობლიობა განაპირობებს აგფლაციის გააქტიურებას – სურსათზე ფასების გრძელვადიან და ცვალებად ზრდას.

გლობალიზაციის ეპოქაში, როდესაც ქვეყნების ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულება უკიდურესად მაღალია, სურსათზე ფასების ცვალებადობა სწრაფად გადაიცემა ადგილობრივ ბაზრებზე. საქართველოში, როგორც მცირე და იმპორტდამოკიდებულ ქვეყანაში, აგფლაცია განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, ვინაიდან სამომხმარებლო კალათის მნიშვნელოვანი წილი სურსათზე მოდის (Charaia & Papava, 2018). იგი უშუალოდ აისახება მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფასა და სოციალური მდგრადობის დონეზე და ეკონომიკურ-პოლიტიკური თვალსაზრისით ქმნის ახალ გამოწვევებს.

ბოლო წლების განმავლობაში (განსაკუთრებით 2020-2023 წლებში) საქართველოს სასურსათო ბაზარზე დაფიქსირდა მკვეთრი საფასო რყევები. პანდემიის შემდგომი გლობალური დეფიციტები, ლოგისტიკური ხარჯების ზრდა და რუსეთ-უკრაინის ომის შედეგად გამოწვეული ენერგეტიკული კრიზისი მნიშვნელოვნად აისახა სურსათის ადგილობრივ ფასებზე (Aduashvili, 2023). მოცემულმა ფაქტორებმა აჩვენა, რომ სურსათის ინფლაციის გამომწვევი მიზეზები ხშირად სცილდება ეროვნული ეკონომიკის საზღვრებს და მოითხოვს გლობალური შოკებისადმი ადაპტაციის უნარს.

ამრიგად, აგფლაციის კვლევა გლობალიზაციის პირობებში წარმოადგენს აქტუალურ ეკონომიკურ ამოცანას, რომელიც მნიშვნელოვანია როგორც სასურსათო ბაზრის სტაბილურობისა

და ეკონომიკური უსაფრთხოების შესაფასებლად, ასევე, ეფექტიანი აგროპოლიტიკისა და ანტიკრიზისული მექანიზმების შესამუშავებლად.

კვლევის მიზანი

კვლევის მიზანია საქართველოს სასურსათო ბაზარზე მსოფლიო ეკონომიკური შოკების გავლენის შეფასების საფუძველზე აგფლაციის ნეგატიური შედეგების შემცირების ეკონომიკური პოლიტიკური ინსტრუმენტების იდენტიფიცირება.

კვლევის მეთოდოლოგია

საკვლევი პრობლემის ირგვლივ მოძიებული სამეცნიერო პუბლიკაციებისა და საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემთა ბაზის დამუშავების პროცესში გამოყენებულია კვლევის მეთოდები, როგორიცაა ფაქტორული, ანალიზის, სინთეზის, შედარების, ინდუქციისა და დედუქციის.

Science Direct-ის, Web of Science-ისა და ResearchGate-ის სამეცნიერო ბაზებზე დაყრნობით ჩატარებულია ბიბლიოგრაფიული კვლევა. შესწავლილია საქსტატის ოფიციალური მონაცემები და მონაცემთა ვიზუალიზაციის პროცესში გამოყენებულია Microsoft Excel-ისა და Canva-ს პროგრამები.

კვლევის ჰიპოთეზები

H1: გლობალიზაციის პროცესები ზრდის საქართველოს სასურსათო ბაზრის მგრძნობელობას გარე ეკონომიკურ შოკებზე;

H2: გლობალური კრიზისების პერიოდში სურსათზე ფასების ზრდა (აგფლაცია) საქართველოში მნიშვნელოვნად აღემატება საერთო ინფლაციის ტემპს;

H3: საქართველოს აგფლაცია უფრო მეტად არის „გადმოტანილი“ ფასების ცვლილება, ვიდრე ადგილობრივი წარმოების შედეგი;

H4: გლობალური შოკების ინტენსივობის ზრდა იწვევს სასურსათო ბაზარზე ფასების ცვალებადობის მატებას;

H5: აგფლაცია უარყოფით გავლენას ახდენს მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფისა და სოციალური სტაბილურობის მაჩვენებლებზე.

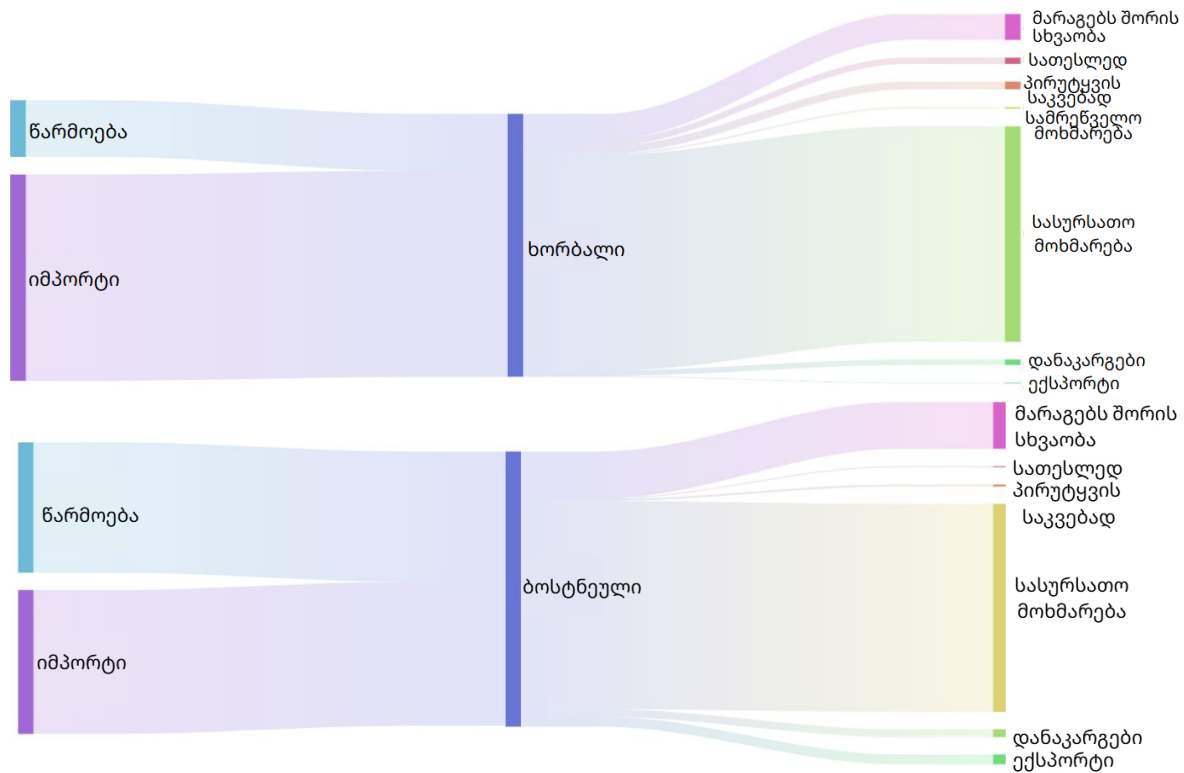
დისკუსია და ანალიზი

გლობალიზაციის პროცესებმა სურსათის წარმოებისა და განაწილების გეოეკონომიკური სურათის მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია მოახდინა (Kharashvili, 2025). ღია ვაჭრობის, საერთაშორისო ლოგისტიკისა და ტექნოლოგიური ინტეგრაციის შედეგად ქვეყნების სასურსათო ბაზრები უფრო მეტად გახდა ურთიერთდამოკიდებული.

საქართველოს სასურსათო ბაზარი ეტაპობრივად ჩაერთო მსოფლიო სავაჭრო ქსელში. ქვეყანაში სურსათის ადგილობრივმა წარმოებამ ვერ მიაღწია თვითუზრუნველყოფის დონეს. საკვანძო სასურსათო პროდუქტებში იზრდება იმპორტის წილი, მათ შორისაა მარცვლეული, ზეთი, ბოსტნეული, შაქარი და სხვა (იხ. დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1.

ხორბლისა და ბოსტნეულის სასურსათო ბალანსი 2024 წელს (ათასი ტონა)

წყარო: Geostat, 2025

შედეგად, გლობალური საფასო ცვლილებები თითქმის პირდაპირ აისახება ადგილობრივ სასურსათო ბაზარზე, რაც გლობალიზაციის ერთ-ერთ ძირითად ეკონომიკურ შედეგს წარმოადგენს. მაგალითად, 2008 წლის მსოფლიო სასურსათო კრიზისის დროს საქართველოში სურსათის ფასების 12%-ზე მეტი ზრდა დაფიქსირდა (Geostat, 2025).

სავაჭრო არხების გარდა, საქართველოს სასურსათო ბაზრის გლობალიზაცია ვლინდება საინვესტიციო და ტექნოლოგიური დამოკიდებულების მხრივაც. ადგილობრივი აგროპროდუქციის წარმოება დიდწილად დაფუძნებულია იმპორტირებულ ნედლეულზე, საწვავსა და ლოგისტიკურ ინფრასტრუქტურაზე. შესაბამისად, 2021–2022 წლებში საერთაშორისო ბაზრებზე ენერგორესურსების, ტრანსპორტირებისა და სასუქების გაძვირებამ გამოიწვია ადგილობრივი სასურსათო პროდუქტების თვითღირებულების ზრდა.

გლობალური ბაზრების ტენდენციასთან შესაბამისობა აჩვენებს, რომ საქართველოში მნიშვნელოვნადაა გაზრდილი სასურსათო ბაზრის მგრძნობელობა გარე შოკებზე, რაც დაკავშირე-

ბულია როგორც ეკონომიკური გახსნილობის ხარისხთან, ასევე, რამდენიმე პარტნიორ ქვეყანაზე იმპორტის მაღალ კონცენტრაციასთან.

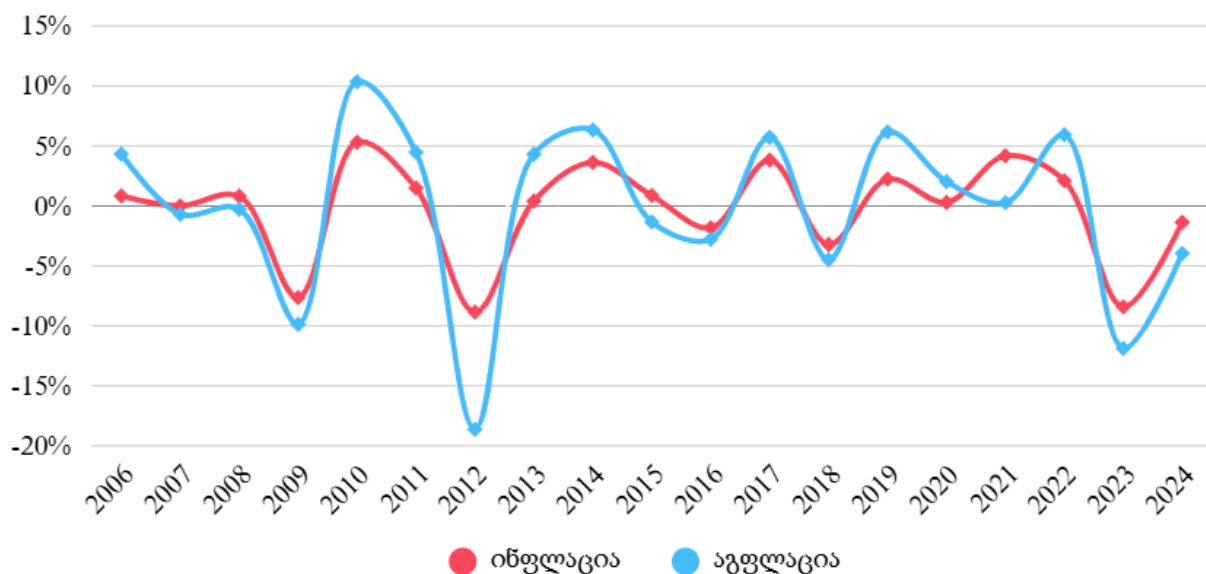
ამრიგად, გლობალიზაციის პროცესები, ერთი მხრივ, აჩქარებს ბაზრის ინტეგრაციასა და პროდუქტების მრავალფეროვნებას, მაგრამ, მეორე მხრივ, ზრდის მგრძნობელობას გარე ეკონომიკურ შოკებზე, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ქვეყანას არ აქვს განვითარებული სასურსათო უსაფრთხოების სისტემა.

აღნიშნულ კონტექსტში განსაკუთრებით საინტერესო ხდება იმ ფაქტორების ანალიზი, რომლებიც გავლენას ახდენენ სურსათის ფასების სტაბილურობაზე და განსაზღვრავენ აგფლაციისა და საერთო ინფლაციის დინამიკას.

საქართველოში ინფლაციისა და აგფლაციის დინამიკის შედარებითი ანალიზი, 2006-2024 წლებში, მიუთითებს საერთო მაკროეკონომიკური ტენდენციების თანხვედრაზე. თუმცა, გლობალური ეკონომიკური შოკების პერიოდში აგფლაცია მნიშვნელოვნად აჭარბებს საერთო ინფლაციის დონეს, რაც ადასტურებს ჰიპოთეზას, რომ სურსათის ბაზარი საქართველოში მეტად მგრძნობიარეა გარე ფასების ზეწოლის მიმართ (იხ. დიაგრამა 2).

დიაგრამა 2.

ინფლაცია და აგფლაცია საქართველოში 2006-2024 წლებში (%)

წყარო: აგებულია ავტორის მიერ საქსტატის მონაცემებზე დაფუძნებით

2008–2009 წლებში მსოფლიო ფინანსური კრიზისის ფონზე საქართველოში დაფიქსირდა აგფლაციის მკვეთრი ზრდა, რაც განაპირობა სურსათის საერთაშორისო ფასების მატებამ და იმპორტზე მაღალდამოკიდებულებამ. მსგავსი ტენდენცია შეინიშნებოდა 2011 წელსაც, როდესაც გლობალური სასურსათო ბაზრები კვლავ დაექვემდებარა ნავთობისა და მარცვლეულის ფასების შემცირებასა და ზრდას შორის ცვალებადობას.

2020–2022 წლებში დაფიქსირდა ინფლაციისა და აგფლაციის ცვლილების არათანმიმდევრულობა. პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის შემდგომ პერიოდში ინფლაციის ზრდასთან ერთად აგფლაციის შემცირება შეიძლება აიხსნას მთავრობის ანტიკრიზისული ზომებით, სუბსიდირე-

ბის პროგრამებითა და ადგილობრივი წარმოების მცირე ხელშეწყობით, რამაც შეამცირა გარე შოკების პირდაპირი გავლენა სასურსათო ბაზარზე.

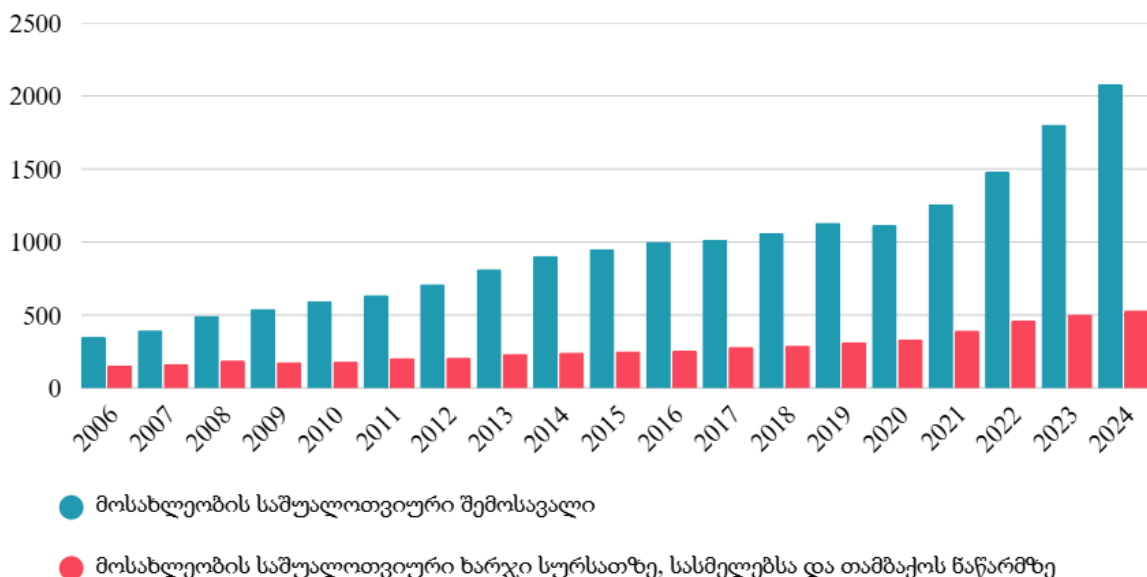
ზემოხსენებული განსხვავება მიუთითებს, რომ ბოლო წლებში საქართველოს ეკონომიკა თანდათან იძენს მეტი ადაპტაციის უნარს, თუ წინა პერიოდში აგფლაცია თითქმის ავტომატურად მიჰყვებოდა გლობალურ ტენდენციებს, 2022 წლის შემდეგ მისი ცვალებადობა ნაკლებადაა დამოკიდებული საერთაშორისო ფასებზე.

საქართველოს აგფლაციის სტრუქტურული ანალიზი ცხადყოფს, რომ სურსათის ფასების დინამიკა უფრო მეტად არის განპირობებული გარე ეკონომიკური შოკებით, ვიდრე ადგილობრივი წარმოების ფაქტორებით. ეს ტენდენცია განსაკუთრებით მკვეთრად ჩანს იმ წლებზე, როცა საერთაშორისო ბაზრებზე მომხდარმა ცვლილებებმა საქართველოში გამოიწვია ფასების თითქმის იდენტური მიმართულებით ცვლილება. მაგალითად, 2008-2011 წლებში მსოფლიო სასურსათო ფასების მკვეთრი ზრდა (FAO et al., 2022) თანხვედბოდა აგფლაციის ზრდას საქართველოში, მაშინ როცა ადგილობრივი აგრარული წარმოება არ განიცდიდა ანალოგიურ მატებას. საქართველოში აგფლაციაზე მხოლოდ მეორეხარისხოვან გავლენას ახდენს ადგილობრივი წარმოების ისეთი ფაქტორები როგორიცაა მოსავლიანობა, ლოკალური მიწოდების ჯაჭვის ეფექტიანობა და სოფლის მეურნეობის ტექნოლოგიური განვითარება.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საქართველოს სასურსათო ბაზარი მაღალი იმპორტდამოკიდებულების გამო რეაგირებს ფასების „გადმოტანილი ეფექტით“. საერთაშორისო ბაზრებზე ფასების მატება უმოკლეს დროში აისახება ადგილობრივ საცალო ფასებზე. ეს დამოკიდებულება კიდევ უფრო ძლიერდება ეროვნული ვალუტის გაუფასურებისას, რაც ზრდის იმპორტირებული პროდუქციის თვითღირებულებას.

დიაგრამა 3.

მოსახლეობის საშუალოთვიური შემოსავალი და ხარჯი სურსათზე, სასმელებსა და თამბაქოს ნაწარმზე (მლნ ლარი)

წყარო: აგებულია ავტორის მიერ საქსტატის მონაცემებზე დაფუძნებით

აღნიშნული ტენდენცია აიხსნება სასურსათო ბაზარზე მოთხოვნის არაელასტიკურობით. მოსახლეობის სამომხმარებლო ჩვევები რთულად იცვლება, ხოლო მიწოდების მხარე (განსაკუთრებით იმპორტირებული პროდუქცია) სწრაფად რეაგირებს მსოფლიო ფასებზე. შედეგად, გლობალური ნავთობის, მარცვლეულის, სასუქებისა და ტრანსპორტირების ფასების ცვლილება მყისიერად იწვევს ფასების მკვეთრ რყევებს შიგა ბაზარზე.

ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ აგფლაცია მხოლოდ ფასების მაჩვენებელი არ არის. ის წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე მძლავრ სოციალურ-ეკონომიკურ ფაქტორს, რომელიც პირდაპირ ზემოქმედებს მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფასა და სოციალურ სტაბილურობაზე. საქართველოს მსგავსი ეკონომიკის პირობებში, სადაც მოსახლეობის საშუალოთვიური შემოსავლის დიდი ნაწილი იხარჯება პირველადი მოხმარების პროდუქტებზე (იხ. დიაგრამა 3), სურსათის ფასების ზრდა მყისიერად აისახება მოსახლეობის რეალურ მყიდველუნარიანობაზე.

საქართველოში აგფლაციის სოციალური შედეგები ვლინდება შემდეგი მექანიზმებით:

➤ რეალური შემოსავლის შემცირება – აგფლაციის პირობებში სურსათზე ფასების ზრდა განაპირობებს ძლიერ ინფლაციურ ზენოლას, რის შედეგადაც მოსახლეობის შემოსავლების ნომინალური მოცულობა ვერ ასწრებს ფასების მატების ტემპს. დაბალშემოსავლიანი ოჯახები იძულებულნი ხდებიან შემოსავლის უფრო დიდი ნაწილი სურსათზე მიმართონ, რაც ამცირებს მათ დაზოგვისა და სხვა აუცილებელი ხარჯების (ჯანდაცვა, განათლება, საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესება) უზრუნველყოფის შესაძლებლობას. შედეგად, მცირდება მოსახლეობის რეალური მსყიდველუნარიანობა და საგრძნობლად უარესდება ცხოვრების დონე;

➤ სოციალური უთანასწორობის გაღრმავება – აგფლაცია მოქმედებს როგორც სოციალურ-ეკონომიკური სტრუქტურის გამამწვავებელი ფაქტორი. სურსათზე ფასების ზრდა მნიშვნელოვნად ამცირებს დაბალშემოსავლიანი და სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის მსყიდველუნარიანობას, ხოლო მაღალი შემოსავლის მქონე ჯგუფებზე მისი გავლენა შედარებით მცირეა. შედეგად, იზრდება დამოკიდებულება სახელმწიფო დახმარებაზე და იაფ იმპორტირებულ პროდუქტებზე, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს ეკონომიკურ პოლარიზაციას და ზღუდავს სოციალურ მობილობას.

➤ სურსათით უზრუნველყოფის რისკები – აგფლაციის პირობებში ადგილობრივი წარმოება ხშირად ვერ უძლებს ხარჯების ზრდასა და ბაზრის მერყეობას. სანვავის, სასუქების, ენერგორესურსებისა და ტრანსპორტირების გაძვირება ზრდის პროდუქციის თვითღირებულებას, ხოლო ფასების არასტაბილურობა ართულებს წარმოებისა და ინვესტიციების დაგეგმვას. ამას ემატება იმპორტირებულ პროდუქტებთან კონკურენციის გაძლიერება და სესხებზე ხელმისაწვდომობის შემცირება, რაც მცირე და საშუალო ფერმერულ მეურნეობებს განსაკუთრებით აზარალებს. შედეგად, მცირდება ადგილობრივი წარმოების წილი, იზრდება იმპორტზე დამოკიდებულება და ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოება უფრო მოწყვლადი ხდება გარე ეკონომიკური შოკების მიმართ.

დასკვნა და რეკომენდაციები

კვლევის შედეგად დადასტურდა, რომ საქართველოს აგფლაციის დინამიკა უმეტესწილად განპირობებულია გლობალური ეკონომიკური შოკებითა და გარე ფასების გადმოტანილი ეფექტით. მაღალი იმპორტდამოკიდებულებისა და ეროვნული ვალუტის მერყეობის ფონზე, საერთაშორისო ბაზრებზე ნავთობის, მარცვლეულის, სასუქებისა და ტრანსპორტირების ფასების ცვლილებები მყისიერად აისახება ადგილობრივ სასურსათო ბაზარზე.

შედეგად, აგფლაცია საქართველოში წარმოადგენს არა მხოლოდ მაკროეკონომიკურ, არამედ სოციალურ გამოწვევასაც, რომელიც პირდაპირ ზემოქმედებს მოსახლეობის რეალურ შემოსავალზე, ზრდის სიღარიბის მაჩვენებელსა და ამჟამურებს სოციალურ უთანასწორობას.

ინფლაციისა და აგფლაციის შედარებითი ანალიზი მიუთითებს, რომ გლობალური კრიზისების პერიოდში სურსათის ფასების ზრდა მნიშვნელოვნად აჭარბებს საერთო ინფლაციის დონეს. აღნიშნული ადასტურებს, რომ სურსათის ბაზარი საქართველოში მეტად მგრძნობიარეა გარე შოკების მიმართ.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში განხორციელებული სახელმწიფო ანტიკრიზისული ღონისძიებები (სუბსიდირება, სოციალური დახმარებები, ტარიფული შეღავათები) ნაწილობრივ ამცირებს ფასების მერყეობას, ეს მექანიზმები ძირითადად მოკლევადიანია და ვერ უზრუნველყოფს სისტემური მდგრადობის ჩამოყალიბებას.

ამრიგად, აგფლაციის პროცესების შემცირება მოითხოვს სტრუქტურულ პოლიტიკას, რომელიც გააძლიერებს ადგილობრივი წარმოების პოტენციალს, შეამცირებს იმპორტდამოკიდებულებას და გააუმჯობესებს ქვეყნის ეკონომიკურ ადაპტაციას გლობალური შოკების მიმართ.

ამ პროცესში მიზანშეწონილია შესრულდეს შემდეგი რეკომენდაციები:

1. სასურსათო უსაფრთხოების სისტემის ინსტიტუციური გაძლიერება – საჭიროა შემუშავდეს ეროვნული სტრატეგია, რომელიც მიზნად დაისახავს ადგილობრივი წარმოების გაზრდას, აგრარული სექტორის ტექნოლოგიურ განახლებასა და სურსათზე იმპორტდამოკიდებულების შემცირებას;

2. ფასების სტაბილურობის მექანიზმების დანერგვა – მიზანშეწონილია აგფლაციის ინდექსის რეგულარული მონიტორინგი და სტრატეგიული პროდუქტების ადგილობრივი წარმოების განვითარება;

3. მცირე და საშუალო ფერმერთა მხარდაჭერა – აუცილებელია აგროსაფინანსო სერვისების ხელმისაწვდომობის გაზრდა, აგრარული ინფრასტრუქტურის განვითარება და ადგილობრივ სავაჭრო ქსელებში მცირე მწარმოებლების ინტეგრაციის ხელშეწყობა;

4. სოციალური დაცვის მიზნობრივი პოლიტიკა – სურსათის ფასების მკვეთრი მატების პერიოდში აუცილებელია დაბალშემოსავლიანი ჯგუფების დაცვის მოქნილი მექანიზმების ამოქმედება, რაც შეამცირებს აგფლაციის სოციალურ შედეგებს;

5. საერთაშორისო თანამშრომლობის გაძლიერება – მსოფლიო კრიზისებთან ეფექტიანი ადაპტაციის მიზნით საქართველოსთვის მნიშვნელოვანია რეგიონულ სასურსათო უსაფრთხოების პლატფორმებში და ინფორმაციის გაზიარების ქსელებში ჩართულობა;

6. სისტემური მონიტორინგისა და პროგნოზირების გაუმჯობესება – საჭიროა მონაცემთა ანალიტიკის, ეკონომეტრიული მოდელებისა და სცენარების გამოყენება, რაც სახელმწიფოს საშუალებას მისცემს დროულად შეაფასოს აგფლაციის ტენდენციები და მიიღოს მტკიცებულებებზე დაფუძნებული გადაწყვეტილებები.

ამ და სხვა რეკომენდაციების შესრულება შეამსუბუქებს აგფლაციის ნეგატიურ სოციალურ-ეკონომიკურ შედეგებს და უზრუნველყოფს საქართველოს სასურსათო ბაზრის მდგრადობას.

ლიტერატურა

1. Aduashvili, L. (2023). Food Security Problems in the Context of Digital Economy Development. *Journal of Innovative Economics and Management*, 11(3), 47-57. <https://doi.org/10.46361/2449-2604.10.3.-2023.47-57>
2. Charaia, V. & Papava, V. (2018). Agflation and other modifications of inflation (the cases of Georgia and its neighboring countries), *Annals of Agrarian Science*, 16(2), 201-205. <https://doi.org/10.1016/j.aasci.2018.04.007>
3. FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO (2022). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable*. Rome, FAO. <https://doi.org/10.4060/cc0639en>
4. Geostat (2025). *Consumer Price Index (Inflation)*. Price Statistics. <https://www.geostat.ge/en/-modules/categories/26/cpi-inflation>
5. Geostat (2025). *Food balance sheets for Vegetables – 2024 year*. <https://agriculture.geostat.ge/food-balance>
6. Geostat (2025). *Food balance sheets for Wheat – 2024 year*. <https://agriculture.geostat.ge/food-balance>
7. Geostat (2025). *Household incomes*. Living Conditions. <https://www.geostat.ge/en/modules/-categories/50/households-income>
8. Geostat (2025). *Wages*. <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/39/wages>
9. Kharaishvili, E. (2025). Geoeconomic Fragmentation and Food Security Challenges. *Proceedings of The IRES International Conference*, Rome, Italy, 20th – 21st May. https://www.researchgate.net/-publication/393901181_GEOECONOMIC_FRAGMENTATION_AND_FOOD_SECURITY_CHALLENGES
10. Kharaishvili, E. & Aduashvili, L. (2024). Impact of Geoeconomic Fragmentation Risks on Food Security: Conceptual Challenges and Empirical Trends. *Proceedings of IX International Scientific Conference Challenges of Globalization in Economics and Business*, ISBN 978-9941-36-414-3 (pdf), 438-448.

Agflation in the Era of Globalization: Georgia's Food Market Response to Global Shocks

Lela Aduashvili

PhD Candidate, Doctoral Program in Economics
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

The article examines the impact of global economic shocks on the dynamics of agflation in Georgia. The analysis revealed that fluctuations in food prices are largely determined by external factors, while local production only partially affects them. At the same time, it was identified that agflation significantly influences social inequality, poverty, and the real income of the population, highlighting the structural vulnerability of Georgia's food system. To control agflation and strengthen food security, the study provides conclusions and offers recommendations.

Keywords: Globalization, Agflation, Food Market, Georgia, Global Shocks.

ეროვნული ანგარიშების ფუნდამენტური კატეგორიის – მშპ-ის არსის არასწორი გაგების საკითხისათვის

ნანა ასლამაზიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
მონვეული პროფესორი

ანოტაცია: მიუხედავად იმისა, რომ მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) ერთ-ერთი და, ერთი შეხედვით, ყველაზე ცნობადი ეკონომიკური კატეგორიაა, სამწუხაროდ მისი არსი და დანიშნულება არც ისე კარგად არის გაგებული და გააზრებული.

თვით ეკონომიკურ ლიტერატურაშიც კი ხშირად ტერმინი მთლიანი შიდა პროდუქტი არასრულად, და მეტიც – ზერელედ არის განმარტებული. ამის ერთ-ერთი მიზეზი სავარაუდოდ არის ის, რომ ავტორები არ ეყრდნობიან ამ ტერმინის პირველწყაროს.

წინამდებარე სტატიის მიზანია მთლიანი შიდა პროდუქტის, როგორც ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ძირითადი ეკონომიკური კატეგორიის, შინაარსის გააზრება ამ სისტემის ფუნდამენტური კონცეფციებიდან გამომდინარე.

უმთავრესი შეცდომა, რასაც მთლიანი შიდა პროდუქტის განმარტებებში ვხვდებით სხვადასხვა წყაროებში, არის ის, რომ ავტორები მას განმარტავენ, როგორც პერიოდის განმავლობაში მოცემული ქვეყნის ტერიტორიაზე რეზიდენტების და არარეზიდენტების მიერ წარმოებული საქონლისა და მომსახურების მოცულობას. მთლიანი შიდა პროდუქტის ეს განმარტება აბსოლუტურ წინააღმდეგობაშია ეროვნული ანგარიშების ფუნდამენტურ კონცეფციებთან, კერძოდ, ეკონომიკური ერთეულების, მათი რეზიდენტობის, მშპ-ის არსის გაგებასთან.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში დიდი ხანია გაჩნდა საფუძვლიანი აზრი იმის შესახებ, რომ ზემოაღნიშნულ საკითხებთან დაკავშირებით თანამედროვე ეკონომიკურ საზოგადოებაში შეინიშნება თეორიისა და პრაქტიკის მნიშვნელოვანი დაშორიშორება. ამიტომაც მეტი ძალისხმევა, კვლევები და ინფორმაციაა საჭირო, რათა მოხდეს ამ პრობლემასთან დაკავშირებული თეორიისა და პრაქტიკის დაახლოება და გამთლიანება. სწორედ ამ კონკრეტულ მიზანს ემსახურება წინამდებარე სტატია: გარკვეულობა შეიტანოს მშპ-ის არსის სწორად გააზრებაში მისი თეორიული საფუძვლების მოშველიებით.

საკვანძო სიტყვები: ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა, მთლიანი შიდა პროდუქტი, მშპ, მთლიანი ეროვნული შემოსავალი, რეზიდენტი, არარეზიდენტი.

შესავალი

იყო დრო, როდესაც სტატისტიკა იმდენად უინტერესო და რუტინულ საქმიანობად მიიჩნეოდა, რომ ასეთი გამონათქვამიც კი არსებობდა: „თამამად აირჩიე სტატისტიკოსის პროფესია – სამსახურში არავინ შეგეცილება“. თუმცა, უფრო მოგვიანებით გაჩნდა შორსმჭვრეტელური მოსაზრება სტატისტიკის შესახებ, რომელიც ბრიტანელ მწერალს ჰერბერტ უელსს ეკუთვნის: „ერთ მშვენიერ დღეს სტატისტიკა ისეთივე აუცილებელი გახდება განათლებული ადამიანებისათვის, როგორც წერა-კითხვის ცოდნა. საბედნიეროდ, დღეს საზოგადოების სულ უფრო დიდი ნაწილი იზიარებს ამ აზრს და სრულიად სამართლიანადაც: ინფორმირებული საზოგადოება

სწრაფად და ეფექტიანად რეაგირებს თანამედროვე გამოწვევებზე, რომლებიც ხშირად სასიამოვნო სულაც არ არის.

თუმცა, მოზღვაებული სტატისტიკური ინფორმაციის სწორად გაგება და გამოყენება მედლის მეორე მხარეა.

2015 წლის აპრილში, პარიზში ჩატარებულ კონფერენციაზე, რომელიც შემოსავლებისა და სიმდიდრის საკითხებს მიეძღვნა¹, გამოითქვა მნიშვნელოვანი აზრი იმასთან დაკავშირებით, რომ ადამიანებს არ ესმით თუ რას ზომავს და რას არ ზომავს ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა, რას მოიცავს იგი გარდა მშპ-ისა; რომ საჭიროა შედარებით მოკლე დოკუმენტის შექმნა, იდეალური იქნებოდა არაუმეტეს 50 გვერდისა, რათა ადამიანებისთვის გასაგები იყოს ეროვნული ანგარიშთან დაკავშირებული საკითხები, მისი ძლიერი და სუსტი მხარეები და ის, თუ როგორ უკავშირდება ეროვნული ანგარიშების ძირითადი ინდიკატორები ეკონომიკურ თეორიას და ეკონომიკური პოლიტიკის სამიზნე ცვლადებს. გაისმა მოწოდება, სრულიად სამართლიანი და სასარგებლო, რომ ეროვნული ანგარიშების სპეციალისტები უნდა ამყარებდნენ კომუნიკაციას ამ საკითხებზე არა მხოლოდ ფართო საზოგადოებასთან, არამედ უფრო მნიშვნელოვანია, რომ – კვლევით საზოგადოებასთან და პოლიტიკის შემქმნელებთან (Van De Ven, Harrison, & Fraumeni, 2017). სწორედ ამ მიზანს ემსახურება წინამდებარე სტატია.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ეკონომიკების განვითარების შესახებ მსჯელობისას ავტორები, მიმართავენ რა სტატისტიკურ ინფორმაციას მშპ-ის შესახებ, მეტი დამაჯერებლობისთვის, უმრავლეს შემთხვევაში, განმარტავენ კიდევ ამ ფენომენის ცნებას და შინაარსს. გარდა ამისა, მშპ-ის განმარტებები უყურადღებოდ არაა დარჩენილი სხვადასხვა ლექსიკონებში, სახელმძღვანელოებში, სალექციო მასალებში და ა.შ. თუმცა, აღნიშნული პუბლიკაციების დიდ უმრავლესობაში ეს განმარტებები არ ეყრდნობა მშპ-ის განმარტების პირველწყაროს – ეროვნულ ანგარიშთა სისტემას. მათი არასწორი შინაარსიდან გამომდინარე, რჩება შთაბეჭდილება, რომ ისინი ეყრდნობა არასწორი წყაროების წყაროებს, წყაროების წყაროების წყაროებს და ა.შ. აღნიშნულის შესახებ ასეთი სურათი შეინიშნება არა მარტო საქართველოში, არამედ უცხოურ პუბლიკაციებშიც და, რაც არ უნდა გასაკვირი იყოს, ზოგიერთი საერთაშორისო ორგანიზაციის მოქმედი და ყოფილი ექსპერტების პუბლიკაციებშიც.

ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის დღეისათვის მოქმედ 2008 წლის (2008 SNA) ვერსიაში ტერმინი მშპ გამოყენებულია 256-ჯერ. აქედან 10 პარაგრაფში (1.39, 1.49, 2.138, 6.70, 6.82, 6.84, 7.10, 7.21, 16.11, A4.24) მკაფიოდ არის განმარტებული მთლიანი შიდა პროდუქტი, როგორც **რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულების მიერ წარმოებული მთლიანი დამატებული ღირებულებების² ჯამი** (პლუს წმინდა გადასახადები). 11-ჯერ არის განმარტებული მშპ-ის არსი (პარაგრაფები: 1.43, 1.60, 1.71, 2.50, 3.139, 7.78, 7.90, 7.92, 8.10, 8.21, 19.10) 2025 SNA-ში (გამოცემისწინა ვერსია), რომელიც 2025 წლის მარტში, გაეროს სტატისტიკური კომისიის 56-ე სესიაზე მიღებულ იქნა, როგორც ეროვნული ანგარიშების სტატისტიკის წარმოების საერთაშორისო სტანდარტი.

¹ Conference on the Future of National Accounts: “W(H)ITHER THE SNA?” (PARIS, 16–17 APRIL 2015).

² მთლიანი დამატებული ღირებულება (მთლიან გამოშვებას მინუს შუალედური მოხმარება) არის მთლიანი შიდა პროდუქტის მთავარი კომპონენტი.

ორივე, როგორც 2008 SNA, ისე 2025 SNA ხაზს უსვამს, რომ „-+—-‘—, მშპ გამომდინარეობს დამატებული ღირებულების კონცეფციიდან (UN, 2008. პარ. 2.138; UN, 2025, პარ. 3.139) და დამატებული ღირებულების განსაზღვრის კრიტერიუმია რეზიდენტობა; **ყველა რეზიდენტი ერთეული და მხოლოდ რეზიდენტი ერთეულები ქმნიან დამატებულ ღირებულებას** (UN, 2008. პარ. 16.11; UN, 2025, პარ. 19.10).

დეტალური განმარტებები მშპ-ის არსის შესახებ, როგორც მოქმედი ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის (2008 SNA), ისე მისი განახლებული ვერსიის (2025 SNA) მიხედვით, შესაბამისი პარაგრაფების მითითებით, მეტი თვალსაჩინოებისათვის, წარმოდგენილია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში.

ცხრილი 1.

მშპ-ის არსის განმარტებები 2008 SNA-ის და 2025 SNA-ის მიხედვით

SNA ვერსია	პარაგრაფის N	განმარტება ორიგინალის ენაზე	განმარტება ქართულად
2008	1.39	GDP is intended to be a comprehensive measure of the total gross value added produced by all resident institutional units.	მშპ წარმოადგენს ყველა რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულის მიერ წარმოებული მთლიანი დამატებული ღირებულებების ყოვლისმომცველ საზომს
2025	1.60		
2025	1.43	GDP represents the sum of the value added of all domestic producers.	მშპ წარმოადგენს ყველა ადგილობრივი მწარმოებლის დამატებულ ღირებულებათა ჯამს.
2008	1.49	The GDP of a country, viewed as an aggregate measure of production, is equal to the sum of the gross value added of all resident institutional units engaged in production (plus any taxes, less any subsidies, on products not included in the value of their outputs).	ქვეყნის მშპ, როგორც წარმოების აგრეგირებული საზომი, უდრის წარმოებაში ჩართული ყველა რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულის მთლიანი დამატებული ღირებულებების ჯამს (პლუს ნებისმიერი გადასახადი პროდუქტებზე, მინუს ნებისმიერი სუბსიდია, რომლებიც არ შედის მათი გამომშვების ღირებულებაში).
2025	1.71		
2025	2.50	... each account ... contains one or more aggregates, each of which has a particular economic interpretation. For example, an aggregate from the production account is gross domestic product (GDP) providing a measure of the value added of resident economic units	... თითოეული ანგარიში მოიცავს ერთ ან მეტ აგრეგატს, რომელთაგან თითოეულს აქვს კონკრეტული ეკონომიკური ინტერპრეტაცია. მაგალითად, წარმოების ანგარიშიდან ასეთი აგრეგატი არის მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ), როგორც რეზიდენტი ეკონომიკური ერთეულების დამატებული ღირებულების საზომი.

2008	2.138	Basically, GDP derives from the concept of value added. Gross value added is the difference between output and intermediate consumption. GDP is the sum of gross value added of all resident producer units plus that part (possibly the total) of taxes, less subsidies, on products, that is not included in the valuation of output.	არსებითად, მშპ გამომდინარეობს დამატებული ღირებულების კონცეფციიდან. მთლიანი დამატებული ღირებულება არის სხვაობა გამოშვებასა და შუალედურ მოხმარებას შორის. მშპ არის ყველა რეზიდენტი მწარმოებელი ერთეულის მთლიანი დამატებული ღირებულების ჯამი პლუს პროდუქტებზე გადასახადების ის ნაწილი (შესაძლოა მთლიანი) სუბსიდიების გამოკლებით, რომელიც არ შედის გამოშვებაში.
2025	3.139		
2008	6.70	... the sum of value added for all resident units gives the value of gross domestic product (GDP).	... ყველა რეზიდენტი ერთეულის დამატებულ ღირებულებათა ჯამი იძლევა მშპ-ის ღირებულებას.
2025	7.78		
2008	6.82	The underlying rationale behind the concept of gross domestic product (GDP) for the economy as a whole is that it should measure the total gross value added from all institutional units resident in the economy.	მთლიანი ეკონომიკისთვის მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) კონცეფციის ძირითადი ლოგიკა არის ის, რომ მან უნდა გაზომოს ეკონომიკის ყველა რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულის მიერ წარმოებული მთლიანი დამატებული ღირებულება.
2025	7.90		
2008	6.84	GDP measures the production of all resident producers.	მშპ ზომავს ყველა რეზიდენტი მწარმოებლის წარმოებას.
2025	7.92		
2008	7.10	... gross domestic product (GDP) at market prices is equal to the sum of the gross value added of all resident enterprises plus those taxes, less subsidies ...	... მშპ საბაზრო ფასებში უდრის ყველა რეზიდენტი საწარმოს მთლიანი დამატებული ღირებულებების ჯამს დამატებული გადასახადებს მინუს სუბსიდიები...
2025	8.10		
2008	7.21	GDP is ... a production measure as it is obtained by summing the gross value added of all resident institutional units.	მშპ არის ... წარმოების საზომი, რამდენადაც იგი მიიღება ყველა რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულის მთლიანი დამატებული ღირებულებების შეჯამებით.
2025	8.21		
2008	16.11	Value added is determined by the criterion of residence; all resident units and only resident units contribute to the total.	დამატებული ღირებულების განსაზღვრის კრიტერიუმია რეზიდენტობა; ყველა რეზიდენტი ერთეული და მხოლოდ რეზიდენტი ერთეულები ქმნიან მთლიანს (დამატებულ ღირებულებას – ნ.ა.)
2025	19.10		
2008	A4.24	Gross domestic product (GDP) is equal to the sum of the gross value added of all the in-	მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) უდრის წარმოებაში ჩართული ყველა რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულის

		stitutional units resident in a territory engaged in production (that is, gross value added at basic prices) plus any taxes, minus any subsidies, on products not included in the value of their outputs.	მთლიანი დამატებული ღირებულების ჯამს (ანუ მთლიანი დამატებული ღირებულება ძირითადი ფასებით) პლუს ნებისმიერი გადასახადი, გამოკლებული ნებისმიერი სუბსიდია იმ პროდუქტებზე, რომლებიც არ შედის მათი მთლიანი გამოშვების ღირებულებაში.

ქართველი ავტორები აღნიშნულ თემასთან დაკავშირებულ თავიანთ პუბლიკაციებში უმრავლეს შემთხვევაში ეყრდნობიან ლექსიკონებს, სადაც მთლიანი შიდა პროდუქტი განმარტებულია დაახლოებით როგორც „... ეკონომიკური აქტივობის საზომი, რომელიც გამოხატავს განსაზღვრული დროის განმავლობაში, როგორც წესი, ერთი წლის განმავლობაში მოცემული ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე რეზიდენტებისა და არარეზიდენტების მიერ წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ერთობლივ საბაზრო ღირებულებას“ (ასათიანი, 2014). ან მსოფლიოში ცნობილი მაკროეკონომისტების განმარტებებს. მაგალითად, გ.მენქიუს მიხედვით: მშპ ყველა იმ საბოლოო საქონლისა და მომსახურების საბაზრო ღირებულებაა, რომელიც იწარმოება ქვეყნის შიგნით დროის მოცემულ პერიოდში“ (მენქიუ, 2007). ასეთი განმარტებები მრავლად გვხვდება სხვადასხვა სახელმძღვანელოებში, სალექციო კურსებში და ა.შ. თუ გავითვალისწინებთ ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ზემოთ ცხრილში მოტანილ დებულებებს, ასეთ განმარტებებში სამი პრინციპული შეუსაბამობაა საერთაშორისო სტანდარტებთან: მშპ-ს არარეზიდენტები არ ქმნიან, ის არ არის წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ერთობლივი საბაზრო ღირებულება და იგი არ იქმნება მხოლოდ „... ქვეყნის გეოგრაფიული საზღვრების შიგნით“ (მენქიუ, 2007).

მშპ-ის განმარტების პრობლემა აქვს თვით ეროვნული ანგარიშების მწარმოებელ ოფიციალურ ორგანოს. საქსტატის ვებგვერდზე გამოქვეყნებულ „ეროვნული ანგარიშების გაანგარიშების ზოგად მეთოდოლოგიაში“ მთლიანი შიდა პროდუქტი განმარტებულია, როგორც „... ქვეყნის ტერიტორიაზე წარმოებული საქონლისა და მომსახურების საბაზრო ფასებში გამოხატული მთლიანი ღირებულება“ (საქსტატი, მთლიანი შიდა პროდუქტის გაანგარიშების ზოგადი მეთოდოლოგია, n.d.).

უფრო დამაბნეველია, მაგალითად, მშპ-ის საერთაშორისო სავალუტო ფონდის კომუნიკაციების დეპარტამენტის დირექტორის ყოფილი თანაშემწისეული განმარტება (Callen, 2020):

„მშპ შედგება ბაზარზე გასაყიდად წარმოებული საქონლისა და მომსახურებისგან და ასევე მოიცავს ზოგიერთ არასაბაზრო წარმოებას, როგორიცაა მთავრობის მიერ მოწოდებული თავდაცვის ან განათლების მომსახურება. ალტერნატიული კონცეფციაა, მთლიანი ეროვნული პროდუქტი, ანუ მეპ, რომელიც ითვლის ქვეყნის რეზიდენტების გამოშვებას“.

მშპ-ის თემაზე პუბლიკაციების სიმრავლის გამო შეუძლებელია ერთი სტატიის ფორმატში ყველა უზუსტობის აღწერა და გადმოცემა, თუმცა ისინი შეიძლება დავაჯგუფოთ რამდენიმე მართულებით:

- ავტორთა ერთი ნაწილი მშპ-ს განმარტავს, როგორც ქვეყნის ტერიტორიის ფარგლებში რეზიდენტებისა და არარეზიდენტების საქმიანობის საბოლოო შედეგს (იხ. მაგალითად, ჯიბუტი, 2020);

- მეორენი – როგორც ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე რეზიდენტებისა და არარეზიდენტების მიერ წარმოებული საქონლისა და მომსახურების ერთობლივ საბაზრო ღირებულებას (მაგალითად, ასათიანი, 2014);

- მესამენი – როგორც ქვეყნის ტერიტორიაზე წარმოებული საქონლისა და მომსახურების საბაზრო ფასებში გამოხატული მთლიანი ღირებულება (მაგალითად, საქსტატი, თ. გ.). ანუ, არ აზუსტებენ არც ტერიტორიას, არც ვის მიერ ინარმოება და განმარტავენ, რომ ეს არის საქონლისა და მომსახურების საერთო მოცულობა საბაზრო ფასებში.

პრობლემები ეროვნული ანგარიშების ფუნდამენტური კონცეფციის არსის გაგებაში

მშპ-ის არსისა და განმარტების არასწორად გაგება ავლენს უფრო ღრმა და სერიოზულ ჩავარდნას ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ფუნდამენტური ეკონომიკური კატეგორიების გაგებაში. იმისათვის, რომ ავხსნათ ამ პრობლემის არსი დავსვათ კითხვა: რა მიზანს ემსახურებოდა ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის მიერ რეზიდენტობის კონცეფციის შემოღება, რომელიც ფუნდამენტურია ამ სისტემაში? ამ კითხვაზე, თითქოს მარტივი, მაგრამ ძალიან მნიშვნელოვანი შინაარსის მქონე პასუხი იკითხება ამ სისტემის 4.1, 4.23 (2008 SNA) და 5.27 (2025 SNA) პარაგრაფებში: „მთლიანი ეკონომიკა განისაზღვრება, როგორც რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულების ერთობლიობა“ (UN, 2008) (UN, 2025). სწორედ რეზიდენტობის ცნების შემოღებით ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა ავლეს საზღვარს მოცემულ ეკონომიკასა და დანარჩენ მსოფლიოს შორის. თუ თანმიმდევრულად მივყვებით ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ლოგიკას ამ კონტექსტში, იგი მდგომარეობს შემდეგში:

- ისახავს რა მიზნად შეისწავლოს, თუ „... რა ხდება ეკონომიკაში, ვის შორის და რა მიზნით ...“ (2008 SNA, პარ. 1.6; 2025 SNA, პარ. 1.14), ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა სვამს კითხვას „ვინ რას აკეთებს?“ (2008 SNA, პარ. 2.5; 2025 SNA, პარ.3.5) და ადგენს, რომ ეს „ვინ“ არის ეკონომიკური ერთეული, „... რომელიც ჩართულია რაიმეს კეთებაში“ (UN, 2008, პარ.25; UN, 2025, პარ.3.5). ამ ეკონომიკური ერთეულების ერთობლიობა განსაზღვრავს მთლიან ეკონომიკას.

- იმისათვის, რომ განსაზღვროს ეკონომიკური ერთეულების ერთობლიობა, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან მოცემულ ეკონომიკასთან, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემას შემოაქვს რეზიდენტობის კონცეფცია და განმარტავს, რომ რეზიდენტების ერთობლიობა ქმნის მთლიან ეკონომიკას. სხვა სიტყვებით, კონკრეტული ინსტიტუციური ერთეულების ერთობლიობა, რომლებიც წარმოადგენენ მოცემული ეკონომიკური ტერიტორიის რეზიდენტებს, ქმნიან მთლიან ეკონომიკას (2008 SNA, პარ. 2.19; 2025 SNA, პარ.3.19). ხოლო ინსტიტუციური ერთეულები, რომლებიც საზღვარგარეთის რეზიდენტები არიან, ქმნიან დანარჩენ მსოფლიოს (2008 SNA, პარ.1.11; 2025 SNA, პარ.1.20).

- რეზიდენტობის ცნების შემოღება მოითხოვს მის განმარტებას: ინსტიტუციური ერთეული ითვლება ქვეყნის რეზიდენტ ერთეულად, თუ მას ამ ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე აქვს უპირატესი ეკონომიკური ინტერესების ცენტრი, ე.ი. ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში (ერთი წლის ან მეტი პერიოდის განმავლობაში) ეწევა ეკონომიკურ საქმიანობას ამ ტერიტორიაზე (2008 SNA, პარ.2.19; 2025 SNA, პარ.3.19).

- რეზიდენტობისა და ეკონომიკური ტერიტორიის ცნების შემოღებით ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა განსაზღვრავს, რომ ყოველი ინსტიტუციური ერთეული არის მხოლოდ და მხოლოდ ერთი ეკონომიკური ტერიტორიის რეზიდენტი (2008 SNA, პარ.4.12; 2025 SNA, პარ.5.15).

ამდენად, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, რეზიდენტობის ცნების შემოღებით, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემამ გაამიჯნა ეროვნული ეკონომიკა და დანარჩენი მსოფლიო, რაც მანამდე არ გაკე-

თებულა (Karabell Z., 2014) და ეს, სრულიად სამართლიანად, შეიძლება ჩაითვალოს ეპოქალურ მიგნებად. აღნიშნულის მეშვეობით ეროვნულ ანგარიშთა სისტემამ მოახერხა თავისი მიზნის, რაც მდგომარეობს წარმოების გაზომვაში, მკაფიოდ ფოკუსირება კონკრეტულ ეროვნულ ეკონომიკაზე.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ ავტორები, რომლებიც თვლიან, რომ მშპ არის რეზიდენტებისა და არარეზიდენტების საქმიანობის შედეგი, წინააღმდეგობაში მოდიან ეროვნულ ანგარიშთა სისტემის ამ ფუნდამენტურ კონცეფციასთან იმ მარტივი ლოგიკით, რომ წინააღმდეგ შემთხვევაში აზრს კარგავს რეზიდენტობის ცნების შემოღება.

მიუხედავად აღნიშნულისა, მშპ-ის ამ დამკვიდრებულ არასწორ განმარტებასთან დაკავშირებით გარკვეული ბუნდოვანება რომ ავიცილოთ თავიდან, მოკლე განმარტება ალბათ აუცილებელია (სტატისტიკის ფორმატი ფართო მსჯელობის საშუალებას არ იძლევა) მოცემული ქვეყნის ტერიტორიაზე არარეზიდენტების საქმიანობის თაობაზე. მეტი დამაჯერებლობისთვის, ისევ მივმართავთ ეროვნულ ანგარიშთა სისტემას. კერძოდ, ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა განმარტავს, რომ მშპ-ს ქმნიან მხოლოდ რეზიდენტები, მიუხედავად იმისა, იმყოფებიან ისინი საკუთარი რეზიდენტობის ქვეყნის ტერიტორიაზე თუ არა (2008 SNA, პარ.1.49; 2025 SNA, პარ.1.71).

მშპ-ის იმ განმარტების მომხრეებს, რომელთა მიხედვითაც თითქმის მოცემული ეკონომიკის მშპ-ს ქმნიან მოცემულ ტერიტორიაზე მოქმედი როგორც რეზიდენტები, ისე არარეზიდენტები, ყურადღების მიღმა რჩებათ ეკონომიკური ტერიტორიის განმარტება და მისი განსხვავება გეოგრაფიული ტერიტორიისაგან. კერძოდ:

პირველი. ქვეყნის ეკონომიკური ტერიტორია მოიცავს გეოგრაფიულ ტერიტორიას, ექსტერიტორიული ანკლავების (სადაც საქმიანობენ არარეზიდენტები) გარდა და ტერიტორიული ანკლავების (სადაც საქმიანობენ მოცემული ქვეყნის რეზიდენტები) ჩათვლით.

ექსტერიტორიულ ანკლავებში დასაქმებული არარეზიდენტები (მაგალითად, დიპლომატური კორპუსის წარმომადგენლები, სამხედრო და სამეცნიერო ბაზებზე დასაქმებული პერსონალი) ქმნიან პროდუქციას და ეწევიან მომსახურებას, რაც წარმოადგენს მათი წარმოშობის ქვეყნების მშპ-ის ნაწილს. ხოლო ტერიტორიულ ანკლავებში დასაქმებული რეზიდენტები (ანალოგიურად, მოცემული ქვეყნის დიპლომატური კორპუსის წარმომადგენლები, სამხედრო და სამეცნიერო ბაზებზე დასაქმებული პერსონალი) ქმნიან პროდუქციას და ეწევიან მომსახურებას, რაც წარმოადგენს მოცემული ქვეყნის მშპ-ის შემადგენელ ნაწილს და არა იმ ქვეყნის, სადაც ისინი დროებით იმყოფებიან.

მეორე. დიპლომატური კორპუსის წარმომადგენლების, სამხედრო და სამეცნიერო ბაზებზე დასაქმებული პერსონალის გარდა ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკურ ტერიტორიაზე ასევე საქმიანობენ სხვა არარეზიდენტები, თუმცა ისინი დასაქმებულები არიან რეზიდენტ კორპორაციებში, საიდანაც ისინი იღებენ ხელფასს, როგორც შემოსავალს თავიანთი შრომის სანაცვლოდ. ანუ, სხვა სიტყვებით, რეზიდენტი კორპორაციები ქმნიან დამატებულ ღირებულებას, მიუხედავად იმისა, თუ ვინ არიან დასაქმებულები მასში რეზიდენტობის თვალსაზრისით. იგივე ლოგიკა ვრცელდება მოცემული ქვეყნის რეზიდენტების მიმართ, რომლებიც დასაქმებულები არიან სხვა ქვეყნების ტერიტორიაზე და მუშაობენ არარეზიდენტ კორპორაციებში. ასეთი შემოსავლები, ე.ი. რასაც რეზიდენტები იღებენ არარეზიდენტებისაგან და პირიქით, არარეზიდენტები იღებენ რეზიდენტებისაგან, გასაღდოების შემდეგ, წმინდა გადასახადების სახით, ემატება მშპ-ს და მიიღება მთლიანი ეროვნული შემოსავალი (მეშ). ამდენად, რეზიდენტი მწარმოებლების მიერ წარმოების შედეგად მიღებული შემოსავლები ნაწილდება როგორც რეზიდენტებზე (ძირითადი ნაწილი), ისე არარეზიდენტებზე. ანალოგიურად ნაწილდება არარეზიდენტი მწარმოებლების წარმოების შედეგად მიერ მიღებული შემოსავლები.

მესამე. შესაძლოა რეზიდენტი მწარმოებლის სპეციალისტების გარკვეული ჯგუფი დროებით საქმიანობდეს სხვა ქვეყნის ტერიტორიაზე, მაგალითად, რაიმე მონყობილობის დამონტაჟებაზე, რემონტზე ან მომსახურებაზე. შესაბამისი გამოშვება (მომსახურების) წარმოადგენს რეზიდენტი მწარმოებლის ექსპორტს და იგი არ იღებს მონაწილეობას იმ ქვეყნის მშპ-ში, სადაც საქმიანობა განხორციელდა.

ამდენად, როგორც ეროვნულ ანგარიშთა სისტემა განმარტავს (7.21) მშპ ერთმნიშვნელოვნად წარმოების საზომია, რომელიც განისაზღვრება, როგორც მთლიან გამოშვებას გამოკლებული შუალედური მოხმარება, ერთი მხრივ, და როგორც რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულების მთლიანი დამატებული ღირებულებების ჯამი, მეორე მხრივ. მეშ შემოსავლების საზომია და მიიღება იმავე რეზიდენტი ინსტიტუციური ერთეულების პირველადი შემოსავლების ბალანსების შეჯამებით. მშპ-სა და მეშ-ს შორის განსხვავება განისაზღვრება უცხოეთიდან პირველადი შემოსავლების მოცულობით.

დასკვნა

რა შეიძლება დავასკვნათ ყოველივე ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებით?

პირველი, როდესაც საუბარია მშპ-სა და სხვა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებზე, უმჯობესია უპირატესად დავეყრდნოთ უშუალოდ ეროვნულ ანგარიშთა სისტემას, რაც თავისუფლად ხელმისაწვდომია ფართო საზოგადოებისთვის;

მეორე, აუცილებლად გასათვალისწინებელი ფაქტია, რომ მშპ არის ეროვნული ანგარიშების პირმო, ხოლო ეროვნული ანგარიშები მხოლოდ მშპ არ არის; რომ ეროვნული ანგარიშები აღიარებულია მე-20 საუკუნის ერთ-ერთ უდიდეს გამოგონებად და ეკონომიკური მეცნიერების ერთ-ერთ უდიდეს მიღწევად და მისი ფუძემდებლური დებულებების იგნორირება ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში არაგონივრულია;

მესამე, ეროვნული ანგარიშებისა და მშპ-ის მწარმოებელი ორგანოები მჭიდროდ უნდა ურთიერთობდნენ სტატისტიკის მომხმარებლებთან, რათა შეაჩერონ აღნიშნულ სფეროში თეორიისა და პრაქტიკის დაშორიშორების პროცესი, კვალიფიციური რეაგირება მოახდინონ სტატისტიკის არასწორი გაგებისა და ინტერპრეტაციის ნებისმიერ შემთხვევაზე, იზრუნონ თავიანთი კადრების დაინტერესებაზე აიმაღლონ სტატისტიკური წიგნიერების დონე და ხელი შეუწყონ ამ პროცესს სტატისტიკის მომხმარებელთა შორის;

მეოთხე, აღიარებულია, რომ სტატისტიკა ძვირი ფუფუნებაა. ამიტომაც საერთაშორისო სტატისტიკური სტანდარტების შესაბამისად მისი სრულყოფის ხელშეწყობა პრიორიტეტული უნდა იყოს პოლიტიკის შემქმნელებისთვის, არა მარტო ფინანსური მხარდაჭერის, არამედ აგრეთვე ისეთი სახელმწიფო მექანიზმების შექმნითა და განვითარებით, რომლებიც გაზრდის კვალიფიციურ მოთხოვნებს მაღალი ხარისხის სტატისტიკურ პრაქტიკაზე, ამ უკანასკნელის ფართო გაგებით.

ლიტერატურა

1. Aslamazishvili, N. (2024). "GDP thinking" versus SNA – the greatest invention of the 20th century. *IX International Scientific Conference "Challenges of Globalization in Economics and Business"*. Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.
2. Aslamazishvili, N. (2025). The Main Challenge of GDP Today: The Gap between Theory, Practice and Analysis. Tbilisi: Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.
3. Bondarenko, P. (2016). Gross Domestic Product. *Britannica Money*.
4. Callen, T. (2020). Gross Domestic Product: An Economy's All. *Finance & Development*.
5. Karabell, Z. (2014). *The Leading Indicators – A Short History of the Numbers that Rule Our World*. New York: Simon and Schuster.
6. Lequiller, F., & Blades, D. (2014). *Understanding National Accounts. Second Edition*. Geneva: OECD Publishing.
7. UN. (2008). *System of National Accounts*. United Nations.
8. UN. (2025). *System of National Accounts. Pre Edit Version*. United Nations.
9. Van De Ven, P., Harrison, A., & Fraumeni, B. (2017). *Introduction to the Special Issue of the Review of Income and Wealth of the IARIW-OECD Spetial Conference on the Future of National Accounts*. International Association for Research in Income and Wealth.
10. ასათიანი, რ. (2014). თანამედროვე ეკონომიკის მცირე ენციკლოპედია. თბილისი: სიახლე.
11. მაკროეკონომიკის პრინციპები. ლექციების კურსი. (2021). თსუ.
12. მენქიუ, გ. (2007). ეკონომიკის პრინციპები. ქართული გამოცემა. გამომცემლობა „დიოგენე“.
13. საქსტატი. (n.d.). მთლიანი შიდა პროდუქტის გაანგარიშების ზოგადი მეთოდოლოგია. Retrieved from geostat.ge
14. ჯიბუტი, მ. (2020). ერთი უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური ტერმინის შესახებ. *ეკონომიკა და ბიზნესი*.

On the Issue of Misunderstanding the Essence of GDP – a Fundamental Category of National Accounts

Nana Aslamazishvili

PhD in Economics

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Visiting Professor

Abstract

Although Gross Domestic Product (GDP) is one of the most recognizable economic category worldwide, unfortunately, its concept is often not fully understood. Even in economic literature, the term “Gross Domestic Product” is often interpreted incompletely and even superficially. One reason for this is likely that authors do not refer to the original sources of this term. The purpose of this paper is to understand the essence of GDP as a key economic category of the System of National Accounts based on the fundamental concepts of this system.

The main fallacy encountered in definition of GDP in various publications is that authors define it as the market value of all goods and services produced by residents and non-residents within a given country over a reference period. This definition of GDP completely contradicts the fundamental concepts of National Accounts, namely the understanding of economic units, their residence, and the essence of GDP.

There has long been a well-founded opinion in the economic literature that in modern economic society there is a significant gap between theory and practice regarding the above issue. This opinion is confirmed by the reality emerging around GDP: its growth becoming a panacea for the progress and well-being of society, regardless of any dynamics of other macro and micro indicators. Therefore, more efforts, research, and information are needed to bring theory and practice related to this problem closer together and integrate them. This is precisely the specific purpose of this paper: to bring certainty to the correct understanding of the essence of GDP.

Key words: System of National Accounts, Gross Domestic Product, GDP, Gross National Income, Resident, Non-resident.

უცხოური ინვესტიციების გავლენის მნიშვნელობა საქართველოში ტურისტული ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელებაში

თეიმურაზ ბაბუნაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, საქართველოს ბიზნესის
მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი

ანოტაცია: თანამედროვე მსოფლიოში ტურისტული ინდუსტრია საკმაოდ სწრაფად ვითარდება, რაც გამოწვეულია ტურისტულ ბაზარზე მზარდი მოთხოვნებიდან გამომდინარე. ეს გამოიწვია მოსახლეობის ეკონომიკურმა გაძლიერებამ მთელ რიგ ქვეყნებში. ამ მხრივ უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველო საგრძნობლად მზარდი ნაბიჯებით იმკვიდრებს ადგილს მსოფლიოს ტურისტულ რუკაზე, რაც განაპირობებს მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის წარმომადგენლების დაინტერესებას ჩვენი ქვეყნისადმი. ამაში განსაკუთრებით გააქტიურებულია ტურისტულ ინდუსტრიაში ჩართულ ბიზნესსუბიექტების როლი და მათი პოტენციალი: ტრანსპორტის, სასტუმრო ინდუსტრიის, მომსახურების სფეროს, გასტრონომიისა და ღვინის წარმოების კუთხით, რომელთა წარმომადგენლების ძალისხმევით შედეგად ჩვენს ქვეყანაში შემოსული ტურისტები ეცნობიან ქართულ კულტურას ტრადიციებს, მენტალობას, სამზარეულოს, ფლორას და ფაუნას და დატვირთული ემოციების ფონზე თან მიაქვთ ქართული სტუმართმასპინძლობის დაუვინყარი მოგონებები. ზემოთაღნიშნული ნათლად წარმოაჩენს სახელმწიფოსა და კერძო სექტორის აქტიურ თანამშრომლობას საქართველოში ტურისტული ინდუსტრიის უფრო გაფართოების მიზნით საერთაშორისო დონეზე.

საკვანძო სიტყვები: ტურიზმი, პოტენციალი, ინვესტიცია, პერსპექტივები ბიზნესი.

ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარება საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად არის განსაზღვრული და აქედან გამომდინარე აქტიურად ხორციელდება როგორც დედაქალაქში, ასევე რეგიონებში, ინფრასტრუქტურული, სატრანსპორტო, სასტუმრო ინდუსტრიის და სხვა ლოკაციების კეთილმოწყობისა და მონესრიგების კუთხით.

მსოფლიოს მრავალი ქვეყნისთვის ტურიზმი შემოსავლის ერთ-ერთ მთავარ წყაროს წარმოადგენს. ამ მხრივ საქართველოს მთელი წლის განმავლობაში შეუძლია ტურისტების მიღება რომლის საშუალებასაც იძლევა როგორც ბუნებრივი პირობები, ასევე, კერძო სექტორის გააქტიურება რაც მათთვის ძირითად ეკონომიკურ შემოსავალს განსაზღვრავს. აქვე უნდა აღინიშნოს ხელისუფლების როლი ამ პროცესებში, კერძოდ საქართველოს ტურისტული პოტენციალის წარმოჩენა საერთაშორისო დონეზე და ამის ნათელი დადასტურება იყო ბერლინში გამართული მსოფლიო ტურისტულ გამოფენაში „ბერნალიუმი“, სადაც საქართველო, როგორც მასპინძელი ქვეყანა ამ ღონისძიებისა, წარმოდგენილი იყო მისი მრავალფეროვნებით, როგორც ხელოვნების, გასტრონომიის, ღვინის დარბაზის და იმ ტრადიციების დემონსტრირებით, რაც ჩვენს ქვეყანას თავისი ადგილის დამკვიდრებაში უწყობს ხელს მსოფლიოს ტურისტული რუკაზე. ამ და სხვა ადგილობრივ თუ საერთაშორისო ღონისძიებებში, აქტიურად არიან ჩართული სხვადასხვა სფეროს ბიზნესსუბიექტები, რომელთა ძალისხმევით ეს ღონისძიებები სულ სხვა დატვირთვას იძენენ.

ცნობილია, რომ ტურისტების დიდი ნაწილი განვითარებული ქვეყნებიდან სტუმრობენ მათთვის სასურველ ადგილებს. ამ სახელმწიფოებიდან გამყვანი ტურიზმი 10%-ს აღემატება და ამ ქვეყნების რიცხვი დაახლოებით 2 ათეულს არ აღემატება. კოვიდის კრიზისამდე დასავლეთ-ევ-

როპის, ჩრდილო-ამერიკის ქვეყნების და იაპონიის გარდა ავანსცენაზე გამოჩნდნენ უკვე აღმოსავლეთ-აზიის ქვეყნების, სპარსეთის ყურის, ჩინეთის, კორეისა და სხვა ქვეყნების წარმომადგენლები. საქართველოს ტურისტულ ბაზარზე ამ მხრივ საგრძნობლად გააქტიურებულია აფრიკის რიგი ქვეყნების ტურისტების შემოდილება. გაიზარდა ასევე რუსეთ-უკრაინის ომის შედეგად ამ ქვეყნებიდან შემოსულ მოქალაქეთა რიცხვი. ასე რომ ჩვენი ტურისტული ბაზარი საკმაოდ მრავალეროვანი და მრავალფეროვანი გახდა. ამის გათვალისწინებით გაიზარდა ჩვენი ქვეყნის მომსახურების სფერო და მასში დასაქმებული ჩვენი მოქალაქეების რიცხვი, ბიზნესსექტორში გაიზარდა მათი მწარმოებლობა, ამაღლდა სატრანსპორტო მომსახურების ხარისხი, კედო სექტორი ცდილობს დაამკვიდროს საერთაშორისო სტანდარტები საკუთარი ინფრასტრუქტურის მოსაწყობად და სხვ. ზემოთ მოყვანილიდან გამომდინარე ხდება ის რეალობა, რაც წარმოჩნდება საქართველოს ეკონომიკის განვითარებაში ტურიზმის ინდუსტრიის ადგილზე და როლზე. აქ საჭიროა ხაზგასმით აღინიშნოს ის რომ ტურისტული ინდუსტრია გახდა ეკონომიკური მეცნიერების დაინტერესების ობიექტი, რომელიც მთლიანად ასახავს ქვეყნის ეკონომიკის სისტემაში ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული დარგებისა და სფეროების ფუნქციონალურ ერთობლიობას, ამას ემატება ტურიზმის ინდუსტრიის ორი სტრუქტურული დონე: მაკრო და მიკრო დონე, სადაც უშუალოდ ამ ინდუსტრიის სუბიექტები და მომხმარებლები სოციალურ-ეკონომიკურ სივრცეში არიან თანხვედრაში. ამასთან დაკავშირებით გაიზარდა მკვლევარებისა და პრაქტიკოსების ინტერესი, რომლებიც იცნობიერებენ მოთხოვნის მოცემულობას ტურიზმში, რაც გარკვეულწილად მოქმედებს ბიზნესში მონაწილე სუბიექტების საქმიანობაში ფასებზე, თვითღირებულებაზე, ხარისხზე, ასევე, ტექნოლოგიურ პროცესებზე და ა.შ.

ტურიზმის ეკონომიკური განვითარების საშუალებად მოხსენება ჯერ კიდევ 90-იანი წლებიდან დაიწყო, როდესაც ტურიზმს დაეკისრა შემდეგი ფუნქციები: ეკონომიკის ინფრასტრუქტურული განვითარება, ინვესტიციების მოზიდვა, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე საზღვარგარეთ, ტურისტული პროდუქტების ტექნოლოგიის დახვეწა და ტურისტული ნოუ-ჰაუს გამარტივება, წახალისება. ყოველივე ეს ამჟამადაც აქტიურად გამოიყენება, რაც ხელს უწყობს სამუშაო ადგილების შექმნას დასაქმების კუთხით, ასევე ინვესტიციებიდან გამომდინარე შემოსავლის მოცულობისა და მთლიანად ეკონომიკაზე ზოგადი ეფექტის მოხდენას, აქვე უნდა აღინიშნოს ტურიზმის პირველადი და მეორადი ეკონომიკური ეფექტების მნიშვნელობა, რამდენადაც ეს ეფექტი ტურისტულ დანახარჯებთან კავშირში იმყოფება და ისინი ბიზნესისთვის საკმაოდ საინტერესო სფეროს წარმოადგენს, ასევე, ყურადღება უნდა გამახვილდეს იმ ფაქტზე, რომ ტურიზმი როგორც დამოუკიდებელი ცალკე სექტორი არ არსებობს. ამას უცხოელი ექსპერტებიც აღიარებენ და ისინი გამოსავალს ტურიზმის სხვადასხვა სექტორების ტრანსპორტის, სასტუმრო ინდუსტრიის, კვების ობიექტებისა და ფულის ხარჯვის სხვა მომსახურებაზე უნდა იყვნენ აქცენტირებული.

რაც შეეხება საქართველოში ტურისტული ინდუსტრიის დინამიკას, შემოსული და გასული ტურისტების შეფარდებითმა ანალიზმა გვიჩვენა, რომ 2021 წელს შემოსული ტურისტების განუღმა დანახარჯებმა ქვეყნის ბიუჯეტში შეადგინა 1,24 მილიარდი აშშ დოლარი. ამ დროს საქართველოს მხრიდან უცხოეთში მოგზაურობის მიზნით გასული მოქალაქეების მიერ განუღმა დანახარჯმა შეადგინა 184,7 მლნ. აშშ დოლარი. რაც შეეხება 2022 წელს საერთაშორისო მოგზაურობიდან საქართველოს ეკონომიკამ 3,517 მილიარდი აშშ დოლარის შემოსავალი მიიღო.

საქართველოში ტურიზმის ინდუსტრიას დღეისათვის გარკვეული პრობლემები გააჩნია, რომლის გადაწყვეტა გარკვეულწილად შესაძლებელია, რამდენადაც აუცილებელია მომსახურების ხარისხის ამაღლება და მოსაწესრიგებელია უსაფრთხოების საკითხი, რომელიც კვლავ უპირველეს ამოცანად რჩება. ვინაიდან ტურისტების ერთიან სივრცეში მოხვედრა ყოველთვის

ვერ განსაზღვრავს განუვლი შრომის შედეგს და მიღებული კაპიტალი არაეფექტიანად გამოიყენება.

როდესაც საქართველოში ტურიზმის ინდუსტრიის პრობლემებზე კეთდება აქცენტი, ყურადღება გადატანილი უნდა იქნეს ისეთ მიმართულებებზე, სადაც არ არის საჭირო დიდი კაპიტალდაბანდების ჩადება. აქ არ უნდა დაგვავიწყდეს, ასევე, ის პოზიციები, თუ ტურისტების მრავლად შემოდინების პირობებში რთულდება მომხმარებელზე ყურადღების გამახვილება, ამისათვის საჭიროა მოძველებულის ახლებურად ჩანაცვლება ან განსხვავებული ფორმით სერვისის მიწოდება.

ასევე, თავისი სიმწვავით და მნიშვნელობით შეიძლება ითქვას, რომ ტურისტულ ინდუსტრიაში ლიდერ პოზიციაზეა ადამიანური რესურსების პრობლემა, როგორც სუბიექტური, ასევე ობიექტური სიძნელეებით. იკვეთება, კვალიფიციურ და პროფესიონალურ კადრების დეფიციტი. კიდევ უფრო მწვავდება ეკონომიკის სხვადასხვა სფეროებში დასაქმებულთა შრომითი უფლებების დაცვის რეალიზაცია და შედეგობრივი ეფექტი. ამ მდგომარეობის გამოსწორება ჩვენი აზრით შესაძლებელია მოხდეს უშუალოდ კერძო სექტორის გააქტიურებით და სახელმწიფოს შესაბამისი ინსტიტუტების მხრიდან ინვესტირების სწორი მიმართულებების განხორციელებით. საჭიროა საქართველოს ტურისტულმა ინდუსტრიამ გადახედოს ტურისტული შეთავაზებების „მენიუს“. დღეს სამწუხაროდ დივერსიფიცირებული და მრავალფეროვანი ტურისტული შეთავაზებების დეფიციტია, რაც თანამედროვე ტურისტის მოთხოვნას ვერ აკმაყოფილებს, რაც ტურისტული ბაზრის მომსახურებისა და შევსების აუცილებლობას მოითხოვს, ვინაიდან მიწოდება--მოთხოვნა ბაზარზე არათანაბრად ნაწილდება, არა და ქვეყნის საინვესტიციო პოლიტიკა არც თუ უმნიშვნელოდ აქტიურობს მაგრამ ეფექტი იგვიანებს. აქ კი ჩვენი აზრით, ყურადღება უნდა იქნეს გადატანილი ინფლუენსერ მარკეტინგზე, სადაც შესაბამისად ინვესტირების მასშტაბების გაზრდა უნდა მოხდეს.

დღეისათვის რიგ უცხოეთის ქვეყნებში კერძოდ, აშშ, კანადა, საფრანგეთი, იტალია და სხვა, ძალზე სეიოზული კაპიტალის ინვესტირება ხდება ქვეყნის ტურისტულ ინდუსტრიის ინფლუენსერ მარკეტინგში. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ დღეს განვითარებული ტურისტული ინდუსტრიის მქონე თითქმის ყველა ქვეყანაში, ინფლუენსერი კამპანია ხორციელდება „ინსტაგრამზე“ – 80%, „ფეისბუქზე“ – 47% და „იუთუბზე“ – 37%.

საქართველოში ტურისტული ინდუსტრიის განვითარების მიმართულებები, ჯერ კიდევ ძიების პროცესშია და საკმაოდ ნელა მიმდინარეობს. არა და ამ კუთხით მოვლენების განვითარება უფრო მეტს იმსახურებს. კერძოდ, საქართველოს ტექნოლოგიურ სივრცეში ჯერ კიდევ 2019 წლიდან მოქმედებს საიტი <https://influencer.ge/> რომელიც გამოირჩევა საკმაოდ საინტერესო სახის მომსახურებით: ინფლუენსერ სტარატეგია, ინფლუენსერ ღონისძიება და ინფლუენსერ კონსულტაცია.

ყოველივე ეს მიაწოდებს კერძო სექტორის იმ ბიზნესსუბიექტების აქტივობაზე, რომელსაც ის თავისი ბიზნესინტერესებიდან გამომდინარე მეტი აქტიურობით აკეთებს ქვეყნის ტურისტული ინდუსტრიის განვითარების მიმართულებით. აქ შეიძლება გამოიკვეთოს როგორც ბიზნესის წარმომადგენელთა ვიწრო ინტერესები, ასევე საერთო სახელმწიფოებრივ დონეზე სულ სხვა ღონისძიებების პერსპექტივა.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე, არსებობს კიდევ ერთი საინტერესო პოზიცია: როგორ თანაფარდობაშია ერთმანეთთან ეკონომიკის მოცემულობისა და ტურიზმის ინდუსტრიის ზრდა.

მსოფლიოში ფართოდ გავრცელებულია და საკმაოდ აღიარებულია ორი სახის სხვადასხვა პოზიცია, კერძოდ: ერთი პოზიციის მიხედვით ქვეყნის ეკონომიკური წინსვლა და აღმავლობა კანონზომიერად და უცილობლად იწვევს ტურიზმის ინდუსტრიის განვითარებას; ხოლო მეორე

პოზიციის თანახმად კი, ტურიზმის ინდუსტრიის დაჩქარებულმა და სტაბილურმა ზრდამ ქვეყნის ეკონომიკის ზრდის პროვოცირება მოახდინა და როგორც იტყვიან შედეგიც დაიდო. ამასთან დაკავშირებით, სამეცნიერო სფეროს წარმომადგენლები ამტკიცებენ, რომ ქვეყნისთვის პრიორიტეტული უნდა იყოს ტურიზმის ინდუსტრიის ყოველმხრივი ხელშეწყობა და მთავარ პრიორიტეტად აღიარება, ხოლო მეორენი სრულად აღიარებენ საქართველოს გეოსტრატეგიულ მდებარეობას და შესაბამისად აქცენტირება კეთდება სატრანზიტო ფუნქციის შესრულებაზე. არა და ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების ეს მიმართულება დღითიდღე უფრო ძლიერდება. შეიძლება აღინიშნოს ბოლო პერიოდში საქართველოს ჩართულობა ენერგეტიკული რესურსების (აზერბაიჯანი-ევროპა ელექტრო ენერგიის) ტრანზიტში. საქართველოს მხარეს ადეკვატური პოზიცია მხოლოდ მაშინ ექმნება, როდესაც კიდევ უფრო ჩაუღრმავდებით ორი ქვეყნისთვის მაგისტრალური მიმართულების ყველა შუქჩრდილებს შემდგომში გამოიკვეთება შესაბამისი ანალიზის შედეგად ადეკვატური პოზიცია.

ამრიგად საქართველოს ეკონომიკაში ტურიზმის ინდუსტრიაში ბიზნესსუბიექტების ადგილისა და როლის შეცნობა და მისი წარმოჩენა, მარტივ თემატიკას არ წარმოადგენს. მართლია გაეროს მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის (UNWETO) პოზიცია, საერთოდ ტურიზმის ინდუსტრიის თაობაზე სრულიად ნათელია, მაგრამ ჩვენი აზრით, ამ კუთხით უთუოდ საჭიროა მეტი კონკრეტულობა. აქ ყურადღება უნდა იქნას გადატანილი როგორც პირდაპირ, ასევე არაპირდაპირ ინდუქციური და დედუქციური გზით საქართველოს ეკონომიკაზე მოქმედი და მასზე ამსახველი ფაქტების, მოვლენების და მონაცემების სრულად და სისტემურად გაანალიზებაზე.

ამ პოზიციის სრულად გაცნობიერება სერიოზული ნაბიჯია ტურიზმის სექტორში დღეს არსებული მოცემულობის წარმოსაჩენად და შემდეგ კი ტურიზმის ინდუსტრიის სრულიად ახალი რეალობის – მდგრადი ტურიზმის საზოგადოებრივი და ეკონომიკური მოვლენების სივრცეში შესაღწევად. ეს პირობა ძალზედ საყურადღებოა საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი ქვეყნისთვის. სწორედ ამ კუთხით იყო წარმოჩენილი გაეროს მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის (UNWETO) პოზიცია და ამ უკანასკნელის მოთხოვნას, დიდი ღირებულება აქვს ჩვენი ქვეყნისთვის. ეს კი საბოლოო ჯამში ერთ ცალკე აღებულ ქვეყანაში, კერძოდ საქართველოში, ტურიზმის მდგრადობის რეალიზაციის მოცემულობას რეალობად აქცევს.

დასკვნის სახით შეიზლება ითქვას, რომ არსებული მონაცემებიდან გამომდინარე უნდა გააქტიურდეს ტურიზმის სექტორში უცხოურ კომპანიებთან და შესაბამის ორგანიზაციებთან ურთიერთ თანამშრომლობა რათა საქართველოს ტურისტულ ბაზარზე მოხდეს ტურისტული პოტენციალის გაზრდის მიზნით უცხოური ინვესტიციების შემოღინება, რაც ხელს შეუწყობს შემოსული ტურისტული რიცხოვნობის გაზრდას რომელიც გარკვეულ წილად ეკონომიკური შემოსავლებიდან გამომდინარე დადებითად იმოქმედებს ქვეყნის ფინანსურ შემოსავალზე.

ლიტერატურა

1. Augsbach G. 2020, tourismus und Nachhaltigkeit. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH;
2. Lund – Durlacher – D – (2020), Tourismus und Klimawandel berlin: Springer Berlin/Heidelberg.
3. Stehen j. Page, J.C. (2020) Tourismus: a Modern synthesis, berlin: Taylor & Francis Group.

The importance of the influence of foreign investments in the implementation of tourism infrastructure projects in Georgia

Timuraz Babunashvili

*Doctor of Economic Sciences,
Professor, Georgian Business
President of the Academy of Sciences*

Abstract

In the modern world, the tourism industry is developing quite rapidly, which is due to the growing demands of the tourism market. This was caused by the economic empowerment of the population in a number of countries. In this regard, it should be noted that Georgia is gaining a place on the world tourist map with significantly increasing steps, which causes the interest of representatives of many countries in our country. In this, the role of business entities involved in the tourism industry and their potential is especially activated: in terms of transport, hotel industry, service sector, gastronomy and wine production, as a result of the efforts of their representatives, tourists who come to our country get to know Georgian culture, traditions, mentality, mindset, flora and fauna, and busy. Against the backdrop of emotions, they bring with them unforgettable memories of Georgian hospitality. The above clearly shows the active cooperation of the state and the private sector in order to further expand the tourism industry in Georgia at the international level.

Key words: *Tourism, potential, investment, prospects, business.*

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები ეკონომიკური ზრდის კონტექსტში გლობალური კონფრონტაციული გარემოს და განუზღვრელობის პირობებში

გივი ბედიანაშვილი

ასოცირებული პროფესორი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: კვლევის ძირითადი მიზანია კონფრონტაციული გლობალიზაციისა და მზარდი გაურკვევლობის პირობებში უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების თავისებურებების გამოვლენა ეკონომიკური ზრდის კონტექსტში. ბოლო ათწლეულის პერიოდში, უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების კვლევა კლასიკური მოდელებიდან უფრო ყოვლისმომცველ, ინტერდისციპლინურ მიდგომებზე გადავიდა. თანამედროვე ძირითადი პარადიგმები მოიცავს მრავალეროვნული კორპორაციების სტრატეგიების შესწავლას, გლობალური ღირებულებათა ჯაჭვების როლს, დიგიტალიზაციის ეფექტებს, მდგრადობის ფაქტორებს და გეოპოლიტიკურ გავლენას. ეს ახალი მიდგომები ავსებს და მრავალი თვალსაზრისით გარდაქმნის კლასიკურ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების თეორიებს – დანიინგის OLI პარადიგმას, ინტერნალიზაციის და პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის თეორიას. თანამედროვე უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების კვლევები ხაზს უსვამს გლობალური ქსელების, ინოვაციების, ინფორმაციისა და პოლიტიკის როლს. კვლევაში შემოთავაზებული მდგრადობაზე, რისკზე, უსაფრთხოების უზრუნველყოფაზე და გეოეკონომიკური ფაქტორზე ორიენტირებული ინტეგრირებული კონცეფციები უფრო მეტად შეესაბამება გლობალიზაციის მზარდ გაურკვევლობას, თანამედროვე მის კონფრონტაციულ ბუნებას და არსებობს უცხოელი ინვესტორების საინვესტიციო ქცევას.

საკვანძო სიტყვები: კონფრონტაციული გლობალიზაცია, გაურკვევლობა, ეკონომიკური ზრდა, უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების თანამედროვე პარადიგმები

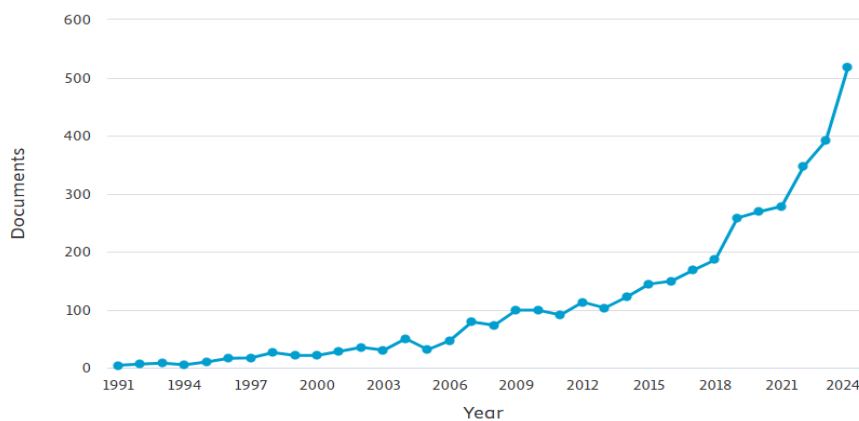
უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების (FDI) კლასიკური თეორიები – დანყებულის ჰეკშერ-ო-ლინის მოდელებით, ჰაიმერისა და ვერნონის ნაშრომებით და ჯონ დანიინგის უნივერსალური OLI პარადიგმით – საერთაშორისო ინვესტიციებს ხსნიდნენ რესურსების განაწილების ეფექტიანობის, ფირმების კონკურენტული უპირატესობებისა და ტრანზაქციების ინტერნალიზაციის პრიზმით (Charaia, 2017; Charaia et al, 2020; Dunning, 1980; Erkomaishvili, 2024, 2025; Qoqiauri, 2025; Sikharulidze & Charaia, 2018a, 2018b; Silagadze, 2023; Veshapidze et al, 2024; Veshapidze, & Sekhniashvili, 2021), თუმცა, ეს მოდელები ჩამოყალიბდა გლობალიზაციის კონტექსტში მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარში, როდესაც მსოფლიო შედარებითი სტაბილურობით ხასიათდებოდა და ხარჯების ოპტიმიზაცია ინტერნაციონალიზაციის მთავარი მამოძრავებელი ძალა იყო. თანამედროვე ეპოქა – სავაჭრო ომები (მაგ., აშშ-ჩინეთი), სანქციების რეჟიმები, გლობალური მიწოდების ჯაჭვების რღვევები (COVID-19, ენერგეტიკული კრიზისი, კონფლიქტი უკრაინაში) და მზარდი გეოპოლიტიკური ფრაგმენტაცია (Autio et al, 2018; Bedianashvili, 2025a, 2025b; Canh et al, 2020; Gao, 2024; Gereffi, 2018; Haque et al. 2022; Jarret et al, 2023; International Monetary Fund, 2023; Loonam & O'Regan, 2022; Luo, 2021; Marozva, 2025; McKinsey Global Institute, 2025; Papava, 2022; Papava, 2025; Papava & Bedianashvili, 2024; Papava & Maisaia, 2023; PLG Consulting, 2020; Singh, 2024; United Nations Conference

on Trade and Development, 2023; Witkowska, 2023; World Development Report, 2020) – მოითხოვს ახალ განმარტებით ჩარჩოებს. ტრადიციული მოდელები არასაკმარისად ითვალისწინებენ ფირმებისა და სახელმწიფოების ცვალებად პრიორიტეტებს, სადაც მდგრადობა, უსაფრთხოება და გეოპოლიტიკა ცენტრალურ ადგილს იკავებს.

პირველ რიგში უნდა გამოიყოს გლობალიზაციის თანამედროვე თავისებურებები და ახალი მახასიათებლები. დღევანდელი გლობალური ცივილიზაცია ხასიათდება გაურკვევლობისა და დაუცველობის განსაკუთრებით მაღალი ხარისხით, რაც განპირობებულია საზოგადოების სხვადასხვა სფეროში მიმდინარე პროცესებით. მათი მასშტაბები სცილდება რომელიმე კონკრეტული სფეროს ფარგლებს და, ხშირ შემთხვევაში, უკვე ახდენს მნიშვნელოვან, ზოგჯერ კრიზისულ, შოკური ეფექტების მსგავს გავლენას სხვა სფეროებზე (Bedianashvili, 2021).

გლობალიზაციის თავისებურებების განხილვისას, უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთის მიერ უკრაინაში ომის დაწყებისა და დასავლეთის მიერ რუსეთისთვის დაწესებული ეკონომიკური სანქციების ფონზე, კონფრონტაციული ხასიათის გლობალიზაციის პროცესები უკვე მკაფიოდ არის გამოკვეთილი (Papava, 2022). განსაკუთრებით აქტუალური გახდა სისტემური და მაკროეკონომიკური დეტერმინანტები – ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური სტაბილურობის დონე, შოკების შედეგად ეკონომიკური ვარდნის სიღრმე და კრიზისის შემდგომი აღდგენის სპეციფიკა, გარე შოკების სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტები (Bedianashvili, 1995; Bedianashvili, 2023; Papava & Bedianashvili, 2024).

ზემოაღნიშნული განხილვის შემდეგ, საინტერესოა იმის გარკვევა, თუ როგორია სამეცნიერო კვლევების რაოდენობის დინამიკა უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების თემაზე, მაგალითად, Scopus-ის მონაცემთა ბაზებში არსებულ ჟურნალებში. ბიბლიომეტრიული კვლევები აჩვენებს, რომ ასეთი სამეცნიერო სტატიების რაოდენობა მომდევნო წლებში სულ უფრო იზრდება, რაც ნათლად ჩანს შემდეგ გრაფიკებში (ნახ. 1).

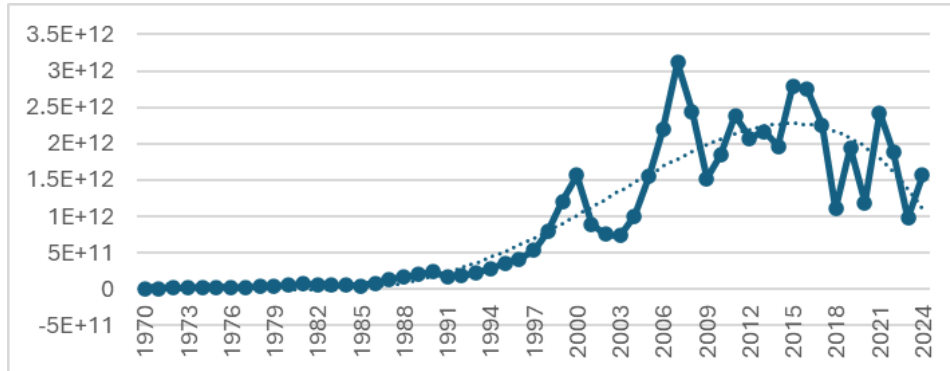

ნახ. 1.

Scopus-ის მონაცემთა ბაზის გამოცემებში 1991-2024 წლებში უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების, ეკონომიკური ზრდისა და დაკავშირებულ თემატიკაზე პუბლიკაციების რაოდენობა

წყარო: აგებულია ავტორის მიერ Scopus-ის მონაცემების ბაზაზე

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების, ეკონომიკური ზრდის და მათთან დაკავშირებული თემატიკის მიმართ სამეცნიერო ინტერესის ზრდა ბოლო წლებში აშკარაა, რაც მიუთითებს სამეცნიერო პრობლემის უდავო აქტუალურობაზე. ერთ-ერთი მიზეზი აქ, სავარაუდოდ, არის თვით უცხოური ინვესტიციების უარყოფითი დინამიკა, რაც გამოწვეულია თავის მხრის კონფრონტაციული გლობალიზაციის ბუნებით, ასევე ახალი მიმდინარე მსოფლიო წესრიგის ფორმირების შესაბამისი კლასიკური მანამდე არსებულისგან განსხვავებული ეკონომიკური და საინვესტიციო დეტერმინანტების მოქმედებით (ნახ.2).

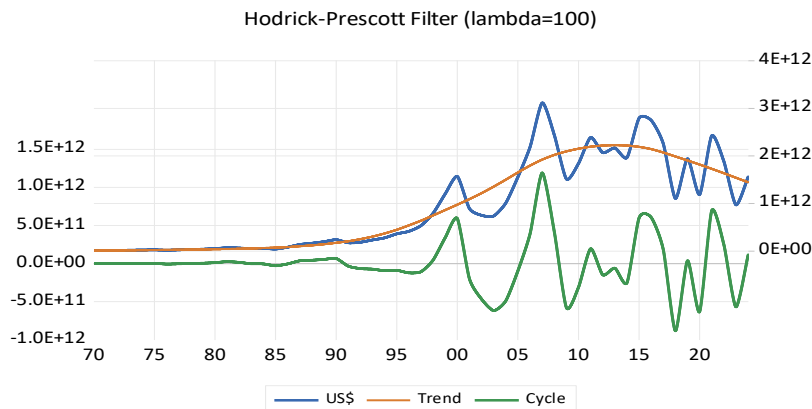

ნახ. 2.

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების დინამიკა (მსოფლიო, US\$)

წყარო: აგებულია ავტორის მიერ მსოფლიო ბანკის მონაცემების (World Bank, n.d.) ბაზაზე

აღსანიშნავია, რომ ზემოაღნიშნული არ არის შემთხვევითი და დროებითი პროცესი, რაზეც მეტყველებს უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების დინამიკის ციკლური და ტრენდული მდგენელები (ნახ. 3).

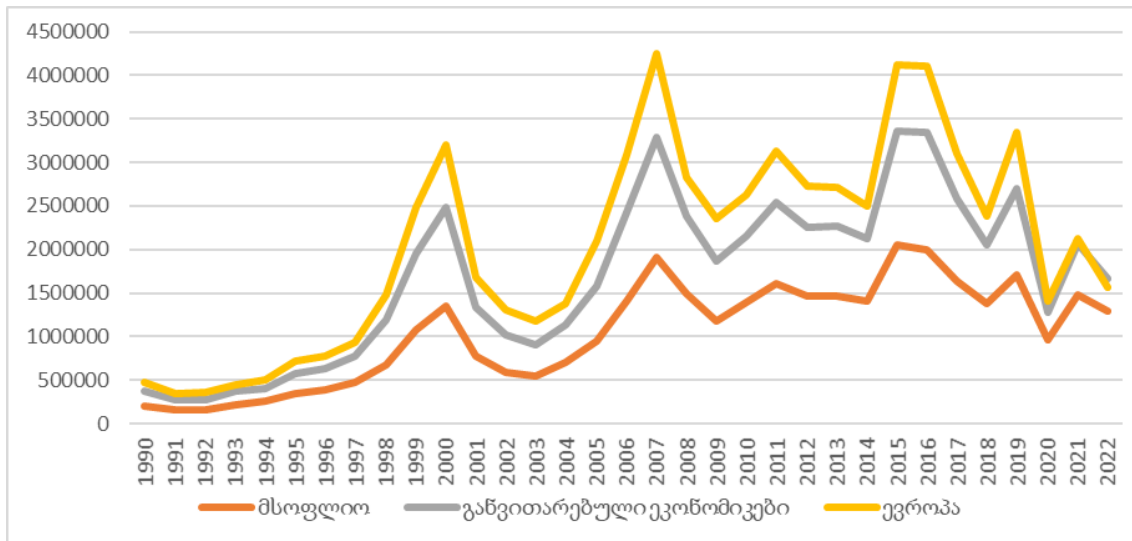

ნახ. 3.

მსოფლიოში უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების დინამიკა
ტრენდული და ციკლური მდგენელების გამოყოფით

წყარო: აგებულია ავტორის მიერ EViews-ის გამოყენებით მსოფლიო ბანკის მონაცემების (World Bank, n.d.) ბაზაზე

ამასთან ერთად, მკაფიოდ გამოიკვეთება ანალოგიური ტენდენციები განვითარებული ეკონომიკების და ევროპის ეკონომიკის ფარგლებშიც (ნახ.4):

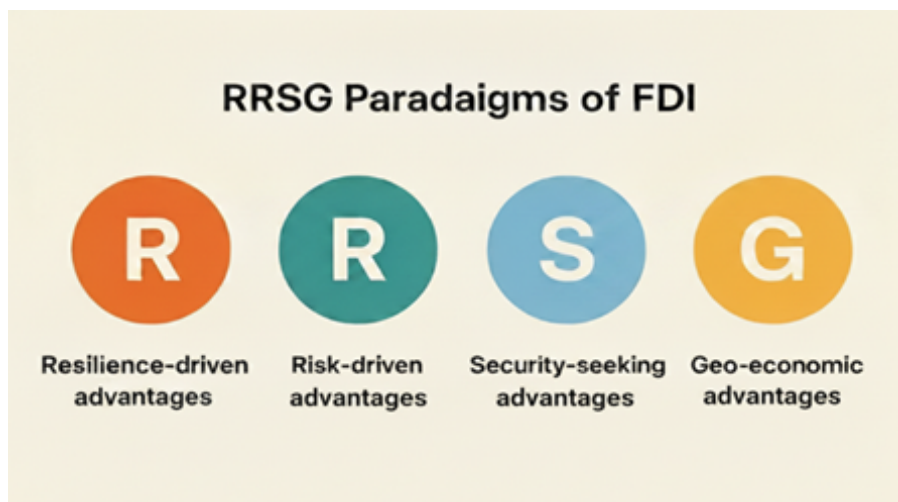

წყარო: აგებულია ავტორის მიერ *United Nations Conference on Trade and Development (2023)* მონაცემებზე დაყრდნობით

უდავოა, რომ უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდის ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ და მდგრად მამოძრავებელ ძალად ითვლება, განსაკუთრებით განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკებისთვის. მისი დადებითი გავლენა მრავალი არხით ხორციელდება და ემპირიული კვლევების აბსოლუტური უმრავლესობა (International Monetary Fund, 2023; United Nations Conference on Trade and Development, 2023; World Development Report, 2020), გარკვეულ პირობებში, წმინდა დადებით ეფექტს ადასტურებს.

უახლესი მონაცემების საფუძველზე (იხ., მაგალითად, United Nations Conference on Trade and Development, 2025), 2024–2025 წლებში გლობალური უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების ტენდენციები ხასიათდება უწყვეტი კლებით, რაც გამწვავებულია გეოპოლიტიკური რისკებით, სავაჭრო დაძაბულობითა და მაღალი გაურკვევლობით.

კონფრონტაციული გლობალიზაცია და განუზღვრელობის ზრდა, თავისი ბუნებით, მაკროსისტემური ხასიათის გამონევენებს წარმოშობს. თანამედროვე ეპოქა – სავაჭრო ომები, სანქციების რეჟიმები, მიწოდების გლობალური ჯაჭვების რღვევები და მზარდი გეოპოლიტიკური ფრაგმენტაცია – მოითხოვს უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების ახალ კონცეფტუალურ ჩარჩოებს. ტრადიციული მოდელები ვერ ითვალისწინებენ ფირმებისა და სახელმწიფოების ცვალებად პრიორიტეტებს, სადაც მდგრადობა, უსაფრთხოება და გეოპოლიტიკა მნიშვნელოვანი ხდება. ჩვენ კვლევაში შემოთავაზებულია უცხოური ინვესტიციების ოთხი ახალი პარადიგმის იდენტიფიცირება (ნახ. 4), რომლებიც ასახავს „პოსტ-OLI ეპოქას“.

ნახ. 4.

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების თანამედროვე RRSF პარადიგმები

ნყარო: ავტორის აზრი და კონცეფცია

უცხოური პირდაპირი ინვესტიციების თანამედროვე აღნიშნული **RRSF** პარადიგმები – მდგრადობაზე ორიენტირებული უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები (**Resilience-driven advantage – R**), რისკზე ორიენტირებული უცხოური პირდაპირი ინვესტიციები (**Risk-driven advantages – R**), უსაფრთხოების ძიების პარადიგმა (**Security-seeking advantages – S**), გეოეკონომიკური პარადიგმა (**Geo-economic advantages – G**) – ასახავს უცხოური ინვესტიციების ლოგიკის ცვლილებას „ეფექტიანობის ძიების“ პარადიგმიდან „მდგრადობისა და უსაფრთხოების ძიების“ პარადიგმაზე. ეს ახალი სისტემური ინტეგრირებული კონცეპტუალური მოდელი უფრო მეტად შეესაბამება გლობალიზაციის მზარდ გაურკვევლობას, თანამედროვე გლობალური გარემოს კონფრონტაციულ ბუნებას, არსებითად ხსნის უცხოელი ინვესტორების რეალურ საინვესტიციო ქცევას და გადანყვეტილებებს.

ქვეყნებს ახალი პარადიგმები საშუალებას მისცემს მათ შეიმუშაონ საინვესტიციო პოლიტიკა, რომელიც ითვალისწინებს არა მხოლოდ ეკონომიკურ ეფექტიანობას, არამედ მდგრადობას და გეოპოლიტიკურ ფაქტორებსაც.

ლიტერატურა

1. Autio, E., Nambisan, S., Thomas, L. D. W., & Wright, M. (2018). From platform growth to platform scaling: The role of decision rules and network effects over time. *Academy of Management Perspectives*, 32(3), 254–274. <https://doi.org/10.5465/amp.2016.0148>
2. Bedianashvili, G. (2021). Globalization and Modern Challenges of Economic Uncertainty. Conference materials: *Strategies, Models, and Technologies of Economic Systems Management (SMTESM-2021)*. At: Khmelnytskyi National University, Ukraine. 24-48.
3. Bedianashvili, G. (2025a). Foreign direct investment and economic growth under global uncertainty. In Daugavpils University, *Social Sciences for Regional Development 2025: Abstracts of the 20th Internati-*

onal Academic Conference (pp. 10-11). https://du.lv/wp-content/uploads/2025/10/TEZES_2025_Socialas-zinatnes-regionalajai_Tezes_gatavs.pdf

4. Bedianashvili, G. (2025b). Macroeconomic effects of disruptions in global supply chains in a context of confrontational globalization. In E. Mekvabishvili & G. Bedianashvili (Eds.), *Economic science and the economy of Georgia* (pp. 224-233). Universali (In Georgian). https://www.researchgate.net/publication/396975492_mitsodebis_globaluri_jachvebis_rghvevebis_makroekonomikuri_epektebi_konpron_tatsiuli_globalizatsiis_pirobebshi_Macroeconomic_Effects_of_Disruptions_in_Global_Supply_Chains_in_a_Context_of_Confrontation
5. Bedianashvili G. (2023). Macrosystemic Challenges of Uncertainty under the Conditions of Confrontational Globalization. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 17(2), 174-179. http://science.org.ge/bnas/t17-n2/26_Bedianashvili_Economics.pdf
6. Bedianashvili, G. (1995). *State, power structure and socio-economic reform of society*. Mecniereba.
7. Canh, N. P., Binh, N. T., Thanh, S. D., & Schinckus, C. (2020). *Determinants of foreign direct investment inflows: The role of economic policy uncertainty*. *International Economics*, 161, 159-172. <https://doi.org/10.1016/j.inteco.2019.11.012>
8. Charaia, V. (2017). The role of multinational enterprises' investments in emerging country's economic development, case of Georgia. *International Journal of Economics and Management Engineering*, 11(3), 721–724.
9. Charaia, V., Chochia, A., & Lashkhi, M. (2020). The Impact of FDI on Economic Development: The Case of Georgia. *Baltic Journal of European Studies*, 10(2), 96–116. <https://doi.org/10.1515/BJES-2020-0017>
10. Dunning, J. H. (1980). Toward an eclectic theory of international production: Some empirical tests. *Journal of International Business Studies*, 11(1), 9–31. <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490593>
11. Erkomaishvili, G. (2024). *Economic development of Georgia Strategies*. Universal (in Georgian).
12. Erkomaishvili, G. (2025). – Strategy for Attracting Foreign Direct Investments in Georgia. *Science and Innovation*, 4, 112-120 (in Georgian).
13. Gao, H. (2024). Economic policy uncertainty and foreign direct investment: Evidence from China. *Structural Change and Economic Dynamics*, 70, 178-191. <https://ideas.repec.org/a/eee/streco/-v70y2024icp178-191.html> (IDEAS/RePEc)
14. Gereffi, G. (2018). *Global Value Chains and Development*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108559423>
15. Haque, M. A., Biqiong, Z., Arshad, M. U., & Yasmin, N. (2022). Role of uncertainty for FDI inflow: Panel econometric analysis of selected high-income nations. *Cogent Economics & Finance*, 10(1). <https://doi.org/10.1080/23322039.2022.2156677>
16. Jardet, C., Jude, C., & Chinn, M. (2023). Foreign direct investment under uncertainty: Evidence from a large panel of countries. *Review of International Economics*, 31(3), 854-885. <https://doi.org/10.1111/roie.12646> (IDEAS/RePEc)
17. International Monetary Fund. (2023). *Geoeconomic fragmentation and foreign direct investment* (Chapter 4 in *World Economic Outlook, April 2023: A Rocky Recovery*). International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781513568039.004>
18. Loonam, J., & O'Regan, N. (2022). Global value chains and digital platforms: Implications for strategy. *Strategic Change*, 31(1), 161–177. <https://doi.org/10.1002/jsc.2485>
19. Luo, Y. (2021). The platform view of global business. *Journal of International Business Studies*, 52(7), 1251–1270. <https://doi.org/10.1057/s41267-021-00451-8>

20. Marozva, G. (2025). Uncertainty, FDI inflows, and financial market development. *Economies*, 13(6), 147. <https://doi.org/10.3390/economies1306147> (MDPI)
21. McKinsey Global Institute. (2025). *Global flows: Rethinking supply chains in a fragmented world*.
22. Papava V., (2022). On Illegal Globalization, or Can Globalization Ever End? *Eurasia Review*, December 19. <https://www.eurasiareview.com/19122022-on-illegal-globalization-or-can-globalization-ever-end-oped/>
23. Papava, V. (2025, August 12). *On the formation of a two-and-a-half polar world*. SSRN. <https://doi.org/10.2139/ssrn.5365191>
24. Papava, V., & Bedianashvili, G. (2024). Social and economic resilience in conditions of confrontational globalization and uncertainty. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 18(3), 174-180. http://science.org.ge/bnas/t18-n3/28_Papava_Economics.pdf
25. Papava V., & Maisaia V. (2023). On Economic Security under Confrontational Globalization and the Main Concepts of Geo-Economic Warfare. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 17(3), 116-120. http://science.org.ge/bnas/t17-n3/19_Papava_Economics.pdf
26. PLG Consulting. (2020, June 16). *Navigating global trade wars: Restructuring supply chains in an era of uncertainty*. <https://plgconsulting.com/navigating-global-trade-wars-restructuring-supply-chains-in-an-era-of-uncertainty/>
27. Qoqiauri, L. (2025). Theoretical and Methodological Foundations of Foreign Investments. *Business and Legislation*, 18(1), 14-26. (In Georgian). <https://doi.org/10.52340/bal/2025.01.02>
28. Sikharulidze, D., & Charaia, V. (2018a). OII paradigm and investment position of Georgia. *Globalization & Business*, 5, 71-78. <https://doi.org/10.35945/gb.2018.05.010>
29. Sikharulidze, D., & Charaia, V. (2018b). *Foreign Direct Investment: Theory and Georgian Experience*. Universal (in Georgian).
30. Silagadze, L. (2023). Foreign direct investment inflow in 1997-2016 years in Georgia, Ukraine and Moldova (comparable analysis). *Globalization and Business*, 3(5), 175–192. <https://eugb.ge/-index.php/111/article/view/257/259>
31. Singh, T. (2024, September 24). *A review of economic growth, foreign direct investment, and sustainability in emerging economies*. SSRN. <https://ssrn.com/abstract=5046139>
32. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2023). World investment report 2023: Investment in sustainable energy for all. United Nations. <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2023>
33. United Nations Conference on Trade and Development. (2025). World Investment Report 2025: International investment in the digital economy (UNCTAD/WIR/2025). <https://unctad.org/publication/-world-investment-report-2025>
34. Veshapidze, S., Bendianishvili, N., & Zoidze, G. (2024). Bilateral Investment Agreements of Georgia: Threats, Challenges and Opportunities. *Three Seas Economic Journal*, 5(4), 1-7.
35. Veshapidze, S., & Sekhniashvili, D. (2021). The importance of capital market development for improving the investment ecosystem in Georgia. *World economy and international economic relations*, 4, 64-72.
36. Witkowska, J. (2023). *The role of FDI in the sustainable development of the European Union. Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*, 26(1), 21-43. <https://doi.org/10.18778/-1508-2008.26.02>
37. World Bank. (n.d.). Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$) (Indicator No. BX.KLT.DINV.CD.WD). <https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>

38. World Development Report. (2020). *Trading for Development in the Age of Global Value Chains*. <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/9421df1e-d16d-5298-8749-3f0efaac2bcc/content>

Foreign Direct Investment in the Context of Economic Growth under a Global Confrontational Environment and Uncertainty

Givi Bedianashvili

*Professor (associate), Doctor of Economic Sciences
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Summary

The main objective of the study is to reveal the peculiarities of foreign direct investment (FDI) in the context of economic growth in the context of confrontational globalization and increasing uncertainty. Over the past decade, foreign direct investment research has moved from classical models to more comprehensive, interdisciplinary approaches. The main modern paradigms include the study of the strategies of multinational corporations, the role of global value chains, the effects of digitalization, sustainability factors and geopolitical influence. These new approaches complement and in many ways transform the classical theories of FDI – Dunning's OLI paradigm, internalization and product life cycle theory. Modern FDI research emphasizes the role of global networks, innovation, information and politics. The integrated concepts proposed in the study, focused on sustainability, risk, security assurance and geo-economic factors, are more consistent with the growing uncertainty of globalization, its contemporary confrontational nature and essentially explain the investment behavior of foreign investors.

Keywords: *confrontational globalization, uncertainty, economic growth, modern paradigms of FDI*

გლობალური გამოწვევების პირობებში ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის კონცეფციის ევოლუცია

ხათუნა ბერიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,
თსუ-ს ასოცირებული პროფესორი.

ანოტაცია. გლობალური ცვლილებები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ როგორც ბიზნეს საქმიანობაზე, ისე მისი სოციალური პასუხისმგებლობის განვითარებაზე. ტექნოლოგიური პროგრესი, კლიმატის ცვლილება, ეკონომიკური არასტაბილურობა და სოციალურ-ეკონომიკური უთანასწორობა ქმნიან ახალ გამოწვევებს, რომლებიც კომპანიებს აიძულებს გადააფასონ სოციალური პასუხისმგებლობის არსებული სტრატეგიები. ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა აღიქმება არა მხოლოდ კომპანიის ეთიკურ და სამართლებრივ ვალდებულებად, არამედ ინსტრუმენტად, რომელიც უზრუნველყოფს ორგანიზაციის მდგრად განვითარებას და საზოგადოებრივ კეთილდღეობას.

ნაშრომის მიზანია თანამედროვე გეოპოლიტიკური გარემოს პირობებში კომპანიების სოციალური პასუხისმგებლობის კვლევა და ამ სფეროში არსებული ტენდენციების განალიზება. დღევანდელ გლობალურ სივრცეში არ არსებობს ერთიანი ხედვა იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლება კომპანიამ განახორციელოს სოციალური პასუხისმგებლობა ისე, რომ ამ პროცესში გაზარდოს საკუთარი ეკონომიკური სარგებელი. ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის (ბსპ) კონცეფცია ეფუძნება იდეას, რომ საწარმოები მოქმედებენ საზოგადოებასთან დაკავშირებული სოციალური კონტრაქტის ფარგლებში. ამ კონტრაქტის შესრულება მოითხოვს, რომ კომპანიები რეაგირებდნენ არა მხოლოდ თავიანთი აქციონერების, არამედ მთლიანად სამოქალაქო საზოგადოების მოთხოვნებზე.

ნაშრომში განხილულია ის გამოცდილება, რომელთა წინაშეც დგანან კომპანიები სოციალური პასუხისმგებლობის მოდელის არჩევის პროცესში. აქ მნიშვნელოვანია ორი ძირითადი პრობლემა, რომლებსაც საქართველოში კომპანიები აწყდებიან: პირველი, სოციალური პასუხისმგებლობის სფეროში კომპანიის ხელმძღვანელობის მხრიდან დაინტერესების ნაკლებობა და მეორე, ამ დარგში ერთიანი სტანდარტების არარსებობა. კვლევის პროცესში გამოყენებულია ანალიზისა და სინთეზის მეთოდები. სტატიის მიზანია ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის სისტემისა და არსებული მდგომარეობის შესწავლა, ამ დარგში არსებული გამოწვევების ანალიზი.

საკვანძო სიტყვები: ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა, მოდელები, გეოპოლიტიკური ვითარება, ანალიზი, კომპანიების განვითარება.

შესავალი

თანამედროვე გლობალური ეკონომიკის პირობებში, ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის პრობლემა აქტუალური და მნიშვნელოვანია. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური გამოწვევებისა და საერთაშორისო ბაზრებზე არსებული კრიზისული ტენდენციების ფონზე, ბიზნესს ევალება ახალი სტრატეგიული მიდგომებისა და ეფექტიანი მექანიზმების შემუშავება, რომლებიც გააძლიერებს მის სოციალურ პასუხისმგებლობას, როგორც თანამშრომლების, ისე საზოგადოების წინაშე.

ბიზნესისადმი სოციალური პასუხისმგებლობის კონცეფცია ეფუძნება იმ პრინციპს, რომ ორგანიზაცია ფუნქციონირებს არა მხოლოდ საკუთარი ფინანსური მიზნების მისაღწევად, არამედ საზოგადოებისათვის დამატებითი ღირებულების შესაქმნელადაც. ამასთან, ბიზნესი ვერ ფუნქციონირებს იზოლირებულ გარემოში, იგი წარმოადგენს სოციალური სისტემის განუყოფელ ნაწილს, რომლის თითოეული ინსტიტუტი პირდაპირ თუ ირიბად ზემოქმედებს მის განვითარებასა და წარმატებაზე.

შესაბამისად, აუცილებელია, რომ ბიზნესმაც, თავის მხრივ, შეიტანოს წვლილი საზოგადოების კეთილდღეობაში, განავითაროს სოციალური პროექტები და ხელი შეუწყოს საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვას. სწორედ ეს ურთიერთდამოკიდებულება განსაზღვრავს ბიზნესის სოციალურ პასუხისმგებლობას, როგორც საზოგადოების წინაშე მის მორალურ და ეკონომიკურ ვალდებულებას. სოციალურად პასუხისმგებელი კომპანია არ უნდა მოქმედებდეს მხოლოდ მოგების მაქსიმიზაციის მიზნის მისაღწევად. მისი საქმიანობა უნდა ემყარებოდეს საზოგადოების სხვადასხვა ფენის კეთილდღეობაზე ზრუნვასა და საერთო ინტერესების მხარდაჭერას. ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობა გულისხმობს ორგანიზაციის ვალდებულებას მიიღოს გადაწყვეტილებები და განახორციელოს ქმედებები, რომლებიც არა მხოლოდ ეკონომიკურ ეფექტიანობას ემსახურება, არამედ შეესაბამება საზოგადოების მიზნებს, ღირებულებებსა და ეთიკურ პრინციპებს. ამგვარად, სოციალური პასუხისმგებლობა განიხილება როგორც ბიზნესის სტრატეგიული და მორალური ვალდებულება, რომელიც აერთიანებს ეკონომიკური შედეგიანობის მიღწევას და საზოგადოებრივი განვითარების ხელშეწყობას. [11] (Prior, D. et al. 2008).

ტერმინები „კორპორაციული სოციალური პასუხისმგებლობა (CSR)“ და „მდგრადი განვითარება“ ბოლო წლებში წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე აქტუალურ საკითხს. თანამედროვე ეკონომიკურ და გეოპოლიტიკურ პირობებში მენარმის როლი და სოციალური პასუხისმგებლობა მკვეთრად იზრდება არა მხოლოდ თანამშრომლების, არამედ საზოგადოების წინაშეც. სოციალური პასუხისმგებლობის კონცეფცია ეფუძნება იდეას, რომ საწარმოები ფუნქციონირებენ საზოგადოებასთან დადებული სოციალური კონტრაქტის ფარგლებში. აღნიშნული კონტრაქტის შესრულება მოითხოვს კომპანიების რეაგირებას არა მხოლოდ თავიანთი აქციონერების, არამედ მთლიანად სამოქალაქო საზოგადოების ინტერესების მიმართ.

თანამედროვე პირობებში კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის განმარტებები მრავალფეროვანია, რაც ართულებს ტერმინის ერთმნიშვნელოვან გაგებას. მიუხედავად იმისა, რომ სოციალური პასუხისმგებლობის კონცეფცია არსებობს დიდი ხნის განმავლობაში, მისი ფორმა, შინაარსი და პრაქტიკული მნიშვნელობა მკვეთრად შეიცვალა. კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის გავრცელების სფერო თავდაპირველად ვიწრო იყო, თუმცა დროთა განმავლობაში საგრძნობლად გაფართოვდა, მოიცვა ამ საკითხთან დაკავშირებული მრავალი აქტუალური პრობლემა. ბსპ გულისხმობს მენარმეების მუდმივ მისწრაფებას იმოქმედონ ეთიკურად და საკუთარი საქმიანობა მიმართონ არა მხოლოდ ორგანიზაციის, არამედ ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ინტერესებისკენ. [7] Mazutis, D. D. and N. Slawinski (2015).

კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობა გულისხმობს იმ ბიზნეს-მოდელის განხორციელებას, რომელიც ითვალისწინებს მკაფიოდ განსაზღვრულ და კონკრეტულ წესებს და უზრუნველყოფს გარემოსა და საზოგადოებისადმი პატივისცემას. ბსპ მოიცავს ისეთ საკითხებს, როგორიცაა კორპორატიული მმართველობა, ადამიანის უფლებები, შრომითი პირობები, კორუფციის პრევენცია, თანამშრომლობა და დიალოგი სხვადასხვა დაინტერესებულ მხარესთან: მონაწილეებთან, პარტნიორებთან, მომხმარებელთან, ხელისუფლებასთან, ინვესტორებთან და სხვა. [6] (Kim, S.-Y. and H. Park 2011). 2024 წლის საქართველოს „საზოგადოებრივი აზრის კვლევითი ცენტრის“ კვლევის მიხედვით, რესპონდენტების 70% მიიჩნევს, რომ ქართული ბიზნესი არ

გამოირჩევა სოციალური პასუხისმგებლობით, ხოლო საპირისპირო აზრს იზიარებს მხოლოდ 30%. [17] <https://euneighbourseast.eu/ka/news/opinion-polls>

კომპანიის სოციალური პასუხისმგებლობა მოიცავს რამდენიმე ძირითად კომპონენტს. ესენია:

1. საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობა. მენარმის საქმიანობა უნდა იყოს მიმართული საზოგადოების კეთილდღეობის უზრუნველყოფისკენ, რაც თავის მხრივ ასტიმულირებს ბიზნესს, მაღალი სოციალური პასუხისმგებლობის მქონე კომპანიები საზოგადოებისა და მომხმარებლების მხრიდან უფრო ძლიერ მხარდაჭერას იღებენ.

2. პასუხისმგებლობა თანამშრომლების მიმართ. სოციალური პასუხისმგებლობის პროგრამები მიზნად ისახავენ სამუშაო ადგილზე თანამშრომლების მორალურად ამაღლებას, რაც ზრდის პროდუქტიულობას და პირდაპირ აისახება კომპანიის მოგებაზე. ჰარვარდის ბიზნეს-სკოლის კვლევის მიხედვით 2017–2018 წლებში თანამშრომელთა თითქმის 70% აცხადებს, რომ არ იმუშავებდა კომპანიაში, სადაც არ არსებობს მკაფიო მიზანი. დაახლოებით 90% იმ თანამშრომლებისა, რომლებიც საქმიანობენ მიზნებზე ორიენტირებულ კომპანიებში, აღნიშნავენ, რომ უფრო მოტივირებულები, დაინტერესებულები და ლოიალურები არიან. ამავედროულად, 92% იმ თანამშრომლებისა, რომლებიც მუშაობენ სოციალურად პასუხისმგებელ კომპანიებში, აღნიშნავენ, რომ მზად არიან რეკომენდაცია გაუწიონ საკუთარ დამსაქმებელს და დაეხმარონ სამსახურის მაძიებლებს. [9] **Muller, A. (2019).** ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის ინიციატივების ძირითადი უპირატესობა მდგომარეობს იმაში, რომ ისინი ხელს უწყობენ თანამშრომლების მოტივაციის ზრდას. სოციალური ჩართულობის შედეგად თანამშრომლები უფრო აქტიურად იღებენ მონაწილეობას კომპანიის საქმიანობაში და თავისუფლად გამოხატავენ თავიანთ აზრებს, იდეებსა და მოსაზრებებს.

3. ეთიკური ლიდერობა. შეიძლება ითქვას, რომ მენარმის ქმედებები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს თანამშრომლებზე. კომპანიის ხელმძღვანელის მორალურმა გადაცდომებმა: ცრუ ინფორმაციის გავრცელებამ, ქონების არამართლობიერმა დაუფლებამ, კორუფციამ, შეიძლება კომპანიაში განაპირობოს არასწორი ქცევის სტანდარტების ფორმირება.

არსებობს კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის ოთხი მოდელი:

1. ეკოლოგიური პასუხისმგებლობა, რომელიც წარმოადგენს ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ასპექტს და გულისხმობს, რომ ყველა კომპანიამ უნდა გაითვალისწინოს ის ზიანი, რომელიც მისი საქმიანობის შედეგად შეიძლება მიადგეს გარემოს. საწარმოები, რომლებიც აცნობიერებენ თავის პასუხისმგებლობას გარემოს დაბინძურებისა და ბუნების ზიანის შემცირების კუთხით, ვალდებული არიან ხელი შეუწყონ გარემოს აღდგენის შესაბამის ღონისძიებებს. ეკოლოგიური პასუხისმგებლობა ნიშნავს ისეთი ღონისძიებების განხორციელებას, როგორებიცაა დაბინძურების შემცირება, ნახშირორჟანგის (GHG) ემისიის კონტროლი, ერთჯერადი პლასტიკის გამოყენების შემცირება, წყლის მოხმარებისა და ნარჩენების მართვა.

2. ეთიკური პასუხისმგებლობა. კომპანიის ეთიკური პასუხისმგებლობა ნიშნავს იმას, რომ უნდა ფუნქციონირებდეს პატიოსნად და ეთიკურად.

3. ფილანტროპიული პასუხისმგებლობა. ის გულისხმობს ბიზნესის ორიენტაციას მსოფლიოსა და საზოგადოების კეთილდღეობის ამაღლებაზე.

4. ეკონომიკური პასუხისმგებლობა. კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობა აგრეთვე მოიცავს ეკონომიკურ პასუხისმგებლობას, რაც ნიშნავს იმას, რომ კომპანიის მოგების ნაწილი უნდა იხარჯებოდეს სოციალური ბალანსის მიღწევაზე (მაგალითად, მდიდრებსა და ღარიბებს შორის სხვაობის შემცირება). კომპანიის საბოლოო მიზანი არ არის მხოლოდ მოგების მაქსიმიზაცია, არამედ პოზიტიური გავლენა გარემოზე, ადამიანებზე და საზოგადოებაზე. [3]

(Archie B.Carrol.1991). დღეს საქართველოში, პრაქტიკულად, ყველა კომპანიას აქვს სირთულე კსპ პროგრამების დანერგვაში, რაც მენეჯმენტისა და პარტნიორების მხრიდან არასაკმარისი ჩართულობით არის განპირობებული.. ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ კომპანიების ხელმძღვანელები, ტოპ-მენეჯერები და პარტნიორები ბოლომდე ვერ აცნობიერებენ ბსპ-ს მნიშვნელობას, მაშინ როდესაც მათ უნდა ესმოდეთ ბსპ-ს როლი გადანაცვლებების მიღებისა და სტრატეგიული დაგეგმვის პროცესში. კომპანიების ინტერესი ბიზნესის სოციალურ პასუხისმგებლობაში შესაძლოა იყოს შეზღუდული იმიტაც, რომ მსგავსი ინიციატივები გულისხმობს გარკვეულ ფინანსურ დანახარჯებს. ეკონომიკური რესურსების სიმცირისა და ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის დანერგვაზე საჭირო საინვესტიციო ხარჯების გამო გამოწვეული სირთულეები შეიძლება შემსუბუქდეს, თუ სახელმწიფო შექმნის დაფინანსების ისეთ მოდელს, რომელიც მხარს დაუჭერს კომპანიებს ბსპ-ის განხორციელებაში. [15] <https://www.csrddg.ge>

გარდა ამისა, აუცილებელია თანამშრომლების კვალიფიკაციის ამაღლება ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებლობის (ბსპ) დანერგვისა და განხორციელების სფეროში. თანამშრომლების ცოდნისა და უნარების განვითარება ამ მიმართულებით საშუალებას მისცემს მათ გადალახონ ბარიერები და შექმნან უკეთესი პრაქტიკები ბსპ-ის ეფექტიანი დანერგვისათვის. ასევე მნიშვნელოვანია, რომ კანონმდებლობა იყოს მკაფიო და მთავრობის ცნობიერება ბსპ-სთან დაკავშირებით მაღალი, რაც ხელს შეუწყობს კომპანიებს მისი ეფექტურად განხორციელებაში.

საზოგადოებრივი სტიმულები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ თანამშრომლების შრომის პროდუქტიულობაზე. სოციალური სტიმულები განსაკუთრებით ეფექტიანია თანამშრომლების მოტივაციის ზრდისთვის, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც შემოსავლები იზრდება და ფულის ზღვრული სასარგებლო ეფექტი მცირდება. ამ ფაქტორმა შესაძლოა განაპირობოს კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის მნიშვნელობის ზრდა. ცხადია, რომ სახელმწიფოს აქტიურობა კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის რეგულირებაში კვლავ შეზღუდულია. მიუხედავად ამისა, აუცილებელია აღინიშნოს ამ სფეროში საზოგადოების ჩართულობის მნიშვნელოვანი უპირატესობები. ასეთი თანამშრომლობის შედეგად დღემდე მიღწეულია მრავალი წარმატება, მათ შორის: კანონმდებლობისა და ნორმატიული აქტების შემუშავება, რომლებიც არეგულირებენ თანამშრომელთა და კომპანიების ურთიერთობას, შრომის დაცვისა და უსაფრთხოების სტანდარტების დაცვას სამუშაო გარემოში, დისკრიმინაციის პრევენციას და თანაბარი ანაზღაურების ნახალისებას. [12] **Servaes, H. and A. N. E. Tamayo (2013).**

სახელმწიფოს შეუძლია გაზარდოს კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის შესახებ ცნობიერება და გააძლიეროს მისი პოტენციური კომპანიებსა და დაინტერესებულ მხარეებში, რაც განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია. რაც უფრო მეტ ადამიანს აქვს ინფორმაცია სოციალური პრობლემების შესახებ, რომლის წინაშეც დგას ბიზნესი, მით უფრო მაღალია ალბათობა იმისა, რომ ყურადღება დაეთმოს მათი გადაჭრის გზების ძიებას. მარეგულირებელი ორგანოებისა და კომპანიების ძირითად ამოცანად რჩება ერთიანი ბუღალტრული სტანდარტების დანერგვა, რომელიც მოიცავს კომპანიის მდგრადი განვითარების მოთხოვნებს. ეს საშუალებას მისცემს კომპანიებს ეფექტიანად შეაფასონ ბსპ-ს ფინანსური რისკები და სათანადოდ აისახოს ისინი კომპანიის ფინანსურ ანგარიშებში. [8] **(McPherson, S. 2018).**

კომპანიებისთვის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა სოციალური პასუხისმგებლობის ფარგლებში არის მდგრადი განვითარების საკითხების მომხმარებლებამდე გასაგები და მარტივი ფორმით მიტანა. გლობალური ტენდენციები აჩვენებს, რომ კორპორაციებმა უნდა წარმოაჩინონ თავიანთი საქმიანობის გავლენა საზოგადოებაზე და გარემოზე, რაც სწორად განსაზღვრავს კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის აუცილებლობას. სწორად დანერგილი ბსპ ინტეგრირდება კომპანიის ღირებულებებსა და კულტურაში და ხელს უწყობს ბიზნესსაქმიანობის

დადებით შედეგებს. კომპანიები, რომლებიც უგულებელყოფენ ბსპ-ს, სერიოზულ რისკებს უქმნიან მოგებასა და ბრენდის რეპუტაციას, რაც შესაძლოა მნიშვნელოვანი უარყოფითი გავლენა იქონიოს კომპანიის წარმატებაზე. სოციალური პასუხისმგებლობა უნდა იყოს მომავალზე ორიენტირებული. საქართველოში მისი განვითარებისთვის აუცილებელია ერთიანი კონცეფციის შემუშავება, რომლის საფუძველზეც კომპანია დაიწყებს ინოვაციური განვითარების ახალ ფორმებს. სოციალური პასუხისმგებლობა გულისხმობს კომპანიის მიერ საზოგადოების წინაშე პასუხისმგებლობის აღებას, რომელიც გასცდება სამართლებრივ ვალდებულებებს. **კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის გაძლიერება გლობალურ მიწოდების ჯაჭვებში უნდა გახდეს ქვეყნის განვითარების სტრატეგიული პრიორიტეტი, ვინაიდან ეს ხელს შეუწყობს მდგრად ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებას. [15] <https://www.csr-dg.ge>**

მსოფლიო ეკონომიკურ ფორუმზე ბსპ-ს დარგში ერთ-ერთ აქტუალურ თემად 2021 წელს გარემოს დაცვა დასახელდა. ამ ფორუმის მონაწილეები განიხილავდნენ ნახშირორჟანგის გამონაბოლქვის შემცირებას სანავის მოპოვებისა და გადამუშავების დროს, ასევე ახალი ენერგიის წყაროების განვითარებას. [16] <https://www.weforum.org>

ქვეყნის ყველაზე მსხვილმა ბანკებმა უკვე დანერგა ბსპ-ის შეფასების სისტემა დაკრედიტების პროცესში. ეს ნიშნავს, რომ ბანკები მოლაპარაკებებსა და გადანაცვლებებში მოქმედებენ მდგრადი განვითარების პრინციპების დაცვით. ინვესტირება ბსპ-ის პრინციპების მიხედვით გულისხმობს, რომ საზოგადოება სარგებელს იღებს იმით, რომ ფონდების მმართველები მიმართავენ კაპიტალს უფრო მდგრადი კომპანიების მხარდასაჭერად. ბსპ-ის მაჩვენებლები კომპანიებს საშუალებას აძლევს შეაფასონ თავიანთი ზეგავლენა გარემოზე და საზოგადოებაზე, რაც, თავის მხრივ, ზრდის ბიზნესის გამჭვირვალობას და პასუხისმგებლობას. კომპანიები, რომლებსაც აქვთ საუკეთესო ბსპ-ის მაჩვენებლები, ხშირად აღწევენ მაღალ ფინანსურ შედეგებს. ინვესტორები, რისკის შეფასების საფუძველზე, უპირატესობას სწორედ ასეთი კომპანიებს ანიჭებენ, რადგან მათი მოგება უფრო სტაბილურია. შედეგად, დანარჩენ კომპანიებს უწევთ სოციალური პასუხისმგებლობის გაძლიერება და გარემოს დაცვის წესების ეფექტიანი დაცვა, რათა ინვესტორებისთვის მიმზიდველები გახდნენ.

კვლევები აჩვენებს, რომ ბსპ-ის პრინციპები სულ უფრო ხშირად გამოიყენება რისკების მართვისა და პასუხისმგებლიანი ინვესტირების გასაუმჯობესებლად. თუმცა, ბევრ კვლევაში ბსპ-ს მონაცემები მიუწვდომელია, ხოლო არსებული ინფორმაცია ტექნიკურად რთულად გამოიყენება, რაც ართულებს ბსპ-ს ფართომასშტაბიან დანერგვას ისეთ ფინანსურ პორტფელებში, რომლებიც სპეციალურად არჩევენ კომპანიებს სოციალური პასუხისმგებლობის მიხედვით [15] <https://www.csr-dg.ge>

დასკვნა

კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობა (კსპ) არის ისეთი ბიზნეს-მოდელი, რომელიც კომპანიებს მოუწოდებს იმოქმედონ პასუხისმგებლიანად როგორც საკუთარი საქმიანობის, ისე საზოგადოების და დაინტერესებული მხარეების მიმართ. კსპ-ის, ანუ კორპორატიული მოქალაქეობის, განხორციელება კომპანიებს აძლევს შესაძლებლობას გააცნობიერონ და მართონ საკუთარი გავლენა საზოგადოებაზე ეკონომიკურ, სოციალურ და ეკოლოგიურ მიმართულებებში.

კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობის სფეროში ხელისუფლების მიზანი უნდა გახდეს ამ საკითხის მიმართ საზოგადოების დაინტერესების ზრდა, პასუხისმგებლიანი ბიზნეს-მოდელების უპირატესობების წარმოჩენა და კომპანიების სოციალური და ეკოლოგიური საქმიან-

ნობის წახალისება. კომპანიების პარტნიორებმა უფრო მეტად უნდა გაითვალისწინონ ბიზნესთან დაკავშირებული ეკოლოგიური და სოციალური რისკები, მოახდინონ გავლენა კლიენტების ცნობიერებასა და მოთხოვნებზე, ხოლო კორპორატიული მართვის პრაქტიკამ უნდა ხელი შეუწყოს უფრო მდგრადი და პასუხისმგებელი ბიზნესის განვითარებას. ბსპ-ს განვითარების ერთ-ერთ მთავარ მიზნად რჩება დიალოგი ბიზნესს, ხელისუფლებასა და საზოგადოების შორის, რაც ყველა დაინტერესებული მხარისთვის მნიშვნელოვანია.

ლიტერატურა

1. ბერიშვილი ხ. „საერთაშორისო ბიზნესის ეთიკა და სოციალური პასუხისმგებლობა“. თბ, გამომც. „უნივერსალი“, 2025. 485 გვ.
2. Adams, C. A. (2002). "Internal organisational factors influencing corporate social and ethical reporting." *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 15: 223-250
3. Archie B.Carrol The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders", *Business horizons* 34 (4), 39-48, 1991.
4. Brammer, S., et al. (2014). "Corporate Social Responsibility, Employee Organizational Identification, and Creative Effort." *Group & Organization Management* 40(3): 323- 352.
5. Campbell, J. T., et al. (2012). "Multinationals and corporate social responsibility in Host countries: Does distance matter?" *Journal of International Business Studies* 43(January 2012): 84-106
6. Kim, Y. (2014). "Strategic communication of corporate social responsibility (CSR): Effects of stated motives and corporate reputation on stakeholder responses." *Public Relations Review* 40(5): 838-840
7. Mazutis, D. D. and N. Slawinski (2015). "Reconnecting Business and Society: Perceptions of Authenticity in Corporate Social Responsibility." *Journal of Business Ethics* 131(September 2015): 137-150.
8. McPherson, S. (2018) 8 Corporate Social Responsibility (CSR) Trends to Look for in 2018.
9. Muller, A. (2019). "When Does Corporate Social Performance Pay for International Firms?" *Business & Society* 29(7): 1554-1588.
10. OECD. "Global Value Chains (GVCs)." Retrieved 20-09-2021, from <https://www.oecd.org/sti/ind/global-value-chains.htm>
11. Prior, D., et al. (2008). "Are Socially Responsible Managers Really Ethical? Exploring the Relationship Between Earnings Management and Corporate Social Responsibility." *Corporate Governance: An International Review* 16(3): 160-177
12. Servaes, H. and A. N. E. Tamayo (2013). "The Impact of Corporate Social Responsibility on Firm Value: The Role of Customer Awareness." *Management Science* 59: 1045- 1061.
13. Scherer, A. G. (2009). Introduction to the Special Issue: Globalization as a Challenge for Business Responsibilities. *Business Ethics Quarterly*
14. Vartiak, L. (2016). "CSR Reporting of Companies on a Global Scale." *Procedia Economics and Finance* 39: 176-183.
15. <https://www.csr.dg.ge>
16. <https://www.weforum.org>
17. <https://euneighbourseast.eu/ka/news/opinion-polls>
18. <https://www.hbs.edu/mba/academic-experience/the-case-method>

The Evolution of the Concept of Corporate Social Responsibility in the Context of Global Challenges

Khatuna Berishvili

Doctor of Economics, Associate Professor of TSU

Summary

Corporate Social Responsibility (CSR) is a business model that encourages companies to act responsibly in relation to their operations, society, and stakeholders. Implementing CSR, also known as corporate citizenship, enables companies to understand and manage their impact on society – in economic, social, and environmental dimensions.

In the field of corporate social responsibility, the government's goal should be to increase public awareness of the issue, highlight the advantages of responsible business models, and promote companies' social and environmental initiatives. Business partners should pay greater attention to the ecological and social risks associated with business activities, influence clients' awareness and demand, while corporate governance practices should foster the development of a more sustainable and responsible business environment.

One of the main objectives of CSR development remains fostering dialogue among businesses, government, and society – a process that is important for all stakeholders.

ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვის მნიშვნელობა საქართველოს სასოფლო – სამეურნეო სექტორში

ირაკლი გაზდელიანი

ეკონომიკის ფაკულტეტის დოქტორანტი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი: საქართველოს სასოფლო – სამეურნეო სექტორში ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვა წარმოადგენს მნიშვნელოვან გამოწვევას, განსაკუთრებით იმ პირობებში, როდესაც გლობალური საკვებისა და სურსათის უსაფრთხოების პრობლემები სულ უფრო აქტუალური ხდება. კვლევაში განხილულია საქართველოს აგროსექტორის ციფრული ტრანსფორმაციის არსებული მდგომარეობა და პერსპექტივები ინტელექტუალურ სისტემებზე დაფუძნებული მართვის კონტექსტში. ნაშრომში ანალიზია გაკეთებული იმ საბაზისო გამოწვევებზე, რომლებიც უკავშირდება მაღალ იმპორტდამოკიდებულებას, დაბალ პროდუქტიულობას, კლიმატის ცვლილებების ზეგავლენას, ასევე თანამედროვე ტექნოლოგიების – ხელოვნური ინტელექტის, IoT სენსორების და Big Data ანალიტიკის – დანერგვის შესაძლებლობებს ქართულ აგროსექტორში.

აღნიშნული პრობლემების გადაჭრის მიზნით შემუშავდა ინოვაციური, ინტეგრირებული გადაწყვეტილების მხარდაჭერის სისტემა – *IntelliFarm-DSS*, რომელიც აერთიანებს თანამედროვე ტექნოლოგიებს (GPS/GIS სისტემები, დრონები, IoT სენსორები) და ხელოვნური ინტელექტის მეთოდებს. *IntelliFarm-DSS*-ის არქიტექტურა აგებულია მრავალდონიან მიდგომაზე: პირველადი მონაცემები შეგროვდება სხვადასხვა წყაროდან, შემდგომ ხდება მათი ინტელექტუალური ალგორითმებით დამუშავება, რის შედეგადაც იქმნება მიზანმიმართული რეკომენდაციები სხვადასხვა ტიპის მომხმარებლებისთვის.

კვლევის შედეგები მიუთითებს, რომ *IntelliFarm-DSS* – ის დანერგვა მნიშვნელოვანწილად გააუმჯობესებს რესურსების მართვის ეფექტიანობას, შეამცირებს აგრორისკებს, გაზრდის პროდუქტიულობას და ხელს შეუწყობს „ჭკვიანი სოფლის მეურნეობის“ კონცეფციის განვითარებას საქართველოში.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული ტრანსფორმაცია, სოფლის მეურნეობა, ინტელექტუალური სისტემები, პირამიდული ქსელები, არამკაფიო ლოგიკა.

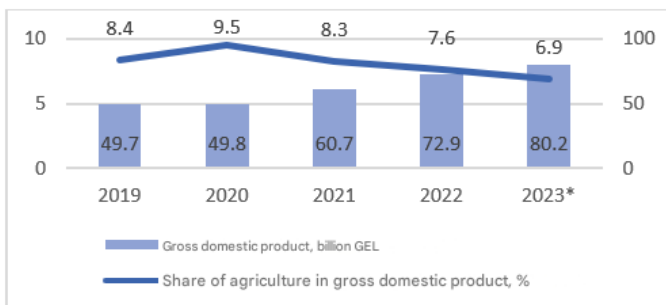
შესავალი

თანამედროვე მსოფლიო სურსათის უსაფრთხოების თვალსაზრისით უპრეცედენტო გამოწვევის წინაშეა. გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის (FAO) კვლევების მიხედვით, 2050 წლისთვის სურსათის წარმოების მოცულობა 60% – ით უნდა გაიზარდოს, რათა მზარდი სამყაროს მოსახლეობის მოთხოვნები დაკმაყოფილდეს, რაც მოითხოვს სოფლის მეურნეობის სექტორის არსებითი ტრანსფორმაციას.

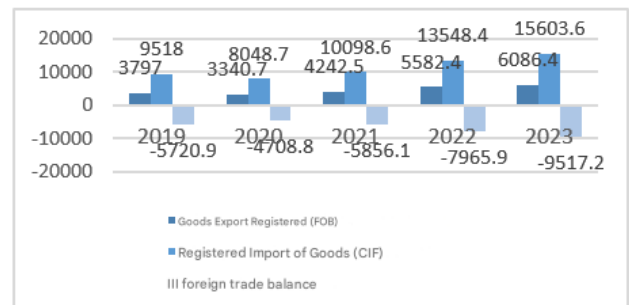
სურსათზე მზარდი მოთხოვნა განპირობებულია რთული და მრავალფაქტორული გარემოებით: გლობალური მოსახლეობის ზრდასთან ერთად, არსებით გამოწვევებს განაპირობებს სასოფლო – სამეურნეო მიწების სიმცირე, კლიმატის ცვლილებით გამოწვეული პრობლემები და მსოფლიო მოსახლეობის კვებითი მოთხოვნების ზრდის ტენდენცია. ამ გამოწვევებზე რეაგირების მიზნით, მონიწივე აგრარული ქვეყნები აქტიურად ახორციელებენ „კლიმატგამძლე“ და ზუსტ სოფ-

ლის მეურნეობაზე დაფუძნებულ ტექნოლოგიებს, რომლებიც თანამედროვე სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის ეფექტიანობის გაზრდის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს.

საქართველო, როგორც ისტორიულად აგრარული ქვეყანა, გამოირჩევა უნიკალური აგროეკოლოგიური მრავალფეროვნებით, რომელიც 22 სხვადასხვა მიკროკლიმატური ზონის არსებობით მტკიცდება – ზომიერად ცივი და მშრალი კლიმატიდან დაწყებით, სუბტროპიკული, თბილი და ნოტიო კლიმატით დამთავრებული. ქვეყნის ეკონომიკაში სოფლის მეურნეობისა და აგრობიზნესის წილი საკმაოდ მნიშვნელოვანია – მშპ-ის 6.9% (სურ.1). აგრარულად ორიენტირებული სახელმწიფოსთვის დამახასიათებელია მოსახლეობის მნიშვნელოვანი წილი, რომელიც სოფლად ცხოვრობს. მიუხედავად ამისა, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო სექტორი მრავალი სერიოზული გამოწვევის წინაშე დგას.

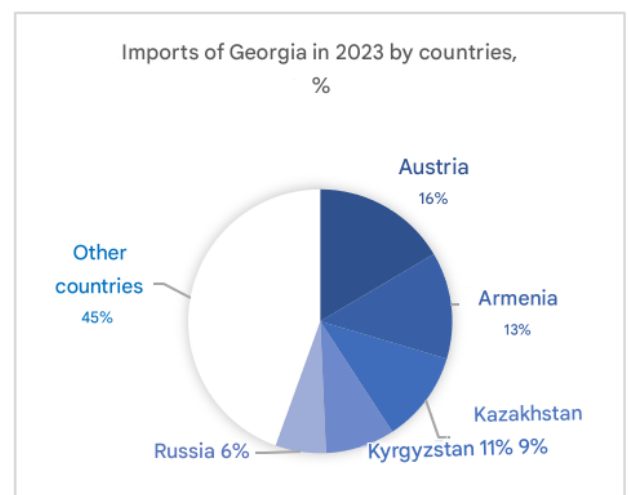
სურ. 1

სურ. 2

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო სექტორი მნიშვნელოვან გამოწვევად იცნობს უარყოფით საგაყრო ბალანსს (სურ.2), რაც განპირობებულია იმპორტის მოცულობის მკვეთრი ზრდით ექსპორტის ზრდის ტემპებთან შედარებით.

განსაკუთრებით აღსანიშნავია საგარეო საგაყრო ურთიერთობების მაღალი გეოგრაფიული კონცენტრაცია – დაახლოებით 60% ექსპორტისა მხოლოდ რამდენიმე ქვეყანაზე მოდის, ხოლო იმპორტის წილი შეადგენს 56% – ს (სურ.3). ასეთი მაღალი კონცენტრაციის პირობებში, სექტორი უფრო მოწყვლადი ხდება საერთაშორისო ეკონომიკური და პოლიტიკური რყევების მიმართ.

სურ. 3

დამატებით, ნიადაგის დეგრადაციის პროცესები წარმოადგენს სერიოზულ პრობლემას. აღნიშნული საკითხი განსაკუთრებით მწვავედ დგას აღმოსავლეთ საქართველოში, სადაც ფიქსირდება ნიადაგის ეროზიის, უდაბნოების ქარების და დამლაშების პროცესების ინტენსიფიკაცია. აღნიშნული ეკოლოგიური გამოწვევები, კლიმატის ცვლილების ფონზე, კიდევ უფრო უსვამს ხაზს თანამედროვე ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვის გარდაუვალობას. ინოვაციური ტექნოლოგიების გამოყენება საშუალებას იძლევა განხორციელდეს ნიადაგის მდგომარეობის უწყვეტი მონიტორინგი, პრობლემური ზონების დროული იდენტიფიკაცია და პრევენციული ღონისძიებების დაგეგმვა, რაც საბოლოოდ ხელს შეუწყობს როგორც მიწის რესურსების მდგრად გამოყენებას, ასევე სექტორის პროდუქტიულობის ზრდას.

საქართველოში პესტიციდების კონტროლი და რეგულირება ხორციელდება სურსათის ეროვნული სააგენტოს მიერ, რომელიც განახორციელებს პესტიციდების რეგისტრაციასა და მონიტორინგს. თუმცა, ქვეყანაში მობილური ლაბორატორიების გამოყენება ჯერ კიდევ განვითარების ეტაპზეა და მათი სრულფასოვანი დანერგვა მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს პესტიციდების ნარჩენების მონიტორინგის ხარისხს და უზრუნველყოფს სურსათის უსაფრთხოებას.

პესტიციდების მონიტორინგისა და რეგულირების ნაწილში, მიუხედავად იმისა, რომ სურსათის ეროვნული სააგენტო ახორციელებს შესაბამის რეგისტრაციასა და მონიტორინგს, ერთიანი მონაცემთა ბაზა, რომელიც მოიცავს პესტიციდების ნარჩენების ანალიზის შედეგებს, საჯაროდ ხელმისაწვდომი არ არის. ღია მონაცემების პორტალებზე – data.gov.ge და data.mepa.gov.ge – პესტიციდებთან დაკავშირებული ბაზები ამ დროისთვის არ იძებნება. ამდენად, პესტიციდების ნარჩენებთან დაკავშირებულ მონაცემებზე წვდომა შეზღუდულია, რაც ართულებს კვლევისა და ანალიტიკური პროცესების განხორციელებას აღნიშნულ მიმართულებაში.

IntelliFarm-DSS წარმოადგენს ინოვაციურ გადაწყვეტილების მხარდაჭერ სისტემას, რომელიც დაფუძნებულია მრავალდონიან არქიტექტურაზე მონაცემთა შეგროვების, დამუშავებასა და ანალიტიკისათვის. სისტემის თეორიული საფუძველი აერთიანებს სამ ძირითად კომპონენტს:

მონაცემთა შეგროვებისა და დამუშავების ცენტრი:

სისტემის პირველი დონე უზრუნველყოფს მონაცემთა მოპოვებას სამი ძირითადი წყაროდან:

- GPS/GIS მონაცემები – აგროსამეურნეო მიწების გეოსპაციული ინფორმაცია;
- დროების მონაცემები – საჭაერო გადაღებებით მიღებული მაღალხარისხიანი გამოსახულებები;
- სენსორების მონაცემები – IoT მოწყობილობების მიერ მიწოდებული რეალურ დროში არსებული მონაცემები ნიადაგის, კლიმატისა და სხვა პარამეტრებზე.

ანალიტიკური ბლოკი:

სისტემის ცენტრალური ნაწილი მოიცავს სამ ურთიერთდაკავშირებულ მოდელს: პირამიდული ქსელები და არამკაფიო სიმრავლეები – უზრუნველყოფს გადაწყვეტილების მიღების პროცესს გაურკვევლობის პირობებში ენობრივი ცვლადების გამოყენებით.

გადაწყვეტილების მხარდაჭერის სისტემა, რომელიც ორიენტირებულია სამი ტიპის მომხმარებელზე:

ფერმერის ინტერფეისი – ყოველდღიური ოპერაციული გადაწყვეტილებების მხარდაჭერით; აგრონომის ინტერფეისი – აგროტექნიკური ღონისძიებების დაგეგმვისა და მონიტორინგისათვის;

ადმინისტრატორის ინტერფეისი – სისტემის მართვისა და სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მისაღებად.

კვლევის მეთოდოლოგია

კვლევის მეთოდოლოგია ეფუძნება მრავალმოდულურ პარადიგმას, რომელიც აერთიანებს როგორც რაოდენობრივ, ისე თვისებრივ მიდგომებს, სოფლის მეურნეობაში ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვის ანალიზის მიზნით. საწყის ეტაპზე ჩატარებულ იქნა სისტემური ლიტერატურის მიმოხილვა, რომელიც მოიცავდა აკადემიურ პუბლიკაციებს, პოლიტიკის დოკუმენტებსა და ინდუსტრიულ ანგარიშებს. აღნიშნულმა პროცესმა ხელი შეუწყო კონცეპტუალური ჩარჩოს ჩამოყალიბებას და სოფლის მეურნეობაში ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენების ძირითადი ტენდენციების გამოვლენას.

შემდეგ ეტაპზე IntelliFarm-DSS სისტემის შექმნისათვის გამოყენებულ იქნა კომპლექსური ანალიტიკური მიდგომა. აგრარული რისკების შეფასების კონტექსტში ეს შერეული მეთოდი განსაკუთრებით შედეგიანია, ვინაიდან მრავალი ფაქტორი ხასიათდება გაურკვევლობით ან სუბიექტურობით.

შემდგომ ეტაპზე განხორციელდა სავსე კვლევები სხვადასხვა აგრო-კლიმატურ ზონებში, სადაც ჩატარდა IntelliFarm-DSS სისტემის პილოტირება და მონაცემთა შეგროვება სენსორების, დრონებისა და GPS/GIS სისტემების გამოყენებით. მიღებული მონაცემები დამუშავდა სისტემის ანალიტიკური მოდულების მეშვეობით.

ბოლო ეტაპზე ჩატარდა სცენარიული ანალიზი სხვადასხვა აგროტექნიკური გადაწყვეტილებების შესაძლო შედეგების შესაფასებლად.

ეს ყოვლისმომცველი მეთოდოლოგიური ჩარჩო უზრუნველყოფს სოფლის მეურნეობაში ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვის პროცესის ჰოლისტურ ხედვას, რაც ქმნის პრაქტიკულ და კონტექსტურად რელევანტურ რეკომენდაციებს როგორც ფერმერებისთვის, ისე გადაწყვეტილების მიმღებთათვის. კვლევის მეთოდოლოგიის სირთულე და მრავალგანზომილებიანობა ასახავს აგროსექტორში ციფრული ტრანსფორმაციის ბუნებრივ კომპლექსურობას, უზრუნველყოფს მაღალი ვალიდურობისა და პრაქტიკული გამოყენება-დობის მქონე შედეგებს.

ანალიზი და შედეგები

IntelliFarm-DSS სისტემაში არამკაფიო სიმრავლეებზე დაფუძნებული მოდელირება ფორმულირდება შემდეგნაირად:

IF (R1 არის A) AND (R2 არის B) THEN (risk არის C) სადაც A, B და C წარმოადგენს ენობრივ მნიშვნელობებს.

არამკაფიო სიმრავლეების ლოგიკური მნიშვნელობების გამოყენებისთვის გამოყენებულია მამდანის არამკაფიო დასკვნის სისტემა (Mamdani, 1975):

- **ფაზიფიკაცია** – შესვლის მნიშვნელობების წევრობის ხარისხებად გარდაქმნა
- **წესების შეფასება** – AND ოპერატორით MIN ფუნქციის გამოყენებით
- **აგრეგაცია** – წესების შედეგების MAX ოპერატორით გაერთიანება

კომპონენტების იდენტიფიკაციის შემდეგ გამოიყენება თითოეული კომპონენტის რისკის ალბათობის შეფასება:

- $pi = P(X_i = 1)$ – i-ე კომპონენტის რისკის ალბათობა
- $qi = 1 - pi = P(X_i = 0)$ – i – ე კომპონენტის უსაფრთხოების ალბათობა

სისტემის სტრუქტურული ფუნქცია განისაზღვრება შემდეგნაირად: $\Phi(X)$ – სისტემის სტრუქტურული ფუნქცია, სადაც $X = (X_1, X_2, \dots, X_n)$:

$\Phi(X) = 1$ – თუ სისტემა რისკის ქვეშაა

$\Phi(X) = 0$ – თუ სისტემა უსაფრთხოა

აგროსექტორის შეფასების ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული **ხაზოვანი მოდელის** მიხედვით:

$$X = X_1 + X_2 + X_3 + X_4$$

სადაც:

X_1 = ნიადაგის ხარისხი

X_2 = წყლის რესურსების ხელმისაწვდომობა

X_3 = აგროტექნოლოგიური უპირატესობა

X_4 = ფერმერის კვალიფიკაციის დონე

მოდელის ღრმა ანალიზისათვის გამოიყენება **სენსიტიურობის ანალიზი** Birnbaum-ის მნიშვნელობის ინდექსით:

$\partial F(p)/\partial p_i$ – i – კომპონენტის სენსიტიურობა

$BI(i) = [\partial F(p)/\partial p_i] \cdot [p_i / F(p)]$ – i -ე კომპონენტის Birnbaum-ის მნიშვნელობის ინდექსი

რისკის შემცირების სტრატეგიების შემუშავებისას:

შეფასდება, თუ როგორ იცვლება სისტემის საერთო რისკი ცალკეული კომპონენტების გაუმჯობესების შედეგად:

$\Delta F(p) \approx \sum [\partial F(p)/\partial p_i] \cdot \Delta p_i$ – რაც ასახავს რისკის ცვლილებას კომპონენტების ალბათობებში ცვლილებების მიხედვით.

კვლევის შედეგად მიღებული ანალიზის საფუძველზე გამოვლინდა IntelliFarm-DSS სისტემის ეფექტიანობის რამდენიმე მნიშვნელოვანი შედეგი:

1. რისკის შეფასების მოდელის ვალიდაცია

2. კომპონენტური ანალიზის შედეგები

- ნიადაგის ხარისხის კომპონენტი (X_1) გამოვლინდა როგორც ყველაზე კრიტიკული ფაქტორი ($BI = 0.82$)
- წყალმომარაგების ხელმისაწვდომობა (X_2) მეორე ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორია ($BI = 0.76$)
- აგროტექნოლოგიური უპირატესობა (X_3) და ფერმერის კვალიფიკაცია (X_4) შედარებით დაბალი, თუმცა კვლავ მნიშვნელოვანი გავლენით ხასიათდება ($BI = 0.65$ და 0.61 შესაბამისად)

3. სისტემის საიმედოობის ანალიზი

- სისტემის საერთო უსაფრთხოების ალბათობა ($R(p)$) შეფასდა 0.73-ით
- მინიმალური ამწევი კომპლექტების ანალიზმა გამოავლინა სამი კრიტიკული წერტილი:
- ნიადაგის დეგრადაცია და წყლის რესურსების დეფიციტი ($P(C_1) = 0.45$)
- არაეფექტიანი აგროტექნოლოგიები ($P(C_2) = 0.38$)
- დაბალი კვალიფიკაცია და რესურსების არაოპტიმალური გამოყენება ($P(C_3) = 0.32$)

4. სენსიტიურობის ანალიზის შედეგები

- ნიადაგის ხარისხის მიმართ სისტემის სენსიტიურობა: $\partial F(p)/\partial p_1 = 0.85$
- წყალმომარაგების მართვის ეფექტიანობის გავლენა: $\partial F(p)/\partial p_2 = 0.78$
- ტექნოლოგიური განახლების პოტენციური ეფექტი: $\partial F(p)/\partial p_3 = 0.62$

5. რისკის შემცირების პოტენციალი

- ნიადაგის ხარისხის 10%-ით გაუმჯობესება ამცირებს საერთო რისკს 8.5%-ით

- წყალმომარაგების მართვის ოპტიმიზაცია იწვევს რისკის 7.8%-ით შემცირებას
- აგროტექნოლოგიების მოდერნიზაცია უზრუნველყოფს 6.2%-იან რისკის შემცირებას

დასკვნები და რეკომენდაციები

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო სექტორის ციფრული ტრანსფორმაცია წარმოადგენს კრიტიკულად მნიშვნელოვან პროცესს, რომელიც მოითხოვს კომპლექსურ და სისტემურ მიდგომას. IntelliFarm-DSS სისტემის დანერგვის ანალიზმა გამოავლინა რამდენიმე პრიორიტეტული მიმართულება:

ნიადაგის მართვა – ნიადაგის ხარისხის უწყვეტი მონიტორინგის IoT სენსორული სისტემების დანერგვა – რესურსების ოპტიმალური გამოყენებისთვის ზუსტი სოფლის მეურნეობის ტექნოლოგიების გამოყენება

წყლის რესურსების მართვა – ჭკვიანი სარწყავი სისტემების დანერგვა – წყლის ოპტიმიზაციის ალგორითმების გამოყენება

ტექნოლოგიური განვითარება – დრონებისა და GPS/GIS სისტემების ინტენსიური გამოყენება Big Data ანალიტიკის დანერგვა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში – პროგნოზირების სისტემებში ხელოვნური ინტელექტის ინტეგრირება

ადამიანური რესურსების განვითარება – ფერმერების გადამზადების კომპლექსური პროგრამები ციფრული უნარების გაძლიერება – საკონსულტაციო სერვისების განვითარება

ინსტიტუციური მხარდაჭერა – ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვის ხელშემწყობი სახელმწიფო პროგრამების გაძლიერება – ფინანსური მხარდაჭერის მექანიზმების შექმნა

კვლევამ დაადასტურა, რომ IntelliFarm-DSS სისტემის დანერგვა მნიშვნელოვნად ამცირებს აგრარულ რისკებს და ზრდის ფერმერული მეურნეობების ეფექტიანობას. სისტემის მოდულურობამ და ადაპტირებადობამ უზრუნველყო მისი გამოყენების შესაძლებლობა სხვადასხვაგვარი მასშტაბის მეურნეობებში. მნიშვნელოვანია, რომ დანერგვის პროცესი განხორციელდეს ეტაპობრივად, ადგილობრივი სპეციფიკის გათვალისწინებით და ფერმერების აქტიური ჩართულობით.

გრძელვადიან პერსპექტივაში, IntelliFarm-DSS-ის სრულფასოვანი დანერგვა ხელს შეუწყობს:

- საქართველოს აგროსექტორის კონკურენტუნარიანობის ზრდას;
- სურსათის უსაფრთხოების გაუმჯობესებას;
- სოფლის მეურნეობის მდგრად განვითარებას

ამ მიზნების მისაღწევად აუცილებელია ყველა მონაწილე მხარის კოორდინირებული თანამშრომლობა და სისტემური მიდგომის უზრუნველყოფა.

IntelliFarm-DSS სისტემის შემდგომი განვითარებისათვის საჭიროა კვლევის გაგრძელება რამდენიმე ძირითად მიმართულებაში:

მასშტაბირებადობის შესწავლა – სისტემის ეფექტიანობის შეფასება მსხვილფერმერულ მეურნეობებში – რეგიონული სპეციფიკების გათვალისწინებით ადაპტაციის შესაძლებლობების კვლევა.

ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმების სრულყოფა – ახალი მანქანური სწავლების მეთოდების ინტეგრაცია – პროგნოზირების სიზუსტის ამაღლება.

კლიმატის ცვლილების ადაპტაციის მექანიზმები – ექსტრემალური კლიმატური მოვლენების პროგნოზირების მოდულების შექმნა – მდგრადი რესურსების მართვის ინოვაციური მიდგომების განვითარება.

ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის შეფასება – ფერმერთა ტექნოლოგიური ადაპტაციის ბარიერების ანალიზი – განათლებისა და კონსულტაციის პროგრამების ეფექტიანობის შეფასება.

ინტეგრაციის შესაძლებლობების გაფართოება

- სხვა აგროპლატფორმებთან ინტეგრაციის მოდელირება
- ბლოკჩეინ ტექნოლოგიის გამოყენების პოტენციალის გამოკვლევა
- მიწოდების ჯაჭვის მართვის სისტემებთან თავსებადობის შეფასება

აღნიშნული კვლევების განვითარება მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს IntelliFarm-DSS სისტემის ფუნქციურ შესაძლებლობებს და ეფექტიანობას საქართველოს აგროსექტორის სპეციფიკის გათვალისწინებით.

ლიტერატურა

1. **გაზდელიანი, ი. (2024).** ციფრული ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივები ეკონომიკური უსაფრთხოების პირობებში. VI ეროვნული სამეცნიერო კონფერენცია: „მსოფლიო წესრიგის ტრანსფორმაცია და ეკონომიკური უსაფრთხოება: საქართველოს ძირითადი გამოწვევები და შესაძლებლობები“.
2. **გაზდელიანი, ი. (2024).** პოლიტიკური ფაქტორების გავლენა საქართველოს ეკონომიკურ სტაბილურობაზე. IX საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკაში და ბიზნესში“.
3. **ქადაგიშვილი, ლ., & ბეჟიტაშვილი, ნ. (2021).** გარემოსდაცვითი პრობლემების რეგულირების მექანიზმები აგრობიზნესში (საქართველოს მაგალითი). **BICHNIK**.
4. **ქადაგიშვილი, ლ., & მაისურაძე, რ. (2022).** რეგიონული ინტეგრაციის გავლენა ვაჭრობასა და ეკონომიკურ თანამშრომლობაზე – საქართველოსა და აზერბაიჯანის შემთხვევის ანალიზი. **International Journal of Economic Sciences**, 58-79.
5. **მუნჯიშვილი, თ., სიგუა, ზ., & shugliashvili, თ. (2021).** განათლების ციფრული ტრანსფორმაცია: თვითსწავლის სისტემა „Cyber3s“. *Digital Management in Covid-19 Pandemic and Post-Pandemic Times: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference (ISPC 2021)*, 193–204. Springer International Publishing.
6. **გაეროს განვითარების პროგრამა – UNDP საქართველო. (2024).** საინფორმაციო მასალა / პრესრელიზები. მიღებულია: <https://www.undp.org/ka/georgia/press-releases>
7. **საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური – საქსტატი. (2024).** სტატისტიკური მონაცემები. მიღებულია: <https://www.geostat.ge/>

Implementation Significance of Digital Technologies in Georgia's Agricultural Sector

Irakli Gazdeliani

PhD student of Economics,
Ivane Javakishvili Tbilisi State University

Abstract

The implementation of digital technologies in the agricultural sector represents a significant challenge for Georgia, especially in conditions where global food security issues are becoming increasingly important. The study examines the current state and prospects of digital transformation in Georgia's agricultural sector in the context of intelligent systems implementation. The paper analyzes existing agricultural challenges such as high import dependency, low productivity, climate change impacts, and opportunities related to the implementation of modern technologies, including artificial intelligence, IoT sensors, and Big Data analytics in the Georgian agricultural sector.

To address these problems, an innovative integrated decision support system – IntelliFarm-DSS – was developed, which combines modern technologies (GPS/GIS systems, drones, IoT sensors) with artificial intelligence methods. The IntelliFarm-DSS architecture is developed with a multi-level approach, where primary data is collected from various sources, then processed using intelligent algorithms, and finally forms targeted recommendations for different types of users. The research results show that the implementation of IntelliFarm-DSS will significantly improve resource management efficiency, reduce agricultural risks, increase productivity, and support the development of the "smart agriculture" concept in Georgia.

Keywords: Digital Transformation, Agriculture, Intelligent Systems, Pyramid Networks, Fuzzy logic.

საქართველოში დასაქმებისა და უმუშევრობის დონის სტატისტიკური ანალიზი სქესისა და ასაკის მიხედვით

სიმონ გელაშვილი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანა გიგაური

ეკონომიკის მაგისტრი
საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

ანოტაცია: წარმოდგენილ სტატიაში განხილულია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეკონომიკური და სოციალური პრობლემა – დასაქმება და უმუშევრობა, რომელიც აქტუალურია ნებისმიერი განვითარებული თუ განვითარებადი ქვეყნისთვის. ამიტომ მიზანშეწონილია მათი განხილვა, რაც გულისხმობს სიღრმისეულ თვისებრივ და რაოდენობრივ ანალიზს. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება ჩვენი ეს სტატია, რომელშიც მოცემულია დასაქმებისა და უმუშევრობის თანამედროვე ტენდენციების რაოდენობრივი კვლევა სქესობრივ-საკობრივ ჭრილში. საქართველოში ეს საკითხები ნაკლებადაა შესწავლილი და, შესაბამისად, სათანადო პუბლიკაციებიც ცოტაა. ამიტომ ამ მიმართულებით კვლევა მეტად აქტუალურია და მას აქვს როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული მნიშვნელობა.

ქალისა და კაცის ეკონომიკური აქტიურობის შესწავლა, სათანადო ტენდენციების გამოვლენა და შეფასება დიდმნიშვნელოვანია გენდერული უთანასწორობის ხარისხის დასადგენად. ასეთი ანალიზი, უპირველეს ყოვლისა, საშუალებას იძლევა დადგინდეს სხვადასხვა სახის დისპროპორცია, რაც კარგი საფუძველია სათანადო პოლიტიკის შესამუშავებლად და არსებული რეალობის უკეთესობისკენ შესაცვლელად. ამიტომ სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია სამუშაო ძალაში ქალთა ჩართულობაზე. აღსანიშნავია, რომ 2024 წელს საქართველოში 15 წლისა და უფროსი ასაკის ქალების ნახევარზე მეტი ეკონომიკურად არააქტიურ მოსახლეობას მიეკუთვნებოდა, მაშინ როდესაც, კაცებისათვის იგივე მაჩვენებელი ბევრად ნაკლებია. ეს მდგომარეობა ნათლად აისახება დასაქმებაშიც, რასაც მრავალი ფაქტორი განაპირობებს, რომელთა შორის ერთ-ერთი ძირითადია საოჯახო საქმეებში ტრადიციულად ქალთა ფართო მონაწილეობა, რაც დიდი მოცულობის აუნაზღაურებელ შრომაშიც აისახება.

კვლევის შედეგად გამოვლინდა მნიშვნელოვანი დისპროპორცია ქალებისა და კაცების დასაქმებისა და უმუშევრობის მიმართულებით, როგორც სქესის, ისე ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით. აღნიშნული უთანასწორობის აღმოფხვრა გამოიწვევს ქალთა დასაქმების ზრდას. ეს კი, თავის მხრივ, დადებით გავლენას მოახდენს მოსახლეობის ცხოვრების დონესა და ხარისხზე და, რა თქმა უნდა, ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე.

საკვანძო სიტყვები: დასაქმების დონე, უმუშევრობის დონე, სქესი, ასაკი, სტატისტიკური ანალიზი.

შესავალი

დასაქმებისა და უმუშევრობის პრობლემები განსაკუთრებით მწვავედ გენდერული ასპექტით ვლინდება. სამწუხაროდ, შემორჩენილია ძველი სტერეოტიპი – შრომის ბაზარზე კაცებთან შედარებით ქალების ნაკლებად კონკურენტუნარიანობასთან დაკავშირებით. მსოფლიოში ამ

პრობლემას დიდი ხნის ისტორია აქვს, თუმცა, განსაკუთრებით გამძაფრდა მე-4 ინდუსტრიული რევოლუციის დროს. გლობალურად, შრომის ბაზარზე სქესობრივ-ასაკობრივი უთანასწორობის აღმოსაფხვრელად სასურველი შედეგები ჯერ კიდევ არ არის მიღწეული და აუცილებელია მთავრობების აქტიური ჩარევა გენდერული მულტიუთანასწორობის შესამცირებლად. ეს განსაკუთრებით შეეხება განვითარებად ქვეყნებს. იმისათვის, რომ ეფექტიანად განხორციელებულიყო ტრანსფორმაცია, მთავრობა პირდაპირ უნდა ჩარეულიყო, რათა სტიმული მიეცა ზრდისა და განვითარებისთვის, არსებული უთანასწორობისა და უსამართლობის აღმოფხვრისათვის (გელაშვილი, 2019).

საქართველოში უმუშევრობა დღეს ერთ-ერთ მწვავე სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემას წარმოადგენს და ის კვლავ რჩება სიღარიბის განმაპირობებელ მთავარ ფაქტორად. საქართველოში რეალური სურათი ისეთია, რომ უმუშევრობის დონე მაღალია როგორც ქალაქად, ისე სოფლად; უმუშევარ მოსახლეობას შორის ბევრი ახალგაზრდაა, რაც კიდევ უფრო მწვავეს ხდის პრობლემას და, შესაბამისად, ზრდის სოციალურ რისკებს, რადგან ის ქვეყნის მომავალს ეხება. ასეთი უთანასწორობა საკმაოდ დიდ დაბრკოლებას უქმნის გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს (*International Labour Organization, 2018/19*). განვითარებულ ქვეყნებში, სადაც მთლიანი სამამულო პროდუქტის მაჩვენებელი მოსახლეობის ერთ სულზე საკმაოდ მაღალია და ეკონომიკური ზრდა მზარდი ტენდენციით ხასიათდება, გენდერული უთანასწორობა შრომის ანაზღაურებაში შედარებით ნაკლებად აღინიშნება (*World Bank, 2021*). სწორედ ამიტომ, განვითარებად ქვეყნებს სწრაფი ეკონომიკური ზრდისათვის ესაჭიროება ადამიანური კაპიტალის რაციონალურად გამოყენება, გენდერული დისპროპორციის მინიმიზაცია, რაც ეკონომიკური ზრდისა და სიღარიბის დაძლევის ერთ-ერთი საწინდარია (გელაშვილი & თოდრაძე, 2020).

უმუშევრობის ჯერ კიდევ მაღალი დონე საქართველოში ბევრი ფაქტორითაა განპირობებული. ესენია: არ არსებობს სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის შესაბამისი სამუშაო ადგილები; აქედან გამომდინარე, შეზღუდულია მოთხოვნა სამუშაო ძალაზე. ხშირ შემთხვევაში უმუშევრობის ერთ-ერთ განმაპირობებელ ფაქტორად გვევლინება შრომის დაბალი ანაზღაურება და პროფესიული მომზადების დაბალი ხარისხი; შეინიშნება სამუშაო ძალის დაბალი პროფესიული მობილობა; სამუხაროდ, მაღალია სამუშაოს მაძიებელთა პასიურობის ხარისხი, გარკვეული დროის გასვლის შემდეგი იზრდება სამსახურის შოვნის იმედგაცრუების მოლოდინები და სხვ. ბუნებრივია, უმუშევრობის ზემოაღნიშნული მიზეზებიდან გარკვეული ნაწილი ობიექტური, ნაწილი კი სუბიექტური ხასიათისაა (აბესაძე, 2017).

სამუშაო ძალის ერთ-ერთ მახასიათებელს ადამიანის ფიზიკური შესაძლებლობა წარმოადგენს, რაც კაცებთან შედარებით ქალების შემთხვევაში ნაკლებია. ამიტომ ხშირად ის განსაზღვრავს შრომის პროცესში ქალთა ჩართულობას და ახასიათებს როგორც ქალის, ისე მამაკაცის სამუშაო ძალის ბუნებრივ განსხვავებას.

დასაქმებისა და უმუშევრობის დონის ცვლილება სქესის მიხედვით

საქართველოს შრომის ბაზარზე თვალშისაცემია სხვადასხვა დისპროპორცია სქესის მიხედვით, რაც ხშირად გენდერული უთანასწორობის სახით ვლინდება. მიუხედავად არსებული კანონმდებლობისა (8, 9, 10), ჯერ კიდევ ადგილი აქვს სქესის მიხედვით დისკრიმინაციას შრომის ბაზარზე (გელაშვილი & ოქრუაშვილი, 2020). ოფიციალური სტატისტიკის მიხედვით, ქალების მხოლოდ

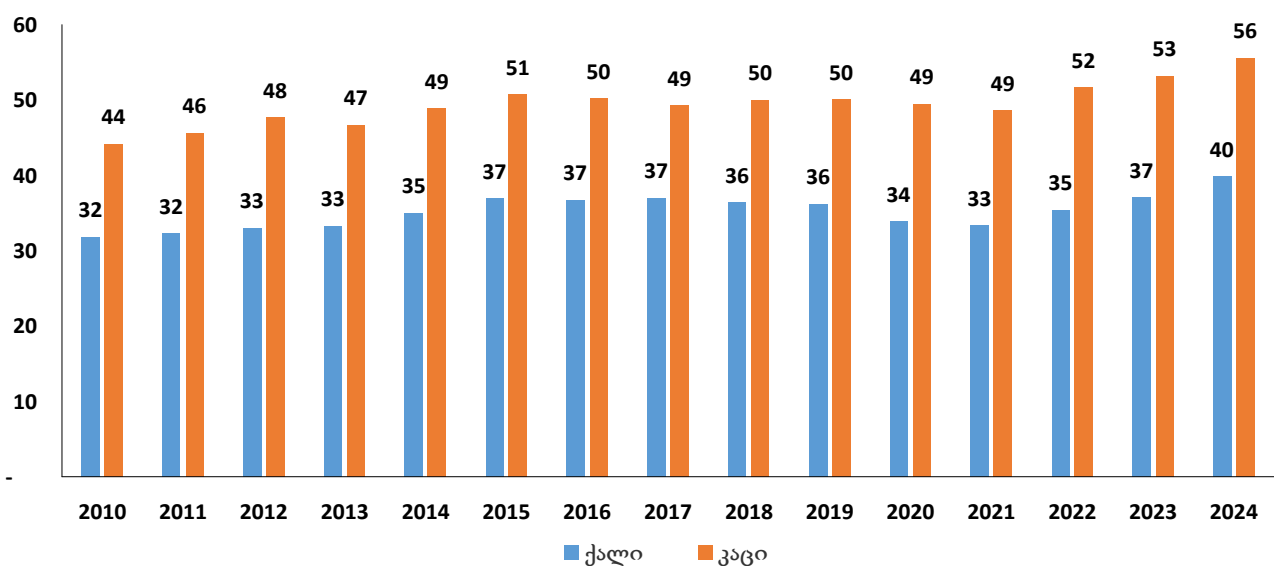
40.5% მონაწილეობს აქტიურ შრომაში, მაშინ როდესაც, კაცების მონაწილეობის მაჩვენებელი 62.9%-ს აღწევს. აქედან ჩანს, რომ ქალებისა და კაცების ეკონომიკურ აქტიურობას შორის სხვაობა დიდია. ქალების შრომითი აქტიურობა კაცებთან შედარებით დაახლოებით 19 პროცენტული პუნქტით ნაკლებია (*Asian Development Bank, 2018*). აქვე უნდა აღინიშნოს იმ ფაქტის შესახებაც, რომ გადაწყვეტილების მიმღებ მენეჯერულ პოზიციებზე დასაქმებულთა უმეტესობა კაცია.

საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური მონაცემების საფუძველზე შეგვიძლია გავაანალიზოთ საქართველოში ქალებისა და კაცების დასაქმებისა და უმუშევრობის დონის დინამიკა. ამისათვის გამოვიყენეთ გრძელვადიანი დროითი მწკრივები საფუძველზე, რომლებიც მოიცავდა 15-წლიან პერიოდს. მათ საფუძველზე მოვახდინეთ სქესის მიხედვით დასაქმების დონის მაჩვენებელთა გამოთვლა და მათი შეფასება. მისი ზოგადი შედეგები წარმოდგენილია დიაგრამაზე 1.

როგორც დიაგრამიდან ჩანს, 2010-2024 წლებში კაცების დასაქმების დონე ქალების ანალოგიურ მაჩვენებელს მნიშვნელოვნად აჭარბებს და სქესთა შორის პროცენტული სხვაობა საშუალოდ 14%-ია. ბოლო ხუთ წელიწადში, ანუ 2020-2024 წლებში, მამაკაცების დასაქმების დონემ ქალების ანალოგიურ მაჩვენებელს საშუალოდ 16%-ით გადააჭარბა, რაც შრომის ბაზარზე გენდერულ უთანასწორობას ამძაფრებს.

დიაგრამა 1.

დასაქმების დონის დინამიკა სქესის მიხედვით (2010-2024 წლები, %)

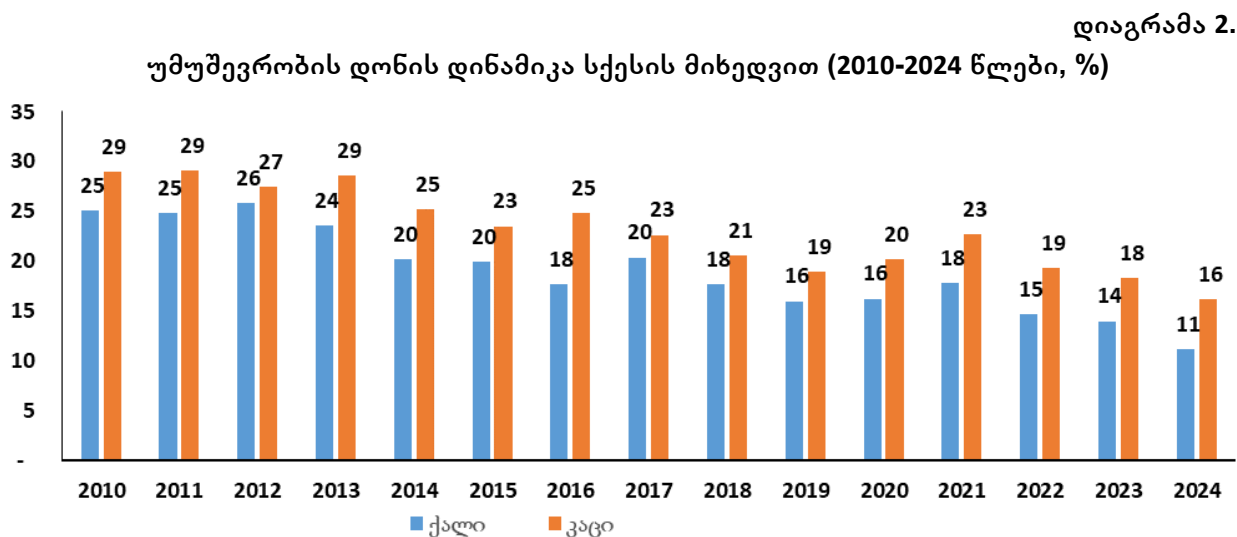

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

2010-2024 წლების პერიოდში დასაქმების დონეს როგორც ქალების, ისე კაცებისთვის ზრდის ზოგადი ტენდენცია აქვს, გარდა 2020-2021 წლებისა, რაც კორონავირუსის პანდემიის შედეგი იყო. ამავე პერიოდში დასაქმების დონის საშუალოწლიური ზრდის ტემპი როგორც ქალებისთვის, ისე კაცებისთვის დაახლოებით თანაბარია – 4.2% (თუ ამ გაანგარიშებაში არ ჩავრთავთ 2020-2021 წლების მონაცემებს). აღნიშნულის საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ დასაქმების

დონის პროგრესული ტენდენციის მიუხედავად, გენდერული უთანასწორობა ამ მიმართულებით ჯერ კიდევ აქტუალურ პრობლემად რჩება (7).

რაც შეეხება ქალებისა და კაცების უმუშევრობის დონის დინამიკას, იგი წარმოდგენილია ქვემოთ მოცემულ დიაგრამა 2-ზე:

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

როგორც დიაგრამა 2-დან ჩანს, 2010-2024 წლების პერიოდში საქართველოში როგორც კაცების, ისე ქალების უმუშევრობის დონის ტენდენციას რეგრესული მიმართულება აქვს, რაც პოზიტიურად უნდა იქნეს აღქმული. ამავ პერიოდში განსხვავება ქალებისა და კაცების უმუშევრობის დონეს შორის საშუალოდ 4%-ია, რაც არ არის საგანგაშო.

უმუშევრობის დონის საშუალონლიური ზრდის ტემპი ქალებისთვის 0,94-ს, ხოლო კაცებისთვის 0,92%-ს შეადგენს. აქედან გამომდინარე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ფაქტობრივად ადგილი აქვს უმუშევრობის დონის არა ზრდას, არამედ პირიქით – კლებას, რაც დადებითი მდგომარეობაა. მართალია, საქართველოს შრომის ბაზარზე გენდერული უთანასწორობის პრობლემა უმნიშვნელოდ უმჯობესდება, მაგრამ იგი ჯერ კიდევ მაინც გამოწვევად რჩება.

ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დონე შეიძლება შეფასდეს სხვადასხვა რაოდენობრივი კრიტერიუმით. ამ შემთხვევაში ჩვენს მიერ განხილული იქნება უმუშევრობისა და სიღარიბის დონეებს შორის ურთიერთკავშირი. ორ ფაქტორს (ცვლადს) შორის დამოკიდებულების გასაზომად ეკონომისტები ხშირად იყენებენ წყვილური რეგრესიის მოდელს (მისი სიმარტივის გამო). თუმცა, მისი გამოყენება ემპირიული ანალიზის ძირითად ინსტრუმენტად ზოგჯერ შეზღუდულია, რადგან მასში მხოლოდ ერთი დამოუკიდებელი ფაქტორია ჩართული. ეკონომიკური, სოციალური თუ სხვა სფეროს პროცესების მნიშვნელოვან ცვლილებებს კი ხშირად ერთზე მეტი ფაქტორი იწვევს, რასაც წყვილური რეგრესიის მოდელი ვერ ასახავს.

ჩვენ შემთხვევაში შეგვიძლია ჩავატაროთ უმუშევრობისა და სიღარიბის დონეებს შორის დამოკიდებულების რეგრესიული ანალიზი. თეორიული მოდელის სახე ასეთია:

$$y = \beta_0 + \beta_1 x + u$$

სადაც y არის ქალების სიღარიბის დონე;

x – ქალების უმუშევრობის დონე;

u – შემთხვევითი ცვლადი.

გაანგარიშებების შედეგად მიღებულ მოდელს ასეთი კონკრეტული სახე აქვს:

$$y = -8.74 + 1.6x$$

გარდა ამისა, მოდელის შეფასებისთვის მნიშვნელოვანი მონაცემებია დეტერმინაციის კოეფიციენტი და კორექტირებული დეტერმინაციის კოეფიციენტი. პირველის გაანგარიშებითი სიდიდე ასეთია:

$$R^2 = 0.8764,$$

ხოლო მეორის – $\overline{R^2} = 0.8669$; დაკვირვებათა რიცხვი – $n = 15$ -ს.

ახლა უკვე შესაძლებელია მოდელის ეკონომიკური ინტერპრეტაცია. პირველ რიგში, განვიხილოთ თავისუფალი წევრი, რომელსაც ხშირად მკაფიო ეკონომიკური შინაარსი არ გააჩნია. ის გვიჩვენებს, თუ რა იქნება შედეგობრივი ცვლადის საშუალო მნიშვნელობა, თუ ამხსნელი ცვლადი ნულის ტოლია. რაც შეეხება დახრის კოეფიციენტს, იგი გვიჩვენებს ქალების დასაქმების დონის ერთი პროცენტული პუნქტით ცვლილება, სხვა თანაბარ პირობებში, რა გავლენას მოახდენს სიღარიბის დონეზე (ანანიაშვილი, 2014). ჩვენი გაანგარიშებით დადგინდა, რომ ამხსნელი ცვლადის ერთი ერთეულით ზრდა საშუალო ცვლადის საშუალო მნიშვნელობას 1,60-ით ზრდის.

იგივე ანალიზი შეგვიძლია ჩავატაროთ კაცების დასაქმებისა და სიღარიბის დონეებს შორის ურთიერთკავშირზეც. ამ შემთხვევაში შეფასებულ მოდელს ასეთი

კონკრეტული სახე ექნება: $y = -15.677 + 1.6522x$

გარდა ამისა, მოდელისთვის მნიშვნელოვანი მონაცემებია დეტერმინაციის კოეფიციენტი და კორექტირებული დეტერმინაციის კოეფიციენტი, შესაბამისად, $R^2 = 0.83632$ და $\overline{R^2} = 0.82373$. აქაც $n = 15$.

აღნიშნული მოდელის ინტერპრეტაცია შემდეგნაირად შეიძლება: კაცების დასაქმების დონის ერთი პროცენტული პუნქტით შემცირება, სხვა თანაბარ პირობებში, მათი სიღარიბის დონის საშუალო მნიშვნელობას 1,652-ით გაზრდის.

როგორც ჩანს, ორივე ეს მოდელი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია, რადგან R^2 -ის სიდიდე ორივე მოდელისთვის მაღალია. რაც შეეხება შინაარსობრივ დატვირთვას, როგორც ქალების, ისე კაცების უმუშევრობის დონე თანაბრად ახდენს გავლენას სიღარიბის დონეზე.

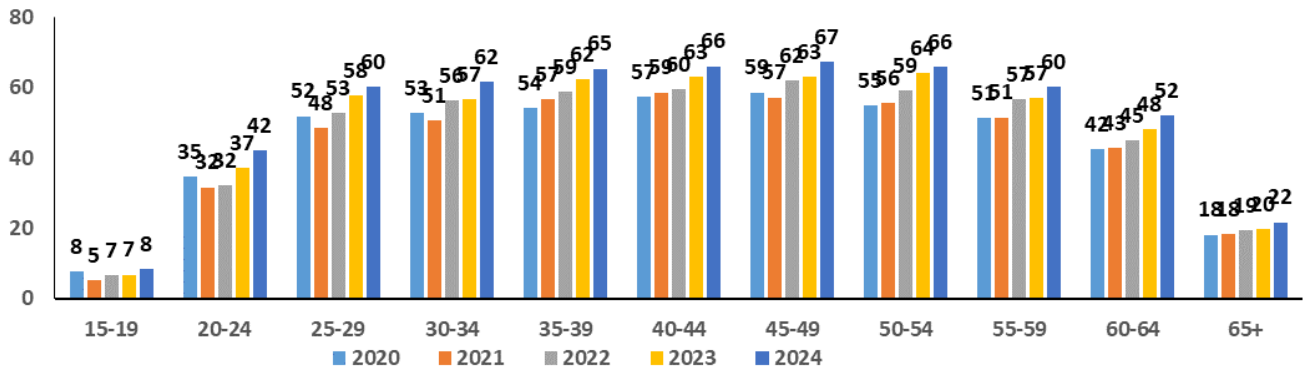
ნათელია, რომ გენდერული თანასწორობის მიღწევით მოხდება ადამიანისეული კაპიტალის რაციონალურად გამოყენება, რაც ხელს შეუწყობს რიგი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლის გაუმჯობესებას და, შესაბამისად, აამაღლებს მოსახლეობის კეთილდღეობას.

დასაქმებისა და უმუშევრობის დონის ცვლილების უახლესი ტენდენციები ასაკის მიხედვით

შრომის ბაზარზე ასაკობრივი ჯგუფების პროპორცია გვიჩვენებს იმას, თუ რომელი ჯგუფები ქმნიან ძირითად სამუშაო ძალას. ახალგაზრდები ფიზიკურად და გონებრივად აქტიურები არიან, შესაბამისად, მათი დასაქმება მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკური (და არა მხოლოდ) განვითარებისთვის. რაც მეტი ახალგაზრდა ჩაერთვება შრომის პროცესში ადრეული ასაკიდან, ცოდნა, კვალიფიკაცია და გამოცდილება მით მეტი დაუგროვდება, შესაბამისად, მათი შრომა უფრო ეფექტიანი იქნება. მაგრამ სამუშაო ძალა მხოლოდ ახალგაზრდებს არ მოიცავს და საქართველოში ყველაზე მეტი დასაქმებული შუახნის, ანუ 40-54 წლის ასაკის ადამიანები არიან. ამის საილუსტრაციოდ მოვიტანოთ შემდეგი დიაგრამა:

დიაგრამა 3.

დასაქმების დონის დინამიკა ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით
(2020-2024 წლები, %)

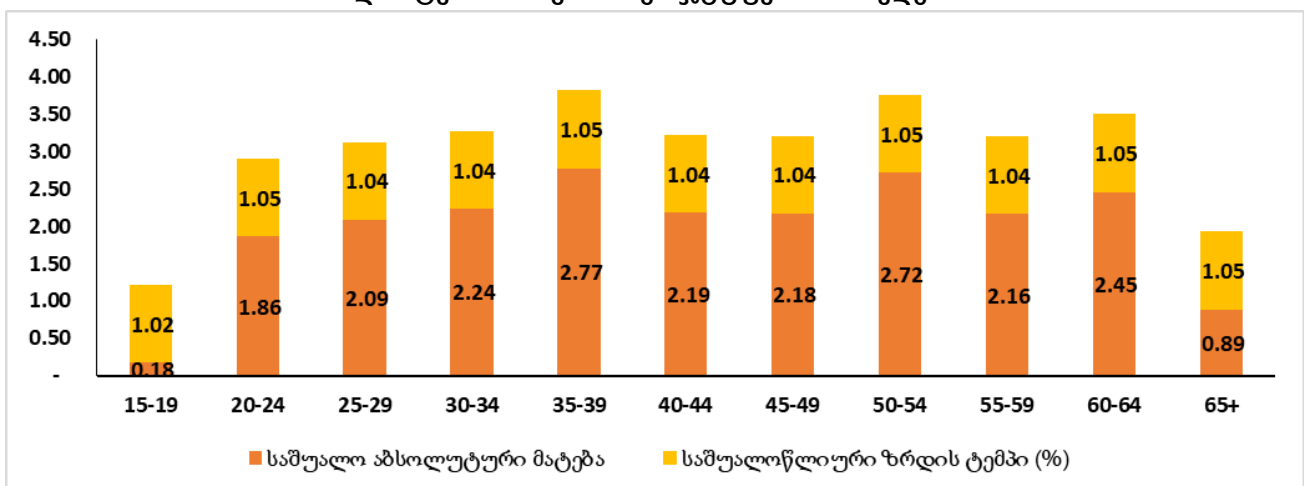

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

როგორც დიაგრამა 3 აჩვენებს, საქართველოში დასაქმების დონე ყველაზე მაღალია 45-49 წლის ასაკობრივ ჯგუფში. შემდეგ მოდის 40-44 და 50-54 ასაკობრივი ჯგუფები. აღნიშნულ ასაკებში, როგორც ჩანს, ადამიანი ყველაზე მეტად ახერხებს თავისი შესაძლებლობების უფრო მეტად რეალიზებას. დასაქმების დონე ყველაზე დაბალია 15-19 წლის ასაკობრივ ჯგუფში. ამის მთავარი მიზეზი ისაა, რომ ამ ასაკის ადამიანები ძირითად დროს სწავლას უთმობენ და არა აქვთ სტაბილური სამსახური. ამასთანავე, მნიშვნელოვანია საგანმანათლებლო დაწესებულებების წვლილიც: მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო 2 ათწლეულის განმავლობაში საქართველოს უმაღლეს საგანმანათლებლო სისტემაში მნიშვნელოვანი რეფორმები განხორციელდა, მაინც ბევრი გამოწვევა რჩება. ამის ერთ-ერთი ფაქტორია სოციალური ზენოლა საქართველოს საჯარო განათლების სისტემაში, რის გამოც შრომის ბაზარი ნაკლებ გავლენას ახდენს განათლების ბაზარზე (კიკორია & სანიკიძე, 2023).

დიაგრამა 4.

დასაქმების დონის საშუალო აბსოლუტური მატება და საშუალოწლიური ზრდის ტემპი ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით

წყარო: დიაგრამა შედგენილია ავტორთა მიერ, საქსტატის მონაცემების საფუძველზე.

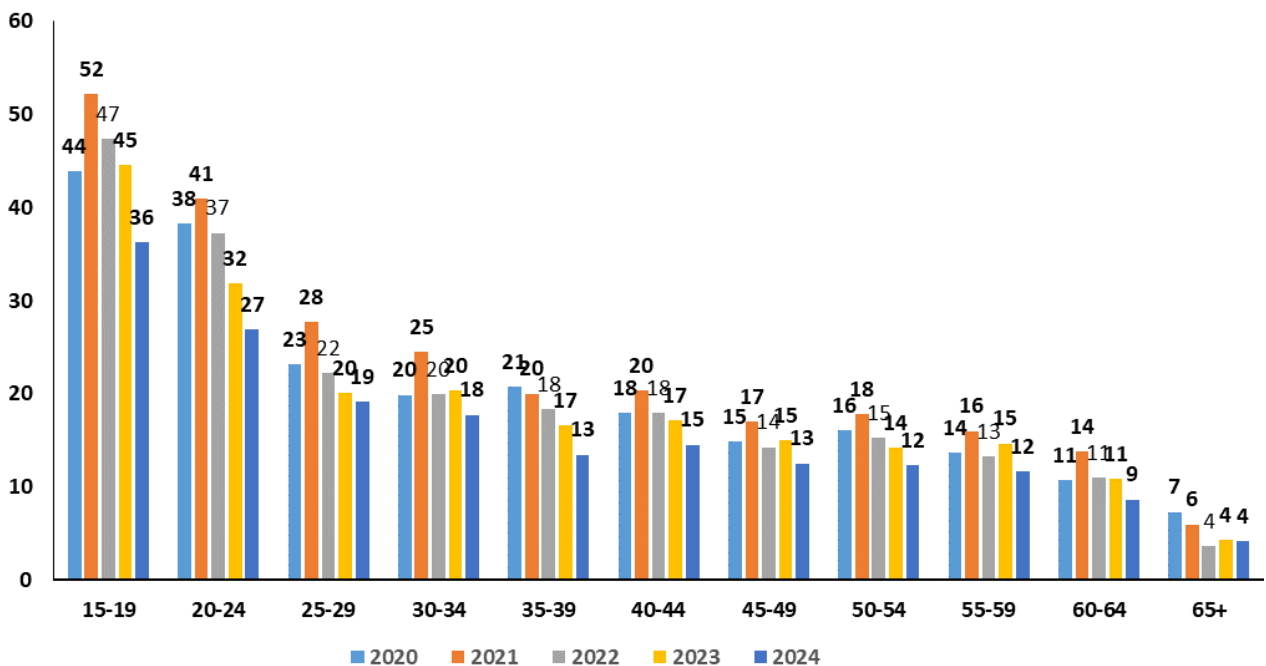
შრომისუნარიან მოსახლეობაში 20-29 წლის ასაკის პირები აქტიურად ეძებენ სამსახურს, რაც დაკავშირებულია მათ მიერ უმაღლესი სასწავლებლის დამთავრებასთან, თუმცა, 35-39 წლის ასაკობრივ ჯგუფთან შედარებით, ისინი ნაკლებად პოულობენ მას. გასათვალისწინებელია, რომ 2020 წლიდან დასაქმების დონე ამ ასაკობრივ ჯგუფში იზრდება. რაც შეეხება დასაქმების დონის საშუალო აბსოლუტურ მატეხას და საშუალოწლიურ ზრდის ტემპს, ჩვენ მიერ გაანგარიშებული ეს მაჩვენებლები დიაგრამის სახით ასე წარმოვადგინეთ (დიაგრამა 4):

როგორც დიაგრამა 4-დან ჩანს, დასაქმების დონე ყველაზე მეტად 35-39 და 50-54 წლის ასაკობრივ ჯგუფებში იზრდება; ამ ასაკის ადამიანებში დასაქმების დონე ყოველწლიურად 2.77%-ით იმატებს. რაც შეეხება 15-19 წლის ასაკობრივ ჯგუფს, ყოველწლიურად მათი დასაქმების დონე უმნიშვნელოდ (0.18%-ით), მაგრამ მაინც ზრდის ტენდენციით ხასიათდება.

რაც შეეხება უმუშევრობის დონეს, მონაცემები წარმოდგენილია ქვემოთ, დიაგრამაზე 5:

დიაგრამა 5.

უმუშევრობის დონის დინამიკა ასაკობრივი ჯგუფების მიხედვით (2020-2024 წლები, %)

წყარო: საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.

როგორც ჩანს, უმუშევრობის დონე ყველაზე მაღალია 15-19 წლის ასაკობრივ ჯგუფში, შემდეგ მოდის 20-24 წლის ასაკობრივი ჯგუფი. ეს გასაგებია, რადგან ამ ასაკის ახალგაზრდების დიდი ნაწილი სწავლითაა დაკავებული. 65 წელს გადაცილებულ ადამიანებში უმუშევრობის დონე ყველაზე დაბალია, რადგან ისინი ნაკლებად ეძებენ სამუშაოს და ამიტომ უმუშევართა კატეგორიაში არც აღირიცხებიან. მართალია, 2020 წლიდან 24 წლამდე ასაკის მოსახლეობაში უმუშევრობის დონე მცირდება, მაგრამ ახალგაზრდებში უმუშევრობის დონის ასეთი მაღალი მაჩვენებელი მაინც საყურადღებოა. მართალია, უმუშევრობის დონე ახალგაზრდებში ჯერ კიდევ მა-

ღალია, მაგრამ ტენდენციის მიმართულება გვაძლევს იმის ვარაუდის საფუძველს, რომ იგი მომავალში უფრო პოზიტიური იქნება და უმუშევრობის დონე ახალგაზრდებში შემცირდება.

დასკვნები და რეკომენდაციები

კვლევის შედეგად შესაძლებელი გახდა შემდეგი დასკვნების ჩამოყალიბება – საქართველოს შრომის ბაზარზე, დასაქმების პროცესში, პირდაპირ თუ ირიბად, ჯერ კიდევ ადგილი აქვს სქესისა და ასაკის მიხედვით დისკრიმინაციას, რაც გენდერულ უთანასწორობაში ვლინდება და აღრმავებს უმუშევრობის პრობლემას;

- მაღალანაზღაურებად დარგებში (მაგალითად, სახელმწიფო მმართველობა და მშენებლობა) უფრო მეტად დასაქმებული არიან კაცები, ვიდრე ქალები;

- დასაქმების დონე დაბალია 60 წლის და უფროსი ასაკის მოსახლეობაში და ამ მიმართულებით გარკვეული რესურსი არსებობს მათი შრომის ბაზარში უფრო მეტად ჩასართავად;

- უმუშევრობის დონის 1 პროცენტით ზრდა იწვევს სიღარიბის დონის თითქმის 2 პროცენტით მატებას;

- ბოლო ხუთ წელიწადში 35-54 წლების ასაკის როგორც კაცების, ისე ქალების დასაქმების დონის საშუალოწლიურმა მატებამ თითქმის 3 პროცენტი შეადგინა, რაც პოზიტიური მდგომარეობაა.

აღნიშნული დასკვნებიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ჩამოვაყალიბოთ შემდეგი რეკომენდაციები, რომელთა განხორციელების შედეგად, ჩვენი აზრით, საქართველოს შრომის ბაზარზე დასაქმებასა და უმუშევრობაში არსებული დისპროპორცია სქესისა და ასაკის მიხედვით, მნიშვნელოვნად შემცირდება:

- უნდა მოხდეს შრომის ბაზრისა და დამსაქმებელთა მუდმივი მონიტორინგის გაძლიერება სახელმწიფოს მხრიდან, რათა სრულად აღსრულდეს საქართველოს კანონმდებლობა და აღმოიფხვრას შრომის ბაზარზე ჯერ კიდევ არსებული უთანასწორობა;

- მენეჯერულ პოზიციებზე უფრო მეტად უნდა დასაქმდნენ სათანადო განათლებისა და უნარ-ჩვევების მქონე ქალები;

- ორივე სქესისთვის უნდა გაფართოვდეს პროფესიული ტრენინგების თანაბრად უზრუნველყოფა და კარიერული განვითარების ხელშეწყობა, განსაკუთრებით ქალებისთვის;

- იმ სექტორებში, სადაც დასაქმების გენდერული უთანასწორობა უფრო მაღალია, მაქსიმალურად უნდა მოხდეს დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნა, განსაკუთრებით ქალებისთვის;

- აუცილებელია უმუშევართა სოციალური დაცვის გაძლიერება, მათთვის ამჟამად არსებული მცირე შემწეობის გაზრდის გზით.

ლიტერატურა

1. აბესაძე ნ. (2017). დასაქმების სტატისტიკა საქართველოში გენდერული სტერეოტიპების ფონზე. II საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის – „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ – შრომების კრებული. ნოემბერი, 2020, თსუ, თბილისი.
2. ანანიშვილი ი. (2014). ეკონომეტრიკა, „მერიდიანი“, თბილისი.

3. გელაშვილი ს., თოდრაძე გ. (2020). დასაქმებისა და შრომის ანაზღაურების გენდერული დისბალანსი ეკონომიკური საქმიანობების მიხედვით. V საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის – „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ – შრომების კრებული. 6 ნოემბერი, 2020, თსუ, თბილისი. <https://tsu.ge/assets/media/files/7/conf.%20V2020.pdf>
4. გელაშვილი ს., ოქრუაშვილი მ. (2022). Covid-19 პანდემიის გავლენა უმუშევრობაზე საქართველოში: სტატისტიკური კვლევა. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის – „კოვიდ 19 პანდემია და ეკონომიკა“ შრომების კრებული. 8 თებერვალი, 2022, თსუ, თბილისი. <https://tsu.ge/assets/media/files/7/siaxle%202022/2022---%20konferencia.pdf>
5. გელაშვილი ს. სახელმწიფო სტატისტიკის რეფორმირება სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში მე-20 საუკუნის ბოლოს (2019). მე-4 საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის – „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ – შრომების კრებული, თსუ, თბილისი. ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://tsu.ge/assets/media/files/7/konf%20IV19.pdf>
6. კიკორია გ., სანიკიძე ზ. (2023). უმაღლესი განათლებისა და დასაქმების ბაზრის კავშირი პოსტპანდემიურ პერიოდში. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის 105 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი ეროვნული სამეცნიერო კონფერენციის – „მსოფლიო ეკონომიკა პოსტპანდემიურ პერიოდში: შედეგები და გამოწვევები“ – შრომების კრებული. თსუ, თბილისი.
7. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს შრომის ბაზრის ანალიზი (2021), თბილისი.
8. საქართველოს კანონი გენდერული თანასწორობის შესახებ (2010), თბილისი.
9. საქართველოს კანონი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აღმოფხვრის შესახებ (2014). თბილისი. ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2339687?publication=1>
10. საქართველოს კანონი დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ (2020). თბილისი, Retrieved from: <https://matsne.gov.ge/>
11. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. სამუშაო ძალის გამოკვლევა. <https://www.geostat.ge>
12. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, დასაქმებისა და უმუშევრობის მაჩვენებლები. ხელმისაწვდომია ბმულზე: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/683/dasakmeba-umushevropa>
13. Asian Development Bank (2018). GEORGIA Human Capital Review.
14. International Labour Organization, Global Wage Report 2018/19. What lies behind gender pay gaps. Available at: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/dcomm/publ/documents/publication/wcms_650553.pdf
15. World Bank (2021). Country Gender Assessment. Washington.

Statistical Analysis of Employment and Unemployment Levels in Georgia by Gender and Age

Simon Gelashvili

*Doctor of Economic Sciences, Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Ana Gigauri

*Master of Economics
National Statistics Office of Georgia*

Annotation

The article addresses one of the most pressing economic and social challenges – employment and unemployment – which remains highly relevant for both developed and developing countries. Accordingly, a thorough qualitative and quantitative examination is warranted. This article fulfills that objective by presenting a quantitative analysis of current employment and unemployment trends in Georgia, disaggregated by gender and age. In Georgia, these issues have received relatively limited scholarly attention, resulting in a scarcity of related publications. Therefore, research in this area is particularly relevant and carries both theoretical and practical significance.

Analyzing the economic activity of men and women, along with identifying and evaluating relevant trends, is crucial for assessing the extent of gender inequality. Such analysis enables the detection of various forms of disproportions, thereby providing a solid foundation for policy development and for improving existing conditions. Consequently, this article places particular emphasis on women's participation in the labor force. It is noteworthy that in 2024, more than half of women aged 15 and older in Georgia were classified as economically inactive, whereas the corresponding indicator for men was considerably lower. These disparities are clearly reflected in employment patterns, which are shaped by multiple factors – chief among them being women's traditionally extensive involvement in household responsibilities, often resulting in substantial unpaid labor.

The study highlights a pronounced gender-based disparity in employment and unemployment across different age groups. Addressing this inequality would contribute to increased female employment, which, in turn, would positively influence living standards and quality of life, while also fostering country's economic growth.

Keywords: *Employment level, unemployment level, gender, age, statistical analysis.*

საწარმოს ციფრული პლატფორმის ფორმირების გზები

ნინო გრიგოლაია

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი,

ალტე უნივერსიტეტი

ანოტაცია: ნაშრომში განხილულია საწარმოს ციფრული პლატფორმის ფორმირების თეორიულ-პრაქტიკული საფუძვლები და მათი განხორციელების ძირითადი ეტაპები. ავტორი განიხილავს ციფრული ტრანსფორმაციის არსს, ტიპებსა და მიზნებს, რომლებიც მოიცავს მომხმარებელთან ურთიერთობის, პარტნიორებთან თანამშრომლობის და პლატფორმის შიდა ურთიერთქმედების ავტომატიზაციას.

შესწავლილია ციფრული პლატფორმის მონაწილეთა ძირითადი ჯგუფები: მფლობელები, მენეჯერები/პროვაიდერები, კომპლემენტორები და საბოლოო მომხმარებლები, აგრეთვე მათ შორის ურთიერთქმედების ქსელური ეფექტები (პირდაპირი და ჯვარედინი). აღნიშნულია პლატფორმის გამოყენებით მიღებული ეკონომიკური უპირატესობები, როგორცაა ტრანზაქციული ხარჯების შემცირება, ოპერაციული ეფექტიანობის ზრდა, ბიზნეს-პროცესების გამჭვირვალობა და გადაწყვეტილებების ოპტიმიზაცია.

ნაშრომში გაანალიზებულია ციფრული ტრანსფორმაციის განხორციელების პოტენციური რისკები, მათ შორის ორგანიზაციული წინააღმდეგობები, თანამშრომელთა კვალიფიკაციის დეფიციტი, ფინანსური ხარჯები და კიბერუსაფრთხოების გამოწვევები. დასკვნის სახით ხაზგასმულია, რომ ციფრული პლატფორმის დანერგვა საწარმოში მოითხოვს არა მხოლოდ ტექნოლოგიურ, არამედ მენეჯერულ მზადყოფნას, რაც განაპირობებს ინოვაციური მოდელის წარმატებულ განხორციელებას და კონკურენტული უპირატესობის მიღწევას.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული პლატფორმა, ციფრული ტრანსფორმაცია, ინდუსტრია 4.0, ქსელური ეფექტები, საწარმოს ეკოსისტემა, ინოვაციური განვითარება.

საწარმოს ციფრული ტრანსფორმაცია ორგანიზაციული ცვლილებებისადმი ყოვლისმომცველი და ინტეგრირებული მიდგომაა, რომელიც მიზნად ისახავს საქმიანობის გაუმჯობესებას და მდგრადი ბიზნეს შედეგების მიღწევას (Kharaishvili et al., 2025). არსებითად ის გულისხმობს სტრატეგიების, ოპერაციული მოდელების, აზროვნებისა და მომხმარებელთან ურთიერთქმედების გადახედვასა და შეცვლას.

საწარმოში მიმდინარე ცვლილებების მოცულობისა და მიმართულების მიხედვით, შესაძლებელია ტრანსფორმაციის შემდეგი ტიპების იდენტიფიცირება (Vial, 2021):

პირველი ტიპის ტრანსფორმაცია – მიზნად ისახავს მომხმარებელთან ურთიერთობების შეცვლას, მოიცავს IT- პროცესების (ვებ გვერდზე რეგისტრაცია, გადახდების მიღება და ა.შ.), სხვადასხვა ფუნქციებისა და მონაცემების მიღების ავტომატიზაციას მომხმარებლების მხრიდან. შედეგად მნიშვნელოვნად მცირდება ან სრულიად ქრება საწარმოსა და მომხმარებლებს შორის რეგიონული შუამავლების რაუცილებლობა, ჩნდება ხარისხიანი რმონაცემთა ბაზის ჩამოყალიბებისა და მომხმარებელთა პროფილების რეგენის შესაძლებლობა და ა.შ. საბოლოო ჯამში, ეს ყველაფერი საშუალებას აძლევს საწარმოს სპროდუქციის ან მომსახურების პირობითი ერთეულის რღირებულება მნიშვნელოვნად შეამციროს.

ტრანსფორმაციის მეორე ტიპი გულისხმობს ურთიერთობების მოდიფიცირებას დამკვეთსა და მის პარტნიორებს შორის, მათი ურთიერთქმედების ავტომატიზაციის საფუძველ-

ზე. ხდება თანამშრომლობა, მრავალმხრივი ინფორმაციის და მონაცემების გაცვლა ძირითადი დამკვეთის მომხმარებლებს შორის, გარიგებების დადება და შესრულებული სამუშაოების მონიტორინგი და ასევე სისტემური უკუკავშირის უზრუნველყოფა.

აღნიშნული პროცესები ხელს უწყობს პარტნიორებს შორის ურთიერთქმედების ოპტიმიზაციას, ამცირებს ადამიანური ფაქტორისგან გამომდინარე შეცდომებს, ზრდის ბიზნეს-პროცესების გამჭვირვალობას და, შესაბამისად, აძლიერებს ნდობას საწარმოებს შორის. პარალელურად, მცირდება ხარჯები როგორც გადანყვეტილების მიღების, ასევე მათი რეალიზაციის ეტაპებზე, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის ეკონომიკურ ეფექტიანობას.

მესამე ტიპის ტრანსფორმაცია პლატფორმის სხვადასხვა მხარეს შორის ურთიერთქმედების ავტომატიზაციაა. მოიცავს რეგულაციას **მონესრიგებული მასივების გაცვლას**, გარიგების ინიცირების და **ხელმოწერის** ავტომატიზაციას, რაც საბოლოოდ ამცირებს მონაწილეთა ურთიერთქმედების ტრანზაქციულ **ხარჯებს**. ხშირად ეს უკვე **არსებული ბაზრის ციფრული ტრანსფორმაციის რგოთ** ხორციელდება.

საწარმოს თავისებურებებისა და ციფრული პლატფორმის ფორმირებისა და დანერგვის საბოლოო მიზნების მიხედვით, გამოიყენება ციფრული ტრანსფორმაციის ეს თუ ის სცენარი, რაც საწარმოს გარკვეულ რუპირატესობებს მოუტანს.

ამ ცვლილებების შედეგად ხდება საწარმოს ერთიანი **ციფრული ეკოსისტემის ფორმირება**, რომელიც მოიცავს რესურსებისა და **კომპონენტების მომწოდებლებს, მომხმარებლებს, პარტნიორებს და სერვისულ სამსახურებს** (Parker et al, 2016). რაც საშუალებას იძლევა მონაწილეების ძალისხმევა და რესურსები რეალურად **მოდელის საერთო უპირატესობების რეალიზებად** გაერთიანდეს. რაც განპირობებულია ტრადიციულ მოდელთან შედარებით ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვისთვის საჭირო ცოდნის, ტექნოლოგიების და მატერიალური დანახარჯების უფრო მეტ საჭიროებასთან.

იმის გათვალისწინებით, რომ საწარმოს ციფრული პლატფორმები ეფუძნება ინდუსტრია 4.0-ის მიღწევებს, შესაძლებელია საწარმოო დონეზე მათი შემდეგი მახასიათებლების გამოყოფა (Tarasov, 2018):

- ბიზნეს-პროცესების ფართო ავტომატიზაცია;
- სამეცნიერო-კვლევითი და ექსპერიმენტული საქმიანობის (R&D) მაღალი წილი, მათ შორის პროდუქციის სერიული წარმოებისას;
- სისტემის მოქნილობა და საწარმოო ხაზების სწრაფად რესტრუქტურისაციის შესაძლებლობა მიმდინარე ცვლილებების შესაბამისად;
- პროდუქტის სიცოცხლის ციკლის ყველა ეტაპზე მართვის შესაძლებლობა – დაწყებული ლოგისტიკით და დამთავრებული მომხმარებლებისგან უკუკავშირის მიღებით;
- ბიზნეს-პროცესების ფუნქციური რგოლების ინტეგრაცია ერთიან ქსელში, რომელიც რეგულირდება ონლაინ რეჟიმში; და სხვა.

გარდა ამისა, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს, რომ ინდუსტრია 4.0/5.0-ის მიღწევები საწარმოს ციფრული პლატფორმების შექმნის საფუძველს წარმოადგენს. ასე მაგალითად, ნივთების ინტერნეტი წარმოადგენს სენსორების, პროგრამული უზრუნველყოფის და აღჭურვილობის ერთიან ქსელად ინტეგრირებულ სისტემას, რომელიც რეალურ დროში ინფორმაციას იღებს წარმოების პროცესიდან. ამის წყალობით ხორციელდება ავტომატიზებული მონაცემთა გაცვლა და აღჭურვილობის მართვა უშუალოდ ადამიანის ჩარევის გარეშე – პროცესს მართავს მანქანა, ხოლო თანამშრომელი მხოლოდ დისტანციურად აკონტროლებს ბიზნეს-პროცესებს.

ამ ტექნოლოგიის გამოყენების უპირატესობა აშკარაა – წარმოების პროცესის დაჩქარება, გადანყვეტილების მიღების პროცესის ოპტიმიზაცია, პროცესის დამოუკიდებლობის ზრდა. გარ-

და ამისა, ერთიანი კომპიუტერული ქსელის შექმნის შედეგად შესაძლებელია მონაცემთა უზარმაზარი მოცულობის შენახვა და დამუშავება, ტექნოლოგიური დაყოვნებებისა და ავარიების შემცირება და სხვა.

საწარმოს ციფრული პლატფორმის ფარგლებში ყალიბდება მრავალრიცხოვანი სხვადასხვა ჯგუფი, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან როგორც საწარმოს შიდა გარემოსთან, ასევე მასზე გავლენას ახდენენ **გარე გარემოდანაც**.

საწარმოს მიერ დასახული მიზნების, ციფრული პლატფორმის მიმართ თავისი „მდებარეობის“ და სხვა მახასიათებლების მიხედვით, მისი მონაწილეები შეიძლება დაიყოს 4 ძირითად ჯგუფად (Parker at al, 2016):

➤ **ციფრული პლატფორმის მფლობელები** – ამ ჯგუფის წარმომადგენლები აკონტროლებენ ციფრული პლატფორმის რინტელექტუალური **საკუთრების უფლებებს, რქმნიან პლატფორმის განვითარების სტრატეგიას** რდა იღებენ რმასშტაბურ **გადანწყვეტილებებს**, არეგულირებენ მისი მუშაობასა და განვითარებასთან დაკავშირებულ კონცეპტუალურ საკითხებს, მათ შორის რციფრული **პლატფორმის არქიტექტურისა რდა ბიზნეს-პროცესების შემუშავებას**;

➤ **პლატფორმის მენეჯერები/პროვაიდერები** – ასრულებენ ფუნქციებს, რომლებიც ახლოსაა „ტრადიციულ“ მენეჯმენტთან, ანუ უზრუნველყოფენ ციფრული პლატფორმის მუშაობის ორგანიზებას, მისი საქმიანობის კონტროლს, აგრეთვე ავითარებენ საბოლოო მომხმარებლებსა და თავად პლატფორმას შორის ურთიერთქმედების ხარისხის გაუმჯობესების გზებს. რადგან სწორედ მომხმარებლები წარმოადგენენ ციფრული პლატფორმის მთავარ აქტივს.

➤ **ციფრული პლატფორმის კომპლემენტორები/დანამატების მწარმოებლები** (ბირთვისა და პერიფერიული ელემენტების დეველოპერები) – წარმოადგენენ სხვადასხვარდანამატების რ(კომპლემენტური პროდუქტებისა და სერვისების) რმწარმოებლებსა რდარმომწოდებლებს რთავად ციფრულ პლატფორმისთვის. მაგალითად, ამ კატეგორიას მიეკუთვნებიან პლატფორმისთვის სხვადასხვარაპლიკაციების დეველოპერები.

➤ **ციფრული პლატფორმის საბოლოო/გარე მომხმარებლები** რდ ამ კატეგორიაში შედის პლატფორმის რრიგითი მომხმარებლები რდარმყიდველები, მისი რმომწოდებლები რდა სხვა მრავალი დაინტერესებული მომხმარებელი გარე გარემოდან.

პლატფორმის მონაწილეთა ეს ჯგუფები რრთიერთქმედებენ ერთმანეთთან და იღებენ სარგებელს რტრანზაქციული **ხარჯების მინიმიზაციიდან რ(მაგალითად, პარტნიორების, საქონლის, მომსახურების ძიებისას, გადახდების ორგანიზებისას, კონტრაქტების დადებისას, შეთანხმებების შესრულების კონტროლში, ინდუსტრიის მონაწილეთა რეპუტაციის შეფასებაში და ა.შ.)**. ამ ჯგუფების ურთიერთქმედების ზოგადი სქემა წარმოდგენილია შემდეგნაირად (სქემა 1).

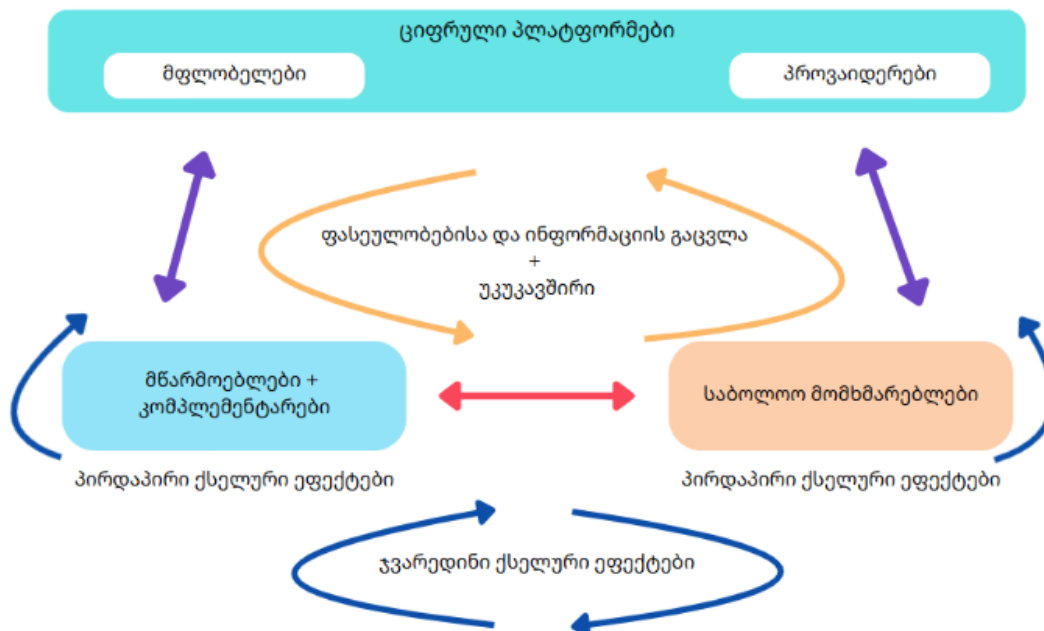
1. **პირდაპირ ქსელურ ეფექტებს** – ანუ პლატფორმის მიერ მოწოდებული პროდუქტის ღირებულების ზრდას მისი მომხმარებელთა რაოდენობის ზრდასთან ერთად (მაგ., სოციალური ქსელის მომხმარებელთა რაოდენობა მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს მის წარმატებას, ვინაიდან ახალი მომხმარებლები ქმნიან ახალ კონტენტს).

2. **ჯვარედინ (ორმხრივ) ქსელურ ეფექტებს**, როდესაც პლატფორმის ერთი მომხმარებელთა ჯგუფის არსებობა ზრდის პროდუქტის ღირებულებას მეორე ჯგუფისთვის (მაგ., რტაქსის **აგრეგატორებში რდ** აგრეგატორის მომხმარებელთა დიდი რაოდენობა იზიდავს ახალ მძღოლებს იზიდავს, რაც მომსახურების ფასისა და მოლოდინის დროის შემცირებას იწვევს; Thomas at al, 2014).

მხარეთა შორისი ურთიერთქმედების პროცედურების გამარტივებარამცირებს მათ ხარჯებს, რითაც ზრდის პლატფორმის მიერ შექმნილი პროდუქტის ღირებულებას, რაც იზიდავს ახალ მომხმარებლებს, შედეგად ურთიერთქმედების ხარჯები კიდევ უფრო შეიძლება შემცირდეს.

სქემა 1.

ციფრული პლატფორმების მონაწილეების ურთიერთქმედება
ციფრულ პლატფორმაზე მონაწილეთა წარმატებული ურთიერთქმედება ქმნის:

შეიძლება ითქვას, რომ სწორედრსხვადასხვა მონაწილეთა ჯგუფებს შორის ურთიერთქმედების ვიწრო და პრობლემური რგოლების არსებობაწარმოადგენს ციფრული პლატფორმების შექმნის ერთ-ერთრამდამოდრავებელ ფაქტორს. ამ შემთხვევაში, რაც უფრო მეტია ეს ვიწრო რგოლები, მით უფრო მაღალია მონაწილეთა შორის ურთიერთქმედების ხარჯები და, შესაბამისად, მით უფრო დიდია სარგებელი ციფრული პლატფორმის შექმნიდან.

ციფრული პლატფორმების გამოყენებით საწარმოებისთვის შესაძლო ძირითადი უპირატესობები შემდეგია (Parker et al, 2016):

- ტრანზაქციების სისწრაფისა და ეფექტიანობის ზრდა;
- ბაზრის ბარიერების თავიდან აცილების ან შემცირების შესაძლებლობა;
- მზა ციფრული გადაწყვეტილებები გამოყენების და დანერგვის შესაძლებლობა;
- ტრანზაქციური ხარჯების შემცირება;
- პლატფორმის გამოყენების ფართო დიაპაზონი – როგორც კომპანიის შიდა, ისე გარე გარემოში;
- ოპერაციული ციკლების დაჩქარება, განსაკუთრებით წარმოების სფეროში;
- გადაწყვეტილებების მიღების პროცედურების გამარტივება;
- ადამიანური ფაქტორის გავლენის შემცირების შესაძლებლობა;
- საწარმოსთვის კონკურენტული უპირატესობის შექმნა მომხმარებლისთვის დამატებითი ფასეულობების შექმნის გზით;
- ზრდისა და განვითარებისთვის ახალი შესაძლებლობების გაჩენა;
- ფასების უფრო ზუსტი განსაზღვრა ანალიტიკური საშუალებების გამოყენებით;
- ერთიანი საინფორმაციო გარემოს არსებობა;
- შეცდომებისა და ნუნის მინიმიზაცია;

- მრავალრიცხოვანი რუტინული პროცესების ავტომატიზაცია;
- აღჭურვილობის მდგომარეობის მუდმივი მონიტორინგი და მუშაკების ეფექტიანობის შეფასება;

- წარმოების პროცესის ოპტიმიზაცია;
- და მრავალი სხვა.

თუმცა, ციფრული პლატფორმების გამოყენება არ არის დაზღვეული გარკვეული ნაკლოვანებებისგან, რომელთა იგნორირებაც არ შეიძლება პლატფორმის დანერგვის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას:

- თანამშრომლების მხრიდან კომპანიის საქმიანობის ორგანიზაციის ახალი მეთოდების მიუღებლობის რისკი;

- მნიშვნელოვანი ხარჯების აუცილებლობა ტექნოლოგიების, სპეციალიზებული პროგრამული უზრუნველყოფის შეძენაზე, პერსონალის გადამზადებასა და ახალი ტექნოლოგიების შენარჩუნებაზე;

- თანამშრომელთა გადამზადების სირთულეები, სპეციალიზებული პროგრამებისა და აღჭურვილობის ეფექტიანად გამოყენებისთვის;

- ხშირად საწარმოს მენეჯმენტს არ გააჩნია ციფრული ტრანსფორმაციის კონკრეტული მიზნების, ეტაპებისა და შედეგების მკაფიო ხედვა;

- თანამშრომლების არასაკმარისი კვალიფიკაცია და ცოდნის დეფიციტი პლატფორმის ეფექტიანი გამოყენებისთვის;

- საწარმოს მზადყოფნის ნაკლებობა ციფრული ტრანსფორმაციისთვის ფინანსური, შრომითი და სხვა რესურსების თვალსაზრისით;

- IT-რისკების და კიბერ-მუქარების ზრდა, სამრეწველო ჯაშუშობის და კიბერშეტევების ახალი შესაძლებლობები;

- ტექნოლოგიის დანერგვის არასაკმარისი ეფექტიანობა ხარჯების და მიღებული შედეგების არათანაბარი შეფარდების შემთხვევაში.

ამ შედარების საფუძველზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ თუნდაც საწარმოს გააჩნდეს სურვილი და შესაბამისი რესურსები ციფრული ტრანსფორმაციის განსახორციელებლად, ციფრული პლატფორმის დანერგვა ყოველთვის გამართლებული არ არის.

საწარმოს წარმატებული ციფრულიზაციის შედეგად მიღებული დადებითი ეფექტების შორის შეგვიძლია გამოვყოთ საწარმოს პროდუქტიულობის ზრდა, ახალი პროდუქტის შექმნის, ბაზარზე გამოტანისა და მომხმარებელამდე მიტანისთვის საჭირო დროის შემცირების, რესურსების ოპტიმიზაციის, პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესების, პროგნოზირების სიზუსტის ამაღლების, შრომის უსაფრთხოებისა და პროდუქტიულობის ზრდის საფუძველზე.

საბოლოო ჯამში, ყველა ეს ფაქტორი საწარმოს ორი მთავარი მიზნის მიღწევაში ეხმარება:

- მოგების ზრდა გაყიდვების მოცულობის გაზრდით, ან პროდუქციის ფასის მატებით გაყიდვების მოცულობის მკვეთრი ცვლილების გარეშე;

- ხარჯების შემცირება, პროდუქციის ხარისხის, შეკვეთების შესრულებისა და წარმოების პროცესების გაუარესების გარეშე.

ციფრული საწარმოს ორგანიზება გულისხმობს როგორც ჰორიზონტალურ ციფრიზაციასა და პროცესების ინტეგრაციას (რაც გულისხმობს ურთიერთქმედების ფორმის შეცვლას მომწოდებლებთან, მომხმარებლებთან და პარტნიორებთან ღირებულების შექმნის ჯაჭვში), ასევე ვერტიკალურ პროცესთა ცვლილებებს პროდუქტისა და მომსახურების შემუშავების, წარმოების, შესყიდვებისა და ლოგისტიკის დროს.

ასევე უნდა აღინიშნოს რეგულაციები მნიშვნელოვანი მომენტები ციფრული პლატფორმების შემუშავებისა და დანერგვასთან დაკავშირებით:

➤ **საწარმოო უნდა იყოს მზად ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებისთვის. არაეფექტურმა მენეჯმენტმა,** თანამშრომლების რეკვალირებისთვის **მოუმზადებლობამ** და სხვა ფაქტორებმა შეიძლება გამოიწვიოს არა მხოლოდ ახალი შესაძლებლობების რარაეფექტური გამოყენება, არამედ უარყოფითი ეკონომიკური შედეგებიც. ამიტომ, აქცენტი უნდა გაკეთდეს არა მხოლოდ ახალ ციფრულ ტექნოლოგიებზე, არამედ მართვის სისტემაში რეკვალირებებზეც, რაც საწარმოს ახალი შესაძლებლობების ეფექტურად გამოყენების საშუალებას მისცემს;

➤ **ციფრიზაციის ინვესტაცია** ჩვენი ცხოვრების ტემპის აჩქარებას, რაც გლობალურად, ისე ცალკეულ საწარმოებში მიმდინარე პროცესებში ვლინდება. გარდა ამისა, სხვადასხვა ტექნოლოგიური გადაწყვეტილებების მრავალფეროვნება სულ უფრო მეტი რგაურკვევლობის რწარმოქმნას იწვევს. ამის გამო, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს რმოკლევადიან **დაგეგმარებას**, რადგან რგრძელვადიან **პერსპექტივაში რდაგეგმვის** შედეგი შეიძლება სრულიად მოძველდეს;

➤ **დღეს რგადანყვეტილების მიღების სიჩქარე უზარმაზარ** როლს თამაშობს, ციფრული ტექნოლოგიები კი მისი რმაქსიმიზაციის რსაშუალებას იძლევა.

ლიტერატურა

1. Kharaishvili, E., Natsvlishvil, I., and Lazariashvili, T. (2025). Digitalization of Georgia's Agro-Food Industry: Challenges and Opportunities for Sustainable Development. In: Geibel, R.C., Machavariani, S. (eds) Digital Management and Artificial Intelligence. ISPC 2024. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-88052-0_18
2. Parker, G. G., Van Alstyne, M. W., & Choudary, S. P. (2016). *Platform revolution: How networked markets are transforming the economy and how to make them work for you*. New York, NY: W. W. Norton & Company.
3. Tarasov I.V. Industry 4.0: Technologies and their impact on productivity of industrial companies. Strategic decisions and risk management. 2018;(2):62-69. <https://doi.org/10.17747/2078-8886-2018-2-62-69>
4. Thomas, L. D., Autio, E. & Gann, D. M. (2014). Architectural leverage: putting platforms in context. *The Academy of Management Perspectives*, 28(2), 198–219.
5. Vial, G. (2021). Digital transformation: A review, synthesis and opportunities for future research. *Management Review Quarterly*, 71(2), 233–341. <https://doi.org/10.1007/s11301-020-00185-7>

Ways to form an enterprise digital platform

Nino Grigolaia

Doctor of Economics, Professor

Alte university

Annotation

This paper discusses the theoretical and practical foundations of designing a digital enterprise platform and the key phases of its implementation. The author discusses the nature, types, and objectives of digital transformation, including the automation of customer relationships, collaboration with partners, and internal platform interaction.

The main participant groups of digital platforms are examined: owners, managers/providers, complementors, and end users, as well as the network effects of interactions between them (direct and cross-platform). The economic benefits of platform use are highlighted, such as reducing transaction costs, increasing operational efficiency, transparency of business processes, and optimizing decision-making.

The paper analyzes the potential risks of digital transformation, including organizational barriers, employee skill gaps, financial costs, and cybersecurity challenges. Finally, it emphasizes that implementing a digital platform in a company requires not only technological but also entrepreneurial readiness, which determines the successful implementation of an innovative model and the achievement of competitive advantages.

Keywords: digital platform, digital transformation, Industry 4.0, network effects, corporate ecosystem, innovative development.

საქართველოს აგროდაზღვევის სექტორში არსებული ძირითადი გამოწვევები

ნინო დამენია

ბიზნესის მართვის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ლევან ქისტაური

ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია
პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი

ანოტაცია: სოფლის მეურნეობის განვითარებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ეკონომიკური ზრდისა და სიღარიბის დაძლევის პროცესში. არსებული ბუნებრივი რესურსების პირობებში, ქვეყნისათვის სტრატეგიულ ინტერესს წარმოადგენს სოფლის მეურნეობის განვითარება. სოფლის მეურნეობა და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოება დაკავშირებულია სხვადასხვა სახის რისკთან და გაურკვევლობასთან. მათ შორის ამინდის, მოსავლიანობის, ფასების, სამთავრობო პოლიტიკის, გლობალური ბაზრების, და ა.შ. რომლებიც გავლენას ახდენს ფერმერის სამეურნეო საქმიანობასა და შემოსავალზე. აგროდაზღვევა ამგვარი რისკების მართვისა და თავიდან აცილების საუკეთესო საშუალებაა. აღნიშნულიდან გამომდინარე, სოფლის მეურნეობის განვითარებისთვის აუცილებელია არსებობდეს გამართული აგროდაზღვევის სისტემა. ამას გარდა, მსოფლიოში მიმდინარე თანამედროვე მოვლენებმა, გლობალურმა დათბობამ და 2019 წელს გავრცელებულმა კორონავირუსმა ხაზი გაუსვა სასურსათო უსაფრთხოების მისაღწევად სოფლის მეურნეობისა და დაზღვევის განვითარების საჭიროებასა და მნიშვნელობას.

სტატიაში განხილული და გაანალიზებულია აგროდაზღვევის გლობალური ბაზარი, საქართველოს აგროდაზღვევის ბაზარზე არსებული მდგომარეობა და გატარებული რეფორმის შედეგები, დასაბუთებულია აგროდაზღვევის მნიშვნელობა სოფლის მეურნეობის განვითარებაში და შემუშავებულია რეკომენდაციები საქართველოში აგროდაზღვევის ბაზრის განვითარებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: რისკი, აგროდაზღვევა, ინდექსური გადაწყვეტილებები

სოფლის მეურნეობას ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების საქმეში უდიდესი როლი ენიჭება მთლიან შიდა პროდუქტში თავისი წილითა და დასაქმებული ადამიანების რაოდენობის მიხედვით. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით, საქართველოში მოსახლეობის დაახლოებით 38,5% ცხოვრობს სოფლად და მათი უმრავლესობისათვის საარსებო წყარო უშუალოდ სოფლის მეურნეობაა [5]. საქართველოს მსგავსად, ბევრ განვითარებად ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობა წარმოადგენს მოსახლეობის შემოსავლის ერთ-ერთ ძირითად წყაროს, რაც სოფლად სიღარიბის შემცირების უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია. სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის მაღალრიისკიანობის გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია აგროდაზღვევის განვითარება, ვინაიდან დაზღვევა ხელს უწყობს აგრორისკების მართვის გაუმჯობესებას, კონკურენტუნარიანი და ხარისხიანი ადგილობრივი პროდუქციის წარმოების ზრდას, სურსათის უვნებლობის საერთაშორისო სტანდარტების დანერგვას, ექსპორტის სტიმულირებას და შესაბამისად აგროსასურსათო პროდუქციის იმპორტზე დამოკიდებულების შემცირებას. საბოლოო ჯამ-

ში, ეს ყველაფერი სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე და სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებაზე აისახება.

სოფლის მეურნეობა არსებითად სარისკო წარმოებაა. გვალვები, ზედმეტი ტენიანობა, მავნებელი პარაზიტების შემოსევამ და მცენარეთა დაავადებამ შეიძლება სერიოზულად იმოქმედოს მოსავალზე და საძოვრების ხარისხზე. ეს უკანასკნელი თავის მხრივ გავლენას ახდენს ცხოველების საკვებზე, რაც თავის მხრივ გავლენას მოახდენს ხორცისა და რძის პროდუქტების წარმოებაზე. მსოფლიოში 1995 და 2015 წლებში საერთაშორისო კატასტროფების მონაცემთა ბაზამ (EM-DAT) აღრიცხა 6457 ამინდთან დაკავშირებული კატასტროფა, ამ პერიოდში ჯამში აღირიცხა 7130 ბუნებრივი კატასტროფა [16], ამ ყველაფერს კი პირდაპირი ზეგავლენის მოხდენა შეუძლია სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაზე.

მსოფლიოს ეკონომიკაზე ბოლო პერიოდში უდიდესი გავლენის მომხდენმა COVID-19-ის გავრცელებამ და გავრცელების შეზღუდვისთვის დაწესებულმა ჩაკეტვის ღონისძიებებმა, შეგვახსენა თუ რამდენად დაუცველია ინდუსტრიები გაუთვალისწინებელი რისკების მიმართ.

ბოლო 40 წლის განმავლობაში მზარდი აქცენტი გაკეთდა პოლიტიკის შემუშავებაზე, რომელიც ხელს უწყობს რისკების მენეჯმენტს, თუმცა არა ყოველთვის სტრატეგიების შემუშავებას, რისკის წინასწარ განსაზღვრას, მომავალი რისკების მინიმიზაციასა და ზემოქმედების შერბილებას. თითქმის ყველა პროგრამა იღებს სახელმწიფოსგან ისეთ ფინანსურ დახმარებას, როგორიცაა გადაზღვევის უზრუნველყოფა, სუბსიდირება, სადაზღვევო პრემია და პროგრამის განხორციელების ხარჯები [13].

უახლოეს წარსულში, სხვადასხვა ქვეყნებში მთავრობის დახმარება რისკების მართვის პროცესში მნიშვნელოვნად გაიზარდა. სოფლის მეურნეობის დაზღვევის სუბსიდიები ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) ქვეყნებისთვის 2005 წლიდან თითქმის ხუთჯერ გაიზარდა და 2019 წელს 10 მილიარდ აშშ დოლარს გადააჭარბა [15].

აგროდაზღვევა დაზღვევის სპეციფიკური და კომპლექსური სახეა. ის გულისხმობს მცენარეული კულტურების (მათ შორის ერთწლიანი და მრავალწლიანი), ტყეების, პირუტყვისა და აკაკულტურის დაზღვევას. აგროდაზღვევის მიზანია უზრუნველყოს ფერმერთა შემოსავლის სტაბილურობა და საქმიანობის უწყვეტობა, მათთვის მიყენებული ზარალის ანაზღაურებით იმ შემთხვევაში, თუკი დაზღვეულმა რისკმა გამოიწვია შემოსავლის დაკარგვა [3].

მსოფლიოში, სხვადასხვა მიდგომებზე დაყრდნობით შექმნილი სასოფლო სამეურნეო დაზღვევის სქემის ფართო სპექტრი არსებობს.

ევროპის ბევრ ქვეყანაში, აგროდაზღვევა სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის მნიშვნელოვანი ნაწილია. იგი მოიცავს არა მარტო მოსავლის დაზღვევას, არამედ პირუტყვის, სათბურების, პლანტაციების და აკაკულტურების დაზღვევასაც. ამ ქვეყნებში სახელმწიფო მხარდაჭერა მნიშვნელოვან როლს თამაშობს აგროდაზღვევის განვითარებაში [17]. ყველაზე დიდი აგროდაზღვევის სისტემა სადაზღვევო პრემიების მხრივ არის ესპანეთში, იგი იყო პირველი ევროპული ქვეყანა, რომელმაც 40 წელზე მეტი ხნის წინ შეიმუშავა მოსავლის სხვადასხვა სახის რისკის დაზღვევის სუბსიდიები. სახელმწიფოს მხარდაჭერით ფერმერებისთვის ხელმისაწვდომი გახდა სადაზღვევო პროგრამები უფრო მაღალი დაცვით და ნაკლები დანახარჯებით.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ სათანადოდ სტრუქტურირებული და განხორციელებული სადაზღვევო დაფარვა ფერმერებს საშუალებას აძლევს არა მხოლოდ უზრუნველყონ ბიზნესის პროგნოზირებადობა და სტაბილურობა, არამედ ხშირად ეს აუმჯობესებს დაფინანსების მოზიდვის შესაძლებლობასაც.

აგროდაზღვევის სისტემის ეფექტური ფუნქციონირება დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორებზე, მათ შორის გადანყვეტის გამჭვირვალობის თვალსაზრისით ყველაზე ოპტიმალურია ინდექსური გადანყვეტილებები.

დანაკარგების დასადგენად, ინდექსური გადანყვეტილებები იყენებს დამოუკიდებელ მონაცემებს, რომელთა ცვლილებები დაკავშირებულია ფერმერის მოსავლიანობასთან. სწორედ ამიტომ, მნიშვნელოვანი ტენდენცია, რომელსაც ამჟამად ვხედავთ ევროპაში, არის სოფლის მეურნეობაში სადაზღვევო გადანყვეტილებების ასორტიმენტის გაფართოება. კერძოდ, ისეთი ახალი ინდექსური გადანყვეტილებების გაჩენა და გავრცელება, რომლებიც სრულყოფენ მიმდინარე პროგრამებს და საშუალებას აძლევენ ბენეფიციარს დააზღვიონ ის რისკები, რომელთა დაზღვევა მათი ვარაუდით შეუძლებელი იყო [18]. ციფრული ტექნოლოგიების განვითარება საშუალებას იძლევა მოხდეს ავტომატიზაცია და გამარტივდეს ინდექსირებული სადაზღვევო დაფარვის შეძენის პროცესი.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ ინდექსური გადანყვეტილებების გამოყენების წყალობით, შესაძლებელია არა მხოლოდ წარმოების შემცირების დაზღვევა, არამედ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ხარისხისაც [12].

აშშ-ის აგროდაზღვევის სისტემა არა მხოლოდ ერთ-ერთი უძველესია, დღეს იგი მსოფლიოში ყველაზე დიდია. აშშ-ს სოფლის მეურნეობის დაზღვევის სისტემის წარმატება დიდწილად განპირობებულია მთავრობისა და ბიზნესს შორის ეფექტური კომუნიკაციით. აშშ-ს აგროდაზღვევის სისტემის მნიშვნელოვანი ელემენტია ის, რომ აშშ-ში ყველაზე ფართოდ გამოყენებული სადაზღვევო პროგრამები მოიცავს არა მარტო მოსავლის, არამედ ფერმერის შემოსავლის დაზღვევასაც [11].

საქართველოში, 2014 წლიდან, სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ინიციატივით ამოქმედდა აგროდაზღვევის საპილოტე პროგრამა. 2014 წლამდე ქვეყანაში, ფერმერებისთვის არ იყო ხელმისაწვდომი მექანიზმი, რომლითაც მათ ექნებოდათ შესაძლებლობა საკუთარი მოსავალი დაეცვათ კლიმატური რისკებისგან. აგროდაზღვევის სახელმწიფო პროგრამის შემუშავებით, აგროდაზღვევა იმ ფერმერებისთვის გახდა ხელმისაწვდომი, ვისაც მცირე მეურნეობა აქვთ და ყველაზე მეტად საჭიროებენ სახელმწიფოს თანადგომას. აგროდაზღვევის პროგრამა ერთგვარი ინსტრუმენტია, რომლითაც სოფლის მეურნეობა უფრო პროგნოზირებადი ხდება. ეს კი დაინტერესებული პირებისთვის დარგში ინვესტირებას უფრო მიმზიდველს ხდის.

საქართველოს სადაზღვევო ასოციაციის (GIA) ინფორმაციით, სოფლის მეურნეობის სადაზღვევო სისტემა საქართველოში 2004 წლიდან იყო წარმოდგენილი. თავდაპირველად ეს სისტემა მთლიანად კერძო იყო და მთავრობა არ მონაწილეობდა. კერძო სადაზღვევო კომპანიები სასოფლო სამეურნეო რისკებს აზღვევდნენ სახელმწიფო სუბსიდიების გარეშე. აგრორისკების დაზღვევაში მხოლოდ ორი სადაზღვევო კომპანია („ჯი პი აი პოლდინგი“ და „ალდაგი ბი სი აი“) იყო ჩართული. სადაზღვევო კომპანიათა ასოციაციის ცნობით, მზღვეველების პორტფელში აგროდაზღვევის წილი ძალიან უმნიშვნელო იყო და 1%-ზე ნაკლებს შეადგენდა. სადაზღვევო პროდუქტები ძალიან ძვირია და დაზღვევა ძირითადად მევენახეობის დაზღვევის წარუმატებელ მცდელობებს მოიცავდა. შესაბამისად, სადაზღვევო კონტრაქტები კონცენტრირებული იყო კონკრეტულ სფეროებში. ამას ადასტურებს GIA-ს ინფორმაცია, რომლის მიხედვით, დაზღვეული მინის ნაკვეთების 85-90%-ზე დარგული იყო ყურძენი, ხოლო დანარჩენ დაზღვეულ კულტურებს უმეტესად წარმოადგენდა ხილი, ხორბალი და სიმინდი. სადაზღვევო პოლისი ძირითადად ფარავდა შემდეგ რისკებს: სეტყვა, ჭარბი ნალექი, ქარიშხალი და ხანძარი [14]. ბაზარზე მოგვიანებით გამოჩნდა პირუტყვის დაზღვევის შეთავაზებაც. აგროდაზღვევის პროდუქტებით ძირითადად სარგებლობდნენ მსხვილი ფერმერები და ცნობილი ღვინის კომპანიები.

საქართველოში არსებული სიტუაციიდან გამომდინარე, აგროდაზღვევის განვითარება, შეუძლებელი იყო სახელმწიფოს უშუალო ჩართულობის გარეშე. 2014 წელს სოფლის მეურნეობის სექტორში სადაზღვევო სისტემის განვითარებისა და აღნიშნული პროდუქტით ფერმერთა დაინტერესების მიზნით, ხელისუფლებამ დაიწყო მუშაობა აგროდაზღვევის ახალი მოდელის შექმნაზე. შეიქმნა სამუშაო ჯგუფი, რომელიც სადაზღვევო კომპანიების წარმომადგენლების, ფერმერებისა და კანონმდებლებისგან შედგებოდა. მუშაობის პროცესში განხილულ იქნა აგროდაზღვევის თურქული და ესპანური მოდელები. საგულისხმოა, რომ ამ ქვეყნებში მოქმედებს მსგავსი და საკმაოდ წარმატებული მოდელები, რომლებიც აგროდაზღვევის სტიმულირებაზეა დაფუძნებული და სახელმწიფოს, კერძო სექტორისა და ფერმერთა თანამშრომლობას ითვალისწინებს. ამგვარ შემთხვევებში სახელმწიფო სადაზღვევო პრემიების სუბსიდირებით ერთგვარ დამაკავშირებელი რგოლის როლს ასრულებს აგროდაზღვევის სისტემის განვითარებაში. განხილულ მოდელებზე დაყრდნობით და ექსპერტთა რეკომენდაციების გათვალისწინებით 2014 წელს საქართველოშიც შემუშავდა აგროდაზღვევის სახელმწიფო პროგრამა, რომელიც თავდაპირველად საპილოტე რეჟიმში ჩაეშვა. აგროდაზღვევის სახელმწიფო პროგრამა სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ინიციატივით 2014 წლის 1 სექტემბრიდან ამოქმედდა. იგი ითვალისწინებს სადაზღვევო პრემიაში სახელმწიფოს თანამონაწილეობას. მის განხორციელებაზე პასუხისმგებელია ა(ა)იპ „სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების სააგენტო“. პროგრამა მიზნად ისახავს აგროდაზღვევის ბაზრის განვითარებას, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობით დაკავებული პირებისთვის სტაბილური შემოსავლის უზრუნველყოფას, მათთვის არსებული რისკების შემცირებას და ზოგადად სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის განვითარების ხელშეწყობას [7]. აგროდაზღვევის სახელმწიფო პროგრამა მომდევნო წლებშიც გაგრძელდა და დღესაც მოქმედებს. აღნიშნულ პროგრამაში დროთა განმავლობაში, გამოკვეთილი ხარვეზების გამოსწორების მიზნით, შევიდა ცვლილებებიც და დღემდე ხორციელდება ა(ა)იპ „სოფლისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების სააგენტო“-ს მიერ.

პროგრამა ითვალისწინებს მოსავლის დაზღვევას რისკებისგან, ფერმერს შესაძლებელია დაზღვეული ჰქონდეს, როგორც მარცვლეული კულტურა, ისე სხვა კულტურები ერთდროულად. თითოეული დამზღვევი სადაზღვევო პოლისის პრემიის 70%-იან თანადაფინანსებას იღებს პროგრამით გათვალისწინებულ ყველა კულტურაზე [10]. 2014-2020 წლებში დაზღვეული ტერიტორიის დაახლოებით 70% კულტურათა 3 ჯგუფზე მოდიოდა: 29% მარცვლეული (30341 ჰა), 29% ვაზი (29640 ჰა), 11% ხეხილი (11803 ჰა).

2024 წლის აპრილში საქართველოს მთავრობის 2020 წლის 10 აპრილის №236 დადგენილებაში „აგროდაზღვევის პროგრამის დამტკიცების შესახებ“ ცვლილებები შევიდა. ცვლილებების თანახმად, გაიზარდა დასაზღვევი სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობი, ფერმერებს მიეცათ შესაძლებლობა ნაცვლად 10 ჰექტრისა, დააზღვიონ უკვე არაუმეტეს 20 ჰექტრისა. მარცვლეული კულტურის დაზღვევის შემთხვევაში კი, ნაცვლად 50 ჰექტრისა დააზღვიონ არაუმეტეს 100 ჰექტარი (სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებისთვის აღნიშნული შეზღუდვა არ ვრცელდება). შემცირდა ზარალის შეფასების ვადები მრავალწლოვანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების შემთხვევაში, ნაცვლად 21 დღისა, განისაზღვრა 15 დღით. ასევე, სადაზღვევო შემთხვევის დარეგულირების ნაწილში შეიცვალა დამზღვევის მიერ მზღვეველისათვის სატელეფონო შეტყობინების ვადა და ნაცვლად 24 საათისა, განისაზღვრა 72 საათით. აღნიშნული ცვლილება განაპირობა იმ გარემოებამ, რომ ფერმერებს სადაზღვევო შემთხვევის დადგომის დროს უფრო მეტი დრო ჰქონდეთ შეტყობინების განხორციელებისთვის. ცვლილება ასევე შეეხო სადაზღვევო ტარიფებს. ფიქსირებული სადაზღვევო ტარიფი შეიცვალა სადაზღვევო ტარიფის ზედა და ქვედა ზღვარით. აღნიშნული სატარიფო ცვლილება შესაძლებლობას აძლევს, ერთი მხრივ, სადაზღვე-

ვო კომპანიებს, ფერმერებს შესთავაზონ რისკზე დაფუძნებული ტარიფი და, მეორე მხრივ, ფერმერებს, სადაზღვევო კომპანიები შეარჩიონ სადაზღვევო პრემიის ოდენობის მიხედვით. ეს ცვლილება ასევე ხელს შეუწყობს კონკურენციის გაზრდას პროგრამაში ჩართულ სადაზღვევო კომპანიებს შორის.

აღსანიშნავია, რომ 2014 წელს პროგრამის განხორციელებით ჯამურმა სადაზღვევო პრემიამ მიაღწია 12 586 739 ლარს, მაშინ როცა 2013 წელს ეს რიცხვი იყო მხოლოდ 182 556 ლარი. თითქმის 70-ჯერ გაიზარდა ჯამური პრემიის მოცულობა, რაც კიდევ ერთხელ მიუთითებს სახელმწიფო დაზღვევის მნიშვნელობაზე. გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს 2024 წლის წლიური ანგარიშის მიხედვით 2018 წლიდან მოყოლებული მოზიდული ჯამური სადაზღვევო პრემია ზრდის ტენდენციით ხასიათდება და 2024 წელს მაქსიმუმს 19 768 335 ლარს მიაღწია.

საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს აგროდაზღვევის განვითარების სტრატეგია 2021-2024 ანგარიშის მიხედვით აგროდაზღვევის პროგრამის ფარგლებში სადაზღვევო პრემიის სახელმწიფო თანადაფინანსება 2014 წელს 94%-ს შეადგენდა, 2015 წელს 57%-ს, 2016 წელს სახელმწიფო თანადაფინანსების სიდიდე 69% შეადგინა (დამოკიდებული იყო დასაზღვევ კულტურებზე და დამატებით იმაზე, რეგისტრირებული იყო თუ არა დასაზღვევი მიწა), 2017 წელს 69%, 2018 წლიდან თანადაფინანსება გავრცელდა მხოლოდ რეგისტრირებულ მიწაზე და მისი სიდიდე გახდა 50% ვაზისთვის და 70% დანარჩენი კულტურებისთვის. 2018 წელს სახელმწიფოს თანადაფინანსებამ შეადგინა 63%. 2019 წელს 61%, 2020 წელს 63%, 2021 წელს 61%, 2022 წელს 59%. 2023 წლიდან კი ფერმერებს შესაძლებლობა მიეცათ ყველა კულტურაზე 70%-იანი თანადაფინანსების.

2014-2024 წლებში აგროდაზღვევის სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებში საერთო ჯამში გადახდილია 135 792 840 ლარის სადაზღვევო პრემია, საიდანაც სახელმწიფოს გადახდილი წილი შეადგენს 91 430 879 (67%) ლარს, ხოლო ფერმერთა მიერ გადახდილმა პრემიის წილი 44 186 756 (33%) ლარია (იხ. ცხრილი 2).

პროგრამაში სახელმწიფო დაფინანსების ეფექტიანობა მაღალია – სახელმწიფოს მიერ გადახდილ 100 ლარი სადაზღვევო პრემიის თანადაფინანსებაზე მოდის 92.41% ლარი სადაზღვევო ანაზღაურება. სახელმწიფომ წვლილი შეიტანა სადაზღვევო ინდუსტრიის განვითარებაში, კერძო სექტორს გადასცა აგროდაზღვევის ადმინისტრირების ფუნქცია. სადაზღვევო კომპანიებს ანაზღაურების სახით გაცემული აქვთ მიღებული პრემიის 62.22%, რაც სადაზღვევო პრაქტიკისთვის ზომიერი მაჩვენებელია [8].

ცხრილი 2.

პროგრამა „აგროდაზღვევა“ – სადაზღვევო პრემიები და სტრუქტურა (2014-2024 წწ.)				
წელი	ჯამური სადაზღვევო პრემია (ლარი)	დამზღვევის პრემიის წილი (ლარი)	სახელმწიფოს პრემიის წილი (ლარი)	სახელმწიფოს პრემიის წილი ჯამურ პრემიაში (%)
2014	12,586,739	779,693	11,800,629	94%
2015	3,444,300	1,442,672	1,948,980	57%
2016	11,981,874	3,677,059	8,223,721	69%
2017	11,649,283	4,238,293	7,406,244	64%
2018	7,135,833	2,657,198	4,474,889	63%

2019	9,583,048	3,730,594	5,846,204	61%
2020	13,432,374	5,010,480	8,421,407	63%
2021	15,462,581	5,962,257	9,489,460	61%
2022	14,268,473	5,777,673	8,482,251	59%
2023	16,479,999	4,980,336	11,499,259	70%
2024	19,768,335	5,930,501	13,837,835	70%
სულ	135,792,840	44,186,756	91,430,879	67%

წყარო: გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს 2024 წლის წლიური ანგარიში

დაზღვევა ქვეყნის ყველა რეგიონზე ვრცელდება, თუმცა, დაზღვეული ტერიტორიის უმეტესი ნაწილი მხოლოდ საქართველოს 3 რეგიონზე მოდის. 2023 წელს დაზღვეული ფართობის 68% (11374.91 ჰა) განაწილებულია კახეთის რეგიონზე, შედეგ 14% (2307.88 ჰა) მოდის ქვემო ქართლის რეგიონზე, 10% (1742 ჰა) შიდა ქართლზე, დარჩენილი 8% (1216.55 ჰა) გადანაწილებულია საქართველოს სხვა რეგიონებზე.

მიუხედავად იმისა, რომ სოფლის მეურნეობის სექტორში აგროდაზღვევის სახელმწიფო პროგრამა ერთ ათეულ წელზე მეტია რაც მოქმედებს (2014 წლიდან), სამწუხაროდ მისი მოცვა ჯერაც ძალიან მცირეა. საქართველოს სადაზღვევო კომპანიათა ასოციაციის ინფორმაციით, ამ ეტაპზე აგროდაზღვევის პროგრამაში ფერმერთა მხოლოდ 10%-ია ჩართული. მიუხედავად იმისა, რომ სადაზღვევო პრემიის უმეტეს ნაწილს სახელმწიფო იხდის, რაც პროგრამით გათვალისწინებულ ყველა კულტურაზე 70%-ს შეადგენს [6], ფერმერები ნაკლებად არიან დაინტერესებულნი პროგრამაში ჩართვით. აღნიშნული პრობლემა რამდენიმე მიზეზით შეიძლება იყოს განპირობებული:

- აგროდაზღვევის პროგრამაში სახელმწიფოს ჩართულობის მიუხედავად, საკმაოდ შეზღუდულია სადაზღვევო პაკეტების არსებული შეთავაზებები (სახელმწიფო აგროდაზღვევის პროგრამა დღეის მდგომარეობით აზღვევს მხოლოდ 4 სახის სტიქიურ მოვლენას, ესენია: სეტყვა, წყალდიდობა, ქარიშხალი და საშემოდგომო ყინვები);
- საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო კულტურები, ზონები თუ რეგიონები ხასიათდება სპეციფიკური რისკებით, შესაბამისად, სოფლის მეურნეობის დარგის განვითარებაში ფერმერისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სპეციფიკური რისკების დაზღვევის შესაძლებლობას;
- აგროდაზღვევის პროგრამა არ ითვალისწინებს საგაზაფხულო ყინვების რისკს, თუმცა აზღვევს საშემოდგომო ყინვებით გამოწვეულ რისკებს მხოლოდ ციტრუსებისთვის;
- აგროდაფინანსების განვითარების ერთ-ერთი ხელისშემშლელი ფაქტორია ქვეყანაში არსებული მეურნეობების მცირე მოცულობები. საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ შემოთავაზებული გრანტების დიდ ნაწილს მინიმალური თანადაფინანსების მაღალი ზღვარი აქვს. საერთაშორისო საგრანტო პროექტები ბენეფიციართა მხრიდან მოითხოვენ რამდენიმეწლიან გამოცდილებას და ფინანსურად მნიშვნელოვან თანამონაწილეობას. ამდენად, აგრარულ სექტორში მცირე მეურნეობების დომინირება ართულებს ინვესტიციების მოზიდვას, შესაბამისად რთულდება ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, ახალი ინფრასტრუქტურული სამუშაოების გატარება და სხვადასხვა რეფორმის განხორციელება [4];
- სადაზღვევო სექტორში მნიშვნელოვანი პრობლემაა კვალიფიციური აგენტების ნაკლებობა. ბაზარზე პროფესიონალი გაყიდვების აგენტების, ოფისებისა და აგროდაზღვევის შესახებ ინფორმაციის სიმცირეა.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სოფლის მეურნეობის დაზღვევა საქართველოში ჯერ კიდევ საწყის ეტაპზეა, ბაზარი ჯერ კიდევ „ნედლია“, ფერმერების ჩართულობა აგროდაზღვევის პროგრამებში დაბალია, თუმცა, სახელმწიფოს მნიშვნელოვანი მხარდაჭერით ნაბიჯები გადადგმულია იმისკენ, რათა ქვეყანაში აგროდაზღვევა გახდეს მრავალფორმატიანი და მაღალგანვითარებული სისტემა.

ლიტერატურა

1. არჩვაძე, ი. (2020). „აგრარული სექტორის როლი და მნიშვნელობა თანამედროვე საქართველოს ეკონომიკაში“. ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, №3; გვ.21-31
2. დამენია, ნ. (2022). „რისკის გამოვლენის ზოგიერთი ეკონომიკური ასპექტი აგრარულ სექტორში“ VII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია – „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“
3. ვერულავა, თ., & ოზგაიძე, ნ. (2015). აგროდაზღვევის პრობლემები საქართველოში. ჟურნალი „ჯანდაცვის პოლიტიკა და დაზღვევა“
4. კაკაშვილი ნ., ბარბაქაძე ხ. აგროდაზღვევა საქართველოში: გამოწვევები და პერსპექტივა, ჟურნალი: „ბიზნესი და კანონმდებლობა“, №1, 2023 წ. გვ. 103-107 https://www.researchgate.net/publication/371315825_kakashvili_n_barbakadze_kh_agrodazghveva--2023
5. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. მოსახლეობის რიცხოვნობა 2025. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/41/mosakhleoba>
6. საქართველოს სადაზღვევო კომპანიათა ასოციაცია <http://www.insurance.org.ge/index.php?a=main&pid=5&lang=geo>
7. საქართველოს მთავრობის 2020 წლის 10 აპრილის №236 დადგენილება „აგროდაზღვევის პროგრამის დამტკიცების შესახებ“ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4849352?publication=0>
8. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, წლიური ანგარიში 2023; 2024. <https://mepa.gov.ge/ge/reports>
9. საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, აგროდაზღვევის განვითარების სტრატეგია 2021-2024 <https://mepa.gov.ge/Ge/PublicInformation/33739>
10. სოფლის განვითარების სააგენტო <https://www.rda.gov.ge/articles/news/459246-agrodazghvevis-programis-pharglebshi-dasazghvevi-sasophlo-sameurneo-mitsis-phartobi-gaizarda>
11. Agriinsurance in Europe and the USA <https://world-nan.kz/en/blogs/agrostrakhovanie-v-evrope-i-ssha-eksklyuzivnoe-intervyu-s-ekspertom-iz-shveytsarii>
12. Bielza, M., Conte, C., Dittmann, C., Gallego, J., & Stroblmai, J. (2008). Agricultural Insurance Schemes. Ispra (Italy): EUROPEAN COMMISSION
13. Glauber, J. (2021). „Design Principles For Agricultural Risk Management Policies“. Paris: OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 157, OECD Publishing <https://doi.org/10.1787/1048819f-en>
14. ISET POLICY INSTITUTE. (2015). REGULATORY IMPACT ASSESSMENT ON CROP INSURANCE REFORM IN GEORGIA
15. OECD (2020), Producer and Consumer Support Estimates Database, Organisation for Economic Co-operation and Development <https://www.oecd.org/unitedstates/producerandconsumersupportestimatesdatabase.htm>

16. EM-DAT International Disaster Database (Centre for Research on the Epidemiology of Disasters) <https://www.emdat.be/>
17. Munich Personal RePEc Archive, 2008. <https://mpra.ub.uni-muenchen.de>
18. EOS Data Analytics, 2023. <https://eos.com/>

Key challenges in Georgia's agricultural insurance sector

Nino Damenia

*Doctor of Business Management, Associated Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Levan Kistauri

*Doctor of Economics, Professor
St. Andrew the First-Called Georgian
University of the Patriarchate of Georgia*

Abstract

Agricultural development plays a crucial role in promoting economic growth and reducing poverty. Given the country's available natural resources, the advancement of the agricultural sector is of strategic significance. However, agricultural production is inherently exposed to various risks and uncertainties – such as weather fluctuations, yield variability, price volatility, government policies, and global market dynamics – that directly affect farmers' activities and incomes.

Agricultural insurance represents one of the most effective mechanisms for managing and mitigating these risks. Therefore, the establishment of a well-functioning agricultural insurance system is essential for sustainable agricultural development. Moreover, recent global events – including climate change and the COVID-19 pandemic – have underscored the critical importance of strengthening both the agricultural sector and insurance mechanisms to ensure food security.

This article examines and analyzes the global agricultural insurance market, evaluates the current state of the agricultural insurance sector in Georgia and the outcomes of recent reforms, substantiates the role of agricultural insurance in fostering agricultural development, and offers recommendations for further advancement of the agricultural insurance market in Georgia.

Keywords: Risk, Agricultural Insurance, Index Solutions

ქართული ღვინის ექსპორტის განვითარების მიმოხილვა საერთაშორისო ბაზარზე

გვანცა ერისთავი

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: სტატიაში განხილულია ქართული ღვინის ექსპორტის განვითარება საერთაშორისო ბაზრებზე, ხაზგასმით მოთავსებული ისტორიული ფონით, მიმდინარე ტენდენციებითა და გამოწვევებით. სტატია ეფუძნება 2021-2025 წლებში არსებული ოფიციალური ექსპორტის მონაცემებს, რომლებიც აჩვენებენ ქართული ღვინის მოცულობისა და შემოსავლების ზრდას, ასევე ბაზრების დივერსიფიკაციის პროცესს. განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა რუსეთის, აშშ-ის, ევროკავშირის ქვეყნების და აზიის ბაზრებს. ანალიზი იკვლევს სახელმწიფო პოლიტიკის, ბრენდინგის სტრატეგიებისა და საერთაშორისო კონკურენციის გავლენას ქართული ღვინის ექსპორტზე. სტატიის მიზანია გამოავლინოს ძირითადი ტენდენციები, პრობლემები და პერსპექტივები, რაც ხელს უწყობს ქართული ღვინის გლობალურ განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: ქართული ღვინო, ექსპორტი, კონკურენტუნარიანობა, საერთაშორისო ბაზარი, სტრატეგია.

შესავალი

საქართველო, როგორც ღვინის სამშობლო, საუკუნეების განმავლობაში განთქმულია უნიკალური ჯიშებისა და მეღვინეობის ტრადიციებით. ქართული ღვინის ექსპორტი თანამედროვე პერიოდში მნიშვნელოვან ეკონომიკურ როლს თამაშობს, როგორც ადგილობრივი წარმოების მხარდაჭერის, ასევე ქვეყნის საერთაშორისო იმიჯის გაძლიერების კუთხით.

ბოლო წლებში ქართული ღვინის ექსპორტი ზრდას აჩვენებს როგორც მოცულობით, ასევე ღირებულებით. 2024 წელს ექსპორტის მოცულობამ მიაღწია 94.7 მილიონ ლიტრს, ხოლო შემოსავალმა 276.1 მილიონ აშშ დოლარს. ამასთან, ძირითადი გამოწვევაა რუსეთის ბაზარზე დამოკიდებულების შემცირება, რაც მეღვინეებისა და სახელმწიფო სტრატეგიის ერთ-ერთი პრიორიტეტია.

სტატიის ფარგლებში წარმოდგენილი ანალიზი ეფუძნება ოფიციალურ სტატისტიკას 2021–2025 წლებში, რომელიც მოიცავს როგორც ტენდენციებს მთლიანი ექსპორტის მოცულობის მიხედვით, ასევე ქვეყნის მიხედვით. გამოყენებულია საქართველოს მდინარე სტატისტიკის სამსახურის, ღვინის ეროვნული სააგენტოს და საერთაშორისო სავაჭრო ორგანიზაციების მონაცემები წლების მიხედვით, დამატებით განხილულია ქართული ღვინის პოზიციონირება აშშ-ის, ევროკავშირის და აზიის ბაზრებზე, სახელმწიფო მხარდაჭერისა და საერთაშორისო ბრენდინგის როლი. სტატიის მიზანია შეაფასოს ქართული ღვინის ექსპორტის განვითარების ძირითადი მიმართულებები, გამოწვევები და შემდგომი პერსპექტივები გლობალურ ბაზარზე.

საერთაშორისო ბაზარზე ქართული ღვინის პოზიციონირება

საქართველო არის ერთ-ერთი უძველესი ღვინის მწარმოებელი ქვეყანა მსოფლიოში, რაც ქვეყნის კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილად ითვლება. ბოლო წლებში, ქართული ღვინის ექსპორტი მნიშვნელოვან ზრდას აჩვენებს, რაც განპირობებულია როგორც ხარისხის გაუმჯობესებით, ისე საერთაშორისო ბრენდინგისა და პრომოციით.

2021–2025 წლებში ექსპორტის საერთო მოცულობა დაახლოებით 239,245 ათასი აშშ დოლარით დაიწყო და 2024 წელს გაიზარდა 276,998 ათას აშშ დოლარამდე. 2025 წლის იანვარ-მაისის მონაცემებით, ექსპორტმა 97,768 ათას აშშ დოლარს მიაღწია. ეს ზრდა ასახავს როგორც ძირითადი ბაზრების შენარჩუნებას, ისე ახალი მიმართულებების ათვისებას.

ცხრილი 1-დან ჩანს, რომ ქართული ღვინის ექსპორტი ბოლო წლებში სტაბილურად მაღალი წილით მონაწილეობს საქართველოს მთლიან ექსპორტში, რაც ხაზს უსვამს მისი სტრატეგიულ მნიშვნელობას ქვეყნის ეკონომიკისთვის.

ცხრილი 1.

ღვინის წილი მთლიან ექსპორტში 2021-2025 წლები

წელი	ღვინის ექსპორტი (მილიონი აშშ დოლარი)	საერთო ექსპორტი (მილიონი აშშ დოლარი)	ღვინის წილი საერთო ექსპორტში (%)
2021	239.2	3,093.4	8.4%
2022	252.5	2,371.7	10.9%
2023	259.0	2,371.7	10.9%
2024	276.1	3,030.0 (*)	9.1%
2025*	97.8 (იანვ.-მაისი)	1,073.0 (იანვ.-მაისი)	9.1%

წყარო: <https://www.geostat.ge/en>

ანალიზი გვიჩვენებს, რომ 2021 წელს ღვინის ექსპორტი შეადგენდა 239.2 მილიონ აშშ დოლარს, რაც მთლიანი ექსპორტის 8.4%-ია. 2022 წელს ექსპორტმა 252.5 მილიონ აშშ დოლარს მიაღწია, ხოლო წილი გაიზარდა 10.9%-მდე. ეს ზრდა განპირობებულია ძირითადად ევროპულ ბაზრებზე (პოლონეთი, გერმანია) მოთხოვნის ზრდით. 2023 წელს ღვინის ექსპორტმა შენარჩუნება შეძლო და კვლავ შეადგინა 259 მილიონი აშშ დოლარი, რჩებოდა 10.9%-ის ფარგლებში.

გრძელვადიანი პერპექტივის გათვალისწინებით, ანალიზი გვიჩვენებს 2024 წელს ექსპორტის მოცულობა გაიზარდა 276.1 მილიონ აშშ დოლარამდე, თუმცა წილი საერთო ექსპორტში 9.1%-ზე ჩამოვიდა. ეს ცვალებადობა ძირითადად გამოწვეულია სხვა ექსპორტული სექტორების (მაგალითად, ნავთობპროდუქტები, ლითონები) ზრდით. 2025 წლის იანვარ-მაისის მონაცემები აჩვენებს 97.8 მილიონი აშშ დოლარის ექსპორტს, რაც წლის სეგმენტის ფარგლებში კიდევ ერთხელ აძლიერებს ღვინის მნიშვნელობას ექსპორტში (~9%).

საბაზრო პოზიციონირების გათვალისწინებით, ღვინის წილი მთლიანი ექსპორტის ფარგლებში 8–11%-ის ფარგლებში რჩება, რაც მიუთითებს, რომ ქართული ღვინო არ მხოლოდ კულ-

ტურული, არამედ ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი პროდუქტია. წლების განმავლობაში ღვინის წილის სტაბილურობა საერთო ექსპორტში აჩვენებს, რომ ეს სექტორი არის ერთ-ერთი ძლიერი და შემოსავლის გენერატორი ქვეყნის ეკონომიკაში. ამასთან ამ ტენდენციიდან ჩანს, რომ ქართული ღვინო საერთაშორისო ბაზრებზე წარმატებით ინარჩუნებს კონკურენტულ პოზიციას, მიუხედავად გლობალური ეკონომიკური და გეოპოლიტიკური ფაქტორებისა.

საქართველოდან ღვინის ექსპორტი ექსპორტი განხორციელდა 72 ქვეყანაში, მათ შორის ღვინის ექსპორტის ყველაზე მაღალი წილით გამოირჩევა: რუსეთი, აშშ, ევროკავშირის და აზიის ქვეყნები (ცხრილი 2).

ცხრილი 2.

ღვინის ძირითადი საექსპორტის ბაზრები

ქვეყანა	2021 (ათასი \$ / ტონა)	2022 (ათასი \$ / ტონა)	2023 (ათასი \$ / ტონა)	2024 (ათასი \$ / ტონა)	2025 იანვ.-მაისი (ათასი \$ / ტონა)
რუსეთი	130,756 / 47,355	160,838 / 69,906	168,275 / 62,272	182,633 / 66,715	57,597 / 20,857
პოლონეთი	13,893 / 5,012	14,566 / 6,594	15,047 / 5,974	16,599 / 6,694	7,406 / 3,070
აშშ	4,926 / 777	5,286 / 978	5,612 / 907	7,147 / 1,201	2,459 / 386
გერმანია	3,147 / 624	3,243 / 810	4,621 / 991	5,874 / 1,285	2,315 / 504
ჩინეთი	16,298 / 4,368	12,470 / 3,780	11,684 / 3,164	9,243 / 2,639	4,361 / 1,364
უკრაინა	25,152 / 9,634	13,612 / 5,974	14,481 / 5,189	12,455 / 4,501	4,763 / 1,713

წყარო: <https://www.geostat.ge/en>

რუსეთი წლების განმავლობაში იყო ქართული ღვინის უმსხვილესი ბაზარი, თუმცა ბოლო წლებში მისი წილი მნიშვნელოვნად შემცირდა. 2021 წელს რუსეთში ექსპორტი შეადგენდა 130,756 ათას აშშ დოლარს (47,355 ტონა), 2024 წელს – 182,633 ათას აშშ დოლარს (66,715 ტონა), ხოლო 2025 წლის იანვარ-მაისის პერიოდში – 57,597 ათას აშშ დოლარს (20,857 ტონა). ამან განაპირობა ბაზრის დივერსიფიკაციის საჭიროება და ახალი მიმართულებების ათვისების აუცილებლობა.

აშშ-ის ბაზარი მზარდია: 2021 წელს ექსპორტი 4,926 ათასი აშშ დოლარი იყო (777 ტონა), 2024 წელს გაიზარდა 7,147 ათას აშშ დოლარამდე (1,201 ტონა). ეს აჩვენებს სტაბილურ ზრდის ტრენდს გრძელვადიან პერსპექტივაში და ღვინის დივერსიფიკაციის მნიშვნელობას საერთაშორისო ბაზრებზე. ზრდა ძირითადად განპირობებულია ქართული ღვინის პოზიციონირებით როგორც პრემიუმ ხარისხის პროდუქტით და ბრენდინგის ეფექტური სტრატეგიებით.

ევროკავშირის ბაზარზე ღვინის ექსპორტის დიდი წილით გამოირჩევა პოლონეთი, გერმანია, ლატვია და ლიტვა. პოლონეთი: სტაბილური ზრდა 2021–2024 წლებში, განსაკუთრებით ტონა-განვითარების თვალსაზრისით. 2025 წლის იანვარ-მაისში მცირე კლება 3,070 ტონამდე. გერმანია: ექსპორტი იზრდება 2021–2024 წლებში 623 ტონიდან 1,285 ტონამდე, რაც აჩვენებს გერმანიის ბაზრის მნიშვნელოვან დამოუკიდებელ ზრდის პოტენციალს. ლიეტუვა და ლატვია: მცირე, მაგრამ სტაბილური ბაზრები. 2025 წელს აღნიშნულ ბაზრებზე მოცულობა შემცირებულია, რაც გამოწვეულია ევროპის ზოგადი მიწოდების ჯაჭვის დინამიკით.

ჩინეთი იყო ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური ახალი ბაზარი 2021–2024 წლებში. 2021 წელს ექსპორტი 16,298 ათასი აშშ დოლარი იყო (4,368 ტონა), 2024 წელს შემცირდა 9,243 ათას აშშ დოლარამდე (2,639 ტონა). კლება შესაძლოა გამოწვეული იყოს საბაჟო ბარიერებითა და ადგილობრივი კონკურენციით, თუმცა ბაზარი გრძელვადიან პერსპექტივაში რჩება მომგებიანად. სხვა ბაზრები, როგორცაა იაპონია, კორეა და სინგაპური, შედარებით მცირე მოცულობებით, მაგრამ სტაბილური ზრდის ტენდენციით გამოირჩევიან.

უკრაინა და სხვა ახლო აღმოსავლეთის ბაზრები. უკრაინა: 2021 წელს ექსპორტი 25,152 ათასი აშშ დოლარი (~9,634 ტონა), 2024-ში 12,455 ათასი აშშ დოლარი (~4,501 ტონა), კლება გამოწვეულია პოლიტიკური და საომარი ვითარებით. თურქეთი, აზერბაიჯანი, ისრაელი: მცირე, მაგრამ სტაბილური ბაზრები, რომლებიც ხელს უწყობენ გეოგრაფიულ დივერსიფიკაციას.

ანალიზი აჩვენებს, რომ საქართველომ მოიპოვა პოზიციები ახალი ბაზრებზეც (მაგალითად, აზიის ქვეყნები, აშშ), რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს რუსეთის ბაზარზე დამოკიდებულებას. ზრდის შენარჩუნება მოითხოვს ექსპორტის დივერსიფიკაციას, სამიზნე ბაზრების (აშშ, ჩინეთი, გერმანია) აქტიურ განვითარებას და ხარისხის სტანდარტების დაცვას.

2021–2025 წლებში ყურძნის ნატურალური ღვინოების ექსპორტში აქტიურად მონაწილეობდნენ ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის მიხედვით სხვადასხვა კომპანიები (ცხრილი 3). მონაცემები აჩვენებს, რომ მთლიანად ექსპორტიორთა რაოდენობა წელ-წელა მცირდება: 2021 წელს სულ 477 ერთეული ორგანიზაცია იყო, ხოლო 2025 წლის იანვარ-მაისში კი – 343, რაც მიუთითებს ბაზრის კონსოლიდაციაზე და მცირე/დამწყები ექსპორტიორების გასვლაზე.

ცხრილი 3.

ღვინოების ექსპორტიორების ორგანიზაციის სტატუსის მიხედვით (2021–2025)

ორგანიზაციის სტატუსი	2021	2022	2023	2024	2025 (იანვ.-მაისი)
სულ	477	484	478	470	343
სააქციო საზოგადოება	11	12	13	12	9
შპს	342	346	345	352	268
ინდივიდუალური მენარმე	85	99	95	79	58
დანარჩენი*	39	27	25	27	8

წყარო: <https://www.geostat.ge/en>

ცხრილი 3-დან ჩანს, რომ შპს (შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება) რჩება დომინანტ ჯგუფად, 2021-2025 წლებში დაახლოებით 342-268 ერთეული, რაც აჩვენებს კერძო სექტორის როლს და პროფესიონალიზაციის ტენდენციას. სააქციო საზოგადოებები მცირე, თუმცა სტაბილური წილი ინარჩუნებენ (11-13 ერთეული), რაც მიუთითებს რომ მსხვილი კომპანიები აქტიურობენ ბაზარზე. ინდივიდუალური მენარმეები შემცირებადი ტენდენციით გამოირჩევიან: 85-99 ერთეული 2021-2023 წლებში, შემდეგ 58 ერთეულამდე 2025 წელს. ეს შესაძლოა მიუთითებდეს კონკურენციის ზრდასა და ბაზრის დეფორმაციას მცირე მოთამაშეებისთვის. დანარჩენი კატეგორია (დიპლომატები, ნოტარიუსები, ა(ა)იპ, სსიპ, სახელმწიფო დაწესებულებები) უმნიშვნელო წილით მონაწილეობს ექსპორტში, ხოლო რაოდენობა შემცირდა 39-დან 8-მდე, რაც ასახავს, რომ ძირითადი ექსპორტიორები კერძო კომპანიებია.

დასკვნები და რეკომენდაციები

ამრიგად, 2021-2025 წლებში ქართული ღვინის ექსპორტი საერთაშორისო ბაზრებზე სტაბილურად გაიზარდა, რაც განპირობებულია როგორც პროდუქტის მაღალი ხარისხით, ისე ბრენდინგისა და პრომოციული სტრატეგიებით. ბაზრების დივერსიფიკაციამ, განსაკუთრებით აშშ-ის, ევროკავშირის ქვეყნების და აზიის მიმართულებით, მნიშვნელოვნად შეამცირა რუსულ ბაზარზე დამოკიდებულება და გაზარდა გეოგრაფიული უსაფრთხოება. ბაზრის კონსოლიდაცია, განსაკუთრებით შპს და სააქციო საზოგადოებების დომინირება, ხელს უწყობს პროფესიონალიზაციას და ხარისხის სტანდარტების დაცვას, ხოლო მცირე მოთამაშეების და სახელმწიფო ორგანიზაციების შემცირებული წილი მიუთითებს ბაზრის მდგრადობაზე. (Chokheli, 2025).

შედეგად, ქართული ღვინის ექსპორტის განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია ბაზრების დივერსიფიკაცია, პრემიუმ პოზიციონირების გაძლიერება, საერთაშორისო მარკეტინგისა და ბრენდინგის აქტიური გამოყენება, მაღალი ხარისხის სტანდარტების შენარჩუნება და GI სისტემების მხარდაჭერა. ასევე მნიშვნელოვანია დიპლომატიური და სავაჭრო მექანიზმების ეფექტური გამოყენება ახალი ბაზრების ხელშეწყობისთვის და საერთაშორისო ბაზრების მუდმივი კვლევა, რათა ადაპტირებული სტრატეგიები შეირჩეს, რომელიც ხელს შეუწყობს ქართული ღვინის საერთაშორისო პოზიციების გაძლიერებას, ექსპორტის მოცულობის ზრდას და გრძელვადიანად ეკონომიკური სარგებლის მაქსიმიზაციას.

ლიტერატურა

1. Chandra, R., Moschini, G., & Lade, G. E. (2024). Geographical indications and welfare: Evidence from US wine demand. *American Journal of Agricultural Economics*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/ajae.12499>
2. Chokheli, E., & Eristavi, G. (2025). On some aspects of the competitiveness of Georgian wine-producing companies. *Foundations and Trends in Research*, 10. Retrieved from <https://ojs.scipub.de/index.php/-FTR/article/view/6606>
3. Chokheli, E. (2016). The impact of the competitive strategy on the success of wine companies: The case of Georgia. In *Proceedings of International Academic Conferences* (Paper No. 4006536). Retrieved from <https://ideas.repec.org/p/sek/iacpro/4006536.html>
4. Chokheli, E. (2018). Peculiarities of managing cooperatives and their developmental prospects in Georgia (on the example of agricultural cooperatives). *Theoretical & Applied Science*, 61, 366–371.
5. CNFA. (2023, October). *Unlocking potential for Georgian wine in US markets: Case study*. CNFA White Paper. Retrieved from <https://uploads.cnfa.org/2023/10/25064311/Georgia-WineWhite-Paper-Case-Study-Final.pdf>
6. Felice Adinolfi, Vecchio, Y., Masi, M., Mastandrea, G., Lambertini, G., & De Castro, P. (2024). The reform of EU geographical indications: A look at the newly approved regulation. *AIMS Agriculture and Food*, 9(2), 693–698. <https://doi.org/10.3934/agrfood.2024037>
7. GeoStat – National Statistics Office of Georgia. (2024). *External trade statistics: Wine exports by country and value (2021–2024)*. Retrieved from <https://www.geostat.ge/en>
8. Wine Institute. (2021). *Global wine export trends*. Retrieved from <https://www.wineinstitute.org>
9. WIPO – World Intellectual Property Organization. (2021). *Geographical indications: An introduction*. Retrieved from <https://www.wipo.int>

An Overview of the Development of Georgian Wine Exports in the International Market

Gvantsa Eristavi

*PhD student in Business Administration
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Annotation

This article investigates the development of Georgian wine exports in international markets, highlighting the historical context, prevailing trends, and key challenges. The study draws on official export data from 2021 to 2025, demonstrating growth in both export volumes and revenues, alongside diversification across multiple markets. Special emphasis is placed on the Russian, US, EU, and Asian markets. The analysis further examines the influence of government policies, branding strategies, and global competition on the performance of Georgian wine in foreign markets. The article aims to identify critical trends, existing challenges, and potential opportunities, thereby providing insights to support the sustainable global expansion of Georgian wine.

Keywords: *Georgian wine, export, competitiveness, international market, strategy.*

ეკონომიკური დიპლომატია – ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი

გულნაზ ერქომაიშვილი

ასოცირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: გლობალიზაციის პირობებში ეკონომიკური დიპლომატია მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მსოფლიო ვაჭრობაში, საინვესტიციო აქტივობასა და კვლევით საქმიანობაში. მისი ძირითადი მიზანია ეროვნული კომპანიების ბიზნეს-შესაძლებლობების ამაღლება, ბარიერების მინიმუმამდე დაყვანა, ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ზრდა და განვითარება. ეკონომიკური დიპლომატია ვაჭრობისა და ინვესტიციების სფეროში სახელმწიფოს საგარეო-ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების პრიორიტეტული ინსტრუმენტია.

ეკონომიკური ინტერესის დაცვისა და განხორციელებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკურ უსაფრთხოებას, ვინაიდან შესაბამისი ეკონომიკური უზრუნველყოფის გარეშე ეკონომიკური უსაფრთხოების მოთხოვნები (ეროვნული ინტერესები, ადამიანთა კეთილდღეობის ამაღლება) ვერ შესრულდება.

ნაშრომში განხილულია ეკონომიკური დიპლომატიის, როგორც ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვის ინსტრუმენტის მნიშვნელობა. აღნიშნულია, რომ ეკონომიკური დიპლომატია და ეკონომიკური უსაფრთხოება ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული ცნებებია და მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ქვეყნის სტაბილურობასა და განვითარებაში. სწორად და გონივრულად გამოყენებული ეკონომიკური დიპლომატია ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ უსაფრთხოებას, ზრდას და საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობას. იგი მიმართულია გრძელვადიანი ეკონომიკური ინტერესების დაცვასა და გაძლიერებაზე, საერთაშორისო ურთიერთობებში ქვეყნის ეკონომიკური პოზიციების გაძლიერებასა და შიდა ეკონომიკის დაცვაზე. ეკონომიკური დიპლომატია მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია ეროვნული ეკონომიკის თანამედროვე გამონეწევებთან ადაპტაციისთვის.

ნაშრომის მიზანია საქართველოს ეკონომიკური დიპლომატიის, როგორც სტაბილური ეკონომიკური უსაფრთხოების ხელშემწყობი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტის შეფასება და მისი ეფექტიანი გამოყენების რეკომენდაციების შემუშავება.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური დიპლომატია, ეკონომიკური უსაფრთხოება, ეროვნული უსაფრთხოება, საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობა, საერთაშორისო ვაჭრობა.

თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაში დინამიურმა და სწრაფად ცვალებადმა პროცესებმა, გლობალიზაციამ და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარებამ ახალი საფრთხეები და გამოწვევები გააჩინა. ამიტომ წინა პლანზე წამოიწია ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური დიპლომატიის საკითხებმა.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ეკონომიკური დიპლომატიის არსთან დაკავშირებით აზრთა სხვადასხვაობაა. კერძოდ, ეკონომიკური დიპლომატია განიხილება, როგორც ეკონომიკური ფენომენი (Sharov, 2019); სახელმწიფოს კონკურენტუნარიანობაზე გავლენის პოლიტიკური ასპექტი (Mamalyga, 2019); ინსტრუმენტი, რომელიც გავლენას ახდენს საერთაშორისო ვაჭრობაზე (Ashe & Varin, 2019; Chokhan, 2021); ანტიკრიზისული ინსტრუმენტი, ეკონომიკური და პოლიტიკური გა-

დანყვეტილებების განხორციელების საშუალება (Mamalyga, 2019; Sharov, 2019); ეროვნული უსაფრთხოების მექანიზმი (Schmidt & Tauber, 2015; Weiss & Brauer, 2016; Wolf, 2017); საფრთხეების თავიდან აცილებისა და სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოების დაუცველობის შემცირების საშუალება (Bergeik & Muns, 2017; Hornung & Wagner, 2016;), ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის გარანტია (Levchenko & Antonova, 2018).

2019-2022 წლების საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიაში აღნიშნულია, რომ აქტიური ეკონომიკური დიპლომატია ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური ამოცანების შესრულების მნიშვნელოვან მექანიზმს წარმოადგენს და ქვეყნის კეთილდღეობასა და მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას უწყობს ხელს (<https://mfa.gov.ge/Foreign-Policy-Strategy>).

ამგვარად, ეკონომიკური დიპლომატია არის სახელმწიფოების მიერ ეკონომიკური ინტერესების წარმოჩენის, მხარდაჭერისა და დაცვის ინსტრუმენტი საერთაშორისო ურთიერთობებში.

ეკონომიკური დიპლომატია შესაძლებელს ხდის პარტნიორებთან ეკონომიკური კონფლიქტებისა და დავების მოგვარებას მოლაპარაკებების, არბიტრაჟის, სანქციებისა და სხვა მშვიდობიანი საშუალებებით, რაც ხელს უშლის დაძაბულობის ესკალაციას და ინარჩუნებს სტაბილურობას. ეკონომიკური დიპლომატია, ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოებისა და ეკონომიკური ზრდის დაცვის ძლიერი ინსტრუმენტია. იგი, როგორც საჯარო ადმინისტრირების მექანიზმი, ხელს უწყობს სახელმწიფოს კონკურენტუნარიანობის ზრდას.

ეკონომიკურ დიპლომატიას, როგორც ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვის ინსტრუმენტს, აქვს თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები.

ეკონომიკური დიპლომატიის უპირატესობებს შორის შეიძლება გამოიყოს შემდეგი: იგი ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას სავაჭრო შესაძლებლობების გაფართოებით, უცხოური ინვესტიციების, ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების მოზიდვით; საშუალებას აძლევს ქვეყნებს მონაწილეობა მიიღონ მსოფლიო ეკონომიკის რეგულირებაში რეგიონულ და გლობალურ ორგანიზაციებში მონაწილეობის გზით, ხელს უწყობს პარტნიორებთან ეკონომიკური კონფლიქტებისა და დავების თავიდან აცილებას მოლაპარაკებების, არბიტრაჟის, სანქციებისა და სტაბილურობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სხვა საშუალებების მეშვეობით, საშუალებას იძლევა გაიზარდოს ქვეყნის ავტორიტეტი და პრესტიჟი საერთაშორისო ასპარეზზე, წარმოაჩინოს მისი ეროვნული ბრენდი, კულტურა და ღირებულებები.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ეკონომიკური დიპლომატია მოითხოვს მაღალკვალიფიციურ, პროფესიონალ ეკონომიკურ დიპლომატებს, რომლებსაც უნდა ჰქონდეთ შესაბამისი ცოდნა საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების, სამართლის, ფინანსების, ვაჭრობის, ინვესტიციების, ინოვაციების და ა.შ. სფეროში.

ეკონომიკური დიპლომატია და ეკონომიკური უსაფრთხოება ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული ცნებებია და მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ქვეყნის სტაბილურობასა და განვითარებაში. სწორად და გონივრულად გამოყენებული ეკონომიკური დიპლომატია ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ უსაფრთხოებას, ზრდას და საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობას.

თანამედროვე მეცნიერებს ეკონომიკური უსაფრთხოების შესახებ სხვადასხვა მოსაზრებები გააჩნიათ. კერძოდ, ეკონომიკური უსაფრთხოება არის უსაფრთხოების განსხვავებული ფორმა, რომელიც მიზნად ისახავს მინიმალური ზიანის მიყენებას ეკონომიკური ღირებულებების ნაკრებისთვის (Baldwin, 1997); ეკონომიკური უსაფრთხოება წარმოადგენს პოლიტიკურ-ეკონომიკური სუბიექტის სტრუქტურული მთლიანობისა და კეთილდღეობის მომტანი შესაძლებლობებისა და ინტერესების დაცვას სხვადასხვა რისკებისა და საფრთხეების კონტექსტში, რომლებიც მას ემუქრება (Freeman & Bartels, 2004); ეკონომიკური უსაფრთხოება არის საწარმოს მდგომარეობა, რომელსაც ახასიათებს მისი ფუნქციონირების უნარი, რათა მიაღწიოს მიზნებს არსებულ გარე

პირობებში და მათი შეცვლა გარკვეულ ფარგლებში. ეკონომიკური აგენტების ეკონომიკური უსაფრთხოება უზრუნველყოფს შესაბამის პირობებს ეკონომიკური საქმიანობის სტაბილურობისთვის წარმოების, გაცვლის, განაწილებისა და მოხმარების ყოველი ციკლის განმავლობაში (Ioan-Franc & Diamescu, 2010); ეკონომიკური უსაფრთხოება განისაზღვრება, როგორც სახელმწიფო ეკონომიკის ფუნქციონირება, შედარებით დაბალანსებული ენდოგენური და ეგზოგენური თვალსაზრისით, სადაც ბალანსის დარღვევის წარმოქმნილი რისკები დაცულია საზოგადოების ცხოვრების განსაზღვრული და დამტკიცებული ორგანიზაციული და სამართლებრივი სტანდარტებისა და პრინციპების ფარგლებში (Wysokińska & Raczkowski, 2013) ეკონომიკური უსაფრთხოება ბიზნესის მენეჯმენტის კონტექსტში არის უნარი მენეჯმენტმა ადეკვატურად უპასუხოვს რისკის ფაქტორების საფრთხეს, მათ შორის შიდა სისუსტეებს, გამოიყენოს გამოუყენებელი რესურსები ეფექტური ფუნქციონირებისთვის (Artemenko, 2016); ეკონომიკური უსაფრთხოება გულისხმობს სისტემას, რომელიც უზრუნველყოფს ეკონომიკის ჯანსაღი ფუნქციონირების მიზნით რესურსებზე წვდომის უზრუნველყოფას, რისკების აცილებას, საფრთხეების დადგენას და ადეკვატურ რეაგირებას, რაც გამოიწვევს როგორც მოსახლეობის, ასევე წარმოებისა და მთლიანად ქვეყნის ეკონომიკურ მდგრადობას (ჩიტიშვილი, 2025).

აქედან გამომდინარე, ეკონომიკური უსაფრთხოება განაპირობებს მოსახლეობის კეთილდღეობისა და ცხოვრების დონის ამაღლებას; ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფას; ერთიანი ეკონომიკური სივრცის შენარჩუნებას; ეკონომიკური ეფექტიანობისა და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას; სახელმწიფოს ინტეგრაციას მსოფლიო ეკონომიკაში; ეკონომიკის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების მიღწევას.

სახელმწიფო გავლენას ახდენს ეკონომიკურ დიპლომატიაზე საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირებითა და განხორციელებით, რომელიც მოიცავს შემდეგ ასპექტებს. სახელმწიფო ამყარებს სავაჭრო ურთიერთობებს სხვა ქვეყნებთან, რაც გულისხმობს საერთაშორისო ხელშეკრულებების დადებას, საბაჟო ტარიფების, ლიცენზიების, კვოტების, სანქციების და იმპორტისა და ექსპორტის რეგულირების სხვა ზომების გამოყენებას. სახელმწიფო უზრუნველყოფს უცხოური ინვესტიციების, ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების მოზიდვას, რაც ხელს უწყობს ეროვნული ეკონომიკის მოდერნიზაციას და დივერსიფიკაციას, პროდუქციის კონკურენტუნარიანობისა და ხარისხის გაუმჯობესებას. სახელმწიფოს წარმომადგენლები მონაწილეობენ საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და ინტეგრაციული ასოციაციების მუშაობაში, რაც უზრუნველყოფს მსოფლიო ვაჭრობის სარგებლის მიღებას, პროდუქციის სტანდარტიზაციას, საკუთარი ინტერესების დაცვას გლობალიზაციის პირობებში. სახელმწიფო ასევე ზრუნავს პარტნიორებთან ეკონომიკური კონფლიქტებისა და დავების მოგვარებაზე მოლაპარაკებების, არბიტრაჟის, მედიაციისა და სხვა მშვიდობიანი საშუალებების მეშვეობით. ყალიბდება ქვეყნის დადებითი იმიჯი საერთაშორისო ბაზარზე, ხელშეწყობის პროცესშია მისი ბრენდი, კულტურა და ღირებულებები.

საქართველოს ეკონომიკური დიპლომატია რეგიონული და გლობალური ეკონომიკური კავშირების გაძლიერებას და შიდა სტაბილურობის უზრუნველყოფას ემსახურება, რაც ქვეყნის მდგრად განვითარებას უწყობს ხელს.

საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკის გაძლიერება და ექსპორტის ზრდა ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების და მდგრადი განვითარების მნიშვნელოვანი ფაქტორია.

იმპორტზე დამოკიდებულების შემცირების და ექსპორტის გაძლიერებისთვის აუცილებელია: ახალი ბაზრების ძიება – გაფართოება აზიის, ახლო აღმოსავლეთის და აფრიკის მიმართულებით; იმპორტის ჩანაცვლების პოლიტიკა – ადგილობრივი წარმოების ხელშეწყობა; საწარმოო ინფრასტრუქტურის განვითარება – თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა და ადგილობრივი ბიზნესის მხარდაჭერა.

საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობის ერთ-ერთი ქვაკუთხედი. ენერგეტიკული დამოუკიდებლობის უზრუნველსაყოფად საჭიროა მრავალფეროვანი და მდგრადი სტრატეგია. საქართველოს აქვს ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაუმჯობესებით ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების ამაღლების და ეკონომიკური კეთილდღეობის ზრდის პოტენციალი, რაც, რა თქმა უნდა, რაციონალური ეკონომიკური დიპლომატიის განხორციელებითაა შესაძლებელი.

საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოება, ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაზე დაყრდნობით, უკავშირდება საქართველოს სატრანსპორტო დერეფნის ფუნქციის გააქტიურებას, ენერგეტიკული დიპლომატიის წარმოებას გადაწყვეტილების მიმღებ ქვეყნებთან და შესაძლებლობების მაქსიმალურად ათვისებას. საქართველოს, თავისი გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე, დღეს აქვს შანსი, გახდეს ელექტროენერგეტიკული ჰაბი. ამისათვის, ქვეყანამ ტრანზიტული ქვეყნის უპირატესობები უნდა გამოიყენოს. ის უნდა გახდეს ელექტროენერგიის გარდამქმნელი და ტრანზიტის ქვეყანა. საქართველოს ტრანსკავკასიური ელექტროენერგეტიკული ჰაბის ფუნქცია მნიშვნელოვნად გაძლიერდება შავი ზღვის ფსკერზე მოსაწყობი მაღალი ძაბვის გადამცემი ქსელის პროექტის განხორციელებით (ერქომაიშვილი, ხურცია, 2023).

ენერგეტიკული პოლიტიკის უმთავრესი პრიორიტეტი ეკოლოგიურად სუფთა წყალბადის უპირატესი ხელშეწყობაა. იგი მომავლის ინოვაციური პროექტი და ტრადიციული, წიაღისეული საწვავის კონკურენტული ალტერნატივაა. ენერგეტიკული სისტემის დაბალანსებისათვის ძალზედ მნიშვნელოვანია „მწვანე წყალბადის“ ტექნოლოგიის განვითარება, მისთვის საჭირო ინფრასტრუქტურის შექმნა. საქართველო, საკუთარი განახლებადი ენერგიის პოტენციალით და ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობით, მნიშვნელოვანი ეკონომიკური, პოლიტიკური და უსაფრთხოების, სარგებლის მიღებას ითვისისწინებს როგორც საკუთარი რესურსების განვითარებით, ასევე სხვა ქვეყნებიდან ტრანზიტის ხელშეწყობით.

საქართველოს, მოხმარებულ მთლიან ენერგიაში განახლებადი ენერგიის წილი 21,2 %-ია. საქართველოში 2023 წელს 2022 წელთან შედარებით აღნიშნული მაჩვენებელი უმნიშვნელოდ, მაგრამ მაინც შემცირებულია

საქართველოს განახლებადი ენერგიის პროექტების განვითარების დიდი, აუთვისებელი პოტენციალი გააჩნია. მას აქვს რესურსი, მსოფლიო ბაზარზე მწვანე წყალბადით წარსდგეს. ქვეყანაში ამ მიმართულებით მუშაობა, ჯერ კიდევ, პანდემიამდე დაიწყო. შემდეგ, კოვიდ 19-ის გავრცელებამ პროცესი შეაფერხა, მოგვიანებით მუშაობა ისევ განახლდა და გერმანიის რეკონსტრუქციის საკრედიტო ბანკთან (KfW) აქტიური თანამშრომლობით საქართველოში საპილოტე პროექტის დაწყების იდეა გაჩნდა.

მნიშვნელოვანია ლოგისტიკისა და ინფრასტრუქტურის განვითარება: ტრანსპორტის და სატრანზიტო ქსელის გაფართოება – ანაკლიის პორტი, რკინიგზა, გზების მოდერნიზაცია. გადამზიდავების სისტემის ოპტიმიზაცია – ეფექტური ლოჯისტიკა ხელს შეუწყობს საერთაშორისო ექსპორტს. საბაჟო პროცედურების გამარტივება – სწრაფი და გამჭვირვალე სავაჭრო ოპერაციები. ქართული სატრანსპორტო გადამზიდავი კომპანიები, რომელთაც არ გააჩნიათ შესაბამისი ტექნიკური ბაზა, კონკურენციას ვერ უწევს საერთაშორისო გადამზიდავ სატრანსპორტო საშუალებებს. აღნიშნულის გამო კომპანიები ძირითადად შიდა სატრანსპორტო გადაზიდვებს ასრულებენ. საერთაშორისო და რეგიონული სატრანსპორტო სისტემების ინტეგრაცია ხელს შეუწყობს ქართული გადამზიდავი კომპანიების ადაპტირებას კონკურენტულ გარემოში და მათ ჩართვის გაფართოებას საერთაშორისო გადაზიდვებში (Kharashvili et al, 2021)

საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკის მნიშვნელოვანი პრიორიტეტი მაკროეკონომიკური სტაბილურობის განმტკიცება საგადასახადო ადმინისტრირების გაუმჯობე-

სებისა და გამარტივების, ფისკალური მდგრადობის შენარჩუნებისთვის საბიუჯეტო დეფიციტის თანამიმდევრული შემცირების, კონსერვატიული ფისკალური და ჯანსაღი მონეტარული პოლიტიკის გატარების, ინფლაციის მინიმალური დონის მიღწევისა და შენარჩუნების, საჯარო ხარჯების შემცირებისა და სახელმწიფო ვალის მინიმიზაციის გზით.

დასკვნა და რეკომენდაციები

საქართველოს უსაფრთხოების პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებებიდან ერთერთია ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკა.

სახელმწიფოები კვლავ რჩებიან ეკონომიკური დიპლომატიის მთავარ აქტორებად, სახელმწიფო იყენებს რიგ სამართლებრივ და ეკონომიკურ ინსტრუმენტებს საერთაშორისო სივრცეში თავისი ეკონომიკური ინტერესების დასაცავად და ხელშესაწყობად.

მნიშვნელოვანია მუშაობის გაგრძელება საერთაშორისო ორგანიზაციებთან. სხვადასხვა პროფილურ საერთაშორისო და რეგიონულ ორგანიზაციებში საქართველოს ინტერესების დაცვა, ასევე სხვადასხვა ინიციატივების ინიცირება და მხარდაჭერა. საერთაშორისო ორგანიზაციების, ფორუმების, მულტინაციონალური კორპორაციების ფილიალების, წარმომადგენლობების, რეგიონული ცენტრების საქართველოში დაფუძნება-განთავსების ხელშეწყობა.

აუცილებელია ორმხრივი ეკონომიკური ურთიერთობების ხელშეწყობა. აქტიური მონაწილეობა სამთავრობათაშორისო ეკონომიკურ კომისიებსა და ბიზნეს ფორუმებში. რეგიონების დამეგობრების პროცესის ხელშეწყობა.

უცხოური საინვესტიციო კაპიტალის მოზიდვა, ასევე უცხოურ საქმიან წრეებთან აქტიური კავშირები, მათი ქართული ბიზნესის წარმომადგენლებთან თანამშრომლობისა და ბიზნეს დელეგაციების ვიზიტების ხელშეწყობა, უცხოეთში საინვესტიციო ფონდებთან, ბიზნეს-საკონსულტაციო ცენტრებთან, სავაჭრო-სამრეწველო პალატებთან, ბიზნეს ასოციაციებთან და სხვა მსგავს ორგანიზაციებთან თანამშრომლობა.

საერთაშორისო არენაზე საქართველოს საინვესტიციო შესაძლებლობებისა და ხელსაყრელი ბიზნეს-გარემოს წარმოჩენა. უცხოურ მასმედიაში საქართველოსთან დაკავშირებული ინფორმაციის პერიოდულად გავრცელება (ქვეყნის საინვესტიციო და ბიზნეს გარემოს შესაძლებლობების შესახებ).

აუცილებელია ქართული ბიზნესის მხარდაჭერა. საერთაშორისო ბაზრებზე ქართული პროდუქციის პოზიციების გამყარება, პრეფერენციული საექსპორტო პირობების შექმნა და საექსპორტო ბაზრების დივერსიფიცირება, ქართული ღვინისა და სხვა პროდუქციის პოპულარიზაცია. საზღვარგარეთ გამოფენებში, ფორუმებსა და სხვა ბიზნეს ღონისძიებებში მონაწილეობა. საქართველოს, როგორც ტურისტული ქვეყნის იმიჯის განმტკიცება და სექტორული ტურიზმის (ბიზნეს და საკონვენციო ტურიზმის, ახალგაზრდული ტურიზმი, სარეკრეაციო ტურიზმი, ეკოტურიზმი, ღვინის ტურიზმი, ბალნეოლოგიური და კლიმატური ტურიზმი და სხვა) განვითარების ხელშეწყობა.

უცხოეთში ქართული ბიზნეს სუბიექტების უფლებების დაცვა და მათი საქმიანობის ხელშეწყობა. ინტელექტუალური საკუთრებისა და ქართული სავაჭრო ნიშნების დაცვა. პრიორიტეტული იქნება ეკონომიკის ისეთი თანამედროვე დარგების განვითარების ხელშეწყობა, როგორიცაა მაღალტექნოლოგიური დარგები და ციფრული ეკონომიკა.

მნიშვნელოვანია ევროკავშირთან, ამერიკის შეერთებულ შტატებთან და რეგიონის ქვეყნებთან ჯანსაღი ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარება, მათ შორის, თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმების მეშვეობით, რაც რაციონალური ეკონომიკური დიპლომატიით მიიღწევა.

ლიტერატურა

1. ერქომაიშვილი გ., ხურცია ლ., (2023) საქართველოში ენერგეტიკული ჰაბის ფორმირების წინამძღვრები და განვითარების პერსპექტივები. ჟ. ეკონომიკა და ბიზნესი, №2.
2. ერქომაიშვილი გ., (2024) მწვანე წყალბადის წარმოების პოტენციალი და მისი როლი ენერგეტიკული რესურსების რაციონალური გამოყენებისათვის საქართველოში. IX საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“. თსუ, 1 ნოემბერი
3. ჩიტიშვილი ნ. (2025) ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკა: თეორია და პრაქტიკა, თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“
4. 2019-2022 წლების საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია
5. Assche, A. & Warin, T. (2019), Global alue Chains and Economic Diplomacy, AIB Insights, 19(1). <https://doi.org/10.46697/001c.16817>
6. Artemenko L. (2016) – The System of Enterprise Economic Security: International and Ukrainian Content, Kyev;
7. Baldwin D. A. (1997) – *The concept of security, Review of International Studies*;
8. Bergeijk, P. & Moons, S. (2017), Does economic diplomacy work? Ameta-analysis of its impact on trade and inestment, The World Economy, 40(2). <https://doi.org/10.1111/twec.12392>
9. Chohan, U. W. (2017). Economic diplomacy as a subject and research agenda: Practical, conceptual and methodological issues. Global Strategis, 11(1), 1–16.
10. Chohan, Usman W. Economic Diplomacy: A Reiew (January 7, 2021).
11. Erkomaishvili, G. Green Economy and Environmental Protection Economic Policy Challenges in Georgia. World Academy of Science, Engineering and Technology. International Journal of Economics and Management Engineering Vol:18, No: 06, 2024
12. Freeman, N. J.,& Bartels, F. L. (2004)- The future of foreing investment in Southeast Asia;
13. Galaziuk, N., & Zelinska, O. (2024). Economic diplomacy in the system of supporting Ukraine’s foreign economic activity. Economic Forum, 14(4), 8-21. doi: 10.62763/ef/4.2024.08.
14. Hrushynska, N. M. (2017). Implementation of economic diplomacy in the system of modern international relations: potential of creatiity and traditional approaches]. [Foreign policy and diplomacy: traditions, trends, experience], 24(3), 86–92 [in Ukrainian].
15. Hrytsenko, O. M., & Levchenko, O. V. (2017). Economic diplomacy: essence, Economy and state], (11), 4–9.
16. Jaiswal, K. P. (2016). The nature of economic diplomacy and foreign policy-making. In Economic Diplomacy of India in the 21st Century: Challenges and Opportunities (pp. 1–19). Springer, Singapore.
17. Levchenko, N. M., & Antonova, L. V. (2018). Ekonomichna dyplomatiia Economic diplomacy as a guarantee of national security of the state, Scientific Bulletin of Polissia], (1(13), Part 2), 136–141. Ioan-Franc V.,& Diamescu M. (2010) – Some Opinions on the Relation Between Security Economy and Economic Security;
18. Mamalyha, O. O. (2019). Transformation of economic diplomacy in international economic relations, Economy and forecasting, (2), 7–23 [in Ukrainian].
19. Schmidt, C., & Tauber, M. (2015). Wirtschaftsdiplomatie als Instrument der Außenwirtschaftspolitik: Eine empirische Analyse am Beispiel Deutscher Auslandsvertretungen.
20. Sharov, O. M. (2019). Ekonomichna dyplomatiia: osnov, problemy ta perspekty. NISD [in Ukrainian].
21. Shevchenko, O. V., & Kuzmin, O. V. (2017). Economic diplomacy of Ukraine: theoretical and practical aspects, Effective economy, (3).

22. Stepanenko, I. V., & Kovalova, I. V. (2016). Economic diplomacy: current state and prospects of development, *Economy and society*, (5), 1050–1055.
23. Kharaishvili E. , Gechbaia B., Erkomaishvili G., Lobzhanidze M. and Natsvlishvili I. Shipping policy of agri-food products and the formation of food markets in Georgia. MATEC Web Conf. Volume 339, International Conference on Sustainable Transport System and Maritime Logistics (ISTSML 2021) Wysokińska A., Raczkowski K. (2013) – *Economic Security in the Context of Sustainability*, Kaunas;
24. Weiss, M., & Brauer, J. (2016). Wirtschaftsdiplomatie und nationale Sicherheit: Die Rolle Deutschlands in der globalen Ordnung.
25. Wolff, E. (2017). Finanz-Tsunami – Wie das globale Finanzsystem uns alle bedroht. 192. ISBN 978-3-00-057533-4.

Economic diplomacy – an important tool for protecting a country's economic security

Gulnaz Erkomaishvili

Associate Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Summary

In the context of globalization, economic diplomacy plays an important role in world trade, investment activities, and research. Its main goal is to increase business opportunities for national companies, minimize barriers, and enhance the competitiveness and development of the national economy. Economic diplomacy is a primary instrument for implementing state foreign economic policy in the areas of trade and investment.

Economic security is of great importance for the protection and enforcement of economic interests, since without adequate economic security, the requirements of economic security (national interests, increasing human well-being) cannot be met.

This article discusses the importance of economic diplomacy as an instrument for protecting a country's economic security. It is emphasized that economic diplomacy and economic security are closely linked and play an important role in a country's stability and development. Properly and wisely implemented economic diplomacy contributes to a country's economic security, growth, and international competitiveness. It aims to protect and strengthen long-term economic interests, strengthen the country's economic position in international relations, and protect the domestic economy. Economic diplomacy is an important tool for adapting the national economy to modern challenges.

The aim of this paper is to evaluate Georgia's economic diplomacy as an important tool for promoting stable economic security and to develop recommendations for its effective use.

Keywords: *economic diplomacy, economic security, national security, international competitiveness, international trade.*

შემოსავლების აღიარების ახალი მოდელი სსბასს 47 -ის მიხედვით

მარიამ ვარდიაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: სტატიაში განხილულია საჯარო სექტორში შემოსავლების აღიარების ახალი მიდგომა სსბასს 47 „შემოსავლების“ საფუძველზე, რომელიც ცვლის მოქმედ სტანდარტებს – სსბასს 9 „შემოსავალი გაცვლითი ოპერაციებიდან“, სსბასს 11 „სამშენებლო კონტრაქტები“ და სსბასს 23 „შემოსავალი არაგაცვლითი ოპერაციებიდან“. აღნიშნული სტანდარტი ეფუძნება ფასს 15-ის პრინციპებს და მიზნად ისახავს შემოსავლების აღიარების უფრო სტრუქტურირებული მიდგომის დანერგვას, რაც უზრუნველყოფს წინა სტანდარტების გამოყენებისას წარმოქმნილი პრაქტიკული სირთულეების აღმოფხვრას და ფინანსური ანგარიშგების პროცესის სრულყოფას. სსბასს 47 მოიცავს ორ სააღრიცხვო მოდელს – სავალდებულო შეთანხმებებითა და სავალდებულო შეთანხმებების გარეშე მიღებული შემოსავლების აღიარებისათვის, რაც საშუალებას აძლევს ერთეულებს ტრანზაქციების ეკონომიკური შინაარსი უფრო ზუსტად ასახონ. სტანდარტი განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებს მავალდებულებელ შეთანხმებაზე, რომლის აღრიცხვა ხორციელდება ხუთსაფეხურიანი აღრიცხვის მოდელის გამოყენებით, რაც ხაზს უსვამს შემოსავლების აღიარებისა და შეფასების ეტაპობრივ მიდგომას. დოკუმენტში განსაზღვრულია შემოსავლის აღიარებისა და შეფასების კრიტერიუმები სხვადასხვა ტიპის ტრანზაქციებისთვის, მათ შორის გადასახადებისთვის, გრანტებისთვის, კაპიტალური ტრანსფერებისთვისა და იძულებითი ოპერაციებისთვის. ნაშრომი მიზნად ისახავს ახალი სტანდარტის თეორიული და პრაქტიკული ასპექტების გაანალიზებას, აგრეთვე მისი როლის შეფასებას საჯარო სექტორის ფინანსური ანგარიშგების ხარისხის, სანდოობისა და გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის პროცესში.

საკვანძო სიტყვები: სსბასს 47, შემოსავლების აღიარება, საჯარო სექტორი, მავალდებულებელი შეთანხმება, შესასრულებელი ვალდებულება.

შესავალი

საჯარო სექტორის ერთეულებში შემოსავლის მიღება შესაძლებელია როგორც გაცვლითი, ასევე არაგაცვლითი ოპერაციებიდან. არაგაცვლითი ოპერაციებიდან მიღებული შემოსავალი წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც ერთეული საზოგადოებას აწვდის საქონელსა და მომსახურებას ყოველგვარი ანაზღაურების გარეშე. გაცვლითი ოპერაციების შემთხვევაში, კი, ერთეული აწვდის საქონელსა და მომსახურებას და სანაცვლოდ იღებს შესაბამისი ღირებულების ანაზღაურებას. ამგვარად, საჯარო სექტორში მნიშვნელოვანი რაოდენობის ტრანზაქციებია დაკავშირებული შემოსავლების აღრიცხვასთან (Vardiashvili, 2019).

გაცვლითი და არაგაცვლითი ოპერაციებიდან წარმოქმნილ შემოსავლების აღრიცხვის პრინციპებს საჯარო სექტორში არეგულირებდა სამი სტანდარტი: სსბასს 9 – შემოსავალი გაცვლითი ოპერაციებიდან; სსბასს 11 – სამშენებლო კონტრაქტები; სსბასს 23 – შემოსავალი არაგაცვლითი ოპერაციებიდან.

ფასს 15 – მა „ამონაგები მომხმარებლებთან გაფორმებული ხელშეკრულებებიდან“ შეცვალა საერთაშორისო ბუღალტრული სტანდარტები – ბასს 18 „შემოსავალი“ და ბასს 11 „სამშენებლო კონტრაქტები“, აგრეთვე მათთან დაკავშირებული ინტერპრეტაციები. ამ ცვლილებამ სტანდარტების საბჭოს შესაძლებლობა მისცა, შეეფასებინა და გადაეხედა სსბასს 9-სა და სსბასს 11-ში არსებულ პრინციპებისთვის, რომლებიც ძირითადად ბასს 18-სა და ბასს 11-ს ეფუძნებოდა.

შემოსავლების აღრიცხვასთან დაკავშირებული საკითხების კონცეპტუალურ ჩარჩოსთან შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად და არსებული სტანდარტების გამოყენებისას წარმოქმნილი პრაქტიკული სირთულეების აღმოსაფხვრელად, 2020 წლის თებერვალში საერთაშორისო სტანდარტების საბჭომ გამოაქვეყნა ორი პროექტი (ED):

- **ED 70** – „შემოსავალი შესასრულებელი ვალდებულებებით“ (Revenue with Performance Obligations);

- **ED 71** – „შემოსავალი შესასრულებელი ვალდებულებების გარეშე“ (Revenue without Performance Obligations).

აღნიშნული პროექტებით გათვალისწინებული იყო განსხვავებული მითითებები იმის მიხედვით, შეიცავდა თუ არა შემოსავლის ტრანზაქცია შესასრულებელ ვალდებულებას. მათი მიზანი იყო საჯარო სექტორში შემოსავლების აღრიცხვისთვის გამოყენებული ბუღალტრული პრინციპებისა და კონცეფციების გაუმჯობესება და დახვეწა (Sabauri, 2018; Vardiashvili, 2025). აღნიშნული პროექტების განხილვის შედეგად, საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება ამ ორი პროექტის გაერთიანებისა და ერთი ახალი სტანდარტის – სსბასს 47 „შემოსავლების“ – შემუშავების შესახებ.

სსბასს 47-ის მიზანია, შემოსავლებთან დაკავშირებული არსებული პრობლემებისა და გამოწვევების მოგვარება მტკიცე კონცეპტუალური ჩარჩოს შექმნის გზით, რაც უზრუნველყოფს შემოსავლების აღიარების თანმიმდევრულობასა და გამჭვირვალობას,

აგრეთვე შემოსავლის აღრიცხვის სისტემის გრძელვადიან მდგრადობას, რათა დადგენილი პრინციპები დარჩეს აქტუალური მომავალშიც – მაშინ, როდესაც შემოსავლის მიღების ფორმები და შესაბამისი შეთანხმებები შეიცვლება (Vardiashvili, 2022; Vardiashvili, 2024).

სტანდარტის ძალაში შესვლის თარიღია 2026 წლის 1 იანვარი, თუმცა დაშვებულია მისი უფრო ადრეული გამოყენება.

შემოსავლების აღრიცხვა

ორი სააღრიცხვო მოდელი. სსბასს 47 დაფუძნებულია ფასს 15-ზე – „ამონაგები მომხმარებლებთან გაფორმებული ხელშეკრულებებიდან“. რადგან ზოგიერთ იურისდიქციაში საჯარო სექტორის სუბიექტებს შესაძლოა არ ჰქონდეთ იურიდიული კონტრაქტების დადების უფლება, საბჭომ მიიღო გადაწყვეტილება, რომ ამ სტანდარტში წარმოდგენილი ყოფილიყო ორი სააღრიცხვო მოდელი, რომლებიც ეფუძნება მავალდებულებელ შეთანხმებებთან დაკავშირებულ შესასრულებელ ვალდებულებებს.

სსბასს 47 მოიცავს დეტალურ მითითებებს სუბიექტისთვის, რათა განსაზღვროს, რომელი სააღრიცხვო მოდელი გამოიყენოს.

მავალდებულებელ შეთანხმების კონცეფცია ფართოდ გამოიყენება სსბასს-ის ლიტერატურაში და წარმოადგენს საჯარო სექტორის შემოსავლების აღრიცხვის ერთ-ერთ ძირითად პრინციპს.

მავალდებულებელი შეთანხმება მხარეებს ანიჭებს როგორც უფლებებს, ისე ვალდებულებებს. შესაბამისად, ორგანიზაციას აუცილებლად უნდა ჰქონდეს გარანტირებული უფლება და გარანტირებული ვალდებულება.

სუბიექტი იყენებს პროფესიულ მსჯელობას და ითვალისწინებს ყველა შესაბამის ფაქტორს თავის იურისდიქციაში და კონკრეტულ ტრანზაქციაში, რათა შეაფასოს, არსებობს თუ არა შესასრულებელი ვალდებულება, რომელიც შეიძლება წარმოიშვას:

- სხვადასხვა მექანიზმის საშუალებით, რომლებიც უზრუნველყოფს მხარეების პასუხისმგებლობას თითოეული ვალდებულების შესრულებაზე;

- საჯარო სექტორში – სამართლებრივი ან ეკვივალენტური საშუალებებით.

შემოსავალი ტრანზაქციებიდან მავალდებულებელი შეთანხმებების გარეშე. საჯარო სექტორში შემოსავლების ტრანზაქციების მნიშვნელოვანი ნაწილი, წარმოიქმნება მავალდებულებელი შეთანხმებების გარეშე, მაგალითად, შემოსავლები გადასახადებიდან.

ტრანზაქციებში, სადაც მავალდებულებელი შეთანხმება არ არსებობს, სუბიექტს არ აქვს არც შესასრულებელი უფლება და არც შესასრულებელი ვალდებულება.

მაგალითად, შემონირულობის შემთხვევაში, როდესაც ერთეული ვერ აიძულებს რესურსის მომწოდებელს (დონორს) სავალდებულო გადახდაზე და თავადაც არ არის ვალდებული დააბრუნოს შემონირულობა ან გამოიყენოს იგი კონკრეტული მიზნით.

შეთანხმება შეიძლება შეიცავდეს მავალდებულებელი უფლებას, მაგრამ არამავალდებულებელი ვალდებულებას და პირიქით. მაგალითად, საშემოსავლო გადასახადების შემთხვევაში, როდესაც ერთეულს (ეროვნულ მთავრობას) შეუძლია გადასახადის გადამხდელისგან გადახდის მოთხოვნა, მაგრამ არ აქვს ვალდებულება გამოიყენოს მიღებული საგადასახადო შემოსავალი კონკრეტული მომსახურების გასაწევად გადასახადის გადამხდელისთვის.

სუბიექტი განსაზღვრავს, აკმაყოფილებს თუ არა შეთანხმებაში არსებული უფლებები აქტივის აღიარების კრიტერიუმებს, ხოლო ვალდებულებები – ვალდებულების არსებობა, რომელიც დაკავშირებულია რესურსების მიღებასთან ან მიღების უფლებასთან, გავლენას ახდენს შემოსავლის აღიარების დროის განსაზღვრაზე (Vardiashvili & Maisuradze, 2017; Sabauri, Vardiashvili & Maisuradze, 2022). ეს სააღრიცხვო მოდელი აგვარებს იმ პრობლემებს, რომლებიც წარმოიქმნება არაგაცვლითი ოპერაციებიდან. ტრანზაქციებიდან მიღებული რესურსები, რომლებიც აღიარებულია აქტივად მავალდებულებელი შეთანხმების არარსებობის შემთხვევაში, უნდა ჩაითვალოს შემოსავალად, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ამავე მიღებასთან მიმართებით სუბიექტი აღიარებს შესაბამის ვალდებულებას. შემოსავლის აღიარების დრო განისაზღვრება არსებული პირობების ხასიათით და მათი შესრულების ხარისხით. მაგალითად, თუ ტრანზაქციის პირობის მიხედვით სუბიექტს ევალება მესამე მხარეებისათვის საქონლის ან მომსახურების მიწოდება, ან აუთვისებელი სახსრების დაბრუნება ტრანსფერის განმახორციელებელ ერთეულთან, შემოსავალი აღიარებულ უნდა იქნას მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც საქონელი ან მომსახურება ფაქტობრივად მიენიჭება (IPSAS 23).

შემოსავლის ფასდება იმ ოდენობით, რამდენითაც იზრდება ერთეულის მიერ აღიარებული წმინდა აქტივები და როდესაც ერთეული არამავალდებულებელი ტრანზაქციის შედეგად აღიარებს აქტივს, იგი ამავე დროს აღიარებს იმავე ოდენობის შემოსავალს, თუ არ არსებობს შესაბამისი ვალდებულების აღიარების მოთხოვნა (Sabauri, Vardiashvili & Maisuradze, 2025; Vardiashvili, 2016).

შემოსავალი ტრანზაქციებიდან მავალდებულებელი შეთანხმებებით – ფასს 15-ის ადაპტაცია. სააღრიცხვო მოდელი შემოსავლისთვის მავალდებულებელი შეთანხმებებით ძირითადად ეფუძნება ფასს 15-ს, თუმცა იგი სპეციალურად ადაპტირებული და გაფართოებულია საჯარო სექტორისათვის.

მოდელი ითვალისწინებს საჯარო სექტორის სპეციფიკას, კერძოდ, სუბიექტებს შორის ტრანზაქციების ბუნებას, რომლებიც ხშირად არ ეფუძვნება კერძო სექტორში გავრცელებულ სტანდარტულ კონტრაქტებს. მოდელი უზრუნველყოფს შემოსავლის აღრიცხვის პრინციპების თანმიმდევრულობას, შესასრულებელი ვალდებულებების იდენტიფიკაციას და შესაბამისი ანგარიშგების სანდოობას (Sabauri, 2024; Vardiashvili, 2018).

საჯარო სექტორისთვის მნიშვნელოვანი ფაქტორები. მიუხედავად იმისა, რომ სსბასს 47-ში შემოსავლების აღრიცხვის მოდელი მავალდებულებელ შეთანხმებებით პრინციპულად ჰარმონიზებულია, ის აფართოებს ფასს 15-ში მოცემულ მიდგომას საჯარო სექტორის ტრანზაქციების განსახილველად. საჯარო სექტორისთვის ადაპტირებული ორი ძირითადი ასპექტია მავალდებულებელი შეთანხმებები და შესასრულებელი ვალდებულებები.

სსბასს 47-ში მოცემული მავალდებულებელი შეთანხმება უფრო ფართოა, ვიდრე ფასს 15-ში მოცემული „კონტრაქტი“, რაც ითვალისწინებს იურიდიულობის დაშვებას, სადაც მთავრობა და საჯარო სექტორის სუბიექტები ვერ დებენ იურიდიულ კონტრაქტებს (სამართლებრივი საშუალებებით აღსასრულებლად), მაგრამ დებენ შეთანხმებებს, რომლებიც არსებითად იგივეა, რაც კონტრაქტები (ეკვივალენტური საშუალებებით აღსასრულებლად).

გარდა ამისა, სსბასს 47 აღიარებს, რომ საჯარო სექტორის ტრანზაქციები ხშირად მოიცავს მესამე მხარის ბენეფიციარებს, რომლებიც შეიძლება იყოს სუბიექტი, ფიზიკური პირი ან ოჯახი, რომლებიც იღებენ ამ საქონელს ან მომსახურებას (Maisuradze & Vardiashvili, 2022).

შესასრულებელი ვალდებულება არის ერთეულის დაპირება მავალდებულებელი შეთანხმების ფარგლებში – ანუ სუბიექტი ან გამოიყენებს შიდა რესურსებს სხვადასხვა საქონლისა თუ მომსახურებისთვის, ან გადასცემს მსგავს საქონელს ან მომსახურებას მყიდველს ან მესამე მხარის ბენეფიციარს.

სსბასს 47-ის თანახმად, „შესასრულებელი ვალდებულება“ უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე ფასს 15 -ში განსაზღვრული „შესასრულებელი ვალდებულება“. მიუხედავად იმისა, რომ ორივე ცნება წარმოადგენს შემოსავლის აღიარებისა და შეფასების საბაზო ერთეულს, შესასრულებელი ვალდებულებები ასევე მოიცავს: (Segotso & Mvunabandi 2024).

- არსებულ ვალდებულებებს, რომლებიც იურიდიულად სავალდებულოა თანაბარი სამართლებრივი მექანიზმებით;
- მოთხოვნებს, რომ ერთეულმა გამოიყენოს რესურსები შიდა საჭიროებებისთვის კონკრეტული საქონლის ან მომსახურების უზრუნველსაყოფად;
- მოთხოვნებს, რომ ერთეულმა გადასცეს განსხვავებული საქონელი ან მომსახურება რესურსის მიმწოდებლის გარდა სხვა მხარეს – მაგალითად, მესამე მხარის ბენეფიციარს.

მავალდებულებელ შეთანხმებაში შესასრულებელი ვალდებულებების იდენტიფიკაცია მავალდებულებელი შეთანხმებებით შემოსავლების აღრიცხვის მოდელის სწორი გამოყენების განუყოფელ ნაწილია. პროცესი მოიცავს შემდეგ ეტაპებს:

1. მავალდებულებელი შეთანხმების იდენტიფიკაცია;
2. შესასრულებელი ვალდებულებების იდენტიფიკაცია;
3. გარიგების ფასის დადგენა;
4. გარიგების ფასის განაწილება შესაბამის ვალდებულებებზე;
5. შემოსავლის აღიარება ვალდებულებების შესრულების შესაბამისად.

მავალდებულებელი შეთანხმების აღრიცხვის მოდელის გამოყენებისათვის სუბიექტის შეთანხმება უნდა აკმაყოფილებდეს გარკვეულ კრიტერიუმებს:

- მხარეებმა უნდა დაამტკიცონ და აიღონ შესაბამისი ვალდებულებები;

- განსაზღვროს თითოეული მხარის უფლებები და გადახდის პირობები;
- კონტრაქტს უნდა ჰქონდეს ეკონომიკური შინაარსი;
- გადასახდელი თანხა უნდა იყოს ანაზღაურებადი.

ხელშეკრულების დადების დროს, ერთეულმა უნდა განსაზღვროს ყველა შესაბამისი სახელშეკრულებო პირობა, რომელიც მოიცავს შესასრულებელ ვალდებულებებს. შემოსავალი აღიარდება ვალდებულების შესრულებისას, გამოყოფილი თანხის ოდენობით.

სსბასს 47 ასევე მოითხოვს, რომ სუბიექტმა განიხილოს, უნდა აღიაროს თუ არა ნებისმიერი უფლება ან ვალდებულება, რომელიც აკმაყოფილებს აქტივის ან ვალდებულების განსაზღვრას, და ნებისმიერი ხარჯი, რომელიც დაკავშირებულია მავალდებულებელ შეთანხმების მიღებასთან ან შესრულებასთან (Kvatashidze & Sabauri 2019; Vardiashvili, 2024).

შემოსავლის შეფასება. სუბიექტი აფასებს შემოსავალს ტრანზაქციის ანაზღაურების მიხედვით, რაც წარმოადგენს იმ რესურსების ოდენობას, რომლის მიღებასაც სუბიექტი ვარაუდობს, როგორც კომპენსაციას შესასრულებელი ვალდებულების შესრულებისთვის. ტრანზაქციის ანაზღაურების განსაზღვრა შესაძლოა რთული იყოს რიგი ფაქტორების გამო, მათ შორის:

- ცვალებადი ანაზღაურება;
- მნიშვნელოვანი დაფინანსების კომპონენტის არსებობა;
- არაფულადი ანაზღაურება.

ტრანზაქციის მთლიანი ღირებულება ნაწილდება ხელშეკრულებაში მითითებულ თითოეულ შესასრულებელ ვალდებულებაზე, ჩვეულებრივ, მათი ფარდობითი ღირებულების საფუძველზე. საქონლის ან მომსახურების ღირებულება, რომელიც გამოიყენება შიდა მიზნებისთვის ან ცალკე მიენოდება მომხმარებელს ან მესამე მხარეს, განისაზღვრება მისი რეალური ღირებულებით (Sabauri, Vardiashvili, & Maisuradze, 2023).

სტანდარტი ასევე ადგენს პრინციპებს შემოსავლებთან დაკავშირებული ტრანზაქციების ნებისმიერი აქტივისა და ვალდებულების შესაფასებლად, რაც უზრუნველყოფს ანგარიშგების სანდოობასა და თანმიმდევრულობას (Vardiashvili, Maisuradze & Chitadze, 2022).

სსბასს 47 ასევე მოიცავს მნიშვნელოვან რაოდენობას დამატებით დებულებებს, რომლებიც განმარტავს ნატურით მომსახურების, იძულებითი და კაპიტალური ტრანსფერების აღრიცხვის პრინციპებს (Vardiashvili, 2018).

სსბასს 47-ის უპირატესობები. სსბასს 47 განსაზღვრავს შემოსავლების აღრიცხვის ერთიან ნესებს საჯარო სექტორისთვის, რომელმაც:

1. აღმოფხვრა ძველი, მოქმედი შემოსავლების სსბასს-ების გამოყენებისას არსებული პრობლემები და შესაბამისობაში მოიყვანა კონცეპტუალურ ჩარჩოთი განსაზღვრულ პრინციპებთან;
2. შემოსავლის აღიარებისა და შეფასების უფრო მყარი და ობიექტური მიდგომის შემოღების გზით, გაზარდა გამჭვირვალობა შემოსავლებთან დაკავშირებულ ტრანზაქციებთან მიმართებაში;
3. გააუმჯობესა გამჟღავნების მოთხოვნები, რაც უზრუნველყოფს მომხმარებლებისთვის სანდო და პრაქტიკულად სასარგებლო ინფორმაციას.

დასკვნა

სსბასს 47 წარმოადგენს მნიშვნელოვან წინგადადგმულ ნაბიჯს საჯარო სექტორში შემოსავლების აღრიცხვის სისტემის განვითარებაში. ახალი სტანდარტი აერთიანებს და ცვლის ადრე მოქმედ სსბასს 9-ის, სსბასს 11-ის და სსბასს 23 -ის დებულებებს, ამავდროულად ეფუძნება ფასს 15-ის პრინციპებს, რომლებიც ადაპტირებულია საჯარო სექტორის სპეციფიკის შესაბამისად.

სსბასს 47-ში შემოღებული ორმაგი სააღრიცხვო მოდელი – მავალდებულებელ შეთანხმებებითა და მათ გარეშე შემოსავლების აღიარებისათვის – იძლევა მეტ მოქნილობას და უზრუნველყოფს ტრანზაქციების ეკონომიკური შინაარსის უფრო ზუსტ ასახვას. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება „შესასრულებელი ვალდებულების“ ცნების დანერგვას, რაც ასახავს საჯარო სექტორის ტრანზაქციების მრავალფეროვნებას და აძლიერებს ანგარიშგების გამჭვირვალობას. სტანდარტის პრაქტიკული განხორციელება ხელს შეუწყობს ფინანსური ინფორმაციის სანდოობის, შედარებადობისა და რელევანტურობის ზრდას, ამასთანავე შეამცირებს ინტერპრეტაციულ გაურკვევლობებს შემოსავლების აღრიცხვაში. შედეგად, სსბასს 47 კმნის ერთიან და გამართულ ჩარჩოს, რომელიც ხელს შეუწყობს საჯარო სექტორის ანგარიშგების ხარისხის გაუმჯობესებას და საერთაშორისო ბუღალტრული სტანდარტების კონცეპტუალურ ჩარჩოსთან შესაბამისობის მიღწევას (Sabauri & Kvatashidze 2022).

ლიტერატურა

1. Vardiashvili, M. (2025). *Measurement of non-financial assets at current operational value. Finance, Accounting and Business Analysis*, 109–117. Retrieved from <http://faba.bg>
2. Vardiashvili, M. (2024). *Review of measurement-related changes in International Public Sector Accounting Standards (IPSAS). Economics and Business*, 16(3), 42–48. <https://doi.org/10.52340/eab..>
3. Sabauri, L., Vardiashvili, M., & Maisuradze, M. (2022). *Methods for measurement of progress of performance obligation under IFRS 15. Ecoforum Journal*. Retrieved from <https://ecoforumjournal.ro/-index.php/eco/article/view/1762>
4. Vardiashvili, M. (2022). *Some issues of accounting for long-term contracts*. Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, 103–105. Retrieved from https://www.researchgate.net/-publication/365451570_SOME_ISSUES-OF-ACCOUNTING-FOR-LONG-TERM-CONTRACTS
5. Maisuradze, M., & Vardiashvili, M. (2022). *Some issues of preparation and submission of financial statements in the conditions of COVID-19. Economics and Business*; <https://doi.org/10.56079/20221/4>
6. Vardiashvili, M., & Maisuradze, M. (2022). *COVID-19 pandemic and its impact on revenue recognition*. Retrieved from <https://tsu.ge/assets/media/files/7/siaxle%202022/2022---%20konferencia.pdf>
7. Vardiashvili, M. (2019). *Some issues of measurement of impairment of non-financial assets in the public sector. Journal of Economics and Management Engineering*, 13(5), 521–526.
8. Vardiashvili, M. (2018). *Grants accounting methods in the public and private sectors*. In *Challenges of Globalization in Economics and Business III: International Scientific Conference*. https://www.tsu.ge/ge/faculties/economics/iva0p4-uhldgpf-crj/vf0_ntdykv6dco3bh/d89xtkansnsvabv4
9. Vardiashvili, M. (2018). *Theoretical and practical aspects of impairment of non-cash-generating assets in the public sector entities, according to IPSAS 21. Ecoforum*, 9(1). Retrieved from <https://ecoforumjournal.ro/index.php/eco/article/view/2037/1979>
10. Vardiashvili, M. (2016). *Peculiarities of registration of non-financial assets in Georgia in the period of introduction of IPSAS. III International Scientific and Practical Conference "Strategic Imperatives of Modern Management" (SIMM-2016)*. Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, 84–88. Retrieved from https://feu.kneu.edu.ua/ua/confere_nce/IIIkonf/
11. Vardiashvili, M., & Maisuradze, M. (2016). *On reporting the cash flow according to the International Public Sector Accounting Standards*. Retrieved from <http://www.pgie.tsu.ge/contentimage/konferenci-ebi/2016-Konferencia>

12. Vardiashvili, M. (2015). *Aspects of formation of the accounting policy in budgetary organizations. Paata Gugushvili Institute of Economics – International Conference “Actual Problems of Sustainable Development of the National Economy”* (pp. 329–331). Tbilisi.
13. Vardiashvili, M., & Maisuradze, M. (2017). *On recognition and measurement of the revenues according to IFRS 15. Economy & Business: 16th International Conference*, 182–189. Retrieved from <http://www.scientific-publications.net>
14. Vardiashvili, M. (2022). *Methods for measurement of progress of performance obligation under IFRS 15. Ecoforum Journal*. Retrieved from <https://ecoforumjournal.ro/index.php/eco/article/view/1762>
15. Vardiashvili, M., Maisuradze, M., & Chitadze, K. (2022). *Analysis of the impact of IFRS 15 on the recognition of assets from construction contracts*. Retrieved from <https://dspace.tsu.ge/items/-e3dd602b-7a01-4962-81f0-2310654129d72>
16. Sabauri, L., Vardiashvili, M., & Maisuradze, M. (2023). *On recognition of contract asset and contract liability in the financial statements*. Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Paata Gugushvili Institute of Economics.
17. Sabauri, L. (2018). *Approval and introduction of the international financial reporting standards (IFRS) in Georgia: Challenges and perspectives. Journal of Accounting & Marketing*, 7(2).
18. Sabauri, L. (2024). *Internal audit's role in supporting sustainability reporting. International Journal of Sustainable Development & Planning*, 19(5).
19. Kvatashidze, N., & Sabauri, L. (2019). *Issues of accounting for the impairment of financial instruments*.
20. Vardiashvili, M. (2024). *Impact of IPSAS 43 on lease accounting. IX International Scientific Conference “Challenges of Globalization in Economics and Business.”* Retrieved from <https://tsu.ge>
21. Sabauri, L., & Kvatashidze, N. (2022). *Impact of the COVID-19 pandemic on the preparation of financial statements*.
22. Sabauri, L., Vardiashvili, M., & Maisuradze, M. (2025). *Readiness and perceptions of IPSAS 46 “Measurement” implementation in public sector entities: Evidence from Georgia. Preprints*.
23. Jikia, M. (2019). *Some aspects of improving the methodology of economic analysis. Ecoforum*, 5. ISSN 2344-2174.
24. International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB). (2023). *IPSAS 47: Revenue*.
25. International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB). (2018). *IPSAS 23: Revenue from Non-Exchange Transactions (Taxes and Transfers)*.
26. International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB). (2011). *IPSAS 11: Construction Contracts*.
27. International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB). (2010). *IPSAS 9: Revenue from Exchange Transactions*.
28. Segotso, T., & Mvunabandi, J. D. (2024). *A systematic literature review of the challenges of adopting and implementing IFRS for SMEs in South Africa. International Journal of ...*
29. Zhong, B., Soh, W. N., Ong, T. S., & Muhammad, H. B. (2022). *Risk assessment of Haier Group's overseas investment under international financial reporting standards. Frontiers in ...*

A New Revenue Recognition Model under IPSAS 47

Mariam Vardiashvili

Doctor of Economics, Associate Professor

Resume

IPSAS 47 represents a significant step forward in the development of the revenue recognition system in the public sector. The new standard consolidates and replaces the provisions of the previously effective IPSAS 9, IPSAS 11, and IPSAS 23, while being based on the principles of IFRS 15, which have been adapted to the specific characteristics of the public sector.

The dual accounting model introduced by IPSAS 47 – for recognizing revenue from binding arrangements and from transactions without binding arrangements – provides greater flexibility and ensures a more accurate reflection of the economic substance of transactions. Particular importance is attached to the introduction of the concept of a “performance obligation,” which reflects the diversity of public sector transactions and enhances the transparency of financial reporting.

IPSAS 47 establishes a coherent and unified framework that will contribute to improving the quality of public sector reporting and achieving consistency with the conceptual framework of international accounting standards. The practical implementation of the standard will enhance the reliability, comparability, and relevance of financial information, while reducing interpretive ambiguities in revenue recognition.

საქართველოს გეოეკონომიკური ჩართულობა გლობალურ ვაჭრობის ქსელებში

შოთა ვეშაბიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სტატია მიმოიხილავს საქართველოს გეოეკონომიკურ ჩართულობას გლობალურ სავაჭრო ქსელებში, განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა ქვეყნის ლოგისტიკურ პოტენციალს, სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურას, თავისუფალ ვაჭრობის შეთანხმებებს, ძირითადი სავაჭრო პარტნიორების დინამიკას და გლობალური ტენდენციების გავლენას. საქართველოს სტრატეგიული მდებარეობა ევროპასა და აზიას შორის უზრუნველყოფს მნიშვნელოვან ტრანზიტულ როლს, განსაკუთრებით შუა დერეფნის და შავი ზღვის პორტების (ფოთი, ბათუმი) გამოყენებით.

ქვეყნის მონაწილეობა თავისუფალ ვაჭრობის რეჟიმში ევროკავშირთან (DCFTA), EFTA-სთან, ჩინეთთან, თურქეთთან და სხვა პარტნიორებთან ხელს უწყობს ექსპორტის დივერსიფიკაციას, თუმცა ძირითადი საექსპორტო მიმართულებები კვლავ ნედლეულსა და დაბალი ღირებულების პროდუქტებზე არის დამოკიდებული.

კვლევა გამოავლენს საქართველოს გეოეკონომიკურ შესაძლებლობებს, თუმცა ხატავს გამოწვევებს: რეგიონული უსაფრთხოების გარემოს მოწყვლადობას, ინფრასტრუქტურის არასაკმარის ინტეგრაციას, ლოგისტიკური სერვისების გაუმჯობესების საჭიროებას და საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის საკითხებს. კვლევა ეფუძნება ოფიციალურ მონაცემებს, აღწერით მიდგომებს, კომპარატიულ და SWOT-ანალიზს, რაც უზრუნველყოფს ქვეყნის გლობალურ სავაჭრო ქსელებში პოზიციონირების შეფასებას.

საკვანძო სიტყვები: გეოეკონომიკა, გლობალური სავაჭრო ქსელები, საქართველო, ლოგისტიკური ინფრასტრუქტურა, შუა დერეფანი, თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები, კონკურენტუნარიანობა.

შესავალი

თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკა შეიძლება აღინეროს როგორც ოთხ ურთიერთდაკავშირებული ქსელის ერთიანი სისტემა, რომელთაგან თითოეული ასრულებს თავის უნიკალურ ფუნქციას ღირებულების შექმნისა და განაწილების ჯაჭვში. ანუ, გლობალური ეკონომიკა მუშაობს როგორც მრავალსაფეხურიანი ქსელური სტრუქტურა, სადაც ეს ოთხი დონე ერთმანეთზეა დამოკიდებული.

აღნიშნული სისტემის შემადგენლებია: 1. გლობალური სანარმოო ჯაჭვი (GVC) – „ძირითადი ღერძი;“ 2. გლობალური სანარმოო ქსელი (GPN) – „სისტემური ჩარჩო;“ 3. გლობალური მიწოდების ქსელი (GSN) – „ლოგისტიკური ხერხემალი;“ 4. გლობალური სავაჭრო ქსელი (GTN) – „გარემოს და ურთიერთობების გლობალური ბაზარი.“

გლობალური სავაჭრო ქსელი არის საერთაშორისო დონეზე გაფართოებული ვაჭრობა, რომელიც აკავშირებს ქვეყნებს, რეგიონებსა და კომპანიებს. GTN ქმნის იმ ბაზრებს და პოლიტიკურ გარემოს, სადაც დანარჩენი სამი სისტემა (GPN, GVC, GSN) ოპერირებს. ანუ, GTN არის გლობალური ეკონომიკის „გარე სტრუქტურა“. ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ გლობალური ეკონომიკა

ფუნქციონირებს როგორც მრავალდონიანი სისტემა, სადაც: GTN ქმნის გარე ბაზარს; GPN არის სტრატეგიული და ინსტიტუციური ჩარჩო; GVC წარმოადგენს ღირებულების შექმნის მექანიზმს; GSN უზრუნველყოფს პრაქტიკულ, ლოგისტიკურ გამართულობას.

გლობალური სავაჭრო ქსელი მსოფლიო მასშტაბით ერთმანეთთან დაკავშირებული ბაზრები, ქვეყნები, კომპანიები და მომხმარებლებია, რომლებიც ერთმანეთთან საქონელს, მომსახურებას, ინფორმაციასა და რესურსებს ცვლიან. ანუ, ეს არის სამყაროს მასშტაბით შექმნილი ურთიერთობების სისტემა, სადაც ქვეყნები ერთმანეთს აწვდიან რესურსებს, ტექნოლოგიებს და მომსახურებას, რის შედეგადაც იქმნება საერთო ეკონომიკური და გარემოსდაცვითი ბალანსი.

საქართველო, როგორც ევრაზიული სატრანსპორტო და სავაჭრო კორიდორების გადაკვეთის წერტილი, მნიშვნელოვან გეოეკონომიკურ როლს იძენს თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში. გლობალური სავაჭრო ქსელების დინამიკა, რეგიონული ინტეგრაციის პროცესები და დიდი სახელმწიფოების სტრატეგიული ინტერესები განაპირობებს საქართველოს მზარდ ჩართულობას საერთაშორისო ვაჭრობაში. მოცემულ კვლევაში ანალიზის საგანია საქართველოს გეოეკონომიკური ჩართულობის ფორმები, სტრატეგიული მიმართულებები და გამოწვევები გლობალურ ვაჭრობის სისტემაში. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა ისეთ საკითხებს, როგორიცაა სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება, თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები, ლოგისტიკური ჰაბის ფუნქცია და ქვეყნის პოზიციონირება ახალი ეკონომიკური ძალების კონტექსტში.

თანამედროვე გლობალიზაციის პროცესში სახელმწიფოთა გეოეკონომიკური როლები სულ უფრო მრავალფეროვანი და დინამიკური ხდება. გეოპოლიტიკური მდებარეობისა და სატრანსპორტო პოტენციალის გათვალისწინებით, საქართველო მნიშვნელოვანი ჩართვის პოტენციალს ფლობს გლობალურ ვაჭრობის ქსელებში. მისი სტრატეგიული მდებარეობა – ევროპის, აზიისა და ახლო აღმოსავლეთის დამაკავშირებელ მონაკვეთზე – ქვეყნისთვის ქმნის შესაძლებლობას, ჩამოყალიბდეს რეგიონულ ლოგისტიკურ და სავაჭრო ჰაბად.

საქართველოს მონაწილეობა გლობალურ სავაჭრო პროცესებში უკვე არსებულ ეკონომიკურ შეთანხმებებსა და ინფრასტრუქტურულ პროექტებზე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული. თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები ევროკავშირთან (DCFTA), ჩინეთთან, თურქეთთან და სხვა სტრატეგიულ პარტნიორებთან ასახავს ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკურ კურსს ღია ბაზრებისკენ. ამავდროულად, გრძელდება სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება (მაგალითად, შუა დერეფანი და ანაკლიის პორტი), რაც საქართველოს უნევეს უმნიშვნელოვანეს ფუნქციას გლობალურ ვაჭრობაში.

წინამდებარე კვლევის მიზანია, გამოიკვეთოს საქართველოს გეოეკონომიკური ჩართულობის სტრუქტურა, შეფასდეს არსებული რესურსების გამოყენების ხარისხი და განმარტებულ იქნეს ქვეყნის როლი საერთაშორისო სავაჭრო ქსელების არქიტექტურაში. კვლევაში საფუძვლიანად გაანალიზდება როგორც ქვეყნის გეოეკონომიკური პოტენციალი, ასევე ის ძირითადი ბარიერები, რომლებიც ზღუდავს საქართველოს სრულფასოვან ინტეგრაციას გლობალურ ეკონომიკურ პროცესებში.

აღნიშნული მიზნების მისაღწევად, გამოყენებული იქნება აღრერიტი მდგომის და კომპარატიული ანალიზის მეთოდები, ასევე SWOT ანალიზი, რაც შესაძლებელს გახდის საქართველოს გეოეკონომიკური სტრატეგიის სიღრმისეულად გააზრებას. სტატია დაფუძნებულია ოფიციალურ სტატისტიკურ მონაცემების (საქსტატი, WTO, IMF, UNCTAD) ანალიზზე, რაც კვლევის ემპირიულ შედეგიანობას განაპირობებს.

ძირითადი ტექსტი

დღევანდელ სამყაროში საქართველოს გლობალურ სავაჭრო პროცესებში ინტეგრაციის დინამიკა სულ უფრო მნიშვნელოვანია. ამ კონტექსტში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა იმას, თუ როგორ იყენებს ქვეყანა თავის გეოსტრატეგიულ მდებარეობას ეკონომიკური შესაძლებლობების ზრდისთვის და რა ფაქტორები აფერხებს მის სრულყოფილ ჩართულობას საერთაშორისო სავაჭრო ქსელებში.

ლოგისტიკური პოტენციალი და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა

საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობა – ევროპის, აზიისა და კავკასიის რეგიონის დამაკავშირებელ ზონაში – განსაზღვრავს მის ლოგისტიკურ პოტენციალს, რომელიც განსაკუთრებით მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ე.წ. „შუა დერეფნის“ (Trans-Caspian International Transport Route) ფარგლებში. ქვეყანას გააჩნია მრავალმხრივი სატრანსპორტო რესურსი, მათ შორის: შავი ზღვის პორტები (ფოთი, ბათუმი), საერთაშორისო რკინიგზა (Baku-Tbilisi-Kars), და განვითარებადი საგზაო ქსელი, რომლებიც ხელს უწყობს ტვირთების გატარებას ჩინეთიდან ევროპისკენ და პირიქით.

მიუხედავად გარკვეული წინსვლისა, ინფრასტრუქტურის განვითარების სიჩქარე ჯერ კიდევ ჩამორჩება გლობალური კონკურენტების (მაგ., რუსეთი, თურქეთი, ირანი) ტემპს. ანაკლიის ღრმანყოფანი პორტის პროექტი განიხილება როგორც სტრატეგიული ბიძგი ქვეყნის ლოგისტიკური ჩართულობის გაღრმავებისთვის, თუმცა მისი განხორციელება კვლავ გაურკვეველი რჩება.

თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები და საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკა

საქართველო წარმატებით ახორციელებს ღია სავაჭრო პოლიტიკას და აქტიურად თანამშრომლობს როგორც რეგიონულ, ისე გლობალურ სავაჭრო პარტნიორებთან. ქვეყანა არის ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმების მხარე და თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (DCFTA) მეშვეობით სრულად არის ინტეგრირებული ევროპის შიდა ბაზრის სავალდებულო სტანდარტებში.

ასევე ძალაშია თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები შემდეგ ქვეყნებთან და გაერთიანებებთან: **EFTA** (შვეიცარია, ნორვეგია, ისლანდია, ლიხტენშტეინი); **თურქეთი**; **ჩინეთი**; **უკრაინა**, **სომხეთი**, **მოლდოვა**; **გაერთიანებული სამეფო** (Brexit-ის შემდეგი შეთანხმება).

ამ შეთანხმებებს საქართველოს ექსპორტის დივერსიფიკაციაში მნიშვნელოვანი წვლილი აქვს. მიუხედავად ამისა, ექსპორტის ძირითადი წილი მაინც ორიენტირებულია რამდენიმე ძირითად ბაზარზე, რაც ქვეყნის ეკონომიკას მოწყვლადს ხდის გლობალური შოკების მიმართ.

მთავარი სავაჭრო პარტნიორები და გლობალური ტენდენციები

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში საქართველოს სავაჭრო ბრუნვაში შეინიშნება სტაბილური ზრდის ტენდენცია. ოფიციალური სტატისტიკის (საქსტატი, 2024) თანახმად, ძირითადი სავაჭრო პარტნიორები არიან: **ჩინეთი**; **რუსეთი**; **თურქეთი**; **ევროკავშირის წევრი ქვეყნები** (გერმანია, იტალია, ბულგარეთი და სხვ.).

ჩინეთის როლის გაძლიერება პირდაპირ კავშირშია როგორც თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებასთან, ასევე ქვეყნის ჩართულობასთან „ერთი სარტყელი – ერთი გზა“ ინიციატივაში. ევროკავშირში ექსპორტის ზრდა ასახავს DCFTA-ს შედეგიანობას, თუმცა საქართველოს საექსპორტო პორტფელი ჯერ კიდევ ძირითადად ჩამოყალიბებულია ნედლეულზე და დაბალი ღირებულების პროდუქტებზე (მაგ. თხილი, სპილენძი, ღვინო).

გლობალური სავაჭრო დინამიკა – გეოპოლიტიკური დაძაბულობების, ენერგეტიკული კრიზისების და გლობალური მოლოდინების ფონზე – პირდაპირ აისახება საქართველოზე, როგორც ტრანზიტულ და სავაჭრო ქვეყანაზე.

გამონვევები და გეოეკონომიკური რისკები

მიუხედავად პოზიტიური გეოეკონომიკური ტრანექტორიისა, საქართველომ ჯერ კიდევ არ მიაღწია სრულმასშტაბიან ჩართულობას გლობალურ ვაჭრობაში. ძირითადი გამონვევებია: რეგიონული უსაფრთხოების გარემო (რუსეთთან პოლიტიკური ურთიერთობები, ოკუპირებული ტერიტორიების გავლენა); ტრანსპორტის ინფრასტრუქტურის არასაკმარისი ინტეგრაცია და მოდერნიზაცია; საორგანიზაციო და ლოგისტიკური სერვისების არასაკმარისი დონის ხარისხი; საექსპორტო პროდუქციის დივერსიფიკაციის დაბალი ხარისხი; ბიზნესგარემოს გაუმჯობესების საჭიროება ინვესტიციების მოსაზიდად.

გარდა ამისა, გლობალური მიწოდების ჯაჭვების გაურკვეველი ტრანსფორმაცია, კლიმატური და ციფრული ეკონომიკის ტენდენციები მოითხოვს ახალ ტიპის ეკონომიკურ ადაპტაციას, რაც ქვეყნის სტრატეგიულ დაგეგმვაში უფრო მაღალი ხარისხის მობილიზებას საჭიროებს.

საქართველოს გეოეკონომიკური ჩართულობა საერთაშორისო და რეგიონულ ეკონომიკურ პროცესებში, მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება მისი სტრატეგიული გეოგრაფიული მდებარეობით, ბუნებრივი რესურსებით, ასევე სავაჭრო და საინვესტიციო კავშირებით. გეოეკონომიკური ჩართულობა მოიცავს საქართველოს ეკონომიკის ინტეგრაციას გლობალურ სისტემაში. მისი გამოვლინების ფორმაა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების, კომპანიების და ბაზრების ურთიერთდაკავშირებული ქსელი, რომელიც უზრუნველყოფს საქონლის, მომსახურების და კაპიტალის ნაკადებს საზღვრებს გარეთ. გლობალური ქსელები გულისხმობს: მომწოდებლებსა და მწარმოებლებს სხვადასხვა რეგიონებიდან, რომლებიც ქმნიან მრავალეტაპიან მიწოდების ჯაჭვებს (Supply Chains); სავაჭრო გზებს და პორტებს, რომლებიც აკავშირებენ ამ მოთამაშეებს; კონტრაქტებსა და შეთანხმებებს, რაც განსაზღვრავს ვაჭრობის წესებს და პირობებს; ტექნოლოგიურ და ფინანსურ ნაკადებს, რომლებიც ხელს უწყობს ბაზრების სწრაფ და ეფექტურ ინტეგრაციას. გლობალური ვაჭრობის ქსელები, როგორც ეკონომიკური სისტემის ქვეყნების და კომპანიების ერთმანეთთან დაკავშირებული ქსელი, ახორციელებს საერთაშორისო ვაჭრობას.

გლობალური ვაჭრობის ქსელები საქართველოში აისახება: მიწოდების ჯაჭვებში (აგრარული პროდუქტები, ტექსტილი); პორტებსა და ტრანსპორტში (ბათუმი, ფოთი, სატრანზიტო გზები); საერთაშორისო შეთანხმებებსა და რეგულაციებში (DCFTA, თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები); ფინანსურ და ტექნოლოგიურ პროცესებში (ელექტრონული გადახდები, ონლაინ ვაჭრობა).

ამრიგად, საქართველო გლობალურ ქსელებში არა მხოლოდ ტრადიციული ექსპორტის გზითაა ჩართული, არამედ რეგიონული ტრანზიტის და ახალი ტექნოლოგიების მეშვეობითაც.

საქართველოს გეოეკონომიკურ უსაფრთხოებას განსაზღვრავს ქვეყნის შიდა პოლიტიკური სტაბილურობა და რეგიონული ეკონომიკური პოზიციონირება. გამონვევას წარმოადგენს **ინფრასტრუქტურის არასაკმარისი განვითარება**. საქართველოს სატრანსპორტო ინფრასტრუქ-

ტურა ამ ეტაპზე ვერ უზრუნველყოფს ქვეყნის სრულფასოვან კონკურენტუნარიანობას რეგიონულ დონეზე (Kontselidze, 2025). მიუხედავად იმისა, რომ ბოლო წლებში განხორციელდა სტრატეგიული მნიშვნელობის ინფრასტრუქტურული პროექტები, როგორცაა ბაქო-თბილისი-დუბაის რკინიგზა და შუა დერეფანი, ლოგისტიკური ინტეგრაციის დაბალი დონე და ოპერაციული კოორდინაციის ნაკლებობა მნიშვნელოვნად ზღუდავს მათი ეკონომიკური ეფექტიანობის რეალიზაციას (Danelia, 2019). ამასთან, საბაჟო ფორმალურობების გამარტივება და საერთო ტრანზიტის კონვენციაში ჩართვა საქართველოს შესაძლებლობას აძლევს გააძლიეროს ციფრული და ლოგისტიკური ჰარმონიზაცია, რაც ხელს შეუწყობს ქვეყნის ინტეგრაციას საერთაშორისო სატრანსპორტო ქსელებში (European Commission, 2024).

საქართველოს ეკონომიკისთვის დამახასიათებელია **ექსპორტის დივერსიფიკაციის დაბალი დონე**. საქართველოს საექსპორტო სტრუქტურა კვლავაც ხასიათდება ნედლეულსა და ნახევრად-დამუშავებულ პროდუქტებზე მაღალი დამოკიდებულებით, რაც ამცირებს ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადობას გარე ეკონომიკური შოკების მიმართ (IMF, 2018). საბოლოო პროდუქციის წარმოების შეზღუდული მოცულობა და გადამამუშავებელი ინდუსტრიის არასაკმარისი განვითარება მნიშვნელოვნად ზღუდავს ექსპორტის ზრდის პოტენციალს და ხელს უშლის დამატებითი ღირებულების შექმნას ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებში (Erkomaishvili, 2023). ამასთან, გაეროს განვითარების პროგრამის შეფასებით, საქართველოში არსებობს სექტორები, რომლებიც გამოირჩევიან მაღალი ექსპორტული პოტენციალით, თუმცა მათი განვითარებისათვის აუცილებელია სტრუქტურული რეფორმები და მიზნობრივი პოლიტიკის განხორციელება, რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკის დივერსიფიკაციასა და ექსპორტის სტრუქტურული გაძლიერებას (UNDP, 2024).

საქართველოს გლობალურ სავაჭრო ქცელებით ინტეგრირებას აფერხებს **ადმინისტრაციული და საბაჟო ბარიერები და გლობალური ეკონომიკური რყევები**. საქართველოში საბაჟო სისტემის რეფორმა მიმდინარეობს ევროკავშირის სტანდარტებთან ჰარმონიზაციის პროცესის ფარგლებში, თუმცა ოპერატიული ეფექტიანობის დაბალი დონე კვლავ მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება, რაც ართულებს ვაჭრობის გამარტივებისა და ლოგისტიკური პროცესების ოპტიმიზაციის მიზნების მიღწევას (Meladze, 2023). გლობალური ეკონომიკური რყევები, მათ შორის ფასების მერყეობა, საერთაშორისო მოთხოვნის შემცირება და მინოდების ჯაჭვების შეფერხება, პირდაპირ ზემოქმედებს ქვეყნის საგარეო ვაჭრობაზე და სავაჭრო ბალანსის დეფიციტზე (Shiolashvili, 2020). ამ კონტექსტში, ერთიანი საბაჟო დოკუმენტაციის სისტემის („Single Transit Document“) დანერგვა შეიძლება გახდეს მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი საბაჟო პროცედურების გამარტივებისა და ტვირთბრუნვის ეფექტიანობის გასაზრდელად, რაც შეამცირებს ადმინისტრაციულ ბარიერებს და გააუმჯობესებს საქართველოს პოზიციას რეგიონულ სავაჭრო ქსელებში (PwC, 2024).

დასკვნა

საქართველოს გეოეკონომიკური ჩართულობა გლობალურ ვაჭრობის ქსელებში წარმოადგენს სახელმწიფოს განვითარების ერთ-ერთ ძირითად საყრდენს. როგორც კვლევამ ცხადყო, ქვეყნის გეოსტრატეგიული მდებარეობა არამხოლოდ სივრცობრივ უპირატესობას ქმნის, არამედ იძლევა შესაძლებლობას, საქართველო გარდაიქმნას რეგიონულ სავაჭრო და სატრანსპორტო ჰაბად.

თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების გაფართოება და ლოგისტიკური ინფრასტრუქტურის გაძლიერება მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ქვეყნის ინტეგრაციას საერთაშორისო ეკონომიკურ პროცესებში. შუა დერეფნის ფორმატში ჩართულობა, შავი ზღვის პორტების მოდერნიზაცია და

მრავალმხრივი სავაჭრო ურთიერთობები ქმნის მყარ საფუძველს საქართველოსთვის, რომ პოზიციონირდეს როგორც ტრანზიტული არტერია აზიასა და ევროპას შორის.

მიუხედავად პოზიტიური ტენდენციებისა, კვლევამ ასევე გამოავლინა რამდენიმე გამოწვევა – მათ შორის: რეგიონული არასტაბილურობა, ინფრასტრუქტურული მოწყვლადობა, ლოგისტიკური სერვისების დონის ფუნდამენტური გაუმჯობესების საჭიროება და გლობალურ ბაზრებზე კონკურენტუნარიანობის საკითხები.

ამ ფონზე, საქართველოს გეოეკონომიკური სტრატეგიის გაძლიერება მოითხოვს ინტეგრირებულ მიდგომას, რომელიც დააკავშირებს სავაჭრო პოლიტიკას, სატრანსპორტო დერეფნების განვითარებას, საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესებას და საერთაშორისო დიპლომატიური ჩართულობის ზრდას.

ამრიგად, საქართველოს გეოეკონომიკური ჩართულობის გაღრმავება უნდა ეფუძნებოდეს როგორც შიდა ინსტიტუციური განვითარების პროცესს, ისე გლობალური ტენდენციების ადეკვატურ გათვალისწინებას, რათა ქვეყანა კიდევ უფრო წარმატებით ჩაერთოს საერთაშორისო ვაჭრობის რთულად სტრუქტურირებულ ქსელებში.

ლიტერატურა

1. Contselidze, T. (2025). *Regional transport infrastructure and competitiveness in Georgia*. Tbilisi: Georgian Transport Institute.
2. Danelia, G. (2019). Logistics integration and operational coordination in Georgia. *Caucasus Economic Review*, 7(2), 34–50.
3. Erkomaishvili, N. (2023). Processing industry and export potential in Georgia. *Georgian Economic Journal*, 15(1), 21–40.
4. European Commission. (2024). *Assessment of Georgia's transit facilitation and customs harmonization*. Brussels: European Union.
5. IMF. (2018). *Georgia: Trade structure and economic resilience*. Washington, DC: International Monetary Fund.
6. Karchava, L., Nanuashvili, I., Zoidze, G., & Veshapidze, S. (2025). Georgia's strategic role in Eurasian transport and digital logistics transformation. *The New Economist*, 20(2), 40–53.
7. Meladze, N. (2023). Customs system reforms and EU harmonization in Georgia. Tbilisi: Georgian Institute of Economic Studies.
8. Papava, V. (2017). *One Belt One Road Initiative and Georgia*. Georgian Foundation for Strategic and International Studies, Expert Opinion, (93), 41.
9. Papava, V. (2019). Geoeconomic challenges of Georgia's transit function. *Caucasus Economic and Social Analysis Journal*, 11(1), 7–18.
10. Papava, V., & Maisaia, V. (2023). On economic security under confrontational globalization and the main concepts of geo-economic warfare. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 17(3), 116–120.
11. PwC. (2024). *Single Transit Document implementation and trade facilitation in Georgia*. PwC Georgia Report.
12. Shiolaashvili, L. (2020). Global economic shocks and their impact on Georgia's foreign trade. *Journal of Economic Development*, 12(3), 45–62.
13. Silagadze, A. (2013). Modern economic aspects of Georgia. *J. Business-Injectioning*, (4).

14. Silagadze, A. (2019). Comparative analysis of some economic indicators of post-soviet countries in the South Caucasus. *Economics and Business*, 11(1), 29–38.
15. UNDP. (2024). *High export potential sectors and structural reform needs in Georgia*. Tbilisi: United Nations Development Programme.
16. Veshapidze, S., Bakhtadze, L., Putkaradze, R., Kharitonashvili, J., Danelia, I., Lominashvili, M., & Chantladze, N. (2024). *Modern international economic relations of Georgia*.
17. Veshapidze, S., Bendianishvili, N., & Zoidze, G. (2024). Bilateral investment agreements of Georgia: Threats, challenges and opportunities. *Three Seas Economic Journal*, 5(4), 1–7.
18. Veshapidze, S., Chiabrishvili, K., Zubiashvili, T., & Zoidze, G. (2021). On the relationship between education and economic security. *Ecoforum Journal*, 10(3).
19. Veshapidze, S., Jamagidze, L., Kereselidze, L., & Futkaradze, R. (2025). Georgia's strategic priorities in regional integration amid global challenge. *The New Economist*, 20(3), 19–33.
20. Veshapidze, S., Karchava, L. (2022). Contradictions of globalization under the COVID-19 pandemic. *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 16(4), 152–157.
21. Veshapidze, S., Kitashvili, S. (2025). The importance and benefits of the EU single market for Georgia. *The New Economist*, 19(3), 60–73.
22. Veshapidze, S., Megreladze, G. (2024). Prospects for the development of Georgia's trade with the European Union. *The New Economist*, 19(2), 11–223.
23. Veshapidze, S., Zubiashvili, T., & Chiabrishvili, K. (2021). Globalization and new opportunities for Georgia. *Globalization and Business*, 6(12), 32–36.

Georgia's Geo-Economic Integration into Global Trade Networks

Shota Veshapidze
Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University

The article examines Georgia's geo-economic integration into global trade networks, with particular attention to the country's logistical potential, transport infrastructure, free trade agreements, the dynamics of key trading partners, and the impact of global trends. Georgia's strategic location between Europe and Asia ensures a significant transit role, especially through the Middle Corridor and the use of Black Sea ports (Poti and Batumi).

The country's participation in free trade regimes with the European Union (DCFTA), EFTA, China, Turkey, and other partners promotes export diversification; however, Georgia's main export directions remain largely dependent on raw materials and low-value-added products.

The study identifies Georgia's geo-economic opportunities while highlighting key challenges: regional security vulnerabilities, insufficient infrastructure integration, the need to improve logistics services, and issues of international competitiveness. The research is based on official data and employs descriptive, comparative, and SWOT analysis methods to assess the country's positioning within global trade networks.

Keywords: *Geeconomics, Global trade networks, Georgia, Logistics infrastructure, Middle Corridor, Free Trade Agreements, Competitiveness.*

საშემოსავლო გადასახადის თავისებურებები საქართველოში

ნატო კაკაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ხათუნა ბარბაქაძე

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ნათია კახნიაშვილი

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ პროფესორი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

აბსტრაქტი: საშემოსავლო გადასახადი ფისკალური ინსტრუმენტი და სახელმწიფო ბიუჯეტის შევსების ერთ-ერთი ძირითადი წყაროა. საქართველოს საგადასახადო კოდექსით, ფიზიკურ პირებს მათ მიერ მიღებულ შემოსავლებზე ეკისრებათ საშემოსავლო გადასახადი 20%-ის ოდენობით. სახელმწიფოს ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევაა საშემოსავლო გადასახადის გამჭვირვალობა და ეფექტური ადმინისტრირება. საშემოსავლო გადასახადი ერთნაირად ვრცელდება როგორც სრულ, ისე ნახევარ განაკვეთზე დასაქმებულ პირებზე. ასევე, გადასახადის განაკვეთი არ იცვლება ხელფასის ოდენობის მიხედვით – 20% ერთნაირად მოქმედებს როგორც დაბალი, ისე მაღალი ანაზღაურების მქონე თანამშრომლებზე.

საშემოსავლო გადასახადის გადამხდელია როგორც რეზიდენტი, ასევე არარეზიდენტი ფიზიკური პირი, რომლებიც საქართველოში არსებული წყაროდან იღებენ შემოსავალს.

საკვანძო სიტყვები: საგადასახადო კოდექსი; გადასახადი; საშემოსავლო გადასახადი; ფრილანსერი; მცირე ბიზნესი; მიკრობიზნესი

შესავალი

საშემოსავლო გადასახადი წარმოადგენს საქართველოს ბიუჯეტის შემოსავლის მთავარ წყაროს, მისი მიზანია ბიუჯეტში რესურსების მოზიდვა ქვეყნის სოციალური, ინფრასტრუქტურული და ეკონომიკური საჭიროებების დასაფინანსებლად. ფინანსთა სამინისტროს მონაცემებით, 2023 წელს საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტში საშემოსავლო გადასახადიდან შემოსული თანხა დაახლოებით 6.1 მილიარდი ლარს შეადგენდა, რაც ბიუჯეტის მთლიანი შემოსავლის დაახლოებით 28%-ია, ხოლო 2024 წელს საშემოსავლო გადასახადი საქართველოს ბიუჯეტში დაახლოებით 6.3 მლრდ ლარია, აღინიშნება 683 მლნ ლარით ზრდა საშემოსავლო გადასახადის მხრივ 2023 წელთან შედარებით (წყარო: commerciant.ge). აღნიშნული მიუთითებს საშემოსავლო გადასახადის, როგორც ქვეყნის საბიუჯეტო სტაბილურობის ერთ-ერთ მთავარ საყრდენზე.

ძირითადი ნაწილი

საქართველოში საშემოსავლო გადასახადის საგადასახადო განაკვეთი (20%) ერთ-ერთი საშუალო მაჩვენებელია რეგიონში. მაგალითად: ესტონეთი – 20%; ლიტვა – 20%; სომხეთი – 21%, ხოლო გერმანიაში – პროგრესული განაკვეთი მერყეობს 14%-დან 45%-მდე. მიკრობიზნესი (ნაკლები 30000 ლარზე) იხდის 0% საშემოსავლოს, ხოლო მცირე ბიზნესი (ნაკლები 500000 ლარზე) იხდის 1%-ს ბრუნვიდან. აღნიშნული პოლიტიკა ხელსუწყობს მცირე ბიზნესის წახალისებას, რაც დადებითად აისახება დასაქმებასა და ეკონომიკურ აქტივობაზე.

მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ფრილანსერების (მენარმე ფიზიკური პირი) დაბეგვრა, რადგან მათი შრომითი ურთიერთობები ხშირად არასტანდარტულია. ინდივიდუალური მენარმის სტატუსით მომუშავე ფრილანსერები დამოუკიდებლად არიან პასუხისმგებელნი საკუთარი გადასახადების ადმინისტრირებაზე (20%). ხშირია შემთხვევები, როდესაც ფრილანსერული საქმიანობა შინაარსობრივად შრომით ურთიერთობას უტოლდება, გამოიყენება დაქირავებული პირის დაბეგვრის რეჟიმი. ურთიერთობის ფორმის შესაფასებლად მნიშვნელოვანია ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა სამუშაო გრაფიკის დამოუკიდებლად განსაზღვრა; სხვა დამკვეთებთან პარალელური მუშაობის უფლება; საკუთარი რესურსებით მუშაობა და გადანყვებილებების დამოუკიდებლად მიღება. დამსაქმებლებს სწორი საგადასახადო პოლიტიკა თავიდან აცილებს ფინანსურ სანქციებს და ხელს უწყობს ჯანსაღი ბიზნეს გარემოს ჩამოყალიბებას. დასაქმებულებისთვის კი – სოციალური გარანტიების უზრუნველყოფა და მომავალში პენსიის მიღების შესაძლებლობა.

ბიზნესის წარმატებული ფუნქციონირების აუცილებელი კომპონენტია საშემოსავლო გადასახადის სწორი ადმინისტრირება რომელიც უზრუნველყოფს როგორც დამსაქმებლის, ისე დასაქმებულის ფინანსური სტაბილურობას. ზოგადად, ფიზიკური პირის შემოსავალი 20%-ით იბეგრება, საცხოვრებელი ფართის დაქირავებისას მისი შემოსავალი იბეგრება 5%-ით; დივიდენდების სახით მიღებული შემოსავალი კი-5%-ით.

მიკრობიზნესის სტატუსის მქონე ფიზიკური პირი (თუ წლიური შემოსავალი ნაკლებია 30 000 ლარზე) განთავისუფლებულია გადასახადისაგან, ხოლო თუ წლიური შემოსავალი 500 000 ლარამდეა (მცირე ბიზნესი) იბეგრება 1%-ით, გადაჭარბების შემთხვევაში – 3%-იანი საგადასახადო განაკვეთით. მნიშვნელოვანი ცვლილება განხორციელდა „სპეციალური საგადასახადო რეჟიმების გამოყენების შესახებ“ დადგენილებაში (საქართველოს მთავრობა, 2024 წელი), რომლებიც უკავშირდება მცირე ბიზნესის სტატუსის მქონე მენარმეთა საქმიანობის რეგულირებას, კერძოდ: დაზუსტდა საგადასახადო დეკლარაციის ფორმა; ზოგიერთი ბიზნესისთვის გაიზარდა 1%-იანი გადასახადის მქონე მაქსიმალური შემოსავლის ზღვარი, აღნიშნული ცვლილება შეეხო აგრო და ღვინის ტურიზმის მიმართულებებს, კერძოდ, თუ წლიური შემოსავალი 700,000 ლარამდეა (საგადასახადო განაკვეთი 1%-ია, გადამეტების შემთხვევაში-3%) რაც გამოიწვევს აღნიშნული სექტორების განვითარებას; ასევე, მშენებლობის სექტორის საქმიანობები (41.2, 42 და 43 კოდებით) გამოირიცხა მცირე ბიზნესის სპეციალური საგადასახადო რეჟიმიდან, რაც გამოიწვევს საგადასახადო დავების შემცირებას და სამართლიანი პირობებს მენარმეებისთვის. ამრიგად, ინვესტიციების მოზიდვისა და მოკლევადიანი ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობის თვალსაზრისით, ბოლო წლების ეკონომიკური პოლიტიკა, მეტ-ნაკლებად წარმატებული იყო, თუმცა, ამან ვერ შექმნა მყარი საფუძველი საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და გრძელვადიანი ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდისთვის; ეკონომიკური ზრდის შედეგები ადეკვატურად არ აისახა საქართველოს მოსახლეობის უმუშევრობისა და სიღარიბის მაჩვენებლებზე (კახნიაშვილი ნ, კაკაშვილი ნ, 2019).

დასკვნა

ევროკავშირის სტანდარტებთან შესაბამისობისათვის საქართველოში განხორციელდა მნიშვნელოვანი ცვლილებები. ევროკავშირში ინტეგრაციის ფარგლებში, გატარდა რამდენიმე საგადასახადო რეფორმა, რათა ევროკავშირთან შესაბამისობაში იყოს ქვეყნის საგადასახადო კანონმდებლობა, ადმინისტრაციული პროცედურები და საგადასახადო განაკვეთები, რაც თავის მხრივ ხელს შეუწყობს საერთაშორისო თანამშრომლობის გაძლიერებას. ხელი მოეწერა შეთანხმებებს საგადასახადო ინფორმაციის გაცვლის შესახებ რომლის მიზანია გადასახადებისგან თავის არიდების წინააღმდეგ ბრძოლა, ეფექტური საგადასახადო ადმინისტრირების უზრუნველყოფა და გამჭვირვალობის ხელშეწყობა (ნ. კაკაშვილი 2024). საშემოსავლო გადასახადი საქართველოში წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე სტაბილურ და მნიშვნელოვან შემოსავლის წყაროს, რომელიც ბიუჯეტის თითქმის მესამედს შეადგენს. მისი ერთიანი 20%-იანი განაკვეთი ამარტივებს ადმინისტრირებას და ზრდის სისტემის გამჭვირვალობას, თუმცა არ ითვალისწინებს შემოსავლის დონის მიხედვით განსხვავებულ საგადასახადო ტვირთს, რაც გარკვეულ სოციალურ დისბალანსს ქმნის. საქართველოსთვის გამოწვევაა, შეინარჩუნოს სისტემის სიმარტივე და ამავე დროს, გაზარდოს მისი სოციალური სამართლიანობა, მაგალითად, პროგრესული ელემენტების ნაწილობრივი დანერგვით ან დაბალშემოსავლიანთა შემოსავლის დამატებითი გათავისუფლებით. უკანასკნელ წლებში განხორციელებულმა რეფორმებმა საგადასახადო მიმართულებით, ხელი შეუწყო საგადასახადო ადმინისტრირების გამარტივებას, საერთაშორისო სტანდარტებთან დაახლოებასა და ბიზნეს გარემოს გაუმჯობესებას. ცვლილებათა შედეგად გაუმჯობესდა საქართველოს ბიზნეს კლიმატი. ქვეყანა არაერთხელ მოხვდა მსოფლიო ბანკის Doiung Business-ის მაღალ რეიტინგში, გაიზარდა საერთაშორისო დონორების ნდობა – რაც გამოიხატა ინვესტიციების გაზრდით, გაიზარდა საბიუჯეტო შემოსავლები – რაც საშუალებას აძლევს სახელმწიფოს მეტი სოციალური თუ ინფრასტრუქტურული პროექტი განახორციელოს, გაუმჯობესდა საგადასახადო კანონმდებლობის პროგნოზირებადობა და სტაბილურობა.

მნიშვნელოვანია ციფრული ტექნოლოგიების კიდევ უფრო ფართოდ დანერგვა, საგანმანათლებლო ინტეგრაცია, რეგიონული უთანასწორობის აღმოფხვრა და გამჭვირვალე, სამართლიანი სისტემის დამკვიდრება.

ლიტერატურა

1. საქართველოს პარლამენტი (2025) საქართველოს საგადასახადო კოდექსი. <https://www.parliament.ge/>
2. საქართველოს მთავრობა. (2024). ცვლილებები სპეციალური საგადასახადო რეჟიმების შესახებ №415 დადგენილებაში და ფინანსთა მინისტრის №390 ბრძანებაში. <https://www.mof.ge/>
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (2025) <https://www.geostat.ge/ka>
4. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო (2025) სახელმწიფო ბიუჯეტის ანალიტიკური მონაცემები. https://www.mof.ge/analitikuri_monacemebi/saxelmwifo_biujeti
5. საქართველოს პარლამენტის საბიუჯეტო ოფისი (2025). <https://pbo.parliament.ge>
6. Kakashvili, N. (2024, October 19-20). დამატებული ღირებულების გადასახადი საქართველოში. საერთაშორისო მულტიდისციპლინური კონფერენცია „ინოვაციური მიდგომები მეცნიერებაში“, სტამბოლი, თურქეთი. <https://ismsai.blogspot.com/2024/11/science-and-innovation-2024-n4.html>

7. Kakhniashvili, N., & Kakashvili, N. (2019). ეკონომიკურ-ფინანსური ტენდენციების ზოგიერთი ასპექტი საქართველოში თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში. *ეკონომიკა და ბიზნესი*, 11(2), 100–107. <http://eb.tsu.ge/?cat=arq&leng=ge&arq=2019-06-12>

Peculiarities of Income Tax in Georgia

Nato Kakashvili

Candidate of Economic Sciences

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Associate Professor

Faculty of Economics and Business

Khatuna Barbakadze

Candidate of Economic Sciences

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Associate Professor

Faculty of Economics and Business

Natia Kakhniashvili

Doctor of Business Administration

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

assistant professor

Faculty of Economics and Business

Abstract

Income tax is a fiscal instrument and one of the main sources of funding for the state budget. According to current legislation, individuals are required to pay a 20% income tax on their received income. One of the main challenges for the state is the transparent and effective administration of income tax. The tax applies equally to both full-time and part-time employees. Furthermore, the tax rate does not change depending on salary amount – 20% is uniformly applied to employees regardless of whether they earn low or high wages. Both resident and non-resident individuals who receive income from sources within Georgia are subject to income tax.

Keywords: *Tax Code; tax; income tax; freelancer; small business; microbusiness*

ახალგაზრდების შრომის ბაზრის თეორიული და ეკონომეტრიკული ანალიზი გლობალური შრომის ბაზრის კონტექსტში

ნინო კულატამიშვილი
ეკონომიკის დოქტორანტი

ანოტაცია: ნაშრომში განხილულია შრომის ბაზრის თეორიული საფუძვლები და მათი გავლენა ახალგაზრდების დასაქმებაზე საქართველოში და გლობალურ დონეზე. ნაშრომი ეყრდნობა შრომის ბაზრის თანამედროვე მიდგომებს – ორმაგი შრომის ბაზრის, ადამიანისეული კაპიტალისა და ინსტიტუციურ თეორიებს. კვლევის მიზანია ახალგაზრდების შრომის ბაზარზე ინტეგრაციის თავისებურებებისა და დასაქმებაზე მოქმედი ფაქტორების იდენტიფიცირება. გამოყენებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის (საქსტატის) 2020-2024 წლების სამუშაო ძალის მონაცემები, რომლებიც გაანალიზებულია დემოგრაფიულ, სექტორულ და სქესობრივ ჯრილში. ნაშრომში წარმოდგენილია საქართველოს ახალგაზრდების დასაქმების დინამიკის შედარება გლობალურ ტენდენციებთან შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ILO) მონაცემებზე დაყრდნობით.

საკვანძო სიტყვები: შრომის ბაზარი, ახალგაზრდების დასაქმება, უმუშევრობის დონე, არაფორმალური დასაქმება.

შესავალი

შრომის ბაზარი ეკონომიკური სისტემის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის ეკონომიკურ დინამიკას, მოსახლეობის კეთილდღეობას და სოციალურ სტაბილურობას. თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში შრომის ბაზრის თეორიის კვლევა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რადგან სწორედ შრომის რესურსების ეფექტიანი გამოყენება განაპირობებს მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას.

კვლევის პრაქტიკული ნაწილი ორიენტირებულია საქართველოში ახალგაზრდების შრომის ბაზრის ანალიზზე. გამოყენებულია საქსტატის 2020-2024 წლების მონაცემები, რომლებიც ასახავს ახალგაზრდების დასაქმების დინამიკას, სქესობრივ და სექტორულ განაწილებას, ფორმალური და არაფორმალური დასაქმების ტენდენციებს. შედეგები შედარებულია გლობალურ ტენდენციებთან.

კვლევის მიზანია ახალგაზრდების დასაქმებაზე მოქმედი ძირითადი ფაქტორების იდენტიფიცირება და იმ სტრუქტურული თავისებურებების გამოვლენა, რომლებიც განსაზღვრავენ საქართველოს შრომის ბაზრის სპეციფიკას საერთაშორისო კონტექსტში.

შრომის ბაზრის თეორიული მიმოხილვა – ეკონომიკურ ლიტერატურაში, ასევე თანამედროვე მიდგომებში, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა შრომის ბაზრის ბალანსის ფორმირებას და ეკონომიკური ბალანსის ჩამოყალიბებას.

დღესდღეობით შრომის ბაზრის ფუნქციონირების შესახებ მრავალი ალტერნატიული ეკონომიკური თეორია არსებობს. თუმცა, ეს თეორიები ძირითადად ნეოკლასიკურ და კეინზიანურ მიდგომებს ავითარებს. ვინაიდან, თემა ეხება ახალგაზრდების დასაქმებას განვიხილავთ თანამედროვე შრომის ბაზრის მიდგომებიდან ორმაგი შრომის ბაზრის, ადამიანისეული კაპიტალის და ინსტიტუციურ თეორიას.

ორმაგი შრომის ბაზრის თეორია – მოიაზრებს, რომ შრომის ბაზარი შეიძლება დაიყოს ორ განსხვავებულ სეგმენტად: პირველადი სექტორი და მეორადი სექტორი. (Bulow, 1986). ადამიანი-სეული კაპიტალის თეორიის საფუძველზე განათლებაში, ტრენინგებსა და უნარების განვითარებაში ინვესტიციები აუცილებელია ინდივიდების პროდუქტიულობისა და შემოსავლის პოტენციალის გასაზრდელად (Becker, 1975). ინსტიტუციური თეორიის საფუძველზე – ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტები ქმნის ინდივიდების ქცევას და შედეგებს ორგანიზაციებსა და საზოგადოებებში (North, 1990).

ახალგაზრდების დასაქმება და მასზე მოქმედი ფაქტორები საქართველოში და გლობალურ შრომის ბაზარზე. საქართველოს შრომის ბაზარზე ახალგაზრდების დასაქმებაზე გავლენას ახდენს მრავალი ფაქტორი – დემოგრაფიული, ეკონომიკური, ინსტიტუციური, ეკონომიკის მდგრადობა, განათლების ხელმისაწვდომობა, ოჯახური გარემო, რაც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მათ შესაძლებლობებს ღირსეული სამუშაო ადგილის მოძებნაში და შენარჩუნებაში.

არსებული მდგომარეობის გასაანალიზებლად გამოვიყენებთ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის (შემდგომში საქსტატი) მონაცემებს, რომელიც გამოკვლევას ახორციელებს ყოველკვარტალურად, გამოკვლევის შერჩევის ზომა შეადგენს დაახლოებით 6 400 შინამეურნეობას კვარტალში.

წმინდა სტატისტიკური თვალსაზრისით, გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია (United Nations) ახალგაზრდებს 15-24 წლის ასაკობრივ ჯგუფად განსაზღვრავს. მაგრამ, მკვლევარებისა და პოლიტიკის განმახორციელებლებისთვის ახალგაზრდების შრომის ბაზარზე ინტეგრაციის შეფასებისთვის, ახალგაზრდების სტანდარტული განმარტება 15-დან 29 წლამდე ფართოვდება (ILO).

არსებული მონაცემებით, საქართველოში დასაქმებული მოსახლეობის 14% (15-29 წლის) ახალგაზრდაა, მიუხედავად ამისა, ბოლო წლებში მათი წილი სულ დასაქმებულებში 2 პროცენტული პუნქტით შემცირდა (2020-2024 წწ.). განსაკუთრებით საგულისხმოა, რომ ახალგაზრდების უმუშევრობის დონე ორჯერ აღემატება ქვეყნის საერთო უმუშევრობის მაჩვენებელს, რაც მიუთითებს შრომის ბაზარზე ახალგაზრდების შედარებით სუსტ პოზიციონირებას.

აღსანიშნავია, რომ ახალგაზრდების დასაქმების სტრუქტურა ქვეყნის ზოგადი ტენდენციებისგან არ განსხვავდება და დასაქმებული ახალგაზრდების 79%-80% დაქირავებულია.

სქესობრივი ჭრილში დასაქმებული ახალგაზრდებს შორის მამაკაცების წილი უფრო მაღალია – 59-62%, (იხ. გრაფიკი 3). სქესობრივ ჭრილში დისბალანსი სექტორების მიხედვით დასაქმებაშიც აისახება, ახალგაზრდების 23% დასაქმებულია ავტომობილებით ვაჭრობასა და რემონტში, 9% სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობაში, 8% მშენებლობასა და მრეწველობაში (იხ. ცხრილი 1). ამასთან, 2024 წელს დასაქმებული ახალგაზრდების 26% არაფორმალურად არის დასაქმებული.

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მონაცემების თანახმად (ILO) მსოფლიოში ახალგაზრდების უმუშევრობის დონე 13%-ია, 2023 წლის მონაცემებით, რაც საქართველოს არსებულ მდგომარეობაზე 2-ჯერ ნაკლებია.

მნიშვნელოვანი ინდიკატორია NEET მაჩვენებელი (Not in Employment, Education or Training), რომელიც ასახავს იმ ახალგაზრდების წილს, რომლებიც არ სწავლობენ, არ მუშაობენ და არ გადიან პროფესიულ ტრენინგს. გლობალურად NEET მაჩვენებელი 20%-ია, ხოლო საქართველოში – 26.9% (2023 წლის მონაცემებით), რაც მიუთითებს ახალგაზრდების ნაწილის შრომით და საგანმანათლებლო პროცესებიდან დაშორებას. შემოსავლის დონის მიხედვითაც აშკარა განსხვავებაა: მაღალშემოსავლიან ქვეყნებში 5 ახალგაზრდიდან 4-ს აქვს რეგულარული ანაზღაურებადი სამუშაო, ხოლო დაბალშემოსავლიან ქვეყნებში – მხოლოდ 1 ახალგაზრდას. ასევე, განათლების მიღების კუთხით

მაღალი შემოსავლის ქვეყნებში ახალგაზრდების 63% იღებს ფორმალურ ან არაფორმალურ განათლებას, ხოლო დაბალი შემოსავლის ქვეყნებში ეს მაჩვენებელი მხოლოდ 40%-ია.

რაც შეეხება სექტორებს, გლობალურად ლიდერობს სოფლის მეურნეობის სექტორი 25%-ით, მრეწველობა 14%-ით, ვაჭრობა ავტომობილებით და რემონტი 18%-ით, თუმცა ეს მაჩვენებლებიც იცვლება როდესაც ევროკავშირის ქვეყნებისთვის ხდება მონაცემების დამუშავება. პირველ ადგილს იკავებს ვაჭრობა, მრეწველობა, განთავსების და საკვებით მომსახურება, ჯანდაცვა და სხვა.

არსებული მონაცემების ეკონომეტრიკული ანალიზისთვის გამოყენებულია ბინარული არჩევანის ალბათური მოდელი – ლოგიტ მოდელი (*logit*) (ანანიაშვილი, 2012). დამოკიდებული ცვლადია დასაქმებულია თუ არა ახალგაზრდა, რომელიც მხოლოდ ორ მნიშვნელობას იღებს 0 ან 1-ს. ამხსნელი ცვლადებია: განათლების მიღწეული დონე, ოჯახური მდგომარეობა, სქესი და საცხოვრებელი ადგილი – ქალაქ-სოფელი. შეფასებისთვის გამოყენებულია მაქსიმალური დასაჯერებლობის მეთოდი, დაკვირვების წერტილების რაოდენობა 4 693-ია. შეფასებული მოდელი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია, თუმცა მოდელის ახსნას ნაწილობრივ ახერხებს.

მიღებული შედეგების მიხედვით (იხ. ცხრილი 2) განათლების კოეფიციენტი (0.310) დადებითი და მაღალი მნიშვნელობისაა ($p < 0.001$), რაც მიუთითებს, რომ განათლების უფრო მაღალი დონე მნიშვნელოვნად ზრდის დასაქმების ალბათობას. განათლების ყოველი დამატებითი დონე, ახალგაზრდების დასაქმების ალბათობას დაახლოებით 36%-ით ზრდის.

ოჯახური მდგომარეობა – ქორინებაში ყოფნა (ან განქორწინებული) ზრდის დასაქმების ალბათობას დაუქორწინებლობასთან შედარებით. დაქორწინებულ ან განქორწინებულ პირებს დასაქმების დაახლოებით 64%-ით მეტი შანსი აქვთ, ვიდრე დაუქორწინებულ პირებს. ეს შედეგი შეიძლება აიხსნას ხშირად უფრო მეტ ფინანსურ პასუხისმგებლობას და სოციალურ სტაბილურობასთან კავშირით, რაც ადამიანებს მოტივაციას აძლევს, ეძიონ და შეინარჩუნონ სამუშაო. გარდა ამისა, ოჯახური მდგომარეობა ასაკთან და გამოცდილებასთან, რაც ორივე დადებითად მოქმედებს დასაქმებაზე.

საქალაქო დასახლებებში მცხოვრებ ახალგაზრდებს გაცილებით დიდი შანსი აქვთ დასაქმების ვიდრე სოფლად მცხოვრებს რაც მიუთითებს საქალაქო დასახლებებისთვის მრავალფეროვან დასაქმების შესაძლებლობებს, ინფრასტრუქტურაზე უკეთეს წვდომას და უფრო ძლიერ შრომის ბაზარს.

დასკვნები და რეკომენდაციები

წარმოდგენილი კვლევის შედეგებმა ცხადყო, რომ ახალგაზრდების დასაქმება საქართველოში მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული როგორც ინდივიდუალურ, ასევე სტრუქტურულ ფაქტორებზე. შრომის ბაზრის თეორიული ანალიზის საფუძველზე გამოიკვეთა, რომ ორმაგი შრომის ბაზრი, ადამიანისეული კაპიტალი და ინსტიტუციური თეორიები საუკეთესოდ განმარტავს იმ მექანიზმებს, რომლებიც განსაზღვრავს ახალგაზრდების შრომით ინტეგრაციას.

მიღებული ემპირიკული მონაცემების მიხედვით: განათლების დონე წარმოადგენს ახალგაზრდების დასაქმებაზე მოქმედ ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ ფაქტორს – განათლების ყოველი დამატებითი დონე ზრდის დასაქმების ალბათობას დაახლოებით 36%-ით, რაც ადასტურებს ადამიანისეული კაპიტალის თეორიის აქტუალობას. ტერიტორიული ფაქტორი – ქალაქში მცხოვრებ

ახალგაზრდებს უფრო მაღალი დასაქმების შანსი აქვთ, ვიდრე სოფლად მცხოვრებს, რაც მიუთითებს რეგიონულ უთანასწორობაზე შრომის შესაძლებლობებში.

გლობალურ დონეზე შედარებამ აჩვენა, რომ საქართველოში ახალგაზრდების უმუშევრობის დონე ორჯერ აღემატება მსოფლიო საშუალოს, ხოლო NEET მაჩვენებელი (26.9%) მნიშვნელოვნად მაღალია. გარდა ამისა, არაფორმალური დასაქმება (26%) კვლავ მნიშვნელოვანი გამოწვევაა, რაც ზღუდავს სოციალური დაცვის ხელმისაწვდომობას და სტაბილურ სამუშაო პირობებს.

კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ განათლების ხარისხი, ინსტიტუციური ჩარჩოები და ეკონომიკის სტრუქტურული ტრანსფორმაცია გადამწყვეტი მნიშვნელობის ფაქტორებია ახალგაზრდების დასაქმების დონის გასაუმჯობესებლად.

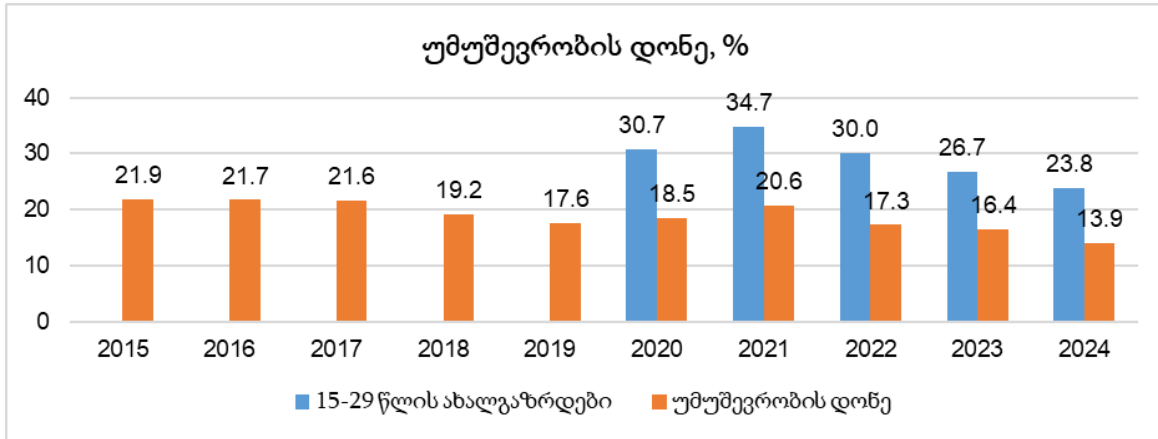
კვლევის დასკვნებიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია შემდეგი მიმართულებების გამტკიცება როგორც სახელმწიფო პოლიტიკის, ისე კერძო სექტორისა და საგანმანათლებლო სისტემის დონეზე: განათლებისა და პროფესიული მომზადების ხელმისაწვდომობის გაზრდა; რეგიონული უთანასწორობის შემცირება; ახალგაზრდების დასაქმების ხელშეწყობა.

ლიტერატურა

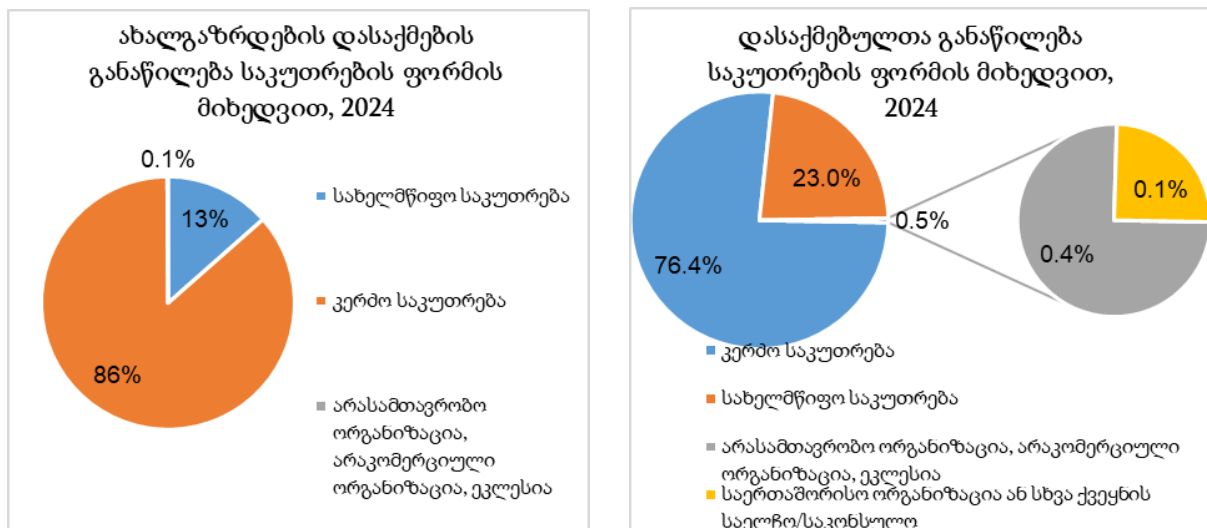
1. იური ანანიაშვილი, ეკონომეტრიკა, (2012) გვ. 292-306
2. G.s Maddala, introduction to econometrics dummy variables and truncated variables, (1992), 415-435
3. Becker, G. S. (1975). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. *NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH*
4. Bulow, J. (1986). A THEORY OF DUAL LABOR MARKETS. *Journal of Labor Economics*.
5. LABOR MARKET THEORIES IN CONTEMPORARY ECONOMICS. *Transformations in Business and Economics*
6. MOGGIDGE, D. (2013). THE GENERAL THEORY AND AFTER A SUPPLEMENT. *CAMBRIDGE UNIVERSITY PRES*.
7. North, D. C. (1990). Institutions, Institutional Change and Economic Performance. *Cambridge University Press*
8. International Labour Organization 2024, Global Employment Trends for Youth 2024, Retrieved
9. from https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-11/GET_2024_EN_web4.pdf
10. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/130/samushao-dzalis-gamokvlevis-monatsemta-bazebi>

დანართი

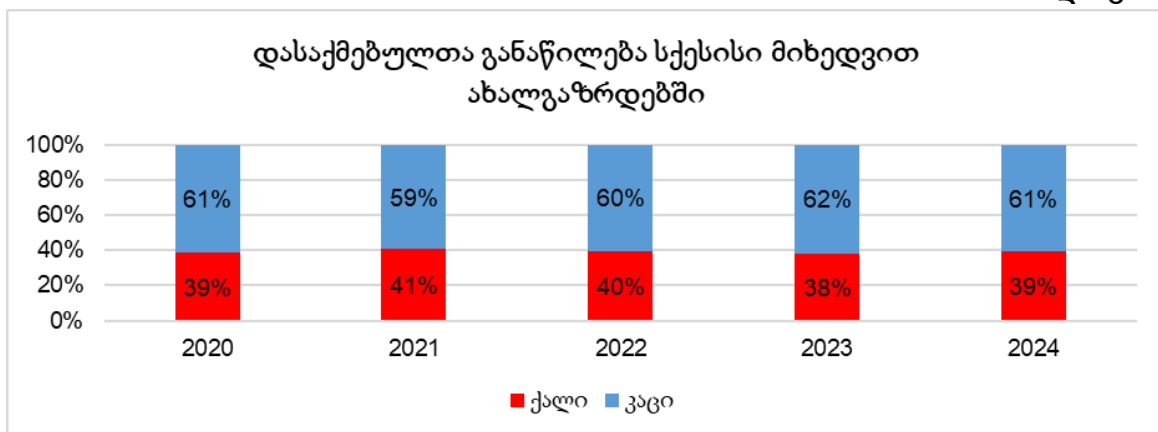
დიაგრამა 1.

დიაგრამა 2.

დიაგრამა 3.

ცხრილი 1.

	2020	2021	2022	2023	2024
ახალგაზრდების დასაქმება, სულ	202.4	184.4	188.6	191.7	203.2
სოფლის, სატყეო და თევზის მეურნეობა	29.3	23.8	21.1	18.5	18.9
მრეწველობა	17.5	17.1	15.2	12.3	15.5
მშენებლობა	13.3	14.1	16.1	16.6	17.0
საბითუმო და საცალო ვაჭრობა; ავტომობილების და მოტოციკლების რემონტი	44.6	38.4	38.5	40.5	47.3
ტრანსპორტი და დასაწყობება	5.8	6.3	9.6	10.1	9.2
განთავსების საშუალებებით უზრუნველყოფის და საკვების მიწოდების საქმიანობები	9.9	8.4	11.1	14.0	17.4
ინფორმაცია და კომუნიკაცია	5.5	5.4	4.8	9.0	5.9
საფინანსო და სადაზღვევო საქმიანობები	12.2	13.2	12.7	12.0	13.7
პროფესიული, სამეცნიერო და ტექნიკური საქმიანობები	4.9	4.2	4.6	5.9	5.9
სახელმწიფო მმართველობა და თავდაცვა; სავალდებულო სოციალური უსაფრთხოება	19.7	18.6	16.4	15.3	15.9
განათლება	11.4	9.9	9.1	9.3	11.0
ჯანდაცვა და სოციალური მომსახურების საქმიანობები	8.3	8.0	9.7	9.7	6.9
ხელოვნება, გართობა და დასვენება	7.8	6.8	7.6	5.1	5.8
დაანერჩენი სექტორები	12.3	10.4	12.1	13.2	13.0

ცხრილი 2.

Dependent Variable: EMPLOYED_UNEMPLOYED
Method: ML - Binary Logit (Newton-Raphson / Marquardt steps)
Date: 10/27/25 Time: 15:00
Sample: 1 4693
Included observations: 4693
Convergence achieved after 3 iterations
Coefficient covariance computed using observed Hessian

Variable	Coefficient	Std. Error	z-Statistic	Prob.
C	0.338495	0.189746	1.783941	0.0744
EDUCATION	0.310475	0.042782	7.257157	0.0000
MARITAL_STATUS	0.497704	0.076624	6.495373	0.0000
SEX	-0.009749	0.076700	-0.127099	0.8989
URBAN_RURAL	0.117020	0.070334	1.663776	0.0962
McFadden R-squared	0.021016	Mean dependent var		0.753250
S.D. dependent var	0.431166	S.E. of regression		0.426410
Akaike info criterion	1.096120	Sum squared resid		852.3960
Schwarz criterion	1.102996	Log likelihood		-2567.045
Hannan-Quinn criter.	1.098537	Deviance		5134.089
Restr. deviance	5244.305	Restr. log likelihood		-2622.152
LR statistic	110.2155	Avg. log likelihood		-0.546994
Prob(LR statistic)	0.000000			
Obs with Dep=0	1158	Total obs		4693
Obs with Dep=1	3535			

Theoretical and Econometric Analysis of Youth Labor Market in the Context of the Global Labor Market

Nino Kulatamishvili

PhD Candidate in Economics

The study provides a theoretical and econometric examination of youth employment dynamics in Georgia within the global labor market framework. Based on GeoStat (2020–2024) and ILO data, it identifies education, regional disparities, and institutional structures as key determinants. Findings confirm that higher education significantly enhances employment probability, while urban youth exhibit stronger labor market integration.

სოფლის მეურნეობის ციფრული ტრანსფორმაციის გამოწვევები გლობალიზაციის პროცესში

თამარ ლაზარიაშვილი

ასისტენტ-პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკა გადადის ციფრულ ეპოქაში, სადაც ინფორმაციული ტექნოლოგიები მნიშვნელოვნად ცვლიან ყველა სექტორს, მათ შორის სოფლის მეურნეობას. ციფრული ტრანსფორმაცია ხელს უწყობს წარმოების ოპტიმიზაციას, რესურსების ეფექტიან გამოყენებას და გლობალურ ბაზრებზე კონკურენტუნარიანობის გაზრდას. მიუხედავად ამისა, გლობალიზაციის პროცესში განვითარებად ქვეყნებს, მათ შორის საქართველოს, კვლავ მრავალი გამოწვევა აქვთ ინფრასტრუქტურის, განათლებისა და ფინანსური ხელმისაწვდომობის მიმართულებით. სტატიაში დასაბუთებულია ციფრული ტრანსფორმაციის განხორციელების აუცილებლობა საქართველოს სოფლის მეურნეობაში, გამოვლენილია სოფლის მეურნეობის ციფრულ ტრანსფორმაციაში არსებული გამოწვევები, შეფასებულია სოფლის მეურნეობის სექტორის ციფრული ტრანსფორმაციიდან მიღებული სარგებელი. განსაზღვრულია სახელმწიფოს როლი სოფლის მეურნეობის სექტორის ციფრულ ტრანსფორმაციაში;

ნაშრომის ბოლოს წარმოდგენილია დასკვნები სოფლის მეურნეობაში ციფრული ტრანსფორმაციის გამოწვევებზე და მოცემულია რეკომენდაციები ციფრიზაციის პირობებში სოფლის მეურნეობის სამომავლო მიმართულებებზე.

საკვანძო სიტყვები: ციფრული ტრანსფორმაცია, სოფლის მეურნეობა, ინოვაცია, გლობალიზაცია, ტექნოლოგიური განვითარება.

შესავალი

გლობალიზაციის პირობებში სოფლის მეურნეობა დგას ტრანსფორმაციის მნიშვნელოვანი ეტაპის წინაშე, სადაც ციფრული ტექნოლოგიები ხდება პროდუქციის წარმოების, მართვისა და ბაზარზე წვდომის გარდამტეხი ფაქტორი (World Bank, 2022). თანამედროვე მსოფლიოში სოფლის მეურნეობის ციფრიზაცია წარმოადგენს არა მხოლოდ ტექნოლოგიურ ინოვაციას, არამედ სოციალურ და ეკონომიკურ გარდაქმნას, რომელიც გავლენას ახდენს ფერმერების კეთილდღეობასა და აგროსექტორის მდგრადობაზე (FAO, 2021). თუმცა, ამ ტექნოლოგიების დანერგვა მოითხოვს შესაბამის ინფრასტრუქტურას, ცოდნას და ფინანსურ რესურსებს.

საქართველოსთვის, როგორც განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნისთვის, ციფრული ტრანსფორმაცია სოფლის მეურნეობაში წარმოადგენს სტრატეგიულ შესაძლებლობას პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და გლობალურ ბაზრებზე ინტეგრაციისთვის (OECD, 2022). ციფრული ტრანსფორმაცია სოფლის მეურნეობაში გულისხმობს აგრარული სექტორის გარდაქმნას თანამედროვე ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების საშუალებით. აღნიშნული პროცესი მოიცავს მონაცემთა შეგროვებას, ანალიზს და გამოყენებას ფერმერული გადაწყვეტილებების მისაღებად. ციფრიზაცია წარმოადგენს საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების ახალ ეტაპს, რომელიც მოიცავს პროდუქტიულობის ზრდას, რესურსების ოპტიმიზაციას და გლობალურ ბაზრებზე ინტეგრაციას. მისი ეფექტიანად განხორციელება მოითხოვს

ოვს ტექნოლოგიური, ფინანსური და სამართლებრივი ბარიერების გადალახვას. თანამედროვე ეტაპზე სოფლის მეურნეობა ეფუძნება ხელოვნურ ინტელექტს, სენსორებს, დრონებს და ბლოკ-ჩეინ ტექნოლოგიას. ამ სისტემები ქმნიან „ჭკვიან ფერმებს“, სადაც ყველაფერი კონტროლდება მონაცემებზე დაყრდნობით.

დისკუსია და ანალიზი

ციფრული ფერმერობა ქმნის შესაძლებლობას, რომ გადაწყვეტილებები მიიღებოდეს მონაცემებზე დაყრდნობით, არა გამოცდილებაზე. გამოიყენება სენსორები, დრონები და სატელიტური მონაცემები – რათა ფერმერმა ზუსტად იცოდეს ნიადაგის ტენიანობა, ტემპერატურა და მცენარის მდგომარეობა. გაციფრულება ხელს უწყობს ფერმერებისა და მომხმარებლების დაახლოებას, რაც ზრდის აგრარული სექტორის მომხმარებელზე ორიენტაციის ხარისხს და ამცირებს არასაჭირო პროდუქტების წარმოებას. ახალ ბაზრებთან დაკავშირებით, კონტროლისა და საზღვრო პროცედურების გამარტივებით, ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენება ასევე ხელს უწყობს აგრობიზნესის პროდუქტებით საერთაშორისო ვაჭრობის ზრდას. გაციფრულებას ასევე შეუძლია დაეხმაროს მთავრობებს არსებული პოლიტიკისა და პროგრამების ეფექტიანობის გაუმჯობესებასა და უკეთესი შემუშავებაში. მაგალითად, თავისუფლად ხელმისაწვდომი და მაღალი ხარისხის სატელიტური გამოსახულება მკვეთრად ამცირებს მრავალი სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის მონიტორინგის ხარჯებს. ეს მთავრობებს საშუალებას მისცემს, გადავიდნენ უფრო მიზანმიმართული პოლიტიკისკენ, რომელიც ფერმერებს უხდის (ან აჯარიმებს) გარემოსდაცვითი შედეგების მიხედვით. გარემოსდაცვით პოლიტიკასთან შესაბამისობის მონიტორინგის გაუმჯობესება, ციფრული ტექნოლოგიების ინტეგრირება იძლევა სოფლის მეურნეობის ადმინისტრირების პროცესების ავტომატიზაციისა და გაფართოებული სამთავრობო სერვისების მიწოდების საშუალებას (OECD, 2018).

განვითარებულ ქვეყნებში ციფრული პლატფორმები უკვე აერთიანებს ფერმერებს, მომწოდებლებსა და მომხმარებლებს ერთ სისტემაში, რაც ზრდის ეფექტიანობას და ამცირებს დანახარჯებს. FAO (2023)-ის მონაცემებით, ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვამ საშუალოდ 20-30%-ით გაზარდა პროდუქტიულობა, ხოლო რესურსების დანახარჯი შემცირდა 15-25%-ით. ამავე დროს, სოფლის მეურნეობის ინოვაციური განვითარება ხელს უწყობს წარმოების ტექნოლოგიის გაუმჯობესებას, პროდუქციის ხარისხისა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას და შემოსავლების ზრდასა და მოგების გადიდებას. ტექნოლოგიურმა მიღწევები იძლევა საშუალებას კლიმატის გლობალური ცვლილების ფონზე, ფერმერებმა მოიყვანონ ხარისხიანი მოსავალი და აწარმოონ უხვმოსავლიანი კულტურები და ეს ყველაფერი მოახერხონ ნაკლები დანახარჯით, როგორც პრეპარატებზე, ასევე სხვადასხვა აგრო ოპერაციებზე. ტექნოლოგიური განვითარება სოფლის მეურნეობაში, სულ უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს. ბაზარზე გაჩნდა ახალი ტიპის მომხმარებელი-ციფრული მომხმარებელი, რომლის მოთხოვნები განსხვავებულია სტანდარტული მომხმარებლისგან. იმ შემთხვევაში, თუ სოფლის მეურნეობა განვითარდება ინტენსიურად, ინოვაციური განვითარება შესაძლებელია არა მხოლოდ თანამედროვე აღჭურვილობის ტექნიკის გამოყენებით, არამედ ინოვაციური ტექნოლოგიების შესაბამისი დონის პერსონალით (ლაზარიაშვილი, 2024).

ციფრული ტრანსფორმაცია აერთიანებს ისეთ ტექნოლოგიებს, როგორიცაა big data, ინტერნეტი ნივთების (IoT), ხელოვნური ინტელექტი (AI), გეოინფორმაციული სისტემები (GIS), ბლოკ-ჩეინი და დრონები. ეს ტექნოლოგიები ქმნის მონაცემებზე დაფუძნებულ მართვის სისტემებს,

რომლებიც საშუალებას აძლევენ ფერმერებს ოპტიმიზაცია გაუკეთონ რესურსებს და გაზარდონ პროდუქტიულობა.

ციფრული ტრანსფორმაციის ძირითადი მიმართულებები მოიცავს:

მონაცემებზე დაფუძნებული ფერმერობა (Data-driven agriculture) – სენსორებისა და მონაცემთა ანალიზის საშუალებით გადაწყვეტილებების მიღება.

ზუსტი სოფლის მეურნეობა (Precision farming) – GPS სისტემებისა და ავტომატიზაციის გამოყენება მოსავლის ეფექტიანობის გასაზრდელად.

ხელოვნური ინტელექტი (AI) და ინტერნეტი ნივთების (IoT) – ნიადაგის, კლიმატის და მცენარეთა მდგომარეობის მონიტორინგი რეალურ დროში.

ბლოკჩეინი – კვების ჯაჭვის გამჭვირვალობისა და პროდუქტის წარმომავლობის დასაცავად.

ციფრული ეკონომიკის ეკოსისტემები – ონლაინ ბაზრები, ციფრული ფინანსები და აგროტექნოლოგიური ჰაბები.

სოფლის მეურნეობის ციფრიზაცია არსებითად ცვლის წარმოების, მიწოდებისა და მართვის მოდელს (Kharaishvili et al., 2025). ეს არ არის მხოლოდ ტექნოლოგიური განახლება, არამედ სტრუქტურული გარდაქმნა, რომელიც მოიცავს ფერმერულ გადაწყვეტილებების მიღების, ბაზრებთან ურთიერთობისა და რესურსების გამოყენების ფორმების ცვლილებას. ციფრულ ტექნოლოგიებს აქვს პოტენციალი, მოახდინოს რევოლუცია სურსათისა და სოფლის მეურნეობის სისტემებზე გლობალურად. ზუსტი სოფლის მეურნეობის ტექნოლოგიები ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებით, რომელსაც შეუძლია გააუმჯობესოს მეურნეობის რესურსების ეფექტიანობა და პროდუქტიულობა (Lazariashvili, 2024). მნიშვნელოვანია, რომ განვითარების პროცესი გაგრძელდეს და შემდგომ სტრატეგიულ პერიოდში უპირატესობა მიენიჭოს სოფლის მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიმართულებით პროგრამების განხორციელებას, უზრუნველყოფილ იქნას ხარისხიანი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საშუალებების გამოყენება სურსათის წარმოებისთვის, მეტი ყურადღება გამახვილდეს მდგრად განვითარებაზე და ბუნებრივი რესურსების რაციონალურ გამოყენებაზე. საქართველოში სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს ქვეყნის მშპ-ს დაახლოებით 8.4%-ს (GeoStat, 2023). საქართველოს სოფლის მეურნეობაში ციფრიზაციის ტემპი დამოკიდებულია გლობალური ტექნოლოგიური ტენდენციების ათვისების უნარზე. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანა იწყებს ნაბიჯებს ამ მიმართულებით, არსებული გამოწვევები მოითხოვს სისტემურ მიდგომას – განათლების, ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურისა და პოლიტიკის ინტეგრაციას (OECD, 2022). გლობალური გამოცდილება აჩვენებს, რომ წარმატების წინაპირობაა საჯარო და კერძო სექტორების თანამშრომლობა, აგრარული ინოვაციების მხარდაჭერა და საერთაშორისო პარტნიორობის განვითარება (Zhang et al., 2020). ფერმერები ციფრული პლატფორმების მეშვეობით ერთვებიან გლობალურ მიწოდების ქსელებში. ბლოკჩეინი უზრუნველყოფს პროდუქციის წარმომავლობის გამჭვირვალობას. AgriTech სტარტაპები ქმნიან ინოვაციურ გადაწყვეტილებებს, როგორიცაა ციფრული რუკები და პროგნოზული ანალიტიკა. ციფრული სოფლის მეურნეობა მოითხოვს ახალ ტიპის ფერმერს – Agri-data expert-ს. OECD-ის (2022) მიხედვით, ევროკავშირის ქვეყნებში სოფლის მოსახლეობის მხოლოდ 37%-ს აქვს საკმარისი ციფრული უნარები აგროტექნოლოგიების გამოყენებისთვის.

მსოფლიოს რიგი ქვეყნის სამეურნეო საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში, მათ შორის სოფლის მეურნეობაში, აქტიურად მიმდინარეობს რობოტიზაციის პროცესი, რომლის ბაზარი წლების განმავლობაში მნიშვნელოვნად იზრდება. აგრორობოტებს წარმოადგენს: თვითმავალი ტრაქტორები, ბალახის საკრეჭი რობოტი მანქანები, დრონები და სხვა. საქართველოს მთავრობასთან და კერძო სექტორთან პარტნიორობით USAID-ის მხარდაჭერით განხორციელდა სოფლის მეურნეობის ინოვაციური საგრანტო პროგრამა, რამაც შეცვალა საქართველოს სოფლის მეურ-

ნეობა. ინოვაციების საგრანტო პროგრამა მიზნად ისახავს ისეთი იდეების გამოვლენას, რომელიც მნიშვნელოვნად შეცვლის საქართველოს სოფლის მეურნეობას. ინოვაციური იდეების წახალისების მიზნით.

FAO-ს (2021) მონაცემებით, ბოლო ათწლეულის განმავლობაში ციფრული აგროტექნოლოგიების ბაზარი ყოველწლიურად საშუალოდ 13%-ით იზრდება. ლიდერ ქვეყნებად მიიჩნევა ნიდერლანდები, აშშ, ისრაელი და იაპონია, სადაც ფართოდ გამოიყენება სენსორული სისტემები და მონაცემთა ანალიტიკა მოსავლიანობის პროგნოზირებისთვის. ნიდერლანდები და ისრაელი წარმატებით იყენებენ ციფრულ ტექნოლოგიებს, როგორიცაა ავტომატიზირებული მორწყვა, დრონების მონიტორინგი და მონაცემთა ანალიტიკა, რაც მათ საშუალებას აძლევს ეფექტიანად მართონ რესურსები. აშშ-ში მოქმედი პროგრამები, მაგალითად 'Precision Agriculture Initiative', ხელს უწყობს ფერმერების მონაწილეობას ინოვაციურ პროექტებში. საქართველოში კი მსგავსი ინიციატივები ჯერ განვითარების ეტაპზეა, თუმცა ბოლო წლებში გაჩნდა რამდენიმე მნიშვნელოვანი პროექტი – 'Agro Tech Hub' და 'Smart Farmer Georgia', რომლებიც ემსახურება ციფრული სოფლის მეურნეობის ეკოსისტემის ჩამოყალიბებას.

მიუხედავად იმისა, რომ ციფრული ინფრასტრუქტურა ჯერ კიდევ ჩამოყალიბების პროცესშია, ბოლო წლებში აღსანიშნავია მნიშვნელოვანი წინსვლა – განხორციელდა პროექტები, როგორიცაა „აგროდრონი“, „ფერმერთა ციფრული ბაზა“ და „AgroTech Hub Georgia“, რომლებიც ხელს უწყობს მონაცემებზე დაფუძნებულ გადაწყვეტილების მიღებას (MEPA, 2023). ციფრული ტრანსფორმაცია მნიშვნელოვნად ცვლის სოფლის მეურნეობის ეკონომიკურ, სოციალურ და ეკოლოგიურ განზომილებებს. იგი ზრდის პროდუქტიულობას, აუმჯობესებს საკვების უსაფრთხოებას, ამცირებს დანახარჯებს და აძლიერებს გარემოსდაცვით მდგრადობას. ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვა ასევე ხელს უწყობს სოციალურ ინკლუზიას – ახალგაზრდებისა და ქალების მონაწილეობის გაზრდას სოფლის ეკონომიკაში. ციფრული სოფლის მეურნეობა მოითხოვს ახალ ტიპის ფერმერს – Agri-data expert-ს. OECD-ის (2022) მიხედვით, ევროკავშირის ქვეყნებში სოფლის მოსახლეობის მხოლოდ 37%-ს აქვს საკმარისი ციფრული უნარები აგროტექნოლოგიების გამოყენებისთვის.

დღეს ციფრული ტრანსფორმაცია განიხილება როგორც ფერმერული (ლაზარიაშვილი, 2024) მეურნეობების მოდერნიზაციისა და პროგრესის ძირითადი ელემენტი. ციფრული ინსტრუმენტების გამოყენება აგროსასურსათო სექტორში უზრუნველყოფს კონკურენტუნარიანობის ზრდას, ასევე, რესურსების ეფექტიან და მდგრად გამოყენებას, აუმჯობესებს რისკების მართვას, იძლევა ბაზრის ტენდენციების პროგნოზირებისა და სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობას. „ჭკვიანი“ სოფლის მეურნეობის ფორმირება ძირითადად ცვლის ურთიერთობებს მომხმარებლებსა და მიმწოდებლებს, საცალო მოვაჭრეებსა და მომხმარებლებს შორის, ასევე, არსებითად იცვლება ურთიერთობები სასურსათო ბაზრებსა და აგროსასურსათო პროდუქტის მიწოდების ჯაჭვებში. „ჭკვიანი“ სოფლის მეურნეობა ახალი ტექნოლოგიების დანერგვით წარმოებაში განვითარების ახალ შესაძლებლობებს ქმნის, თუმცა, ასევე, ფორმირების პროცესში წარმოიქმნება გარკვეული გამოწვევები და რისკები (Kharaisvili et al., 2024).

მიუხედავად პროგრესისა, არსებობს რიგი გამოწვევები, რომლებიც შეიძლება დაყოფილ იქნას შემდეგ კატეგორიებად:

1. ტექნოლოგიური გამოწვევები

ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის ნაკლებობა ერთ-ერთ მთავარ ბარიერს წარმოადგენს, განსაკუთრებით ისეთ ქვეყნებში, როგორიცაა საქართველო. ინტერნეტკავშირის სირთულეები, სენსორული მოწყობილობების მაღალი ფასი და დონეინდუსტრიალიზებული ტექნოლოგიური ბაზრის არარსებობა აფერხებს აგრარული სექტორის დიგიტალიზაციას. გარდა ამისა, ფერმერე-

ბის ნაწილი არ ფლობს შესაბამის ციფრულ უნარებს, რაც ზღუდავს მათ შესაძლებლობას ციფრული ტექნოლოგიების ეფექტიანად გამოყენებაში (World Bank, 2022).

2. ეკონომიკური გამოწვევები

ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვა დაკავშირებულია მაღალი ინვესტიციური დანახარჯებით, რაც მცირე და საშუალო ფერმერებისთვის ხშირად მიუწვდომელია. გლობალური ბაზრის ინტეგრაციამ გააძლიერა კონკურენცია და გააჩინა დამოკიდებულება მსხვილ საერთაშორისო კომპანიებზე, რომლებიც ფლობენ ტექნოლოგიურ ინტელექტუალურ საკუთრებას (მაგალითად, John Deere, Bayer Digital Farming). ეს ქმნის ეკონომიკურ დამოკიდებულებას და ზრდის ბაზრის მონოპოლიზაციის რისკს.

3. სამართლებრივი და ეთიკური გამოწვევები

ციფრულ სოფლის მეურნეობაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია მონაცემთა უსაფრთხოება და საკუთრება. ფერმერული მონაცემების დიდი ნაწილი ინახება უცხოურ პლატფორმებზე, რაც ქმნის ინფორმაციული სუვერენიტეტის დარღვევის საფრთხეს. საქართველოში ამ მიმართულებით კანონმდებლობა ჯერ კიდევ არასრულყოფილია, რაც აღრმავებს მონაცემთა დაცვისა და ინტელექტუალური საკუთრების დაცვის გამოწვევებს (სოფლის განვითარების სააგენტო, 2023).

4. სოციალური გამოწვევები

ციფრული უთანასწორობა სოფლისა და ურბანულ რეგიონებს შორის მნიშვნელოვან დაბრკოლებას ქმნის. სოფლის მოსახლეობის ნაწილი ვერ სარგებლობს თანამედროვე ტექნოლოგიებით, რაც იწვევს ფერმერთა ეკონომიკურ და სოციალურ მარგინალიზაციას. ამასთან, გენდერული უთანასწორობაც მნიშვნელოვანი ფაქტორია – ქალ ფერმერებს ნაკლები წვდომა აქვთ ფინანსურ და ტექნოლოგიურ რესურსებზე (FAO, 2021).

5. ეკოლოგიური გამოწვევები

ტექნოლოგიური განახლების სწრაფი ტემპი იწვევს ეკოლოგიურ პრობლემებს, მათ შორის ელექტრონული ნარჩენების ზრდას. გარდა ამისა, ტექნოლოგიებზე გადაჭარბებული დამოკიდებულება ზოგჯერ ამცირებს ტრადიციული ცოდნის მნიშვნელობას, რაც საფრთხეს უქმნის აგროკულტურული მრავალფეროვნების შენარჩუნებას.

მნიშვნელოვანია სახელმწიფოსა და კერძო სექტორის თანამშრომლობა, ფერმერთა ციფრული უნარების განვითარება და ეროვნული სტრატეგიის ჩამოყალიბება, რომელიც უზრუნველყოფს ტექნოლოგიურ ინკლუზიას და მდგრად განვითარებას (Kharashvili & Aduashvili, 2023).

სოფლის მეურნეობის ციფრული ტრანსფორმაცია გლობალიზაციის პროცესში წარმოადგენს გარდაუვალ და აუცილებელ საფეხურს. სოფლის მეურნეობის ციფრიზაციაზე გადასვლა მნიშვნელოვანი ნაბიჯია მდგრადი განვითარებისკენ. ციფრიზაცია სოფლის მეურნეობაში წარმოადგენს სტრატეგიულ გარდატეხას, რომელიც იძლევა შესაძლებლობას მზარდი ეფექტიანობისა და მდგრადი განვითარების მისაღწევად. საქართველოსთვის ციფრული ტრანსფორმაცია ერთ-ერთი უმთავრესი გზაა აგრარული სექტორის მოდერნიზაციისა და ევროპულ აგრარულ სივრცეში სრულფასოვანი ინტეგრაციისთვის.

დასკვნა და რეკომენდაციები

სოფლის მეურნეობის ციფრული ტრანსფორმაცია გლობალიზაციის პირობებში წარმოადგენს არამხოლოდ ტექნოლოგიურ, არამედ სოციალურ და ეკონომიკურ გამოწვევას. მისი წარმატება დამოკიდებულია სტრუქტურულ რეფორმებზე, განათლების სისტემის მოდერნიზაციაზე

და ინვესტიციების მოზიდვაზე. საქართველოსთვის აუცილებელია ეროვნული სტრატეგიის შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს ციფრული ტექნოლოგიების ხელმისაწვდომობას სოფლად და გაზრდის ქვეყნის აგრო-სექტორის კონკურენტუნარიანობას გლობალურ ბაზარზე.

შეიძლება დავასკვნათ, რომ ინოვაციების და ახალი ტექნოლოგიების, ისეთის, როგორიც არის რობოტიზაციის, ჭკვიანი აპლიკაციის, ბლოკჩეინის და სხვათა ეფექტური გამოყენება შესაძლებლობას იძლევა სოფლის მეურნეობაში მივიღოთ მაღალი მოსავალი, შევამციროთ თესლსა და სასუქებზე დანახარჯები და მინიმუმამდე დავიყვანოთ ეკოსისტემაზე მიყენებული ზიანი.

მიზანშეწონილია გათვალისწინებული იყოს შემდეგი რეკომენდაციები:

➤ სახელმწიფომ უზრუნველყოს სოფლად ინტერნეტის ფართო ხელმისაწვდომობა და ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის განვითარება, რაც ხელს შეუწყობს ციფრული აგროინოვაციების დანერგვას.

➤ აუცილებელია ფერმერებისთვის მიზნობრივი ტრენინგებისა და ონლაინ-სასწავლო კურსების დანერგვა, რომლებიც გააუმჯობესებს ციფრულ კომპეტენციებს და ტექნოლოგიური გადწყვეტილებების გამოყენების უნარს.

➤ საჭიროა მცირე და საშუალო ფერმერებისთვის ხელმისაწვდომი დაფინანსების მექანიზმების შექმნა – სუბსიდიების, გრანტების და დაბალპროცენტიანი კრედიტების სახით, რათა მათ შეძლონ ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა.

➤ ჩამოყალიბდეს მონაცემთა დაცვის მკაფიო პოლიტიკა სოფლის მეურნეობაში, რათა თავიდან იქნას აცილებული ინფორმაციის დაკარგვა ან არასანქცირებული გამოყენება.

➤ კერძო კომპანიებთან თანამშრომლობა (მაგალითად, აგროტექნოლოგიური სტარტაპები, ბანკები და ტექნოლოგიური ფირმები) ხელს შეუწყობს ინოვაციური გადწყვეტილებების სწრაფ დანერგვას სოფლის მეურნეობის სექტორში.

➤ მიზანშეწონილია რეგიონულ დონეზე შეიქმნას აგროინოვაციური ცენტრები, სადაც ფერმერები მიიღებენ კონსულტაციას, ტექნიკურ დახმარებასა და წვდომას ახალ ტექნოლოგიებზე.

➤ გლობალიზაციის პირობებში მნიშვნელოვანია თანამშრომლობა ევროკავშირის და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან, რათა საქართველომ მიიღოს თანამედროვე ტექნოლოგიების, ცოდნისა და ინვესტიციების მხარდაჭერა.

➤ შეიქმნას სახელმწიფო დონეზე სისტემა, რომელიც რეგულარულად შეაფასებს ციფრული ტრანსფორმაციის მიმდინარეობას და მის გავლენას სოფლის მეურნეობის პროდუქტიულობაზე.

ლიტერატურა

1. ლაზარიაშვილი, თ. (2024). „ციფრული ტექნოლოგიების განვითარების შესაძლებლობები საქართველოს სოფლის მეურნეობაში“. საერთაშორისო მულტიდისციპლინური კონფერენცია „თანამედროვე გამოწვევები მეცნიერებასა და ინოვაციებში“, 22-23 ივნისი
2. სოფლის განვითარების სააგენტო (2023). სოფლის განვითარების ციფრული ინიციატივები საქართველოში
3. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO; 2021). *Digital Agriculture Report: Rural transformation for sustainable development*
4. GeoStat (2023). *Agriculture of Georgia: Statistical Yearbook 2023*. National Statistics Office of Georgia.
5. Kharaishvili, E., & Aduashvili, L. (2023). Digital Agricultural Development Trends in Georgia. *Proceedings of 4th International Scientific Student Conference «Management: Challenges and Prospects»*, 72-74. DOI: 10.35668/978-966-926-466-4

6. Kharaishvili, E., Koguashvili, P., & Shengelia, N. (2024). From Traditional to “Smart” Agriculture: Advantages, Challenges and Prospects of Digitalization. *Journal of Innovative Economics and Management*, 11(1), 6-16. <https://doi.org/10.46361/2449-2604.11.1.2024.6-16>
7. Kharaishvili, E., Natsvlishvil, I., and Lazariashvili, T. (2025). Digitalization of Georgia’s Agro-Food Industry: Challenges and Opportunities for Sustainable Development. In: Geibel, R.C., Machavariani, S. (eds) *Digital Management and Artificial Intelligence. ISPC 2024. Springer Proceedings in Business and Economics. Springer, Cham*. https://doi.org/10.1007/978-3-031-88052-0_18
8. Lazariashvili, T. (2024). The Role of Digital Agriculture in the Development of Sustainable Agriculture. *Proceedings of the conference <<STRATEGIC IMPERATIVES OF MODERN MANAGEMENT>> (SIMM-2024)*, Kyiv, Ukraine
9. MEPA (2023). *Annual Report of the Ministry of Environmental Protection and Agriculture of Georgia*. Tbilisi: MEPA
10. OECD (2018). *Technology and digital in agriculture*. <https://www.oecd.org/agriculture/topics/technology-and-digital-agriculture>
11. OECD (2022). *Digital Transformation of Rural Areas*. Paris: OECD Publishing
12. World Bank (2022). *Agricultural Digitalization and Innovation Policy Brief*
13. Zhang, Y., Wang, L., & Wu, C. (2020). Big data and smart agriculture: A review. *Computers and Electronics in Agriculture*, 178, 105876

Challenges of Digital Transformation in Agriculture in the Process of Globalization

Tamar Lazariashvili

Assistant Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

The modern global economy is entering the digital era, where information technologies are significantly transforming all sectors, including agriculture. Digital transformation contributes to production optimization, efficient use of resources, and increased competitiveness in global markets. Nevertheless, in the process of globalization, developing countries, including Georgia, continue to face numerous challenges in terms of infrastructure, education, and financial accessibility. The article substantiates the necessity of implementing digital transformation in Georgia’s agriculture, identifies existing challenges in the digitalization of the agricultural sector, and evaluates the benefits derived from digital transformation. The study also defines the role of the state in facilitating the digital transformation of agriculture. At the end of the paper, conclusions are presented on the challenges of digital transformation in agriculture, along with recommendations regarding future directions for the sector under digitalization conditions.

Keywords: digital transformation, agriculture, innovation, globalization, technological development.

ახალი ინსტრუმენტები ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების გასაძლიერებლად

ეკა ლეკაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ანოტაცია: ეკონომიკური უსაფრთხოების მზარდი მნიშვნელობა განპირობებულია გეოპოლიტიკური ძვრებით, COVID-19 პანდემიით, რომელიც გამოავლენს მიწოდების ჯაჭვის სისუსტეებს, ტექნოლოგიების გადინებისა და მათზე ზედმეტი დამოკიდებულებით გამოწვეული შემოფოთებით და კლიმატის ცვლილების მზარდი ზემოქმედებით. ნაშრომში შესწავლილია ეკონომიკური უსაფრთხოების სახკითხისადმი მიძღვნილი მონინავე სამეცნიერო ნაშრომები. შესწავლილია ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიული დოკუმენტები და გამოვლენილია ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების გაძლიერების ახალი ინსტრუმენტები ვაჭრობის, ინვერსიციების, ტექნოლოგიები, კვლევისა და განვითარების მიმართულებით. დადგინდა, რომ ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია და ამოცანები მოიცავს ისეთი რისკებისა და ინსტრუმენტების შეფასებას, რომელთა აქტუალურობაც განპირობებულია თანამედროვე სამეცნიერო-ტექნიკური რევილუციის მიღწევების იმპლიმენტაციით, როგორც სამოქალაქო, ისე სამხედრო სფეროებში.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია, ევროკავშირი

პრობლემის აქტუალურობა: ეკონომიკური უსაფრთხოება, საყოველთაოდ აღიარებული განმარტებით, არის ინდივიდების ან თემების უნარი, მთელი ცხოვრების განმავლობაში სტაბილურად და ღირსეულად დაიკმაყოფილონ საკუთარი ძირითადი ყოველდღიური და აუცილებელი მოთხოვნილებები, როგორიცაა საკვები, საცხოვრებელი, ჯანდაცვა და შემოსავალი. ეს განმარტება შეგიძლია განვავრცოთ ქვეყნის დონეზეც, თუმცა არსებობს გარკვეული დამატებითი ასპექტები, რომელიც ერის ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფას ეხება.

ეკონომიკური უსაფრთხოების მზარდი მნიშვნელობა განპირობებულია გეოპოლიტიკური ძვრებით, COVID-19 პანდემიით, რომელმაც გამოავლინა მიწოდების ჯაჭვის სისუსტეები, ტექნოლოგიების გადინებისა და მათზე ზედმეტი დამოკიდებულებით გამოწვეული შემოფოთება და კლიმატის ცვლილების მზარდი ზემოქმედება. მიუხედავად იმისა, რომ ისტორიული ეკონომიკური სისტემები უპირატესობას ანიჭებდნენ ეფექტიანობას სპეციალიზაციისა და ინტეგრაციის გზით, რაც ეკონომიკურ ზრდას უზრუნველყოფდა, მათ ასევე შექმნეს დაუცველობის გარემო.

ევროპა, დანარჩენი მსოფლიოს მგავსად, მზარდი გეოპოლიტიკური დაძაბულობისა და ღრმა ტექნოლოგიური ცვლილებების პერიოდშია. ეს პროცესი არაერთ გამოწვევას აჩენს. ამასთან, ევროკავშირს სურს, ბიზნესისა და ინვესტიციებისთვის ერთ-ერთ ყველაზე ღია და მიმზიდველ ადგილად დარჩეს. ამ მიზნით ევროკომისიამ წარადგინა ახალი ზომები ვაჭრობისა და კვლევის სფეროებში.

კვლევის მიზანია შეისწავლოთ ახალი ინსტრუმენტები, რომლებიც გამოიყენება ევროკავშირში ეკონიკური უსაფრთხოების გასაძლიერებლად თანამედროვე ეტაპზე. ამ მიზნით დავისახეთ შემდეგი ამოცანები:

1. გავაანალიზოთ თეორიულ მეთოდოლოგიური ბაზისი, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელი იქნება ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების ინსტრუმენტების შესწავლა;

2. მოვახდინოთ ახალი მიდგომების იდენტიფიცირება ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში;

3. შევიშუავოთ დასკვნები კავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების ინსტრუმენტების ანალიზის საფუძველზე.

თეორიულ – მეთოდოლოგიური საკითხები: კვლევის ჩასატარებლად შევისწავლეთ ეკონომიკური უსაფრთხოების საკითხებზე მოწინავე სამეცნიერო ლიტერატურა. ასევე, ევროკავშირის სტრატეგიული დოკუმენტები ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით. კვლევის პროცესში გამოვიყენეთ ლოგიკური, ანალიზის და სინთეზის, ინდუქციის და დედუქციის მეთოდები.

ეკონომიკური უსაფრთხოების კვლევების ისტორიული საფუძვლები. ეკონომიკური უსაფრთხოების სამეცნიერო კვლევის წინაპირობად მიჩნეულია პროტექციონისტული და ისტორიული სკოლის წარმომადგენელთა თვალსაზრისები. თუმცა ეკონომიკური უსაფრთხოების სამეცნიერო გამოკვლევა დიდი ეკონომიკური დეპრესიიდან იღებს სათავეს. შესაბამისად, ეკონომიკური უსაფრთხოების კვლევის პერიოდიზაცია მსოფლიო ეკონომიკური ისტორიის გარდამტეხ ეტაპებს უკავშირდება.

ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია, რომელიც ფართოდ განისაზღვრება, როგორც ადამიანის და საზოგადოების აუცილებელი საჭიროებების დაკმაყოფილების მდგრადი უნარი, განვითარდა ისტორიულად გარდამტეხი საფეხურების გავლით. მისი შესწავლა დაიწყო არა როგორც თეორიული აბსტრაქცია, არამედ როგორც რეალური სამყაროს კრიზისებზე რეაგირება, რომლებიც ინდივიდუალური და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის საფუძვლებს საფრთხეს უქმნიდნენ.

ეკონომიკური უსაფრთხოების სამეცნიერო საფუძვლების შექმნა დაკავშირებულია ბარი ბუზანთან, რომელმაც პირველმა გააფართოვა ეროვნული და საერთაშორისო უსაფრთხოების ჩარჩოები და სამხედრო საფრთხეების მიღმა ეკონომიკური უსაფრთხოების საკითხებიც აქტუალური გახადა.

დიკ ნანტომ (2011) სახელი გაითქვა ეკონომიკური უსაფრთხოების სამმაგი კონცეფციის წარმოდგენით. ეკონომიკური უსაფრთხოება არის სამხედრო ძალაუფლების წყარო, ეროვნული სიმდიდრის საფუძველი და საერთაშორისო გავლენის ინსტრუმენტი. მან ხაზგასმით აღნიშნა, რომ ეკონომიკური ზრდა, ინოვაცია და გლობალური თანამშრომლობა აუცილებელია გრძელვადიანი ეროვნული უსაფრთხოებისთვის. მისი ნაშრომი მაკროეკონომიკურ სტაბილურობას დაფინანსებისა და გლობალური ლიდერობის შენარჩუნების უნართან აკავშირებს.

ნაპალკოვა და სხვების კვლევა (2018) ფოკუსირებულია ეკონომიკური უსაფრთხოების სამართლებრივ და პოლიტიკურ საფუძვლებზე და თავდაცვის შესაძლებლობებისა და რეგულირების მოდელებზე.

გაბრიელ ანდრუსეაკი (2015) თავის ნაშრომში აანალიზებს, თუ როგორ ცვლის გლობალური ურთიერთდამოკიდებულება ეროვნულ ეკონომიკურ სტრატეგიებს. ანდრუსეაკი იკვლევს ეკონომიკური უსაფრთხოების მიღწევის სამ იდეოლოგიურ მიდგომას, როგორებიცაა,

- **ლიბერალური:** გლობალიზაციის მიღება თანამშრომლობის გასაძლიერებლად და კონფლიქტის შესამცირებლად.

- **მერკანტილისტური:** გლობალიზაციის შეზღუდვა სამამულო ინდუსტრიებისა და სუვერენიტეტის დასაცავად.

- **მარქსისტული:** უთანასწორობის მოსაგვარებლად, სისტემური გლობალური ცვლილებების მხარდასაჭერად.

ანდრუსეაკი ხაზს უსვამს, რომ ეკონომიკურ ურთიერთდამოკიდებულებას შეუძლია როგორც ერების გაძლიერება, ასევე გამოფიტვა, რაც სტრატეგიული პოლიტიკის ინტეგრაციას აუცილებელს ხდის გრძელვადიანი სტაბილურობისთვის.

იოანა მარინსკუ (2024) იკვლევს, თუ როგორ მოქმედებს უმუშევრობის დაზღვევა, მინიმალური ხელფასი და უნივერსალური საბაზისო შემოსავალი ეკონომიკურ უსაფრთხოებაზე ინდივიდუალურ დონეზე. ის ხაზგასმით მიუთითებს შრომის ბაზრის კონცენტრაციისა და მონოპსონიური ძალაუფლების როლზე, სადაც მცირე რაოდენობის დამსაქმებელი დომინირებს. ეს ამცირებს ხელფასებს და სამუშაო ადგილების სტაბილურობას. ის, ასევე, შეისწავლის ხელოვნური ინტელექტის გავლენას შრომის ბაზრებზე, აკავშირებს რა ტექნოლოგიურ ინოვაციებს მომავალ ეკონომიკურ მდგრადობასთან.

ტაკაში სეკიიამამ და ნაცუია იუზუმე (კიოტოს უნივერსიტეტი) (2025) ჩაატარეს ყოვლისმომცველი ლიტერატურული მიმოხილვა ეკონომიკური უსაფრთხოების შესახებ, განსაკუთრებით იაპონიის ეროვნული პოლიტიკისა და საერთაშორისო დიპლომატიის კონტექსტით. მათი ერთობლივი კვლევა ეკონომიკურ უსაფრთხოებას განსაზღვრავს როგორც ეროვნული გადარჩენას, სუვერენიტეტისა და კეთილდღეობის დაცვას ისეთი საფრთხეებისგან, როგორიცაა მინოდების ჯაჭვის შეფერხებები და ტექნოლოგიების გაჟონვა.

ამრიგად, **თანამედროვე ეტაპზე ეკონომიკური უსაფრთხოება განისაზღვრება როგორც ინდივიდუალურ დონეზე, რაც უზრუნველყოფს ფუნდამენტურ საჭიროებებზე თანმიმდევრულ წვდომას, ასევე ეროვნულ დონეზე, რაც ეხება ქვეყნის უნარს, მიაღწიოს განვითარების მიზნებს, ამავდროულად დაიცვას ძირითადი ეროვნული ღირებულებები, როგორიცაა გადარჩენა, დამოუკიდებლობა და კეთილდღეობა.**

ბოლოდროინდელი სამეცნიერო კვლევები ეკონომიკურ უსაფრთხოებას განსაზღვრავს მისი **ღირებულებებით** (ეროვნული გადარჩენა, სუვერენული დამოუკიდებლობა, ეკონომიკური კეთილდღეობა), **საფრთხეებით** (მინოდების შეფერხებები, ტექნოლოგიების გადინება, გადაჭარბებული დამოკიდებულება) და მისი **მიღწევის საშუალებებით** (დივერსიფიკაცია, დიპლომატია, მარაგების შექმნა, შიდა განვითარება, ტექნოლოგიების დაცვა).

ღია, წესებზე დაფუძნებულმა ვაჭრობამ განსაზღვრა და სარგებელი მოუტანა ევროკავშირის მისი დაარსებიდანვე. ამავდროულად, გეოპოლიტიკური დაძაბულობის, გეოსტრატეგიული და გეოეკონომიკური კონკურენციის ზრდამ, ასევე შოკებმა, როგორიცაა COVID-ის პანდემია და რუსეთის აგრესიული ომი უკრაინის წინააღმდეგ, წარმოაჩინა რისკები, რომლებიც სპეციფიკური ეკონომიკური დამოკიდებულებით არის გამოწვეული. ეს რისკები – თუ სათანადოდ არ იქნება მართული – საფრთხეს უქმნის ჩვენს საზოგადოებებს, ეკონომიკებს, სტრატეგიულ ინტერესებს და მოქმედების უნარს. ყოვლისმომცველი სტრატეგია – შიდა და გარე პოლიტიკის ურთიერთმედარებითი მოქმედებებისა და ევროკავშირისა და წევრ სახელმწიფოებს შორის ერთიანი ზომების ნაკრების ჩათვლით – აუცილებელია ევროკავშირისათვის, რათა შეაფასოს და მართოს რისკები და ამავდროულად შეინარჩუნოს ღიაობა და საერთაშორისო ჩართულობა.¹

კვლევისთვის მნიშვნელოვანია გავანალიზოთ ევროპული ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია და მისი აქტუალური კომპონენტები თანამედროვე ეტაპზე.

ევროკავშირი რჩება ერთ-ერთ ყველაზე მიმზიდველ ადგილად გლობალური კომპანიებისა და ინვესტორებისთვის. თუმცა, გეოპოლიტიკური დაძაბულობის ზრდასთან და ეკონომიკური ინ-

¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3358

ტეგრაციის გაღრმავებასთან ერთად, ზოგიერთი ეკონომიკური აქტივობა უსაფრთხოებისთვის რისკს წარმოადგენს.

ამ მიზნით, **EU-მ შეიმუშავა ევროპული ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია**, რომელიც ქმნის ჩარჩოს **EU-ის, წევრი სახელმწიფოებისა და ბიზნესის დონეზე** ეკონომიკური უსაფრთხოების რისკების შეფასების და მართვის მიზნით, ისე რომ შენარჩუნდეს და გაიზარდოს ეკონომიკური დინამიზმი.

2023 წლის 20 ივნისს **ევროპის კომისიის და უმაღლესი წარმომადგენლების მიერ გამოქვეყნებული ერთობლივი კომუნიკე ევროპის ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიის შესახებ** ყურადღებას ამახვილებს იმ რისკების მინიმიზაციაზე, რომლებიც გარკვეული ეკონომიკური ნაკადებიდან გამომდინარეობს, გეოპოლიტიკური დაძაბულობის ზრდისა და ტექნოლოგიური ცვლილებების დაჩქარების კონტექსტში, ხოლო ამავე დროს ინარჩუნებს ეკონომიკური ღიაობისა და დინამიურობის მაქსიმალურ დონეს.

შესთავაზებული სტრატეგია წარმოადგენს საერთო ჩარჩოს ეკონომიკური უსაფრთხოების მისაღწევად, რომელიც შემდეგ პრინციპებს ემყარება: **ევროკავშირის ეკონომიკური ბაზისა და კონკურენტუნარიანობის გაძლიერება; რისკებისგან დაცვა; და მაქსიმალურად ფართო სექტორის ქვეყნებთან პარტნიორობა საერთო ინტერესებისა და პრობლემების გადასაჭრელად.** ეკონომიკური უსაფრთხოების ზომების განხორციელებისას ხელმძღვანელობენ პროპორციულობისა და სიზუსტის ფუნდამენტური პრინციპებით. სტრატეგია ეყრდნობა სამ სვეტს: **კონკურენტუნარიანობის ხელშეწყობა, უსაფრთხოების გაძლიერება და საერთაშორისო პარტნიორობა.**¹

დღევანდელ გეოპოლიტიკურ და ტექნოლოგიურ გარემოში ეკონომიკური კავშირებით გამოწვეული რისკები სწრაფად იცვლება და სულ უფრო მეტად იკვეთება უსაფრთხოების საკითხებთან. სწორედ ამიტომ, ევროკავშირმა უნდა განავითაროს ყოვლისმომცველი მიდგომა რისკების ერთობლივი იდენტიფიკაციის, შეფასებისა და მართვისთვის ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად.

სტრატეგია მოითხოვს ეკონომიკური უსაფრთხოების რისკების ღრმა შეფასებას ოთხ სფეროში:

- მომარაგების ჯაჭვების მდგრადობის რისკები, მათ შორის ენერგეტიკული უსაფრთხოება;
- კრიტიკული ინფრასტრუქტურის ფიზიკური და კიბერუსაფრთხოების რისკები;
- ტექნოლოგიური უსაფრთხოების და ტექნოლოგიური გაჭონვის რისკები;
- ეკონომიკური დამოკიდებულებების იარაღად გადაქცევის ან ეკონომიკური იძულების რისკები.

სტრატეგია გვთავაზობს ამ რისკების შეფასების მეთოდოლოგიას, რომელიც უნდა ჩატარდეს კომისიისა და წევრი სახელმწიფოების მიერ, საჭიროების შემთხვევაში უმაღლეს წარმომადგენელთან თანამშრომლობით და კერძო სექტორის ჩართულობით. ეს უნდა იყოს დინამიური და უწყვეტი პროცესი.

სტრატეგია ასევე განსაზღვრავს, როგორ უნდა შეამცირონ გამოვლენილი რისკები შემდეგი მიდგომით:

1. **ევროკავშირის კონკურენტუნარიანობის ხელშეწყობა** – ერთიანი ბაზრის გაძლიერებით, ძლიერი და მდგრადი ეკონომიკის მხარდაჭერით, უნარების განვითარებით და ევროკავშირის კვლევითი, ტექნოლოგიური და სამრეწველო ბაზის ხელშეწყობით;

¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_363

2. **ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების დაცვა** – არსებული პოლიტიკებისა და ინსტრუმენტების გამოყენებით და ახალი საშუალებების განხილვით, რათა შეივსოს შესაძლო სიცარიელები. ეს განხორციელდება პროპორციულად და ზუსტად, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ნეგატიური გავლენა ევროპულ და გლობალურ ეკონომიკაზე;

3. **პარტნიორობა მაქსიმალურად ფართო სპექტრის პარტნიორებთან ეკონომიკური უსაფრთხოების გასაძლიერებლად** – მათ შორის ვაჭრობის შეთანხმებების გაფართოებით და დასრულებით, სხვა პარტნიორობების გაძლიერებით, საერთაშორისო წესებზე დაფუძნებული ეკონომიკური წესრიგისა და მრავალმხრივი ინსტიტუტების (როგორიცაა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია) განმტკიცებით და გლობალური კარიბჭის მეშვეობით მდგრად განვითარებაში ინვესტირებით.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თანამედროვე ეტაპზე ევროპული ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია მოიცავს ოთხ ძირითად რისკს, რომელთა შორის ერთ-ერთ მთავარი – ტექნოლოგიური უსაფრთხოების და ტექნოლოგიის გაჟონვის რისკია. ამ მიზნით, ევროკომისიამ წარადგინა ორი ინიციატივა კვლევისა და ინოვაციის მიმართულებით:

1. **თეთრი წიგნი ორმაგი დანიშნულების ტექნოლოგიების კვლევის მხარდაჭერის შესახებ** ეს დოკუმენტი წევრ სახელმწიფოებთან, ევროპარლამენტთან და სამოქალაქო საზოგადოებასთან საჯარო კონსულტაციას იწყებს. მიღებული მოსაზრებები დაეხმარება მომდევნო კვლევითი პროგრამის – Horizon Europe-ის მემკვიდრის – ჩამოყალიბებას.

2. **საბჭოს რეკომენდაციის წინადადება კვლევის უსაფრთხოების შესახებ**, რომლის მიზანია ევროპული კვლევითი ინსტიტუტების დაცვა საზღვარგარეთული ზემოქმედებისგან და უსაფრთხოების რისკების მართვაში მათთვის დახმარების განევა, ღია საერთაშორისო თანამშრომლობის შენარჩუნების პარალელურად.

ამასთან, ევროკომისიამ მიიღო ხუთი ინიციატივა ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების გასაძლიერებლად იმ დროს, როცა გეოპოლიტიკური დაძაბულობა იზრდება და ტექნოლოგიური ცვლილებები ღრმავდება. ეს პაკეტი მიზნად ისახავს ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების გაძლიერებას, ერთდროულად შეინარჩუნოს ვაჭრობის, ინვესტიციებისა და კვლევების ღიაობა, რაც მნიშვნელოვანია ევროკავშირის ეკონომიკისთვის. ამ ინიციატივების მიზანია:

- **გაძლიერდეს ევროკავშირის უსაფრთხოებისა და საზოგადოებრივი წესრიგის დაცვა;**
- **წამოიწყოს დისკუსია და ქმედებები ევროკავშირის ექსპორტის კონტროლის უკეთესი კოორდინაციისთვის, ევროკავშირის წევრ ქვეყნებისა და მრავალმხრივი რეჟიმების პატივისცემით;**
- **კონსულტაციები წარმართოს წევრ სახელმწიფოებთან და დაინტერესებულ მხარეებთან, საეჭვო გარე ინვესტიციებისგან მომდინარე რისკების იდენტიფიცირების მიზნით, რაც შესაძლოა დაკავშირებული იყოს კონკრეტულ ტექნოლოგიებთან;**
- **გააღრმავოს დისკუსია იმაზე, როგორ შეიძლება უკეთესად წარმართოს ორმაგი დანიშნულების ტექნოლოგიებზე (სამოქალაქო და სამხედრო) კვლევა-განვითარების მხარდაჭერა;**
- **საბჭოს შესთავაზოს რეკომენდაციები ეროვნულ და სექტორულ დონეზე კვლევის უსაფრთხოების გაძლიერების მიზნით.**

რუსეთ – უკრაინის ომის ნეგატიური შედეგების და რისკების შემცირების მიზნით, ევროკავშირმა მიიღო **რუსეთის ექსპორტის კონტროლისა და სანქციების თავიდან აცილების პრევენცია: G7-ის განახლებული ინსტრუქცია ინდუსტრიისთვის.**

2023 წლის 24 სექტემბერს G7-ის წევრები – კანადა, საფრანგეთი, გერმანი, იტალია, იაპონია, გაერთიანებული სამეფო და შვეიცარია – ევროკომისიასთან ერთად შეთანხმდნენ ინდუსტრიისთვის განახლებულ რეკომენდაციაზე, რომლის მიზანია:

- დაეხმაროს კომპანიებს რუსეთის მხრიდან სანქციებისა და ექსპორტის კონტროლის გვერდის ავლის სქემების ამოცნობაში;

- დაიცვას G7-ის ქვეყნების ტექნოლოგიები შეუფერებელი გამოყენებისგან;
- თავიდან აიცილოს კომპანიებისთვის რეპუტაციული ზიანი და სამართლებრივი რისკები;
- უზრუნველყოს ექსპორტის კონტროლისა და სანქციების ეფექტიანად გაგრძელებული მოქმედება.¹

ამრიგად, ევროკავშირის ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგია და ამოცანები მოიცავს ისეთი რისკებისა და ინსტრუმენტების შეფასებას, რომელთა აქტუალურობაც განპირობებულია თანამედროვე სამეცნიერო-ტექნიკური რევილუციის მიღწევების იმპლიმენტაციით, როგორც სამოქალაქო, ისე სამხედრო სფეროებში. ევროკავშირი მუდმივად ავითარებს მექანიზმებს როგორც ეროვნულ, ისე ინტეგრაციულ და საერთაშორისო დონეზე, რომელიც ხანგრძლივი მშვიდობიანი განვითარების პირობების უზრუნველყოფი იქნება და რომელშიც განსაკუთრებული აქცენტი კეთდება ვაჭრობაზე, ინვესტიციებზე, ტექნოლოგიების მოძრაობაზე, კვლევაზე და განვითარებაზე.

ლიტერატურა

1. Andruseac, Gabriel (2015): Economic Security – New Approaches in the Context of Globalization, CES Working Papers, ISSN 2067-7693, Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Centre for European Studies, Iasi, Vol. 7, Iss. 2, pp. 232-240
2. Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*; Publisher, Lynne Rienner Publishers, 1998
3. Dick K. Nanto. Economics and National Security: Issues and Implications for U. S. Policy. *CRS report for Congress*. DIANE Publishing, 2011. 78 pages. DOI: 10.35808/ersj/1279
4. I.G. Napalkova , A.N. Pozdnyshov , N.V. Fedorenko , A.N. Paremuzov, *European Research Studies Journal*, Volume XXI, Special Issue 2, 531-539, 2018
5. Jose Azar, Ioana Marinescu (2024). Chapter 10 Monopoly power in the labor market. *Handbook of Labor Economics*. <https://doi.org/10.1016/bs.heslab.2024.11.007>
6. Yuzue N and Sekiyama T (2025) Defining economic security through literature review. *Front. Polit. Sci.* 7:1501986. doi: 10.3389/fpos.2025.1501986
7. Economic Security – School of Social Policy & Practice წვდომა: 22.02.2025)
8. New tools to reinforce the EU’s economic security – European Commission (წვდომა: 07.02.2025)
9. European economic security strategy – Publications Office of the EU (წვდომა: 12.03.2025)

¹ https://policy.trade.ec.europa.eu/help-exporters-and-importers/accessing-markets/investment_en

New tools to strengthen the EU's economic security

Eka Lekashvili

*Associate Professor, Faculty of Economics and Business,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Abstract

The growing importance of economic security is driven by geopolitical shifts, the COVID-19 pandemic that will expose supply chain vulnerabilities, concerns about technology leakage and over-reliance, and the growing impact of climate change. The paper reviews cutting-edge scientific papers on the topic of economic security. The EU's strategic documents on economic security are reviewed and new tools to strengthen the EU's economic security in the areas of trade, investment, technology, research and development are identified. It was determined that the European Union's economic security strategy and objectives include an assessment of risks and instruments whose relevance is determined by the implementation of the achievements of the modern scientific and technical revolution, both in the civilian and military spheres.

Keywords: *Economic Security Strategy, European Union*

ფასს 18 – „ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა და გამჟღავნება“: სიახლეები გამოწვევები და პრაქტიკული მნიშვნელობა

მარინა მაისურაძე

ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

ფასს 18 – „ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა და გამჟღავნება“ წარმოადგენს საერთაშორისო სტანდარტების განვითარების ახალ ეტაპს, რომელიც მიზნად ისახავს ფინანსური ანგარიშგების ხარისხის, სტრუქტურისა და სანდოობის გაუმჯობესებას. სტანდარტი ყურადღებას ამახვილებს ანგარიშგების ერთიან პრინციპებზე, რითაც უზრუნველყოფს ინფორმაციის უფრო მკაფიო და სტანდარტიზებულ წარდგენას, რაც ფინანსური ანგარიშგების მომხმარებლებს – ინვესტორებს, მარეგულირებელ ორგანოებს და სხვა დაინტერესებულ მხარეებს – საშუალებას აძლევს მიიღონ უკეთესი და უფრო არგუმენტირებული გადაწყვეტილებები.

სტატიაში განხილულია ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტის – ფასს 18 „ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა და გამჟღავნება“ – ძირითადი სიახლეები, რომელიც ცვლის ბასს 1 „ფინანსური ანგარიშგების წარდგენის“ არსებით ნაწილს და ადგენს ფინანსური ანგარიშგების სტრუქტურის ახალ პრინციპებს. ფასს 18-ის სიახლეები მოიცავს ფინანსური ანგარიშგების ძირითადი კატეგორიების გადახედვას, შემოსავლებისა და ხარჯების ახალი კლასიფიკაციის წესებს, აგრეთვე დამატებით გამჟღავნების მოთხოვნებს, რომლებიც მიმართულია კომპანიის საქმიანობის ეკონომიკური არსის წარმოჩენისკენ. ეს ცვლილებები მნიშვნელოვნად ზრდის ანგარიშგების გამჭვირვალობას და შესაძარისობას გლობალური მასშტაბით, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საერთაშორისო ინვესტორებისა და ტრანსნაციონალური კომპანიებისთვის.

სტატიაში გამოყენებულია ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭოს (ბასსს) და აუდიტორული კომპანიების სარეკომენდაციო სახელმძღვანელო მასალები.

საკვანძო სიტყვები: ფასს 18, ბასსს, ფინანსური ანგარიშგება, გამჟღავნება, შუალედური შედეგები

შესავალი

ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების (ფასს) მიზანია, შექმნას გლობალურად ერთიანი, შესაძარისი და გამჭვირვალე ანგარიშგების ჩარჩო, რომელიც საინვესტიციო გადაწყვეტილებებსა და კაპიტალის ბაზრების ფუნქციონირებას გაამარტივებს. ფინანსური ანგარიშგება იძლევა სუბიექტის რესურსებისა და ვალდებულებების სტრუქტურირებულ მიმოხილვას ანგარიშგების თარიღისთვის, რაც მომხმარებლებს სთავაზობს ღირებულ ინფორმაციას სუბიექტის ფინანსური მდგომარეობის შესახებ. ეს მიიღწევა მაშინ, როდესაც ინფორმაცია შეესაბამება ზოგადი დანიშნულების ფინანსური ანგარიშგების კონცეპტუალური ჩარჩოთი განსაზღვრულ ხარისხობრივ მახასიათებლებს (Sabauri L, 2024).

ფასს 18 – „ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის წარდგენა და გამჟღავნება“ განსაკუთრებული მნიშვნელობის მოვლენაა. მისი მიღება განპირობებული იყო იმით, რომ ბასს 1-ის მოქმედი მოთხოვნები პრაქტიკაში ხშირად იწვევდა ინტერპრეტაციის სირთულეებს და არ უზ-

რუნველყოფდა ანგარიშგების საკმარისად სტანდარტიზებულ წარდგენას. შედეგად, კომპანიების ფინანსური ანგარიშგება ხშირად არ იყო შესაძარისი, რაც ამცირებდა ინვესტორთა ნდობას და ართულებდა ანალიტიკურ შეფასებებს (PwC, 2024; Deloitte, 2024).

სტანდარტების შესაბამისად მომზადებული ფინანსური ანგარიშგება ზუსტად და დროულად უნდა ასახავდეს კონკრეტულ პერიოდში მომხდარ მოვლენებს. ეს უმნიშვნელოვანესია, რადგან ყველა ინდივიდს ან ორგანიზაციას აინტერესებს იმ სუბიექტის შეფასება რომლებშიც ინვესტირებას გადანყვეტს. (Sabauri 2018)

საწარმოებმა უნდა უზრუნველყონ მაღალი ხარისხის ფინანსური ანგარიშგების მომზადება, რასაც მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია კაპიტალის ბაზრის სათანადოდ ფუნქციონირებაში. (მაისურაძე მ., ვარდიაშვილი მ. 2022)

ფასს 18-ის მთავარი სიახლეა ფინანსური შედეგების სტრუქტურის წარდგენის მკაფიო წესების დამკვიდრება. კერძოდ, სტანდარტი ავალდებულებს კომპანიებს, შემოსავლებისა და ხარჯების კლასიფიკაცია მოახდინონ სამი ძირითადი კატეგორიის მიხედვით: **საოპერაციო, საინვესტიციო და საფინანსო საქმიანობა**. ეს ცვლილება მნიშვნელოვნად ზრდის ანგარიშგების მომხმარებლებისთვის ინფორმაციის გააზრებას და სარგებლიანობას (KPMG, 2024).

ფასს 18-ის პრაქტიკაში დანერგვით კომპანიებს მოუწევთ მნიშვნელოვანი რესურსების დახარჯვა როგორც ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე, ასევე თანამშრომლების გადამზადებაზე. ამასთანავე, სტანდარტის სწორად ინტერპრეტაცია და გამოყენება სირთულეებს შეიძლება წარმოადგენდეს მცირე და საშუალო ზომის კომპანიებისთვის, რომლებსაც ნაკლები რესურსი აქვთ სტანდარტის მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად (EY, 2024).

შესაბამისად, ფასს 18-ის გავლენა ორმხრივია: ერთი მხრივ, იგი მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს ფინანსური ანგარიშგების გამჭვირვალობას, სანდოობასა და შესაძარისობას, რაც გრძელვადიან პერსპექტივაში ხელს უწყობს ინვესტიციების მოზიდვასა და კაპიტალის ბაზრების ეფექტიან ფუნქციონირებას; მეორე მხრივ კი, მისი დანერგვის პროცესში კომპანიებს სერიოზული გამოწვევები ელის.

კვლევის მიზანია ფასს 18-ის ძირითადი სიახლეების, გამოწვევებისა და პრაქტიკული მნიშვნელობის შესწავლა, რათა შეფასდეს მისი გავლენა კომპანიების ფინანსურ ანგარიშგებაზე და ინვესტორთა გადანყვეტილებების პროცესზე.

კვლევის აქტუალობა განპირობებულია იმით, რომ ფასს 18 წარმოადგენს ფინანსური ანგარიშგების განვითარების ახალ ეტაპს, რომელიც მნიშვნელოვნად ცვლის არა მხოლოდ ანგარიშგების შინაარსობრივ მხარეს, არამედ კომპანიების შიდა მენეჯმენტს და აუდიტორულ პრაქტიკასაც. **პრაქტიკული მნიშვნელობა** ფასს 18-ის იმაში მდგომარეობს, რომ იგი აძლიერებს ფინანსური ანგარიშგების გამჭვირვალობას, ზრდის ინვესტორთა ნდობას და ხელს უწყობს ფინანსური ინფორმაციის გლობალურ ჰარმონიზაციას.

I. ფასს 18-ის ზოგადი მახასიათებლები

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭოს მიერ 2024 წლის აპრილში გამოცემული ახალი სტანდარტი **ფასს 18 – „ფინანსური ანგარიშგების ინფორმაციის წარდგენა და გამჟღავნება“** ჩაანაცვლებს ბასს 1-ს „ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა“. ფასს 18 სავალდებულო იქნება 2027 წლის 1 იანვრიდან დაწყებული საანგარიშო პერიოდებისთვის (IFRS Foundation, 2024a). ადრეული გამოყენება ნებადართულია, თუმცა ის მოითხოვს სრულ გამჟღავნებას და წინა პერიოდების მონაცემების გადაკეთებას, რაც ზრდის მოსამზადებელ ხარჯებს (Deloitte, 2024). ახალი სტანდარტის შემოღება წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს რე-

ფორმას, რომელიც ფინანსური ანგარიშგების სტრუქტურასა და ინფორმაციის გამჟღავნებას ეხება (IASB, 2024).

ფასს 18-ის მთავარი მიზანია ფინანსური ანგარიშგების წარდგენისა და გამჟღავნების პრინციპების ცალსახად სტანდარტიზაცია, რაც უზრუნველყოფს ანგარიშგების უკეთეს შესადარისობას, თანმიმდევრულობასა და ინვესტორთა გადანყვეტილების მიღების ხელშეწყობას (IASB, 2024). სტანდარტი, კონცენტრირდება ძირითადად მოგებისა და ზარალის ანგარიშგებაზე – იგი განსაზღვრავს შემოსავლისა და ხარჯების ძირითად კატეგორიებს (საოპერაციო, **საინვესტიციო და საფინანსო**) ამავდროულად აწესებს სავალდებულო შუალედურ შედეგებს, მაგალითად „საოპერაციო მოგება“, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის ანგარიშგების თანმიმდევრულობასა და შესადარისობას (PwC, 2024).

II. ფასს 18-ის ძირითადი სიახლეები

ა) ფინანსური ანგარიშგების ახალი სტრუქტურა

ფასს 18 ადგენს ანგარიშგების სტანდარტიზებულ კატეგორიებს:

- **საოპერაციო საქმიანობა (Operating):** კომპანიის ძირითადი საქმიანობიდან წარმოქმნილი შემოსავლები და ხარჯები.
- **საინვესტიციო საქმიანობა (Investing):** ისეთი აქტივების შეძენა და გაყიდვა, რომლებიც არ არის კომპანიის ძირითადი საქმიანობის ნაწილი.
- **საფინანსო საქმიანობა (Financing):** ვალდებულებებისა და კაპიტალის სტრუქტურასთან დაკავშირებული შემოსავლები და ხარჯები.

ეს სიახლე მნიშვნელოვანია, რადგან ადრე ბასს1 – ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა კომპანიებს მეტ მოქნილობას აძლევდა, რაც ხშირად იწვევდა ინფორმაციის შეუსაბამობას (KPMG, 2024).

ბ) მენეჯმენტის მიერ განსაზღვრული შედეგიანობის მაჩვენებლების ინტეგრაცია.

ფასს 18-ის ერთ-ერთი მთავარი სიახლეა მენეჯმენტის მიერ განსაზღვრული შედეგიანობის მაჩვენებლების (MPMs) გამჟღავნების მოთხოვნა. სტანდარტი კომპანიებს ავალდებულებს წარმოადგინონ ის ალტერნატიული ან შიდა მაჩვენებლები, რომლებსაც მენეჯმენტი იყენებს ფინანსური შედეგების შეფასებისა და გარე კომუნიკაციისას (IFRS Foundation, 2024). ეს ცვლილება მნიშვნელოვნად ზრდის ანგარიშგების გამჭვირვალობასა და თანმიმდევრულობას, რადგან წარსულში მსგავსი ინფორმაცია ხშირად მხოლოდ პრესრელიზებში ან არასაბალანსო ანგარიშებში იყო წარმოდგენილი (Deloitte, 2024).

ასეთი მაჩვენებლების მაგალითებად შეიძლება მოვიყვანოთ კორექტირებული საოპერაციო მოგება, EBITDA (Earnings Before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization), კორექტირებული EBITDA, Underlying profit, Free cash flow, ან Adjusted Earnings per Share (EPS) – ანუ ის მეტრიკები, რომლებიც ასახავენ კომპანიის ძირითადი საქმიანობის ეფექტურობას, გამორიცხავენ ერთჯერად ფაქტორებს და წარმოაჩენენ ორგანიზაციის ძირითადი საქმიანობის შედეგებს (KPMG, 2024; PwC, 2024). ფასს 18-ის თანახმად, ასეთ მაჩვენებლებს უნდა ახლდეს მკაფიო განმარტება, გამოთვლის მეთოდოლოგია და შესაბამისობა ფასს-ის ოფიციალურ მაჩვენებლებთან, რაც ამცირებს მენეჯმენტის სუბიექტური ინტერპრეტაციის რისკს და ზრდის ფინანსური ინფორმაციის სანდოობასა და სარგებლიანობას მომხმარებლებისთვის (KPMG, 2024; IFRS Foundation, 2024).

გ) გამჟღავნების ახალი მოთხოვნები

- დეტალური ინფორმაცია შემოსავლების წყაროების შესახებ;
- ხარჯების კლასიფიკაცია ან ფუნქციის, ან ბუნების (ხასიათის) მიხედვით;
- გამჟღავნება ფინანსური რისკების და სტრატეგიული ფაქტორების შესახებ, რომლებიც გავლენას ახდენს საქმიანობაზე.

დ) შუალედური შედეგების (subtotals) სავალდებულო სტანდარტიზაცია.

ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭომ (ბასსს) განსაზღვრა, რომ ფინანსურ ანგარიშგებაში ყველა კომპანიამ ერთნაირი ძირითადი შუალედური შედეგები უნდა წარმოადგინოს (მაგ.: „Operating profit“ -საოპერაციო მოგება, Profit before financing and income tax – მოგება ფინანსური ხარჯებისა და საგადასახადო ხარჯების გამოკლებით) რათა მომხმარებლებმა ადვილად შეადარონ სხვადასხვა სუბიექტის შედეგები (PwC, 2024).

მოგება-ზარალის ანგარიშგებაში წარმოდგენილი შემოსავალი არ შემოიფარგლება მხოლოდ მომხმარებელთა კონტრაქტებიდან მიღებული შემოსავლით, ფასს 15-ის „მომხმარებელთა კონტრაქტებიდან მიღებული შემოსავალი“-ს ფარგლებში. შესაბამისად, შემოსავალი და ხარჯები, რომლებიც კლასიფიცირებულია საოპერაციო კატეგორიაში, შეიძლება ეხებოდეს ფასს 15-ის ფარგლებში შემოსავლის გენერირების გარდა სხვა საქმიანობას.

ანალოგიურად, ბასს 7-ის „ფულადი ნაკადების ანგარიშგების“ – ფარგლებში საოპერაციო საქმიანობის განმარტებას არ შესაბამება ფასს 18-ის ფარგლებში საოპერაციო საქმიანობის კატეგორიას. ბასსს აღნიშნა, რომ ფულადი ნაკადების ანგარიშგებას და მოგება-ზარალის ანგარიშგებას განსხვავებული მიზნები აქვთ.

ფასს 18-ის საოპერაციო საქმიანობა არ ეფუძნება მხოლოდ ნაღდი ფულის მოძრაობას, არამედ მოიცავს კომპანიის ძირითადი საქმიანობის შედეგებს, მოგება-ზარალს, აღრიცხულ შემოსავალს და სხვა ელემენტებს, რომლებიც ასახავს კომპანიის საერთო ფინანსურ შდეგს.

III. გამოწვევები და რეკომენდაციები

ფასს 18-ის დანერგვა დაკავშირებულია როგორც სარგებელთან, ასევე სერიოზულ გამოწვევებთან:

1. **ტექნიკური და სისტემური სირთულეები** – კომპანიებს მოუწევთ შიდა ფინანსური სისტემების, მონაცემთა ბაზებისა და პროგრამული უზრუნველყოფის სიღრმისეული განახლება, რათა შეასრულონ ფასს 18-ის მოთხოვნები, რაც მოითხოვს მნიშვნელოვან ფინანსურ რესურსებს (EY, 2024).

2. **ადამიანური კაპიტალის ნაკლებობა** – საფინანსო დარგის სპეციალისტებისა და აუდიტორების გადამზადება აუცილებელი იქნება, რათა მათ სწორად გაარჩიონ ახალი კატეგორიები და უზრუნველყონ სტანდარტის თანმიმდევრული გამოყენება (PwC, 2024).

3. **სუბიექტური ინტერპრეტაციები** – მენეჯმენტის მიერ განსაზღვრული შესრულების მაჩვენებლების (MPMs) გამჟღავნება ქმნის რისკს, რომ კომპანიებმა შესაძლოა განსხვავებულად განმარტონ იგივე მაჩვენებლები, რაც შეამცირებს ანგარიშგების შესადარისობას (KPMG, 2024).

4. **SME-სპეციფიკური გამოწვევები** – მცირე და საშუალო კომპანიებისთვის ფასს 18-ის დანერგვა განსაკუთრებულად რთული იქნება, რადგან მათ ხშირად არ აქვთ საკმარისი რესურსები, რათა მოერგონ ახალ მოთხოვნებს (Deloitte, 2024).

რეკომენდაციები

1. **კომპანიებისთვის** – რეკომენდებულია წინასწარი მომზადება: შიდა პროცესების ანალიზი, ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის ადაპტაცია და ფინანსური პერსონალის ეტაპობრივი გადამზადება. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს მენეჯმენტის მიერ განსაზღვრული შესრულების მაჩვენებლების სტანდარტიზებულ გამოყენებას, რათა შემცირდეს სუბიექტურობის რისკი.

2. **აუდიტორებისა და პროფესიული ასოციაციებისთვის** – აუცილებელია გააძლიერებული მეთოდოლოგიური და ტრენინგ-სისტემების შექმნა, რაც აუდიტორებს დაეხმარება ფასს 18-ის მოთხოვნების თანმიმდევრულად ინტერპრეტაციასა და პრაქტიკაში განხორციელებაში.

3. **ინვესტორებისა და სხვა მომხმარებლებისთვის** – მნიშვნელოვანია ფასს 18-ის მოთხოვნების სიღრმისეული გაგება, რათა მათ შეძლონ ახალი ფინანსური მონაცემების სწორად ინტერპრეტაცია და შედარება, რაც ხელს შეუწყობს ბაზრის უფრო ეფექტიან ფუნქციონირებას.

საინვესტიციო აქტივობა ნებისმიერი სახელმწიფოსა და ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელია. გარდა ამისა, ის განსაზღვრავს ქვეყნის მონაწილეობას გლობალურ ეკონომიკაში. (Maisuradze M., Wardiashvili M 2017)

დასკვნა

ფასს 18 – ფინანსური ანგარიშგების წარდგენა და გამჟღავნება წარმოადგენს არა მხოლოდ ტექნიკურ სიახლეს, არამედ ფინანსური ანგარიშგების განვითარების ახალ ეტაპს, რომელიც მიზნად ისახავს ბასს 1-ის ხარვეზების აღმოფხვრას და ანგარიშგების სტანდარტიზაციის გაღრმავებას.

სტანდარტის მთავარი მიღწევაა ფინანსური ანგარიშგების სტრუქტურის მკაფიოდ დიფერენცირება საოპერაციო, საინვესტიციო და საფინანსო საქმიანობებად. ასევე მნიშვნელოვანი სიახლეა მენეჯმენტის მიერ განსაზღვრული შესრულების მაჩვენებლების (MPMs) სავალდებულო გამჟღავნება.

კვლევის შედეგად ნათლად გამოიკვეთა, რომ ფასს 18-ის დანერგვა არის გარდაუვალი ნაბიჯი ფინანსური ანგარიშგების სტანდარტიზაციის მიმართულებით. მიუხედავად მოკლევადიანი სირთულეებისა, მისი გრძელვადიანი ეფექტები – გამჭვირვალობის ზრდა, ანგარიშგების ხარისხის გაუმჯობესება და ინვესტორთა ნდობის განმტკიცება – მნიშვნელოვნად აღემატება გამოწვევებს. ამიტომაც, ფასს 18 უნდა აღიქმებოდეს არა მხოლოდ ახალი რეგულაციის დანერგვად, არამედ როგორც სტრატეგიული შესაძლებლობა, რომელიც კომპანიებს საშუალებას მისცემს უკეთ მოერგონ გლობალურ ეკონომიკურ რეალობას და გააძლიერონ საკუთარი პოზიციები საერთაშორისო კაპიტალის ბაზრებზე.

ლიტერატურა

1. Deloitte. (2024). IFRS 18 – A new standard on presentation and disclosure in financial statements. Deloitte Insights. <https://www.deloitte.com/southeast-asia/en/services/audit-assurance/perspectives/ifrs-18-iasb-publishes-new-standard-on-presentation-and-disclosure-in-financial-statements.html>
2. EY. (2024). IFRS developments: IASB issues IFRS 18 – Financial statement presentation and disclosures. Ernst & Young Global Limited.
3. IASB. (2024). IFRS 18 Presentation and disclosure in financial statements. International Accounting Standards Board.
4. IFRS Foundation. (2024a). IFRS 18 Presentation and disclosure in financial statements. IFRS Foundation.
5. IFRS Foundation. (2024b). Project summary and feedback statement: Primary financial statements. IFRS Foundation.

6. KPMG. (2024). First impressions: IFRS 18 Presentation and disclosure in financial statements. KPMG International.
7. Maisuradze, M., & Vardiashvili, M. (2017). The issues of recognition and measurement of the investment property according to IAS 40. Journal of International Scientific Publications: Economy & Business, 11, 1–7. Retrieved from <https://www.scientific-publications.net>
8. Maisuradze, M., & Vardiashvili, M. (2022). Financial reporting preparation and presentation issues under COVID-19 conditions. Economy and Business Journal, 1. Retrieved from <https://eb.tsu.ge/?cat=-arq&leng=ge&arq=2022-04-05>
9. PwC. (2024). In depth: IFRS 18 Presentation and disclosure in financial statements. Pricewaterhouse-Coopers.
10. Sabauri, L. (2018). *Approval and introduction of the international financial reporting standards (IFRS) in Georgia: Challenges and perspectives. Journal of Accounting & Marketing, 7(2), 2–4
11. Sabauri, L. (2024). Internal audit's role in supporting sustainability reporting. International Journal of Sustainable Development & Planning, 19(5), pp1981-1988. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.190537>.

IFRS 18 – „Presentation and Disclosure in Financial Statements“: Innovations, Challenges, and Practical Implications

Marina Maisuradze

Associate Professor, Doctor of Economics

Resume

IFRS 18 represents a new global benchmark in financial reporting, aimed at enhancing transparency and comparability. While its implementation may pose short-term challenges, it is expected to improve the quality of financial statements and bolster investor confidence over time. As such, the adoption of IFRS 18 is not merely a challenge but also a strategic opportunity – enabling companies to align more closely with the dynamics of global capital markets and attract new investment.

A key feature of IFRS 18 is its expanded disclosure requirements. Users of financial statements will gain deeper insights into revenue streams, cost structures, and risk exposures. This increased granularity fosters greater transparency and strengthens trust in corporate reporting. Additionally, the introduction of mandatory subtotals – such as Operating profit – facilitates more accurate and consistent comparison across industries. In the long term, the benefits of IFRS 18 are unequivocal. The standard enhances the quality, comparability, and reliability of financial reporting, thereby contributing to the more efficient functioning of global capital markets. As a result, companies will find it easier to attract investments, while investors gain access to more credible and structured financial information. Beyond technical improvements, IFRS 18 also strengthens corporate reputation and supports the pursuit of long-term strategic objectives. Its implementation signals a commitment to transparency and global best practices, reinforcing trust among stakeholders.

Ultimately, IFRS 18 serves as a „leveling field“ for the global business environment. By offering a unified reporting framework across various sectors and jurisdictions, it promotes fairer competition and facilitates deeper integration into global markets.

სახელმწიფოს მიერ პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსების კვლევის შედეგები თსუ-ს მაგალითზე

თინა მელქიშვილი

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

მაია გიორგობიანი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

მზია ტიკიშვილი

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ასისტენტ პროფესორი

ანოტაცია: უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში პრიორიტეტული პროგრამების დაფინანსების ეფექტიანობა დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორზე. მუდმივი კვლევა და დაფინანსების პოლიტიკის დახვეწა აუცილებელია იმისთვის, რომ დაფინანსების ინიციატივები პოზიტიური შედეგების მომტანი იყოს უმაღლეს განათლებაში. მნიშვნელოვანია იმის განსაზღვრა, თუ რამდენად მიზანმიმართულად იხარჯება სახელმწიფო სახსრები სტუდენტების პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსების შემთხვევაში.

სამეცნიერო ნაშრომის ფარგლებში გაანალიზდა თსუ-ში 2020-2025 წლებში ბაკალავრიატის საფეხურის იმ სტუდენტების მონაცემები, რომელთაც მოიპოვეს პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსება. ნაშრომში მოცემულია თითოეული პრიორიტეტული პროგრამის მიხედვით იმ სტუდენტების შესახებ ინფორმაცია, რომელთაც სხვადასხვა მიზეზების გამო შეუჩერდათ ან დაკარგეს პროგრამული დაფინანსება. კვლევის შედეგად შემუშავდა დასკვნები, რაც ხელს შეუწყობს პრიორიტეტული დარგების განვითარებას და სახელმწიფოს მიერ განათლებაზე გამოყოფილი ფინანსური რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენებას.

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფო სასწავლო გრანტი, პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსება, უმაღლესი განათლების დაფინანსება.

საქართველოში უმაღლესი განათლების დაფინანსებას სახელმწიფო ახორციელებს სახელმწიფო სასწავლო გრანტის, სახელმწიფო სამაგისტრო გრანტის და პროგრამული (პრიორიტეტული) დაფინანსების მიმართულებით.

ცნობილია, რომ განათლების რეფორმის სამთავრობო კომისიამ უმაღლესი განათლების სისტემის რეფორმის ეროვნული კონცეფცია შეიმუშავა. განათლების რეფორმის ფარგლებში იგეგმება დაფინანსების სისტემის ცვლილება. კერძოდ, იგეგმება დაფინანსების არსებული საგრანტო სისტემის ჩანაცვლება სახელმწიფო დაკვეთაზე დაფუძნებული სისტემით. განისაზღვრება სახელმწიფო ამოცანები, სახელმწიფო ამოცანების შესაბამისად სახელმწიფო დაკვეთა და ამის მიხედვით, გადაანალიზებს სახელმწიფო დაფინანსებას.

„გადასინჯვას საჭიროებს უმაღლესი განათლების დაფინანსების არსებული, საგრანტო სისტემა, რომელიც სათანადოდ არ ითვალისწინებს სხვადასხვა ფაკულტეტის განსხვავებულ ფინანსურ საჭიროებებს და არ არის ორიენტირებული უმაღლესი განათლების სფეროში სახელმწიფო ამოცანების შესრულებაზე“ – აღნიშნულია უმაღლესი განათლების სისტემის რეფორმისთვის შემუშავებულ ეროვნულ კონცეფციაში (<https://www.mes.gov.ge/uploads/files/umaglesi-ganatilebis-sistemis-reformis-erovnuli-koncefcia.pdf?csrt=14803620439156451417>).

ასეთი გადაწყვეტილებების მისაღებად ცხადია საჭიროა შედეგებზე დაფუძნებული არაერთი მეცნიერული კვლევა, რომელიც მეტ სიცხადეს შეიტანს განსახორციელებელი ღონისძიებების დაგეგმვაში.

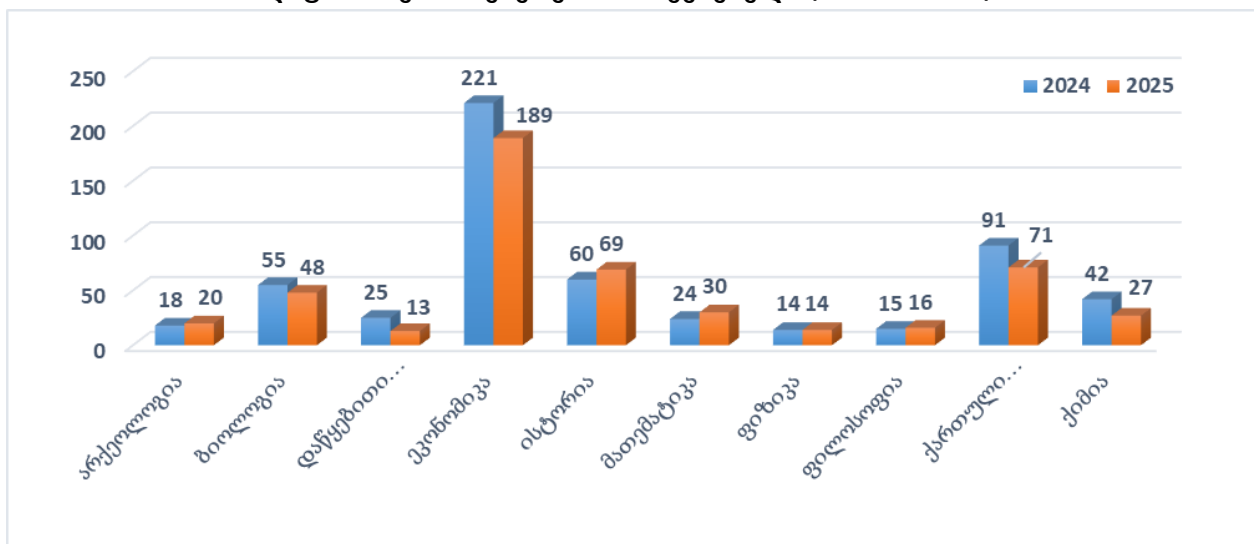
თსუ-ში ჩატარებული კვლევის შედეგად ვნახეთ, რომ პრიორიტეტულ პროგრამებზე 2012-2020 წლების მონაცემების მიხედვით სწავლის დამთავრების მაჩვენებელი მერყეობდა 20-50% ფარგლებში და თითქმის ყველა პრიორიტეტულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე ხასიათდებოდა დაღმავლობით. (თ. მელქოშვილი, რ. სეთურიძე, სახელმწიფოს მიერ თსუ-ში პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსების გარკვეული ასპექტები).

მნიშვნელოვანი ცვლილებები გამოიწვია დაფინანსების კუთხით საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2023 წლის 15 აგვისტოს №76/ნ ბრძანებამ „2023-2024 სასწავლო წელს საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებზე პროგრამული დაფინანსების გაცემის წესი და პირობების“ შესახებ, რომლის მიხედვითაც 2023 წელს ერთიანი ეროვნული გამოცდების შედეგებით კონკრეტულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე ჩარიცხული სტუდენტი ამ პროგრამის ფარგლებში უზრუნველყოფილი იქნება სახელმწიფო პროგრამული დაფინანსებით, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ წინა სასწავლო წელს საგანმანათლებლო პროგრამაზე ათვისებული ექნება არანაკლებ 45 კრედიტი. დაფინანსების აღნიშნული წესი გავრცელდა ასევე 2024 წელს ერთიანი ეროვნული გამოცდების შედეგებით ჩარიცხულ სტუდენტებზეც. აკადემიური მოსწრების მაჩვენებელი გახდა დაფინანსების შენარჩუნების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ფაქტორი.

საინტერესოა ის ფაქტი, თუ რა შედეგები აჩვენა 2023-2024 და 2024-2025 სასწავლო წლების მონაცემების კვლევამ პროგრამულ დაფინანსებაში ჩართულ სტუდენტებთან მიმართებაში.

დიაგრამა 1.

პრიორიტეტულ პროგრამებზე 45 კრედიტის ვერ მოპოვების გამო დაფინანსების შეჩერების მაჩვენებელი (2024-2025 წწ).

კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, რომ 2024 წელს პრიორიტეტულ საგანმანათლებლო პროგრამებზე 45 კრედიტის ვერ მოპოვების გამო დაფინანსება შეუჩერდა სულ 565 სტუდენტს, ხოლო 2025 წელს 497 სტუდენტს. შესაბამისად 2024 წელს 45 კრედიტის ვერმოპოვების გამო დაფინანსება შეუჩერდა თსუ-ში დაფინანსებულთა 44%-ს, ხოლო 2025 წელს – დაფინანსებულთა 39%-ს,

რაც საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია. მიუხედავად იმისა, რომ 2025 წელს დაფინანსების შეჩერების მაჩვენებელი 1 წლის განმავლობაში 5%-ით შემცირდა, აღნიშნული მაჩვენებელი მაინც მაღალი ნიშნულით ხასიათდება.

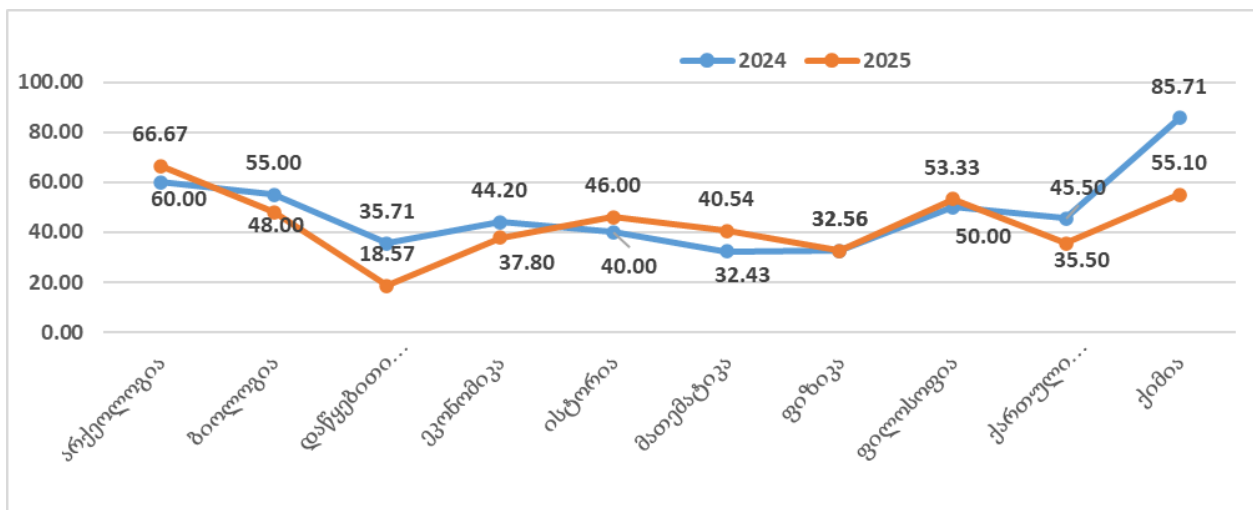
თსუ-ში ცალკეულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე 45 კრედიტის ვერ მოპოვების გამო დაფინანსების შეჩერების მაჩვენებელი მოცემულია დიაგრამაზე (იხ. დიაგრამა 1).

დაფინანსების შეჩერების პროცენტული მაჩვენებლით გამოვთვალეთ თითოეულ პროგრამაზე დაფინანსებული სტუდენტების რა ნაწილს შეუჩერდა დაფინანსება. დაფინანსების შეჩერების პროცენტული მაჩვენებელი გაიზარდა საგანმანათლებლო პროგრამებზე: „არქეოლოგია“, „ისტორია“, „მათემატიკა“, „ფილოსოფია“, ხოლო შემცირდა საგანმანათლებლო პროგრამებზე: „ბიოლოგია“, „დანყებიითი საფეხურის მასწავლებლის მომზადების პროგრამა“, „ეკონომიკა“, „ქართული ფილოლოგია“, „ქიმია“. (იხ. დიაგრამა 2).

დაფინანსების შეჩერების საშუალო პროცენტული მაჩვენებელი ყველა პროგრამაზე 2024 წელს შეადგენს 48,1 %-ს, ხოლო 2025 წელს 43,4 %-ს.

დიაგრამა 2.

**პრიორიტეტულ პროგრამებზე დაფინანსების
შეჩერების პროცენტული მაჩვენებელი (2024-2025 წწ).**

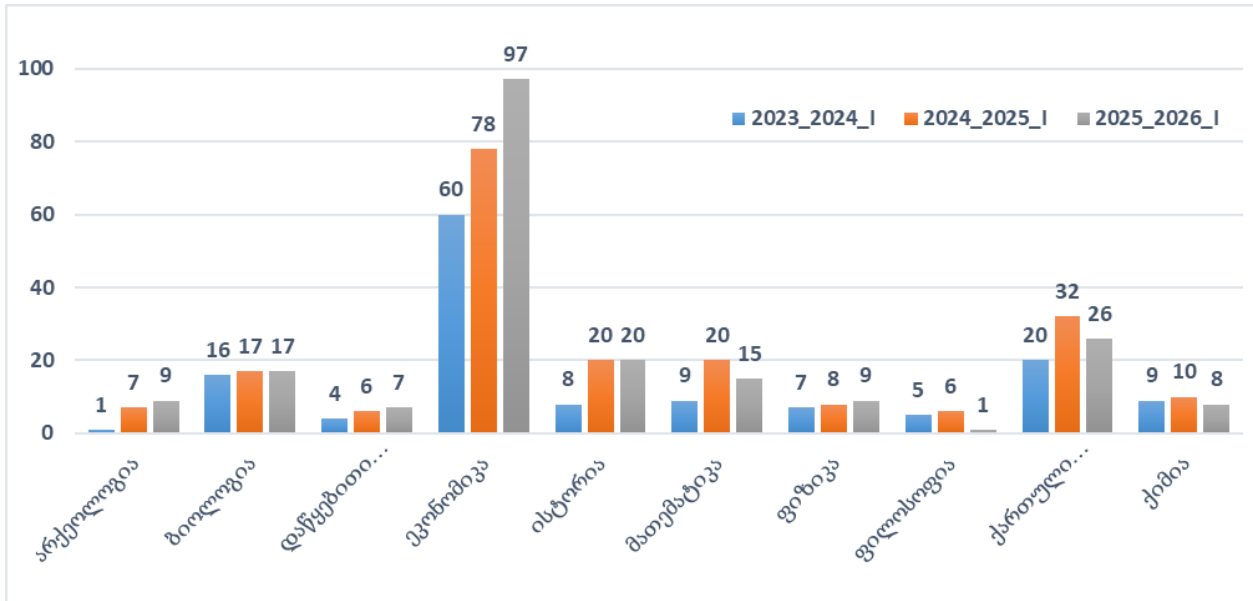

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ პროგრამული დაფინანსების შეჩერების შემთხვევაში სტუდენტების დიდი ნაწილი გადადის მობილობით სხვა უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში. 2023-2025 წლებში პერმანენტულად იზრდება პრიორიტეტული პროგრამებიდან სხვა უსდ-ში გადასული სტუდენტების რიცხვი. 2023-2024 სასწავლო წლის შემოდგომის სემესტრში პრიორიტეტული პროგრამებიდან სხვა უსდ-ში გადავიდა 130 სტუდენტი, 2024-2025 სასწავლო წლის შემოდგომის სემესტრში – 204 სტუდენტი, ხოლო 2025-2026 სასწავლო წლის შემოდგომის სემესტრში – 209 სტუდენტი. რაც იმის მაჩვენებელია, რომ დაფინანსების ახალი წესის შემოღების შემდეგ მკვეთრად იმატა სხვა უსდ-ში გადასული სტუდენტების რაოდენობამ.

ზოგიერთ პრიორიტეტულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე (არქეოლოგია, ეკონომიკა, ისტორია, ფიზიკა) მკვეთრად იზრდება სხვა უსდ-ში მობილობით გადასული სტუდენტების რაოდენობა (იხ. დიაგრამა 3).

დიაგრამა 3.

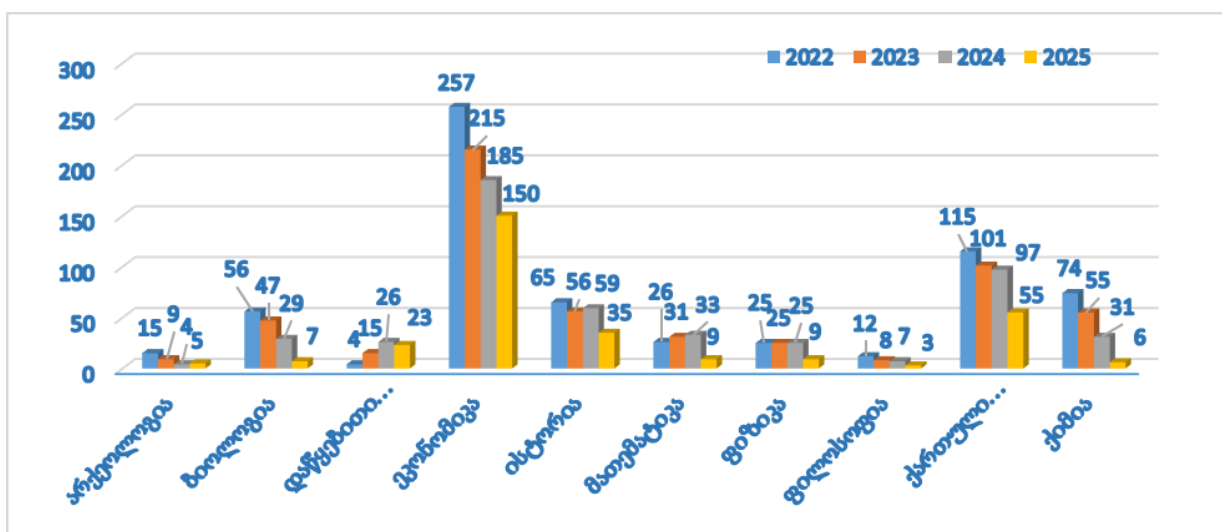
სხვა უსდ-ში მობილობით გადასული სტუდენტების
რაოდენობა საგანმანათლებლო პროგრამების მიხედვით (2023-2025 წწ).

მნიშვნელოვანია ასევე დამთავრების მაჩვენებლის განსაზღვრა ცალკეული პრიორიტეტული პროგრამების მიხედვით. ცალკეულ პრიორიტეტულ პროგრამაზე დამთავრების მაჩვენებელი განსაზღვრება წლის განმავლობაში კურსდამთავრებული სტუდენტების რაოდენობით.

დიაგრამა 4.

თსუ-ში ცალკეულ პრიორიტეტულ პროგრამაზე პროგრამული
დაფინანსების მქონე კურსდამთავრებულთა რაოდენობა 2022-2025 წწ.

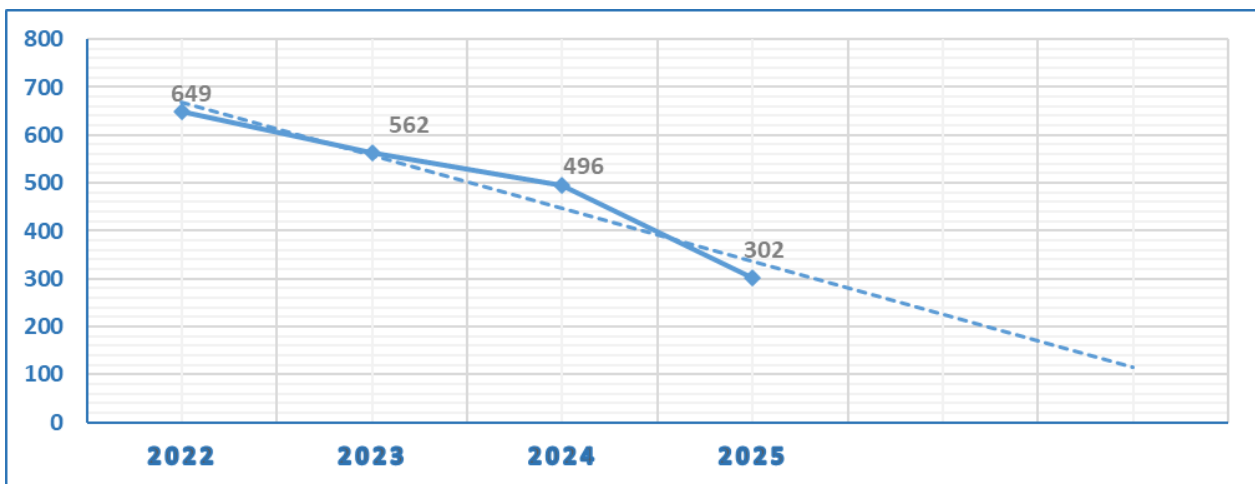

2022-2025 წლებში პროგრამული დაფინანსების მქონე კურსდამთავრებულთა რაოდენობის დიაგრამაზე (იხ. დიაგრამა 4) გამოიკვეთება კურსდამთავრებულთა რაოდენობების მკვეთრი კლება (გარდა საგანმანათლებლო პროგრამისა „დანყებიტი განათლება“). მაგალითად, საგანმანათლებლო პროგრამაზე „ეკონომიკა“ კურსდამთავრებულთა რაოდენობა 2025 წელს 2022 წელთან შედარებით 107 ერთეულით ანუ 42%-ით შემცირდა.

სულ უნივერსიტეტის მასშტაბით პროგრამული დაფინანსების მქონე კურსდამთავრებულთა რაოდენობა 2025 წელს 2022 წელთან შედარებით შემცირდა 347 ერთეულით ანუ 53%-ით. (იხ. დიაგრამა 5).

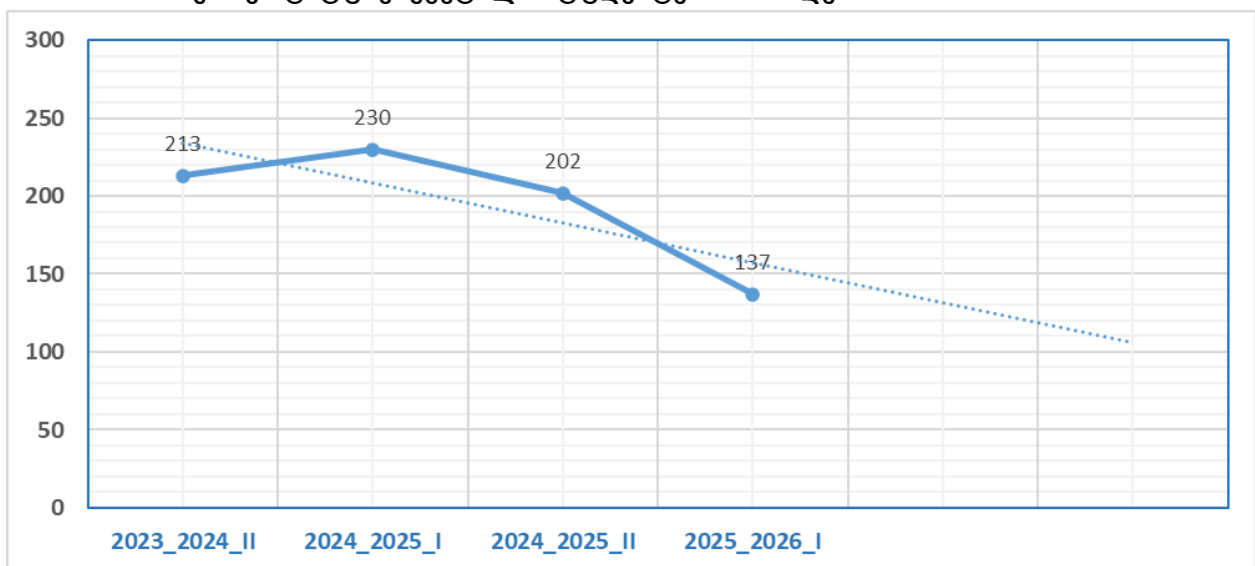
დიაგრამა 5.

თსუ-ში სულ პრიორიტეტულ პროგრამებზე პროგრამული დაფინანსების მქონე კურსდამთავრებულთა რაოდენობა 2022-2025 წწ.

დიაგრამა 6.

თსუ-ში პრიორიტეტულ პროგრამებზე პროგრამული დაფინანსების მქონე სტატუსშენწყვეტილი სტუდენტების რაოდენობა 2022-2025 წწ.

პრიორიტეტულ პროგრამებზე არსებულ მდგომარეობას ასახავს აგრეთვე ისეთი მაჩვენებელი, როგორიცაა სამჯერ ერთი და იგივე სავალდებულო საგანში კრედიტის ვერმიღების გამო სტატუსშენწყვეტილი სტუდენტების რაოდენობა. (იხ. დიაგრამა 6).

ზემოთ აღნიშნული მონაცემების ანალიზის საფუძველზე შეგვიძლია გამოვთქვათ მოსაზრება იმის თაობაზე, რომ პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსების მიუხედავად, თითოეულ საგანმანათლებლო პროგრამაზე მცირდება დამთავრების მაჩვენებელი, ყოველწლიურად პროცენტულად უფრო და უფრო ნაკლები სტუდენტი ამთავრებს უნივერსიტეტს, რაც მიუთითებს პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსების დაბალ ეფექტურობაზე.

საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2023 წლის 15 აგვისტოს №76/ნ ბრძანების გამოცემამ, რომელიც ითვალისწინებს დაფინანსების გასაცემად გარკვეული აკადემიური მაჩვენებლის დონეს, ცხადია გავლენა მოახდინა დაფინანსებული სტუდენტების რაოდენობაზე და ის აშკარად შემცირდა როგორც 2024, ასევე 2025 წელს. ეს ყველაფერი კი იმაზე მეტყველებს, რომ სახელმწიფოს მიერ უმაღლესი განათლების პრიორიტეტულ პროგრამებზე გამოყოფილი სახსრები არაეფექტურად იხარჯებოდა და 2023 წლის ბრძანებამ დაფინანსების წესის ცვლილების თაობაზე შეამცირა სახელმწიფო სახსრების არაეფექტური ხარჯვა.

კვლევის შედეგად შეიძლება დავასკვნათ, რომ პროგრამული დაფინანსების ეფექტიანად და მიზანმიმართულად გამოყენებაზე პრაქტიკულად დადებითი როლი ითამაშა საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2023 წლის 15 აგვისტოს №76/ნ ბრძანების გამოცემამ, რომელმაც პრაქტიკულად შესაძლებელი გახადა პროგრამული დაფინანსებისთვის გამოყოფილი თანხები განაწილებულიყო მაღალი აკადემიური მოსწრების სტუდენტებზე და არა იმ სტუდენტებზე, რომლებიც პრიორიტეტულ პროგრამაზე ღებულობდნენ სწავლის უფლებას.

კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სახელმწიფო სასწავლო გრანტის გაცემის წესის ცვლილება პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსების წესის ანალოგიურად, სადაც დაფინანსების გაცემისას გათვალისწინებული იქნება სტუდენტის აკადემიური მოსწრების მაჩვენებლები. ზემოაღნიშნული ხელს შეუწყობს სახელმწიფოს მიერ უმაღლესი განათლების დაფინანსებაზე გამოყოფილი ფინანსური რესურსების უფრო ეფექტიანად გამოყენებას.

ლიტერატურა

1. უმაღლესი განათლების სისტემის რეფორმის კონცეფცია <https://mes.gov.ge/uploads/files/-umaglesi-ganatilebis-sistemis-reformis-erovnuli-koncepcia.pdf?csrt=18070429594848311893>
2. განათლების მართვის საინფორმაციო სისტემა „უმაღლესი განათლების დაფინანსება“. https://emis.ge/umaghlesi_ganatileba/dafinanseba/.
3. გლობალური ეკონომიკა TheGlobalEconomy „ხარჯები განათლებაზე, მშპ-ის პროცენტი – მსოფლიოს ქვეყნების რეიტინგში“, 2022. https://www.theglobaleconomy.com/rankings/education_spending/
4. დამოუკიდებელი, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ბეჭდური და ონლაინ გამოცემა „ლიბერალი“. გორგოძე ს. „აკადემიური მოსწრება, როგორც გრანტის შენარჩუნების პირობა – რას ფიქრობენ სპეციალისტები?“ (2017). <http://liberali.ge/news/view/28678/akademiuri-mostsrebarogorts-grantis-shenarchunebis-piroba-ras-fiqrobenspetsialistebi>
5. თსუ სასწავლო პროცესის მართვის სისტემა. Uni.tsu.ge.
6. უმაღლესი განათლების მართვის საინფორმაციო სისტემა Uni.emis.ge.

7. მელქოშვილი თ. და სხვ. (2022) „ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულთა მიერ სწავლების პროცესის შეფასება“. თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის 100 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი VII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ შრომების კრებული.
8. მელქოშვილი თ., სეთურიძე რ., (2024) „უმაღლეს სასწავლებლებში პრიორიტეტული პროგრამული დაფინანსების ეფექტიანობის შესახებ“. თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის VIII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“ შრომების კრებული.
9. პაპალაშვილი ს. (2024) ევროპის რომელ ქვეყნებშია მოსახლეობის განათლების დონე ყველაზე მაღალი <https://forbes.ge/evropis-romel-qveqhnebshia-mosakhleobis-ganathlebis-done-qhv-laze-maghali/>.
10. საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტრო. „განათლებისა და მეცნიერების ერთიანი სტრატეგია 2022-2030“.
11. <https://www.mes.gov.ge/content.php?id=7755&lang=geo>
12. საქართველოს კანონი. საქართველოს 2024 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/6020661>
13. საქართველოს მთავრობის დადგენილება. №263, 18.07.2023 2023-2024 სასწავლო წლისათვის სახელმწიფო სასწავლო გრანტის წლიური მოცულობების, ოდენობებისა და პროგრამული დაფინანსების მოცულობის განსაზღვრის შესახებ, თბილისი. <https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/5869460?publication=0>.
14. სიჭინავა დ., მალრაძე მ., სეთურიძე რ., დავითაია შ., სიგუა ზ. (2021). სახელმწიფო სასწავლო გრანტის განაწილებისა და გამოყენების პრობლემები საქართველოში, *ჟურნალი ეკონომიკა და ბიზნესი*, №3.
15. Seturidze, R. (2021), "Trends in Teaching Modern Information Systems in the Field of Taxation within Higher Educational Institutions", *Nata, RV (Ed.), Progress in Education*, 68, pp. 203-227, DOI: <https://doi.org/10.52305/WPPN2619>
16. UNESCO Institute for Statistics (UIS), <https://uis.unesco.org/>
17. Wang, Y. Sommier, M. and Vasques, A. (2021), "How to develop higher education students' sustainability-oriented competences?", EUR

ქართული პროდუქციის გამოწვევები გლობალურ ბაზარზე

ცირა მიქატაძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: თანამედროვე მსოფლიო საზოგადოების ეკონომიკური განვითარება გლობალიზაციის პროცესში მიმდინარეობს. ამ პროცესს თან ახლავს პოზიტიური და ნეგატიური ტენდენციები, შესაძლებლობები და გამოწვევები.

თავისუფალი ბაზარი, საერთაშორისო კონკურენცია, რეგულაციები, გარე ეკონომიკური ფაქტორები ითხოვს თანამედროვე ცოდნას და პრაგმატულ მიდგომას, დიდ სიფრთხილეს სარგებლის და განკარგვის მიმართულებით. ეს განსაკუთრებით მწვავეა ისეთი პატარა ქვეყნებისთვის როგორც საქართველოა, რადგან ერთი მხრივ საჭიროა საკუთარი თვითმყოფადობის შენარჩუნება და მეორე მხრივ კი საერთაშორისო ურთიერთობებში ჩაბმა მომავალი განვითარებისთვის გარდაუვალია. ამიტომ მნიშვნელოვანია სწორი სტრატეგიის შემუშავება-შერჩევა.

სტატიაში განხილულია ქართული პროდუქციის საერთაშორისო ბაზრებზე გასვლის შესაძლებლობები და გამოწვევები. ყურადღება გამახვილებულია რამდენიმე სასურსათო პროდუქტზე (ღვინო, თხილი, თაფლი), რომელიც ქვეყანას აძლევს საშუალებას საკუთარი ნიშა დაიმკვიდროს საერთაშორისო ბაზრებზე და ხელი შეუწყოს ქვეყნის ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: სტრატეგია, პროდუქციის ნიშა, გამოწვევები, პოტენციალი.

საქართველოს მომავალი ეკონომიკური განვითარება ისე როგორც ნებისმიერი ქვეყნისთვის გლობალიზაციისგან განუყოფელია. იგი წარმოშობს რეალურ საშუალებას საერთაშორისო ურთიერთობებში ჩაბმისა და საკუთარი პროდუქციის რეალიზებისა. ახალი შესაძლებლობების გაჩენას ასევე ახლავს გამოწვევები საერთაშორისო რეგულაციების შესაბამისობის, კონკურენციის მიმართებით და გარე ეკონომიკურ ფაქტორებთან დაკავშირებით. ყველა ქვეყანა ცდილობს გამოიყენოს გლობალიზაციის უპირატესობები და თავი დაიცვას უარყოფითი ზემოქმედებისაგან. ეს განსაკუთრებით რთულია ისეთ პატარა ქვეყნისთვის როგორც საქართველოა. აქ გამორჩეულობა და უნივერსალურობა არის გადამწყვეტი. დიდი სიფრთხილეა საჭირო რომ მიღებული იქნას სარგებელი ამ მდგომარეობაში, ხოლო ნაკლებად დამაზიანებელი იყოს ნეგატიური ტენდენციები, მაღალია საგარე შოკების რისკი.

ქვეყნის ეკონომიკისთვის უმნიშვნელოვანესია როგორც ტრადიციული ბაზრების შენარჩუნება, ასევე ახალი ბაზრების მოძებნა, დივერსიფიკირება, საექსპორტო პროდუქციის წარმოება. სოფლის მეურნეობის პროდუქციის სხვადასხვა კატეგორიის ძირითადი საერთაშორისო ბაზრებია:

- ღვინო, მინერალური წყლები და სპირტიანი სასმელები – საფრანგეთი, ჩინეთი, პოლონეთი, ნიდერლანდები, რუსეთი, უკრაინა, სომხეთი, ლიტვა, ყაზახეთი;
- თხილი და კაკალი – იტალია, ესპანეთი, გერმანია, ჩეხეთი, რუსეთი, უკრაინა;
- ხილის და ბოსტნეულის კონსერვი – გერმანია, ავსტრია, სლოვაკეთი;
- ხილის და ბოსტნეულის წვენები – გერმანია, საბერძნეთი;
- ციტრუსი – რუსეთი, უკრაინა, აზერბაიჯანი.

ცნობილია, რომ განვითარებული ქვეყნების ეფექტიანი აგრარული სექტორით, ავტომატიზირებული მაღალინტენსიური სოფლის მეურნეობით, ბიოტექნოლოგიური უახლესი მიღწევებით უზრუნველყოფენ მაღალმწარმოებლურობას და მაღალი ხარისხის პროდუქციის მიწოდებას.

ქართული პროდუქცია საერთაშორისო ბაზრებზე რომ დამკვიდრდეს სტაბილური ეკონომიკის და მზარდი მოთხოვნის ბაზრის შერჩევაა საჭირო, რომ საკუთარი ნიშა შექმნას ამ პროდუქტმა.

ქვემოთ მიმოვიხილავთ რამდენიმე ქართულ საექსპორტო პროდუქციას და გამოწვევებს გლობალურ ბაზრებზე დამკვიდრებისთვის.

ქართველი და უცხოელი ექსპერტების შეფასებით, ქართული ღვინის კულტურა უნიკალურია სხვადასხვა მიზეზით. ქართული ღვინო კი ერთ-ერთი ექსკლუზიური და განსხვავებული პროდუქტია, რომელიც გლობალურ აღიარებას იძენს (საქართველო ქვეყრის ღვინის სამშობლოა).

გლობალურ ბაზრებზე ღვინის მოხმარება მცირდება, თუმცა ქართული ღვინის ექსპორტი ზრდას განაგრძობს (საფერავი, რქანთელი, მუკუზანი, ქისი, ხიხვი, კახური მწვანე). ყოფილ დსთ-ს ქვეყნებს (რომელთა შორის რუსეთი პირველ ადგილზეა) დაემატა საფრანგეთი, ჩინეთი, ესპანეთი, კორეა, დიდი ბრიტანეთი, ნიდერლანდები, აშშ (ქართული ღვინის ერთ-ერთი ყველაზე მაღალფასიანი ბაზარია, სადაც ქართული ღვინის საშუალო ფასი 8\$ აღემატება).

უცხოელი ექსპერტების შეფასებით ირკვევა, რომ ქართული ღვინოებისთვის აუცილებელია ხარისხობრივი სტანდარტების მკაცრი დაცვა, დაძველების პოტენციალის დამტკიცება, მიკროზონების ცნობადობა და სანდო ბრენდის შექმნა, ხოლო ღვინი ფასს განაპირობებს ტრენდი და ინტერესი. ისინი მიიჩნევენ, რომ ქართული ღვინის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების და მსოფლიო ბაზარზე დამკვიდრებისთვის უნდა მოხდეს სპეციალისტების კვალიფიკაციის ამაღლება, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, სამეცნიერო-კვლევით რესურსების გამოყენება (აუცილებელია ამინდის რისკ-ფაქტორის გათვალისწინება), ხარისხის კონტროლის და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

ქართული თხილი ქვეყნის ერთ-ერთი მთავარი საექსპორტო საქონელია (2014 წელს თხილის ექსპორტმა ღვინოსაც კი გაუსწრო) თუმცა ბოლო 10 წლის განმავლობაში ექსპორტის მოცულობა იცვლებოდა. 2017-2018 წლებში ექსპორტის ღირებულების შემცირება უკავშირდებოდა მცენარის დაავადებებს და კლიმატურ პირობებს, მეზობელ თურქეთში ღირას გაუფასურებას (თურქეთი თხილის ბაზრის 66%-ს აკონტროლებს) შემდეგ წლებში ვითარება გაუმჯობესდა.

თხილის ექსპორტის მნიშვნელოვანი მიმართულებებია: იტალია, ესპანეთი, გერმანია, საფრანგეთი, პოლონეთი, სომხეთი, ისრაელი, რუსეთი, ჩეხეთი და ლიტვა.

საქართველო თხილის მსოფლიო უმსხვილესი ექსპორტიორი ქვეყნების ხუთეულში შედის, მაგრამ ქართული თხილი ხარისხით ჩამოუვარდება უმსხვილეს ექსპორტიორ ქვეყნების პროდუქციას რის გამოც ნაკლებად ფასობს, ვიდრე მაღალი ხარისხის თხილი. ბოლო პერიოდში თხილის ფასი 20%-ით მატულობს, ეს მაღალი პრემიალური ხარისხის თხილს ეხება, რომელზეც ყველაზე მეტი მოთხოვნაა.

მეორე მხრივ, ქართული თხილის მწარმოებლების ვერ უზრუნველყოფენ მსხვილი საკონდიტრო კომპანიებისათვის სტაბილურად მაღალი ხარისხის თხილის გარანტირებული მოცულობების მიწოდებას, რაც მნიშვნელოვნად შეუწყობდა ხელს ქართული თხილის პოპულარიზაციას.

მწარმოებლების კიდევ ერთ გამოწვევა ისაა, რომ ევროპაში წარმოების ფასები იზრდება, რის გამოც ევროპულ კომპანიებს ურჩევნიათ თხილის გულის ნაცვლად თხილის მზა პროდუქტების (მოხალული, კანგაცლილი, დაქუცმაცებული, ნედლი, მოხალული თხილის ფქვილი, თხილის პასტა) შეიძინონ. იმისათვის, რომ ქართველმა ექსპორტიორებმა ევროპაში თხილის პროდუქტი გაიტანონ მათ ბევრად მკაცრი სერთიფიცირებისა და ლაბორატორიული შემოწმების სისტემა უნდა გაიარონ. მაღალის ხარისხის თხილის მოყვანა სწორად დაგეგმილ აგროტექნოლოგიას უკავშირ-

დება, სწორი წამლობა და კვება უმნიშვნელოვანესია თხილის მავნებელ დაავადებებისგან დასაცავად და უხვი მოსავლის მისაღებად. თურქეთი თხილის ბაზრის ძირითადი მოთამაშეა და წელს საგაზაფხულო წაყინვების შედეგად მოსავლის 40% განადგურდა, რაც დიდი დარტყმაა ბაზრისთვის – გაზრდილ მოთხოვნას დეფიციტური მინოდების შემთხვევაში შესაძლოა მოჰქცევს ფასის მატება.

საქართველო ცნობილია, როგორც აღმოჩენილი უძველესი თაფლის მინა – მაღალი ხარისხის თაფლის წარმოებით და მრავალფეროვნებით. ქართული თაფლი გემოვნებით გამოირჩევა და სწორი ტექნოლოგიისა და სტანდარტების დაცვით შესაძლებელია საუკეთესო ქართული თაფლის ბრენდი შეიქმნას. ამ მიმართულებით და ხარისხით უნდა მოიპოვოს ქართულმა თაფლმა თავისი ნიშა. თაფლის განვითარების პოტენციალი მაღალია, თუმცა ექსპორტზე საკმარისი რაოდენობით თაფლის გასატანად საქართველო მზადყოფნას ყოველთვის ვერ ახორციელებს. თაფლის მარაგების შეგროვება რთულია, თუ პროდუქტს რამდენიმე მცირე მენარმე არ შეუერევს და არ იქნება გარკვეული მოცულობა, ექსპორტზე ვერ გაიგზავნება. ეს კი ხშირად ვერ ხერხდება, რადგან რთულდება დადასტურება, რომ თაფლის ხარისხი ერთნაირია. ამ მიმართულებით უპრიანია კორპორატივების განვითარება, რათა ერთნაირი სტანდარტის თაფლი იქნას წარმოებული გარკვეული რაოდენობით უწყვეტი მინოდების პირობების დასაკმაყოფილებად. გლობალური ცვლილებები, სითბური ეფექტი და კლიმატის ცვლილებები უარყოფითად მოქმედებს ფუტკარსა და მის გარავლებაზე.

გლობალური მოთხოვნა თაფლზე იზრდება (მომხმარებელი უპირატესობას ანიჭებს ჯამრთელობისთვის ბუნებრივ და ორგანულ პროდუქტს ხელოვნური შემცველების წინაშე). ქართული თაფლის ექსპორტი ბოლო წლებში გაიზარდა საფრანგეთში (32%), ბულგარეთში (9%), ნორვეგია (45%), იტალიაში, აშშ-ში. ძირითადი მოთხოვნა აკაციის თაფლზე. საქართველოში კი აკაციის ტყის ფართობი მცირდება და რესურსი რომ არ დაიკარგოს ქმედით ნაბიჯებია საჭირო ამ მიმართულებით, იგივე ითქმის წაბლის ტყეებზე, რომელიც ფუტკრის საზრდოობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წყაროა. ცოდნის საკითხი ერთ-ერთი პრობლემაა ამ სფეროში, რადგან თანამედროვე ცოდნის გარეშე შესაძლოა ხარისხიანი თაფლის წარმოება შეფერხდეს. მნიშვნელოვანია ქართული კავკასიური ჯიშის ფუტკრის შენარჩუნება და ინვაზიური ჯიშებისგან დაცვა.

თაფლის სექტორი ვითრდება, მაგრამ არსებობს ბევრი გამოუყენებელი პერსპექტივა შემოსავლების ზრდისთვის, არსებობს დივერსიფიცირების დიდი პოტენციალი. რადგან ამ ეტაპზე ხორციელდება მხოლოდ თაფლის ექსპორტი ასევე მნიშვნელოვანი პროდუქტია „ფუტკრის რძე“ (საგულისხმოა „დედა ფუტკრის“ ექსპორტის განვითარება).

ევროკავშირის ბაზარი და დარჩენილი მსოფლიოს ქვეყნები თაფლის რეალიზებისთვის მნიშვნელოვანია, რადგან თაფლის საექსპორტო ფასი ყველაზე დაბალი რუსეთში იყო (0,75 \$/კგ), ყველაზე მაღალი აშშ-ში (9,8\$/კგ), არაბთა გაერთიანებული საემიროები (7,7 \$), ჰონკონგი (7,68%), საფრანგეთი ((5,3\$), ნორვეგია (4,9\$). ბულგარეთი (2,7\$). სექტორში წინაგადადგმული ნაბიჯია ახალი ლაბორატორიული კვლევების დანერგვა ათეულობით პარამეტრზე და აკრედიტაცია საგარეო ბარიერების გადასალახად.

საბოლოოდ დასკვნისთვის უნდა აღინშოს, რომ ქართული პროდუქციის საგარეო ბაზრებზე დამკვიდრებისთვის სახელმწიფომ და კერძო სექტორმა ერთობლივი ძალისხმევით უნდა დაძლიონ ისეთი გამოწვევი, როგორიცაა:

- მინოდების უწყვეტობა, რაც მნიშვნელოვანია სტაბილური პოზიციის შექმნისთვის. მცირე ფირმები და კოოპერატივები ვერ უზრუნველყოფენ გლობალურ ბაზარზე არსებულ მზარდ მოთხოვნას არასაკმარისი შესაძლებლობების გამო (ეს შესაძლებელია იკისროს ისეთმა სანარ-

მოებმა, რომლებიც უზრუნველყოფენ უწყვეტ მიწოდებას საერთაშორისო ბაზრებზე – პროდუქციის შეგროვებით, დაფასებით და საექსპორტოდ მომზადებით;

- მარკეტინგი და ბრენდინგი – სწორად შერჩეული მარკეტინგულ სტრატეგიას საერთაშორისო ბაზარზე შეუძლია ქართული ბრენდის ხარისხის ნიშნის ცნაურობის ამაღლება. რაც დიდად შეუწყობს ხელს მარკეტინგული კამპანიის წარმართვას ქართული პროდუქტის მიმართ ლობი-ლობის მოსაპოვებლად.

- თანამედროვე ცოდნის ამაღლება;

- ადგილობრივი წარმოების იმპორტირებულ ნედლეულზე დამოკიდებულება (შხამქიმიკატები, სასუქები და ცხოველთა საკვები აუცილებელი სოფლის მეურნეობის პირველადი პროდუქციის საწარმოებლად, რაც ზრდის ადგილობრივი წარმოების ფასს და დაბრკოლებას საფასო კონკურენციაში, ამიტომ საჭიროა ნედლეულის მიმწოდებელი წარმოების ხელშეწყობა;

- უცხოურ ბაზრებზე ტექნიკური ბარიერების დაძლევისთვის საჭიროა ტექნიკური რეგულირების სფეროს განვითარება საერთაშორისო ნორმებთან დაახლოების კუთხით.

ლიტერატურა

1. შანიძე გ. (2024) ბიზნესის განვითარება საქართველოში გლობალიზაციის კონტექსტი. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 19 (28) გვ. 79-87
2. ჩაჩუა მ. (2018) როგორ გავაუმჯობესოთ ქართული პროდუქციის კონკურენტუნარიანობა საექსპორტო ბაზრებზე, [www. pro.ge](http://www.pro.ge).
3. ჩიხლაძე ნ. უგულავა გ. (2021) საქართველოს ექსპორტის გამოწვევები გლობალური უსაფრთხოების რისკების ზრდის პირობებში საქართველოს კონტექსტი (მონოგრაფია), ქუთაისი.
4. ქართული თხილი მსოფლიო ბაზარზე; გამოწვევები და განვითარების პერსპექტივები. გურიის მოამბე (2025). <https://guriismoambe.com>
5. <https://carteis.ge> 2025 ქართული ხარისხიანი თხილის ფასი
6. <https://euronewsgeorgia.com> ქართული თაფლი ევროპაში
7. <https://bm.ge/news-Qartuli-txilimsoflioshi-rigit meramdene>
8. <https://old.businesspartner> მსოფლიო ბაზარზე ქართული თაფლის მოთხოვნა გაიზარდა (2025)

Challenges for Georgian products in the global market

Tsira Mikatadze

Doctor of Economics

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Annotation

The economic development of contemporary world society takes place under conditions of globalization. This process is accompanied by positive and negative trends, opportunities, and challenges. The free market, international competition, regulations, and external economic factors require modern knowledge and a pragmatic approach, as well as great caution regarding benefits and losses. This is particularly acute for small countries such as Georgia, because, on the one hand, it is necessary to preserve one's own identity, and on the

190

other hand, integration into international relations is inevitable for future development. Therefore, it is important to develop and choose the right strategy. The article discusses the opportunities and challenges for Georgian products to enter the international market. Attention is focused on several food products (wine, nuts, honey), which give the country the opportunity to secure its own niche in the international market and contribute to the country's economic and social development.

Keywords: *strategy, product niche, challenges, potential.*

საქართველოს შინამეურნეობებში მცხოვრები ბავშვების ფუნქციონირებისა და საფუძვლიანი სწავლების უნარების სტატისტიკური გამოკვლევა: ძირითადი მიგნებები

გიორგი მიქელაძე

ეკონომიკის დოქტორი,

ასოცირებული პროფესორი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მარიამ ოქრუაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანა ვარამაშვილი

დოქტორანტი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: 2018 წელს ჩატარებულმა PISA-სა და MICS-ის კვლევებმა აჩვენა, რომ საქართველოში არსებობდა საჭიროება დამატებითი უახლესი სტატისტიკური ინფორმაციის ბავშვების ფუნქციონირებისა და საფუძვლიანი სწავლების უნარების შესახებ. აღნიშნულის საფუძველზე 2024 წელს განხორციელდა ქვეყნის მასშტაბით სტატისტიკური გამოკვლევა, რომლის მიზანს წარმოადგენდა სტატისტიკური ინფორმაციის შეგროვება 7-14 წლის ასაკის ბავშვების ფუნქციონირების, სწავლების, საცხოვრებელი პირობების, ბავშვის აღზრდის, ძალადობის, ცხოვრების თანაბარი შანსის შესახებ. კვლევის ფარგლებში გამოიკითხა 2614 შინამეურნეობა და 1780 ბავშვი, ხოლო მონაცემების შეგროვება განხორციელდა სტრუქტურირებული კითხვარების საფუძველზე, პირისპირ ინტერვიუს მეთოდით.

კვლევის ფარგლებში საქართველოსთვის პირველად გაანგარიშდა Eurostat-ის ინდიკატორი *overcrowding rate* (საქართველო – 62.1%, რაც მაღალ საცხოვრებელ სიმჭიდროვეზე მიუთითებს, მაჩვენებელი განსაკუთრებით მაღალია ქალაქის ტიპის დასახლებებში – 69.8%), რაც შესაძლებელს ხდის შედეგების საერთაშორისო შედარებას.

კვლევის შედეგების თანახმად, 7-14 წლის ბავშვების 67.7%-მა გამოავლინა საფუძვლიანი კითხვითი უნარები, მაშინ როცა საფუძვლიანი არითმეტიკული უნარები გააჩნია მხოლოდ გამოკითხული ბავშვების 57.1%-ს. ამასთან, უნდა აღინიშნოს რომ კვლევის თანახმად ბავშვების 6.6%-ს აღენიშნებოდა ფუნქციური სირთულეები, რაც მიუთითებს ინკლუზიური განათლებისა და მხარდაჭერის პოლიტიკის მნიშვნელობაზე.

საკვანძო სიტყვები: განათლება; საფუძვლიანი სწავლების უნარები; ფუნქციური სირთულე; მდგრადი განვითარების მიზანი 4.1.1 და მდგრადი განვითარების მიზანი 4.5.1; კეთილდღეობის ინდექსი; სიმჭიდროვის დონე

შესავალი

ბავშვთა განათლების ხარისხი და მათი კოგნიტური განვითარების დონე ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი განმსაზღვრელი ფაქტორია. საქართველოში მოსწავლეთა განათლების შესახებ სტატისტიკური კვლევის ("PISA 2018") შედეგების

მიხედვით, რომელიც ჩატარდა 2018 წელს განათლების სამინისტროს ორგანიზებით, საქართველოს მოსწავლეთა მნიშვნელოვანი ნაწილი განიცდის სირთულეებს წერა-კითხვისა და მათემატიკური უნარების დაუფლებაში, რაც მიუთითებს სწავლების ფუნდამენტური კომპეტენციების მოპოვებაში არსებულ გამოწვევებზე (მოსწავლეთა შეფასების საერთაშორისო პროგრამა PISA 2018: საქართველოს ანგარიში, 2018). ამასთან, მრავალინდიკატორული კლასტერული გამოკვლევა (MICS 2018 GEORGIA) არ მოიცავდა საფუძვლიანი სწავლების მოდულს, რაც წარმოშობდა დამატებითი, სპეციალიზებული სტატისტიკური კვლევის საჭიროებას ამ საკითხზე (საქსტატი, მრავალინდიკატორული კლასტერული კვლევა, 2018).

საქართველომ ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმების ფარგლებში განახორციელა მდგრადი განვითარების მიზნების ინდიკატორების ნაციონალიზაცია და აიღო პასუხისმგებლობა მათი წარმოების შესახებ, აღნიშნული საკითხი მნიშვნელოვნად ზრდის საფუძვლიანი სწავლების, ფუნქციური სირთულეებისა და სწავლების უნარებზე ფუნქციური სირთულეების გავლენის შესახებ უახლესი სტატისტიკური ინფორმაციის წარმოების საჭიროებას. სწორედ ამიტომ შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით, 2024 წელს განხორციელდა საქართველოს შინამეურნეობებში მცხოვრები ბავშვების ფუნქციონირებისა და საფუძვლიანი სწავლების უნარების სტატისტიკური გამოკვლევის სავსე საქმიანობა.

კვლევის მიზანს წარმოადგენდა 7-14 წლის ასაკის ბავშვებში საფუძვლიანი სწავლების უნარების (Foundational Learning Skills, FLS) დონის შეფასება, ფუნქციური სირთულეების გავრცელების განსაზღვრა და ამ ორი ფაქტორის ურთიერთკავშირის ანალიზი სოციალურ-ეკონომიკური მახასიათებლების გათვალისწინებით. კვლევა გამოირჩევა, რადგან იგი წარმოადგენს პირველ მცდელობას საქართველოში საერთაშორისო მეთოდოლოგიით (UNICEF-ის FLS მოდული) მიღებული მონაცემების საფუძველზე შეიქმნას ქვეყნის მასშტაბით რეპრეზენტატული ინფორმაცია ბავშვების ფუნდამენტური განათლების კუთხით. კვლევის შედეგები მნიშვნელოვან საფუძველს ქმნის განათლების პოლიტიკის დაგეგმვისა და გადამწყვეტილებების ჩამოყალიბების პროცესში, განსაკუთრებით ინკლუზიური განათლებისა და თანაბარი შესაძლებლობების უზრუნველყოფის მიმართულებით. კვლევის ფარგლებში მიღებულ იქნა სტატისტიკური ინფორმაცია შინამეურნეობის, ბავშვებისა და საცხოვრებელი პირობების შესახებ, ასევე, სწავლის, ძალადობისა და ექსპლואატაციისგან დაცვისა და ცხოვრების თანაბარი შანსის შესახებ, გარდა ამისა, კვლევის ფარგლებში გაანგარიშდა ევროსტატის ინდიკატორი (overcrowding rate) (EUROSTAT, Overcrowding rate, n.d.) და შეფასდა საქართველოს შინამეურნეობებში მცხოვრები ბავშვების სწავლების დონე სხვადასხვა სოციალურ-ეკონომიკურ ჭრილში (საცხოვრებელი პირობების, ფუნქციური სირთულეების, სქესის, ასაკისა და სხვა). ამასთან ერთად, კვლევის შედეგების საფუძველზე გაანგარიშდა მდგრადი განვითარების მიზნის ინდიკატორი (SDG 4.5.1: Parity indices (female/male, rural/urban, bottom/top wealth quintile and others such as disability status) for all education indicators on this list that can be disaggregated) (United Nations, n.d.). გამოკვლევის ფარგლებში შერჩეულმა შინამეურნეობების რაოდენობამ შეადგინა 3597, ხოლო გამოპასუხების დონემ 56.9 პროცენტი, დასახლების ტიპის მიხედვით აღნიშნულმა მაჩვენებელმა ქალაქში – 52.6 პროცენტი, ხოლო სოფელში 60.9 პროცენტი შეადგინა. კვლევის ფარგლებში გამოიკითხნენ 7-14 წლის ბავშვები, რომელთა რაოდენობამ გამოიკითხულ შინამეურნეობებში – 1856, ხოლო გამოპასუხების დონემ – 95.9 პროცენტი შეადგინა.

ძირითადი შინაარსი

ბავშვთა განვითარების, ფუნქციონირებისა და საბაზისო სასწავლო უნარების შეფასება ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში საერთაშორისო სტატისტიკური მონიტორინგის ერთ-ერთ საკვანძო მიმართულებად ჩამოყალიბდა. 2015 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ დამტკიცებულმა მდგრადი განვითარების მიზნებმა (SDGs) განსაკუთრებული ყურადღება გაამახვილა ყველასთვის ხელმისაწვდომ, ინკლუზიურ და თანასწორ ხარისხიან განათლებაზე. აღნიშნული ჩარჩო მოიცავს პროგრესის შეფასების ინსტრუმენტებს, მათ შორის ინდიკატორებს SDG 4.1.1a-ს (მინიმალური სასწავლო უნარების ფლობა კითხვასა და მათემატიკაში) და SDG 4.5.1-ს (განათლების ხელმისაწვდომობის თანასწორობის შეფასება პარიტეტის ინდექსებით), რომლებიც საშუალებას იძლევა განათლების შედეგებში უთანასწორობის სისტემური ანალიზი განხორციელდეს.

UNICEF-ის მრავალინდიკატორული კლასტერული კვლევები (MICS), განსაკუთრებით მეექვსე ტალღის კვლევა (MICS6), მნიშვნელოვანწილად უზრუნველყოფს საერთაშორისო დონეზე შესადარისი მონაცემების წარმოებას ბავშვებისა და ქალების მდგომარეობის შესახებ. კვლევა მოიცავს საფუძვლიანი სწავლის უნარების შეფასების მოდულსაც, რომელიც მიზნად ისახავს ბავშვის კითხვისა და მათემატიკური უნარების გაზომვას. არსებული კვლევები ადასტურებს, რომ ეს უნარები, რომლებიც ბავშვებს ადრეულ და დაწყებით განათლებაში უწყალიბდებათ, მჭიდროდ უკავშირდება მათი შემდგომი განათლების ხარისხს, შრომით ბაზარზე ინტეგრაციის შესაძლებლობებსა და სამოქალაქო აქტივობაში მონაწილეობას.

ასევე მნიშვნელოვანია Eurostat-ის მეთოდოლოგია სიმჭიდროვის დონის (overcrowding rate) განსაზღვრისთვის, რომელიც დამატებით შესაძლებლობას იძლევა შეფასდეს ბავშვების სოციალური და ეკონომიკური გარემო, როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი მათი კეთილდღეობისა და სწავლის შედეგების ფორმირებაში. ევროკავშირის უახლესი სტატისტიკური მონაცემებით, 2023 წელს ევროკავშირის მოსახლეობის 16.8% და 15–29 წლის ასაკობრივ ჯგუფში 26% გადატვირთულ საცხოვრებელ პირობებში ცხოვრობდა, რაც ნათლად მიუთითებს სივრცობრივი დისკომფორტისა და საცხოვრებელი პირობების პრობლემის მასშტაბურობაზე.

საქართველოს შემთხვევაში, საერთაშორისო დონეზე აღიარებული მეთოდოლოგიების, როგორიცაა MICS6, Eurostat-ის საცხოვრებელი პირობების ინდიკატორები და ITU-ს საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების (ICT) მაჩვენებლების ინტეგრირება კვლევით ჩარჩოში უზრუნველყოფს როგორც გლობალურ მოთხოვნებთან შესაბამისობას, ასევე ეროვნულ საჭიროებებთან მორგებას. აღნიშნული კვლევა პირველად ადგენს საცხოვრებელი ფართის გადატვირთულობის მაჩვენებელს საქართველოსთვის და ამავდროულად ანგარიშობს ისეთ მნიშვნელოვან ინდიკატორებს, როგორიცაა SDG 4.1.1a და SDG 4.5.1. შედეგად, კვლევა ქმნის მყარ ემპირიულ საფუძველს მტკიცებულებებზე დაფუძნებული საგანმანათლებლო და სოციალური პოლიტიკის ფორმირებისთვის, ზრუნავს განათლების ხელმისაწვდომობაზე და უზრუნველყოფს, რომ განვითარების, ფუნქციონირებისა და საფუძვლიანი სწავლების შესაძლებლობების მიღმა ბავშვები არ დარჩნენ.

კვლევის ფარგლებში შერჩეულ იქნა სულ 3597 შინამეურნეობა, რომელთა გამოპასუხების დონემ 56.9% შეადგინა. დასახლებების მიხედვით გამოპასუხება განსხვავდებოდა: ქალაქებში – 52.6%, ხოლო სოფლებში – 60.9%. გამოკითხვა გაიმართა 7–14 წლის ასაკის ბავშვთა მონაწილეობით, რომელთა რაოდენობა გამოკითხულ შინამეურნეობებში 1856-ს შეადგენდა, ხოლო მათი გამოპასუხების დონე 95.9% იყო.

კვლევაში მონაწილე ბავშვთა სქესობრივი ანალიზი აჩვენებს, რომ ბიჭები შეადგენენ 52.0%-ს, ხოლო გოგონები – 48.0%-ს. რეგიონული განაწილებით, ბავშვების ყველაზე მაღალი წილი ფიქსირდება თბილისში (16.7%), ხოლო ყველაზე დაბალი – რაჭა-ლეჩხუმსა და ქვემო სვანეთში (3.5%). გარდა ამისა, ბავშვების 6.6%-ს აღენიშნებოდა ფუნქციური სირთულეები, ხოლო ამავე ასაკის ბავშვების 4.2%-ის დედებს ან მეურვეებს ჰქონდათ ფუნქციური შეზღუდვები.

შინამეურნეობების კეთილდღეობის ანალიზის ფარგლებში აღმოჩნდა, რომ ქვეყნის მასშტაბით მოსახლეობა კეთილდღეობის ინდექსის მიხედვით კვინტილურ ჯგუფებში თანაბრად ნაწილდება. თუმცა განსხვავება გამოიკვეთა დასახლების ტიპის მიხედვით: ქალაქებში მაღალ კვინტილებში მოსახლეობის წილი იზრდება, მაშინ როცა სასოფლო დასახლებებში ყველაზე მაღალი წილი პირველ კვინტილში ფიქსირდება, რაც მიუთითებს შედარებით დაბალ კეთილდღეობაზე. მეხუთე კვინტილში მოსახლეობის წილი მინიმალურია და შემცირების ტენდენცია შეინიშნება კვინტილების ზრდასთან ერთად.

აღნიშნული კვლევის საფუძველზე საქართველოსათვის პირველად განისაზღვრა ევროსტატის სიმჭიდროვის მაჩვენებელი (*overcrowding rate*), რომლის საერთო დონემ 62.1% შეადგინა. აღნიშნული მაჩვენებელი ქალაქებში 69.8%, ხოლო სოფლებში 55.9% დაფიქსირდა. რეგიონებს შორის ყველაზე მაღალი სიმჭიდროვე თბილისში (80.4%), ხოლო ყველაზე დაბალი გურიაში (36.7%) შეინიშნება. რაც შეეხება საცხოვრებელ პირობებს, გამოკითხული შინამეურნეობების 48.2%-ს აქვს სამი ან მეტი საძინებელი, 41.6%-ს – ორი, ხოლო 10.2%-ს მხოლოდ ერთი.

კვლევის ერთ-ერთ მნიშვნელოვანი მიმართულება იყო ბავშვის აღზრდის მეთოდების შესწავლა, როგორც ბავშვის განვითარების, ფუნქციონირებისა და სწავლის შესაძლებლობების განმსაზღვრელი ფაქტორის. 2018 წლის მრავალინდიკატორული კლასტერული კვლევის მიხედვით (MICS), მხოლოდ 28.2% ოჯახებში გამოიყენებოდა არაძალადობრივი აღზრდის მეთოდები 1–14 წლის ბავშვებთან. მიმდინარე კვლევის მონაცემებით კი, არაძალადობრივი მიდგომების წილი 7–14 წლის ბავშვებში გაიზარდა 55.2%-მდე. ასევე დაფიქსირდა მკაცრი ფიზიკური დასჯის მეთოდების გამოყენების შემცირება. მიუხედავად ამისა, აღსანიშნავია, რომ ფიზიკური დასჯის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი (0.9%) უღარიბეს კვინტილში მცხოვრებ ოჯახებშია, რაც შესაძლებელია აიხსნას ეკონომიკური სიდუხჭირით, ფსიქოლოგიური სტრესითა და ბავშვთა მიმართ ძალადობრივი პრაქტიკის მაღალი რისკით.

ნაშრომში წარმოდგენილი კვლევის დიზაინი განსხვავდება გაეროს ბავშვთა ფონდის (UNICEF) მიერ საქართველოში განხორციელებული მრავალინდიკატორული კლასტერული გამოკვლევის (MICS 2018 Georgia) დიზაინისგან. კერძოდ, განსხვავება მდგომარეობს შემდეგში: 1) შინამეურნეობის შერჩევის წესში და 2) სტატისტიკური წონებსა და მათ გაანგარიშების მეთოდში.

შინამეურნეობის შერჩევის წესი: მრავალინდიკატორული კლასტერული გამოკვლევა (MICS 2018 GEORGIA) წარმოადგენდა დიდ მასშტაბიან შერჩევით გამოკვლევას და მის ზომას (14,120 შინამეურნეობა) მხოლოდ საქართველოს მოსახლეობის საყოველთაო აღწერა აღემატება. შერჩევაში მოხვედრილი შინამეურნეობების ყველა შესაბამისი წევრი გამოიკითხებოდა განსხვავებული კითხვარებით. საქართველოს შინამეურნეობებში მცხოვრები ბავშვების ფუნქციონირებისა და საფუძვლიანი სწავლების უნარების სტატისტიკურ გამოკვლევაში შეზღუდული კვლევის ბიუჯეტიდან გამომდინარე უბანში დემოგრაფიული ინფორმაცია გროვდებოდა ყველა შინამეურნეობაზე, თუმცა დანარჩენი კითხვარებით გამოიკითხებოდა საქალაქო დასახლებებში გამოკვლევისთვის შესაფერისი 5, ხოლო სასოფლო ტიპის დასახლებებში – 8 შინამეურნეობა. აღნიშნული მეთოდი ფართოდ გამოიყენება ოფიციალური სტატისტიკის მწარმოებლების მიერ. მაგალითად, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ ამ მეთოდით ხორციელდება შინამე-

ურნეობებში საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენების გამოკვლევა (ICT), უცხოელი ვიზიტორების სტატისტიკური გამოკვლევა და გამყვანი ტურიზმის სტატისტიკური გამოკვლევა.

სტატისტიკური წონები და მათი გაანგარიშების მეთოდი: მრავალინდიკატორულ კლასტერულ გამოკვლევაში (MICS 2018 GEORGIA) არ არსებობს შინამეურნეობის წონები შინამეურნეობის კითხვარისთვის და პერსონალური წონები. საქართველოს შინამეურნეობებში მცხოვრები ბავშვების ფუნქციონირებისა და საფუძვლიანი სწავლების უნარების სტატისტიკურ გამოკვლევაში შინამეურნეობის წონა შინამეურნეობის კითხვარისთვის საჭირო გახდა შერჩევის წესის გამო, ვინაიდან შერჩევაში მოხვედრილი შინამეურნეობებიდან მხოლოდ 1/3 გამოიკითხებოდა ყველა კითხვარით (საქალაქო ტიპის დასახლებაში – 5, ხოლო სასოფლო ტიპის დასახლებაში – 8). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მრავალინდიკატორულ კლასტერულ კვლევაში არასტანდარტიზებული წონების ჯამი არ იძლევა მოსახლეობის რაოდენობას, ხოლო საქართველოს შინამეურნეობებში მცხოვრები ბავშვების ფუნქციონირებისა და საფუძვლიანი სწავლების უნარების სტატისტიკური გამოკვლევის პერსონალური წონების ჯამი უტოლდება მოსახლეობის მოცულობას, როგორც თითოეულ რეგიონში ასევე ქვეყნის დონეზე.

სიმჭიდროვის მაჩვენებელი: ნაშრომში წარმოდგენილია ევროსტატის სიმჭიდროვის მაჩვენებლის მნიშვნელობა, რომელიც საქართველოს მაგალითზე პირველად გაანგარიშდა. სიმჭიდროვის მაჩვენებლის მნიშვნელობის პირდაპირი და ირიბი ვალიდაცია რთული განსახორციელებელია, ვინაიდან მსგავსი ტიპის მონაცემი საქართველოსთვის პირველად გაანგარიშდა. გაანგარიშების მეთოდი სრულად იდენტურია ევროსტატის მეთოდოლოგიის, კვლევის პროცესში არ მომხდარა დამატებითი დაშვებების განხორციელება.

კეთილდღეობის ინდექსი: კეთილდღეობის ინდექსის მეთოდოლოგია ეყრდნობა გაეროს ბავშვთა ფონდის მეთოდოლოგიას, თუმცა უნდა აღინიშნოს შემდეგი გარემოებები: 1) ვინაიდან მეთოდი მოიცავს კვლევის შედეგების მიხედვით ფაქტორული და რეგრესული ანალიზის განხორციელებას, იგი ვერ იქნება სრულად იდენტური ყველა ქვეყნისთვის; 2) შერჩევის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ვინაიდან ყველა შინამეურნეობაში არ შეგროვებულა ინფორმაცია ყველა კითხვარით, კეთილდღეობის მაჩვენებელი გაანგარიშებულია სამიზნე შინამეურნეობის ჯგუფისთვის.

დასკვნა და რეკომენდაციები

კვლევის შედეგების თანახმად, საქართველოში 7–14 წლის ბავშვების ფუნქციური სირთულეების სიხშირე და საფუძვლიანი სწავლების უნარების დეფიციტის გამო არსებობს საჭიროება შესაბამისი პოლიტიკის შემუშავებისა და გატარების. მიღებული მონაცემების მიხედვით, ბავშვების 67.4%-ს გააჩნია კითხვის საფუძვლიანი უნარები, ხოლო 57.1%-ს – არითმეტიკული უნარები, რაც მიუთითებს იმაზე, რომ საბაზისო კომპეტენციების მნიშვნელოვან ნაწილს ესაჭიროება სრულყოფა. ამასთან, ბავშვების 6.6%-ში გამოვლენილი ფუნქციური სირთულეები ხაზს უსვამს ინკლუზიური განათლების, ადაპტირებული სწავლების გარემოსა და მხარდაჭერის მომსახურებების გაძლიერების აუცილებლობაზე.

კვლევის საუძველზე შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ განათლების შედეგებზე გავლენას ახდენს სოციალური და საცხოვრებელი გარემო: Eurostat-ის მეთოდოლოგიით პირველად გაანგარიშებული სიმჭიდროვის მაჩვენებელი (overcrowding rate) – 62.1% (ქალაქებში 69.8%) – მიუთითებს ბავ-

შვების დიდი ნაწილისთვის არასათანადო საცხოვრებელ გარემოზე, რაც პოტენციურად უკავშირდება როგორც კეთილდღეობის დაბალ დონეს, ისე განათლების შედეგებში უთანასწორობას. ამასთან, კვლევამ დაადასტურა სოციო-ეკონომიკურ ჯგუფებსა და დასახლების ტიპებს შორის არსებითი განსხვავებები.

კვლევის შედეგების საფუძველზე მიზანშეწონილია შემდეგი ღონისძიებების განხორციელება:

- დანყებით კლასებში საფუძვლიანი უნარების გაძლიერება, რაც უზრუნველყოფს ზოგადი კითხვისა და არითმეტიკული უნარების გაუმჯობესებას.
- ინკლუზიური განათლების მხარდაჭერა, რაც უზრუნველყოფს განათლების მიღების თანაბარ შესაძლებლობებს.
- სოციალური და საცხოვრებელი გარემოს გაუმჯობესება მნიშვნელოვნად გააუმჯობესებს როგორც ბავშვთა ცხოვრების ხარისხს, ასევე მათი საფუძვლიანი განათლების მიღების შესაძლებლობებს.
- ბავშვთა მიმართ ძალადობის პოლიტიკის გამკაცრება, რადგან ის მოქმედებს არა მხოლოდ ბავშვის ფიზიკურ, არამედ მენტალურ ჯანმრთელობაზეც.

ლიტერატურა

1. გაბიძაშვილი, ბ. (2011). სტატისტიკა ეკონომიკაში, ბიზნესსა და მენეჯმენტში. უნივერსალი.
2. გელაშვილი, ს., მაკალათია, ი., & მიქელაძე, გ. (2022). ცხოვრების დონის სტატისტიკა. უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
3. მიქელაძე, გ., & ვარამაშვილი, ა. (2024). საქართველოში მცხოვრები ბავშვების განათლების დონის სტატისტიკური შეფასება და მისი მნიშვნელოვნება. ეკონომიკა.
4. 2018). მოსწავლეთა შეფასების საერთაშორისო პროგრამა PISA 2018: საქართველოს ანგარიში.
5. Cochran, W. (1977). Sampling Techniques.
6. EUROSTAT. (n.d.). Living conditions. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions
7. EUROSTAT. (n.d.). Overcrowding rate. Retrieved from Statistics Explained: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Overcrowding_rate
8. Sharon L. Lohr. (2021). Sampling, Design and Analysis. New York.
9. Unicef. (n.d.). Tools. Retrieved from MICS: <https://mics.unicef.org/tools?round=53>
10. United Nations. (n.d.). SDG Indicators, Metadata repository. Retrieved from <https://unstats.un.org/sdgs/metadata>
11. Washington Group on Disability Statistics. (n.d.). Retrieved from <https://www.washingtongroup-disability.com/question-sets>

ელექტრონული წყაროები

1. მდგრადი განვითარების მიზნები. (თ. გ.). ელექტრონული მისამართი: <https://sdg.gov.ge/goals-details-inner/4/2-დან>
2. საქსტატი. (2018). მრავალინდიკატორული კლასტერული კვლევა.
3. საქსტატი. (თ.გ.). მეტამონაცემები. ელექტრონული მისამართი: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/582/metadata-tskhovrebis-done-saarsebo-minimumi>

4. საქსტატი. (თ. გ.). მოსახლეობის 2014 წლის საყოველთაო აღწერის შედეგები. ელექტრონული მისამართი: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/739/demografiuli-da-sotsialuri-makhasiateblebi-დან>
5. საქსტატი. საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენება შინამეურნეობებში. ელექტრონული მისამართი: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/106/sainformatsio-da-sakomunikatsio-teknologiebis-gamoqeneba-shinameurneobebshi>

A Statistical Study of children’s Functioning and Foundational Learning Skills in Georgia: Key findings

Giorgi Mikeladze

Doctor of Economics,

Associate Professor,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Mariam Okruashvili

Doctor of Economics,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Ana Varamashvili

PhD Student,

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

The PISA (2018) and MICS (2018) surveys highlighted the need for updated and comprehensive statistical information on children’s functioning and foundational learning skills in Georgia. Based on this evidence, a nationwide statistical survey was conducted in 2024 with the objective of collecting data on the functioning, learning, living conditions, parenting practices, exposure to violence, and equal life opportunities of children aged 7–14. The survey covered 2,614 households and 1,780 children, and data were collected through structured questionnaires using face-to-face interviews.

For the first time in Georgia, the survey produced the Eurostat overcrowding rate indicator, which stood at 62.1% at the national level, indicating a high level of residential overcrowding. The rate was particularly elevated in urban areas (69.8%), enabling international comparability of the findings.

According to the results, 67.7% of children aged 7–14 demonstrated foundational reading skills, while only 57.1% achieved foundational numeracy skills. The survey also revealed that 6.6% of children had functional difficulties, underscoring the importance of inclusive education and targeted support policies.

Keywords: Education; Foundational learning skills; Functional difficulty; Sustainable Development Goal 4.1.1 and Sustainable Development Goal 4.5.1; Wealth index; Overcrowding rate.

ხელოვნურ ინტელექტს და ეკონომეტრიკას შორის ურთიერთკავშირი: თანამედროვე ეკონომიკური კვლევის გამოწვევები

ნინო მიქიაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: ციფრულმა ტრანსფორმაციამ და გლობალიზაციის პროცესებმა ფუნდამენტურად შეცვალა ეკონომიკური კვლევა და პრაქტიკა. ორი მეთოდოლოგიური პარადიგმა, ეკონომეტრიკა და ხელოვნური ინტელექტი (Artificial Intelligence – AI), სულ უფრო მეტად ხდება ერთმანეთთან დაკავშირებული. ეკონომეტრიკა სტატისტიკურ დასკვნებსა და მიზეზ-შედეგობრივ მსჯელობაზეა დაფუძნებული, იგი ჰიპოთეზებს ამოწმებს შესაბამისი ინსტრუმენტების საშუალებით და ამგვარად ცდილობს ეკონომიკური კანონზომიერებების, პრობლემების, მოვლენების ახსნას თუ განჭვრეტას. ხელოვნური ინტელექტი, განსაკუთრებით მანქანური სწავლება, უპირატესად ხელს უწყობს პროგნოზირების შესაძლებლობების ზრდას, გამოთვლითი პროცესების მოქნილობას და მასშტაბური თუ არასტრუქტურული მონაცემების დამუშავებას. თანამედროვე კვლევებში თანდათან ეკონომეტრიკა და ხელოვნური ინტელექტი თავიანთი შესაძლებლობების ურთიერთშევისების პოზიტიურ მაგალითს იძლევიან. ამასთან, სამომავლოდ ამ ორი მიმართულების გაერთიანების საკმაოდ დიდი პოტენციალი ჩანს. კვლევის მთავარი მიზანია ეკონომეტრიკასა და ხელოვნურ ინტელექტს შორის ურთიერთშედეგების ამჟამინდელი მდგომარეობის ანალიზი, მათი შესაბამისი ძლიერი მხარეების, გადაფარვის სფეროების და ინტეგრაციის მიმართულებების იდენტიფიცირება. დასტურდება, რომ ჰიბრიდული მიდგომა აუმჯობესებს პროგნოზის სიზუსტეს, პოლიტიკის შეფასებას და აფართოებს ემპირიული ეკონომიკური ანალიზის მასშტაბებს. ამასთან, ეკონომეტრიკისა და ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობების გაერთიანება არ განიხილება როგორც ჩანაცვლება, არამედ ის არის ურთიერთშევისება. ამდენად, ემპირიული ეკონომიკის მომავალი ჰიბრიდული მოდელების შემუშავება-გაანალიზებაში მდგომარეობს.

საკვანძო სიტყვები: ხელოვნური ინტელექტი, ეკონომეტრიკა, მანქანური სწავლება, პროგნოზირება, ჰიბრიდული მოდელები

შესავალი

გლობალიზაციის, ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარების, ლოკალურ, რეგიონულ თუ საერთაშორისო ბაზრებზე მოთხოვნის რხევის გამო, ეკონომიკური გარემო მუდმივი ცვლილების რეჟიმშია. ამიტომ, კვლევის მეთოდები და მოდელები, რომლებიც „სტატისტიკურ“ პირობებზეა მორგებული, ხშირად ვერ პასუხობს არსებულ გამოწვევებს. რადგან მონაცემთა გენერირება და განახლება სულ უფრო სწრაფი ხდება, ეკონომეტრიკული ხასიათის კვლევები მეტად საჭიროებს ისეთ დისციპლინებთან დაკავშირებას, როგორიცაა: მონაცემთა მეცნიერება, მანქანური სწავლება, კომპიუტერული სტატისტიკა და სხვ. მსგავსი კავშირი ახალი შესაძლებლობების არე-

აღს ზრდის, მაგრამ იზრდება „ოქროს შუალედის“ დაკარგვის რისკიც. თუ მკვლევარი გადაიხრება ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ მხარეს და უმეტეს ყურადღებას არ დაუთმობს ეკონომიკური კვლევის თეორიულ და განმარტებით ასპექტებს, შეიძლება დაიკარგოს მიღებული შედეგების რეალური ეკონომიკური შინაარსი.

ეკონომეტრიკული კვლევების ერთ-ერთი ძირითადი მიზანი, ეკონომიკური ანალიზის, პროგნოზირების, მმართველობითი გადაწყვეტილების და ა.შ. მიზნებთან ერთად არის შესაბამის არგუმენტებზე დაყრდნობით ეკონომიკური პოლიტიკის ფორმირებისთვის რეკომენდაციების მიწოდება. თუმცა, ზოგჯერ კვლევა არ პასუხობს პოლიტიკურ ან პრაქტიკულ საჭიროებებს ან არ არის ადაპტირებული არსებულ გარემოსთან (Tokomo, 2023). ასევე, პრობლემაა ზედმეტად გამარტივებული ან/და გადამეტებულად „ზუსტი“ მოდელებით სარგებლობა.

ინოვაციურმა მეთოდებმა, მანქანური სწავლების ინსტრუმენტებმა არ უნდა ჩაანაცვლონ ეკონომეტრიკული დაშვებები და ინტერპრეტაციები. კონკრეტულმა კვლევამ უნდა ახსნას, რა პირობებს ეყრდნობა, რომელ შეზღუდვებს ითვალისწინებს, რა შეიძლება შეიცვალოს სხვა გარემოში და ა.შ. ამასთან, საჭიროა მეტი ორმხრივი კავშირი კვლევისა და პოლიტიკის განმახორციელებლებს შორის. კვლევებმა უნდა წარმოადგინონ შედეგები ისეთი ფორმით, რომელიც პრაქტიკულად მუშაობს და აღქმადია მომხმარებლის მიერ. ამ მხრივ AI-ის ცოდნა და გამოყენება ნიშნავს მუშაობის სწრაფ რეჟიმს და რესურსების დაზოგვას.

პრაქტიკულ კვლევებზე დაკვირვებამ აჩვენა, რომ ხელოვნური ინტელექტის და ეკონომეტრიკის შესაძლებლობების გაერთიანებით კვლევის პროცესი უფრო დახვეწილი და შედეგზე ორიენტირებული ხდება (Supardi, 2024).

ხელოვნური ინტელექტი და ეკონომიკური კვლევა

ხელოვნური ინტელექტის განვითარებამ სერიოზულად შეცვალა ეკონომიკური კვლევის საფუძვლები. აქტუალური ხდება მონაცემების ხარისხი და ხელმისაწვდომობა. ხელოვნური ინტელექტი დიდწილად ეყრდნობა მასიურ მონაცემთა ბაზებს (Big Data) (Hochreiter & Schmidhuber, 1997), რომელიც უკიდურესად რთული ნაკრებია და ექსპონენციურად იზრდება. ამიტომაც, მისი მართვა ან ანალიზი ტრადიციული ინსტრუმენტებით შეუძლებელია. თუმცა, გასათვალისწინებელია, რომ ეკონომიკური მონაცემები ხშირად არასრულია, აქვს კონფიდენციალურობის შეზღუდვები. სახელმწიფო და კერძო სექტორი ზოგჯერ გამჭვირვალედ არ აზიარებს მონაცემებს, რაც ზღუდავს კვლევის არეალს; „ნედლი“ მონაცემები მოითხოვს სიღრმისეულ განმენდას და სტანდარტიზაციას, რაც არ არის მარტივი ეკონომიკური დინამიკის პირობებში (World Development Report, 2021).

ეკონომიკურ-მათემატიკური მოდელების უმრავლესობა „შავი ყუთის“ პრინციპით (Black Box Problem) მოქმედებს. უცნობია გადაწყვეტილების შიდა სქემა. ღრმა ნეირონული ქსელები და კომპლექსური მანქანური სწავლების (Machine Learning – ML) მეთოდების ინტერპრეტაცია უმეტესად რთულია. ეკონომიკაში მიზეზობრიობა (causality) ხშირად უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე „კარგი პროგნოზი“ (Athey, 2018).

ეკონომიკური აგენტების ქცევა უპირატესად იცვლება AI მოდელების არსებობის და გამოყენების დროს, რასაც მოდელზე დაფუძნებულ ქცევას (model-driven behaviour) უწოდებენ (ასე მაგ., ბაზრის სუბიექტები „სწავლობენ“ მოდელის ალგორითმებს და მის შესაბამისად იქცევიან). მოდელები ვერ ითვალისწინებს სოციალური ნორმების, ემოციების ან კულტურული ფაქტორების

ცვლილებას. AI მოდელები ეფუძნება წარსულის მონაცემებს, სადაც ადამიანთა ქცევა არაპროგნოზირებადია, ამიტომ, მათი გათვალისწინებით მომავალის ასახვის სიზუსტე მცირდება (Cazzaniga and others, 2024). კიდევ უფრო რთულადაა საქმე პოლიტიკის განსაზღვრის კუთხით, რადგან პოლიტიკის შემქმნელებს სჭირდებათ არა მხოლოდ პროგნოზი, არამედ განმარტებებზე დაფუძნებული დასაბუთებული გადაწყვეტილებები. თანდათან მკვიდრდება პროდუქტზე მოთხოვნის პროგნოზირება მილიონობით ქვითრისა და ტრანზაქციის საფუძველზე. ამასთან, შესაძლებელია პროგნოზის განახლება რეალურ დროში.

ეთიკურ და რეგულირებად საკითხებს რაც შეეხება, ესენია: მონაცემთა კონფიდენციალურობა, ალგორითმული გადაწყვეტილებების გავლენა დასაქმებაზე, ხელფასზე, ბაზრის კონკურენციაზე, რეგულაციების ჩამორჩენა ტექნოლოგიურ განვითარებასთან მიმართებაში და ა.შ. ამასთან, იზრდება კომპეტენციისა და ინსტრუმენტების ინტეგრაცია. თანამედროვე ეკონომისტს სჭირდება ცოდნა პროგრამირებაში (Python, R, ML-frameworks და ა.შ.), მონაცემთა ანალიზში და სხვ. თან ეს ცოდნა მუდმივ განახლებადია, რადგან ტექნოლოგიური ცვლილებები AI ინსტრუმენტების სწრაფ ცვლილებას იწვევს. მოდელები, კოდები და მონაცემთა სტრუქტურები სწრაფად „ბერდება“. ამდენად, ხელოვნურმა ინტელექტმა ეკონომიკური კვლევა აქცია უფრო მონაცემზე დაფუძნებულად და დინამიკურად, მაგრამ ამასთან წარმოაჩინა გადასაჭრელ პრობლემათა ჯგუფი: გამჭვირვალობის დაცვა, მიზეზ-შედეგობრიობის დადგენა, ალგორითმული მიკერძოების თავიდან აცილება და სხვ.

ეკონომეტრიკა და ეკონომიკური კვლევა

რაც შეეხება დისციპლინა ეკონომეტრიკას, იგი ცდილობს ეკონომიკურ ცვლადებს შორის ურთიერთკავშირის დადგენას სტატისტიკური მეთოდების საშუალებით (ანანიაშვილი, 2012). ეკონომეტრიკის თანამედროვე აპარატი მრავალმხრივია, რაც საფუძვლიანი და დასაბუთებული კვლევების ჩატარების საშუალებას იძლევა (ვულდრიჯი, 2016). ეკონომეტრიკის ჩამოყალიბების წინაპირობები რამდენიმე დისციპლინას, ტექნოლოგიას და ტექნიკის განვითარებას უკავშირდება (მიქიაშვილი, 2018). იგი ხშირად კვლევის შეუცვლელი ინსტრუმენტია ეკონომიკური ტენდენციების გაგებასა და პროგნოზირებაში. მიუხედავად ეკონომეტრიკული მეთოდების და მოდელების მუდმივი სრულყოფისა, ეკონომეტრიკა ისეთი გამოწვევების წინაშე დგას, როგორიცაა: მონაცემთა ხარისხი, მოდელის შეზღუდვები და ინტერდისციპლინური მიდგომების საჭიროება (მიქიაშვილი, 2021).

ეკონომეტრიკის მანქანურ სწავლებასთან ინტეგრაცია და დიდი მონაცემების აპლიკაციები კვლევის პროცესის რეალობას ცვლის. თანამედროვე პირობებში მრავალი ახალი ფაქტორი და გამოწვევა გახდა გასათვალისწინებელი. ზოგი მათგანი თანხვედრაშია ხელოვნური ინტელექტის წინაშე მდგარ გამოწვევებთან, როგორიცაა *მონაცემების ხარისხი (სიზუსტე, სისრულე, თანმიმდევრობა და სხვ.)* და *„ახალ მონაცემებთან“* დაკავშირებული საკითხები. მონაცემთა ადეკვატურობაზე ორიენტირება ზრდის კვლევის შედეგების მნიშვნელობას. მონაცემების ნაკლებობა და მცირე ზომის ნიმუშები კი ამცირებს ეკონომეტრიკული შეფასებების სანდოობას (Stock & Watson, 2020). ზოგი ფაქტორი, როგორიცაა „ინოვაცია“ ან „ინსტიტუციური ხარისხი“, რაოდენობრივად რთული განსასაზღვრავია და იწვევს გაზომვის პოტენციურ მიკერძოებას (Greene, 2018).

არანაკლებ მნიშვნელოვანია მოდელის სათანადო *სპეციფიკაციით* (specification) უზრუნველყოფა. მცდარი სპეციფიკაცია იწვევს პარამეტრების მიკერძოებულ და არათანმიმდევრულ შეფასებებს (Gujarati & Porter, 2009). გამოტოვებული ცვლადი (ცვლადები) ამახინჯებს მიზეზობრივ დასკვნას (ვულდრიჯი, 2016). გამოსაკვლევი ენდოგენურობის საკითხიც (endogeneity), მოდელის დამოუკიდებელი ცვლადების კორელაცია შემთხვევით წევრთან. სხვადასხვა სტატისტიკური მეთოდი (ინსტრუმენტული ცვლადები, საკონტროლო ფუნქციები) ემპირიულ კვლევებში გამოიყენება ენდოგენურობის საკითხების შესარბილებლად. ისინი საჭიროებენ შესაბამის დასაბუთებას (Angrist & Pischke, 2009). მნიშვნელოვანია კოლინეარობის (collinearity), მონაცემთა შეცდომების (errors in variables), პარამეტრების სტაბილურობის (parameter stability) და სტრუქტურული ძვრების (structural breaks) გამოკვლევაც (ვულდრიჯი, 2016), (Dougherty, 2016), რაც ეკონომეტრიკული პრობლემებით დაინტერესებულ პირთათვის კარგადაა ცნობილი.

ეკონომეტრიკული მოდელირების დროს აქტუალურია *მოდელის დაზუსტება-კორექტირება*, *დაშვებების*, *წინაპირობების* და *შეზღუდვების* როლის განსაზღვრა, *განსაკუთრებით*, *შედეგების ინტერპრეტაციის* დროს. თუ დაშვებები სწორადაა განსაზღვრული, მაშინ დასამუშავებელი ჰიპოთეზისთვის გამოყენებული ტესტ-სტატისტიკას დასაბუთებულ დასკვნებამდე მიჰყავს მკვლევარი და შედეგებიც ეკონომიკურ ინტერპრეტაციას ექვემდებარება.

ეკონომეტრიული მოდელები ეფუძნება რამდენიმე *სტატისტიკურ ვარაუდს*, მათ შორის წრფივობას, შეცდომების ნორმალურ განაწილებას, ჰომოსკედასტიურობას და მულტიკოლინეარობის, ავტოკორელაციის არარსებობას (Gujarati & Porter, 2009). ამ ვარაუდების დარღვევა იწვევს დასკვნებისა და ჰიპოთეზების ტესტირების მცდარ ინტერპრეტაციას. გამოყენებით ნაშრომში ეს ვარაუდები იშვიათად არის იდეალურად მართებული, ამიტომ შედეგები სიფრთხილით უნდა იყოს განმარტებული.

ეკონომეტრიულ მოდელებში ხშირად რთულია *მიზეზობრიობის* დადგენა, რაც მოითხოვს არა მხოლოდ სტატისტიკურ დასკვნას, არამედ თეორიულ დასაბუთებას და სათანადო სტრატეგიებს (Stock & Watson, 2020). კვაზი-ექსპერიმენტული მეთოდებიც კი, როგორცაა სხვაობა განსხვავებებში (difference-in-differences) ან რეგრესიის წყვეტა (regression discontinuity), ეყრდნობა ვარაუდებს, რომლებიც შეიძლება არ იყოს შესაბამისობაში რეალურ გარემოსთან (Angrist & Pischke, 2009).

კომპლექსური მოდელები მრავალი ცვლადით და ურთიერთქმედებით, „ზედმეტად მორგების“ რისკს შეიცავენ, სადაც მოდელი აღწერს შემთხვევით „ხმაურს“ (random noise) და არა ძირითად ურთიერთობებს (Greene, 2018). ზედმეტად მორგებული მოდელები კარგად მუშაობენ ისტორიულ მონაცემებზე და ნაკლებად საპროგნოზო პერსპექტივების განსაზღვრაზე. გარდა ამისა, რთულ მოდელებში ეკონომიკური ინტუიცია დაქვეითებულია და ინტერპრეტაციაც გაძნელებულია (ვულდრიჯი, 2016).

ეკონომეტრიული მოდელირების სანდოობა უპირატესად დამოკიდებულია *ეკონომიკურ თეორიაზე*. მყარი თეორიული საფუძვლის გარეშე, ემპირიული მოდელები ეკონომიკური მნიშვნელობის არმქონე ურთიერთობების იდენტიფიცირებას მოახდენენ (Greene, 2018). ეკონომიკურად დაუსაბუთებელ მონაცემები შეიძლება სტატისტიკურად მნიშვნელოვან, მაგრამ არსებითად უაზრო შედეგებს იძლეოდნენ. კვლავ აქტუალურია ჯ.მ. კეინზის ეჭვები, რომლებიც ეხება განზოგადების (generalization) პრობლემას, მოდელის გადაჭარბებულ ოპტიმიზმს და სხვ. (Dimand & Hagemann, 2019).

ეკონომიკური კვლევა ჰიბრიდული მიდგომით

ეკონომეტრიკა ფუნდამენტურად ეფუძნება მკაცრ სტატისტიკურ მეთოდებს, ჰიპოთეზებს და მიზეზ-შედეგობრივი ურთიერთობების ტესტირებას. ხელოვნური ინტელექტი, განსაკუთრებით მანქანური სწავლება, ორიენტირებულია დიდი მონაცემებით პროგნოზირებასა და ნიმუშების იდენტიფიცირებაზე ხისტი ვარაუდების გარეშე. ხელოვნური ინტელექტი საშუალებას აძლევს მკვლევრებს დაამუშაონ არასტრუქტურირებული მონაცემები (სოციალური მედია, ფინანსური ტრანზაქციები ან თანამგზავრული გამოსახულება). აქტიურად ვითარდება ეკონომიკა (Slanina, 2014) და გამოთვლითი ეკონომიკა, სადაც ხელოვნური ინტელექტის მეთოდები ავსებს კლასიკურ ეკონომეტრიკულ მოდელებს.

ეკონომეტრიკული მოდელებისა და ხელოვნური ინტელექტის ძლიერი მხარეების გაერთიანების მცდელობა კვლევებისადმი ჰიბრიდული მიდგომის საშუალებას იძლევა. რამდენიმე მათგანის მოკლე დახასიათება ეკონომეტრიკის და ხელოვნური ინტელექტის წარმატებული კავშირის ნათელი დადასტურება იქნება.

მაკროეკონომიკა ეკონომეტრიკული აპარატის გამოყენების გამორჩეული მიმართულებაა. განიხილება კიდევ მაკროეკონომეტრიკული მოდელების რამდენიმე ნაირსახეობა (ბლანშარი, 2010). ამიტომ, არაა გასაკვირი ხელოვნური ინტელექტის ჩართვა მაკროეკონომიკური პრობლემების კვლევის პროცესში. *მაკროეკონომიკური პროგნოზირების მოდელი* აერთიანებს ვექტორულ ავტორეგრესიულ (Vector autoregression – VAR) მოდელებს (Hyndman & Athanasopoulos, 2018) ხანგრძლივ მოკლევადიან მეხსიერებასთან (Long short-term memory – LSTM) (Saxena, 2025). ეს უკანასკნელი არის რეკურენტული ნეირონული ქსელის (Recurrent neural network – RNN) ტიპი, რომელიც ტრადიციული RNN-ების მიერ ხშირად წარმოქმნილ გაუჩინარების გრადიენტის პრობლემას არბილებს.

ეკონომეტრიკა ტრადიციულად იყენებს VAR, ARIMA, ან ფილიპსის მრუდის მოდელებს. ისინი კარგად ახასიათებენ დამოუკიდებელ ფაქტორებს (ფულის მასა, ხელფასები, იმპორტი და ა.შ.) და როგორც წესი, მოკლე და საშუალოვადიან პროგნოზებზე არიან ორიენტირებულები. AI მიდგომის შემთხვევაში, ნეირონული ქსელები (LSTM, GRU) ითვალისწინებენ არაანრფივ ურთიერთობებს, სეზონურობას, გლობალურ სასაქონლო ფასებს და ახალი ამბების გავლენის ფაქტორსაც კი. ჰიბრიდული მოდელისთვის ფორმირებისთვის ჯერ აიგება ეკონომეტრიკული მოდელი შესაბამისი კრიტერიუმებით და ინტერპრეტაციით, შემდეგ კი პროგნოზის შეცდომები სწორდება ნეირონული ქსელებით. ეს კომბინაცია აუმჯობესებს მთლიანი სამამულო პროდუქტის, ინფლაციის, დასაქმების, აქტივების ფასების და ა.შ. პროგნოზის სიზუსტეს (Ng, 2021). ასე მაგ., ევროზონისა და აშშ-ის კვლევებმა აჩვენა, რომ VAR-ისა და LSTM-ის კომბინაცია ინფლაციის უფრო საიმედო პროგნოზს იძლევა, ვიდრე ორივე მეთოდის ცალ-ცალკე გამოყენება. უფრო მეტიც, მკვლევრების ჯგუფმა აჩვენა, რომ ინფლაციის პროგნოზირებისას მონაცემებით მდიდარ გარემოში მანქანური სწავლების მეთოდები აღემატება ტრადიციულ დროითი მწკრივის მოდელებს (Medeiros et al, 2019).

ფინანსური არასტაბილურობის და ბაზრების შესწავლის პროცესში ეკონომეტრიკა GARCH (Generalized AutoRegressive Conditional Heteroskedasticity) მოდელებით აფასებს აქციების შემოსავლიანობის და ვალუტის კურსების ცვალებადობას, ხსნის არასტაბილურობას ჰეტეროსკედასტიურობის და შოკების გათვალისწინებით (Linton, 2019). ნეირონული ქსელები კი აანალიზებენ სიახლეებს, შეტყობინებებს (ტვიტებს), ტრეიდერების ქცევას, რითიც გეზულობენ ბაზრის „ირაციონალურ“ მოძრაობებს. GARCH მოდელები ML-ის ალგორითმებთან ერთად ფინანსური არასტაბი-

ლურობისას პროგნოზის ხარისხს აუმჯობესებს (Athey, 2018). ჰიბრიდული (GARCH+LSTM) მოდელები კრიპტოვალუტის ფასების პროგნოზირებისას უფრო საიმედოა არიან, ვიდრე თითოეული მოდელი ცალ-ცალკე. ML/AI ფართოდ გამოყენება ფინანსურ სფეროში კიბერუსაფრთხოების კუთხითაც.

საბანკო სექტორში ბინალური არჩევის ლოგიტ-პროფიტ მოდელებით (Logit-Profit models) განიმარტება სხვადასხვა ფაქტორის (შემოსავალი, ასაკი, განათლება და ა.შ.) ზემოქმედება, მაგ., დეფოლტის ალბათობაზე. ხელოვნური ინტელექტი კი გრადიენტის გაძლიერებით და XGBoost/ღრმა ნეირონული ქსელებით ითვალისწინებს ათასობით ცვლადს: ტრანზაქციებს, მომხმარებლის ქცევას და სხვ. ხდება ლოგისტიკური რეგრესიის შერწყმა გრადიენტის გაძლიერებელ და ახსნადი ხელოვნური ინტელექტის (Explainable AI – XAI) ინსტრუმენტებთან (Mullainathan & Spiess, 2017). ასე მაგ.: ევროპულ ბანკებს მოეთხოვებათ სესხის გაცემის დასაბუთება, რისთვისაც ეკონომეტრიკულ მეთოდებთან ერთად იყენებენ „ახსნად მანქანურ სწავლებას“ (ე.წ. XAI). რაც შეეხება რისკის შეფასებას, ეკონომეტრიკა მას ხსნის სტრუქტურული მოდელებით, ხოლო ხელოვნური ინტელექტი უზარმაზარ მონაცემთა ნაკრებების დამუშავებით, როგორცაა მომხმარებელთა ქცევა ბანკებსა და/ან საფონდო ბირჟაზე.

ფინანსური ტექნოლოგიები (Financial and technology – FinTech) გამოიყენება საბანკო და ფინანსური მომსახურების მხარდასაჭერად. საკრედიტო ქულების დაგროვება, ალგორითმული ვაჭრობა და თაღლითობის სანინააღმდეგო სისტემები ეფუძნება როგორც ეკონომეტრიულ მიდგომებს, ასევე, ხელოვნურ ინტელექტს.

შრომის მიწოდება/მოთხოვნის ეკონომეტრიკული მოდელები აანალიზებენ *შრომითი რესურსების გადაადგილებას, გადამზადებას, დასაქმებასა და შრომის ბაზარს*. განისაზღვრება, თუ როგორ მოქმედებს განათლება, გამოცდილება, სქესი, რეგიონი და ა.შ. დასაქმებაზე. ხელოვნური ინტელექტი მანქანური სწავლების ალგორითმების (Random Forest, XGBoost – eXtreme Gradient Boosting) საშუალებით ამუშავებს ვაკანსიების განაცხადებს, რეზიუმეებს და მსგავს ინფორმაციას რეალურ დროში (დიდი მონაცემები), ახდენს ახალი პროფესიებისა და შესაბამისი უნარების შეფასებას, რომლებიც ტრადიციული მოდელებით არ არის განხილული (Chen et al., 2021). აშშ-ში ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, რომ რეზიუმეებსა და LinkedIn-ის (ბიზნესსა და დასაქმებაზე ორიენტირებული სოციალური ქსელი) მონაცემებზე დაფუძნებული მანქანური სწავლების მოდელები უკეთ პროგნოზირებენ მომავალ პროფესიებზე მოთხოვნის დონეს, ვიდრე კლასიკური ეკონომეტრიკული მეთოდები.

ჰიბრიდული მოდელები გამოიყენება *საჯარო პოლიტიკაშიც*. ეკონომეტრიკა ეკონომიკური ზრდის (ზოგადი წონასწორობის) მოდელებით ხსნის გადასახადების, სუბსიდიების და სამთავრობო ხარჯების გავლენას. ხელოვნური ინტელექტი კი ეკონომიკური აქტივობის რეალურ დროში შესაფასებლად ამუშავებს თანამგზავრულ სურათებს, მობილურ მონაცემებს და ტრანზაქციებს. მაგ., თანამგზავრულ მონაცემებზე დაფუძნებული მანქანური სწავლების მოდელები უკეთ პროგნოზირებენ რეგიონული სიღარიბის დონეს, ვიდრე ოჯახების ტრადიციული კვლევები.

სამომავლოდ სავარაუდოა: ხელოვნური ინტელექტის და ეკონომეტრიკის მეტად შერწყმა, ინსტრუმენტული ცვლადების, სხვაობა-განსხვავების (The difference-in-difference – DID) მეთოდების გამოყენება მანქანურ სწავლებაში (Angrist & Pischke, 2009), ტრადიციული სტატისტიკური მონაცემების მონაცემთა არატრადიციულ წყაროებთან (სოციალური მედია, მობილური მონაცემები) გაერთიანება, ეკონომიკური პოლიტიკის ეფექტების სიმულაცია ჰიბრიდული მოდელებით და ა.შ. მიმდინარეობს ახსნადი ხელოვნური ინტელექტის გაძლიერება, რომელიც აერთიანებს ეკონომეტრიკულ მოდელებს ხელოვნური ინტელექტის ალგორითმებთან. XAI-ის მეთოდები ხელოვნ-

ნური ინტელექტის გადაწყვეტილებებს ადამიანებისთვის გასაგებს ხდის. ამდენად, ეკონომეტრიულ მანქანურ სწავლებას განვითარების დიდი პერსპექტივები გააჩნია.

დასკვნები

ეკონომეტრიული მოდელირება ემპირიულ ეკონომიკაში მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია, მაგრამ მას აქვს რამდენიმე მნიშვნელოვანი შეზღუდვა, რაც გავლენას ახდენს შედეგების სარწმუნოებასა და სანდოობაზე. ამიტომაც, მიზანშეწონილია მოდელირების პროცესში ხელოვნური ინტელექტის შესაძლებლობების გამოყენება.

ეკონომეტრიკული მოდელირების ძლიერ მხარეებად მიჩნეულია: მიზეზობრივი დასკვნები, ეკონომიკური და სტატისტიკური ინტერპრეტაციები, პოლიტიკის შეფასება, მცირე მონაცემთა ნაკრებების ანალიზი და სხვ. ხელოვნური ინტელექტის ძლიერ მხარეებში იგულისხმება: პროგნოზირების სიზუსტე, რეალურ დროში ადაპტაცია, არანრფივი ნიმუშების ამოცნობა, დიდი მონაცემების დამუშავება და სხვ.

ეკონომეტრიკისა და ხელოვნური ინტელექტის გადაკვეთა ასახავს პარადიგმის ცვლილებას ეკონომიკურ კვლევაში. ეკონომეტრიკა უზრუნველყოფს ინტერპრეტაციის შესაძლებლობას და პოლიტიკის შესაბამისობას, ხოლო ხელოვნური ინტელექტი – გამოთვლით მოქნილობას და პროგნოზირების სარწმუნოების ზრდას. მათი ინტეგრაცია წარმოადგენს არა ჩანაცვლებას, არამედ სიმბიოზურ ურთიერთობას, რომელიც აფართოებს ეკონომიკასა და ფინანსებში ემპირიული ანალიზის მასშტაბებსა და სიღრმეს.

მიზეზობრივი ხელოვნური ინტელექტის გამოყენება, სადაც მიზეზობრიობის შესახებ ეკონომეტრიული იდეები გაერთიანებულია ღრმა სწავლების ალგორითმებთან, სწრაფად ვითარდება. შედეგად, ეკონომეტრიკა უზრუნველყოფს ინტერპრეტაციის თეორიულ საფუძველს, ხოლო ხელოვნური ინტელექტი კი გამოთვლით შესაძლებლობებს და მოქნილობას. ეკონომეტრიკა კვლავ „ახსნის ენად“ რჩება, ხოლო ხელოვნური ინტელექტი „პროგნოზირების ძრავად“ იქცა. მათი სინთეზი ჰიბრიდული მოდელების სახით ქმნის შედარებით დახვეწილ სტანდარტს გამოყენებითი კვლევისთვის ეკონომიკაში, ფინანსებსა და სოციალურ პოლიტიკაში.

ლიტერატურა

1. ანანიაშვილი, ი. (2012). ეკონომეტრიკა. თბილისი. მერიდიანი
2. ბლანშარი, ო. (2010). მაკროეკონომიკა. მე-5 გამოცემა. თბილისი. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
3. მიქიაშვილი, ნ. (2021). ეკონომეტრიკული მეცნიერების განვითარების ზოგიერთი ასპექტი. VI საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკა-სა და ბიზნესში“ შრომების კრებული, თბილისი
4. მიქიაშვილი, ნ. (2018). ემპირიული ეკონომიკა და ეკონომეტრიკის განვითარება. V ეროვნული სამეცნიერო კონფერენციის „ეკონომიკური მეცნიერების კრიზისი და ახალი პარადიგმების ძიება“ მასალები. თბილისი
5. ვულდრიჯი, ჯ.მ. (2016). შესავალი ეკონომეტრიკაში. თბილისი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა
6. Angrist, J. D., & Pischke, J.S. (2009). *Mostly Harmless Econometrics: An Empiricist's Companion*. Princeton University Press, NJ.
7. Athey, S. (2018). The impact of machine learning on economics. *The economics of artificial intelligence: An agenda*, 507–547. University of Chicago Press.

8. Cazzaniga and others. 2024. "Gen-AI: Artificial Intelligence and the Future of Work." IMF Staff Discussion Note SDN2024/001, International Monetary Fund, Washington, DC.
9. Chen, M. A., Wu, Q., & Yang, B. (2021). Fintech and consumer access to financial products. *Journal of Financial Economics*, 142(1), 1–26. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2020.05.004>
10. Dimand, R. W. & Hagemann, H. (2019) eds. The Elgar Companion to John Maynard Keynes. Cheltenham, UK: Edward Elgar
11. Dougherty, C. (2016). Introduction to econometrics (5th ed.). Oxford University Press.
12. Greene, W. H. (2018). Econometric Analysis (8th ed.). Pearson.
13. Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2009). Basic Econometrics (5th ed.). McGraw-Hill/Irwin.
14. Hochreiter, J, S; Schmidhuber, J. (1997). Long short-term memory. *Neural Computation*. 9 (8): 1735–1780. doi:10.1162/neco.1997.9.8.1735
15. Hyndman, R.J., & Athanasopoulos, G. (2018) *Forecasting: principles and practice*, 2nd edition, OTexts: Melbourne, Australia. <https://otexts.com/fpp2/>
16. Korobilis, D, & Pettenuzzo, D. (2020). Machine Learning Econometrics: Bayesian algorithms and methods. Archive Prefix. <https://arxiv.org/abs/2004.1148>
17. Linton, O. (2019). *Financial Econometrics: Models and Methods*. Cambridge New York, NY Port Melbourne, VIC New Delhi Singapore: Cambridge University Press.
18. Medeiros, M. C., Vasconcelos, G. F., Veiga, Á., & Zilberman, E. (2019). Forecasting inflation in a data-rich environment: The benefits of machine learning methods. *Journal of Business & Economic Statistics*, 39(1), 98–119. <https://doi.org/10.1080/07350015.2019.1637745>
19. Mullainathan, S., & Spiess, J. (2017). Machine learning: An applied econometric approach. *Journal of Economic Perspectives*, 31(2), 87–106. <https://doi.org/10.1257/jep.31.2.87>
20. Ng, S. (2021). Opportunities and challenges for machine learning in econometrics. *Journal of Econometrics*, 222(1), 291–317. <https://doi.org/10.1016/j.jeconom.2020.07.048>
21. Saxena, S. (2025). What is LSTM? Introduction to Long Short-Term Memory. Analytics Vidhya.
22. SAP (2025). What is Big Data? <https://www.sap.com/products/technology-platform/what-is-big-data.html>
23. Slanina, F. (2014). Essentials of Econophysics Modelling. Oxford University Press
24. Stock, J. H., & Watson, M. W. (2020). Introduction to Econometrics (4th ed.). Pearson.
25. Supardi, B. (2024). The role of econometrics in predicting economic trends: Challenges and innovations. *Journal of Economics and Economic Education Research*, 25(S6), 1-3.
26. Tokomo, J. (2023). Econometrics: Analysing Economic Phenomena through Statistical Methods and Modelling. *International Journal of Economics & Management Sciences*. Brief Report – Volume 12, Issue 3.
27. Varian, H. R. (2014). Big data: New tricks for econometrics. *Journal of Economic Perspectives*, 28(2), 3–28. <https://doi.org/10.1257/jep.28.2.3>
28. Wooldridge, J. M. (2016). Introductory Econometrics: A Modern Approach (6th ed.). South-Western Cengage Learning.
29. World Development Report (2021). Data for better lives. International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. Washington, DC.

The Interrelationship between Artificial Intelligence and Econometrics: Challenges of Contemporary Economic Research

Nino Mikiashvili

*Doctor of Economics, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Abstract

Digital transformation and globalization processes have fundamentally changed economic research and practice. Two methodological paradigms, econometrics and artificial intelligence, are increasingly becoming interconnected. Econometrics is based on statistical inference and cause-and-effect reasoning, it tests hypotheses using appropriate tools and thus tries to explain or predict economic patterns, problems, and events. Artificial intelligence, especially machine learning, primarily contributes to the growth of forecasting capabilities, the flexibility of computational processes, and the processing of large-scale or unstructured data. In modern research, econometrics and artificial intelligence are gradually providing a positive example of the complementarity of their capabilities. In addition, there is a considerable potential for combining these two directions in the future. The main goal of the study is to analyze the current state of the interaction between econometrics and artificial intelligence, to identify their respective strengths, areas of overlap and directions for integration. It is proven that the hybrid approach improves the accuracy of forecasts, policy evaluation and expands the scope of empirical economic analysis. At the same time, the combination of econometrics and artificial intelligence is not considered as a replacement, but rather as a complement. Thus, the future of empirical economics lies in the development and analysis of hybrid models.

Keywords: *artificial intelligence, econometrics, machine learning, forecasting, hybrid models*

ეკონომიკური გარემო ქალებისთვის გიგ-ეკონომიკის პირობებში

მარინე ნაცვალაძე

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ანოტაცია: გიგ ეკონომიკა ბოლო ათწლეულში მსოფლიო ბაზრის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ტენდენციად ჩამოყალიბდა, რაც ტექნოლოგიური პროგრესისა და ციფრული პლატფორმების სწრაფი ზრდით არის განპირობებული. სტატიაში შესწავლილია ქალთა მონაწილეობის დინამიკა გიგ-ეკონომიკაში, რომელიც დღევანდელი შრომის ბაზრის სულ უფრო მნიშვნელოვანი ნაწილი ხდება.

სტატიაში გამოკვლეულია გიგ-ეკონომიკის ძირითადი მახასიათებლები, განხილულია სექტორში ქალთა მონაწილეობის ძირითადი ტენდენციები, გამოვლენილია ისეთი გამოწვევები, როგორიცაა გენდერული ანაზღაურების სხვაობა და სტრუქტურული ბარიერები, შეფასებულია სხვადასხვა სექტორში ქალებისთვის ხელმისაწვდომი შესაძლებლობები და გამოწვევები, სამუშაოს მოქნილობის ორმაგი ბუნება.

ნაშრომი მთავრდება გიგ ეკონომიკაში გენდერული თანასწორობის მისაღწევად პერსპექტიული პოლიტიკისა და სოციალური ცვლილებების განსაზღვრით – ქალთა მდგომარეობის გაუმჯობესების გზების განხილვით პოლიტიკური და სოციალური ინიციატივების მეშვეობით.

საკვანძო სიტყვები: გიგ ეკონომიკა, ციფრული ეკონომიკა, ციფრული ტექნოლოგიები, დიჯიტალიზაცია.

შესავალი

გლობალურმა ეკონომიკურმა პროცესებმა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების სწრაფი ტემპებით განვითარებამ XXI საუკუნეში საფუძველი ჩაუყარა ახალი „გიგ-ეკონომიკის“ ფორმირებას, რომელიც დაფუძნებულია დისტანციურ შრომაზე (ჯარჯიძე, 2020). იგი ხელს უწყობს დასაქმების მოქნილი, თავისუფალი ფორმების განვითარებას და დაფუძნებულია ახალი ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებაზე, რომელიც თანამედროვე კომპანიებისაგან მოითხოვს შრომითი ურთიერთობების სფეროს პრობლემებისადმი ტრადიციული მიდგომების საფუძვლიან გადახედვას და თანმიმდევრულ ინტეგრაციას ამ აბსოლუტურად ახალ ციფრულ სივრცეში.

გიგ-ეკონომიკის პირობებში ასევე ხორციელდება სამუშაო დროის რაციონალური გამოყენება და იგი მნიშვნელოვნად აფართოებს მოსახლეობის სოციალურად დაუცველი ფენების (ახალგაზრდები, ქალები, ინვალიდები, პენსიონელები და სხვა) დასაქმების შესაძლებლობებს (ჯარჯიძე, მ., გაბადაძე, შ., 2023).

ციფრული ტექნოლოგიები, როგორიცაა ავტომატიზაცია და ხელოვნური ინტელექტი, ამართივებს სანარმოო ოპერაციებს და ამცირებს ხარჯებს (Mühleisen M., 2018), რაც ეკონომიკურ სუბიექტებს უფრო ეფექტიანი მოქმედების და ინოვაციების განხორციელების საშუალებას აძლევს (Yoo, Inhye, & Chan-Goo Yi., 2022).

მიუხედავად იმისა, რომ ავტომატიზაციამ შეიძლება გამოიწვიოს სამუშაო ადგილების შემცირება, ის ასევე ახალი ტიპის დასაქმებისთვის ქმნის შესაძლებლობებს. დასაქმებულების კვალიფიკაციის ამაღლება და ახალი უნარების ათვისება უმნიშვნელოვანესია მოცემულ ეკონომიკურ გარემოში (Calimanu, S. 2024).

დიგიტალიზაცია, ციფრული პლატფორმები და ღრუბლოვანი ტექნოლოგიები კომპანიებს საშუალებას აძლევს განაორციელონ პერსონალიზებული სერვისები (Calimanu, S., 2024). ციფრული ტექნოლოგიების სხვადასხვა სექტორში ინტეგრაცია ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას მწარმოებლურობის გაუმჯობესებით და ინოვაციების ხელშეწყობით (Mühleisen M., 2018). ეს ზრდა გადამწყვეტია როგორც განვითარებული, ასევე განვითარებადი ეკონომიკებისთვის (Ben Ali, M.S. (Ed.), 2022).

ციფრული ტრანსფორმაციის სწრაფი ტემპი ქმნის გამოწვევებს, როგორიცაა მარეგულირებელი ჩარჩოებისა და პოლიტიკის საჭიროება, რომელიც მხარს დაუჭერს ტექნოლოგიურ ადაპტაციას და ამავდროულად შერბილებს მის დამლუპველ ეფექტებს (Mühleisen M., 2018).

გიგ ეკონომიკა წარმოადგენს დასაქმების ისეთ მოდელს, სადაც ინდივიდები, როგორც წესი, ხანმოკლე დროით ასრულებენ სამუშაოებს დამოუკიდებელი კონტრაქტორის (freelancer) სტატუსით. ასეთი სამუშაოები სხვადასხვა ციფრული პლატფორმების მეშვეობით ხდება, მათ შორისაა ტრანსპორტირება („Uber“), საკვების მიწოდება („Glovo“, „Wolt“), ონლაინ სერვისები („Upwork“, „Fiverr“) და სხვ. (Brynjolfsson E., & McAfee A. 2011).

გიგ ეკონომიკის განვითარება გამოიწვია ინტერნეტის ხელმისაწვდომობის ზრდამ, ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვამ და მუშახელის მოთხოვნილებამ მოქნილი, არჩევით სამუშაო გრაფიკის მიმართ (ბეგაძე, მ., 2021), (Dawid, T., 2024), (Taylor, K., et al, 2023).

გიგ ეკონომიკაში დასაქმებულების რაოდენობა წლიდან წლამდე იზრდება: მაგალითად, აშშ-ში 2024-2025 წლებში 70 მილიონზე მეტი ადამიანი აწარმოებდა ფრილანს სამუშაოს, ხოლო გლობალურად გიგ ეკონომიკის სექტორი 2025 წელს შეფასებულია 455-646 მილიარდ დოლარად, წლიური ზრდა კი 16-17%-ს შეადგენს.

გიგ ეკონომიკის ძირითადი მახასიათებლებია (Zhengqing Z. 2023):

1. მოქნილობა – გიგ ეკონომიკა მომხმარებლებს სთავაზობს საკუთარ დროზე მორგებული სამუშაოს მოპოვებას, მრავალ კლიენტთან მუშაობის შესაძლებლობას და განსხვავებული უნარის გამოყენება (Dawid, T., 2024)

2. ციფრული პლატფორმები, როგორიცაა Uber, Upwork და Fiverr, საშუალებას აძლევს ინდივიდებს იმუშაონ როგორც ფრილანსერებმა ან მიიღონ მოკლევადიანი კონტრაქტები. ეს უზრუნველყოფს მოქნილობას და დამატებითი შემოსავლის შესაძლებლობებს ბევრი მუშაკისთვის (Mandl, I. 2024). ციფრული პლატფორმები შუამავლის როლს ასრულებენ დასაქმებულსა და დამსაქმებელს შორის, მკვეთრად ზრდიან ეფექტიანობასა და რეკრუტირების პროცესის ავტომატიზაციას (Almayanda, F. D., Alauddin, A., Aman, M. F., Ghazali, S. D., 2025).

3. გიგ-დასაქმებულები იურიდიულად ითვლებიან დამოუკიდებელ კონტრაქტორებად, რის გამოც ხშირად არ ექვემდებარებიან შრომით სამართალსა და იმავე სოციალური დაცვის მექანიზმებს, როგორიცაა დასვენება, ორსულობის ან ავადმყოფობის ფულადი უზრუნველყოფა (გაიპარაშვილი, მ. 2021).

4. დამოუკიდებლობა – გიგ მუშაკები დამოუკიდებლად მუშაობენ და, შესაბამისად, თავად არიან პასუხისმგებლები თავიანთი სამუშაოს მენეჯმენტზე, რაც მოიცავს კლიენტების მოძიებას, მოლაპარაკებებს, კონტრაქტებს და ფინანსების მართვას.

5. გიგ ეკონომიკაში ჩართვა ხშირად ნაკლებად შეზღუდულია და არ მოითხოვს ხანგრძლივ დამსაქმებელ-თანამშრომლის ურთიერთობას ან კონტრაქტს. ეს ადამიანებს მარტივად აძლევს საშუალებას ახალი სამუშაო გამოცდილების მიღებისთვის.

6. გლობალური მასშტაბი და დივერსიფიკაცია: გიგ ეკონომიკა საშუალებას აძლევს ადამიანებს, განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში, მიიღონ შემოსავალი გლობალურ ბაზრებზე ინდივიდუალური უნარების შეთავაზებით.

გიგ ეკონომიკას აქვს როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი მხარეები. ის სწრაფად იზრდება და მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს გლობალურ შრომის ბაზარზე, ქმნის ახალ შესაძლებლობებს და სამუშაო ფორმებს, მაგრამ ამავე დროს მოითხოვს რეგულაციებისა და მუშაკთა უფლებების გაუმჯობესებას, რათა უზრუნველყოფილი იყოს დაცული და სამართლიანი სამუშაო გარემო (Klein G. et al. 2024).

ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად გაიზარდა გიგ-სამუშაოებში მონაწილე ქალების რაოდენობა. ქალები განსაკუთრებით აქტიურად მიმართავენ გიგ-სამუშაოებს მსხვილ ურბანულ ცენტრებსა და განვითარებული ინფრასტრუქტურის მქონე რეგიონებში. ქალების 10%-ზე მეტი, როგორც შემოსავლის ძირითადი წყარო, გიგ-სამუშაოს იყენებს, რაც ამ სექტორის მნიშვნელობაზე მიუთითებს.

ეს ზრდა აიხსნება ქალების სურვილით მოქნილი სამუშაო გრაფიკის მიმართ, სამუშაოს ოჯახურ მოვალეობებთან შეთავსების შესაძლებლობით და დასაქმების ტრადიციული ფორმებიდან გასვლით. თუმცა, გიგ-ეკონომიკაში ქალების აქტივობის გეოგრაფიული განაწილება არათანაბარია, რადგან დიდი ქალაქები და პირველი კატეგორიის რაიონები უფრო მეტ შესაძლებლობებს იძლევიან, ვიდრე სოფლის რაიონები.

გიგ-ეკონომიკაში ქალების მზარდი რაოდენობა ხელს უწყობს მათი ეკონომიკური შესაძლებლობების გაფართოებას და ფინანსური დამოუკიდებლობის გაძლიერებას, თუმცა კითხვები კვლავ რჩება ასეთი სამუშაოს ხარისხსა და ანაზღაურებასთან, ასევე დასაქმების სტაბილურობასთან დაკავშირებით.

გიგ-ეკონომიკის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა გენდერული ანაზღაურების სხვაობაა. კვლევები აჩვენებს, რომ ისეთ პლატფორმებზე, როგორიცაა Amazon Mechanical Turk, ქალები საათში საშუალოდ 10.5%-ით ნაკლებს გამოიმუშავენ, ვიდრე მამაკაცები. აშშ-ში ეს სხვაობა კიდევ უფრო თვალსაჩინოა სხვადასხვა ფრილანსერულ პლატფორმაზე.

გარდა ამისა, მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ანაზღაურებადი სამუშაო საათების რაოდენობა. ქალები ხშირად ნაკლებ საათს მუშაობენ დამატებითი პასუხისმგებლობებისა და დისკრიმინაციული ფაქტორების გამო, რაც შემოსავლების საერთო სხვაობას ამძაფრებს. ანაზღაურების გამჭვირვალობის ნაკლებობა და პლატფორმების ალგორითმული მიკერძოება ასევე ხელს უწყობს ამ უთანასწორობის შენარჩუნებას.

ეს საკითხი მოითხოვს ყოვლისმომცველ მიდგომას, მათ შორის, დავალებების უფრო სამართლიან განაწილებას, დისკრიმინაციის მინიმიზაციას და პლატფორმის აპლიკაციების მონიტორინგის გაუმჯობესებას, რათა უზრუნველყოფილი იყოს თანაბარი ანაზღაურება და შესაძლებლობები გიგ-ეკონომიკის ყველა მონაწილისთვის.

გიგ-ეკონომიკაში მომუშავე ქალები ხშირად აწყდებიან მნიშვნელოვან სტრუქტურულ ბარიერებს. ისინი, როგორც წესი, კონცენტრირებულნი არიან დაბალანაზღაურებად სამუშაოებზე შეზღუდული მოქნილობით, რაც მნიშვნელოვნად აისახება მათ ეკონომიკურ შესაძლებლობებზე. ოჯახზე ზრუნვა და საყოფაცხოვრებო მოვალეობები ასევე მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს, რაც ზღუდავს სამუშაოსთვის ხელმისაწვდომ დროს.

ციფრული გიგ-მუშაკების მრავალი პლატფორმაზე არსებობს დისკრიმინაცია, როგორც დავალებების განაწილების ალგორითმების, ასევე მომხმარებლების მხრიდან მიკერძოებული შეფასებებისა და დამოკიდებულების სახით. ეს უარყოფითად მოქმედებს ქალების მოტივაციასა და სტაბილური შემოსავლის მიღების უნარზე. ამ ბარიერების დასაძლევად საჭიროა ცვლილებები

როგორც პლატფორმის პოლიტიკაში, ასევე საზოგადოებრივი ცნობიერების დონეზე – გენდერული დისკრიმინაციის შესახებ ცნობიერების ამაღლება და „ქალი გიგერების“ ინტერესების დაცვის მექანიზმების დანერგვა.

გიგ-ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორს შორის, ფინანსები, ტექნოლოგიები და ჯანდაცვა ლიდერობენ ქალების გიგ-სამუშაოში მოზიდვაში. ეს ინდუსტრიები არა მხოლოდ მეტ სამუშაო ადგილს უზრუნველყოფენ, არამედ უფრო მაღალ ანაზღაურებასაც, რაც ქალებისთვის ხელსაყრელ პირობებს ქმნის. თუმცა, ასეთი სამუშაო ადგილების ხელმისაწვდომობა ქალაქად გაცილებით მაღალია, ვიდრე სოფლად, რაც ზღუდავს გეოგრაფიულ მობილობას და შესაძლებლობებს ბევრი ქალისთვის. ე.წ. „გაუჩინარებული ქალების“ პრობლემა დაკავშირებულია სოციალურ და სექტორულ დისკრიმინაციასთან, რაც ხელს უშლის ქალებს სრულფასოვან მონაწილეობაში შრომის ბაზრის ზოგიერთ სეგმენტში. ამ საკითხების მოგვარება მოითხოვს ნაკლებად განვითარებულ რეგიონებში ქალებისთვის მიზნობრივი მხარდაჭერისა და ტრენინგ პროგრამების შექმნას, ასევე ტექნოლოგიებსა და სხვა სწრაფად მზარდ ინდუსტრიებში ინკლუზიურობისა და თანასწორობის გაუმჯობესებას.

გიგ-ეკონომიკის მთავარი უპირატესობა მისი მაღალი მოქნილობაა, რაც ტრადიციულ სამსახურებს მიტოვებულ ქალებს საშუალებას აძლევს, დასაქმდნენ. სამუშაო დროისა და მოცულობის დამოუკიდებლად არჩევის შესაძლებლობა მიმზიდველია მათთვის, ვინც პროფესიულ საქმიანობას ოჯახზე ზრუნვის პასუხისმგებლობასთან აერთიანებს. თუმცა, მოქნილობის ყველა ფორმა ერთნაირი არ არის. საღამოს ცვლები და ცვლადი სამუშაო საათები ხშირად მიუწვდომელია მზრუნველობის პასუხისმგებლობის მქონე ქალებისთვის, რაც ზღუდავს მათ შესაძლებლობებს და ზრდის დროის დისბალანსს. მხოლოდ მოქნილობა არ არის გამოსავალი გენდერული უთანასწორობისა და პლატფორმებზე უკეთესი შესაძლებლობების ხელმისაწვდომობის თვალსაზრისით.

ქალებისთვის თანაბარი პირობების შესაქმნელად და გიგ-ეკონომიკის სარგებლის ეფექტურად გამოსაყენებლად, საჭიროა ჰოლისტიკური მიდგომა, რომელიც ითვალისწინებს არა მხოლოდ გრაფიკებს, არამედ მხარდაჭერის, გამჭვირვალობისა და კარიერული წინსვლის შესაძლებლობების ზოგად დონესაც.

გიგ-ეკონომიკაში თანასწორობისა და სამართლიანობის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ყოვლისმომცველი ზომების გატარება გენდერული უთანასწორობის დინამიკის მონიტორინგისთვის, დისკრიმინაციისა და უთანასწორობის აღმოფხვრის კონკრეტული მექანიზმების შემუშავება. მონიტორინგი და მონაცემთა ანალიზი პლატფორმის მმართველობის განუყოფელი ნაწილი უნდა იყოს.

პოლიტიკის შემქმნელებმა ხელი უნდა შეუწყონ სტაბილურ სოციალურ გარანტიებს, როგორცაა ჯანმრთელობის დაზღვევა, საპენსიო დანაზოგი და ანაზღაურებადი შვებულება, ასევე თანაბარ შესაძლებლობებს დასაქმებისა და პროფესიული განვითარებისთვის. ალგორითმული პროცესების გამჭვირვალობა და გიგ-მუშაკების უფლებამოსილების გაზრდა ხელს შეუწყობს ფარული ბარიერების მოხსნას.

საზოგადოების ცნობიერება მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. საჭიროა გენდერული უთანასწორობის საკითხებზე ცნობიერების ამაღლება და ინკლუზიურობის წახალისება განათლებისა და კამპანიების მეშვეობით, რათა შეიცვალოს სტერეოტიპები და მხარი დაუჭიროს ქალებს ციფრულ ეკონომიკაში.

2024-2025 წლის აქტუალური ტენდენციებიდან, რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა გიგ-ეკონომიკაზე, აღსანიშნავია AI და ავტომატიზაცია, კრიტიკული სამართლებრივი და რეგულირების

საკითხები, გლობალური და ნიშური პლატფორმების განვითარება და დისტანციური-გლობალურ-ციფრული დასაქმება (Vadavi, S. 2024).

ხელოვნური ინტელექტი და ავტომატიზაცია სულ უფრო ხშირად გამოიყენება გიგ პლატფორმებზე როგორც დავალებების ავტომატიზაციისთვის (მაგალითად, მონაცემთა აღრიცხვა), ასევე ახალი სამუშაო პოზიციების განსაზღვრისთვის (AI Prompt Engineer).

რიგ ქვეყნებში იზრდება რეგულირების დონე, განიხილება პლატფორმული დასაქმებულების სოციალური გარანტიებისა და მინიმალური ხელფასის უზრუნველყოფის მეთოდები, ასევე მიმდინარეობს დებატი კონტრაქტორისა და თანამშრომლის სტატუსის შესახებ.

სპეციალიზებული პლატფორმები ჩნდება სხვადასხვა სექტორში – ტექნოლოგიებში, ჯანმრთელობის დაცვაში, ხელოვნებაში და ტექნიკურ მომსახურებებში, რაც სამუშაოს შეთავაზების ახალ შესაძლებლობებს ქმნის.

დისტანციურ-ციფრული ეკოსისტემის ზრდა აძლიერებს გიგ-მუშაკთა როლს და ახალ შესაძლებლობებს უქმნის მათთვის, ვინც შეზღუდულია გეოგრაფიული ადგილმდებარეობით.

მეტად აქტუალურია სახელმწიფო რეგულირების პოლიტიკა ეკონომიკასა და დასაქმებაზე დიგიტალიზაციის შედეგების მართვაში. მთავრობის რეგულაცია გადამწყვეტ როლს ასრულებს დიგიტალიზაციის ეკონომიკური და დასაქმების ზემოქმედების მართვაში. რეგულაციებმა შეიძლება მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინოს სხვადასხვა სფეროებზე (Charles, L et al. 2022).

აუცილებელია, რომ მოსახლეობას ჰქონდეს წვდომა ციფრულ ტექნოლოგიებზე. ეს მოიცავს ხელმისაწვდომი მაღალი სიჩქარის ინტერნეტის მიწოდებას და ციფრული განსხვავების აღმოფხვრას ქალაქსა და სოფელს შორის (Charles, L et al. 2022). მთავრობის რეგულაციებმა უნდა უზრუნველყოს მონაცემთა კონფიდენციალურობისა და უსაფრთხოების მკაცრი ზომები, რათა დაიცვას მოქალაქეთა ინფორმაცია ციფრულ სამყაროში.

რეგულაციები მიზნად უნდა ისახავდეს დასაქმებაზე ციფრული ტექნოლოგიების ნეგატიური ზემოქმედების შერბილებას. შრომის ბაზარზე ციფრული ტექნოლოგიების ტრანსფორმირების პროცესში რეგულაციები საჭიროა, რათა აღმოიფხვრას წარმოქმნილი ხარვეზები მუშათა დაცვაში. ეს მოიცავს სამართლიან ხელფასებს, სამუშაოს უსაფრთხოებას და უსაფრთხოების პირობების უზრუნველყოფას ციფრული და დისტანციური მუშაკებისთვის (Charles, L et al. 2022).

დასკვნები და რეკომენდაციები

გიგ ეკონომიკის მთავარი უპირატესობა მოქნილობასა და თვითდასაქმების შესაძლებლობაშია, თუმცა შესაძლებლობებთან ერთად არსებობს სერიოზული გამოწვევები, როგორიცაა სამუშაო უსაფრთხოების და სოციალური დაცვის ნაკლებობა; შემოსავლების არასტაბილურობა და კარიერული პროგრესის ბარიერები; ასევე დასაქმებულთა უფლებების გაურკვევლობა და განუსაზღვრელი სტატუსი.

ადგილობრივ და საერთაშორისო დონეზე მიმდინარეობს სამართლებრივი მოდელების გადახედვა, მაგალითად, ევროკავშირის ზოგიერთი ქვეყანა განიხილავს გიგ მუშაკებისთვის მინიმალური ანაზღაურების და ინდივიდუალური სოციალური პოლისის უზრუნველყოფას, ხოლო სხვა ქვეყნებში განიხილება ახალი საგადასახადო მოდელებზე გადასვლა.

გიგ ეკონომიკა გახდა მნიშვნელოვანი ინოვაციურ-ეკონომიკური ტალღა ბოლო ათწლეულში. მან გარდაქმნა მუშაობის მოდელები, გაარღვია ტრადიციული შრომითი ბაზრის ჩარჩოები და შექმნა ახალი შესაძლებლობები. თუმცა, დასაქმებულთა სოციალური დაცვა, სტაბილურობა და სამართლებრივი რეგულაციის საკითხები კვლავ რჩება აქტუალურ გამოწვევად.

ლიტერატურა

1. გაიპარაშვილი, მ. (2021). პლატფორმის (გიგ) ეკონომიკის ადგილი შრომით ურთიერთობებში. საქართველოს პარლამენტის კვლევითი ცენტრი. <https://dspace.tsu.ge/server/api/core/bitstreams/db9cb508-4ddd-4a3b-9428-ad8b823d4956/content>
2. ბეგაძე მ. პლატფორმის (გიგ) ეკონომიკის რეგულირება საერთაშორისო გამოცდილების მიმოხილვა. <https://osgf.ge/publication/platformis-gig-ekonomikis-regulireba-saertashoriso-gamocdi-lebis-mimokhilva/>
3. ცარციძე მ. (2020). დისტანციური დასაქმების განვითარების პერსპექტივები საქართველოში კორონომიკის პირობებში. გლობალიზაცია და ბიზნესი, №10, გვ. 138-149. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.017>
4. ცარციძე მ., გაბადაძე შ., (2023). გიგ-ეკონომიკა (Gig Economy) და მისი განვითარების ტენდენციები საქართველოში თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში, <https://doi.org/10.55896/978-9941-8-5764-5/2023-213-224>
5. პლატფორმის (გიგ) ეკონომიკის რეგულირება – საერთაშორისო გამოცდილების მიმოხილვა. ღირსეული შრომის პლატფორმა (2021) <https://shroma.ge/reports/gig-economy/shroma>
6. Almayanda, F. D., Alauddin, A., Aman, M. F., Ghazali, S. D. (2025). The influence of digital platforms on gig workers: A systematic literature review. *Heliyon*, 11(1), e41491. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e41491>; <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844024175226>
7. Ajwad, M. I., Soytaş, M. A., & Rivera, N. (2024). The gig economy and the future of work: Global trends and policy directions for non-standard forms of employment (SPJ Policy & Technical Note). World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099060524074041161/pdf/P1796471e104d70c8193971d1ead6456d2e.pdf>
8. Ben Ali, M.S. (Ed.). (2022). *Digitalization and Economic Development: Insights from Developing Countries (1st ed.)*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003198284>
9. Brynjolfsson E., McAfee A. (2011). *How the Digital Revolution is Affecting Employment*, MIT Sloan management review. <https://sloanreview.mit.edu/article/brynjolfsson-and-mcafee-book-looks-at-digital-revolution-and-its-transformation-of-employment/>
10. Calimanu, S. (2024). *How technology is changing the landscape of economic development*, Research FDI <https://researchfdi.com/resources/articles/how-technology-is-changing-the-landscape-of-economic-development/>
11. Champion, E. D. (2019). The gig economy: An overview and set of recommendations for practice. Society for Industrial and Organizational Psychology White Paper Series. <https://www.siop.org/wp-content/uploads/2024/12/The-Gig-Economy-An-Overview-and-Set-of-Recommendations-for-Practice.pdf>
12. Charles, L., Shuting Xia Sh., Adam P. Coutts, A. (2022). *Digitalization and Employment A Review*. International Labor organization. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/publication/wcms_854353.pdf
13. Corporate Finance Institute. (2025). Gig economy: Overview, advantages, disadvantages. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/gig-economy/>
14. Dawid, T. (2024). The rise of the gig economy: Benefits, drawbacks, and future prospects. *Journal of Economics and Economic Education Research*, 25(6), 1-3

<https://www.abacademies.org/articles/the-rise-of-the-gig-economy-benefits-drawbacks-and-future-prospects-17297.html>

15. Mühleisen M. (2018). *The Long and Short of The Digital Revolution*, International Monetary Fund, director of the IMF's Strategy, Policy, and Review Department.
<https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2018/06/impact-of-digital-technology-on-economic-growth-muhleisen>
16. Klein G., Klunover D., Shavit T. (2024). *Gig work: Does it get you more happiness?*
<https://doi.org/10.1002/mde.4101>. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/mde.4101>
17. Rodriguez, F., Sarraju, A., & Turakhia, M. P. (2022). The gig economy worker: A new social determinant of health? *JAMA Cardiology*, 7(2), 125-126.
<https://doi.org/10.1001/jamacardio.2021.5435>
18. Vadavi, S., & Sharmiladevi, J. C. (2024). Analysing the evolution and patterns of the gig economy: a bibliometric examination of growth and trends. *Cogent Business & Management*, 11(1).
<https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2424480>
19. Zhengqing Z. (2023). *The Rise of the Gig Economy: Implications for Understanding Work and Workers*. Business and Economics Journal, ISSN: 2151-6219, (2023) Volume 14, Issue 3.
<https://www.hilarispublisher.com/open-access/the-rise-of-the-gig-economy-implications-for-workers-businesses-and-labour-market-regulations-98580.html#:~:text=While%20flexibility%20is%20a%20benefit,to%20plan%20and%20budget%20effectively.>
20. Yoo, Inhye, Chan-Goo Yi. (2022). *Economic Innovation Caused by Digital Transformation and Impact on Social Systems*. *Sustainability* 14, no. 5: 2600. <https://doi.org/10.3390/su14052600>
21. <https://www.abacademies.org/articles/the-rise-of-the-gig-economy-benefits-drawbacks-and-future-prospects-17297.html>
22. <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/gig-economy>
23. <https://carry.com/learn/gig-economy-trends-for-freelancers-and-self-employed-workers>
24. <https://www.forbes.com/councils/forbesbusinesscouncil/2025/07/16/gig-economy-in-2025-regulatory-shifts-and-tech-driven-opportunities/>
25. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/economics/gig-economy/>
26. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844024175226>
27. <https://www.joveo.com/gig-economy-recruitment-ultimate-guide/>
28. <https://dspace.tsu.ge/bitstreams/db9cb508-4ddd-4a3b-9428-ad8b823d4956/download>
29. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099060524074041161/pdf/P1796471e104d70c8193971d1ead6456d2e.pdf>
30. <https://nativeteams.com/blog/future-of-gig-economy>
31. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311975.2024.2424480>
32. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9191840/>
33. <https://www.siop.org/wp-content/uploads/2024/12/The-Gig-Economy-An-Overview-and-Set-of-Recommendations-for-Practice.pdf>
34. <https://guides.loc.gov/gig-economy/overview>
35. <https://www.weforum.org/stories/2025/06/the-gig-economy-ilo-labour-platforms/>
36. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/18479790241310362>
37. <https://www.jstor.org/stable/j.ctvnjbff3>

Economic Environment for Women in the Gig Economy

Marine Natsvaladze

Doctor of Economics. Associate professor

Resume

The gig economy has emerged as a significant global market trend over the last decade, driven by rapid advancements in technological progress and the growth of digital platforms. This article investigates the dynamics of women's participation in the gig economy, which is becoming an increasingly important segment of the contemporary labor market.

The paper examines the key characteristics of the gig economy and discusses the primary trends in women's involvement in this sector. It identifies specific challenges, such as the gender pay gap and structural barriers, and evaluates the opportunities and difficulties available to women across various sectors, including the dual nature of work flexibility.

The work concludes by defining prospective policy and social changes necessary to achieve gender equality within the gig economy, reviewing pathways to improve women's status through targeted political and social initiatives.

Keywords: *Gig economy, Digital economy, digital technologies, digitalization.*

INTERNATIONAL BUSINESS ACTIVITIES AND STATE SUPPORT FOR AZERBAIJANI COMPANIES

Nadjafova Zumrud Babir kizi

*Azerbaijan State University of Economics,
Senior Lecturer, Diploma Candidate of the Department "Applied Economics"*

Annotation. *International business activity has a significant impact on Azerbaijan's economic development. In the context of globalization, Azerbaijani companies are increasingly entering international markets, implementing projects abroad and attracting foreign investment. The country's government plays a key role in supporting such initiatives, creating favorable conditions for business development abroad. State support includes legislative initiatives, financial incentives, and informational assistance, which contribute to strengthening the position of Azerbaijani enterprises on the international stage and stimulating the country's economic growth.*

Keywords: *International business activities, government support, export projects, investment initiatives, investment climate, Azerbaijan*

Introduction

Currently, policy in this area is aimed at ensuring systemic implementation of state support for entrepreneurship and increasing the effectiveness of state support measures for entrepreneurs. Consistent measures are being taken to implement this strategic direction. A mechanism for state financial support for entrepreneurship has been created, serving as an important, practical source for meeting the financial needs of small and medium-sized entrepreneurs.

The Export and Investment Promotion Fund (EIP) was established in Azerbaijan, aimed at increasing the country's export potential and attracting foreign investment. State-business relations have been developed, and significant steps have been taken to improve the system of state regulation of entrepreneurship. Working mechanisms to protect the rights of entrepreneurs have been established, and as a result of their implementation, the number of cases of interference has decreased. Measures are regularly taken to strengthen entrepreneurial consulting, information support, and the development of business relations.

Branch or representative office of a foreign legal entity.

Despite numerous options, the most common and preferred form of doing business in Azerbaijan by foreign investors is establishing a limited liability company (LLC) or a branch/representative office of a foreign legal entity, as these entities are the simplest in terms of both their registration and the legal requirements for their operations. According to the latest statistics, of the businesses registered in Azerbaijan to date, 89.8% are LLCs, 1.4% are joint-stock companies, and the remaining percentage is made up of all other forms.

Branches and representative offices

Foreign investors also frequently engage in business activities in Azerbaijan by opening a branch or representative office of their foreign company. This form of business has several features that distinguish it from an LLC.

International business development in the oil sector and international oil contractor

To transform independent Azerbaijan into a modern, strong state with sustainable economic development, national leader Heydar Aliyev defined an oil strategy that would serve as the foundation for a fundamental transformation of future political and economic reforms. This strategy ensured the attraction of foreign investors to the development of Azerbaijan's oil fields, the diversification of crude oil transportation routes, the effective management of oil revenues, and the entry of Azerbaijan into a new stage of development.

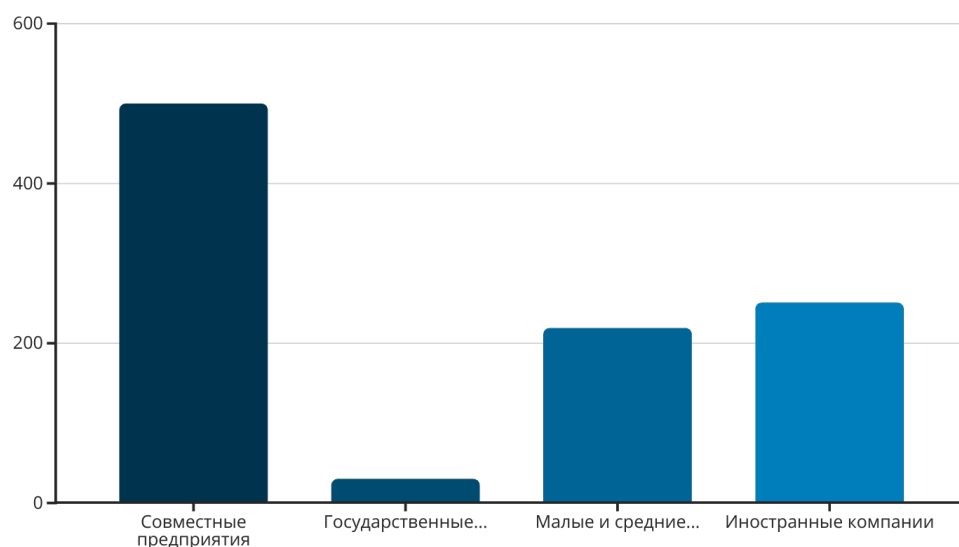
Contracting companies in the oil sector

On September 20, 1994, under the leadership of national leader Heydar Aliyev, one of the most significant contracts in the history of Azerbaijan in the 20th century – the Contract on Joint Development and Production Sharing of the Azeri and Chirag Oil Fields and Part of the Gunashli Field, located in the Azerbaijani Sector of the Caspian Sea – was signed. Eleven international oil companies (Amoco, BP, McDermott, UNOCAL, SOCAR, LUKoil, Statoil, Tkrkiye Petrolleri, Pennzoil, Ramco, and Delta), representing seven countries (Azerbaijan, the United States, the United Kingdom, Turkey, Norway, and Saudi Arabia) participated in the “Contract of the Century,” worth \$7.4 billion. They soon established working structures – the Steering Committee, the Azerbaijan International Operating Company (AIOC), and the Advisory Council. On December 12, 1994, the Milli Majlis ratified the agreement.

Although preliminary estimates placed recoverable oil reserves at 511 million tons in the Azeri, Chirag and deepwater Guneshli fields, new estimates subsequently placed the oil reserves at 1.072 billion tons.

Fig. 1.

Contracting companies in the oil sector for January-September 2024

Forms of business support and government programs in Azerbaijan

Currently, policy in this area is aimed at ensuring the implementation of state support for entrepreneurship in a systemic form and increasing the effectiveness of state support measures for entrepreneurs.

The establishment of the Export and Investment Promotion Fund in Azerbaijan has been ensured. Its activities are aimed at increasing the country's export potential and attracting foreign investment. State-business relations have been developed, and significant steps have been taken to improve the system of state regulation of entrepreneurship. [2]

By the Decree of the President of the Republic of Azerbaijan "On Improving the Mechanism of State Support for Entrepreneurship Development in the Republic of Azerbaijan" dated July 31, 2018, the Entrepreneurship Development Fund was established as a public legal entity under the Ministry of Economy. To more effectively utilize preferential loans, the annual interest rate on loans from the Entrepreneurship Development Fund was reduced from 6% to 5%. Furthermore, new regulations changed the loan limits for medium-sized loans from 50,001 to 1,000,000 manats.

Business environment indicators in Azerbaijan based on the Doing Business 2024 report

According to the Doing Business 2024 report, Azerbaijan ranks 56th out of 190 countries, demonstrating a stable position in the international rankings. In recent years, the country has demonstrated steady progress, driven by reforms in business regulation, simplification of procedures, and infrastructure development. Compared to previous years, Azerbaijan has risen several places, confirming the positive trend of improving the business environment.[5]

Key indicators and their meaning

Ease of starting a business

Azerbaijan ranks 25th in this indicator, demonstrating the high efficiency of new business registration procedures. The registration process in the country has been significantly simplified thanks to the introduction of electronic platforms and a reduction in the number of required documents. The time required to open a business is minimal, making the country attractive to foreign investors and entrepreneurs.

Obtaining building permits

This aspect ranks 40th, demonstrating progressive measures to simplify and expedite permitting procedures. The introduction of electronic systems and transparent procedures significantly reduces timeframes and reduces corruption risks.

Connection to the power grid

Azerbaijan ranks 35th in this indicator, demonstrating its developed infrastructure and transparent procedures for connecting to the power grid. Fast and reliable access to electricity is an important factor for the development of the manufacturing sector and business in general.

Property registration

The country ranks 50th in this area, reflecting the implementation of digital platforms and process automation, which accelerates property registration and reduces costs for businesses.

Getting loans

The 45th place ranking reflects a developed financial infrastructure, a diverse range of credit products, and accessibility to business financing. This facilitates the development of small and medium-sized businesses.

Investor protection

Azerbaijan ranks 30th in this indicator, indicating the existence of legislative mechanisms that protect the rights of investors and ensure their safety.

Taxation

The position of 60th place indicates a relatively stable tax system, although there is room for further tax optimization.

A review of Doing Business 2024 data shows that Azerbaijan continues to improve its business climate. Despite the progress made, challenges remain in reducing bureaucratic barriers, enhancing intellectual property rights protection, and reducing the tax burden. Overall, Azerbaijan has significant potential for further development and investment, particularly in the energy, transport, and technology sectors.

Results

This section summarizes the key findings regarding the international business activities of Azerbaijani companies and the role of state support in enhancing their global presence:

1. **Expansion into International Markets:** Azerbaijani companies, particularly in sectors such as oil, gas, agriculture, and technology, have increasingly engaged in international markets. Their activities include exports, joint ventures, and participation in global trade fairs.
2. **Government Initiatives and Support Programs:** The Azerbaijani government has implemented various policies to facilitate international business operations. These include export promotion programs, financial incentives, investment guarantees, and the establishment of overseas representative offices.
3. **Presence in Diplomatic and Trade Networks:** Azerbaijani companies actively leverage diplomatic channels and international trade agreements to expand their business footprint. The country's participation in regional and global economic organizations also provides opportunities for Azerbaijani firms.
4. **Challenges and Opportunities:** While Azerbaijani companies have made significant progress in internationalization, challenges such as logistical barriers, global competition, and access to financing persist. Conversely, growing demand for Azerbaijani products abroad and the government's ongoing support create promising prospects.
5. **Impact of State Support:** The state's proactive measures have contributed to increased export volumes, diversification of markets, and improved competitiveness of Azerbaijani companies on the international stage.
6. **Future Outlook:** Continued efforts in innovation, quality improvement, and international cooperation are expected to further enhance the global activities of Azerbaijani companies, supported by sustained government initiatives.

Conclusion and Recommendations

In conclusion, Azerbaijani companies operate in a dynamic international business environment, which presents both significant opportunities and challenges. The strategic support provided by the Azerbaijani government plays a crucial role in enhancing the global competitiveness of these enterprises. Effective state support mechanisms, including favorable policies, financial incentives, and participation in international trade agreements, have contributed to the growth and expansion of Azerbaijani businesses abroad.

However, to further strengthen their international presence, Azerbaijani companies should focus on enhancing innovation, adopting advanced technologies, and improving their compliance with international standards. Additionally, continuous government support in the form of targeted training, facilitation of cross-border partnerships, and streamlining bureaucratic procedures will be vital.

Recommendations:

1. Enhance Government Support Programs: Expand and tailor support initiatives such as grants, tax incentives, and export promotion activities to better serve the needs of companies seeking international markets.
2. Foster International Partnerships: Encourage Azerbaijani businesses to build partnerships and joint ventures with foreign firms to improve market access and knowledge exchange.
3. Invest in Innovation and Technology: Support companies in adopting new technologies and innovative practices to increase competitiveness on a global scale.
4. Improve Infrastructure and Logistics: Strengthen infrastructural capacities to facilitate smoother export and import activities.
5. Capacity Building: Provide training and professional development programs to improve the international business skills of Azerbaijani entrepreneurs and managers.

References

1. Alekperova, Sh. G. International trade and investment in Azerbaijan / Sh. G. Alekperova. – Baku: Publishing House of Azerbaijan State University, 2020. – 256 p.
2. Azerbaijan Association of Small and Medium Entrepreneurship – support and development of export-oriented companies [Electronic resource]. URL: <https://ambusiness.az> (date accessed: 10.09.2025).
3. Huseynov, A. B. Investment climate and its role in the international activities of Azerbaijan / A. B. Huseynov // Economics and Management. – 2022. – No. 3. – P. 78-84.
4. International Chamber of Commerce of Azerbaijan: activities and prospects / ed. I. Mammadov. – Azerbaijan: Legal Literature, 2019. – 312 p.
5. State program for the development of the export potential of Azerbaijan for 2021–2025 [Electronic resource]. URL: <https://www.economy.gov.az> (accessed: 10.09.2025).
6. Tagiev, E. R. State support for export-oriented enterprises of Azerbaijan / E. R. Tagiev // Bulletin of Economics. – 2021. – No. 4. – P. 45-53. DOI: 10.1234/vestnik.2021.045.
7. World Bank. Doing Business 2024. Comparing Regulation in 190 Economies [Electronic resource]. – Access time: 10.09.2025. – URL: <https://www.worldbank.org/en/programs/doing-business>.

ლუზის ეფექტი და საბაზრო მოთხოვნის კოგნიტური საწყისები: ქცევითი ექსპერიმენტის ანალიზი

დავით როინიშვილი

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: კვლევა განიხილავს კოგნიტური გამრუდებების, კერძოდ, ლუზის ეფექტის გავლენას საბაზრო მოთხოვნასა და მიწოდებაზე. ჩატარებულმა ექსპერიმენტებმა აჩვენა, რომ განსხვავებული დამაგრებითი ფასები მნიშვნელოვნად ცვლიან მომხმარებლის მიერ პროდუქტის აღქმას და აყალიბებენ განსხვავებულ ქცევით მოდელს. შედეგები მიუთითებს, რომ წონასწორული ფასი მყარდება არა მხოლოდ მოთხოვნისა და მიწოდების ძალების ურთიერთქმედებით, არამედ კოგნიტური მექანიზმების გავლენითაც. ამგვარად, კვლევა კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს კლასიკურ დაშვებას მოთხოვნისა და მიწოდების ურთიერთდამოუკიდებლობის შესახებ.

საკვანძო სიტყვები: კოგნიტური გამრუდება, ლუზის ეფექტი, საბაზრო მოთხოვნა და მიწოდება, გადახდისთვის მზადყოფნა, ქცევითი ეკონომიკა.

შესავალი

კლასიკური ეკონომიკა დიდი ხნის განმავლობაში ეფუძნებოდა მოთხოვნისა და მიწოდების მოდელს, როგორც ქცევის ძირითადი მექანიზმის განმარტებას. აღნიშნული მოდელი ეფუძნება მარტივ და ლოგიკურ პრინციპს, რომლის თანახმადაც პროდუქტის ფასი განისაზღვრება ორი მთავარი ფაქტორით: მოთხოვნით ანუ იმით, რამდენად სურთ და შეუძლიათ მომხმარებლებს პროდუქტის შეძენა, და მიწოდებით ანუ იმით, რამდენად არიან მზად მწარმოებლები აღნიშნული პროდუქტის გასაყიდად. მოთხოვნისა და მიწოდების კანონი ფართოდ გამოიყენება ეკონომიკური საკითხების შესწავლისა და ბაზრების ანალიზისას, თუმცა, ჩნდება კითხვა: რამდენად კარგად აღწერს ეს თეორია რეალურ სამყაროს?

მოცემულ სტატიაში განხილულია რამდენიმე მიზეზი, რომლებიც შესაძლოა კლასიკური ეკონომიკის ამ ძირითად მოდელში არსებულ შეზღუდვებზე მიუთითებდეს. ამავე დროს, შევეცდებით გავიგოთ, როგორ მოქმედებს რეალური ეკონომიკური გარემო ბაზრის ფუნქციონირებაზე.

პირველი მნიშვნელოვანი საკითხია მოთხოვნისა და მიწოდების კანონები, რომლის მიხედვითაც ფასის შემცირება ზრდის იმ რაოდენობას, რომლის შეძენაც მომხმარებლებს სურთ და შეუძლიათ, ხოლო ამავე პირობებში ამცირებს მწარმოებლების მიერ მიწოდებულ რაოდენობას. აღნიშნული დებულება ეფუძნება დაშვებას, რომ მომხმარებელთა გადანაცვეტილებები განისაზღვრება ფიქსირებული პარამეტრებით, რომლებიც გარე ფაქტორებისგან დამოუკიდებელია. თუმცა, თანამედროვე ფსიქოლოგიისა და ქცევითი ეკონომიკის კვლევები მიუთითებს, რომ მომხმარებელთა ქცევა გაცილებით უფრო მრავალფეროვანია, ვიდრე ამას კლასიკური მოდელი ვარაუდობს.

საბაზრო წონასწორობის მოდელის შეზღუდვები

როგორც ზემოთ აღინიშნა, მოთხოვნის კანონი გულისხმობს, რომ მომხმარებლები საკუთარ სურვილებსა და გადახდის მზადყოფნას აყალიბებენ გარე ფაქტორებისგან დამოუკიდებლად. თუმცა, შესაძლებელია, გადაწყვეტილების მიღების ეს მექანიზმი მგრძნობიარე იყოს სხვადასხვა გავლენის, მათ შორის, საქონლის მიწოდებასთან დაკავშირებული ფაქტორების მიმართ.

მიუხედავად იმისა, რომ კლასიკური ეკონომიკა მიწოდებისა და მოთხოვნის ძალებს განიხილავს, როგორც ერთმანეთისგან დამოუკიდებელ ცვლადებად, რეალურ პირობებში ისინი შესაძლოა მჭიდროდ იყვნენ ერთმანეთთან კორელაციაში.

აღნიშნული ჰიპოთეზის დასატესტად გამოვიყენეთ ადამიანთა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში არსებული რამდენიმე ცნობადი კოგნიტური გამრუდება და ექსპერიმენტული გზით დავაკვირდით, როგორ მოქმედებს ეს მახასიათებლები ინდივიდების გადახდის მზადყოფნასა და მოთხოვნილ რაოდენობაზე. შედეგად, შეგვიძლია განვსაზღვროთ, რამდენად აისახება ეს ცვლილებები მოთხოვნა-მიწოდების ურთიერთქმედების მოდელზე.

განსაკუთრებული ყურადღება გამახვილდა დანიელ კანემანისა და ამოს ტვერსკის მიერ აღწერილ, ლუზის ეფექტზე (Anchoring Effect), რომელიც აღწერს ადამიანთა ტენდენციას – გადაწყვეტილებების მიღებისას ზედმეტად დაეყრდნონ პირველად მიღებულ ინფორმაციას, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ინფორმაცია შესაძლოა არარელევანტური იყოს.

თუ მიწოდებელი შეძლებს ლუზის ეფექტის გამოყენებით გავლენის მოხდენას პროდუქტისადმი მომხმარებელთა მოთხოვნაზე, ეს ნიშნავს, რომ მომხმარებლები საკუთარ არჩევანსა და სურვილებში იმდენად „თავისუფალი“ არ არიან, როგორც ამას კლასიკური ეკონომიკის მოდელი მოიაზრებს.

ექსპერიმენტი 1.

ექსპერიმენტი ჩატარდა ბიზნესისა და ეკონომიკის ფაკულტეტის სტუდენტებს შორის. ლექციის დაწყებამდე მონაწილეებს წარედგინათ ჰიპოთეტური პროდუქტი – „ახიელის ჩაი“, რომელიც პოზიციონირებდა, როგორც მაღალი ხარისხის, ქართულ ტრადიციებზე დაფუძნებული ნატურალური პროდუქტი. ამასთან, განემარტათ, რომ აღნიშნული გამოკითხვა საქართველოს ჩაის ბაზრის კვლევის მიზნით ტარდებოდა. ექსპერიმენტის მიზანი იყო იმის შესწავლა, თუ რამდენად შესაძლებელია ლუზის ეფექტის გამოყენებით მომხმარებელთა გადახდისთვის მზადყოფნასა და გადაწყვეტილებებზე მანიპულირება.

შენიშვნა: მნიშვნელოვანია ექსპერიმენტული პროდუქტის ფრთხილად შერჩევა. მისი სახეობა შესაძლოა კარგად იყოს ცნობილი მომხმარებლისთვის, თუმცა, დაუშვებელია ისეთი დასახელების შეთავაზება, რომელიც რესპონდენტების ქვეცნობიერში ასოციაციას გამოიწვევს მსგავს და ბაზარზე უკვე არსებული საქონელთან, რადგან ისინი ლუზის ეფექტით უკვე სხვა ფასზე იქნებიან მიმაგრებულნი.

„ახიელის ჩაი“ ამ კრიტერიუმებს აკმაყოფილებს: სტუდენტებისთვის ჩაის ბაზარი ნამდვილად არ არის ახალი, მათთვის ცნობილია ფასების სავარაუდო დიაპაზონიც, თუმცა, ამ კონკრეტული დასახელების საქონელი სრულიად ახალია. შესაბამისად, მათი გადაწყვეტილების მიმღები მექანიზმი არცერთ საფასო ლუზასთან არ არის მიმაგრებული. ამ პირობებში მოთხოვნა უნდა ჩამოყალიბებულიყო მიწოდების საპასუხოდ – როგორც ამას ეკონომიკური სახელმძღვანელოები აღწერს.

თუმცა, ჩნდება კითხვა: რა მოხდება, თუ მიმწოდებელი მომხმარებელს მიაწვდის არა მხოლოდ პროდუქტს, არამედ ასევე, უკარნახებს, „მიმწოდებლისთვის სასურველი“ რა გადაწყვეტილება უნდა მიიღოს?

ექსპერიმენტში ოთხი ჯგუფი მონაწილეობდა, რომლებიც ორ წყვილად დაიყო. პირველ წყვილთან ჩატარებულ კვლევაში, პროდუქტის („ახიელის ჩაის“) მოკლე პრეზენტაციის შემდეგ, მათ სავარაუდო გასაყიდი ფასი – 4 ლარი წარედგინათ, რომელიც ეკრანზე მკაფიოდ იყო გამოსახული. შემდეგ სტუდენტებს ვთხოვეთ, ეს ფასი ფურცელზე ხელით ჩაენერათ. აღნიშნული ქმედება მიზნად ისახავდა ფასზე რესპონდენტების დამაგრებას ლუზის ეფექტის მეშვეობით, რასაც პირობითად „დამაგრებით ფასს“ ვუწოდებთ.

აღნიშნული კოგნიტური გამრუდების გააქტიურების შემდეგ, სტუდენტებს იმავე ფურცლებზე ვთხოვეთ ის მაქსიმალური ფასი დაეტანათ, რომლის გადახდისთვისაც მზად იყვნენ აღნიშნული ჩაის შესაძენად. რესპონდენტები საშუალოდ 4.258 ლარის გადახდაზე იყვნენ თანახმა (გადახდისთვის მზადყოფნა). შემდეგ, მონაწილეებს ვკითხეთ – შეიძენდნენ თუ არა „ახიელის ჩაის“, თუ მისი ფასი 6 ლარი იქნებოდა. აღმოჩნდა, რომ ამ ჯგუფის ($n \approx 100$ რესპონდენტი) მხოლოდ 18% იყო მზად 6 ლარად შეძენისთვის.

მეორე წყვილ ჯგუფში ანალოგიური პროცედურა ჩატარდა, თუმცა, მითითებული ფასი 8 ლარი იყო. ლუზის ეფექტის გააქტიურების შემდეგ მათ შორის გადახდისთვის მზადყოფნა მნიშვნელოვნად გაიზარდა – ამჯერად საშუალოდ სტუდენტები მზად იყვნენ 6.53 ლარის გადახდაზე, ხოლო 6 ლარად პროდუქტის შეძენას 75% დაეთანხმა.

ორივე ჯგუფი სრულიად იდენტურ ინფორმაციას ფლობდა ერთადერთი განსხვავება კი, ეკრანზე გამოსახული დამაგრებითი ფასი (პირველ შემთხვევაში 4 ლარი და მეორეში კი 8 ლარი) იყო, თუმცა შედეგად, საშუალო ფასი დაახლოებით 53.4%-ით გაიზარდა და 6.54 ლარი შეადგინა. ფასი=6 ლარის პირობებში კი გადახდისთვის მზადყოფნა პირველ შემთხვევას შედარებით 4-ჯერ გაიზარდა და 75% შეადგინა. აღნიშნული ტენდენცია უცვლელი იყო ოთხივე ჯგუფის შემთხვევაში.

ამრიგად, მიწოდების მხრიდან ინფორმაციის მცირე ცვლილებას, მოთხოვნის მნიშვნელოვანი რხევები მოჰყვა.

ეს ექსპერიმენტი იმავე რესპონდენტებთან სამი თვის განმავლობაში, ყოველკვირეული სიხშირით ტარდებოდა. ამის მიზანი ლუზის ეფექტის ხანგრძლივობის შესწავლა იყო. საინტერესოა რომ ამ ხნის განმავლობაში სტუდენტების დამაგრებით ფასიდან მოხსნას უწყვეტად და დაუღალავად ვცდილობდით რეგულარული რეკლამირებით, პროდუქტის ხარისხის ხაზგასმითა და დამატებითი ინფორმაციის მიწოდებით. თუმცა, 4 ლარზე მიმაგრებული ჯგუფების გადახდისთვის მზადყოფნა პრაქტიკულად უცვლელი დარჩა (საშუალოდ 4.3 ლარი), ხოლო 6 ლარად შეძენას კვლავ მხოლოდ 20% ეთანხმებოდა. ამასთან, 8 ლარზე მიმაგრებულ ჯგუფებში ანალოგიური მაჩვენებელი 6.2–6.7 ლარის ფარგლებში მერყეობდა და 6 ლარად შესაძენად მზადყოფნას 70–75% გამოხატავდა. ეს კი მიუთითებს იმაზე, თუ რამდენად ხანგრძლივი და ძლიერი გავლენა შეიძლება ჰქონდეთ კოგნიტურ გამრუდებებს, ამ შემთხვევაში ლუზის ეფექტს ეკონომიკაზე და არამარტო.

ერთადერთი მეთოდი, რომელმაც სტუდენტების დამაგრებითი ფასიდან მოხსნა შეძლო, იყო საქონლის სრული რემბენდინგი. რისთვისაც, როგორც ზემოთ აღინიშნა, მხოლოდ დასახელების ცვლილება საკმარისი არ არის, რადგან იმ შემთხვევაში, თუ ინოვაციური პროდუქტი ასოციაციით უკვე არსებულს უკავშირდება, დამაგრებითი ფასი უბრალოდ ძველიდან ახალს გადმოყვება. ამის მიღწევა, ახალი და ამასთან ბუნდოვანი თვისებების დამატებით იქნა შესაძლებელი, მაგალითისთვის: უნიკალური არომატი, სამკურნალო თვისებები, წარმოების უძველესი ხევისურუ-

ლი ტექნოლოგია (მსგავსი ტექნოლოგია ავტორების ფანტაზიის ნაყოფია) და ა.შ. აღნიშნული ცვლილებების შედეგად მიღებული ახალი პროდუქტი „ყაინდაურის ჩაი“ სტუდენტებს სრულიად იდენტური ალგორითმით წარედგინათ. საბარზო ფასი 8 ლარის (ახალი „დამაგრებითი ფასი“) ოდენობით. მიზანი, რესპონდენტების ძველი დამაგრებითი ფასიდან (4 ლარი) მოხსნა და ახალ 8 ლარზე მიმაგრება იყო. შედეგად, სტუდენტები ახლა უკვე საშუალოდ 6.9 ლარის გადახდისთვის იყვნენ მზად, ხოლო 6 ლარად მისი შეძენის სურვილი 66%-მა გამოთქვა.

დისკუსია

რადგან შეთავაზებული ექსპერიმენტული პროდუქტები ავტორების ფანტაზიის ნაყოფია და ისინი ბაზარზე არავის უნახავს, არავინ იცის ჩაის აღნიშნული სახეობების რეალური ღირებულება. ანუ, რესპონდენტებმა არ იციან, რა კეთილდღეობას (მაგალითისთვის გემოს) მიიღებენ გადახდილი ფასის სანაცვლოდ. შესაბამისად, ფასისა და სარგებლიანობის შედარების შესაძლებლობის არ არსებობის გამო შეუძლებელია იმის განსაზღვრა, არსებული ფასი არის ძვირი თუ იაფი. სტუდენტებმა არც ის იციან, მიანიჭებთ თუ არა მათ ეს პროდუქტი სიამოვნებას და საერთოდ, სურთ თუ არა მისი შეძენა, ამიტომ, შესაძლებელია მათ ხელი ვუბიძგოთ ჩვენთვის სასურველი გადაწყვეტილებების მიღებისკენ. შესაბამისად, როდესაც რესპონდენტებს ღუზის ეფექტის დამაგრებითი ფასის გამოყენებით პირველადი გადაწყვეტილება ვუკარნახეთ, გადაწყვეტილებების დანარჩენი ჯაჭვი მათ უკვე ლოგიკურად და თანმიმდევრულად მოეჩვენა. სწორედ პირველადი არჩევანი დაედო საფუძვლად მათ მომდევნო გადაწყვეტილებათა ჯაჭვს.

ექსპერიმენტი 2: აუქციონი

საინტერესოა, რამდენად მძლავრი ეფექტი შეიძლება ჰქონდეთ კოგნიტურ გამრუდებებს? ღუზის ეფექტის შესაძლებლობების დასატესტად, შემდეგი ექსპერიმენტი, აუქციონების სერია ჩატარდა. მიზანი იმის გარკვევაა, შესაძლებელია თუ არა აღნიშნული კოგნიტური გამრუდებით, ინდივიდებში ურთიერთ საწინააღმდეგო ქცევის გამოწვევა.

სტუდენტების ერთი ჯგუფი ინფორმირებული იქნა იმის შესახებ, რომ უახლოეს მომავალში „ახიელის ჩაის“ დეგუსტაციის საღამო ჩატარდებოდა, თუმცა, დასწრების მსურველებს 2 ლარი უნდა გადაეხადათ, აღნიშნული ფასი მკაფიოდ იყო გამოსახული ეკრანზე და სტუდენტებს ფურცელზე გადატანა ვთხოვეთ. რის შემდეგაც, რესპონდენტებმა აღნიშნულ ღონისძიებაზე დასწრების გადახდისთვის მზადყოფნა ინდივიდუალურად დააფიქსირეს, საშუალო მნიშვნელობით – 1.23 ლარი. მომდევნო ეტაპზე სტუდენტებს შემდეგ კითხვაზე პასუხის გაცემა ვთხოვეთ: იყვნენ თუ არა მზად „ახიელის ჩაის“ დეგუსტაციაზე დასწრების სანაცვლოდ 50 თეთრი გადაეხადათ? აღმოჩნდა, რომ 50 თეთრის გადახდისთვის 73% იყო მზად ($n \approx 100$). ხოლო უფასოდ 93%. მეორე ჯგუფსაც იდენტური პირობები წარედგინა, ერთი ფუნდამენტური განსხვავებით, „ახიელი ჩაის“ დეგუსტაციაზე დასწრების სანაცვლოდ სტუდენტებს 2 ლარს, პირიქით ორგანიზატორები გადაუხდიდნენ. შედეგად, ღონისძიებაში მონაწილეობის მისაღებად 50 თეთრის გადახდას ამჯერად 7% დასთანხმდა, უფასოდ დასწრება კი მხოლოდ 21%-მა ისურვა. ამ ჯგუფის წევრების გადახდისთვის მზადყოფნა თითქმის 0-ის ტოლი იყო, ანუ მათ არ ჰქონდათ სურვილი დეგუსტაციაზე დასწრებისათვის რაიმე თანხა გაეღოთ, პირველი ჯგუფის 1.23 ლართან შედარებით. მეტიც, ამ ჯგუფის წევრებმა ღონისძიებაზე დასასწრებად საშუალოდ 1.48 ლარი ანაზღაურება მოითხოვეს.

როგორც მონაცემებიდან ჩანს, განსხვავებული დამაგრებითი ფასის შეთავაზებას ამ შემთხვევაშიც მოთხოვნის მკვეთრად განსხვავებული ქცევა მოჰყვა. ჯგუფებში, სადაც რესპონდენტებს 2 ლარის გადახდა უწევდათ, ღონისძიებაზე უფასოდ დასწრების შესაძლებლობას 93% სიხარულით დათანხმდა, საშუალოდ კი 1.23 ლარის გადახდისთვის იყვნენ მზად. შედეგად, შეთავაზებული ფასი=50 თეთრს მათთვის შესანიშნავი გარიგება გამოდგა, აღნიშნული ღირებულება, დამაგრებითი ფასის ზემოქმედების გამო მათ იაფად მოეჩვენათ, რაც 73%-იან თანხმობაში გამოიხატა. მაგრამ, ჯგუფები რომლებიც საპირისპირო ფასზე მივამაგრეთ, სადაც 2 ლარის გადახდას, მათი გარჯის სანაცვლოდ პირიქით ორგანიზატორები პირდებოდნენ, პროდუქტზე მოთხოვნა სრულიად განსხვავებულად ჩამოყალიბდა. ახლა უკვე ფასი=50 თეთრის გადახდის პერსპექტივა არც ისე მიმზიდველი აღმოჩნდა, შედეგად მოთხოვნა მკვეთრად დაეცა და მხოლოდ 7% შეადგინა (პირველი ჯგუფის 73% – შედარებით). საინტერესოა, რომ ამ ჯგუფებში, პროდუქტის უფასოდ მიღების სურვილიც კი დაახლოებით 4.5 ჯერ შემცირდა.

დასკვნა

ექსპერიმენტებმა აჩვენა, რომ მიწოდების მხრიდან კოგნიტური გამრუდებების გამოყენებით მანიპულაციებმა, ამ შემთხვევაში ლუზის ეფექტმა, მნიშვნელოვნად იმოქმედა მომხმარებელთა ქცევაზე და მათი დამოკიდებულება ფასის მიმართ და გადახდისთვის მზადყოფნა არა შემთხვევით, არამედ პროგნოზირებადი პრინციპით შეცვალა. ეს მიუთითებს იმაზე, რომ ეკონომიკაში მოთხოვნის ჩამოყალიბება არ ხდება მიწოდების ძალებისგან ავტონომიურად, როგორც ამას კლასიკური თეორია გვთავაზობს. პირიქით, მიწოდებას, შეუძლია აქტიური ზეგავლენის მოხდენა მოთხოვნის მხრიდან ღირებულებაზე, სამართლიანობის აღქმასა და გარიგების მომგებიანობის შეგრძნებაზეც კი.

ამრიგად, ტრადიციული იდეა იმისა, რომ ფასები ორი ურთიერთდამოუკიდებელი ძალების – მოთხოვნისა და მიწოდების წონასწორობაში მოსვლის შედეგია, შესაძლოა რეალობის ზედმეტად გამარტივებული და ნაწილობრივ მცდარი აღქმა იყოს. ექსპერიმენტებმა აჩვენა, რომ შეზღუდული რაციონალობისა და კოგნიტური გამრუდებების პირობებში საბაზრო წონასწორობა შეიძლება იყოს არა საბაზრო ძალების ურთიერთქმედების ბუნებრივი შედეგი, არამედ კარგად მართვადი, ფსიქოლოგიური მექანიზმებიდან მოქმედების პოლიგონი.

ექსპერიმენტით გამოვლენილი ლუზის ეფექტის გრძელვადიანი მოქმედება, ეჭვქვეშ აყენებს მოთხოვნის მოქნილობისა და ადაპტირების შესაძლებლობას. რეგულარულად განახლებადი ინფორმაციის პირობებშიც კი, რესპონდენტები საწყის დამაგრებით ფასზე რჩებოდნენ მიმაგრებულნი. ეს მიუთითებს იმაზე, რომ კოგნიტური გამრუდებები არა მხოლოდ ცალკეულ გადაწყვეტილებებზე ახდენენ გავლენას, არამედ აყალიბებენ საკმაოდ მდგრად და გრძელვადიან ქცევით ტენდენციებს, რომლებიც რაციონალურ ანალიზს ანაცვლებენ.

საბოლოოდ, კვლევის შედეგები იმის მტკიცების საფუძველს გვაძლევს, რომ, მოთხოვნის და მიწოდების ძალების რეალური ურთიერთქმედება არა მექანიკურ, არამედ კოგნიტურ-ქცევით ხასიათს ატარებს. ამ ფაქტის გაცნობიერება მნიშვნელოვანია ეკონომიკური თეორიისა და პოლიტიკისთვის, რამდენადაც კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს მის ერთ ერთ ფუნდამენტს – საბაზრო ძალების დამოუკიდებლობას. თუ მიმწოდებელს შეუძლია ზეგავლენა მოახდინოს მოთხოვნაზე ინფორმაციული სიგნალების და ფასის აღქმის მეშვეობით, მაშინ თანამედროვე ეკონომიკამ საბაზრო წონასწორობა უნდა განიხილოს არა როგორც ბუნებრივი მდგომარეობა, არამედ როგორც ფსიქოლოგიური ინჟინერიის შედეგი.

რეკომენდაციები

1. **მკვლევარებისთვის:** საჭიროა საბაზრო მოდელებში კოგნიტური გამრუდებების გათვალისწინება, რათა ეკონომიკური ქცევის უფრო რეალისტური აღწერა მოხდეს.
2. **ბიზნესისა და მარკეტინგის სფეროსთვის:** ლუზის ეფექტის გამოყენება შეიძლება გახდეს საფასო სტრატეგიის და მომხმარებელთა მოლოდინების ფორმირების მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი, თუმცა აუცილებელია მისი ეთიკური საკითხის განხილვა.
3. **ეკონომიკური განათლებისთვის:** სასურველია ქცევითი ეკონომიკის ელემენტების ინტეგრირება სასწავლო პროცესში, რათა სტუდენტებმა უკეთ გაიაზრონ რაციონალური მოდელის შესაძლებლობების საზღვრები.
4. **სახელმწიფო პოლიტიკისთვის:** ფასების და სამომხმარებლო რეგულაციების შემუშავებისას აუცილებელია მოსახლეობის კოგნიტური რეაქციების გათვალისწინება, რადგან სამართლიანი ფასის აღქმა ხშირად შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ეკონომიკის ობიექტურ მაჩვენებლებს.

ლიტერატურა

1. Akerlof, G. A., Yellen, J. L., & Katz, M. L. (1996). An analysis of out-of-wedlock childbearing in the United States. *Quarterly Journal of Economics*, 111(2), 277–317.
2. Altmann, S., & Traxler, C. (2012). Nudges at the dentist (IZA Discussion Paper No. 6699). Institute of Labor Economics (IZA).
3. Asch, S. E. (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. In H. Guetzkow (Ed.), *Groups, leadership, and men* (pp. 177–190). Carnegie Press.
4. Asch, S. E. (1955). Opinions and social pressure. In E. Aronson (Ed.), *Readings about the social animal* (pp. 13–17). W. H. Freeman.
5. Asch, S. E. (1955). Opinions and social pressure. In E. Aronson (Ed.), *Readings about the social animal* (pp. 13–17). W. H. Freeman.
6. Croskerry, P. (2002). Achieving quality in clinical decision making: Cognitive strategies and detection of bias. *Academic Emergency Medicine*, 9(11), 1184–1204.
7. Dunning, D., Heath, C., & Suls, J. M. (2004). Flawed self-assessment: Implications for health, education, and the workplace. *Psychological Science in the Public Interest*, 5(3), 69–106.
8. Mortensen, C. R., et al. (2019). Trending norms: A lever for encouraging behaviors performed by the minority. *Social Psychological and Personality Science*, 10(2), 201–210.
9. Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology*, 2(2), 175–220.

Anchoring Effect and the Cognitive Foundations of Market Demand: Evidence from Behavioral Experiment

David Roinishvili

*PhD Candidate in Economics,
Faculty of Economics and Business,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Resume

This study investigates how cognitive biases, specifically the anchoring effect, influence consumer behavior, market demand, and the price formation process. Through controlled experiments involving hypothetical products, we demonstrate that varying anchor prices significantly shape consumers' willingness to pay and subsequent purchasing decisions. Results indicate that market equilibrium is not solely determined by the classical interaction of supply and demand but is also strongly affected by psychological factors. Repeated measurements over time reveal that anchoring effects persist even under continuous exposure to updated information, highlighting the long-term stability of cognitive biases in economic decision-making. These findings challenge the traditional assumptions of independent supply and demand forces, emphasizing the role of behavioral mechanisms in shaping market outcomes. The study contributes to behavioral economics by providing empirical evidence on how subtle manipulations of reference prices can systematically alter consumer choices, offering insights relevant for market design, pricing strategies, and economic policy. Overall, this research underscores the importance of integrating cognitive considerations into economic models to more accurately predict real-world market behavior.

მდგრადობის ანგარიშგების ინტეგრირება კორპორაციულ ანგარიშგებასთან

ლევან საბაური

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი

ნადეჟდა კვატაშიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

ანოტაცია: კომპანიები, ინვესტორები, მარეგულირებლები და საზოგადოება მდგრადობის (ESG – Environmental, Social, and Governance) ახალი რისკებისა და შესაძლებლობების წინაშე დგანან, რაც გამჭვირვალე, შედარებად და სანდო არაფინანსურ ინფორმაციას მოითხოვს. ასეთი ინფორმაციის მომზადება და წარდგენა განაპირობებს მდგრადი განვითარების ანგარიშგების სტანდარტების საჭიროებას. სტანდარტებით მომზადებული მდგრადობის ანგარიშგება უზრუნველყოფს გამჭვირვალობას და ანგარიშვალდებულებას, რაც კომპანიებს საშუალებას აძლევს, დაინტერესებულ მხარეებს აცნობონ მდგრადი განვითარების რისკებისა და შესაძლებლობების შესახებ. მდგრადობის ანგარიშგება ხელს უწყობს ამ რისკებისა და შესაძლებლობების იდენტიფიცირებას, ნდობის ჩამოყალიბების ხელშეწყობას და კორპორატიული რეპუტაციის განმტკიცებას.

ამასთან დაკავშირებით, 2021 წელს ევროკომისიის მიერ მიღებულ იქნა კორპორატიული მდგრადობის ანგარიშგების დირექტივა – CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive), რომელიც ითვალისწინებდა სავალდებულო ანგარიშგების სტანდარტებს და მათი შემუშავება დაავალა ევროპის ფინანსური ანგარიშგების საკონსულტაციო ჯგუფს – EFRAG-ს (European Financial Reporting Advisory Group). 2022 წლის ნოემბერში EFRAG-მა ევროკომისიას ოფიციალურად წარუდგინა მდგრადობის ანგარიშგების (ESRS) პროექტების პირველი ნაკრები, ხოლო 2023 წლის 31 ივლისს ევროკომისიამ მიიღო დელეგირებული აქტი (European Union, 2023), რომლითაც დაამტკიცა პირველი 12 ESRS და რომელიც 2024 წლის 1 იანვარიდან ოფიციალურად შევიდა ძალაში.

ამავდროულად, 2023 წელს ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების ფონდთან (IASB – International Accounting Standards Board) შექმნილმა მდგრადობის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭომ (ISSB – International Sustainability Standards Board) გამოავლენა მდგრადობის გლობალურად გამოყენებადი სტანდარტები (IFRS S1, IFRS S2).

საკვანძო სიტყვები: მდგრადობის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭო; ევროპის მდგრადობის ანგარიშგების სტანდარტები; მდგრადი აღრიცხვის სტანდარტების საბჭო; სექტორული სტანდარტები.

შესავალი

გარემოსდაცვითი, სოციალური და მმართველობითი ESG-რისკები (Environmental, Social, and Governance) პირდაპირ გავლენას ახდენს კომპანიის ღირებულებაზე, მიწოდების ჯაჭვებსა და ოპერაციულ მდგრადობაზე. ამავდროულად, თავად ბიზნესს პირდაპირი და ირიბი გავლენა აქვს კლიმატზე, ბიომრავალფეროვნებაზე, ადამიანის უფლებებსა და ადგილობრივ თემებზე. ასეთი რისკების გამჟღავნების გარეშე, ინვესტორები ვერ ხედავენ ბიზნესის მდგრადობის სრულ სურათს. ინსტიტუციური ინვესტორების მხრიდან იზრდება მოთხოვნა ESG – გამჭვირვალობაზე (Levan Sabauri, 2024).

კომპანიები ვალდებული არიან გამოავლინონ სოციალური და გარემოსდაცვითი პასუხისმგებლობა. დაინტერესებული მხარეები (მომხმარებლები, პარტნიორები, თანამშრომლები და საზოგადოებები) მოითხოვენ მდგრადობის გამჭვირვალობას, რისთვისაც საჭიროა შედარებადი და უტყუარი მონაცემები. მდგრადობის ანგარიშგების სტანდარტები ინვესტორებს ინსტრუმენტებს აძლევს ESG-ფაქტორების მდგრადობისა და არსებითობის შესაფასებლად. სტანდარტების გარეშე მდგრადობის მონაცემები სუბიექტურია და არ არის შედარებადი; ძნელია რეალური ESG-მიდგომის „მწვანე კამუფლაჟისგან“ („greenwashing“) გარჩევა. სტანდარტები კი, იძლევა ერთიან მაჩვენებლებს, მოითხოვს აუდიტს, ვერიფიცირებას, მიკვლევას (traceability). სტანდარტები ESG ანგარიშგებას პროფესიონალურს ხდის, ისევე როგორც ფინანსურ ანგარიშგებას. სტანდარტებით მომზადებული ანგარიშგება იძლევა გლობალურად შედარებად მდგრადობასთან დაკავშირებულ ინფორმაციას, რომელიც სანდოა და აკმაყოფილებს ინვესტორების საინფორმაციო საჭიროებებს.

ფინანსური და არაფინანსური ინფორმაცია მზადდება საერთაშორისო სტანდარტებით. შედეგად, ამ ინფორმაციის ურთიერთკავშირისა და გავლენის ასახვა შესაძლებელია მათი ინტეგრირებით ერთ ანგარიშგებაში, სადაც ასახული იქნება ESG-ფაქტორების გავლენა ბიზნესზე და პირიქით.

ISSB-ის სტანდარტები – IFRS S1, S2

მდგრადობის ფინანსური ანგარიშგებისადმი მზარდი მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად ფინანსური ანგარიშგების საერთაშორისო სტანდარტების ფონდის (IFRS Foundation) მიერ გლაზგოში 2021 წლის ნოემბერში გამართულ COP26 კონფერენციაზე, მდგრადი განვითარების გამჟღავნების სფეროში გლობალური სტანდარტების შესამუშავებლად დაარსდა მდგრადობის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭო (IFRS, 2021). ISSB-მ შეიმუშავა გლობალურად გამოყენებადი მდგრადი განვითარების ანგარიშგების სტანდარტები, რომლებიც ინვესტორებისთვის ფოკუსირებულია რელევანტურ ინფორმაციაზე. ეს სტანდარტები ცნობილია, როგორც IFRS (International Financial Reporting Standards) მდგრადი განვითარების გამჟღავნების სტანდარტები, რომელიც მიზნად ისახავს კაპიტალის ბაზრებისთვის მდგრადი განვითარების შესახებ თანმიმდევრული, შედარებადი და საბაზისო დონის სანდო ინფორმაციით უზრუნველყოფას (IFRS Foundation, 2024).

ISSB თავის საქმიანობას ინტეგრირებს მდგრადი განვითარების ანგარიშგების სფეროში არსებულ რიგ საკვანძო საერთაშორისო ინიციატივებთან და ორგანიზაციებთან. ძირითადი ორგანიზაციები და ინიციატივები, რომლებთანაც ISSB აქტიურად ინტეგრირდება ან თანამშრომლობს, არიან:

- კლიმატთან დაკავშირებული ფინანსური ინფორმაციის გამჟღავნების სამუშაო ჯგუფი (TCFD – Task Force on Climate-related Financial Disclosures);
- კლიმატის გამჟღავნების სტანდარტების საბჭო (CDSB – Climate Disclosure Standards Board);
- ინტეგრირებული ანგარიშგების საერთაშორისო საბჭო (IIRC – International Integrated Reporting Council);
- გლობალური ანგარიშგების ინიციატივა (GRI -Global Reporting Initiative);
- მდგრადობის აღრიცხვის სტანდარტების საბჭო (SASB – Sustainability Accounting Standards Board) – 2022წ;
- ევროპის ფინანსური ანგარიშგების საკონსულტაციო ჯგუფი (EFRAG – European Financial Reporting Advisory Group).

სტანდარტები შემუშავებულია მდგრადი განვითარების ფაქტორების, მათ შორის კლიმატთან დაკავშირებული რისკების შესახებ, ინფორმაციის ჰარმონიზაციისა და ხარისხის გაუმჯობესების მიზნით. ISSB-ის სტანდარტები ეფუძნება კლიმატთან დაკავშირებული ფინანსური ინფორმაციის გამჟღავნების სამუშაო ჯგუფის (TCFD) რეკომენდაციებს და მოიცავს გამჟღავნების ოთხ ელემენტს: 1) მმართველობა; 2) სტრატეგია; 3) რისკების მართვა; 4) მაჩვენებლები და მიზნები (Levan Sabauri, Nadezhda Kvatashidze, 2023).

ISSB-ს მიერ შექმნილი სტანდარტებია: IFRS S1 და IFRS S2, რომელთა მიზანია მდგრადი განვითარებისა და კლიმატთან დაკავშირებული ინფორმაციის გამჟღავნების ერთიანი, შედარებადი და სანდო მოთხოვნების დადგენა, რომელსაც შეუძლია ინვესტორების ფინანსურ გადაწყვეტილებებზე გავლენის მოხდენა. **IFRS S1**-ის მიზანია (IFRS Foundation, 2023) ინვესტორებისთვის დახმარების გაწევა იმის გასაგებად, თუ როგორ მოქმედებს მდგრადი განვითარების რისკები და შესაძლებლობები კომპანიის ბიზნეს მოდელსა და სტრატეგიაზე. ეს სტანდარტი მოითხოვს სუბიექტებისაგან მდგრადობასთან დაკავშირებული ისეთი რისკებისა და შესაძლებლობების შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნებას, რომელიც სასარგებლოა ზოგადი დანიშნულების ფინანსური ანგარიშგების ძირითადი მომხმარებლებისთვის, სუბიექტის რესურსებით უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული გადაწყვეტილებების მიღებისას.

IFRS S2-ის მიზანია, IFRS S1-ის ზოგადი მოთხოვნების გარდა, დამატებით დაადგინოს კლიმატთან დაკავშირებული სპეციფიკური გამჟღავნების მოთხოვნები. სტანდარტი მოითხოვს სუბიექტისგან ინფორმაციის გამჟღავნებას კლიმატთან დაკავშირებული რისკებისა და შესაძლებლობების შესახებ, რომლებიც, სავარაუდოდ, გავლენას მოახდენს სუბიექტის ფულად ნაკადებზე, დაფინანსებაზე მის წვდომასა ან კაპიტალის ღირებულებაზე მოკლევადიან, საშუალოვადიან ან გრძელვადიან პერსპექტივაში. ამ სტანდარტის მიზნებისათვის, ეს რისკები და შესაძლებლობები ერთობლივად მოიხსენიება, როგორც „კლიმატთან დაკავშირებული რისკები და შესაძლებლობები, რომლებიც, სავარაუდოდ, გავლენას მოახდენს სუბიექტის პერსპექტივებზე“ (IFRS Sustainability Disclosure Standard, 2023). კერძოდ, თუ როგორი გავლენა შეიძლება მოახდინოს კლიმატურმა რისკებმა და შესაძლებლობებმა კომპანიის სტრატეგიაზე, ოპერაციებზე, ბიზნეს მოდელზე, ფინანსურ მაჩვენებლებზე, რათა უზრუნველყოს ინვესტორები კლიმატის ძირითადი მონაცემებით, მათ შორის სათბურის გაზების ემისიები, კლიმატური სცენარები, დეკარბონიზაციის მიზნები.

ISSB-ისა და IFRS-ის პრინციპების გააზრება გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა მდგრადი განვითარების ხარისხიანი ანგარიშგებისთვის. ISSB ფოკუსირებულია გლობალური მდგრადი განვითარების სტანდარტების შემუშავებაზე, ხოლო IFRS ინტეგრირებს მათ ფინანსურ ანგარიშგებაში. ISSB-სა და IFRS-ს შორის სინერგია ზრდის მდგრადი განვითარების ანგარიშგების სანდოობას და შედარებადობას.

EFrag-ის ევროპული სტანდარტები – ESRS

2021 წელს ევროკომისიის ინიციატივით შეიქმნა ევროპის ფინანსური ანგარიშგების საკონსულტაციო ჯგუფი (EFRAG – European Financial Reporting Advisory Group). თავდაპირველად EFRAG-ის შექმნის მიზანი იყო ევროკავშირში IFRS-ის შემუშავებისა და დანერგვის შესახებ ექსპერტული კონსულტაციების გაწევა. EFRAG-ის მანდატი ოფიციალურად გაფართოვდა და 2022 წელს ევროკომისიის მიერ EFRAG დაინიშნა ევროკომისიის ტექნიკურ მრჩეველად კორპორატიული მდგრადობის ანგარიშგების დირექტივის (CSRD – Corporate Sustainability Reporting Directive) შესაბამისად ევ-

როპის მდგრადობის ანგარიშგების სტანდარტების – ESRS (European Sustainability Reporting Standards) პროექტების შემუშავების მიზნით.

2022 წლის 16 აგვისტოს EFRAG-მა და ISSB-იმ გამოაცხადეს თანამშრომლობის შეთანხმების შესახებ, რათა უზრუნველყონ მათი მდგრადი განვითარების ანგარიშგების სტანდარტების თავსებადობა და ურთიერთქმედება. ამ თანამშრომლობის მიზანია იმ კომპანიებისთვის ანგარიშგების გამარტივება, რომლებმაც უნდა დაიცვან როგორც ESRS, ასევე ISSB სტანდარტები, რითაც თავიდან აიცილებდნენ დუბლირებას და რაც გაზრდიდა ეფექტურობას (EFRAG, 2023).

ევროკომისიამ 2023 წლის 31 ივლისს მიიღო დელეგირებული აქტი ევროპის მდგრადობის სტანდარტების (ESRS) პირველი ნაკრების შესახებ (European Union, 2023). ESRS შემუშავებულია იმ კომპანიებისთვის, რომლებიც 2024 წლიდან ვალდებული არიან ანგარიშგება წარადგინონ CSRD მოთხოვნათა შესაბამისად. ESRS სტანდარტები განსაზღვრავს ინფორმაციას, რომელიც საწარმომ გარემოსდაცვით, სოციალურ და მმართველობით საკითხებთან დაკავშირებით საკუთარი არსებითი ზემოქმედების, რისკებისა და შესაძლებლობების შესახებ უნდა გაამჟღავნოს (ESRS, 2023). ეს სტანდარტები განსაზღვრავს, თუ რა და როგორ უნდა გაამჟღავნონ ორგანიზაციებმა თავიანთ არაფინანსურ ანგარიშებში, მათ შორის ინფორმაცია მათი საქმიანობის გარემოსდაცვითი, სოციალური და მმართველობითი ESG-ის ასპექტების შესახებ.

ESRS მიზანია კორპორატიული მდგრადობის ანგარიშგება უფრო გამჭვირვალე, შედარებადი და დამოწმებადი გახადოს, რათა ინვესტორებმა და სხვა დაინტერესებულმა მხარეებმა შეძლონ ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღება. **ESRS წარმოდგენილია** სამ ნაწილად: ზოგადი, თემატურ და სექტორულ სტანდარტებად:

1. ზოგადი სტანდარტები:

- ESRS 1 – ზოგადი მოთხოვნები;
- ESRS 2 – ინფორმაციის გამჟღავნების საერთო მოთხოვნები.

2. თემატური სტანდარტები – ევროპის მდგრადობის ანგარიშგების სტანდარტები (EFRAG / ESRS):

• **გარემოსდაცვითი (E) – ეკოლოგია:** ESRS E1 – კლიმატის ცვლილება; ESRS E2 – დაბინძურება; ESRS E3 – წყალი და საზღვაო რესურსები; ESRS E4 – ბიომრავალფეროვნება და ეკოსისტემა; ESRS E5 – რესურსების გამოყენება და ცირკულარული ეკონომიკა.

• **სოციალური (S):** ESRS S1 – საკუთარი სამუშაო ძალა; ESRS S2 – ღირებულებათა ჯაჭვის მომუშავეები; ESRS 3 – ზემოქმედების ქვეშ მყოფი საზოგადოებრივი ჯგუფები; ESRS S4 – მომხმარებლები და საბოლოო მომხმარებლები.

• **მმართველობა (G):** ESRS G1 – საქმიანი ქცევა (მაგ. კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა, დაბეგვრა, ლობირება და ა.შ.)

3. სექტორული სტანდარტები:

• მდგრადი აღრიცხვის სტანდარტების საბჭო (SASB – Sustainability Accounting Standards Board).

ESRS 1 და ESRS 2 წარმოადგენს ESRS-ის **საბაზო (საერთო) სტანდარტებს** და ასახავს მდგრადი განვითარების ანგარიშგების მომზადების **ფუნდამენტურ წესებს** CSRD-ის შესაბამისად. **ESRS 1** ადგენს კონცეპტუალურ საფუძვლებს და პრინციპებს, რომელთა მიხედვითაც კომპანიებმა უნდა მოამზადონ მდგრადი განვითარების ანგარიშგება. მასში განხილული ძირითადი საკითხებია: მდგრადი განვითარების ანგარიშგების ზოგადი მიზნები; ორმაგი არსებობის პრინციპი (double materiality); ღირებულებათა ჯაჭვი; არსებობის შეფასების მიდგომა; ანგარიშგების

სტრუქტურა; მონაცემების დეტალიზაციის დონე და თანმიმდევრულობა; ვადები და რეტროსპექტივა.

CSRD მოითხოვს, რომ მის ფარგლებში შემავალმა კომპანიებმა, ანგარიშგება წარადგინონ **ორმაგი არსებითობის პრინციპის** გამოყენებით. ორმაგი არსებითობის პრინციპი მოითხოვს ასახვას იმისა, თუ როგორია საწარმოს ფინანსების გავლენა მდგრადობაზე (**მდგრადობის არსებითობა**) და მდგრადობის გავლენა ფინანსურ მაჩვენებლებზე (**ფინანსების არსებითობა**). ამასთან დაკავშირებით, საწარმოებმა უნდა განიხილონ მდგრადობის ასპექტები ორივე მხრიდან. ერთის მხრივ, მათ უნდა განიხილონ კომპანიის გავლენა „შიგნიდან გარეთ“ პერსპექტივის მიხედვით, ამ განზომილებას „ზემოქმედების არსებითობა“ ეწოდება. მეორეს მხრივ, არსებითობის შეფასებაში საწარმომ უნდა ჩართონ ფინანსების არსებითობა „გარედან შიგნი“ პერსპექტივის მიხედვით (European Sustainability Reporting Standards (ESRS) in a nutshell, 2023).

ESRS 2 სავალდებულო გამჟღავნების სტანდარტია: ყველა კომპანიამ, რომელიც ექვემდებარება CSRD-ს, უნდა გამოიყენოს იგი. ის განსაზღვრავს მდგრადი განვითარების ანგარიშგების გამჟღავნების სტრუქტურასა და შინაარსს. ESRS 2-ის ძირითადი ელემენტებია: კომპანიის ზოგადი აღწერა; მდგრადი განვითარების მენეჯმენტი; სტრატეგია და ბიზნეს მოდელი; ზემოქმედების, რისკებისა და შესაძლებლობების მართვის (IRO) პროცესები; პოლიტიკა და მიზნები; მეტრიკები (მაჩვენებლები) და მიზნები.

ESRS 1 განმარტავს „როგორ“ და „რატომ“, ხოლო ESRS 2 კი აჩვენებს, თუ „რა უნდა გაამჟღავნოს“ ყველა ორგანიზაციამ მათი სპეციფიკის მიუხედავად.

თემატური სტანდარტები უზრუნველყოფს სპეციალიზებულ ჩარჩოებს ყოვლისმომცველი გამჟღავნებისთვის ისეთ სფეროებში, როგორიცაა: კლიმატის ცვლილება, ადამიანის უფლებები და ბიომრავალფეროვნება. სტანდარტები სავალდებულო მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ კომპანიების მიერ ESG-ს კონკრეტულ სფეროებში მდგრადი განვითარების შესრულების შეფასებისა და ანგარიშგების წარმოებაში, რაც ზრდის მათი გამჟღავნების დეტალურობას და შესაბამისობას.

სექტორული სტანდარტები (Sector-specific)

სექტორული ESRS სტანდარტების მიღების თავდაპირველი თარიღი 2024 წლის ივნისი იყო, თუმცა უკვე 2024 წლის თებერვალ-მარტში ოფიციალურად გადაიღო 2026 წლის ივნისამდე. ამჟამად, სექტორული სტანდარტები შემუშავებისა და განხილვის სხვადასხვა სტადიებზეა. ასე, დასრულდა ნავთობისა და გაზის, სამთო მოპოვების, კარიერისა და ქვანახშირის მოპოვების სექტორების სტანდარტების პროექტის სამუშაო ვერსიის განხილვა (Exposure Draft); ვალიდაციის სტადიაზეა საგზაო ტრანსპორტის, ტექსტილისა და ფეხსაცმელის წარმოების სტანდარტები; კვლევისა და საჯარო განხილვის სტადიაზეა საფინანსო ინსტიტუტების (საბანკო საქმე, ფინანსური კაპიტალი, დაზღვევა), სოფლის მეურნეობის, ავტომშენებლობის და ენერგიის წარმოებისა და კომუნალური მომსახურების სტანდარტები. სტანდარტების პროექტების კონსულტაციებისა და საბოლოო ვერსიების დასრულება დაგეგმილია 2026 წლის 30 ივნისისათვის, ხოლო აგვისტო-სექტემბერში EFRAG საბოლოო ტექნიკურ რეკომენდაციებს ევროკომისიას გადასცემს.

ამდენად, ევროკომისიის მიერ მოსალოდნელია სექტორული სტანდარტების საბოლოო დამტკიცება და მიღება 2026 წლის ივნისამდე. ეს კი ნიშნავს, რომ ESRS ერთად გამოყენებული იქნება სექტორალური სტანდარტები. სექტორული სტანდარტები მიზნად ისახავს იმის უზრუნველყოფას, რომ ანგარიშგება იყოს მაქსიმალურად რელევანტური და ინფორმაციული, ასახავდეს სხვადასხვა სექტორების წინაშე არსებულ მდგრადობის სპეციფიკურ გამოწვევებსა და შესაძლებლობებს. **მდგრადობის აღრიცხვის სტანდარტების საბჭო – SASB**

2011 წელს აშშ-ში დაარსდა მდგრადობის აღრიცხვის სტანდარტების საბჭო (SASB – Sustainability Accounting Standards Board), ინვესტორებისა და მარეგულირებლების მხრიდან მაღალი ხარისხის არაფინანსურ ინფორმაციაზე მზარდი მოთხოვნის საპასუხოდ, განსაკუთრებით კლიმატის ცვლილებასთან, სოციალურ რისკებსა და კორპორატიული მმართველობის პრობლემებთან დაკავშირებით. SASB-ის მთავარი იდეაა მდგრადი განვითარების იმ მნიშვნელოვანი (არსებითი) ESG-ფაქტორების შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნების სტანდარტების შექმნა (World Bank, 2025), რომლებმაც შეიძლება გავლენა მოახდინონ კომპანიების ფინანსურ შედეგებზე. დღეს, SASB-ის შექმნის **მთავარი მიზანია** ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორის კომპანიების ფინანსურ საქმიანობაზე მდგრადი განვითარების გავლენის/ზემოქმედების შესახებ ინფორმაციის გამჭვირვალობისა და შედარებადობის უზრუნველყოფა.

მიზნებიდან გამომდინარე SASB-ის **ამოცანებია**:

1. მდგრადობის არსებითი ESG-ფაქტორების გამჟღავნების სექტორული (დარგობრივი) სტანდარტების შემუშავება:

- SASB-მ შეიმუშავა 77 სექტორის (დარგის) სტანდარტი, რომლებიც განსაზღვრავენ, თუ რომელი გარემოსდაცვითი, სოციალური და მმართველობითი (ESG) საკითხებია **არსებითი** კონკრეტული სექტორისთვის.

2. გამჭვირვალობისა და შედარებადობის ხელშეწყობა:

- სტანდარტების შექმნა, რომლებიც ინვესტორებს საშუალებას აძლევს შეადარონ ერთი და იმავე სექტორების კომპანიების მდგრადობა ერთიანი მეტრიკის (მაჩვენებლების) გამოყენებით.

3. მდგრადობის ESG-ფაქტორების ინტეგრირება ფინანსურ ანგარიშგებაში:

- მდგრადობის ფაქტორების ინტეგრირება ფინანსურ ანგარიშგებაში ტრადიციული ანგარიშგების ჩანაცვლების გარეშე – მისი შინაარსიანი არაფინანსური ინფორმაციით შევსების გზით;

- იმ არაფინანსური ფაქტორების ასახვა, რომლებიც გავლენას ახდენენ საწარმოს ფინანსურ მდგომარეობაზე, ოპერაციულ შედეგებსა და ბიზნესის ღირებულებაზე.

4. ფოკუსირება ინვესტორებისა და მარეგულირებლების საჭიროებებზე:

- ინვესტორების დახმარება შედარებადი და დამოწმებადი არაფინანსური ინფორმაციის საფუძველზე ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღებაში.

2021 წლიდან SASB გახდა ღირებულების ანგარიშგების ფონდის (Value Reporting Foundation) წევრი, ხოლო 2022 წლის აგვისტოდან სრულად ინტეგრირდა ISSB-ში,¹ რომელმაც აიღო პასუხისმგებლობა SASB სტანდარტებზე – შეინარჩუნოს, გააუმჯობესოს და განავითაროს SASB სტანდარტები, რათა წვლილი შეეტანა გლობალური მდგრადი განვითარების ანგარიშგების სტანდარტების (IFRS S1,S2) შექმნაში (EFRAG, 2024).

მდგრადობის აღრიცხვის სტანდარტების საბჭო (SASB) შეიმუშავებს მდგრადი განვითარების (ESG) ფაქტორების შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნების სტანდარტებს, რომლებსაც **ფინანსურად არსებითი გავლენა აქვთ კომპანიების საქმიანობაზე**. ეს სტანდარტები კომპანიებს ეხმარება არაფინანსური ინფორმაციის გაამჟღავნებაში, რომელიც გავლენას ახდენს კომპანიის ღირებულებაზე და მნიშვნელოვანია ინვესტორებისთვის.

¹ SASB საბოლოოდ გახდა IFRS Foundation-ის ნაწილი და მისი საქმიანობა გადაეცა ISSB-ს. SASB, როგორც ცალკე ორგანიზაცია, აღარ არსებობს და მისი სტანდარტები შენარჩუნებული და შემუშავებულია ISSB-ის ხელმძღვანელობით.

SASB-ის სისტემა წარმოადგენს **სექტორების (დარგების) სპეციფიკური სტანდარტების ერთობლიობას**, რომელიც ეხმარება კომპანიებს ინვესტორებისთვის მდგრადობის შესახებ ფინანსურად მნიშვნელოვანი ინფორმაციის გამჟღავნებაში. ის ეხმარება კომპანიებს, აცნობონ ინვესტორებს, თუ როგორი გავლენა შეიძლება მოახდინოს გარემოსდაცვითმა, სოციალურმა და მმართველობითმა (ESG) ფაქტორებმა მათ ფინანსურ მაჩვენებლებზე.

SASB სტანდარტების ძირითადი მახასიათებლები:

1. მდგრადობის განზომილება – SASB-ის სტანდარტები მდგრადი განვითარების თემებს ხუთ „მდგრადობის განზომილებად“ აჯგუფებს: გარემო, ადამიანური კაპიტალი, სოციალური კაპიტალი, ბიზნეს მოდელი და ინოვაცია, ლიდერობა და მმართველობა.

2. ფოკუსირება ფინანსურ არსებითობაზე

SASB განსხვავდება სხვა ESG სტანდარტებისგან იმით, რომ იგი განიხილავს მხოლოდ მდგრადი განვითარების იმ საკითხებს (ეკოლოგია, სოციალური სფერო, კორპორატიული მმართველობა), რომლებიც გავლენას ახდენენ კომპანიის ფინანსურ მაჩვენებლებზე.

3. სექტორული მიდგომა

SASB-ს მიერ შემუშავებული დარგობრივი სტანდარტებით განსაზღვრულია ყველაზე მნიშვნელოვანი ESG ფაქტორები. მაგალითად:

- ბანკებისთვის – კიბერ-უსაფრთხოების, საკრედიტო რისკების, ფინანსურ მომსახურებაზე ნვდომის საკითხები.
- ნავთობისა და გაზის სექტორისათვის – სათბურის აირების გამოყოფა, გარემოზე ზემოქმედება.
- ავტომწარმოებლებისთვის – ენერგიის მოხმარება და CO₂-ის გამონაბოლქვი წარმოების პროცესებიდან; ავტომობილების უსაფრთხოების ტექნოლოგიები; იშვიათმინიანი ლითონების (ქიმიური ელემენტების) მომწოდებლების მართვა.

4. თავსებადობა სხვა სტანდარტებთან

SASB შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სხვა ინიციატივებსა და კონცეფციებთან ერთად, როგორიცაა:

- GRI (Global Reporting Initiative – გლობალური ანგარიშგების ინიციატივა);
- TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures – კლიმატთან დაკავშირებული ფინანსური გამჟღავნების სამუშაო ჯგუფი);
- ISSB (მდგრადობის საერთაშორისო სტანდარტების საბჭო – SASB-ის მემკვიდრე).

5. ინვესტორების მხარდაჭერა

SASB თავდაპირველად ინვესტორებისა და ფინანსური ანალიტიკოსების მხარდაჭერით შეიქმნა. სტანდარტები მათ ეხმარება მდგრად განვითარებასთან დაკავშირებული რისკებისა და შესაძლებლობების შეფასებაში.

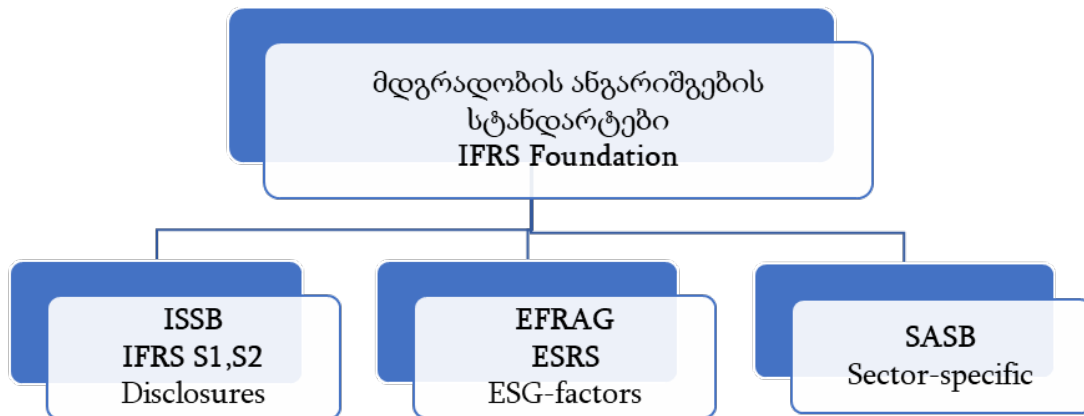
მდგრადი განვითარების აღრიცხვის სტანდარტების საბჭოს (SASB) როლი IFRS S1 და IFRS S2 სტანდარტების შემუშავებაში უმნიშვნელოვანესი და ფუნდამენტურია. SASB-მა უზრუნველყო მდგრადი განვითარების შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნებისადმი **დარგობრივი მიდგომა**, რომელიც საფუძვლად დაედო IFRS S1-სა და S2-ში მოცემული მრავალი დებულების უმეტესობას.

ISSB ოფიციალურად რეკომენდაციას უწევს SASB-ის სტანდარტების გამოყენებას სექტორების სპეციფიკური მდგრადი განვითარების ასპექტების გამჟღავნებისას. ეს ნიშნავს, რომ კომპანიებს, რომლებიც იყენებენ IFRS S1, S2-ს, შეუძლიათ გამოიყენონ SASB სტანდარტები იმის გასაგებად, თუ რომელი მაჩვენებლები და თემებია მნიშვნელოვანი მათ კონკრეტულ სექტორში (KPMG, 2023).

გარდამავალ პერიოდში (IFRS S1, S2-ის გამოყენების პირველი წლები), ISSB ცალსახად მოიხსენიებს SASB-ის სექტორულ სტანდარტებს, როგორც გამჟღავნების მოთხოვნების დაკმაყოფილების მისაღებ ინსტრუმენტს. ეს სტანდარტები:

- აღიარებულია ISSB-თან თავსებადად და რეკომენდებულია მის მიერ;
- უზრუნველყოფს სექტორულ ფოკუსსა და სპეციფიკას;
- ეხმარება კომპანიებს იმის გაგებაში, თუ რა უნდა გაამჟღავნონ და რატომ არის ეს ფინანსურად მნიშვნელოვანი.

ამდენად, დღეის მდგომარეობით მდგრადობის ანგარიშგების სტანდარტების:

მდგრადობის ანგარიშგების ადგილი ინტეგრირებულ ანგარიშგებაში

მდგრადი განვითარების ანგარიშგება არის დოკუმენტი, რომელშიც სუბიექტი აქვეყნებს ინფორმაციას მისი საქმიანობის გარემოსდაცვითი, სოციალური და მმართველობითი (ESG) ასპექტების შესახებ. ის მოიცავს მონაცემებს გარემოზე ზემოქმედების, სოციალური პასუხისმგებლობის, ბიზნეს ეთიკის, კორპორატიული მმართველობის და ა.შ. შესახებ.

ESG-ფაქტორები მნიშვნელოვან რისკებად და შესაძლებლობებად ითვლება და ამდენად, კომპანიები მდგრადი განვითარების მიზნებს ბიზნესის მენეჯმენტის ცენტრში აყენებს, ვინაიდან მენეჯმენტს სურს დაინახოს გარემოსდაცვითი და სოციალური ფაქტორების გავლენა ბიზნესის ეფექტურობასა და რისკებზე. ESG მაჩვენებლები აქტიურად გამოიყენება შიდა კონტროლის, დაგეგმვისა და გადაწყვეტილების მიღებისთვის. მმართველობის ანგარიშგება ბიზნესის მდგრადობის მონიტორინგისა და გაუმჯობესების ინსტრუმენტად იქცევა (PWC, 2020).

ESG-ფაქტორები ფინანსურ მაჩვენებლებთან არის დაკავშირებული. მდგრადი განვითარების ანგარიშგება ფორმირდება არა ცალკეულ დოკუმენტად, არამედ მმართველობის ანგარიშგების ნაწილად. მაგალითად, მდგრადი განვითარების შიდა KPI-ები არის ამ ანგარიშგების ნაწილი. როგორც წესი, ESG-ანგარიშგების ცალკე წარდგენა ხდება მაშინ, როდესაც:

- ის ორიენტირებულია გარე მომხმარებლებზე (ინვესტორები, კლიენტები, რეგულატორები, საზოგადოება);
- კომპანია ახლა იწყებს ESG პრაქტიკის დანერგვას – საწყის ეტაპზე არ ხდება მონაცემების შეგროვება და მენეჯმენტის ანგარიშგებაში ინტეგრირება, ანგარიშგება მზადდება როგორც დამოუკიდებელი დოკუმენტი, რომელიც აჩვენებს პროგრესს და გეგმებს.

ინტეგრირებული ანგარიშგების ზოგადი დახასიათება და კავშირი სხვა ანგარიშგებებთან შესაძლებელია ასე იქნეს წარმოდგენილი:

ანგარიშგება	მიზანი	მომხმარებლები	ძირითადი მაჩვენებლები	კავშირი სხვა ანგარიშგებასთან
ფინანსური ანგარიშგება	ფინანსური შედეგებისა და მდგომარეობის ანგარიშგება	გარე	ფინანსური მაჩვენებლები (Balance, P&L, cash flow)	მონაცემები გამოიყენება მმართველობის ანგარიშგებაში
მმართველობის ანგარიშგება	შიდა ანალიზი, კონტროლი, გადაწყვეტილებების მიღება	შიდა	ფინანსური და არაფინანსური მაჩვენებლები (KPI) ¹	მონაცემები გამოიყენება მდგრადობის ანგარიშგებაში
მდგრადობის ანგარიშგება	კომპანიის ESG-ფაქტორებზე გავლენის მაჩვენებლები	შიდა ან გარე	მდგრადობის არაფინანსური მაჩვენებლები ² (E - ეკოლოგია, S - სოციალური პასუხისმგებლობა, G – მმართველობა)	ეფუძნება მმართველობის ანგარიშგების მონაცემებს

მდგრადი განვითარების ანგარიშგების წარდგენა შესაძლებელია ცალკე გარე ანგარიშგების სახით, თუმცა მონაცემები, რომლებზეც ის დაფუძნებულია, გროვდება შიდა ანგარიშგების სისტემაში და შეიძლება გამოყენებულ იქნეს შიდა ანალიზისთვის. დიდ კომპანიებში მდგრადი განვითარების მაჩვენებლები (ESG, KPI) შედის მმართველობის ანგარიშგების სისტემაში, რათა მენეჯმენტმა შეძლოს ამ ასპექტების მონიტორინგი და მდგრადი პრაქტიკის დანერგვა.

ინტეგრირებული ანგარიშგება არის ანგარიშგების მომზადების მიდგომა, რომელიც აერთიანებს ფინანსურ და არაფინანსურ ინფორმაციას ერთ დოკუმენტში. მიზანია აჩვენოს, თუ როგორ ქმნის ორგანიზაცია ღირებულებას მოკლევადიან და გრძელვადიან პერსპექტივაში, ყველა მნიშვნელოვანი ფაქტორისა და კაპიტალის (ფინანსური, ადამიანური, სოციალური, ბუნებრივი და ა.შ.) გათვალისწინებით.

მდგრადობის ანგარიშგების ადგილი ინტეგრირებულ ანგარიშგებაში ასეთია:

- მდგრადობის ანგარიშგება (ESG ანგარიშგება) ინტეგრირებული ანგარიშგების მნიშვნელოვანი ნაწილია;

¹ KPI (Key Performance Indicators) – ეფექტიანობის საკვანძო მაჩვენებლები.

ფინანსური KPI – ამონაგები, მოგება, EBITDA, ROI, რენტაბელობა, აქციების ღირებულება;

არაფინანსური KPI – შრომის ნაყოფიერება, კლიენტების კმაყოფილება (NPS), კადრების დენადობა, ბაზრის წილი.

² E – CO₂ ემისიები; S – თანასწორობა, შრომის დაცვა, სწავლება, სტუდენტთა ჩართულობა; G – დირექტორთა საბჭოს დამოუკიდებლობა, ბრძოლა კორუფციასთან, ანგარიშგების გამჭვირვალობა.

- ESG-მაჩვენებლები ამჟღავნებენ კომპანიის გავლენას გარემოზე, საზოგადოებასა და მენეჯმენტის საკითხებზე, რაც ხელს უწყობს მისი მდგრადობისა და სოციალური პასუხისმგებლობის დემონსტრირებას;

- ინტეგრირებული ანგარიშგებაში, მდგრადობის მონაცემები არ არსებობს **განცალკევებულად, არამედ ინტეგრირებულია ფინანსურ ინფორმაციასთან**, რაც ქმნის კომპანიის საქმიანობის ჰოლისტიურ (ერთიან, მთლიან) სურათს;

- ინტეგრირებული ანგარიშგების ფარგლებში, მდგრადობის ანგარიშგების დახმარებით პასუხი გაეცემა შემდეგ კითხვებზე:

- როგორ მართავს კომპანია გარემოსდაცვით და სოციალურ რისკებსა და შესაძლებლობებს?
- როგორ მოქმედებს ეს ფაქტორები ღირებულების შექმნაზე გრძელვადიან პერსპექტივაში?
- როგორ არის მდგრადობა ინტეგრირებული სტრატეგიასა და ბიზნეს მოდელში?

ამდენად, ინტეგრირებულ ანგარიშგებაში ფინანსური ანგარიშგება ასახავს ფინანსურ შედეგებსა და პოზიციას; მდგრადობის ანგარიშგება მოიცავს გარემოსდაცვით, სოციალურ და მმართველობით ასპექტებს, რომლებიც ინტეგრირებულია ფინანსურ მონაცემებთან.

მდგრადობის ანგარიშგების ინტეგრირება მმართველობის ანგარიშგებაში შესაძლებელია შემდეგნაირად:

ინტეგრირებული ანგარიშგების კონცეფციის (IR Framework) ელემენტები	ESG
ბიზნეს მოდელი და სტრატეგია	ESG-ფაქტორები გავლენას ახდენს ღირებულების შექმნის მოდელზე, როგორც ბუნებრივი, სოციალური და მმართველობითი კაპიტალი
რისკები და შესაძლებლობები	ESG-ინფორმაცია ინტეგრირებულია რისკების ანალიზში, მათ შორის კლიმატური, სოციალური და მარეგულირებელი საფრთხეები
KPI-ები და მენეჯმენტის მოტივაცია	რიგ კომპანიებში, ESG-მაჩვენებლები დაკავშირებულია მენეჯმენტის KPI-ებთან და მოტივაციის KPI-ებთან (მაგალითად, პრემიები ტოპ მენეჯერებისთვის)
ანგარიშგების სტრუქტურა	ESG წვლილი ფინანსურ შედეგებთან ერთად გამჟღავნდება ერთიან IR დოკუმენტში, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ანგარიშგებების არაერთგვაროვნება.

ინტეგრირებული ანგარიშგება აერთიანებს ყველაფერს, აჩვენებს ყველა ფაქტორის ურთიერთკავშირს და გავლენას ღირებულების შექმნაზე. მდგრადობის ანგარიშგება ინტეგრირებული ანგარიშგების განუყოფელი და ორგანული ნაწილია. ის ხელს უწყობს ორგანიზაციის მიერ მდგრადობის გათვალისწინებით ღირებულების შექმნისა და შენარჩუნების სრულფასოვან გააზრებაში (ESG, 2025).

დასკვნა

მდგრადობის ანგარიშების სტანდარტების გამოყენების აუცილებლობა განპირობებულია ბიზნესისთვის ESG-რისკების ზრდით, ინვესტორებისა და მარეგულირებლების მხრიდან ზეწოლით, საზოგადოების პასუხისმგებლობის მოთხოვნით, მდგრად ეკონომიკასა და გამჭვირვალობაზე გადასვლით. ISSB პასუხისმგებელია IFRS მდგრადი განვითარების ინფორმაციის გამჟღავნების სტანდარტების შემუშავებაზე, რათა უზრუნველყოს მდგრადი განვითარების შესახებ ინფორმაციის გამჟღავნების ჭეშმარიტად გლობალური საფუძვლები, შემდგომში ეკონომიკური და საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მიღების მხარდასაჭერად.

მდგრადი განვითარების ანგარიშგება ეხმარება კომპანიებს, გააცნონ თავიანთი ქმედებების როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი გავლენა გარემოზე, საზოგადოებასა და ეკონომიკაზე და შესაბამისად დაადგინონ პრიორიტეტები.

ISSB-ის სტანდარტი IFRS S1 მოითხოვს სუბიექტებისაგან მდგრადობასთან დაკავშირებული ინფორმაციის გამჟღავნებას ყველა რისკისა და შესაძლებლობების შესახებ, რომლებიც, სავარაუდოდ, გავლენას მოახდენს სუბიექტის ფულად ნაკადებზე, მის დაფინანსების წვდომაზე ან კაპიტალის ღირებულებაზე მოკლევადიან, საშუალოვადიან ან გრძელვადიან პერსპექტივაში. სტანდარტი IFRS S2 ფოკუსირებულია კლიმატთან დაკავშირებულ რისკებსა და შესაძლებლობებზე, მათ შორის ფიზიკურ და გარდამავალ რისკებზე, რაც სუბიექტისაგან მოითხოვს შესაბამისი ინფორმაციის სიღრმისეულ გამჟღავნებას, სცენარების ანალიზის ჩათვლით.

ევროპის ESRS სტანდარტები მოიცავს თემების ფართო სპექტრს: კლიმატის ცვლილებები (ESRS E1), წყლის რესურსები (E3), ბიომრავალფეროვნება (E4), სამუშაო პირობები და ადამიანის უფლებები (S1–S4), ბიზნესეთიკა და კორპორატიული მმართველობა (G1) და სხვა.

მდგრადი განვითარების ანგარიშგების ინტეგრირება კორპორატიულ ანგარიშგებასთან წარმოადგენს დამატებით ინსტრუმენტებს იმ კომპანიებისთვის, რომლებსაც სურთ პასუხისმგებლიანი და გამჭვირვალე მმართველობისადმი ერთგულების დემონსტრირება. მდგრადობის ანგარიშგება ძირითადად ESG საკითხებზეა ორიენტირებული, ხოლო ინტეგრირებული ანგარიშგება უფრო ფართო მიდგომას იყენებს, **აერთიანებს ფინანსურ და არაფინანსურ ინფორმაციას** და იძლევა კომპანიის მიერ ღირებულების შექმნის უნარის შესახებ კომპლექსურ წარმოდგენას. ამდენად, ინტეგრირება ნიშნავს, რომ კომპანია იწყებს ამ ორი ტიპის ინფორმაციის ერთად წარდგენას, რაც აჩვენებს კავშირს ფინანსურ მაჩვენებლებსა (შედეგებსა) და მდგრადობას შორის:

- როგორ მოქმედებს გარემოსდაცვითი ან სოციალური ინიციატივები კომპანიის მოგებასა და ღირებულებაზე;
- როგორ უჭერს მხარს ან ეწინააღმდეგება ფინანსური გადაწყვეტილებები მდგრადობის მიზნებს;
- როგორ მოქმედებს ESG-სთან დაკავშირებული რისკები ფინანსურ გეგმებზე.

References

1. IFRS Sustainability Disclosure Standard. (2023, June 23). *ifrs.org*. Retrieved from <https://www.ifrs.org/-content/dam/ifrs/publications/pdf-standards-issb/english/2023/issued/part-a/issb-2023-a-ifrs-s2-climate-related-disclosures.pdf?bypass=on> §.1-2.
2. EFRAG. (2023, June 27). *www.efrag.org*. Retrieved from <https://www.efrag.org/en/news-and-calendar/news/efrag-welcomes-the-issb-standards>.
3. EFRAG. (2024, May 02). *efrag.org*. Retrieved from <https://www.efrag.org/en/news-and-calendar/news/ifrs-foundation-and-efrag-publish-interoperability-guidance>.
4. ESG, E. (2025, January). */www.linkedin.com*. Retrieved from https://www.linkedin.com/pulse/-sustainability-reporting-integrated-what-main-differences-zagaraa-3g6yf?trk=public_post.
5. ESRS. (2023, December 7). *www.wearepantarein.be*. Retrieved from <https://www.wearepantarein.be/-en/esg-hub/esrs-1-and-2-the-general-reporting-standards-everyone-has-to-know>.
6. European Sustainability Reporting Standards (ESRS) in a nutshell. (2023, August 22). *denkstatt.hu*. Retrieved from <https://denkstatt.hu/en/esrs-standards-explained/>.
7. European Union. (2023). COMMISSION DELEGATED REGULATION (EU) 2023/2772. *Official Journal of the European Union*.
8. IFRS. (2021, December 21). *saicawebprstorage.blob.corewindows.net*. Retrieved from https://saicawebprstorage.blob.core.windows.net/uploads/resources/ISSB-comms-pack.pdf?utm_source=chatgpt.com.
9. IFRS Foundation. (2023, June 23). *ifrs.org*. Retrieved from <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/-publications/pdf-standards-issb/english/2023/issued/part-a/issb-2023-a-ifrs-s1-general-requirements-for-disclosure-of-sustainability-related-financial-information.pdf?bypass=on>.
10. IFRS Foundation. (2024, January 1). *sasb.ifrs.org*. Retrieved from <https://sasb.ifrs.org/sasb-your-pathway-to-issb/>.
11. KPMG. (2023, July 30). <https://assets.kpmg.com/>. Retrieved from <https://assets.kpmg.com/content/-dam/kpmgsites/xx/pdf/ifrg/2024/isg-first-impressions-sustainability-reporting-general-and-climate-related-requirements.pdf>.
12. Levan Sabauri. (2024). Internal Audit's Role in Supporting Sustainability Reporting. *International Journal of Sustainable Development & Planning*, p1981.
13. Levan Sabauri, Nadezhda Kvatashidze. (2023). SUSTAINABILITY REPORTING ISSUES. *ENTREPRENEURSHIP AND SUSTAINABILITY ISSUES*, 282-289.
14. PWC. (2020, July 20). *pwc.com*. Retrieved from <https://www.pwc.com/sk/en/environmental-social-and-corporate-governance-esg/esg-reporting.html>.
15. World Bank. (2025, July 9). ACCOUNTING FOR SUSTAINABILITY. Vienna, Austria.

Integration of Sustainability Reporting with Corporate Reporting

Sabauri L.

Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Kvatashidze N.

Associate Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

Companies, investors, regulators, and society as a whole face new Environmental, Social, and Governance (ESG) – related risks and opportunities that require transparent, comparable, and reliable non-financial information. The preparation and presentation of such information determine the need for sustainability reporting standards. Sustainability reports prepared in accordance with these standards ensure transparency and accountability, enabling companies to communicate sustainability-related risks and opportunities to their stakeholders. Sustainability reporting contributes to the identification of such risks and opportunities, fosters trust, and strengthens corporate reputation.

*In this context, in 2021 the European Commission adopted the **Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)**, which introduced mandatory reporting standards and assigned their development to the **European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG)**. In November 2022, EFRAG officially submitted the first set of draft **European Sustainability Reporting Standards (ESRS)** to the European Commission, and on 31 July 2023 the Commission adopted a delegated act (European Union, 2023) approving the first 12 ESRS, which came into force on 1 January 2024.*

*At the same time, in 2023, the **International Sustainability Standards Board (ISSB)**, established under the **International Accounting Standards Board (IASB)**, issued globally applicable sustainability reporting standards – **IFRS S1** and **IFRS S2**.*

Key Words: *International Sustainability Standards Board; European Sustainability Reporting Standards; Sustainability Accounting Standards Board; Sector-specific.*

მანქანური სწავლების ევოლუცია და პრაქტიკული გამოყენება ციფრული ინტელექტის ეპოქაში

ზვიად სიგუა

დოქტორანტი, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი: სტატიაში განიხილება მანქანური სწავლების (*Machine Learning, ML*) როლი თანამედროვე ციფრული ეპოქაში, როგორც ცოდნის მოპოვების, პროგნოზირების და გადაწყვეტილების ავტომატიზაციის ძირითადი მექანიზმი. წარმოდგენილია თეორიული საფუძვლები, *ML*-ის სწავლების ძირითადი ტიპები (სწავლება მასწავლებლით, სწავლება მასწავლებლის გარეშე, გამაგრებითი სწავლება) და მათი გამოყენების სფეროები. მათ შორის განათლება, ეკონომიკა, ფინანსები და კიბერუსაფრთხოება.

განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა თვითსწავლების პლატფორმას რომელიც განთავსებულია თსუ-ს საიტზე, *mobs.tsu.ge*; *kiber3.tsu.ge* რომელიც წარმოადგენს ინტელექტუალურ კვლევით და სასწავლო გარემოს, სადაც ინტეგრირებულია პროგნოზირების, დიაგნოსტიკისა და ანომალიის გამოვლენის მოდულები.

სტატია აერთიანებს თეორიას და პრაქტიკას, ხაზს უსვამს ღრმა სწავლების (*Deep Learning*) და გენერაციული მოდელების (*GAN*) მნიშვნელობას, ხოლო ქართულ კონტექსტში გვთავაზობს რეალურ მაგალითებს, რომლებიც აჩვენებენ მანქანური სწავლების გამოყენების პოტენციალს განათლების, ფინანსური ანალიზისა და კიბერუსაფრთხოების სფეროებში. ავტორი ასკვნის, რომ მანქანური სწავლება აღარ არის მხოლოდ ტექნოლოგიური ინსტრუმენტი არამედ იქცა ინტერდისციპლინურ ფენომენად, რომელიც აყალიბებს ციფრული ინტელექტის ფილოსოფიას და ადამიანური აზროვნების ახალ ტემპს.

საკვანძო სიტყვები: მანქანური სწავლება, ღრმა სწავლება, ხელოვნური ინტელექტი, კიბერუსაფრთხოება, ციფრული ინტელექტი, პროგნოზირება, ეთიკა.

თანამედროვე ციფრული ეპოქა ხასიათდება მონაცემების სწრაფი ზრდითა და ტექნოლოგიური ინოვაციების უწყვეტი დინამიკით, რაც გარდაქმნის მეცნიერების, ბიზნესისა და სოციალური ცხოვრების ყველა ასპექტს. ამ პროცესის ერთ-ერთ ცენტრალურ ბირთვს წარმოადგენს მანქანური სწავლება (*Machine Learning, ML*) ხელოვნური ინტელექტის ქვედარგი, რომელიც უზრუნველყოფს კომპიუტერულ სისტემებს უნარს, ისწავლონ გამოცდილებიდან და დამოუკიდებლად მიიღონ გადაწყვეტილებები წინასწარი პროგრამირების გარეშე. მისი განვითარება არა მხოლოდ ტექნოლოგიური პროგრესის შედეგია, არამედ მეცნიერების, ეკონომიკისა და საზოგადოების გარდაქმნის კატალიზატორიც.

მანქანური სწავლების თეორია ჩამოყალიბდა XX საუკუნის შუა პერიოდში კომპიუტერული მეცნიერების დაბადებასთან ერთად და დღეს წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე დინამიურად განვითარებულ დისციპლინას. მისი როლი სულ უფრო იზრდება ხელოვნური ინტელექტის კვლევებში, სადაც ის ქმნის ხიდს მონაცემებსა და გონივრულ გადაწყვეტილებებს შორის. გლობალური ციფრული ტრანსფორმაციის ეპოქაში, მონაცემთა რაოდენობა და სიჩქარე ყოველდღიურად იზრდება. ამ პირობებში, ტრადიციული ანალიტიკური მეთოდები კარგავს ეფექტიანობას, რის შედეგადაც წამოიჭრა მანქანური სწავლების (*Machine Learning, ML*) კონცეფცია – როგორც ცოდნის თვითმოპოვების, პროგნოზირების და გადაწყვეტილების ავტომატიზაციის ახალი პარადიგმა. თანამედროვე მეცნიერება თანდათან გადადის „მონაცემთა ინტელექტუალურ ეპოქაში“, სა-

დაც ცოდნა აღარ მიიღება მხოლოდ თეორიული მოდელებისგან, არამედ ფორმირდება ინფორმაციული ნაკადების თვითანალიზითა და სისტემური სწავლების გზით. მანქანური სწავლება დღეს უკვე წარმოადგენს არა მხოლოდ ტექნოლოგიურ, არამედ ფილოსოფიურ გარდატეხას გზას მონაცემიდან გონივრულ ინტერპრეტაციამდე.

ტექნოლოგიური ინტელექტის ფორმირება ეფუძნება ცოდნის სამპირიან სისტემას:

- ალგორითმული ბირთვი, რომელიც განსაზღვრავს სისტემის სწავლის უნარს;
- მონაცემთა დინამიკა, რომელიც უზრუნველყოფს თვითგანახლებადობას;
- ადაპტაციის მექანიზმი, რომელიც ქმნის თვითშემეცნებით განვითარებად მოდელს.

მანქანური სწავლება წარმოადგენს „მეტაინტელექტის ინსტრუმენტს“, რომელიც აერთიანებს ადამიანის ინტუიციას და ალგორითმულ ლოგიკას ერთ სისტემაში.

ეს მიდგომა განასხვავებს მანქანურ სწავლებას ტრადიციული პროგრამირებისგან – აქ სისტემა თავად „კვლევს“ გარემოს, ქმნის შიდა კანონზომიერებებს და ახდენს თვითშესწორებას.

სწავლების ტიპოლოგია და ინტელექტუალური მაგალითები:

ა. სწავლება მასწავლებლით (Supervised Learning)

საგანმანათლებლო ანალიტიკის მოდულში გამოყენებული იყო მონაცემთა ჯგუფი 10 000 სტუდენტზე, სადაც მოდელი სწავლობდა აკადემიური ქულის პროგნოზირებას სოციალ-ეკონომიკური მახასიათებლების მიხედვით. გამოყენებული ალგორითმი „Random Forest Regressor“ აჩვენებდა 89% სიზუსტეს GPA პროგნოზში, რაც დასტურია კონტროლირებადი სწავლების ეფექტიანობის.

ბ. სწავლება მასწავლებლის გარეშე (Unsupervised Learning)

მონოგრაფიაში აღწერილია კიბერუსაფრთხოების რისკების კლასტერული ანალიზი, სადაც *K-means* ალგორითმმა ჯგუფებად დაყო 2500 ინციდენტი მათი ტიპისა და რისკის სიმძიმის მიხედვით. შედეგად გამოიკვეთა სამი ძირითადი საფრთხის ჯგუფი ფიშინგი, შიდა მონაცემთა გაჟონვა და სისტემური მანიპულაცია, რამაც საფუძველი შექმნა პრევენციული სტრატეგიის შემუშავებისთვის.

გ. სწავლება გამაგრებით (Reinforcement Learning)

ერთ-ერთ ექსპერიმენტში გამოყენებული იყო „ადაპტური ქსელის დაცვის აგენტი“, რომელიც სწავლობდა რეაგირებას DDoS შეტევებზე. აგენტმა 48 საათში მიაღწია ოპტიმალურ გადაწყვეტილების პოლიტიკას, ამცირებდა რეაგირების დროს 36%-ით. ეს პრაქტიკული მაგალითი ნათლად აჩვენებს, როგორ შეიძლება ML-აგენტების გამოყენება კიბერუსაფრთხოების ოპერაციებში.

ღრმა სწავლება, გენერაციული მოდელები და პლატფორმები

ღრმა ნეირონული ქსელების გამოყენება ეკონომიკური პროცესების პროგნოზირებაში. იქ გამოყენებული იყო *Long Short-Term Memory (LSTM)* მოდელი, რომელიც პროგნოზირებდა საბანკო ტრანზაქციების არარეგულარულობას. მოდელის უნარი „გაახსენდეს“ წინა მდგომარეობები გამოიხატა 94% ზუსტ პროგნოზში. ეს მაგალითი მოწმობს, რომ ღრმა სწავლება უკვე შესაძლებელია ფინანსური სტაბილურობის შეფასების სისტემებში. გარდა ამისა, განიხილებოდა გენერაციული მოდელების (GAN) გამოყენება კრიზისულ ანალიტიკაში: ალგორითმმა შეძლო „ჰიპოთეტური სცენარების გენერაცია“ ჰიბრიდული ომის პირობებში, რითაც შეიქმნა ფიქტიური, მაგრამ სტატისტიკურად შესაძლო ეკონომიკური სცენარები მეთოდი განსაკუთრებით აქტუალურია პროგნოზირების სირთულეებში, როგორცაა საბაზრო არასტაბილურობა ან სანქციური გარემო. ღრმა ნეირონული ქსელების (Deep Learning) გამოყენებას ეკონომიკურ პროგნოზირებაში: იქ განიხილილია *Long Short-Term Memory (LSTM)* მოდელი, რომელიც პროგნოზირებდა საბანკო ტრანზაქციების არარეგულარულობას. მოდელის უნარი „გაახსენდეს“ წინა მდგომარეობები გა-

მოიხატა 94%-იან ზუსტ პროგნოზში, რაც ადასტურებს ღრმა სწავლების ეფექტიანობას ფინანსური სტაბილურობის შეფასებისას. **ღრმა სწავლება (Deep Learning)** დღეს წარმოადგენს ხელოვნური ინტელექტის (AI) ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ ბირთვს, რომელმაც მნიშვნელოვნად შეცვალა მონაცემთა დამუშავებისა და პროგნოზირების პარადიგმა. ის ეფუძნება მრავალშრიან ნეირონულ ქსელებს, რომლებიც სწავლობენ მონაცემთა შიდა სტრუქტურას და ქმნიან თვითგანვითარებად მოდელებს. მსოფლიოს წამყვანი კვლევითი ცენტრები და ტექნოლოგიური კომპანიები იყენებენ ღრმა სწავლების მოდელებს ეკონომიკაში, ჯანდაცვაში, უსაფრთხოებაში და გარემოსდაცვაში.

- **ჯანდაცვა და დიაგნოსტიკა Google DeepMind (დიდი ბრიტანეთი):** კომპანია DeepMind-მა შექმნა **AlphaFold** ღრმა სწავლებაზე დაფუძნებული სისტემა, რომელმაც შეძლო ცილების სამგანზომილებიანი სტრუქტურის ზუსტი პროგნოზირება. ეს მიღწევა ითვლება ბიოლოგიის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან სამეცნიერო გარღვევად ბოლო 50 წლის განმავლობაში, რადგან ამით შესაძლებელი გახდა წამლების განვითარების პროცესი მნიშვნელოვნად დაჩქარება.

- **ფინანსური პროგნოზირება JPMorgan Chase (აშშ):** ბანკმა დაწერა ღრმა ნეირონული მოდელები ფინანსური რისკების პროგნოზირებისთვის. მათი LSTM არქიტექტურა სწავლობს საბაზრო მონაცემების დროით დინამიკას და ახორციელებს **სტრუქტურულ პროგნოზს ეკონომიკურ ციკლებზე**. შედეგმა აჩვენა, რომ ღრმა მოდელები 18%-ით აჭარბებენ ტრადიციული ARIMA მოდელების სიზუსტეს ფინანსურ ბაზრებზე ანომალიების გამოვლენისას.

- **სოციალური ანალიზი Meta AI (აშშ):** Meta იყენებს **Transformer-ნაცვლად მოდიფიცირებულ NLP მოდელებს** ქცევითი მონაცემების ანალიზისთვის. სისტემები სწავლობენ სოციალური დინამიკის ნიმუშებს და პროგნოზირებენ კონფლიქტის ან დეზინფორმაციის გავრცელების რისკებს. ასეთი მოდელები უკვე ინტეგრირებულია გლობალურ უსაფრთხოების პლატფორმებში.

- **ეკოლოგია და კლიმატი. IBM Environmental Intelligence Suite:** IBM-ის ღრმა სწავლების სისტემა ახორციელებს ატმოსფერული ცვლილებების პროგნოზირებას სატელიტური სურათებისა და კლიმატური მონაცემების საფუძველზე. CNN არქიტექტურის დახმარებით სისტემა აგენერირებს პროგნოზებს ბუნებრივი კატასტროფების დინამიკის შესახებ 72 საათით ადრე.

გენერაციული მოდელები (GAN, Diffusion, Transformer-based generators) რადიკალურად ცვლიან შინაარსის წარმოების, კვლევის და სიმულაციის მეთოდებს.

- **OpenAI ChatGPT და DALL·E:** OpenAI-ის გენერაციული მოდელები აერთიანებენ ენობრივ და ვიზუალურ ინტელექტს. **ChatGPT** წარმოადგენს ტრანსფორმერზე დაფუძნებულ ენოვან მოდელს, რომელიც ახორციელებს ცოდნის კონტექსტურ ინტერპრეტაციას, ხოლო **DALL·E** ქმნის რეალისტურ გამოსახულებებს ტექსტური აღწერიდანეს ტექნოლოგიები უკვე გამოიყენება განათლებაში, ეკონომიკურ ანალიტიკაში და დიზაინის ინდუსტრიაში, როგორც შემოქმედებითი ეკონომიკის საფუძველი.

- **NVIDIA StyleGAN და Omniverse:** NVIDIA-ის **StyleGAN** მოდელი იძლევა ადამიანის სახის, ლანდშაფტებისა და ობიექტების რეალისტური გამოსახულებების გენერირების შესაძლებლობას, რაც მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ვიზუალური მედიისა და ვიდეოგეიმების ინდუსტრიაში. ამასთან, **Omniverse** ქმნის მრავალდონიან სიმულაციურ გარემოს ინდუსტრიული პროცესების ტესტირებისთვის მანქანური სწავლების მოდელები აქ სწავლობენ რეალურის მსგავსი სცენარებით.

- **MIT და Stanford ეკონომიკური მოდელირება:** წამყვანი უნივერსიტეტების კვლევებში **GAN-ებზე** დაფუძნებული მოდელები გამოიყენება **ეკონომიკური კრიზისების სიმულაციისთვის** მაგალითად, „GAN-EcoSim“ მოდელმა შეძლო ფინანსური შოკის გავრცელების პროგნოზირე-

ბა გლობალურ ქსელებში და პარალელურად დააგენერა ალტერნატიული პოლიტიკის სცენარები – მეთოდი, რომელიც უკვე ინერგება OECD-ისა და IMF-ის კვლევით ჩარჩოებში.

მსოფლიოში სწრაფად ვითარდება უნივერსალური **AI პლატფორმები**, რომლებიც აერთიანებენ ღრმა სწავლების, გენერაციული მოდელებისა და სიმულაციური ანალიტიკის ფუნქციებს. ასეთია:

- **Google AI Platform,**
- **Microsoft Azure ML Studio,**
- **IBM Watson AI,**

▪ **Amazon SageMaker** – ყველა მათგანი წარმოადგენს ერთიან ეკოსისტემას მონაცემთა ანალიზის, მოდელირების და პროგნოზირების ავტომატიზაციისთვის.

საქართველოს მაგალითზე მსგავსი როლი ეკისრება **თსუ-ს პლატფორმას**, რომელიც ქმნის ადგილობრივად განვითარებულ ინტელექტუალურ გარემოს. თუ დასავლურ სისტემებში დომინირებს კომერციული მიზანი, **არსებული პროგრამა** ემსახურება **საგანმანათლებლო, კვლევით და უსაფრთხოების ამოცანებს**. სტუდენტთა იდენტიფიკაციისა და გამოცდის უსაფრთხოების მოდული, რომელიც იყენებს **ML** ალგორითმებს მომხმარებლის ქცევის ანალიზისთვის. სისტემა ავტომატურად ამოიცნობს პოტენციურ დარღვევებს, პარალელურ ჩაბარებას ან ბოტურ აქტივობას და ახდენს რეაგირებას რეალურ დროში. ახორციელებს ეკონომიკური მაჩვენებლების პროგნოზირებას რეგრესიული მოდელების საფუძველზე. სიმულაციური მოდელები, რომლებიც ქმნიან ფინანსურ და ლოგიკურ სცენარებს. მაგალითად, საბაზრო შოკის გავლენა ეკონომიკურ აქტივობაზე ან კრიზისის გავრცელების მოდელირება ქსელურ სტრუქტურებში.

მანქანური სწავლება და კიბერუსაფრთხოება. ერთ-ერთი ცენტრალური თემა არის ინტელექტუალური ანომალიის გამოვლენა. მაგალითად მოყვანილია **Autoencoder**-ის გამოყენება ქსელურ ტრეფიკში უცნაური ქცევის აღმოსაჩენად სისტემა სწავლობდა ნორმალურ ნიმუშებს და რეალურ დროში ამოიცნობდა გადახრებს. მოდელმა შეძლო **0.92 recall**-ის მიღწევა, რაც კიბერინფრასტრუქტურისთვის ძალიან მაღალი მაჩვენებელია. ამ მიმართულებით პლატფორმაში ინტეგრირებულია სპეციალური მოდული **Cyber AI Sentinel**, რომელიც იყენებს **reinforcement learning** პრინციპებს ქსელურ უსაფრთხოებაზე რეაგირებისთვის – ის სწავლობს თავდასხმის ნიმუშებიდან და ავტომატურად აძლიერებს სისტემის დაცვას.

ეთიკური და სტრატეგიული გამოწვევები, **ML-ს** გააჩნია *ეთიკური დილემების სამმაგი განზომილება*:

1. მონაცემთა სანდოობა. მონაცემთა მოპოვებისა და დამუშავების ეთიკა;
2. ალგორითმული გამჭვირვალობა. გადაწყვეტილების მიზეზობრივი ახსნის აუცილებლობა;
3. სოციალური პასუხისმგებლობა. სისტემების გავლენა ადამიანურ ქცევაზე და გადაწყვეტილებებზე.

„ინტელექტუალური მმართველობის მოდელი“ (**Intelligent Governance Model**) ითვალისწინებს ალგორითმების განმარტებადობასა და პასუხისმგებლობის გადანაწილებას ტექნოლოგიურ და ადამიანურ რგოლებს შორის, სადაც თითოეული მოდული დაფუძნებულია გამჭვირვალე მონაცემთა ნაკადებზე.

დასკვნა

მანქანური სწავლება დღეს უკვე გასცდა ტექნოლოგიური ინოვაციის ფარგლებს და იქცა ციფრული ინტელექტის ცენტრალურ ბირთვად, რომელიც აყალიბებს ახალ ხედვას ცოდნის მოპოვების, ანალიზისა და გადანაცვების მიღების პროცესებზე. ის წარმოადგენს ინტერდისციპლინურ ფენომენს, სადაც მეცნიერება, ეკონომიკა, განათლება და კიბერუსაფრთხოება იძენს საერთო ანალიტიკურ საფუძველს თვითსწავლების ალგორითმებსა და მონაცემთა ინტერპრეტაციაზე დაფუძნებულ სისტემებს.

როგორც გლობალური გამოცდილება აჩვენებს, ღრმა სწავლება და გენერაციული მოდელი (Deep Learning და GAN) ცვლის არა მხოლოდ კვლევის ფორმატს, არამედ თვითონ ცოდნის შექმნის მეთოდოლოგიას. Google DeepMind-ის, OpenAI-ის, IBM-ისა და MIT-ის მაგალითები ცხადყოფს, რომ ამ მიდგომებმა მნიშვნელოვნად გაზარდეს პროგნოზირების სიზუსტე, გააფართოვეს სამეცნიერო ანალიტიკის საზღვრები და გახადეს მონაცემთა ინტერპრეტაცია უფრო ადამიანის შემეცნებასთან მიახლოებული.

ამავე დროს, ქართული აკადემიური და ტექნოლოგიური სივრცე განსაკუთრებით თსუ-ს პლატფორმა ადასტურებს, რომ საქართველოს შეუძლია ინტეგრირდეს საერთაშორისო ციფრულ კვლევით ქსელებში და ჩამოაყალიბოს საკუთარი ინტელექტუალური ინფრასტრუქტურა. აღნიშნული პლატფორმა აერთიანებს პროგნოზირების, დიაგნოსტიკისა და სიმულაციური მოდელების კომპლექსს, რაც ქმნის ადგილობრივ სამეცნიერო ბაზას AI-ზე დაფუძნებული გადანაცვების მისაღებად განათლების, ფინანსებისა და კიბერუსაფრთხოების სფეროებში.

მიუხედავად მიღწევებისა, ტექნოლოგიური პროგრესი მოითხოვს ეთიკურ და სამართლებრივ ჩარჩოს, რომელიც უზრუნველყოფს მონაცემთა სანდოობას, ალგორითმული გამჭვირვალობის პრინციპს და სოციალურ პასუხისმგებლობას. სწორედ ამიტომ, თანამედროვე მეცნიერება თანდათან გადადის ინტელექტუალური მმართველობის მოდელზე (Intelligent Governance Model), სადაც ადამიანი და ალგორითმი თანაარსებობენ როგორც პარტნიორები ცოდნის შექმნისა და გადანაცვების მიღების პროცესში.

ამრიგად, მანქანური სწავლება აღარ არის მხოლოდ პროგრამული ინსტრუმენტი ის არის ციფრული აზროვნების ახალი ფორმა, რომელიც აერთიანებს ლოგიკას, ინტუიციასა და ეთიკას ერთიან სისტემაში.

ლიტერატურა

1. Bishop, C. M. (2006). *Pattern Recognition and Machine Learning*. New York: Springer.
2. Goodfellow, I., Bengio, Y., & Courville, A. (2016). *Deep Learning*. MIT Press.
3. LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). "Deep Learning." *Nature*, 521(7553), 436–444.
4. Silver, D., et al. (2017). "Mastering the Game of Go without Human Knowledge." *Nature*, 550(7676), 354–359.
5. OpenAI. (2023). *ChatGPT and DALL·E: Generative AI Systems for Language and Vision*. Retrieved from <https://openai.com/>
6. DeepMind. (2021). *AlphaFold: Using AI for Scientific Discovery*. Retrieved from <https://deepmind.google/>

7. NVIDIA. (2022). *StyleGAN and Omniverse: AI-Driven Simulation Environments*. Retrieved from <https://www.nvidia.com/>
8. IBM. (2023). *Environmental Intelligence Suite: Climate and AI Integration*. IBM Research Report.
9. JPMorgan Chase. (2022). *AI-Driven Financial Forecasting and Risk Analysis*. Internal Research Paper.
10. MIT AI Lab. (2022). *GAN-EcoSim: Generative Models for Economic Simulation*. Massachusetts Institute of Technology.
11. OECD. (2024). *Artificial Intelligence and Policy Modeling: Global Trends and Governance Frameworks*. Paris: OECD Publications.
12. mobs.tsu.ge;
13. kiber3.tsu.ge

Evolution and Practical Applications of Machine Learning in the Era of Digital Intelligence

Zviad Sigua

*Doctoral Student, Faculty of Economics and Business
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Abstract

This article examines the role of Machine Learning (ML) in the modern digital era as a key mechanism for knowledge extraction, prediction, and automated decision-making. It outlines the theoretical foundations of ML, the primary learning paradigms supervised, unsupervised, and reinforcement learning and their application domains, including education, economics, finance, and cybersecurity.

Special attention is given to self-learning platforms hosted on the TSU website (mobs.tsu.ge; kiber3.tsu.ge), which represent intelligent research and educational environments integrated with modules for prediction, diagnostics, and anomaly detection.

The study bridges theory and practice, emphasizing the significance of Deep Learning and Generative Adversarial Networks (GANs). In the Georgian context, it introduces real examples demonstrating the practical potential of ML in education, financial analysis, and cybersecurity. The author concludes that ML is no longer merely a technological tool but has evolved into an interdisciplinary phenomenon that shapes the philosophy of digital intelligence and sets a new pace for human cognition.

Keywords: *Machine Learning, Deep Learning, Artificial Intelligence, Cybersecurity, Digital Intelligence, Prediction, Ethics.*

ტექნოლოგიური ინოვაციები აუდიტში: რისკები და გამონვევები

AI is the rare case where I think we need to be proactive in regulation instead of reactive. AI is a fundamental risk to the existence of human civilisation.

Elon Musk

ნანა სრესელი

ასოცირებული პროფესორი ეკონომიკის დოქტორი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

რუსუდან სრესელი

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი

ბექან შერეშაშვილი

დოქტორანტი, ბიზნესის ადმინისტრირების
სადოქტორო პროგრამა
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: ინოვაციური ტექნოლოგიების უპრეცედენტო განვითარებამ საფუძველი ჩაუყარა ინდუსტრიების ტრანსფორმაციის ახალი ერის დაწყებას. მთელ რიგ ინდუსტრიებთან ერთად მნიშვნელოვნად შეიცვალა აუდიტიც, რადგან ტექნოლოგიური ინოვაციების ინტეგრირებამ გარდაქმნა აუდიტის ტრადიციული პრაქტიკა და პროცესები უფრო მეტი ეფექტურობის, სიზუსტის და გაუმჯობესებული ანალიტიკური შესაძლებლობების მიმართულებით დახვეწა. კვლევაში განხილულია აუდიტის პრაქტიკის ინოვაციური ტექნოლოგიების- ხელოვნური ინტელექტის AI, ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის, მანქანური სწავლების ML და მონაცემთა გაფართოებული ანალიტიკის საკითხები. გაანალიზებულია ის პოტენციური რისკები და გამონვევები, რომელიც წარმოიქმნება და არსებობს ტექნოლოგიურ მიღწევებთან ერთად. ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვის პროცესში აუცილებელია თანდაყოლილი რისკებისა და გამონვევების შეფასება, რადგან ისინი განაპირობებენ კიბერ საფრთხეებსა და მონაცემების დაუცველობის ზრდას, რამაც მთლიანობაში აუდიტის პროცესს შეიძლება მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს. აუდიტის სფეროში ტექნოლოგიური ინოვაციების გამოყენების სარგებლიანობის საკითხების პარალელურად, სტატიაში გაანალიზებულია ტექნოლოგიებით სარგებლობასთან ასოცირებული რისკები და გამონვევები, ჩამოყალიბებულია პოტენციური სტრატეგიები საფრთხეებისა და ხარვეზების შესამცირებლად.

საკვანძო სიტყვები: აუდიტი, ხელოვნური ინტელექტი, ბლოკჩეინის ტექნოლოგია, მანქანური სწავლება, ანალიტიკა, რისკი

შესავალი

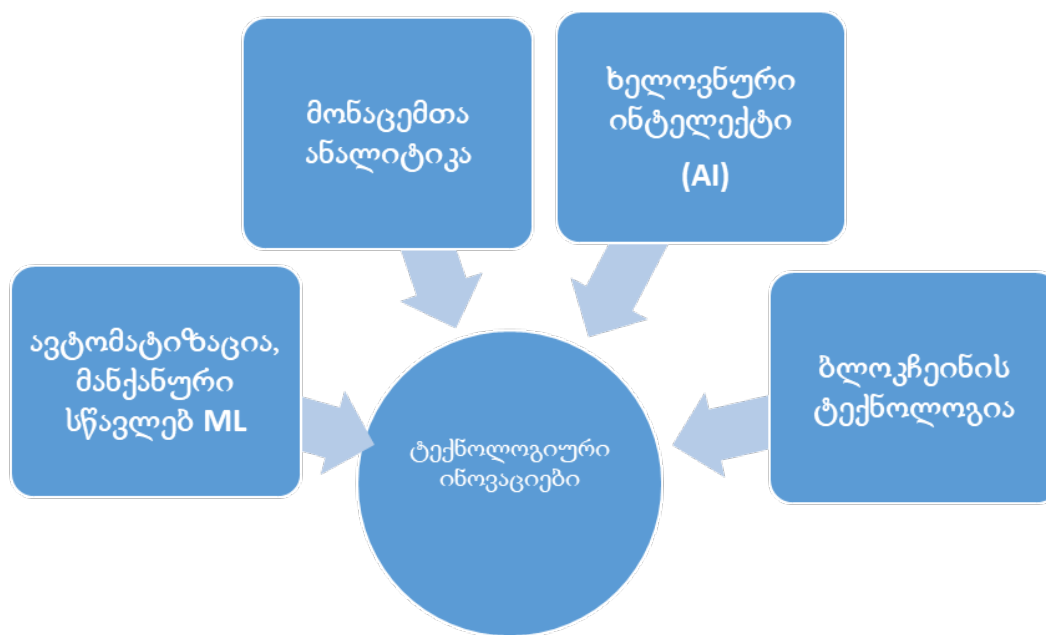
აუდიტის სფერო ცვლილებას იმ ეპოქაში გადის, რომელსაც ახასიათებს სწრაფი ტექნოლოგიური წინსვლა და ციფრული ტრანსფორმაცია. ტრადიციულ, ხელით წარმოებულ პროცესებსა და ქაღალდზე დაფუძნებულ დოკუმენტაციაზე დამოკიდებული აუდიტის პრაქტიკა, ახლა უკვე

იცვლება ტექნოლოგიური ინოვაციების ტალღით, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს აუდიტის ეფექტურობის ზრდა, სიზუსტის და გამჭვირვალობის გაუმჯობესება. ტექნოლოგიური ინოვაციები მოიცავს ინსტრუმენტებისა და ტექნიკის ისეთ ფართო სპექტრს, როგორიცაა ხელოვნური ინტელექტი AI, ბლოკჩეინის ტექნოლოგია, მონაცემთა ანალიტიკა და მანქანურ სწავლება ML (ავტომატიზაცია), რაც ინვესტს აუდიტის პროცესის გარდაქმნას და ძირეულად ცვლის აუდიტორების როლს თანამედროვე ბიზნესლანდშაფტში. აუდიტის პრაქტიკაში ინოვაციური ტექნოლოგიების ინტეგრირებამ, სამუშაო ნაკადების გამარტივებით, მონაცემთა ანალიზის შესაძლებლობების გაზრდით და შეცდომის მინიმიზაციის კუთხით, შეიძლება რევოლუცია მოახდინოს აუდიტორის პროფესიაში. თუმცა, როგორც ნებისმიერი ტრანსფორმაციული ცვლილებისთვის, მისთვისაც დამახასიათებელია რისკები და გამოწვევები, რომლის დეტალურად განხილვა, შესწავლა და გაანალიზება მნიშვნელოვანია. ხელოვნურ ინტელექტზე და ბლოკჩეინის ტექნოლოგიაზე დაფუძნებული ინოვაციები არის ის ძირითადი, რომელსაც შეუძლია რადიკალურად შეცვალოს აუდიტის სფერო და პროცესი.

ძირითადი ტექნოლოგიური ინოვაციები

ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ICT-ს (information and communications technology) სფეროს ევოლუციის ახალ ეტაპს გაციფრულება ანუ დიგიტალიზაცია (Digitization) წარმოადგენს. დიგიტალიზაცია, როგორც ანალოგური მონაცემების ციფრულ ფორმატში გადაყვანის პროცესი, გულისხმობს ციფრული ტექნოლოგიების ინტეგრაციას ბიზნეს ოპერაციებში პროცესების ოპტიმიზაციის, მომხმარებელთა გამოცდილების გაუმჯობესებისა და ინოვაციების გაძლიერების მიზნით. ციფრული ტრანსფორმაცია მოიცავს ყველა ბიზნეს პროცესს და უმნიშვნელოვანესია თანამედროვე აუდიტში საკონტროლო და ანალიტიკური პროცესების გარდაქმნისა და აუდიტის ხარისხის გაუმჯობესების კუთხით. ეკონომიკის მაკრო და მიკრო დონეების ამოცანაა საწარმოების ინოვაციური განვითარების სტრატეგია და მდგრადი განვითარების პრინციპებზე ორიენტირება, რომლის მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი აუდიტია. აუდიტი ფინანსური ანგარიშგების მონაცემების სანდოობის შემოწმებასთან ერთად, მოიცავს ისეთ ფუნქციებს, როგორიცაა სტრატეგიული ანალიზი, დაგეგმვა და მონიტორინგი, რაც უზრუნველყოფს ფინანსური და ეკონომიკური ოპერაციების და საწარმოს შიდა პროცესების განვითარების კონტროლს. ამრიგად, აუდიტი როგორც საწარმოს მართვის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი, უზრუნველყოფს, რომ მიზნობრივი პარამეტრების მისაღწევად დროულად შეიცვალოს კომპანიების საქმიანობა.

ტექნოლოგიური მიღწევების პირობებში, აუდიტმა მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა. ხელოვნური ინტელექტის (AI), ავტომატიზაციის, მონაცემთა ანალიტიკის და ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის ინტეგრაციამ რევოლუცია მოახდინა აუდიტის მოქმედების არეალში, რადგან აღნიშნულ ინოვაციებს შეუძლია გააძლიეროს აუდიტის ეფექტურობა და სიზუსტე, რაც მნიშვნელოვან სარგებელს მოუტანს ბიზნესს, რადგან იგი ფინანსური გამჭვირვალობის და ანგარიშვალდებულების უზრუნველყოფის გადამწყვეტი და მნიშვნელოვანი ფუნქციაა.

სურათი 1.

ხელოვნური ინტელექტის (AI): ხელმისაწვდომი მონაცემების რაოდენობის ექსპონენციალურმა¹ ზრდამ წარმოქმნა აუდიტორების მიერ მონაცემების გამოყენების ახალი შესაძლებლობები. ხელოვნური ინტელექტის IA გადანაცვებები ეფუძნება მანქანათმცოდნეობის მეთოდებს, კომპიუტერულ ხედვას და დიდი მონაცემების ანალიზს. ხელოვნური ინტელექტის ტექნიკის – მანქანური სწავლების პირობებში, შესაძლებელია მონაცემების დათვალიერება მოწინავე შაბლონების ამოცნობის გამოყენებით. ინფორმაციის ამოღება არასტრუქტურული მონაცემებიდან (კონტრაქტები, ინვოისები და ა.შ.) და შემდგომი აუდიტორული მტკიცებულებების მისაღებად მონაცემების დიდი მასივების ანალიზი, განაპირობებს არსებითი ცდომილების რისკების იდენტიფიცირებას, შეფასებას და მათზე რეაგირებას. ხელოვნური ინტელექტის AI ინსტრუმენტები უზრუნველყოფს თანმიმდევრულ მსჯელობას ობიექტურობით და მაღალი სიზუსტით. ამგვარად, ხელოვნური ინტელექტზე AI მომუშავე ალგორითმებს შეუძლიათ ფინანსური მონაცემების კომპლექსური ანალიზის შეასრულება, დარღვევების და თაღლითობის ფაქტების გამოვლენა. ბუნებრივი ენის დამუშავება (NLP)² აუდიტორებს საშუალებას აძლევს ეფექტურად განიხილონ კონტრაქტები, შეთანხმებები და სხვა ტექსტური ინფორმაცია. ხელოვნურმა ინტელექტმა (AI) მნიშვნელოვანი წინსვლა მოახდინა აუდიტის ოპერეტიულობის, ეფექტურობისა და სიზუსტის გაუმჯობესების მიმართულებით, თუმცა ტექნოლოგიურ ინოვაციებს თან ახლავს თანდაყოლილი რისკები და გამოწვევები. ამდენად, მნიშვნელოვანია შესაბამისი კონტროლის მექანიზმის შექმნა იმის დასადგენად, რომ აუდიტორების მიერ ალგორითმები სწორად არის გაგებული და მათი გავრცელება სათანადოდ იმართება. რისკებისა და გამოწვევების შესარბილებლად აუდიტორულმა ფირმებმა და პროფესიონალებმა აქტიურად უნდა შეიმუშაონ და დაადასტურონ ალგორითმები, დარწმუნდნენ, რომ ისინი გამჭვირვალეა, ახსნილი და შეესაბამება აუდიტის სტან-

¹ ექსპონენციალური ზრდა – პროცესი, რომელიც ზრდის რაოდენობას დროთა განმავლობაში.

² NLP-არის კომპიუტერული მეცნიერებისა და ხელოვნური ინტელექტის (AI) ქვედარგი, რომელიც იყენებს მანქანურ სწავლებას, რათა კომპიუტერებს საშუალება მისცეს გაიგონ და დაუკავშირდნენ ადამიანებს.

დარტებს. უფრო მეტიც, ადამიანის ზედამხედველობა და ავტომატური შედეგების მიმოხილვა არსებითი რჩება ნებისმიერი ანომალიების ან შეუსაბამოების დასაფიქსირებლად, რომლებიც შეიძლება გამოტოვონ მექანიკურმა სისტემებმა. ამდენად, აუდიტორთა ტრენინგების და უწყვეტი განათლების პროცესში ყურადღება უნდა დაეთმოს კრიტიკული აზროვნების უნარებისა და პროფესიული სკეპტიციზმის შენარჩუნებას ავტომატიზირებული ხელსაწყოების პირობებში. ამ ინოვაციური ტექნოლოგიით სარგებლობის პირობებში გასათვალისწინებელია ბ-ნ ილონ მასკის გამონათქვამი რომ: „ხელოვნური ინტელექტი იშვიათი შემთხვევაა, როდესაც ვფიქრობ, რომ რეაქტიულობის ნაცვლად პროაქტიული უნდა ვიყოთ რეგულირებაში“ და რომ „AI ფუნდამენტური რისკია ადამიანის ცივილიზაციის არსებობისთვის“.

ბლოკჩეინის ტექნოლოგია: ბლოკჩეინის დეცენტრალიზებული და ხელყოფისადმი მდგრადი ბუნება აძლიერებს გამჭვირვალობას და ანგარიშვალდებულებას ფინანსურ ტრანზაქციებში. აუდიტორებს შეუძლიათ გამოიყენონ ბლოკჩეინი, რათა გადაამოწმონ ჩანაწერების სიზუსტე და თვალყური ადევნონ ტრანზაქციებს უსაფრთხო და უცვლელი განაწილებული წიგნის მეშვეობით. ბლოკჩეინის ტექნოლოგია და განაწილებული წიგნები წარმოიშვა, როგორც ტრანსფორმაციული ინოვაციები სხვადასხვა ინდუსტრიებში. ტრადიციულად გულისხმობს ფინანსური ჩანაწერების და ტრანზაქციების გადამოწმებას და დამოწმებას. ბლოკჩეინის ტექნოლოგიას რიგი უპირატესობები აქვს, კერძოდ:

გამჭვირვალობა და მიკვლევადობა: ბლოკჩეინის ბუნება უზრუნველყოფს ყველა მხარის წვდომას დუბლიკატ უცვლელ ჩანაწერებზე. ეს გამჭვირვალობა აუდიტორებს საშუალებას აძლევს ზუსტად აკონტროლონ ტრანზაქციები და ფინანსური მონაცემები, რაც ამცირებს თაღლითობისა და ცდომილებების შანსებს და შესაძლებლობებს.

უცვლელობა: მას შემდეგ, რაც მონაცემები ჩაიწერება ბლოკჩეინზე, მათი შეცვლა შეუძლებელია ქსელის მონაწილეების კონსენსუსის გარეშე. ეს უზრუნველყოფს ფინანსური ჩანაწერების მთლიანობას, რაც ართულებს არაავტორიზებული ცვლილებების შეუმჩნევლად დარჩენას.

მონაცემთა მთლიანობა: განაწილებული წიგნები (დავთრები) ინარჩუნებენ სინქრონიზებულ ჩანაწერს მრავალ კვანძში, რაც ამცირებს მონაცემთა დაკარგვის რისკს თუნდაც ერთი მარცხის გამო. აუდიტორებს შეუძლიათ დაეყრდნონ მას, რათა გაზარდონ თავიანთი შეფასებების სიზუსტე და თანმიმდევრულობა.

რეალურ დროში აუდიტის უნარიანობა: ბლოკჩეინის ბუნება აუდიტორებს საშუალებას აძლევს მუდმივად აკონტროლონ ტრანზაქციები და ფინანსური აქტივობები, რაც უზრუნველყოფს დარღვევების სწრაფ იდენტიფიკაციას და საჭიროების შემთხვევაში სწრაფ ჩარევას. ბლოკჩეინის ტექნოლოგიისათვის დამახასიათებელია მნიშვნელოვანი რისკები და გამოწვევები, კერძოდ:

ტექნიკური სირთულე: ბლოკჩეინის ტექნოლოგიის დანერგვა ან განაწილებული წიგნები (ლეჯერები) მოითხოვს ტექნოლოგიის მყარ გაგებას, რაც შეიძლება რთული იყოს უფრო ტრადიციული მიდგომების მქონე აუდიტორებისთვის. გარდა ამისა, ძველი სისტემების ამ ახალ ტექნოლოგიებთან ინტეგრირებამ შეიძლება გამოიწვიოს ტექნიკური სირთულეები.

კონფიდენციალურობის საფრთხე: გამომდინარე იქედან, რომ ბლოკჩეინ ტრანზაქციები გამჭვირვალეა, გამოწვევას წარმოადგენს გამჭვირვალობის აუცილებლობის დაბალანსება სენსიტიური ფინანსური ინფორმაციის კონფიდენციალურობის უზრუნველსაყოფად.

სამართლებრივი და მარეგულირებელი გაურკვევლობა: ბლოკჩეინის და განაწილებული წიგნების გამოყენების სამართლებრივი შედეგები აუდიტში ჯერ კიდევ ვითარდება. არსებულ რეგულაციებთან შესაბამისობა და ახალი ჩარჩოების ჩამოყალიბება შეიძლება იყოს რთული და შრომატევადი.

მონაცემთა უსაფრთხოება: ბლოკჩეინები უსაფრთხოდ ითვლება კრიპტოგრაფიული მექანიზმების გამო, მაგრამ დაუცველობა მაინც არსებობს. ჭკვიანი კონტრაქტის შეცდომებმა, პირადი გასაღების მართვის საკითხებმა შეიძლება გამოიწვიოს უსაფრთხოების დარღვევა.

მასშტაბურობა: ბლოკჩეინის ქსელში ტრანზაქციების მოცულობა იზრდება, შესაბამისად მასშტაბურობამ, ტრანზაქციის ნელი სიჩქარისა და ქსელის გადატვირთულობის ფაქტმა შეიძლება გავლენა იქონიოს აუდიტის პროცესების ეფექტურობაზე.

ადამიანური შეცდომა: მიუხედავად ავტომატიზაციისა და სიზუსტისა, რომელსაც ბლოკჩეინი გვთავაზობს, ადამიანური შეცდომები მონაცემთა შეყვანაში, კოდირებაში ან კონფიგურაციაში შეიძლება მაინც მოხდეს და გამოიწვიოს აუდიტის არასწორი ან მაკომპრომეტირებული შედეგები. აღნიშნულის მიუხედავად ბლოკჩეინის ტექნოლოგიას აქვს პოტენციური მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინოს აღრიცხვის, ანალიზისა და აუდიტის სფეროზე. **მანქანური სწავლება ML:** ავტომატიზაცია არის სხვადასხვა პროგრამული უზრუნველყოფის და მანქანების გამოყენება ისეთი განმეორებითი დავალებების შესასრულებლად, რომლის ადამიანის მიერ შესრულების შემთხვევაში მეტი სამუშაო დროა საჭირო. ავტომატიზაცია შეიძლება გამოყენებულ იქნას სხვადასხვა დავალებების შესასრულებლად. ბიზნესის მოთხოვნებიდან გამომდინარე, არსებობს სხვადასხვა ტიპის პროგრამული უზრუნველყოფის ავტომატიზაცია. ისეთი პრომატევადი ამოცანები, როგორიცაა მონაცემთა ბაზებში შეტანა და შეჯერება, ახლა ავტომატიზირებულია, რაც ამცირებს ადამიანური შეცდომის დაშვების რისკს და აუმჯობესებს საიმედოობას და ეფექტურობას. ასეთი სამუშაოების ავტომატიზაცია საშუალებას აძლევს აუდიტორებს ფოკუსირება მოახდინონ უფრო ისეთ მნიშვნელოვანი ღირებულების ამოცანებზე, როგორიცაა ანალიზი და გადაწყვეტილების მიღება.

მონაცემთა ანალიტიკა: მონაცემთა ანალიტიკის ფართო შესაძლებლობები აუდიტორებს საშუალებას აძლევს სწრაფად გააანალიზონ მონაცემთა ვრცელი ნაკრები, დაადგინონ ანომალიები და შაბლონები, რომლებიც სხვა შემთხვევაში შეიძლება შეუმჩნეველი დარჩეს. ანალიტიკა ზრდის რისკების შეფასების ეფექტურობას და უზრუნველყოფს კომპანიის ფინანსური მდგომარეობის უფრო სიღრმისეულად ხედვის შესაძლებლობას. ანალიტიკის მთავარი მიზანია მონაცემების შესწავლა, მათი ინტერპრეტაცია და გამოყენება მნიშვნელოვანი და ღირებული გარემოებების გამოსავლენად და შესაფერისი გადაწყვეტილებების მისაღებად.

თანამედროვე ინოვაციურ ტექნოლოგიებს აუდიტის ჩატარების პროცესში შეუძლია მნიშვნელოვანი დადებითი ეფექტების მოტანა. თუმცა დიდი შესაძლებლობების მიუხედავად აღნიშნული ინოვაციების დანერგვა რადიკალურ ცვლილებებს გულისხმობს და აუცილებელია აუდიტის სფეროში თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვასთან დაკავშირებული რისკების გათვალისწინება. მნიშვნელოვან საოპერაციო რისკები წარმოიქმნება ტექნოლოგიების განვითარების ფაზაში პროგრამის მიერ არაზუსტი შედარების გაკეთებისა და შეცდომების დაშვების პირობებში, ვინაიდან ტექნოლოგიებმა, რომლებიც ჯერ სრულად არ არის განვითარებული, შეიძლება მრავალი შეცდომა გამოიწვიოს.

დანერგილი ტექნოლოგიების ეფექტური ფუნქციონირება მოითხოვს მნიშვნელოვან ფინანსურ ხარჯებს, როგორც დანერგვის ასევე მათი ტესტირების მიზნით.

აუდიტის ტექნოლოგიური ინოვაციები მართალია ფართო, თითქმის განუსაზღვრელ შესაძლებლობებს გვთავაზობს, მაგრამ ამასთანავე წარმოქმნის სხვადასხვა მარეგულირებელი და სამართლებრივი ხასიათის გამოწვევებს.

გამოწვევების გადასაჭრელად მარეგულირებელმა ორგანოებმა, აუდიტორებმა და ტექნოლოგიების შემქმნელებმა უნდა ითანამშრომლონ, რათა უზრუნველყონ რომ ტექნოლოგიური მიღწევების სარგებელი მიმართული იყოს ფინანსური ანგარიშგების პროცესების მთლიანობის,

გამჭვირვალობისა და სანდოობის დასაცავად. აუდიტის ლანდშაფტის განვითარებასთან ერთად, ინოვაციებისა და რეგულირების დაბალანსება აუცილებელია ფინანსურ ბაზრებზე საზოგადოების ნდობის შესანარჩუნებლად.

დასკვნა

ამრიგად, ტექნოლოგიური ინოვაციების ინტეგრირებამ სწრაფად განვითარებადი აუდიტის პროცესებში გარკვეული სირთულეები წარმოქმნა, ტექნოლოგიურად გაუმჯობესებული აუდიტორული გარემოსთვის დამახასიათებელი რისკებისა და გამონვევების სახით. მიუხედავად ამისა წარმოქმნილი სირთულეების აღიარების, ანალიზის და განხილვის პირობებში, შესაძლებელია აუდიტის ეფექტურობის, სიზუსტისა და შესაბამისობის მაღალი დონის უზრუნველყოფა. საკითხების განხილვის საფუძველზე დასკვნის სახით შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

- ტექნოლოგიური ინოვაციების პოტენციური სარგებელი არსებითია. აუდიტორებს შეუძლიათ ეს ინსტრუმენტები გამოიყენონ რეალურ დროში დიდი მოცულობის მონაცემების გასაანალიზებლად, რაც გამოიწვევს ინფორმაციის სიზუსტის და მიღებული გადანეჭვითი გაუმჯობესებას.

- ციფრულ ტრანსფორმაციაში მონაცემთა კონფიდენციალურობა და უსაფრთხოება წარმოადგენს უმთავრეს საზრუნავს, რადგან. სენსიტიური ფინანსური ინფორმაციის შენახვა და დაცვა მოითხოვს კიბერუსაფრთხოების მკაცრ ზომებს, რათა თავიდან იქნას აცილებული დარღვევები, რამაც შეიძლება ზიანი მიაყენოს კლიენტის კონფიდენციალურობას და დაარღვიოს აუდიტორისადმი ნდობა.

- ტრადიციული აუდიტის პროცესში ტექნოლოგიური ინოვაციების ჩანაცვლება ობიექტურად აჩენს კითხვებს მომავალი სამუშაო ძალის შესახებ და აუდიტორების ახალი კვალიფიკაციისა შეძენისა და კვალიფიკაციის პერმანენტული ამაღლების აუცილებლობის შესახებ.

- ტექნოლოგიური ინოვაციების აუდიტის არსებულ ჩარჩოებში ინტეგრირება, რისკების შესამცირებლად და სარგებლის მაქსიმალურად გაზრდის მიზნით, ზრდის ყოვლისმომცველი სასწავლო პროგრამების შექმნისა და გამოყენების მნიშვნელობას.

- ალგორითმების შემუშავებასა და გამოყენებაში გათვალისწინებული უნდა იყოს ეთიკური ნორმები, რაც უზრუნველყოფს აუდიტის შედეგებში სამართლიანობასა და გამჭვირვალობას.

- ტექნოლოგიური ინოვაციები საკვანძოა აუდიტის ლანდშაფტის ხელახალი ფორმირებისთვის, აუდიტს შეუძლია მოიცვას ეს სიახლეები, რათა გააძლიეროს მისი ძირითადი მისია ფინანსური ინფორმაციის სიზუსტისა და ანგარიშვალდებულების უზრუნველსაყოფად.

ამრიგად, აუდიტის მომავალი დგას ტექნოლოგიებისა და ადამიანის გონიერების კვეთაზე, და მათ შორის ბალანსის დამყარებით ინდუსტრია შეიძლება განვითარდეს უპრეცედენტო ცვლილებების ეპოქაში.

ლიტერატურა

1. Internal Audit Insights – Areas to Focus, pp 70-81, Global Journal of Management and Business Research: Economics And Commerce Volume 23 Issue 4 Version 1.0 Year 2023; <https://www.aijbm.com/wp-content/uploads/2023/07/G677081.pdf>

2. Objectivity and Independence of Internal Audit, pp 36-41, Global Journal of Management and Business Research: BEconomics And Commerce, Volume 23Issue 4Version1.0Year2023 <https://journalof-business.org/index.php/GJMBR/article/view/102841>
3. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (2018). The Conceptual Framework for Independence.
4. Institute of Internal Auditors (IIA). (2017). International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing.
5. Ojo, M. (2019). The Role of Internal Audit in Corporate Governance: An Agency Theory Perspective. Journal of Corporate Accounting & Finance, 31(4), 1-7.
6. Sabauri, L. (2018). AUDIT RISK MANAGEMENT AND ITS AFFECT ON THE AUDIT OF THE FINANCIAL STATEMENT: SCIENTIFIC-PRACTICAL JOURNAL Globalization and Business. Vol. 3 No. 5, 215-220.
7. Sreseli, N. Kadagishvili, N. (2023). Use of Artificial Intelligence for Accounting and Financial Reporting Purposes: A Review of the Key Issues. American International Journal of Business Management (AUBM), 6(8), 72-83.

Technological Innovations in Auditing: Risks and Challenges

Nana Sreseli

Associate Professor Doctor of Economics

Iv. Javakhishvili Tbilisi state university

Rusudan Sreseli

Doctor of Business Administration

Bezhan Shereshashvili

Doctoral Student, Doctoral Program in Business Administration

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

Unprecedented advances in technology have paved the way for a new era of industry transformation. Along with a number of industries, auditing has changed significantly as the integration of technological innovations has transformed traditional auditing practices and improved processes towards greater efficiency, accuracy, and advanced analytical capabilities. The issues of innovative technologies in audit practice – artificial intelligence AI, blockchain technology, machine learning ML, and advanced data analytics are discussed. Potential risks and challenges that arise and exist alongside the advances are analyzed and need to be considered and assessed in the process of implementing innovative technologies, as their inherent risks and challenges lead to an increase in cyber threats and data vulnerabilities, which can harm the audit process as a whole. Thus, the article discusses technological innovations in the field of auditing and the associated risks and challenges, and formulates potential strategies to reduce the gaps.

Keywords: *Technological Innovations, Auditing, Risks & Challenges, Artificial Intelligence, Blockchain*

ინოვაცია, როგორც მიკროეკონომიკური სტიმული გლობალიზაციის პირობებში

ნინო ტალიკაძე

ეკონომიკის დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი,
შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

ანოტაცია. გლობალიზაციის პროცესმა მნიშვნელოვნად შეცვალა ეკონომიკური ურთიერთობები მიკრო დონეზე. მცირე და საშუალო საწარმოები, რომლებიც ადრე ლოკალურ ბაზარზე ფუნქციონირებდნენ, დღეს ინტეგრირებულნი არიან გლობალურ ლირებულებათა ჯაჭვებში, სადაც ინოვაცია იქცა მათი კონკურენტუნარიანობისა და მდგრადობის მთავარ ფაქტორად.

სტატიის მიზანია ინოვაციის გავლენის ანალიზი მიკროეკონომიკურ ეფექტიანობასა და ბაზრის სტრუქტურაზე, განსაკუთრებით საქართველოს მცირე ბიზნესის მაგალითზე.

კვლევა აჩვენებს, რომ ინოვაციური მეწარმეობა ზრდის საწარმოთა პროდუქტიულობას საშუალოდ 20-25%-ით, ამცირებს წარმოების დანახარჯებს და ზრდის საბაზრო მოქნილობას.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია, მიკროეკონომიკური სტიმული, გლობალური ინოვაციის ინდექსი, გლობალიზაცია.

შესავალი

გლობალიზაციის ეპოქაში ეკონომიკური სისტემების ურთიერთდაკავშირებულობამ მნიშვნელოვნად შეცვალა მიკროეკონომიკური პროცესების დინამიკა. საერთაშორისო ბაზრების გახსნამ, ტექნოლოგიური პროგრესის დაჩქარებამ და ციფრული ეკონომიკის ფორმირებამ მნიშვნელოვნად გაზარდა ინოვაციის როლი როგორც საწარმოს კონკურენტუნარიანობის, ისე ეროვნული ეკონომიკური ზრდის განმაპირობებელი ფაქტორი (Porter, 1998).

მიკროეკონომიკური აგენტებისთვის – მცირე და საშუალო ბიზნესებისთვის, ინდივიდუალური მეწარმეებისთვის, სტარტაპებისთვის – ინოვაცია დღეს წარმოადგენს არა მხოლოდ ზრდის მექანიზმს, არამედ გადარჩენის ინსტრუმენტსაც გლობალური რყევების პირობებში (Schumpeter, 1942).

სწორედ ამიტომ, სტატიის მიზანია გაანალიზოს, როგორ მოქმედებს ინოვაცია მიკროეკონომიკურ დონეზე, როგორ ცვლის ის ბაზრის სტრუქტურას და როგორ ეხმარება მცირე საწარმოებს გლობალიზაციის გამოწვევების დაძლევაში. ამ კონტექსტში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა საქართველოს მაგალითს.

ტექსტის ძირითადი ნაწილი

ინოვაციის მიკროეკონომიკური როლი ჯერ კიდევ იოზეფ შუმპეტერმა განსაზღვრა, როგორც „შემოქმედებითი დესტრუქციის“ პროცესი – ძველი ბიზნეს მოდელების ჩანაცვლება ახალით, რაც ქმნის პროდუქტიულობის ზრდისა და ბაზრის განახლების შესაძლებლობას (Schumpeter, 1942).

OECD-ის 2023 წლის ანგარიშის მიხედვით, ინოვაციური საწარმოების შრომის პროდუქტიულობა საშუალოდ 38%-ით აღემატება არაინოვაციური საწარმოებისას, ხოლო ინოვაციაში ჩადებული თითოეული დოლარი გრძელვადიან პერსპექტივაში ქმნის 1.8-2.3 დოლარის ეკონომიკურ ეფექტს (OECD, 2023).

მიკროეკონომიკურ დონეზე ინოვაცია ზრდის პროდუქტიულობას (MP), ამცირებს წარმოების ერთეულზე დანახარჯს და ზრდის მოთხოვნის ელასტიურობას – რაც საწარმოს აძლევს მოქნილობისა და ფასის რეგულირების შესაძლებლობას (World Bank, 2024).

გლობალიზაციამ მნიშვნელოვნად შეცვალა კონკურენციის ბუნება. თუ ადრე მიკროეკონომიკური სტრატეგიები კონცენტრირდებოდა ფასის ოპტიმიზაციაზე, დღეს გადამწყვეტი გახდა ცოდნის, ტექნოლოგიისა და ქსელური კავშირის უპირატესობა (OECD, 2023). World Bank-ის მონაცემებით (2024), გლობალურ ეკონომიკაში მცირე და საშუალო საწარმოები (SME) შეადგენენ მთლიანი დასაქმების 60-70%-ს და ინოვაციით გამოწვეული წარმოების ზრდის 45% მოდის სწორედ მათზე.

საქართველოში მცირე და საშუალო საწარმოები ქმნის ბიზნეს სექტორის 99.7%-ს ბრუნვას და მთლიანი დასაქმების 64%-ს (Geostat, 2024). თუმცა, 11% აცხადებს, რომ ახორციელებს ინოვაციურ საქმიანობას – მაშინ როცა ევროკავშირის საშუალო მაჩვენებელია 29% (Global Innovation Index¹, 2024). ეს განსხვავება მიუთითებს არა რესურსების დეფიციტზე, არამედ ცოდნისა და ტექნოლოგიური კაპიტალის შეზღუდვაზე.

ინოვაციური მეწარმეობა მცირე საწარმოების კონკურენტუნარიანობის ძირითადი წყაროა. საქართველოში, 2021-2024 წლებში, სტარტაპების რაოდენობა თითქმის გაორმაგდა – 247-დან გაიზარდა 1300-მდე (GITA, 2024). მათი დაახლოებით 35% უკავშირდება ციფრულ სექტორს – e-commerce, fintech და ხელოვნური ინტელექტის აპლიკაციებს.

მიკროეკონომიკური პერსპექტივიდან ეს ქმნის პროდუქტიულობის ზრდის ეფექტს: ინოვაციური საწარმოს საშუალო წლიური ბრუნვა იზრდება 20-25%-ით, ხოლო არაინოვაციურის მხოლოდ 6-8%-ით (OECD, 2023).

სტატისტიკური ანალიზი აჩვენებს, რომ ინოვაციური მეწარმეობა პირდაპირ კავშირშია პროდუქტიულობის, დასაქმებისა და კონკურენტუნარიანობის ზრდასთან (იხ. ცხრილი 1.)

ცხრილი 1.

საქართველოსა და ევროკავშირის ეკონომიკური მაჩვენებლები

მაჩვენებელი	საქართველო	ევროკავშირი (საშუალო)
მცირე და საშუალო საწარმოების წილი მთლიან ბიზნესში	99,7%	99,8%
დასაქმება მცირე და საშუალო საწარმოებში	64%	67%
ინოვაციური საწარმოების წილი	11%	29%
ინოვაციური ბრუნვის ზრდა	+25%	+32%

საქართველო 2025 წლის გლობალური ინოვაციების ინდექსში (GII) წარმოდგენილი 139 ეკონომიკას შორის 56-ე ადგილს იკავებს. 36 მაღალი საშუალო შემოსავლიანი ქვეყნის შორის საქარ-

¹ გლობალური ინოვაციის ინდექსი (GII) აფასებს მსოფლიოს ეკონომიკებს მათი ინოვაციური შესაძლებლობების მიხედვით. იგი მოიცავს დაახლოებით 80 ინდიკატორს, რომლებიც დაყოფილია ინოვაციის შემოტანისა და გამოტანის კატეგორიებად და მიზნად ისახავს ინოვაციის მრავალგანზომილებიანი მხარეების ასახვას.

თველო 9-ე ადგილზეა, ხოლო ჩრდილოეთ აფრიკისა და დასავლეთ აზიის 18 ეკონომიკას შორის – 7-ე ადგილზე. ეს პოზიცია აჩვენებს, რომ საქართველო რეგიონში ინოვაციების თვალსაზრისით მყარად იმყოფება საშუალოდ ზომიერ პოზიციებზე. ქვეყანა გამორჩეულად კარგად ჩანს „მაღალი საშუალო შემოსავლიანი ქვეყნების“ კატეგორიაში, რაც მიუთითებს მდგრად პროგრესზე ინოვაციური პოლიტიკის, სტარტაპ ეკოსისტემისა და განათლების მიმართულებით.

ცხრილი 2.

საქართველოს რეიტინგის დინამიკა (2020-2025 წელი) გლობალური ინოვაციების ინდექსის მიხედვით

წელი	ადგილი	ინოვაციის შეტანა (Inputs)	ინოვაციის შედეგები (Outputs)
2020	№63	№54	№71
2021	№63	№49	№74
2022	№74	№61	№82
2023	№65	№54	№77
2024	№57	№48	№73
2025	№56	№48	№71

წყარო: Georgia Ranking in the Global Innovation Index 2025.wipo.int

ცხრილი აჩვენებს საქართველოს რეიტინგის ცვლილებას ბოლო ექვსი წლის განმავლობაში. ინდექსის მოდელის ცვლილებები და მონაცემების ხელმისაწვდომობა გავლენას ახდენს წლიდან წლამდე შედარების სიზუსტეზე. 2025 წელს საქართველოს რეიტინგის სტატისტიკური სანდოობის შუალედი მერყეობს 52-ე და 63-ე ადგილებს შორის.

საქართველო ინოვაციის შედეგებში (outputs) კვლავ სუსტია შეყვანებთან (inputs) შედარებით. 2025 წელს ქვეყანა ინოვაციის შეყვანებში 48-ე ადგილზეა (იგივე, რაც 2024-ში), ხოლო შედეგებში – 71-ე ადგილზე (ორი პოზიციით გაუმჯობესება). შედეგებიდან ჩანს, რომ საქართველო უკეთესად ახორციელებს ინოვაციურ გარემოს შექმნას (ინფრასტრუქტურა, განათლება, პოლიტიკა), ვიდრე იმ ინოვაციური პოტენციალის რეალიზაციას. აუცილებელია მეტი ფოკუსი გადატანილი იყოს ტექნოლოგიების კომერციალიზაციაზე, სტარტაპების ზრდაზე და კვლევის შედეგების ეკონომიკურ დანერგვაზე.

საქართველოს ძლიერი მხარეები გლობალური ინოვაციურ ინდექსში არის შემდეგი:

- შრომის პროდუქტიულობის ზრდა (%) – 1-ელი ადგილი
- გამოყენებული ტარიფის საშუალო მაჩვენებელი (%) – 4-ე ადგილი
- უმაღლესი განათლების შემომავალი მობილობა (%) – 14-ე ადგილი

ეს შედეგები აჩვენებს ეკონომიკური დინამიზმისა და განათლების საერთაშორისო გახსნილობის მაღალი დონეს. შრომის პროდუქტიულობის ზრდა ნიშნავს ტექნოლოგიური ინტეგრაციის ზრდას, ხოლო სტუდენტთა მობილობა ხაზს უსვამს საქართველოს განათლების სისტემის გლობალურ მიმზიდველობას.

ცხრილი 3.

ინოვაციის შეყვანები (Innovation Inputs)

მაჩვენებელი	2023 წლის მონაცემი	ცვლილება წინა წელთან	რეიტინგი
განათლებაზე ხარჯი (% GDP)	3.74%	-0.02%	№90
მეცნიერებისა და ინჟინერიის კურსდამთავრებულები	20.1%	+0.46%	№80
მკვლევრები (მლნ მოსახლეზე)	1768	-2.26%	№44
R&D-ზე საერთო ხარჯი (% GDP)	0.25%	+0.02%	№82
QS-ის რეიტინგში უნივერსიტეტები	არ მოიპოვება	-	-
შიდა ინდუსტრიული დივერსიფიკაცია	0.13	-5.39%	№48
ცოდნაზე დაფუძნებული დასაქმება	24.71%	-1.22%	№59

წყარო: Georgia Ranking in the Global Innovation Index 2025.wipo.int

საქართველო ამ მიმართულებით ნელა, მაგრამ სტაბილურად პროგრესირებს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია R&D-ის ხარჯების ზრდა და მეცნიერების სფეროს კადრების რაოდენობა. თუმცა QS რეიტინგში უნივერსიტეტების არყოფნა კვლავ სერიოზული გამოწვევაა, რომელიც დაკავშირებულია საერთაშორისო აკადემიურ კონკურენტუნარიანობასთან. ცხრილში 4 მოცემულია ტოპ 3 უნივერსიტეტი საქართველოში საერთაშორისო ჩართულობის მიხედვით (იხ. ცხრილი 4.)

ცხრილი 4.

უნივერსიტეტის ინდუსტრია და საერთაშორისო ჩართულობა, ტოპ 3 უნივერსიტეტი

ადგილი	უნივერსიტეტი	ქულა
1	ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი	34,50
2	ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი	30,20
3	საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი	28,25

წყარო: Georgia Ranking in the Global Innovation Index 2025.wipo.int

ცხრილის მიხედვით, ეს სამი წამყვანი უნივერსიტეტია: ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი და საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი.

ინოვაციის შედეგები (Innovation Outputs)

მაჩვენებელი	2023-2025 წლის მონაცემი	ცვლილება	რეიტინგი
პატენტები	96	+11.63%	№54
უნიკორნი კომპანიები	0	-	-
მაღალი ტექნოლოგიების წარმოება (მლნ USD)	610.52	+46.31%	№83
წარმოებისა და ექსპორტის სირთულე	-0.06	-	№66
მაღალი ტექნოლოგიების ექსპორტი (მლნ USD)	125.58	-14.34%	№86
გლობალური ბრენდების ღირებულება (მლნ USD)	443.71	-8.43%	№56

წყარო: Georgia Ranking in the Global Innovation Index 2025.wipo.int

ინოვაციური შედეგების მხრივ, საქართველო აჩვენებს ტექნოლოგიური წარმოების ზრდას და პატენტების მატებას – ეს პოზიტიური ტენდენციაა. თუმცა, მაღალი ტექნოლოგიების ექსპორტი შემცირდა, რაც მიუთითებს ინოვაციური პროდუქტების საერთაშორისო ბაზარზე დაწერვის სისუსტეზე. უნიკორნი კომპანიების არარსებობა ცხადყოფს, რომ სტარტაპ ეკოსისტემას ჯერ კიდევ სჭირდება კაპიტალის და მხარდაჭერის გაზრდა.

საქართველოში ყველაზე მაღალი გლობალური ბრენდის ღირებულების მქონე კომპანიები არიან საქართველოს ბანკი და თიბისი ბანკი (იხ. ცხრილი 6.).

საქართველოში ყველაზე მაღალი გლობალური
ბრენდის ღირებულების მქონე 5000 საუკეთესო კომპანია

ადგილი	კომპანია	ინდუსტრია	ბრენდის ღირებულება, მლნ USD
1	საქართველოს ბანკი	საბანკო	264,1
2	თიბისი ბანკი	საბანკო	179,6

წყარო: Georgia Ranking in the Global Innovation Index 2025.wipo.int

ამდენად, საქართველო 2025 წლის გლობალური ინოვაციის ინდექსში იმყოფება ზრდის ფაზაში – განსაკუთრებით ინოვაციის ინფრასტრუქტურისა და ადამიანური კაპიტალის მიმართულებით. თუმცა გამოწვევებად რჩება:

- კვლევის კომერციალიზაცია;
- უნივერსიტეტების გლობალური პოზიციონირება;
- მაღალტექნოლოგიური ექსპორტის ზრდა.

მიუხედავად განვითარების დინამიკისა, საქართველოში ინოვაციური აქტივობის დონე ჯერ კიდევ ჩამორჩება ევროპულ სტანდარტებს.

დასკვნა

ინოვაცია მიკროეკონომიკურ დონეზე წარმოადგენს იმ ბირთვს, რომელიც აერთიანებს ტექნოლოგიურ პროგრესს, მენარმეობას და განათლებას ერთიან ეკონომიკურ ეკოსისტემად.

გლობალიზაციის პირობებში, მცირე და საშუალო საწარმოები, რომლებიც ინოვაციას ინტეგრირებენ ბიზნეს მოდელში, ახერხებენ არა მხოლოდ ბაზარზე გადარჩენას, არამედ ზრდასაც – მათ აქვთ მეტი მოქნილობა ფასის ცვლილებებისა და გლობალური შოკების მიმართ.

სტატისტიკური ანალიზი აჩვენებს, რომ ინოვაციური მენარმეობა პირდაპირ კავშირშია პროდუქტიულობის, დასაქმებისა და კონკურენტუნარიანობის ზრდასთან. აუცილებელია მეტი ფოკუსი გადატანილი იყოს ტექნოლოგიების კომერციალიზაციაზე, სტარტაპების ზრდასა და კვლევის შედეგების ეკონომიკურ დანერგვაზე.

ინოვაცია უნდა განიხილებოდეს არა როგორც დამატებითი კომპონენტი, არამედ როგორც მიკროეკონომიკური პოლიტიკის საფუძველი, რომელიც გარდაქმნის გლობალიზაციის გამოწვევებს შესაძლებლობებად – საქართველოსა და მსოფლიოს მასშტაბით.

ლიტერატურა

1. Geostat. (2024). Small and Medium Enterprises in Georgia: Statistical Overview 2024. Tbilisi: National Statistics Office of Georgia.
2. GITA. (2024). Annual Startup Ecosystem Report 2024. Georgia's Innovation and Technology Agency.
3. Global Innovation Index. (2024). World Intellectual Property Organization (WIPO) Annual Report. Geneva.
4. Global Innovation Index. (2025). Georgia Ranking in the Global Innovation Index. World Intellectual Property Organization (WIPO) Annual Report. Geneva.
5. OECD. (2023). Innovation and Productivity Dynamics in SMEs. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
6. Porter, M. E. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. Harvard Business Review, 76(6), 77–90.
7. Schumpeter, J. A. (1942). Capitalism, Socialism and Democracy. New York: Harper & Brothers.
8. World Bank. (2024). Global Economic Prospects: Innovation and Digital Growth. Washington, DC: World Bank Publications.
9. Times Higher Education (THE)(2025), World University Rankings.

Innovation as a Microeconomic Incentive in the Context of Globalization

Nino Talikadze

*Ph.D. in Economics,
Associate Professor,
International Black Sea University*

Abstract

The process of globalization has fundamentally transformed microeconomic interactions. Small and medium-sized enterprises (SMEs), once operating primarily in local markets, are now integrated into global value chains where innovation has become the key driver of competitiveness and resilience.

This paper analyzes the role of innovation as a microeconomic stimulus that enhances productivity, efficiency, and adaptability, focusing on the case of Georgia's SME sector.

The research shows that innovative enterprises achieve on average 20-25% higher productivity, reduced production costs, and greater market flexibility.

Keywords: *innovation, microeconomic incentive, Global Innovation Index, globalization.*

შრომის მწარმოებლურობაზე მოქმედი ფაქტორები: პროგრესული და რეგრესული დროის მიმოხილვა

ლევან ფეიქრიშვილი

თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ანოტაცია: სტატიაში მოცემულია შრომის მწარმოებლურობაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი პროგრესული და რეგრესული დროის კონტექსტში. ნაშრომში შრომის მწარმოებლურობა წარმოჩენილია როგორც ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინდიკატორი, რომლის დინამიკა დამოკიდებულია ტექნოლოგიურ, სოციალურ, ინსტიტუციურ და ადამიანურ ფაქტორებზე.

ნაშრომში განსხვავებულია ორი ტიპის შრომითი დროს: პროგრესული – უნარების ზრდით დაზოგილი დრო, რომელიც ზრდის ეფექტიანობას და შეიძლება გამოიყენოთ ინოვაციებისთვის, ასევე, დასვენებისთვის ან დამატებითი ღირებულების შესაქმნელად; რეგრესული – დრო, რომელიც წარმოიშობა უნარების დეფიციტის, მოტივაციის ნაკლებობის ან არასრულფასოვანი ორგანიზაციის შედეგად და იწვევს მწარმოებლურობის შემცირებას.

ნაშრომი ეფუძნება კლასიკურ და თანამედროვე ეკონომიკურ თეორიებს (Solow, Mankiw-Romer-Weil, Shapiro-Stiglitz) და განსაკუთრებულად უსვამს ხაზს ადამიანური კაპიტალისა და მოტივაციის როლს მწარმოებლურობის ზრდაში. სტატიაში ნაჩვენებია, რომ პროგრესული დრო შეიძლება გახდეს განვითარების სტიმული, ხოლო რეგრესული – სტაგნაციისა და უმუშევრობის რისკი. ამიტომ, კვლევის მიზანია რეკომენდაციებისა და მენეჯმენტის ისეთი პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც გაზრდის პროგრესულ დროთა გამოყენების შესაძლებლობებს და მინიმუმამდე დაიყვანს რეგრესულ დროს.

სტატიაში ხაზგასმულია, რომ მდგრადი ეკონომიკური განვითარებისთვის აუცილებელია სამოტივაციო პოლიტიკის, უნარების განვითარების და ტექნოლოგიური ინოვაციების ინტეგრირებული მართვა, რაც უზრუნველყოფს შრომის მწარმოებლურობის ზრდას და ორგანიზაციული ეფექტიანობის ამაღლებას.

საკვანძო სიტყვები: მწარმოებლურობა, მწარმოებლურობაზე მოქმედი ფაქტორები, პროგრესული დრო, რეგრესული დრო.

შესავალი

შრომის მწარმოებლურობის ამაღლება განაპირობებს ეკონომიკურ ზრდას, კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას, სამუშაო ძალის სტრუქტურული ცვლილებებს და სხვ. მაშასადამე, შრომის მწარმოებლურობა წარმოადგენს ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ უმთავრეს ინდიკატორს. ის ასახავს რამდენად ეფექტიანად გამოიყენება შრომითი რესურსები პროდუქტის შექმნის პროცესში. მწარმოებლურობა არ არის სტატიკური მაჩვენებელი, ის იცვლება ისტორიული, სოციალური, ტექნოლოგიური და ინსტიტუციური პირობების მიხედვით. მიმდინარე ეტაპზე შრომის მწარმოებლურობის მთავარი მამოძრავებელი ხდება ინტელექტუალური კაპიტალი, ინოვაცია და ციფრული ტექნოლოგიები. ამასთან, მომავლის ძირითად გამოწვევად დღის წესრიგში დადგა საკითხი როგორ შემცირდეს რეგრესული (გეოეკონომიკური ფრაგმენტაცია, მოტივაციის ნაკლებობა, დემოგრაფიული პრობლემები, ფსიქოლოგიური დაღლა, სოციალური უთანასწორობა და სხვ) და როგორ გაძლიერდეს პროგრესული (AI და ავტომატიზაცია, დისტანციური მუშაო-

ბა, ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკა და სხვ.) ფაქტორები. ამ კონტექსტში აქტუალურია შრომის მწარმოებლურობაზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზი პროგრესული და რეგრესული დროის ქრილში.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, კვლევის მთავარი მიზანია პროგრესული და რეგრესული დროის მიმოხილვაზე დაყრდნობით შრომის მწარმოებლურობაზე მოქმედი ფაქტორების გამოვლენა და მწარმოებლურობის ზრდის შესაძლებლობებზე რეკომენდაციების შემუშავება.

შრომის მწარმოებლურობის ზრდა შესაძლებელია გამოწვეული იყოს მრავალი ფაქტორით, თუმცა, მოცემულ შემთხვევაში ვიმსჯელოთ უნარებით და ტექნოლოგიებით გაზრდილი მწარმოებლურობის შესახებ, ასევე, იმ პრობლემების ირგვლივ, რომელმაც შესაძლებელია შეაფერხოს აღნიშნული მიმართულებით კომპანიის განვითარება.

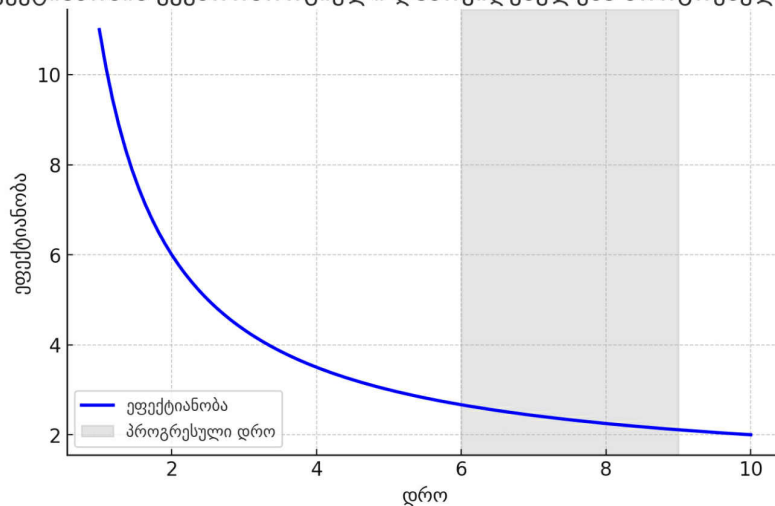
პროდუქტიულს ვუწოდოთ დროის იმ პერიოდს, როდესაც დასაქმებული გულმოდგინედ არიან ჩართული შრომით საქმიანობაში და ქმნიან ღირებულ პროდუქციას. ბუნებრივია, რომ შრომითი პროცესების პარალელურად დასაქმებულები იძენენ უნარებს და შესაბამისად იგივე სამუშაოს შესრულებას ნაკლებ დროს ანდომებენ. თუ ადრე ერთი და იგივე ამოცანის შესრულებას სჭირდებოდა მეტი დრო (t_1), კვალიფიკაციის ამაღლების შემდეგ მას ნაკლები დრო (t_2) დასჭირდება. ამ ორ დროს შორის სხვაობა წარმოშობს დროს, რომელსაც პროგრესული დრო შეიძლება ვუწოდოთ.

პროგრესულია დრო, რომელიც გაზრდილი უნარების პარალელურად ვითარდება და შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს დამატებითი სამუშაოს შესასრულებლად, დასვენებისა და ენერგიის აღსადგენად.

$$t_1 - t_2 = t \text{ (პროგრესული დრო)}$$

ნახაზი 1 გვიჩვენებს ეფექტიანობის დროსთან უკუპროპორციულ დამოკიდებულებას, ასევე, ეფექტიანობის გაზრდით შემცირებული პროდუქტიული დრო თუ როგორ ჩაანაცვლა პროგრესულმა დრომ (იხ. ნახაზი 1). $t_{\text{პროდ}} - t_{\text{პროგ}} = 3$ სთ

დროისა და ეფექტიანობის უკუპროპორციული დამოკიდებულება პროგრესული დროის პირობებში

ნახ. 1.

დროისა და ეფექტიანობის უკუპროპორციული დამოკიდებულება პროგრესული დროის პირობებში

წყარო: აგებულია ავტორის მიერ

ბიზნესისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ პროგრესული დრო შრომასა და დასვენებას შორის რაციონალურად გადანაწილდეს. თუმცა, მსგავსი ბალანსის მიღწევა რთულად წარმოსადგენია დასაქმებულთა კეთილი ნების გარეშე. აღნიშნული მსჯელობა კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს მოტივაციის გადამწყვეტ როლს და მის მნიშვნელობას მწარმოებლურობის გასაზრდელად.

პროგრესული დრო არამხოლოდ აღწერს დროის დანაზოგს, არამედ წარმოადგენს ეფექტიანობის ზრდის ინდიკატორს, რომლის მეშვეობითაც შეიძლება განისაზღვროს უნარების განვითარების ეკონომიკური ეფექტი.

უცვლელი მწარმოებლურობის შემთხვევაში, ეფექტიანობის ზრდის მაჩვენებელი პროპორციულია დროის დანაზოგის იმ წილთან, რომელიც წარმოიშობა უნარების გაუმჯობესების შედეგად ახალი დროის მიმართ. მათემატიკურად ეს დამოკიდებულება შეიძლება ასე ჩამოვაყალიბოთ:

$$\frac{E(2)-E(1)}{E(1)} = \frac{t(1)-t(2)}{t(2)} \rightarrow \frac{E(2)}{E(1)} = \frac{t(1)}{t(2)}$$

სადაც:

E₁-საწყისი ეფექტიანობა;

E₂-ახალი ეფექტიანობა (უნარების/ტექნოლოგიების გაუმჯობესების შემდეგ);

t₁-დავალების შესრულებისათვის საწყისი დრო;

t₂- შესრულების ახალი დრო (უნარების/ტექნოლოგიების გაუმჯობესების შემდეგ);

შინაარსობრივი განმარტება: ეფექტიანობის ზრდის პროცენტული მაჩვენებელი ტოლია პროგრესული დროის წილთან, რომელიც იზომება ახალი დროის მიმართ. ეს ნიშნავს, რომ ყოველი დაზოგილი დროის ერთეული გარდაიქმნება ეფექტიანობის ზრდის ტოლფასად – ანუ პროგრესული დრო გამოხატავს ეფექტიანობის პოტენციური ზრდის ტემპს.

განვიხილოთ მაგალითი: თუ დავალების შესასრულებლად დასაქმებულს სჭირდებოდა 9 საათი, ხოლო უნარების/ ტექნოლოგიების გაუმჯობესების შემდგომ იგივე დავალებას – 6 საათს ანდომებს, მაშინ:

$$\frac{E(2)-E(1)}{E(1)} = \frac{9-6}{6} = 0.5 \times 100 = 50 \%$$

ეს ნიშნავს, რომ ეფექტიანობა გაიზარდა 50 %-ით და შეესაბამება პროგრესული დროის წილს, ხოლო სწორად დაგეგმილი მენეჯმენტის შემთხვევაში კომპანიას ეძლევა შრომითი მწარმოებლურობის გაზრდის შესაძლებლობა.

განვიხილოთ შემთხვევა, როდესაც დასაქმებული ვერ იყენებს მენეჯმენტით განსაზღვრულ საწარმო დროს და სამუშაოს დასასრულებლად დამატებითი დრო ჭირდება. ასეთ დროს შეიძლება ვუწოდოთ რეგრესული დრო. რეგრესულია დროის შუალედი, რომელიც წარმოიქმნება მაშინ, როდესაც დასაქმებული ვერ ასრულებს დავალებას მენეჯმენტის მიერ განსაზღვრულ ვადაში. იგი წარმოადგენს ფაქტობრივად მწარმოებლურობის დანაკლისს. მისი გამომწვევი მიზეზებია:

1. უნარებისა და კვალიფიკაციის დეფიციტი

• დასაქმებულს შეიძლება არ ჰქონდეს საკმარისი ცოდნა ან გამოცდილება კონკრეტული ამოცანის შესასრულებლად. ამ შემთხვევაში, სამუშაოს შესასრულებლად მეტი დრო სჭირდება, ვიდრე მენეჯმენტი მოითხოვს;

2. არასაკმარისი მოტივაცია

• თუ თანამშრომელი არ არის მოტივირებული, მისი შრომის ინტენსივობა და ჩართულობა მცირდება. ეს პირდაპირ იწვევს ვადების გადაცდენას და „რეგრესული დროის“ წარმოშობას.

თუმცა, რეგრესული დრო ყოველთვის არ არის მხოლოდ დასაქმებულის პასუხისმგებლობა. ის შეიძლება განპირობებული იყოს როგორც ინდივიდუალური ფაქტორებით (მოტივაცია, უნარები, ჯანმრთელობა), ასევე, ორგანიზაციული გარემოთი (მენეჯმენტის დაგეგმვა, რესურსების ხელმისაწვდომობა). სწორედ ამიტომ მისი მართვა მოითხოვს მოტივაციის გაზრდას, სამუშაო პირობების გაუმჯობესებას და დროის მართვის სისტემურ მიდგომას. ის, რომ კადრები არ არიან მიდრეკილი უნარების გასაზრდელად კიდევ ერთხელ მიუთითებს კომპანიაში არსებული სამოტივაციო პოლიტიკის სისუსტეზე და ხაზს უსვავს მის გადამწყვეტ მნიშვნელობას პიროვნული ზრდისა და განვითარებისკენ სწრაფვაში.

პროგრესული და რეგრესული დროის კრიტერიუმები მოცემულია სქემაზე 1.

სქემა 1.

პროგრესული და რეგრესული დროის კრიტერიუმები

კრიტერიუმი	(პროგრესული დრო) VS	(რეგრესული დრო)
განსაზღვრება	უნარების ზრდის შედეგად დაზოგილი დრო, რომელიც ზრდის ეფექტიანობას	დრო, რომელიც იკარგება მოტივაციის დაქვეითების, დისციპლინის ნაკლებობის ან უნარების გაუმჯობესების არქონის გამო.
წარმოშობა	წარმოიქმნება კვალიფიკაციისა და კომპეტენციების ზრდასთან ერთად	წარმოიქმნება მაშინ, როცა უნარები არ ვითარდება ან ქვეითდება
ზეგავლენა პროდუქტიულობაზე	ზრდის პროდუქტიულობას, აჩქარებს სამუშაოს შესრულებას	ამცირებს პროდუქტიულობას, ამუხრუჭებს სამუშაოს შესრულებას.
დროის გამოყენება	შესაძლებელია მიმართული იყოს დამატებით სამუშაოზე, ინოვაციებზე ან დასვენებაზე.	ხშირ შემთხვევაში იკარგება უშედეგოდ და ვერ ქმნის ღირებულებას.
მიზეზები	განათლება, კვალიფიკაციის ამაღლება, გამოცდილების დაგროვება.	სტაგნაცია, მოტივაციის დაქვეითება, გადაღლა, ცუდი ორგანიზება.
შედეგი	ეფექტიანობის ზრდა და ღირებულების მატება.	ეფექტიანობის შემცირება და რესურსების გაფლანგვა.

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ

ამრიგად, პროგრესული დროის შემთხვევაში არამოტივირებული კადრები უნარების ზრდის მიუხედავად არ ახდენენ მწარმოებლურობის ზრდას. ისინი შემოიფარგლებიან მხოლოდ კონტრაქტით გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობებით და გამოთავისუფლებულ დროს შეხედულებისამებრ შრომა-დასვენებაზე ანაწილებენ. რაც შეეხება რეგრესულ დროს, აჩვენებს თუ რა საფრთხეს მოიცავს მწარმოებლურობისათვის დემოტივირებული ან არაპროფესიონალი კად-

რებით გამოწვეული რეალობა. მით უმეტეს, რომ კადრები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მწარმოებლურობაზე (ფეიქრიშვილი, ლ., 2025).

უნარების გაზრდის შესახებ საჭიროება აღწერილია „სოლოუს გაფართოებული მოდელში“ (Augmented Solow Model, Mankiw-Romer-Weil, 1992), რომელიც კლასიკური მოდელისგან განსხვავდება და ხაზს უსვას ეკონომიკური ზრდისთვის ადამიანისეული კაპიტალის (Human Capital) გადამწყვეტ მნიშვნელობას. აღნიშნული მოდელი აჩვენებს, რომ მოტივაცია, როგორც წყარო – განათლების, უნარების განვითარებისა და კვალიფიკაციის ამაღლებისთვის პირდაპირ აისახება ეკონომიკურ კეთილდღეობაზე.

• სოლოუს კლასიკური მოდელი, რომელიც დაფუძნებულია კობ-დუგლასის წარმოების ფუნქციაზე გვაჩვენებს ტექნოლოგიების უპირატესობას. ის აღწერს, რომ გრძელვადიანი ზრდა დამოკიდებულია ტექნოლოგიებზე.

$$Y = F(K, L) = K^{\alpha} (AL)^{1-\alpha}, \quad 0 < \alpha < 1$$

- Y – საერთო გამომუშავება (output),
- K – ფიზიკური კაპიტალი,
- L – შრომა
- A – ტექნოლოგიის დონე (productivity),
- α – კაპიტალის ელასტიურობა.

წყარო: კლასიკური სოლოუს მოდელი (1956) – ოფიციალურ წყაროს წარმოადგენს რობერტ სოლოუს ნაშრომი "A Contribution to the Theory of Economic Growth".

• გაფართოებული სოლოუს მოდელი → ტექნოლოგიურ უპირატესობებს ამატებს ადამიანის კაპიტალს: (განათლება, უნარები, მოტივაცია), და ამტკიცებს, რომ ეს არის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი მდგრადი ეკონომიკური ზრდისთვის.

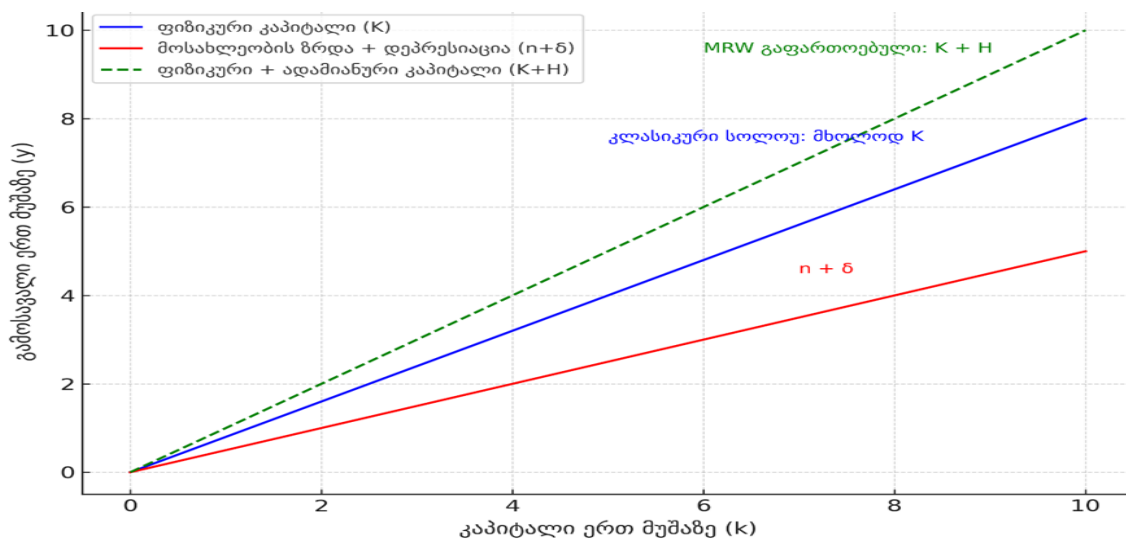
$$Y = K^{\alpha} H^{\beta} (LA)^{1-\alpha-\beta}, \quad 0 < \alpha + \beta < 1$$

- Y – გამომუშავება (Output)
- K – ფიზიკური კაპიტალი (ავეჯი, მანქანები, ინფრასტრუქტურა)
- H – ადამიანის კაპიტალი (განათლება, უნარები, მოტივაცია)
- L – შრომის რაოდენობა (მუშაკთა რიცხვი)
- A – ტექნოლოგიის დონე
- α, β – ელასტიურობის კოეფიციენტები

Mankiw, Romer & Weil (1992)-ის თეორიაში ავტორები ამტკიცებენ, რომ ადამიანის კაპიტალი (H) ანუ განათლება, უნარები, გამოცდილება, მოტივაცია იმდენად მნიშვნელოვანია ეკონომიკური ზრდისთვის, რომ მისი უგულებელყოფა არასწორ შედეგებს იძლევა (Mankiw, N. Gregory; Romer, David; Weil, David N. 1992).

სოლოუს გაფართოებულ მოდელში MRW (1992) აღწერილია, რომ აუცილებელია ადამიანური კაპიტალის ჩართვა, რადგან მხოლოდ ფიზიკური კაპიტალი და შრომა ვერ ახორციელებს შემოსავლების მაქსიმიზაციას. თეორიაში ახსნილია, რომ სოლოუს კლასიკურ მოდელს K -ს (კაპიტალს) და L -ს (შრომას) უნდა დაემატოს H (ადამიანისეული კაპიტალი).

ქვემოთ წარმოდგენილი ნახაზი ასახავს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია დასაქმებულთა მოტივაცია და მათში ადამიანური კაპიტალი ზრდა ეკონომიკის განვითარებისთვის (იხ. ნახაზი 3).

ნახ. 3.
სოლოუს გაფართოებული მოდელი

წყარო: Mankwin, Romer & Weil (1992)

ნახაზზე წითელი მრუდით ნაჩვენებია სოლოუს გაფართოებული მოდელის შესაბამისად თუ როგორ იზრდება მწარმოებლურობა. ამრიგად, სოლოუს გაფართოებული მოდელი აღწერს იმას, რომ ადამიანისეული კაპიტალის გაზრდით შესაძლებელია ეკონომიკური კეთილდღეობის გაზრდა და აღნიშნული მიზნის მისაღწევად მნიშვნელოვანია კომპანიაში სამოტივაციო პოლიტიკის დანერგვა.

რაც შეეხება არაკვალიფიციური კადრებით გამოწვეულ პრობლემებს და მათი პროფესიონალი კადრებით ჩანაცვლებას, აღნიშნული პროცესი აღწერილია შაპირო-სტიგლიცის მოდელით (Shapiro-Stiglitz, 1984) და ცნობილია როგორც „ეფექტური ხელფასის“ თეორიის ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი ვერსია. აღნიშნული თეორიის თანახმად არაკვალიფიციური კადრებით გამოწვეული პრობლემა ზრდის პროფესიონალურ კადრებზე მოთხოვნას და ზრდის უმუშევრობის განვითარების რისკებს.

შაპირო-სტიგლიცის მოდელი კიდევ ერთხელ უსვავს ხაზს უნარების განვითარების მნიშვნელობას და გვიჩვენებს მის გარეშე უმუშევრობის განვითარების საფრთხეებს.

უნარების და მოტივაციის უკუკავშირის შესახებ გადამეტებული არ იქნება თეზისების შემდგომი შინაარსით წარმოდგენა:

1. როცა თანამშრომელი იძენს ახალ ცოდნას, ის უკეთესად ართმევს თავს დავალებებს;
2. ახალი უნარები თანამშრომელს აძლევს კარიერული წინსვლის შანსს;
3. გაზრდილი უნარები ადამიანში ამაღლებს თვითშეფასებას და საკუთარი თავისადმი რწმენას;
4. როცა ორგანიზაცია უნარების განვითარებაში რესურსს დებს (ტრენინგი, გადამზადება), თანამშრომელი ხედავს, რომ მას აფასებენ. ეს უქმნის მოტივაციას დარჩეს კომპანიაში;
5. მოტივირებული თანამშრომელი უფრო სწრაფად იძენს უნარებს, ვიდრე არამოტივირებული;
6. უნარების განვითარება და მოტივაცია ერთმანეთის განმამტკიცებელი ფაქტორებია;
7. ორგანიზაციები, რომლებიც ამ ორ ასპექტს (სამოტივაციო პოლიტიკა, უნარების ასამაღლებლად ტრენინგები) ერთდროულად მართავენ უფრო სტაბილურ და პროდუქტიულ გუნდებს ქმნიან.

დასკვნა

შრომის მწარმოებლურობა დინამიკური კატეგორიაა, რომელიც ისტორიის განმავლობაში პროგრესულ და რეგრესულ ციკლებს შორის ცვალებადობს. მისი მიმართულება დამოკიდებულია ტექნოლოგიურ, სოციალურ, ეკონომიკურ და ინსტიტუციურ ფაქტორებზე. თანამედროვე სამყაროში მწარმოებლურობის ზრდა აღარ განისაზღვრება მხოლოდ ტექნიკით – გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ცოდნას, ინოვაციებს და ადამიანურ კაპიტალს.

შრომის მწარმოებლურობის მდგრადი ზრდისთვის აუცილებელია პროგრესული ფაქტორების გაძლიერება და რეგრესულების მინიმიზაცია – მხოლოდ ასე შეიძლება მიღწეული იქნას კონკურენტუნარიანი და ინკლუზიური ეკონომიკური განვითარება.

პროგრესული დროის რაციონალური გამოყენება წარმოადგენს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მექანიზმს, რომელიც მოტივაციის არსებობის შემთხვევაში მიზანმიმართულად იქნება გამოყენებული როგორც შრომითი მწარმოებლურობის, ისე მთლიანი ეკონომიკური კეთილდღეობის გასაზრდელად.

რეგრესული დრო, რომელიც წარმოიქმნება მენეჯმენტით განსაზღვრული დროის გადაცდენის შემთხვევაში, ასახავს მოტივაციის დეფიციტს და ორგანიზაციულ პროცესებში დაძაბულობის გაღრმავებას.

ამგვარი ვითარება არა მხოლოდ ამცირებს ინდივიდუალური შრომის ეფექტიანობას, არამედ ზრდის სტაგნაციისა და უმუშევრობის საფრთხეებს.

პროგრესულ და რეგრესულ დროზე მსჯელობები, მიუთითებს იმის შესახებ, რომ მენეჯმენტისათვის პრიორიტეტული უნდა ისეთი სამოტივაციო პოლიტიკის დანერგვა, რომელიც ხელს შეუწყობს კომპანიაში პროგრესული დროის მაქსიმალურ რეალიზებას, ამავე დროს შეამცირებს რეგრესული დროის განვითარების რისკებს და შექმნის ეკონომიკური განვითარებისათვის მდგრად პირობებს.

ლიტერატურა

1. ფეიქრიშვილი, ლ., (2025). ციფრულ-ტექნოლოგიური პროგრესის გავლენა Gen Z თაობის შრომით განწყობაზე. III საერთაშორისო მულტიდისციპლინური კონფერენცია „ინოვაციური მიდგომები მეცნიერებაში“, ოქტომბერი, 11-12, 2025.
2. ფეიქრიშვილი, ლ., (2025). თანამედროვე ტექნოლოგიების გავლენა შრომის ბაზარზე: საფრთხეები და დაძლევის გზები. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის კონფერენცია „ეკონომიკური ინტეგრაცია ევროკავშირში: შედეგები და პერსპექტივები“, 7 თებერვალი, 2025.
3. Herzberg, F., Mausner, B., & Snyderman, B. (1959). *The Motivation to Work* (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons.
4. Locke, E. A. (1968). Toward a theory of task motivation and incentives. *Organizational Behavior and Human Performance*, 3(2), 157–189.
5. Shapiro, C., & Stiglitz, J. E. (1984). Equilibrium unemployment as a worker discipline device. *American Economic Review*, 74(3), 433–444.
6. Mankiw, N. Gregory; Romer, David; Weil, David N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407–437.

Factors Affecting Labor Productivity: A Review of Progressive and Regressive Time

Levan Peikrishvili

Doctoral student at Telavi State University

Annotation

The article presents an analysis of the factors influencing labor productivity in the context of progressive and regressive time.

Labor productivity is defined as one of the key indicators of economic development, whose dynamics depend on technological, social, institutional, and human factors.

The study distinguishes between two types of working time:

Progressive time – the time saved through skill enhancement, which increases efficiency and can be used for innovation, rest, or creating additional value;

and Regressive time – the time resulting from a lack of skills, low motivation, or poor organization, which leads to reduced productivity.

The research is based on classical and modern economic theories (Solow, Mankiw-Romer-Weil, Shapiro-Stiglitz) and places particular emphasis on the role of human capital and motivation in productivity growth.

The article demonstrates that progressive time can serve as a driver of development, whereas regressive time represents a risk of stagnation and unemployment.

Therefore, the aim of the study is to develop recommendations and management policies that enhance the use of progressive time and minimize regressive time.

The paper highlights that sustainable economic development requires the integrated management of motivational policies, skill development, and technological innovation – ensuring the growth of labor productivity and the improvement of organizational efficiency.

Keywords: *productivity, factors affecting productivity, progressive time, regressive time.*

რეგიონული ინტეგრაციის ეფექტების შეფასება თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში

რამაზ ფუტყარაძე

ეკონომიკის დოქტორი,

ასოცირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია

გლობალიზაციის პირობებში რეგიონული ინტეგრაცია წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ტენდენციას საერთაშორისო ეკონომიკურ, სავაჭრო და პოლიტიკურ სივრცეში. თანამედროვე ეტაპზე, როდესაც გლობალური მიწოდების ჯაჭვები სულ უფრო კომპლექსური ხდება, ტექნოლოგიური პროგრესი აჩქარებს საზღვრების გახსნას, ხოლო საერთაშორისო გარემოს ცვლილებები და უსაფრთხოების ახალი გამოწვევები ზრდის გაურკვევლობებს, რეგიონული ინტეგრაციული გაერთიანებების როლი კიდევ უფრო მნიშვნელოვან ხდება. ისინი მნიშვნელოვან ფუნქციას ასრულებენ სახელმწიფოების ეკონომიკური კეთილდღეობის, პოლიტიკური სტაბილურობისა და გლობალურ ბაზრებზე მათი შესაძლებლობების გაფართოებაში.

საერთაშორისო რეგიონული ინტეგრაცია გულისხმობს ორ ან მეტ სახელმწიფოს შორის ეკონომიკური, სავაჭრო, პოლიტიკური, სოციალური და კულტურული კავშირების გაღრმავებას გეოგრაფიულად ახლოს მდებარე სახელმწიფოებს შორის (Balassa, 1961). ბ. ბალასას კლასიფიკაციის მიხედვით, ეს პროცესი შეიძლება რამდენიმე დონეზე განვითარდეს: თავისუფალი ვაჭრობის ზონიდან დანყებული, საბაჟო კავშირის, საერთო ბაზრის, ეკონომიკური კავშირის გავლით, პოლიტიკური კავშირის ჩათვლით (Balassa, 1961).

ეკონომიკურ განზომილებაში ინტეგრაცია ეფუძნება ვაჭრობის შექმნისა და გადანაცვლების ეფექტებს, მასშტაბის ეკონომიის მიღწევას, ინვესტიციების მოზიდვას და საერთო ბაზრის შექმნით კონკურენტუნარიანობის გაძლიერებას (World Bank, 2024). პოლიტიკური თვალსაზრისით, ინტეგრაცია ხელს უწყობს რეგიონულ სტაბილურობას, საერთაშორისო მოლაპარაკებებში წევრი ქვეყნების პოზიციის გაძლიერებას და დემოკრატიული ღირებულებების განმტკიცებას (European Union, 2025).

თანამედროვე სამყაროში რეგიონული ინტეგრაციის რამდენიმე წამყვანი მოდელი გამოიკვეთება. მათ შორის აღსანიშნავია: **ევროკავშირი (EU)** წარმოადგენს ყველაზე განვითარებულ ინტეგრაციის მაგალითს, რომელიც მოიცავს როგორც ეკონომიკურ, ისე პოლიტიკურ კავშირებს. საერთო ვალუტას, საზღვრების გაუქმება შენგენის ზონაში, საერთო საგარეო პოლიტიკის ელემენტებს და მმართველობითი ინსტიტუტები ევროპულ მოდელს განსაკუთრებულს ხდის (European Union, 2020). **EFTA (European Free Trade Association)** – ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაცია, რომელიც: ფოკუსირებულია **წევრ ქვეყნებს შორის თავისუფალ ვაჭრობაზე, არ მოიცავს პოლიტიკურ ინტეგრაციას, წევრები არ არიან საბაჟო კავშირის წევრები, თანამშრომლობა** ძირითადად ეხება **ეკონომიკურ სფეროს და რეგულაციების ჰარმონიზაციას. წევრი ქვეყნები:** ისლანდია, ლიხტენშტაინი, ნორვეგია და შვეიცარია, რომლებიც წარმოადგენენ **NAFTA/USMCA** – რეგიონის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება, რომელიც ფოკუსირებულია **ეკონომიკურ და სავაჭრო თანამშრომლობაზე** და არ მოიცავს ღრმა პოლიტიკურ ინტეგრაცი-

ას. **NAFTA** (North American Free Trade Agreement) მოქმედებდა 1994-2020 წლებში აშშ-ს, კანადასა და მექსიკას შორის, ხოლო 2020 წელს **USMCA** (United States-Mexico-Canada Agreement) შეცვალა, განახლებულ იქნა სავაჭრო პირობები და დაემატა საკითხები, როგორიცაა ინტელექტუალური საკუთრება და ციფრული ვაჭრობა (Petri & Plummer, 2016). **ASEAN** – აერთიანებს სხვადასხვა განვითარების დონის ქვეყნებს, ხასიათდება მოქნილი, კონსენსუსზე დაფუძნებული მიდგომით. (ASEAN Secretariat, 2020). **MERCOSUR** – სამხრეთ ამერიკის ქვეყნების თავისუფალი ვაჭრობის ბლოკი, რომელიც ძირითადად ეკონომიკურ თანამშრომლობაზეა ორიენტირებული; პოლიტიკური ინტეგრაცია შედარებით სუსტია. წარმატება დამოკიდებულია წევრ ქვეყნების ეკონომიკურ და პოლიტიკური გარემოზე. **African Union (აფრიკის კავშირი)** – აფრიკულ სახელმწიფოს აერთიანებს და მიზნად ისახავს კონტინენტის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ინტეგრაციას, მშვიდობისა და უსაფრთხოების გაძლიერებას, ასევე სოციალურ და სამოქალაქო განვითარების ხელშეწყობას. ინტეგრაციის ხარისხი ქვეყნებს შორის განსხვავებულია; წარმატება დამოკიდებულია შიდა პოლიტიკურ სტაბილურობაზე, ეკონომიკურ განვითარებაზე და გარე საერთაშორისო ჩართულობაზე (African Union, 2024) და სხვ.

საერთაშორისო რეგიონული ინტეგრაციის ეკონომიკური ეფექტები მრავალფეროვანი და კომპლექსურია. „ვაჭრობის ლიბერალიზაცია ზრდის წევრ ქვეყნებს შორის ვაჭრობის მოცულობას. საბაჟო ბარიერების გაუქმება ამცირებს ტრანზაქციის ხარჯებს და ზრდის მომხმარებელთა არჩევანს“ (World Bank, 2023).

ვაჭრობის გაზრდის ეფექტი ვლინდება იქ, სადაც ადრე ხელოვნურად შეზღუდული ვაჭრობა ახლა თავისუფალ ბაზარზე ფუნქციონირებს. ეს იწვევს რესურსების უკეთ განაწილებას, ზრდის ეკონომიკურ ეფექტურობას და ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას (World Trade Organization [WTO], 2022). თუმცა არსებობს ვაჭრობის გადანაცვლების ეფექტიც (Balassa, 1961). რეგიონული ინტეგრაცია ზრდის პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, ხელს უწყობს მინოდების ჯაჭვების ფორმირებასა და პროდუქციის ღირებულების ჯაჭვის ოპტიმიზაციას (World Bank, 2019). ეკონომიკური ზრდის ეფექტი რეგიონის მიხედვით განსხვავებულია; ევროკავშირის მაგალითში ახალი წევრი ქვეყნების GDP-ზე დადებითი გავლენა გამოჩნდა, თუმცა სხვა რეგიონებში ეფექტი შედარებით ნაკლებია. ინვესტიციების თვალსაზრისით, რეგიონული ინტეგრაცია ხშირად ზრდის უშუალო უცხოურ ინვესტიციებს. დიდი, საერთო ბაზრის შექმნა იზიდავს მულტინაციონალურ კომპანიებს, რომლებიც ეძებენ ეფექტურ ლოკაციას რეგიონული ბაზრის მომსახურებისთვის.

ცნობილია, რომ რეგიონული ინტეგრაცია ქმნის მნიშვნელოვან პოლიტიკურ და უსაფრთხოების ეფექტებს. ისტორიულად, ინტეგრაციის ერთ-ერთი მთავარი მიზანია **კონფლიქტების თავიდან აცილება და მშვიდობის განმტკიცება** (European Union, 2020), რაც განსაკუთრებით გამოჩნდა ევროპულ მაგალითებში, როგორიცაა ევროკავშირი. ევროპული ინტეგრაცია დაინყო სწორედ იმ იდეით, რომ საფრანგეთსა და გერმანიას შორის ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულობა გამოიწვევს მომავალ ომს.

თანამედროვე ეტაპზე, რეგიონული გაერთიანებები ხდებიან მნიშვნელოვანი საერთაშორისო მოთამაშეები გლობალურ მართვაში. ისინი იძენენ კოლექტიურ ხმას საერთაშორისო ორგანიზაციებში და გლობალურ მოლაპარაკებებში, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პატარა და საშუალო ქვეყნებისთვის. რეგიონული ინტეგრაცია ასევე ხელს უწყობს დემოკრატიული სტანდარტების გავრცელებას, კარგი მმართველობის პრინციპების დამკვიდრებას და ადამიანის უფლებების დაცვის გაძლიერებას.

უსაფრთხოების თვალსაზრისით, ინტეგრაციული გაერთიანებები ხშირად იქცევა უსაფრთხოების თანამშრომლობის პლატფორმებად: ისინი კოორდინირებენ პოლიციურ და სასამართლო თანამშრომლობას, უზრუნველყოფენ საზღვრების ეფექტიან მართვას და ერთობლივად რეაგირებენ ტრანსნაციონალურ საფრთხეებზე, როგორიცაა ტერორიზმი, ორგანიზებული დანაშაული და უკანონო მიგრაცია.

საინტერესოა რეგიონული ინტეგრაციის გამოწვევები გლობალიზაციის ეპოქაში. მთავარი გამოწვევებია ეროვნული სუვერენიტეტის ბალანსი რეგიონული მმართველობისთან, ეკონომიკური განსხვავებები წევრ ქვეყნებს შორის, გლობალური ღირებულების ჯაჭვების ფრაგმენტაცია, პროტექციონიზმი და პოლიტიკურ პოპულიზმსა თუ ევროსკეპტიციზმი (Petri & Plummer, 2016).

მიუხედავად პოტენციური სარგებელისა, რეგიონული ინტეგრაცია სერიოზულ გამოწვევებს აწყდება თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში. ერთ-ერთი მთავარი სირთულეა ეროვნული სუვერენიტეტისა და ცენტრალიზებული მმართველობის დაბალანსება. მრავალი ქვეყნისთვის რთულია უფლებამოსილებების გადაცემა რეგიონულ ინსტიტუტებზე, განსაკუთრებით ისეთ მგრძნობიარე სფეროებში, როგორიცაა ფისკალური პოლიტიკა, მიგრაცია, თავდაცვა და სხვ.

მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ეკონომიკური უთანასწორობაც წევრ ქვეყნებს შორის. როდესაც რეგიონულ გაერთიანებაში შედიან სხვადასხვა განვითარების დონის ეკონომიკები, ინტეგრაციის სარგებელი და ტვირთი ხშირად არათანაბრად ნაწილდება. განვითარებული ქვეყნები იღებენ უფრო დიდ სარგებელს ბაზრების გაფართოებით, მაშინ როცა ნაკლებად განვითარებულები შეიძლება უფრო მეტად შეეჯახონ კონკურენციის ზრდას.

დამატებით, ახალი პროტექციონისტული ტენდენციები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს რეგიონულ ინტეგრაციაზე. ბოლო წლებში განსაკუთრებით გააქტიურდა დისკუსია რეგიონალიზმისა და **მულტილატერალიზმის** ურთიერთმიმართების შესახებ: ერთნი რეგიონულ ინტეგრაციას აღიქვამენ როგორც „შემაფერხებელ ბლოკს“, რომელიც ზღუდავს გლობალურ თავისუფალ ვაჭრობას და წარმოქმნის პროტექციონისტულ ეფექტებს, ხოლო სხვები – როგორც „**სამშენებლო ბლოკს**“, რომელიც ხელს უწყობს გლობალური ეკონომიკური ინტეგრაციის გაღრმავებას.

პოლიტიკური პოპულიზმისა და ევროსკეპტიციზმის გაძლიერება, რაც გამოჩნდა ბრექსითი-სა და სხვა ანტიინტეგრაციული მოძრაობების მაგალითზე, აჩვენებს, რომ საზოგადოების გარკვეული ჯგუფები უარყოფითად განწყობილნი არიან რეგიონული ინტეგრაციის მიმართ. პროცესების დაჩქარება, თავისუფალი გადაადგილება და კულტურული ცვლილებები ზოგიერთ საზოგადოებაში ქმნის შიშებსა და წინააღმდეგობას, რაც დამატებით ართულებს ინტეგრაციულ პოლიტიკას და მთლიანად პროცესს.

შემთხვევის ანალიზი: ევროკავშირის გამოცდილება. ევროკავშირი წარმოადგენს ყველაზე განვითარებულ და ამბიციურ რეგიონული ინტეგრაციის პროექტს მსოფლიოში. მისი გამოცდილება იძლევა მნიშვნელოვან გაკვეთილებს რეგიონული ინტეგრაციის ეფექტების შეფასებისთვის.

აღსანიშნავია, რომ ევროკავშირის მაგალითი აჩვენებს, რომ საერთო ბაზარმა მნიშვნელოვნად გაზარდა ვაჭრობა, ევროს შემოღებამ ხეი შეუწყო ვაჭრობას, შეამცირა ვალუტის რისკები, თუმცა თუმცა ევროზონის კრიზისმა გამოავლინა ფისკალური ინტეგრაციის ნაკლოვანებები (European Union, 2024). ასევე, EFTA-ის მაგალითი აჩვენებს, რომ თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაცია ხელს უწყობს წევრ ქვეყნებს შორის ვაჭრობის გაფართოებას, მაგრამ არ მოიცავს ღრმა პოლიტიკური ინტეგრაციას. წევრებს შორის თანამშრომლობა ძირითადად ეხება ეკონომიკურ სფეროსა და რეგულაციების ჰარმონიზაციას, ხოლო ფისკალური და მონეტარული პოლიტიკა დარჩა ეროვნული კომპეტენციის ფარგლებში (EFTA, 2024).

ევროკავშირმა მოახერხა დემოკრატიის გაძლიერება ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში გაფართოების პროცესის საშუალებით. თუმცა, კვლავ რჩება არაერთი გა-

მონვევა. გეოპოლიტიკურად, ევროკავშირი ცდილობს იყოს გლობალური მოთამაშე, თუმცა საერთო საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის ფორმირებაში აწყდება სირთულეებს წევრი ქვეყნების განსხვავებული ინტერესებისა და პრიორიტეტების გამო.

რეგიონული ინტეგრაცია ზრდის ბაზრის ზომას, ხელს უწყობს ინვესტიციების მოზიდვას, ტექნოლოგიების გადაცემის და სხვ. მნიშვნელოვანია ამ ქვეყნების ეკონომიკური განვითარებისათვის. თუმცა, გამოწვევები რჩება: სუსტი ინსტიტუტები, ინფრასტრუქტურის საკითხი, კორუფცია და პოლიტიკური არასტაბილურობა (African Union, 2024). **აფრიკაში, კონტინენტური თავისუფალი ვაჭრობის ზონა (AfCFTA) წარმოადგენს ამბიციურ ინიციატივას, რომლის მიზანია 1.3 მილიარდიან რეგიონში ერთიანი ბაზრის შექმნა.** მისი წარმატება გადამწყვეტი იქნება აფრიკის ეკონომიკური ტრანსფორმაციისთვის, თუმცა განხორციელება მოითხოვს მნიშვნელოვან ინვესტიციებს ინფრასტრუქტურაში და ინსტიტუციური შესაძლებლობების გაძლიერებას.

რეგიონული ინტეგრაცია შეიძლება იყოს გლობალიზაციის გაღრმავების მექანიზმი ან დამცავი მექანიზმი კონკურენციის წინააღმდეგ. მეგა-რეგიონული შეთანხმებები (CPTPP, RCEP) აჩვენებს რეგიონული ინტეგრაციის ტენდენციას (Petri & Plummer, 2016). თანამედროვე ეტაპზე ვითარდება საინტერესო დინამიკა გლობალიზაციასა და რეგიონალიზაციას შორის. ერთი მხრივ, რეგიონული ინტეგრაცია შეიძლება განვიხილოთ როგორც გლობალიზაციის რეაქცია და მისი გაღრმავების მექანიზმი რეგიონულ დონეზე. მეორე მხრივ, იგი შესაძლოა წარმოადგენდეს დამცავ მექანიზმს გლობალური კონკურენციის წინააღმდეგ.

მეგა-რეგიონული სავაჭრო შეთანხმებების გაფართოება, როგორცაა ტრანსპაციფიკური პარტნიორობა (TPP, ახლა CPTPP) და რეგიონული სრულყოფილი ეკონომიკური პარტნიორობა აზიაში (RCEP), აჩვენებს ტენდენციას უფრო ფართო, მრავალრეგიონული ინტეგრაციისკენ. ეს შეთანხმებები აერთიანებს ქვეყნების ჯგუფებს სხვადასხვა რეგიონიდან და ქმნის ახალ გეოეკონომიკურ დინამიკას. გეოპოლიტიკური კონკურენცია, განსაკუთრებით აშშ-სა და ჩინეთს შორის, ასევე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს რეგიონულ ინტეგრაციაზე. ქვეყნები ხშირად იძულებულნი არიან აირჩიონ ან დააბალანსონ კავშირები მსოფლიოს წამყვან ძალებთან, რაც განსაზღვრავს რეგიონული ალიანსების ფორმირებას და განვითარებას.

შეფასების მეთოდოლოგიური გამოწვევები

რეგიონული ინტეგრაციის ეფექტების სრული შეფასება მნიშვნელოვანი მეთოდოლოგიური გამოწვევების წინაშე დგას. პირველი სირთულე არის ალტერნატიული სცენარის დადგენა – ანუ შეფასება, როგორ განვითარდებოდა მოვლენები, რომ ინტეგრაცია არ განხორციელბულიყო. ამ პრობლემის დასაძლევად ეკონომისტები იყენებენ სხვადასხვა ინსტრუმენტს, მათ შორის კომპიუტაციურ გენერალურ ეკონომიკურ მოდელებს (CGE), განსხვავებების-განსხვავებებში მეოთხედს და სინთეტიკური კონტროლის მეთოდს. მეორე გამოწვევა არის გრძელვადიანი და მოკლევადიანი ეფექტების გამიჯვნა. ინტეგრაციის სრული შედეგები ხშირად ვლინდება მხოლოდ გრძელვადიან პერსპექტივაში, რაც მოითხოვს პანელური მონაცემების ანალიზს ხანგრძლივ პერიოდზე. მესამე გამოწვევა არის პოლიტიკური და სოციალური ეფექტების რაოდენობრივი შეფასების პრობლემები. მშვიდობა, დემოკრატიული სტანდარტების გავრცელება, კულტურული გაცვლა, ეს ს მნიშვნელოვანი ასპექტებია, თუმცა მათიზუსტი გაზომვა და ეკონომიკურ ეფექტებთან შედარება რთულია.

მომავლის პერსპექტივები და რეკომენდაციები

ციფრული ეკონომიკა, ელექტრონული ვაჭრობა და ტექნოლოგიური ინოვაციები ქმნიან ახალ შესაძლებლობებს. კლიმატის ცვლილება და მდგრადი განვითარება მოითხოვს გაძლიერებულ რეგიონულ თანამშრომლობას. რეკომენდაციებია ინტეგრაციის მორგება კონკრეტულ კონტექსტზე, ინკლუზიურობა და ძლიერი ინსტიტუციური ჩარჩო (World Bank, 2024; European Union, 2024). კლიმატის ცვლილება და მდგრადი განვითარების გამოწვევები საჭიროებს გაძლიერებულ რეგიონულ თანამშრომლობას. გარემოსდაცვითი სტანდარტების ჰარმონიზაცია, მწვანე ტექნოლოგიების ერთობლივი განვითარება და **დაბალი ნახშირბადის ეკონომიკაზე კოორდინირებული გადასვლა** რეგიონული ინტეგრაციის დღის წესრიგის მნიშვნელოვან ნაწილად იქცევა.

პოლიტიკის შემუშავებაზე პასუხისმგებელი პირებისთვის შეიძლება გამოიკვეთოს რამდენიმე რეკომენდაცია: პირველი, **რეგიონული ინტეგრაციის დიზაინი** უნდა იყოს მორგებული კონკრეტულ რეგიონულ კონტექსტზე და არ უნდა ეფუძნებოდეს ევროპული ან სხვა მოდელის მექანიკურ კოპირებას. მეორე, **ინკლუზიურობა და სარგებლის სამართლიანი განაწილება** აუცილებელია საზოგადოების მხარდაჭერის შესანარჩუნებლად. მესამე, **მძლავრი და ეფექტიანი ინსტიტუციური ჩარჩო**, რომელიც სათანადოდ ბალანსდება ეროვნულ სუვერენიტეტთან, წარმოადგენს წარმატებული ინტეგრაციის წინაპირობას.

დასკვნა

რეგიონული ინტეგრაცია რჩება მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად თანამედროვე გლობალიზებულ სამყაროში. ეფექტების შეფასება მოითხოვს კომპლექსურ, მრავალგანზომილებიან მიდგომას, რომელიც ითვალისწინებს ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სოციალურ ასპექტებს (Balassa, 1961; Petri & Plummer, 2016; World Bank, 2024). ეფექტების შეფასება ითვალისწინებს არა მხოლოდ ეკონომიკურ შედეგებს, როგორცაა ვაჭრობის ზრდა, ინვესტიციების მოზიდვა, ბაზრის გაფართოება და ტექნოლოგიური თანამშრომლობა, არამედ პოლიტიკურ სტაბილურობას, მაგალითად დემოკრატიის გაძლიერებას, მშვიდობის კონსოლიდაციას და სახელმწიფო ინსტიტუტების გამყარებას. ასევე საჭიროა სოციალური ასპექტების შეფასება, მათ შორის საზოგადოებრივი ჩართულობა, სარგებლის სამართლიანი განაწილება და კულტურული გაცვლა. გარდა ამისა, გეოპოლიტიკური ფაქტორების გააზრება მნიშვნელოვანია, რადგან რეგიონული ინტეგრაცია გავლენას ახდენს საერთაშორისო პარტნიორებთან ურთიერთობაზე, ალიანსების ფორმირებაზე და რეგიონული სტაბილურობის შენარჩუნებაზე.

რეგიონული ინტეგრაცია წარმოადგენს ეფექტურ ინსტრუმენტს ეკონომიკური განვითარების სტიმულირებისთვის, ვაჭრობის წახალისებისა და ინვესტიციების მოსაზიდად. მიუხედავად განსხვავებებისა ქვეყნებსა და სექტორებს შორის, **წარმატებული ინტეგრაცია, ინსტიტუციური გაძლიერება და სწორი ეკონომიკური პოლიტიკა** უზრუნველყოფს სარგებლის მაქსიმალიზაციას მონაწილე ქვეყნებისთვის, განსაკუთრებით **მცირე ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისთვის**, რომლებიც ყველაზე მეტად სარგებლობენ ეკონომიკური ინტეგრაციით.

ლიტერატურა

1. African Union. (2024). *African Union annual report 2024*. African Union Commission. <https://au.int>
2. ASEAN Secretariat. (2020). *ASEAN integration report 2020*. ASEAN Secretariat. <https://asean.org>
3. Balassa, B. (1961). *The theory of economic integration*. Homewood, IL: Richard D. Irwin.
4. European Free Trade Association. (2024). *Annual report 2024*. <https://www.efta.int/media-resources/publications/annual-report-2021>
5. European Union. (2023). EU single market: Facts and figures. Retrieved from <https://europa.eu>
6. European Union. (2024). *European Union facts and figures 2024*. European Commission. <https://europa.eu>
7. Petri, P. A., & Plummer, M. G. (2016). *The economic effects of trade agreements: New evidence*. Peterson Institute for International Economics. <https://piie.com>
8. Putkaradze, R. (2010). Trade and economic relations between Georgia and the European Union: Problems and perspectives. Tbilisi: Universali. (In Georgian)
9. Putkaradze, R. (2015). Historical aspects of trade and economic relations between Georgia and the European Union. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Seria: Administracja i Zarządzanie*, 107. Poland.
10. Putkaradze, R. (2019). Georgia in the European Union's Eastern Partnership countries: Historical aspects and challenges. *Ecoforum Journal*, 8(1(18))
11. Veshapidze, Sh., Bakhtadze, L., Putkaradze, R., Kharitonashvili, J. (2024). Modern international economic relations of Georgia. „Smarty“ Publishing.
12. Veshapidze, Sh., Putkaradze, R. (2023). International economic relations of Georgia at the modern stage of globalization. *Journal Economisti*, N1.
13. ვეშაპიძე, შ., ფუტყარაძე, რ. (2023). საქართველოს საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობები გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე. ჟურნალი „ეკონომისტი“, N1, გვ. 58–69.
14. World Bank. (2019). *World development report 2019: The changing nature of work*. World Bank. <https://worldbank.org>
15. World Bank. (2022). *Regional integration in developing countries: Economic and social impacts*. Washington, D.C.: World Bank.
16. World Trade Organization. (2023). *World Trade Report 2023: Economic impacts of trade liberalization*.

Assessing the Effects of Regional Integration in the Context of Contemporary Globalization

Ramaz Putkaradze

*PhD in Economics, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University
Tbilisi, Georgia*

Regional integration is a crucial mechanism for fostering economic growth, expanding trade, attracting investment, increasing market size, and promoting technological cooperation among neighboring countries. Beyond economic advantages, integration strengthens political stability, consolidates democratic governance, and enhances regional security. It also improves collective bargaining power in international negotiations, facilitates cultural exchange, and develops institutional capacities by encouraging coordination and collaboration among member states. Effective integration is particularly beneficial for countries with small economies, as it allows them to access larger markets, participate more actively in global economic and political processes, and attract foreign investment that might otherwise bypass them.

Nevertheless, regional integration faces several significant challenges. Balancing national sovereignty with regional governance remains a persistent difficulty, as countries must delegate certain powers to supranational institutions without undermining domestic autonomy. Economic disparities among member states can lead to uneven distribution of benefits, with more developed economies often capturing greater gains while less developed members face heightened competition. Additionally, political Euroscepticism, populist movements, and resistance to supranational authority may hinder integration efforts. Addressing these challenges requires adaptive policies, inclusive decision-making, and strong institutional frameworks that ensure equitable outcomes across all participating countries.

Overall, regional integration remains a vital tool in the era of globalization, providing both economic and political benefits. Its success depends on effective coordination, institutional strength, and the ability to balance national and regional priorities while promoting sustainable development, social cohesion, and equitable growth across member states.

საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიციის (NIIP) გავლენა შინამეურნეობების მოხმარებაზე: მიკროეკონომიკური ანალიზი საქართველოს მაგალითზე

ლევან შაქარაშვილი

თსუ დოქტორანტი

ანოტაცია: საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიცია (NIIP) წარმოადგენს მაჩვენებელს, რომელიც ასახავს ქვეყნის ფინანსურ ურთიერთობას დანარჩენ სამყაროსთან და აჩვენებს, რა მოცულობის უცხოური აქტივები და ვალდებულებები გააჩნია ქვეყნის ეკონომიკას. ამ ნაშრომის მიზანია გამოიკვლიოს, თუ როგორ შეიძლება NIIP-ის ცვლილებებმა იმოქმედოს შინამეურნეობების მოხმარებაზე საქართველოს მაგალითზე. ანალიზი დაფუძნებულია მიკროეკონომიკურ მიდგომაზე, რომელიც აერთიანებს შემოსავლების, მოხმარების და მოლოდინების თეორიას. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა იმ მექანიზმების აღწერას, რომლითაც საგარეო აქტივებისა და ვალდებულებების ბალანსი ახდენს ზეგავლენას სავალუტო კურსზე, საპროცენტო განაკვეთებზე და, საბოლოოდ, მოსახლეობის ქცევაზე. კვლევის შედეგები შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი როგორც ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავებისას, ისე ფინანსური სტაბილურობის შეფასებისას.

საკვანძო სიტყვები: საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიცია, მოხმარება, შინამეურნეობები, ფინანსური ურთიერთობები, საქართველო.

შესავალი

თანამედროვე გლობალურ ეკონომიკაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქვეყნის საგარეო ფინანსურ მდგრადაობას და მის გავლენას ქვეყნის შიგნით მიმდინარე ეკონომიკურ პროცესებზე. ერთ-ერთ ძირითად მაჩვენებლად ამ კონტექსტში მიიჩნევა საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიცია (NIIP), რომელიც ასახავს ქვეყნის წმინდა ფინანსურ ურთიერთობებს დანარჩენ სამყაროსთან, ანუ განსხვავებას საგარეო აქტივებსა და ვალდებულებებს შორის.

საქართველო, როგორც მცირე და ღია ეკონომიკა, განსაკუთრებით მგრძნობიარეა საგარეო შოკების, ისევე როგორც საგარეო ფინანსური ნაკადებისა და საერთაშორისო ბაზრებზე მიმდინარე ცვლილებების მიმართ. ქვეყნის საგარეო ვალდებულებების ზრდა ან შემცირება გავლენას ახდენს როგორც მაკროეკონომიკურ, ისე მიკროეკონომიკურ დონეზე, რაც, თავის მხრივ, გამოიხატება შინამეურნეობების შემოსავალსა და მოხმარების შესაძლებლობებზე.

შინამეურნეობების მოხმარება წარმოადგენს ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს და შესაბამისად, მოსახლეობის კეთილდღეობის ძირითად საზომად მიიჩნევა. საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიციის ცვლილებები, რაც მოიცავს როგორც უცხოურ ინვესტიციებს, ისე საგარეო ვალდებულებებს, შესაძლოა აისახოს შინამეურნეობების გადანყვებილებზე, მოხმარების, დანაზოგებისა და სესხის აღების მიმართულებით.

მიუხედავად იმისა, რომ მაკროეკონომიკურ დონეზე საქართველოს საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიცია რეგულარულად განიხილება ეროვნული ბანკისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ, მიკროეკონომიკური ასპექტი, კერძოდ კი მისი გავლენა შინამეურნეობების ქცევაზე ნაკლებადაა შესწავლილი. სწორედ ამიტომ, წარმოდგენილი ნაშრომი მიზნად ისახავს აღნიშ-

ნული კავშირის მიკროეკონომიკურ ანალიზს, რაც საშუალებას მოგვცემს უკეთ გავიგოთ, როგორ რეაგირებენ საქართველოს შინამეურნეობები საგარეო ფინანსურ დინამიკაზე და რამდენად აისახება ეს მათი მოხმარების დონეზე.

საოჯახო მოხმარების მოდელი და უარყოფითი საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიციის გავლენა საქართველოში

შინამეურნეობების მოხმარების ანალიზისათვის გამოყენებული ერთ-ერთი ძირითადი ფორმულა შემდეგია:

$$C = Y - S - D$$

სადაც:

- C – საოჯახო მოხმარება,
- Y – შემოსავალი,
- S – დანაზოგი,
- D – სესხის მომსახურების ხარჯები.

ეს მოდელი ნათლად აჩვენებს, რომ საოჯახო მოხმარება განისაზღვრება იმ ხელმისაწვდომი შემოსავლით, რომელიც ოჯახს რჩება დანაზოგისა და სესხის მომსახურების ხარჯების გადახდის შემდეგ. როდესაც იზრდება D , ანუ ოჯახი უფრო მეტს ხარჯავს სესხის პროცენტებისა და ძირის დაფარვაზე, მოხმარება (C) მცირდება. მოდელი მარტივი, მაგრამ ეფექტურია მიკროეკონომიკურ დონეზე, რადგან აერთიანებს შემოსავლის, დანაზოგისა და ვალდებულებების ურთიერთკავშირს. განვითარებად ეკონომიკებში, მათ შორის საქართველოში, სადაც საოჯახო სესხების დიდი ნაწილი უცხოურ ვალუტაშია ნომინირებული, აღნიშნული მოდელი განსაკუთრებით აქტუალურია (National Bank of Georgia, 2025).

უარყოფითი საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიცია (Net International Investment Position, NIIP) ნიშნავს, რომ ქვეყნის საგარეო ვალდებულებები აღემატება მის საგარეო აქტივებს. პრაქტიკულად ეს ნიშნავს, რომ ქვეყანას უფრო მეტი აქვს გადასახდელი უცხოელ კრედიტორებზე, ვიდრე თავად ფლობს აქტივებს საზღვარგარეთ. Obstfeld და Rogoff (1995) ხაზს უსვამენ, რომ მსგავსი მდგომარეობა ზრდის ქვეყნის მონყვლადობას გარე შოკებისადმი, განსაკუთრებით მაშინ, როცა ვალდებულებები უცხოურ ვალუტაშია გამოხატული.

საქართველოში უარყოფითი NIIP უკვე მრავალი წელია ნარჩუნდება. 2025 წლის ივნისის მდგომარეობით, ქვეყნის NIIP შეადგენდა 33.0 მილიარდ აშშ დოლარს, რაც მშპ-ის -93.5%-ს უდრის (National Bank of Georgia, 2025). ამავე პერიოდში საგარეო ვალი იყო 25.5 მილიარდი აშშ დოლარი, ანუ მშპ-ის დაახლოებით 74.2% (National Bank of Georgia, 2025). ეს მაჩვენებლები ცხადყოფს, რომ ქვეყნის ეკონომიკა ძლიერადაა დამოკიდებული საგარეო დაფინანსებაზე, რაც ზრდის როგორც მაკროეკონომიკურ, ისე საოჯახო საფინანსო რისკებს.

შედარებისათვის, ესტონეთის NIIP 2025 წლისთვის მხოლოდ -11.9% იყო მშპ-ის მიმართ, რაც მიუთითებს გაცილებით დაბალ საგარეო დამოკიდებულებაზე (Eurostat, 2025). სომხეთში კი გარე ვალი 2025 წლისთვის 69.8% იყო მშპ-ის მიმართ (World Bank, 2025), რაც მეტყველებს მსგავს საფრთხეებზე. საქართველოს შემთხვევაში უარყოფითი NIIP-ის ზეწოლა მეტად მძაფრია, რადგან საგარეო ვალის დაახლოებით 88.6% უცხოურ ვალუტაშია დენომინირებული (National Bank of Georgia, 2025), ხოლო საოჯახო სესხების 45% დოლარშია აღებული (IMF, 2024).

ეს ფაქტორები უშუალოდ აისახება **D** კომპონენტზე მოხმარების მოდელში. ლარის გაუფასურება ზრდის უცხოურ ვალუტაში აღებული სესხების მომსახურების ადგილობრივ ხარჯს, რაც ამცირებს განკარგვად შემოსავალს. შედეგად, მცირდება **C**, რაც პირდაპირ აისახება საოჯახო მოხმარებაზე და აფერხებს ეკონომიკურ ზრდას.

როდესაც ქვეყანა ზრდის საგარეო ვალს უარყოფითი **NIIP**-ის პირობებში, სესხის მომსახურების ხარჯები იზრდება როგორც სახელმწიფოსთვის, ისე კერძო სექტორისთვის. იმ ოჯახებისთვის, რომელთაც სესხი უცხოურ ვალუტაში აქვთ, ვალდებულებები ლარის გაუფასურებისას მნიშვნელოვნად იზრდება. მაგალითად, 2020 წელს ლარის დევალვაციამ საოჯახო ვალის ტვირთი 76%-ით გაზარდა (National Bank of Georgia, 2020), რამაც მოხმარების მკვეთრი ვარდნა გამოიწვია, განსაკუთრებით საკვებსა და განათლებაზე.

ეს ტენდენცია კვლავ შენარჩუნებულია 2025 წლისთვის, მიუხედავად დედოლარიზაციის პოლიტიკისა, უცხოურ ვალუტაში ნომინირებული სესხების წილი კვლავ მაღალია (IMF, 2024). როდესაც **D** იზრდება ლარის გაუფასურების გამო (Ministry of Finance of Georgia, 2025), ხელმისაწვდომი შემოსავალი მცირდება, შესაბამისად, მოხმარებაც იკლებს. ემპირიული კვლევები აჩვენებს, რომ განვითარებად ეკონომიკებში მოხმარება საშუალოდ 0.5–1%-ით მცირდება, როდესაც ვალდებულებები 1%-ით იზრდება (Andrieș et al., 2024).

მუდმივი შემოსავლის ჰიპოთეზის (Permanent Income Hypothesis – PIH) მიხედვით, მომხმარებლები თავიანთ მოხმარებას განსაზღვრავენ არა მხოლოდ მიმდინარე შემოსავლის, არამედ მოსალოდნელი გრძელვადიანი შემოსავლების საფუძველზე (Friedman, 1957). უარყოფითი **NIIP** ქმნის გაურკვევლობის განცდას – მოსახლეობა ელოდება ლარის გაუფასურებას, ინფლაციას ან სამუშაო ადგილების დაკარგვას, რის შედეგადაც ზრდის დანაზოგს (**S**) და ამცირებს მოხმარებას (**C**). ეს ქცევითი რეაქცია აძლიერებს ეკონომიკის შეკუმშვის ეფექტს.

მიკროეკონომიკური გადაცემის მექანიზმები

უარყოფითი **NIIP** საოჯახო დონეზე გადაცემა ხდება რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებული არხის მეშვეობით:

გაცვლითი კურსის არხი – ლარის გაუფასურებისას უცხოურ ვალუტაში აღებული სესხები ძვირდება, რაც ზრდის **D**-ს და აიძულებს ოჯახებს შემოსავალი გადაანაწილონ მოხმარებიდან სესხის მომსახურებაზე.

საპროცენტო განაკვეთის არხი – უარყოფითი **NIIP** ზრდის ქვეყანაში ინვესტირების რისკიანობას და ინვესტ ადგილობრივი საპროცენტო განაკვეთების მატებას. გამკაცრებული ფინანსური პირობები აძლიერებს „საკრედიტო არხის“ ეფექტს, ამცირებს სესხების ხელმისაწვდომობას და აჩერებს როგორც მოხმარებას, ისე ინვესტიციას.

მოლოდინების არხი – მუდმივად უარყოფითი **NIIP** მიუთითებს გარე მოწყვლადობაზე, რაც ამცირებს საზოგადოებრივ ნდობას. ოჯახები ელიან ინფლაციას ან დასაქმების გაურკვევლობას და ზრდიან **S**-ს (დანაზოგებს) **C**-ს ხარჯზე, რაც შეესაბამება მუდმივი შემოსავლის ჰიპოთეზას (Friedman, 1957).

ქცევითი ასპექტები

სტანდარტულ მიკროეკონომიკურ მოდელებთან ერთად, ქცევითი ეკონომიკა მნიშვნელოვან ხედვას გვაძლევს იმის შესახებ, თუ როგორ რეაგირებენ ოჯახები ფინანსურ გაურკვევლობაზე და გარე შოკებზე. როდესაც ადამიანები ეჯახებიან გაცვლითი კურსის მერყეობას ან მოსალოდნელ შემოსავლის შემცირებას, ისინი ავლენენ ზარალის აცილების ტენდენციას (*loss aversion*), შედეგად უარყოფით მოვლენებზე უფრო მძაფრად რეაგირებენ, ვიდრე დადებითზე (Kahneman & Tversky, 1979).

საქართველოში, განსაკუთრებით რეგიონებსა და სოფლებში, სადაც შემოსავლები სეზონურია და საგარეო შოკებისადმი მგრძნობელობა მაღალი, უარყოფითი NIIP პირდაპირ მოქმედებს მოხმარების სტრუქტურაზე. ოჯახები ამცირებენ ხარჯებს, ზრდიან ფულადი დანაზოგის ნაწილს და ამცირებენ საკრედიტო აქტივობას. შედეგად, ეკონომიკური ზრდა შენელებულია არა მხოლოდ ფინანსური არსებით, არამედ ქცევითი ფაქტორებითაც.

საგარეო პოზიციის გაუარესება ასევე იწვევს სახელმწიფო ბიუჯეტზე ზეწოლას. სავალუტო რეზერვების გამოყენება და სახელმწიფო ვალის მომსახურება ზრდის საბიუჯეტო ხარჯებს, რაც კიდევ უფრო ამცირებს შიდა მოხმარებას.

საოჯახო ჰეტეროგენურობა

ყველა ოჯახი ერთნაირად არ რეაგირებს NIIP-ის ცვლილებებსა თუ გაცვლითი კურსის შოკებზე. მიკრო დონის ჰეტეროგენურობა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს მთლიანი მოხმარების რეაქციაზე. მეცნიერები (Jappelli, Pistaferri, 2010) აჩვენებენ, რომ განსხვავებები შემოსავლის სტაბილურობაში, ქონებაში და საკრედიტო წვდომაში განსაზღვრავს, რამდენად შეუძლია ოჯახს მოხმარების დაბალანსება.

საქართველოში ურბანული ოჯახები, რომლებიც დასაქმებულნი არიან ფორმალურ სექტორში, უკეთესად ახერხებენ მოხმარების შენარჩუნებას დანაზოგების ან რეფინანსირების გზით, მაშინ როცა სოფლისა და არაფორმალურ სექტორში მომუშავე ოჯახები უფრო მკაცრად ზღუდავენ საკუთარ ხარჯებს.

გარდა ამისა, ოჯახებს, რომლებიც იღებენ უცხოეთიდან გზავნილებს, შეუძლიათ დროებით ისარგებლონ ლარის გაუფასურებით, რადგან მათი დენომინირებული შემოსავალი ლარში იზრდება. თუმცა ეს სარგებელი არათანაბრად ნაწილდება და ხშირად ნულდება იმპორტირებული საქონლის ფასების ზრდით.

გაცვლითი კურსის მოძრაობების ასეთი ასიმეტრიული გავლენა აძლიერებს რეგიონულ უთანასწორობას და ასუსტებს შიდა მოხმარების სტაბილურობას. შესაბამისად, NIIP-ის დაკავშირებული მონაცემების შემცირება მოითხოვს არა მხოლოდ მაკროპოლიტიკურ ნაბიჯებს, არამედ მიზნობრივ მიკროეკონომიკურ ჩარევებს. კერძოდ, საოჯახო რისკების მართვის გაუმჯობესებას და ლარში სესხების ნახალისებას.

დასკვნა და რეკომენდაციები

საქართველოს უარყოფითი საერთაშორისო საინვესტიციო პოზიცია წარმოადგენს სისტემურ გამოწვევას, რომელიც მოქმედებს როგორც მაკროეკონომიკურ სტაბილურობაზე, ისე მიკროეკონომიკურ კეთილდღეობაზე. მოდელი $C = Y - S - D$ ნათლად აჩვენებს, რომ სესხის მომსახურების ხარჯების ზრდა (D) და მაღალი საპროცენტო განაკვეთები ამცირებს მოხმარებას (C), მაშინ როცა უარყოფითი მოლოდინები ზრდის დანაზოგებს (S).

უარყოფითი NIIP ამ ეფექტებს აძლიერებს მრავალი არხით: გაცვლითი კურსის გავლენით, საპროცენტო გადაცემით, ნდობის შემცირებითა და ქცევითი რეაქციებით. ერთობლივად ეს ფაქტორები ამცირებენ შიდა მოთხოვნას, აფერხებენ ეკონომიკურ ზრდას და ზრდიან უთანასწორობას.

ფინანსური განათლება სისტემური რისკების შემცირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ელემენტია. ოჯახები, რომლებიც უკეთ ესმით გაცვლითი კურსის და საპროცენტო ცვლილებების გავლენა, უფრო გონივრულად იღებენ სესხებს, ინაწილებენ აქტივებს და ინარჩუნებენ მდგრად მოხმარებას.

საქართველოს NIIP-ის გაუმჯობესება და მისი უარყოფითი გავლენის შემცირება საოჯახო მოხმარებაზე მოითხოვს სტრუქტურულ გარდაქმნებს რამდენიმე მიმართულებით:

ვალის ვალუტური სტრუქტურა – ლარში ნომინირებული ფინანსური ინსტრუმენტების გაფართოება და ადგილობრივი ვალუტით დაკრედიტების ნახალისება შეამცირებს გაცვლითი კურსის რისკს.

ექსპორტის დივერსიფიკაცია – ექსპორტზე ორიენტირებული სექტორების განვითარება გაზრდის საგარეო შემოსავლებს და გააუმჯობესებს ქვეყნის NIIP-ს.

შიდა დანაზოგების მობილიზაცია – საპენსიო და საინვესტიციო ფონდების განვითარება შიდა დანაზოგების პროდუქციულ ინვესტიციად გარდაქმნის და შეამცირებს საგარეო დაფინანსებაზე დამოკიდებულებას.

ფისკალური დისციპლინა – მდგრადი ბიუჯეტური ბალანსის შენარჩუნება ზღუდავს საგარეო ვალის ზრდას და არ ახდენს საოჯახო საკრედიტო რესურსების გამოღვენას.

ინსტიტუციური სანდოობა – გამჭვირვალე და პროგნოზირებადი მაკროეკონომიკური პოლიტიკა აძლიერებს ინვესტორთა ნდობას და სტაბილურობას როგორც გაცვლით კურსში, ისე საკრედიტო პირობებში.

გრძელვადიან პერსპექტივაში მიზანი უნდა იყოს ისეთი ეკონომიკური სტრუქტურის ჩამოყალიბება, რომელიც ნაკლებად იქნება დამოკიდებული საგარეო კაპიტალზე და მეტად დაეფუძნება შიდა დანაზოგებს, დივერსიფიცირებულ ექსპორტსა და ეფექტიან ფინანსურ შუამავლობას. ეს გარდაქმნა გააუმჯობესებს როგორც ქვეყნის საინვესტიციო პოზიციას, ისე საოჯახო მოხმარების მდგრადობას გარე შოკების მიმართ.

ლიტერატურა

1. Andrieș, A. M., Cocriș, V., Ihnatov, I., & Ursu, S. (2024). Household debt and consumption dynamics in emerging markets. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 218, 150–168. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2023.10.012>
2. Eurostat. (2025). *Net international investment position (% of GDP)*. <https://ec.europa.eu/eurostat>
3. Friedman, M. (1957). *A theory of the consumption function*. Princeton University Press.

4. International Monetary Fund (IMF). (2024). *Georgia: 2024 Article IV consultation – Staff report (IMF Country Report No. 24/112)*. International Monetary Fund. <https://www.imf.org>
5. Jappelli, T., & Pistaferri, L. (2010). The consumption response to income changes. *Annual Review of Economics*, 2(1), 479–506. <https://doi.org/10.1146/annurev.economics.050708.142933>
6. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291. <https://doi.org/10.2307/1914185>
7. Ministry of Finance of Georgia. (2025). *Macroeconomic review: Exchange rate and debt sustainability analysis*. Government of Georgia. <https://mof.ge>
8. National Bank of Georgia. (2020). *Annual report 2020*. <https://nbg.gov.ge>
9. National Bank of Georgia. (2025). *Annual report 2025*. <https://nbg.gov.ge>
10. Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1995). The intertemporal approach to the current account. In G. M. Grossman & K. Rogoff (Eds.), *Handbook of international economics* (Vol. 3, pp. 1731–1799). Elsevier.
11. World Bank. (2025). *World development indicators: External debt and NIIP data*. The World Bank. <https://data.worldbank.org>

The Impact of the International Investment Position (NIIP) on Household Consumption: A Microeconomic Analysis on the Example of Georgia

Levan Shakarashvili
PhD candidate at TSU

Abstract

The Net International Investment Position (NIIP) is an indicator that reflects a country's financial relationship with the rest of the world and shows the volume of foreign assets and liabilities held by its economy. The purpose of this paper is to examine how changes in the NIIP may affect household consumption, using Georgia as a case study. The analysis is based on a microeconomic approach that integrates the theories of income, consumption, and expectations. Particular attention is given to describing the mechanisms through which the balance of external assets and liabilities influences the exchange rate, interest rates, and ultimately, household behavior. The findings of this research may be significant for both economic policy formulation and financial stability assessment.

Keywords: Net International Investment Position, consumption, households, financial relations, Georgia.

საქართველო-ევროკავშირის ეკონომიკური ინტეგრაციის პრობლემები და პერსპექტივები

თეიმურაზ შენგელია

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
თსუ-ს პროფესორი

დავით კბილაშვილი

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
თსუ-ს ასოცირებული პროფესორი

რეზიუმე: ევროპის კონტინენტზე მდებარე ყველა ქვეყანა არ არის ევროკავშირის წევრი, რასაც გააჩნია ობიექტური და სუბიექტური მიზეზები: (მაგალითად, შვეიცარიის მიერ 1815 წლიდან გამოცხადებული ნეიტრალიტეტის პოლიტიკა, ანდორას ფისკალური თავისუფლება, ნორვეგიის ნავთობის რესურსებზე ეროვნული კონტროლი, ლიხტენშტაინის სრული ეროვნული სუვერენიტეტი და სხვა), მიუხედავად ამისა ამ ქვეყნებს გააჩნიათ ევროპული ბაზრისა და შენგენის ზონის თავისუფალი წვდომა, რაც უზრუნველყოფს მათ დინამიურ განვითარებას და ეკონომიკურ ზრდას. ამ კონტექსტში მნიშვნელოვანია იმ სარგებლის სიღრმისეული ანალიზი, რომელსაც მიიღებს როგორც ევროკავშირი, ასევე საქართველო ამ გაერთიანებაში განწევრიანების საფუძველზე. ამდენად, სამეცნიერო ანალიზის პროცესში პრიორიტეტი მიენიჭა არა საქარველოს ევროკავშირისადმი მიერთების სურვილის ფაქტორს, არამედ იმ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სარგებლს, რომელსაც ამ ინტეგრაციით მიიღებს ჩვენი ქვეყანა. ცხადია, რომ 2008 წელის 5 იანვარს საქართველომ ევროკავშირში განწევრიანების სურვილი დაადასტურა პლემბისციტით, რომლის შედეგად მოსახლეობის 82%-მა უპირობოდ მხარი დაუჭერს ამ იდეას [National Democratic Institute. 2023, May]. მიუხედავად ამისა, ინტეგრაციის გზაზე თავი იჩინა გადაულახავმა პრობლემებმა და ბარიერებმა. ამ პრობლემებისა და ინტეგრაციის პერსპექტივების ანალიზს ეძღვნება ეს სტატია.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, ევროკავშირთან ინტეგრაცია, ძირითადი მიმართულებები, ეკონომიკური და პოლიტიკური სარგებელი, პრობლემები, პერსპექტივები.

შესავალი

ისტორიულად ცნობილია, რომ ევროკავშირი დაფუძნდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ და მისი ძირითადი დანიშნულება განისაზღვრა წევრ სახელმწიფოებს შორის მშვიდობის, კეთილდღეობისა და სოლიდარობის უზრუნველყოფაში. თავდაპირველად ის დაფუძნდა, როგორც ეკონომიკური და საბაჟო ურთიერთობების რეგულირების მექანიზმი, დღეისათვის კი მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მსოფლიოს პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროცესებში. მისი მთავარი ამოცანაა კავშირში შემავალი ქვეყნების დემოკრატიული ღირებულებების, ადამიანის უფლებებისა და საერთაშორისო თანამშრომლობის მხარდაჭერა და წახალისება. დღეისათვის ევროკავშირის მნიშვნელოვანი გამოწვევებად კვლავინდებურად რჩება:

- კლიმატური ცვლილებები;
- ბიომრავალფეროვნების შენარჩუნების საფრთხეები;
- საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისები;

- კიბერდანაშაულის, ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა;
- უკონტროლო მიგრაცია;
- ევროპაში მიმდინარე ომი უკრაინაში და სხვა.

ამ გამოწვევების საპასუხოდ, 2022 წლის 14 ივნისს, ბრიუსელში, ევროსაბჭომ ჩამოყალიბა „ევროპული პოლიტიკური გაერთიანების“ შექმნის წინადადება, რომლის მიზანია საერთო სა-კითხების გადასაჭრელად ევროპის ქვეყნების პოლიტიკურ დიალოგისა და თანამშრომლობის ხელშეწყობა, ევროპის კონტინენტის უსაფრთხოების, სტაბილურობისა და კეთილდღეობის გაძლიერება. 2022 წლის 23 ივნისს, ევროსაბჭომ აღიარა უკრაინის, მოლდოვისა და საქართველოს ევროპული პერსპექტივა [Conclusions of the European Council, 23-24 June 2022]. ამ შეთანხმებით ევროგაერთიანების მიერ გამოვლინდა მზაობა საქართველოსთვის კანდიდატი ქვეყნის სტატუსის მინიჭების შესახებ. ცნობილია ისიც, რომ საქართველო ევროპასთან გეოგრაფიულად არ არის დაკავშირებული, მას პირდაპირი საზღვარიც კი არ გააჩნია ამ გაერთიანებასთან. ამ პირობებში მნიშვნელოვანია სწორად განისაზღვროს ის სარგებელი, რომელსაც ევროკავშირში გაწევრიანების შედეგად მიიღებს როგორც ევროპა, ასევე საქართველო.

ზოგადად, საქართველოს ევროკავშირთან მიერთება აფართოებს ევროგაერთიანების გეოპოლიტიკურ არეალს, აძლიერებს მას, როგორც საერთაშორისო აქტორს. ამით არის მოტივირებული ის, რომ აღმოსავლეთით გაფართოება, ევროკავშირის საგარეო და სამეზობლო პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულებაა. ასე მაგალითად, ხორვატიის ევროკავშირში გაწევრიანებამ გააძლიერა ევროკავშირის გავლენა ბალკანეთზე და ხელი შეუწყო მთლიანად ამ რეგიონის ეკონომიკურ განვითარებას [European Monitor. 2013, Friday 28]. ევროკავშირის წევრობით ეს ქვეყანა გახდა ერთგვარი მოდელი დასავლეთ ბალკანეთის სხვა სახელმწიფოებისთვის. სერბეთი, მონტენეგრო, ალბანეთი, ჩრდილოეთ მაკედონია და ბოსნია-ჰერცეგოვინა, ამ მოდელის მეშვეობით ევროკავშირს აღიქვამენ, როგორც მათი განვითარებისა და სტაბილურობის საკვანძო ფაქტორს. გაფართოების გზით ევროკავშირის ვალდებულებათა გაზიარება ამ ქვეყნებს იძულებულს ხდის, რომ მათ მიიღონ ადამიანის უფლებებისა და კანონის უზენაესობის ევროპული სტანდარტები, მეორეს მხრივ, ევროკავშირი ამით ცდილობს საერთაშორისო დონეზე ხელი შეუწყოს მისი ღირებულებების გავრცელებას, რაც გაფართოების პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილია.

ევროკავშირში საქართველოს გაერთიანება სრულად პასუხობს მის სტრატეგიულ მიზნებს. საქართველო მდებარეობს აღმოსავლეთ ევროპისა და აზიის გასაყარზე, ევროკავშირისთვის მნიშვნელოვან სტრატეგიულ-გეოგრაფიულ ადგილზე. საქართველოსთან ინტეგრაციით, ევროკავშირი შეძლებს სამხრეთ კავკასიის რეგიონში თავისი გავლენის გაფართოებას იმ ფონზე, როდესაც აშკარად ვლინდება რუსეთისა და თურქეთის ეკონომიკური ინტერესები ამ რეგიონში. საქართველო, გეოეკონომიკურად სარგებელის მომტანია ევროკავშირისთვის, რადგან ის მიიღებს წვდომას საქართველოს-თურქეთისა და სომხეთის (ევროკავშირის წევრობის კიდევ ერთი კანდიდატი) ჩრდილოეთ საზღვარზე, აზერბაიჯანის ენერგეტიკულ რესურსებზე, რაც შეიძლება გახდეს ევროპისათვის მნიშვნელოვანი გეოეკონომიკური პროექტების რეალიზაციის საფუძველი. მშვიდობის, უსაფრთხოებისა, გრძელვადიანი სტაბილურობის, ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური ინტეგრაციის ნახალისებით, ევროკავშირს შეუძლია ხელი შეუწყოს გრძელვადიან მშვიდობასა და სტაბილურობას სამხრეთ კავკასიის რეგიონში, რაც რეგიონის ეკონომიკური აღორძინების, ევროპული ინვესტიციების გაფართოების მნიშვნელოვანი წყარო შეიძლება გახდეს. საქართველოს ინტეგრაციით, ევროკავშირს ექმნება შესაძლებლობა, სამხრეთ კავკასიაში დააფუძნოს ახალი რეგიონული წესრიგი და ამით უზრუნველყოს ამ ტერიტორიის კოლექტიური უსაფრთხოების მოდელი. გაფართოების პროცესი სასარგებლოა არა მხოლოდ ახალი წევრებისთვის, არამედ ევროკავშირისთვისაც, რადგან მისი გეოპოლიტიკური პოზიციის გაძლიერებითა

და სამეზობლო პოლიტიკის ჰარმონიული და სტაბილური განვითარების უზრუნველყოფით, ის ხდება მსოფლიოს უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური და ეკონომიკური მოთამაშე. საქართველოს ევროკავშირში ინტეგრაცია, შესაბამისად, ხელს შეუწყობს რეგიონის პოლიტიკურ სტაბილიზაციას. დანარჩენი საქართველოს სიახლოვე რუსეთის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებთან (აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი), მშვიდობისა და უსაფრთხოების ფაქტორს გადამწყვეტს ხდის.

მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ევროკავშირის და მისი წევრი სახელმწიფოების თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროში გაძლიერებულმა თანამშრომლობამ შესაძლებელი გახადა არა მხოლოდ სამხედრო და არაპირდაპირ საფრთხეებთან (კიბერსაფრთხეები) ეფექტიანი ბრძოლა, არამედ საერთაშორისო კრიზისებზე რეაგირების კოორდინაცია [Defence and security policy. Conclusions of the European Council, 23-24 June 2022].

ევროპა შედგება 27 ჰეტეროგენული ქვეყნისაგან, რომლებიც განსხვავდებიან ეკონომიკური, სოციალური განვითარების დონით, კულტურით, ენებით, პოლიტიკური წყობით, ეკონომიკური სისტემებით. ევროპული ერთობა ისტორიულად განსხვავდება ამერიკის შეერთებული შტატებისაგან, რომელიც შეიქმნა აბორიგენი მოსახლეობის ექსპანსიის, მიგრანტებისა და მონების იძულებითი მიგრაციის საფუძველზე. ევროპა შედგება დამოუკიდებელი ქვეყნებისგან, რომლებიც აგრძელებენ ამ გაერთიანებაში ეკონომიკურ და სოციალურ განვითარებას. ეთნიკური და კულტურული განსხვავებების მიუხედავად, ევროკავშირი არის დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა ერთიანობის ნიმუში, რომლებიც აძლიერებენ ამ გაერთიანების ეთნიკურ მრავალფეროვნებას და ხელს უწყობენ ევროპის აღმშენებლობის პროცესს: „ევროპული იდენტობის გაძლიერება ევროპის მომავლის მთავარი და აუცილებლობელი პირობაა“ [Cairn.info., 2004].

თუ გავითვალისწინებთ მხოლოდ გეოგრაფიულ ასპექტს, შეიძლება შეუსაბამოდ მოგვეჩვენოს საქართველოს ევროკავშირთან ინტეგრაცია. ამ პროცესში ლინგვისტური ასპექტით ერებისთვის უპირატესობის მინიჭება, ასევე არამართლზომიერია. ქრისტიანობისთვის პრიორიტეტის მინიჭება აკნინებს ევროპის სხვა რელიგიებს და არ პასუხობს სეკულარიზმის პრინციპს. ინტეგრაციის პროცესში აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნას ქვეყნების ისტორია, რელიგია და წეს-ჩვეულებები, ეკონომიკური განვითარების დონე და პოლიტიკური ინსტიტუტების სიმწიფე. ევროგაერთიანება მზად არის მიიღოს მხოლოდ ის სახელმწიფოები, რომლებმაც თავიანთი პოლიტიკური და ინსტიტუციური განვითარებით შეესაბამებინათ ევროკავშირის დონეს. ამ თვალსაზრისით, საქართველო, ევროკავშირის გაფართოების პროცესში აკმაყოფილებს ყველა ზემოთხსენებულ კრიტერიუმს: ქვეყნის ისტორია დაკავშირებულია ევროპასთან, რელიგია ორი ათასწლეულის მანძილზე ევროპაში დომინანტურია, კულტურა არ არის არც აღმოსავლური და არც აზიური, არამედ ევროპულია, ხოლო სურვილი, ინსტიტუციურად დაიმკვიდროს თავი ევროპაში შეუქცევადია. ამასთან, განეწიანების გზაზე კვლავინდებურად გადაულახავ ბარიერად რჩება ის მოთხოვნები, რომლებიც 2023 წლის 8 ნოემბერს გამოაქვეყნა ევროკომისიამ. მათ შორისაა ევროკავშირის მიერ განსაზღვრული 9 ნაბიჯი:

- უცხოური საინფორმაციო მანიპულაციებისა და დეზინფორმაციის წინააღმდეგ ბრძოლა, რომლებიც მიმართულია ევროკავშირისა და მისი ღირებულებების წინააღმდეგ.

- ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკასთან თანხვედრის გაუმჯობესება.

- პოლიტიკური პოლარიზაციის დაძლევა და პოლიტიკური აქტორების მიერ კონსტრუქციული თანამშრომლობის უზრუნველყოფა.

- სისტემური და მდგრადი რეფორმის გაგრძელება უზენაეს სასამართლოში და უმაღლეს საბჭოებში (იუსტიციის/პროკურატურის), რათა უზრუნველყოფილი იყოს მათი სრული დამოუკიდებლობა და გამჭვირვალობა.

- ანტიკორუფციული ბიუროს პოლიტიკური და ინსტიტუციური დამოუკიდებლობის გაძლიერება და კორუფციის, განსაკუთრებით ელიტურის, ეფექტიანად გამოძიება და სამართლებრივი დევნა.

- დეოლიგარქიზაციის პროცედურული საკითხების მოგვარება.

- ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის ეფექტიანობის გაზრდა, მათ შორის ფინანსური დანაშაულის, უკანონო შემოსავლების ლეგალიზაციის (ფულის გათეთრების) სფეროში.

- სამოქალაქო საზოგადოების ეფექტიანი ჩართულობის უზრუნველყოფა გადაწყვეტილების მიღების პროცესში.

- მონყვლადი ჯგუფების მიმართ დაცვის გაძლიერება, მათ შორის ადამიანის უფლებათა დაცვა და ძალადობის წინააღმდეგ ბრძოლა.

ამ ამოცანების გადანყვება გააძლიერებს დემოკრატიის, კანონის უზენაესობისა და ადამიანის უფლებების პატივისცემის ევროპული ღირებულებების გავრცელებას საქართველოში. სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებს მისცემს მოტივაციას გააძლიერონ პოლიტიკური და ეკონომიკური რეფორმები, მათი სტანდარტების ევროკავშირთან შესაბამისობაში მოყვანის მიმართულებით [EEAS, 07.09.2023. The EU and Georgia].

ევროკავშირთან ინტეგრაცია საქართველოსთვის არის საშუალება, გახდეს უფრო მდიდარი, სტაბილური და კონკურენტუნარიანი ეკონომიკის მქონე ქვეყანა. ამ ინტეგრაციის ძირითადი ეკონომიკური სარგებელი მოიცავს: ევროკავშირის ბაზარზე წვდომას, ქართულ საქონელსა და მომსახურებას ეხსნება გზა მსოფლიოს უდიდეს და უმდიდრეს ბაზარზე (450 მილიონზე მეტი მომხმარებელი) ნულოვანი ან მინიმალური ტარიფებით. ეს ზრდის ექსპორტის პოტენციალს და დივერსიფიკაციას უწევს ქართულ ეკონომიკას. ევროკავშირის მკაცრი სტანდარტებისა და რეგულაციების (ტექნიკური, სანიტარული, ფიტოსანიტარული) დანერგვა უზრუნველყოფს ქართული პროდუქციის ხარისხს. ეს პროდუქტები არა მხოლოდ ევროკავშირის, არამედ სხვა ბაზრებზეც კონკურენტუნარიანი გახდება. გაიზრდება ქვეყნის საინვესტიციო მიმზიდველობა. ევროკავშირთან ინტეგრაცია ნიშნავს ევროპული კანონმდებლობისა და საუკეთესო პრაქტიკის დანერგვას, რაც ზრდის გამჭვირვალობას, კანონის უზენაესობასა და ბიზნესგარემოს სტაბილურობას. საქართველო შესაძლებელია იქცეს მიმზიდველ რეგიონულ პლატფორმად უცხოური ინვესტორებისთვის. ინტეგრაცია ხელს უწყობს ეკონომიკის მოდერნიზაციას, პროდუქტიულობის ზრდას და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას, რაც უშუალოდ აისახება ქვეყნის მშპ-ს ზრდაზე. ევროკავშირი საქართველოს აწვდის მნიშვნელოვან ფინანსურ დახმარებას (გრანტები, სესხები), რომელიც მიმართულია ინფრასტრუქტურის, განათლების, სოფლის მეურნეობის, ენერგეტიკის სექტორების განვითარებისა და რეფორმების განხორციელებისკენ. ევროკავშირის წესებთან დაახლოება აუმჯობესებს მმართველობის ხარისხს, ამცირებს კორუფციას, აძლიერებს კონკურენციის პოლიტიკას და იცავს ინტელექტუალურ საკუთრებას, რაც ქვეყნის გრძელვადიანი ეკონომიკური სტაბილურობის საფუძველია. ინტეგრაციის პროცესში მიღწეული შეთანხმებები ხელს შეუწყობს ქართული პროფესიული კვალიფიკაციების ეტაპობრივ აღიარებას ევროკავშირში, რაც ქართველ სპეციალისტებს ევროპის შრომის ბაზარზე მეტ შესაძლებლობას მისცემს. ენერგეტიკის სფეროში ევროპულ წესებთან დაახლოება ხელს შეუწყობს ენერგეტიკული უსაფრთხოების ზრდას და ევროპის ენერგეტიკულ ბაზართან ინტეგრაციას. 2024 წელს საქართველომ თავისი ჰიდროელექტროსადგურებიდან დაახლოებით 10 ათასი კვტ. ელექტროენერგია გამოიმუშავა, რითაც დაფარა თავისი ელექტროენერგიის საჭიროებების 75%-ზე მეტი და ექსპორტზე გააქვს ელექტროენერგია თავის მეზობლებთან, განსაკუთრებით თურქეთში, აზერბაიჯანსა

და რუსეთში. ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკმა (EBRD) და სხვა საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებმა მნიშვნელოვანი ინვესტიციები ჩადეს საქართველოს ენერგეტიკულ სექტორში, მისი ინფრასტრუქტურისა და ექსპორტის შესაძლებლობების გასაძლიერებლად. შედეგად, საქართველო განიხილება პარტნიორად ევროპის სამეზობლო პოლიტიკაში და აღმოსავლეთ პარტნიორობაში, ევროკავშირის ინიციატივაში, რომელიც მიზნად ისახავს ეკონომიკური და პოლიტიკური თანამშრომლობის გაძლიერებას მეზობელ ქვეყნებთან. ევროკავშირმა 500 მილიონ ევროზე მეტი გამოყო რეგიონში ენერგეტიკული პროექტებისთვის, მათ შორის ინიციატივებისთვის, რომლებიც მიზნად ისახავს ენერგოეფექტიანობის გაუმჯობესებასა და ელექტროენერგიის გადამცემი ინფრასტრუქტურის განვითარებას. საქართველოს დიდწილად აუთვისებული ჰიდროელექტრო პოტენციალი დიდ შესაძლებლობას წარმოადგენს ევროკავშირთან ენერგეტიკული თანამშრომლობის გასაძლიერებლად. ასეთ თანამშრომლობას შეეძლო მოეხდინა ევროპის ენერგეტიკული წყაროების დივერსიფიკაცია და წვლილი შეეტანა მის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაში, ამასთანავე ხელი შეუწყოს საქართველოს ეკონომიკურ განვითარებას [European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations]. ენერგეტიკული თანამშრომლობის სფეროში, ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველო თამაშობს სტრატეგიულ როლს, როგორც სატრანზიტო კორიდორი ნავთობისა და ბუნებრივი აირის მილსადენებისთვის, რომლებიც კასპიის ზღვას დასავლეთ ევროპასთან აკავშირებს [European Commission. (2013, June 28).] ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ქსელი და სამხრეთ კავკასიის გაზსადენი, ამცირებენ ევროპის დამოკიდებულებას რუსეთზე. იგივე ეხება სამხრეთ გაზის კორიდორის პროექტს, რომელიც მოიცავს ტრანს-ადრიატიკულ მილსადენს, რომელიც შექმნილია აზერბაიჯანიდან ბუნებრივი აირის ევროპაში საქართველოსა და თურქეთის გავლით მიწოდებისთვის, წელიწადში 16-დან 31 მილიარდ კუბურ მეტრამდე სიმძლავრით. საქართველოს ინტეგრაციით, ევროკავშირს შეეძლო მოეხდინა ნედლეულის, ენერგიისა და სხვა პროდუქტების მომარაგების წყაროების დივერსიფიკაცია, რითაც შეამცირებდა მის დამოკიდებულებას გარკვეულ მომწოდებლებზე. ევროპისთვის, ეს მნიშვნელოვანი ფაქტორია მისი უსაფრთხოებისა და დამოუკიდებლობისთვის. 2021 წელს, ევროკავშირში მოხმარებული ბუნებრივი აირის დაახლოებით 90% და ნავთობის 97% იმპორტირებული იყო, რომლის დიდი ნაწილიც რუსეთიდან შემოდიოდა. ცხადია, რუსეთ-უკრაინის ომის შემდეგ, 2022 წლიდან, რუსული გაზის იმპორტი მნიშვნელოვნად შემცირდა, რამაც გააძლიერა ევროკავშირისთვის ენერგომომარაგების წყაროების დივერსიფიკაციის საჭიროება [European Commission. 2022, Mar 8].

ერთიანი ბაზრის გაფართოების პროცესში, ახალი ქვეყნების გაწევრიანება ზრდის ევროკავშირის ერთიანი ბაზრის ზომას, რაც ქმნის ახალ შესაძლებლობებს ვაჭრობის, ინვესტიციებისა და კაპიტალის ზრდისთვის. მაგალითის სახით, თუ ავიღებთ ხორვატიას, ევროკავშირის გაფართოებამ ახალი ეკონომიკური შესაძლებლობები შეუქმნა ორივე მხარეს. ხორვატიამ ისარგებლა ევროპული ინვესტიციებით (8.6 მილიარდი ევრო უცხოური პირდაპირი ინვესტიციებით 2013-2023 წლებში), სტრუქტურული და ერთიანობის ფონდებით (12.7 მილიარდი ევრო 2013 წლიდან), რამაც სტიმული მისცა მის ეკონომიკურ განვითარებას (7 მილიარდ ევროზე მეტი მოგება მშპ-ში) [Georgia – UNESCO World Heritage Centre]. ახალი ქვეყნების ინტეგრაცია ასტიმულირებს კონკურენციას და ინოვაციებს, რაც, თავის მხრივ, აძლიერებს ევროკავშირისა და ახალი ქვეყნების საერთო კონკურენტუნარიანობას მსოფლიო ასპარეზზე. მიკროეკონომიკურადაც, დადებითი შედეგები მნიშვნელოვანია: ახალი წევრების ინტეგრაცია ხელს უწყობს სამუშაო ადგილების შექმნას მთელ ევროკავშირში. მაგალითად, 2004 წლის გაფართოებამ ხელი შეუწყო 1.5 მილიონი სამუშაო ადგილის შექმნას ახალ წევრ სახელმწიფოებში. ევროკავშირის გაფართოება ასევე მოი-

ცავს მასშტაბის ეკონომიას, განსაკუთრებით წარმოებასა და მომსახურებაში. ევროკავშირის კომპანიებს შეუძლიათ ისარგებლონ წარმოების დაბალი ხარჯებით ქართული ბაზრით თავიანთი პროდუქტებისა და მომსახურებისთვის.

ტურიზმისა და კულტურული სიმდიდრის გაძლიერება მნიშვნელოვანია ევროკავშირის ეკონომიკისთვის, მას დიდი წვლილი შეაქვს ამ გაერთიანების წევრი ქვეყნების მშპ-ში. 2024 წელს ტურიზმზე მოდიოდა ევროკავშირის მშპ-ს დაახლოებით 24% და მან შექმნა 38 მილიონზე მეტი სამუშაო ადგილი, ანუ ევროკავშირში მთლიანი დასაქმების თითქმის 14%. ეს სექტორი მნიშვნელოვანია საქართველოსთვისაც. 2024 წელს ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლები გაიზარდა (დაახლოებით \$4.4 მილიარდს გადააჭარბა), რეკორდული იყო ტურისტული ვიზიტების რაოდენობა (5.1 მილიონზე მეტი). ტურიზმის ხვედრითი წილი საქართველოს მშპ-ში შეადგენს 7,1%-ს. საქართველოს ევროკავშირში განევრიანება ხელს შეუწყობს ევროპის მოქალაქეებს, რათა მათ შეძლონ ახალი გარემოს, ტრადიციებისა და კულტურის აღმოჩენა [Eurostat. Tourism statistics]. საქართველო, თავისი მდიდარი ისტორიით, უნიკალური კულტურით, მრავალფეროვანი ლანდშაფტებითა და ბუნებრივი მემკვიდრეობით, ახალ განზომილებას შესძენს ევროპელების ტურისტულ მარშრუტებს, მიიზიდავს რა იმ ადამიანებს, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან ნაკლებად ცნობილი, თვითმყოფადი და ორიგინალური კულტურით. ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარებისთვის, სტრუქტურული და საინვესტიციო ფონდების მოზიდვის საფუძველზე, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდება ქვეყნის ტურისტული სერვისების ხელმისაწვდომობა და ხარისხი. საქართველოს განევრიანება ხელს შეუწყობს გაძლიერებულ თანამშრომლობას ევროკავშირის სხვა წევრ ქვეყნებთან საერთო ტურისტული ინიციატივების გაძლიერების მიზნით, მნიშვნელოვანია ტურიზმის პოპულარიზაციის მიზნით ერთობლივი პროექტების რეალიზაცია. ტურიზმის სექტორი შეიძლება დაეყრდნოს ქვეყნის მდიდარი კულტურისა და მემკვიდრეობის პოპულარიზაციას. საქართველო ცნობილია იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის ძეგლებით [Georgia – UNESCO World Heritage Centre], მისი უძველესი მემკვიდრეობის ტრადიციებით, უნიკალური და მრავალფეროვანი სამხარეულოთი, ისტორიით, თვითმყოფადი ბუნებრივი ლანდშაფტით. მისი ევროკავშირში ინტეგრაცია გაამდიდრებს ევროპის კულტურულ მრავალფეროვნებას.

განათლება და კვლევა ასევე ისარგებლებს ევროპული უპირატესობებით. ევროპის მრავალენოვნების ხელშეწყობა და განვითარების სტრატეგია, გამოიხატება ქართული ენის ევროპულ ენობრივ პროგრამებში ჩართვით. საგანმანათლებლო გაცვლითი პროგრამების, როგორიცაა: Erasmus+, გავრცელება ქართველ სტუდენტებსა და მკვლევარებზე, გაამდიდრებს აკადემიურ და კულტურულ პერსპექტივებს ევროკავშირში. ინტეგრაცია ხელს შეუწყობს ერთობლივი კვლევების გაძლიერებას, საქართველოს ჩართვას ევროკავშირის პროგრამებში (Erasmus+ და Horizon Europe) გააძლიერებს ქართული უნივერსიტეტებისა და სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების შესაძლებლობებს.

და ბოლოს, საქართველოს ინტეგრაციით, ევროკავშირი ასევე მიიღებდა უპრეცედენტო უპირატესობას ქვეყნის გეოგრაფიული მდებარეობის გამო, მისი სტრატეგიული პოზიციის შემდგომი კონსოლიდაციით რეგიონში, სადაც მას მცირე წარმომადგენლობა აქვს. საქართველოს ინტეგრაციით, ევროკავშირს შეუძლია გაიუმჯობესებს რეგიონული კავშირები, ხელი შეუწყოს რა ევროპასა და ცენტრალურ აზიას შორის ეკონომიკური კონტაქტების გაძლიერებას. საქართველო, თავისი შავი ზღვის პორტებითა და სატრანსპორტო დერეფნებით, რომლებიც ევროპასა და აზიას აკავშირებს, საკვანძო როლს თამაშებს რეგიონული კავშირების ინიციატივებში, ისეთების, როგორიცაა: ახალი აბრეშუმის გზა, სამხრეთ-აღმოსავლეთის სატრანსპორტო დერეფანი და სხვა. ეს მნიშვნელოვნად გააძლიერებდა ევროკავშირის სტრატეგიულ პოზიციას საერთაშორისო სავაჭრო ქსელებში.

ევროკავშირს, საქართველო თავაზობს რიგ სტრატეგიულ (ეკონომიკურ) უპირატესობებს, რომელთაგან სამი არსებითად მნიშვნელოვანია: წვდომა ბუნებრივ რესურსზე, ენერგეტიკული თანამშრომლობის დაფუძნების შესაძლებლობა და კავშირის მომარაგების წყაროების დივერსიფიკაცია. საქართველოს აქვს მნიშვნელოვანი ბუნებრივი რესურსები, როგორცაა მანგანუმი, სპილენძი, რკინა, ქვანახშირი, თაბაშირი და ჰიდროელექტრო რესურსები, რაც სარგებელს მოუტანდა ევროკავშირს. ეს ბუნებრივი რესურსები საქართველოს ეკონომიკურ და გეოპოლიტიკურ მნიშვნელობას ანიჭებს რეგიონში: ქვეყანას აქვს მტკნარი წყლის დიდი მარაგი (მდინარეები), რაც მას დამოუკიდებელს ხდის სოფლის მეურნეობის წარმოებისთვის, ჰიდროენერგეტიკისთვის ადამიანებისა და ცხოველებს მოხმარებისთვის. უფრო მეტიც, ქვეყნის ნაყოფიერი სასოფლო-სამეურნეო მიწა იდეალურია მარცვლეულის, ხილისა და ბოსტნეულის მოსაყვანად, რაც მას მნიშვნელოვან აგრარულ, თვითკმარ და პოტენციურად ექსპორტზე ორიენტირებულად რეგიონად აქცევს. რაც შეეხება ენერგეტიკულ თანამშრომლობას, ყურადსაღებია ჰიდროენერგეტიკული თანამშრომლობა, რადგან ამ სფეროს შეუძლია სარგებელი მოუტანოს ევროკავშირს, მის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას. საქართველოს აქვს მნიშვნელოვანი ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალი, 26000-ზე მეტი მდინარით, რომელთაგან 300 გამოსადეგია გენერაციისთვის, და საერთო ტექნიკური პოტენციალით, რომელიც შეფასებულია წელიწადში დაახლოებით 80 ტერავატ/საათით. ამჟამად, ამ პოტენციალის მხოლოდ 20% არის ათვისებული.

ამრიგად, კავშირის გაფართოება, ისეთი ქვეყნით როგორიც საქართველოა, ევროპის შემდგომი განვითარებისთვის წარმოადგენს საუკეთესო გზას. ეჭვგარეშეა ათი ქვეყნის, მათ შორის ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის რვა ქვეყნის, 2004 წლის მაისში გაწევრიანების დადებით ეფექტი. ბოლო 20 წლის განმავლობაში, კავშირში ეს გადაწყვეტილება იყო მისი ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი უდიდესი მამოძრავებელი ძალა. ევროკავშირში საქართველოს გაწევრიანებას გააჩნია მრავალმხრივი პოზიტიური ეფექტი.

დასკვნები და რეკომენდაციები

საქართველო, ევროკავშირის გაფართოების პროცესში აკმაყოფილებს ყველა კრიტერიუმს: ქვეყნის ისტორია დაკავშირებულია ევროპასთან, რელიგია ორი ათასწლეულის მანძილზე ევროპაში დომინანტურია, კულტურა არ არის არც აღმოსავლური და არც აზიური, არამედ ევროპულია, ხოლო სურვილი, ინსტიტუციურად დაიმკვიდროს თავი ევროპაში შეუქცევადია. ამასთან, გაწევრიანების გზაზე კვლავინდებურად გადაულახავ ბარიერად რჩება ის მოთხოვნები, რომლებსაც 2023 წლის 8 ნოემბერს გამოაქვეყნა ევროკომისიამ.

ევროკავშირთან ინტეგრაცია საქართველოსთვის არის საშუალება, გახდეს უფრო მდიდარი, სტაბილური და კონკურენტუნარიანი ეკონომიკის მქონე ქვეყანა. ამ ინტეგრაციის ძირითადი ეკონომიკური სარგებელი მოიცავს: ევროკავშირის ბაზარზე წვდომას, ქართულ საქონელსა და მომსახურებას ეხსნება გზა მსოფლიოს უდიდეს და უმდიდრეს ბაზარზე (450 მილიონზე მეტი მომხმარებელი) ნულოვანი ან მინიმალური ტარიფებით. ეს ზრდის ექსპორტის პოტენციალს და დივერსიფიკაციას უწევს ქართულ ეკონომიკას. ევროკავშირის მკაცრი სტანდარტებისა და რეგულაციების (ტექნიკური, სანიტარული, ფიტოსანიტარული) დანერგვა უზრუნველყოფს ქართული პროდუქციის მაღალ ხარისხს. ეს პროდუქტები არა მხოლოდ ევროკავშირის, არამედ სხვა ბაზრებზეც კონკურენტუნარიანი გახდება. გაიზრდება ქვეყნის საინვესტიციო მიმზიდველობა. ევროკავშირთან ინტეგრაცია ნიშნავს ევროპული კანონმდებლობისა და საუკეთესო პრაქტიკის

დანერგვას, რაც ზრდის გამჭვირვალობას, კანონის უზენაესობასა და ბიზნესგარემოს სტაბილურობას.

ერთიანი ბაზრის გაფართოების პროცესში, ახალი ქვეყნების განწევრიანება ზრდის ევროკავშირის ერთიანი ბაზრის ზომას, რაც ქმნის ახალ შესაძლებლობებს ვაჭრობის, ინვესტიციებისა და კაპიტალის ზრდისთვის. მაგალითის სახით, თუ ავიღებთ ხორვატიას, ევროკავშირის გაფართოებამ ახალი ეკონომიკური შესაძლებლობები შექმნა ორივე მხარეს. მაკროეკონომიკურადაც, დადებითი შედეგები მნიშვნელოვანია: ახალი წევრების ინტეგრაცია ხელს უწყობს სამუშაო ადგილების შექმნას მთელ ევროკავშირში. ევროკავშირის გაფართოება ასევე მოიცავს მასშტაბის ეკონომიკას, განსაკუთრებით წარმოებასა და მომსახურებაში. ევროკავშირის კომპანიებს შეუძლიათ ისარგებლონ წარმოების დაბალი ხარჯებით და უფრო დიდი ბაზრით თავიანთი პროდუქტებისა და მომსახურებისთვის.

საქართველოს ევროკავშირში განწევრიანება ხელს შეუწყობს ევროპის მოქალაქეებს, რათა მათ შეძლონ ახალი გარემოს, ტრადიციებისა და კულტურის აღმოჩენა. საქართველო, თავისი მდიდარი ისტორიით, უნიკალური კულტურით, მრავალფეროვანი ლანდშაფტითა და ბუნებრივი მემკვიდრეობით, ახალ განზომილებას შესძენს ევროპელების ტურისტულ მარშრუტებს, მიიზიდავს რა იმ ადამიანებს, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან ნაკლებად ცნობილი, თვითმყოფადი და ორიგინალური კულტურით. ტურიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარებისთვის, სტრუქტურული და საინვესტიციო ფონდების მოზიდვის საფუძველზე, მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდება ქვეყნის ტურისტული სერვისების ხელმისაწვდომობა და ხარისხი.

ევროკავშირის, საქართველო თავაზობს რიგ სტრატეგიულ (ეკონომიკურ) უპირატესობებს, რომელთაგან სამი არსებითად მნიშვნელოვანია: წვდომა ბუნებრივ რესურსზე, ენერგეტიკული თანამშრომლობის დაფუძნების შესაძლებლობა და კავშირის მომარაგების წყაროების დივერსიფიკაცია. საქართველოს აქვს მნიშვნელოვანი ბუნებრივი რესურსები, როგორცაა მანგანუმი, სპილენძი, რკინა, ქვანახშირი, თაბაშირი და ჰიდროელექტრო რესურსები, რაც სარგებელს მოუტანდა ევროკავშირს.

ამრიგად, კავშირის გაფართოება, ისეთი ქვეყნით როგორც საქართველოა, ევროპის შემდგომი განვითარებისთვის წარმოადგენს მნიშვნელოვან გზას. ეჭვგარეშეა, ათი ქვეყნის, მათ შორის ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის რვა ქვეყნის, 2004 წლის მაისში განწევრიანების დადებით ეფექტი. ბოლო 20 წლის განმავლობაში, კავშირის ეს გადაწყვეტილება იყო მისი ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი უდიდესი მამოძრავებელი ძალა. ევროკავშირში საქართველოს განწევრიანებას გააჩნია ორმხრივი პოზიტიური ეფექტი.

ლიტერატურა

1. შენგელია თ. (2025). სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების ევროკავშირთან ეკონომიკური ინტეგრაციის შესაძლებლობები და პერსპექტივები. ეკონომიკური ინტეგრაცია ევროკავშირში: შედეგები და პერსპექტივები. თსუ.
2. Shengelia T. (2025) The synergistic effect of international business and international relations in condition of globalization. Scientific Research and Experimental Development. No. 9, London, England
3. Shengelia T., Berishvili Kh. (2024) Geoeconomic and geopolitical interests of South Caucasus countries and opportunities for integration with the European Union. South Caucasus in the Context of Modern Global Challenges. Azerbaijan University
4. National Democratic Institute. (2023, May). Taking Georgians' pulse: Findings from March 2023 telephone survey (Conducted by CRRC Georgia, p. 50).

5. Conclusions of the European Council, 23-24 June 2022. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/media/57452/2022-06-2324-euco-conclusions-fr.pdf>.
6. European Monitor (2013, Friday 28). Croatia's accession to the European Union – Q&A- Main contents. Available at: <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vjavfyp3hcy0>.
7. Defence and security policy. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/>.
8. Defence and security policy. Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/>.
9. Cairn.info. (2004). L'Europe et ses frontières. Études, (6), 729. Available at: <https://www.cairn.info/-revue-etudes-2004-6-page-729.htm>.
10. EEAS (07.09.2023). The EU and Georgia. Available at: https://www.eeas.europa.eu/georgia/european-union-and-georgia_en?utm_source=chatgpt.com.
11. Eurostat. Tourism statistics. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tourism_statistics.
12. UNESCO. Georgia – UNESCO World Heritage Centre. Available at: <https://whc.unesco.org/en/states-parties/ge>.
13. European Commission. European Economy. Available at: https://ec.europa.eu/economy_finance/-publications/pages/publication13389_en.pdf.
14. European Commission. Georgia – Trade – European Commission. Available at: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/georgia/>.

Results and Prospects of Georgia's Economic Integration into the European Union

Teimuraz Shengelia

Doctor of Economic Sciences, TSU Professor

David Kbilashvili

Doctor of Business Administration, TSU Associate Professor

Abstract

Not all countries located on the European continent are members of the European Union, which has objective and subjective reasons: (Switzerland's declared policy of neutrality since 1815, Andorra's fiscal freedom, national control over Norway's oil resources, Liechtenstein's full national sovereignty, and others). Despite this, these countries have free access to the European market and the Schengen area, which ensures their dynamic development and economic growth. In this context, it is important to analyze the benefits that both the European Union and Georgia will gain based on the country's accession to the Union. Thus, in the analysis process, priority was given not to Georgia's desire to join the European Union, but to the economic and political benefits. It is clear that on January 5, 2008, Georgia confirmed its desire to join the European Union through a plebiscite, as a result of which 82% of the population unconditionally supports this idea.

Georgia meets all the criteria in the process of EU enlargement: the country's history is connected with Europe, religion has been dominant in Europe for two millennia, the culture is neither Eastern nor Asian, but European, and the desire to establish itself institutionally in Europe is irreversible. At the same time, the requi-

rements published by the European Commission on November 8, 2023, remain an insurmountable barrier on the way to accession.

Integration with the European Union is an opportunity for Georgia to become a country with a richer, more stable, and more competitive economy. The main economic benefits of this integration include: access to the EU market, which opens the way for Georgian goods and services to the world's largest and richest market (more than 450 million consumers) with zero or minimal tariffs. This increases export potential and diversifies the Georgian economy. The introduction of strict EU standards and regulations (technical, sanitary, phytosanitary) ensures the quality of Georgian products. These products will become competitive not only in the EU but also in other markets. The country's investment attractiveness will increase. Integration with the EU means the introduction of European legislation and best practices, which increases transparency, the rule of law, and the stability of the business environment.

In the process of expanding the single market, the accession of new countries increases the size of the EU single market, which creates new opportunities for trade, investment, and capital growth. Taking Croatia as an example, the EU enlargement created new economic opportunities on both sides. Even on a micro-economic level, the positive results are significant: the integration of new members contributes to the creation of jobs throughout the EU. EU enlargement also involves economies of scale, especially in manufacturing and services. EU companies can benefit from lower production costs and a larger market for their products and services.

Georgia's accession to the EU will encourage European citizens to discover new environments, traditions, and cultures. Georgia, with its rich history, unique culture, diverse landscapes, and natural heritage, will add a new dimension to European tourist routes, attracting people interested in less known, authentic, and original cultures. The country's accession to the EU will lead to a further increase in tourism. Based on the attraction of structural and investment funds for the development of tourism infrastructure, the accessibility and quality of the country's tourist services will significantly improve.

Georgia offers the EU a number of strategic (economic) advantages, three of which are essentially important: access to natural resources, the possibility of establishing energy cooperation, and the diversification of the Union's supply sources. Georgia has significant natural resources, such as manganese, copper, iron, coal, gypsum, and hydroelectric resources, which would benefit the European Union.

Thus, the enlargement of the Union, with a country like Georgia, is the best way for the further development of Europe. The positive effect of the accession of ten countries, including eight countries of Central and Eastern Europe, in May 2004 is beyond doubt. Over the past 20 years, this decision of the Union has been one of the greatest driving forces of its economic development. The accession of a country like Georgia to the EU has a mutually positive effect.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების გამოწვევები და შესაძლებლობები

მარინა ჩავლეიშვილი

ასოცირებული პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: სოფლის მეურნეობა საქართველოს ეკონომიკის ერთ-ერთი ფუნდამენტური და ტრადიციული სექტორია. იგი არა მხოლოდ სურსათის მიწოდებას, არამედ მოსახლეობის დასაქმებისა და სოციალური სტაბილურობის უზრუნველყოფასაც ემსახურება. 2025 წლის მონაცემებით, საქართველოს სოფლის მოსახლეობის რიცხოვნობა 1 424.8 ათას კაცს შეადგენს, მთლიანი მოსახლეობის 38.5%. საქართველოს სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულია დაახლოებით 659 ათასი ადამიანი, რაც ქვეყნის მთლიანი დასაქმების დაახლოებით 40%-ს შეადგენს, თუმცა, ამავე წელს სექტორის წილი მშპ-ში მხოლოდ 6.2%-ს აღწევს. მიუხედავად მნიშვნელოვანი სოციალური როლისა და განვითარების ზრდადი ტრენდისა, ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის დარგი ხასიათდება დაბალი პროდუქტიულობით, ტექნოლოგიური ჩამორჩენითა და გარემოსდაცვითი გამოწვევებით. ამ პირობებში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მდგრადი სოფლის მეურნეობის განვითარებას, რომელიც მიზნად ისახავს ბუნებრივი რესურსების დაცვას, ეკონომიკური ეფექტიანობის ზრდასა და სოციალური კეთილდღეობის უზრუნველყოფას. ნაშრომში წარმოდგენილია სოფლის მეურნეობაში არსებული მდგომარეობის ანალიზი, მდგრადი განვითარების გამოწვევები და შესაძლებლობები.

საკვანძო სიტყვები: მდგრადი განვითარება, სასურსათო ბალანსი, მდგრადი განვითარების პრიორიტეტები, გამოწვევები, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია.

საქართველოს სოფლის მეურნეობაში არსებული მდგომარეობის ანალიზი. სოფლის მეურნეობა საქართველოში წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სექტორს. იგი მოსახლეობის დიდ ნაწილის შემოსავლის წყაროა, წარმოადგენს რეგიონული ეკონომიკის ბირთვს და მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს ქვეყნის სასურსათო უსაფრთხოებას. თუმცა, არსებული ეკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური გარემოს პირობებში სოფლის მეურნეობა დგას მრავალი მდგრადი განვითარების გამოწვევის წინაშე, რაც მის სტაბილურობასა და ეფექტიანობას ზღუდავს.

საქართველო გამოირჩევა მრავალფეროვანი კლიმატითა და ნიადაგით, რაც ხელს უწყობს მრავალმხრივი წარმოების განვითარებას. თუმცა, არსებული პოტენციალის მიუხედავად, სექტორის ეფექტიანობა ჯერ კიდევ დაბალია. 2024 წლის მონაცემებით სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გამოშვებამ სულ 7 568.0 მლნ. ლარი შეადგინა, მათ შორის, მემცენარეობის წილი 45%, ხოლო მეცხოველეობის 48%-ია, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო მომსახურება 7%-ს შეადგენს. 2024 წელს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავლების წილი შინამეურნეობების ფულად შემოსავლებში 5.1% შეადგინა, ხოლო სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების რეალიზაციიდან მიღებული საშუალო თვიური შემოსავლები ერთ შინამეურნეობაზე 92.8 ლარი იყო (მაჩვენებელი 2021 წელთან მიმართებაში მაჩვენებელი 28%-ით გაიზარდა). არსებული მონაცემებით, ბოლო წლებში ძირითად სასურსათო პროდუქტების უმრავლესობაზე საშალო წლიური ფასები ზრდადია, თუმცა, 2024 წელს 2023 წელთან შედარებით ფასები შემცირებულია

ზოგიერთ პროდუქტზე, კერძოდ მზესუმზირის ზეთი, ვაშლი, კარტოფილი, კვერცხი და სხვა (საქართველოს სოფლის მეურნეობა, 2025).

მნიშვნელოვანია სასოფლო მეურნეობების განაწილება პროდუქციის წარმოების მიზნის და ორიენტირის მიხედვით, მაგალითად, 2024 წლის მონაცემებით, სოფლად არსებული მეურნეობების: 7.0%-მა წარმოებული პროდუქტის 90 %; 19.6%-მა 50 %-დან 90%-მდე გაყიდეს. საკუთარი მოხმარებისთვის აწარმოეს მეურნეობების 57.9%-მა; საერთოდ არ უწარმოებიათ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია – 2.8%-ს. მარკეტინგის თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია მეურნეობების საწყობებთან ხელმისაწვდომობის ანალიზი, კერძოდ, 2024 წლის მონაცემებით, მეურნეობების 90%-ზე მეტი არ საჭიროებდნენ ძირითადი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების (მარცვლეული, ხილი, ბოსტნეული, ხორცი, რძე და რძის პროდუქტები) დასაწყობებას, ხოლო მეურნეობების მხოლოდ 0.3%-ს არ ჰქონდათ დასაწყობების შესაძლებლობა (საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2025).

გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის (FAO) მონაცემებით, საქართველოში საშუალო მიწის ნაკვეთის ფართობი ერთ ოჯახზე მხოლოდ 1.14 ჰექტარია (FAO, 2024), რაც მნიშვნელოვნად ზღუდავს მასშტაბურ წარმოებას და ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვას. აგრეთვე, მხოლოდ 45%-ია იმ მიწების, სადაც სარწყავი სისტემა სრულად ფუნქციონირებს (MEPA, 2023-2024).

ქვეყნის აგრარული პოტენციალის შეფასებისთვის მნიშვნელოვანია დეტალურად წარმოვადგინოთ სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობების გამოყენებისა და მემცენარეობის დარგში პროდუქციის წარმოების ანალიზი. საქართველოში 2024 წლის მონაცემებით ერთწლიანი კულტურების ნათესი ფართობი 191.5 ათასი ჰექტარს შეადგენდა, მათ შორის, მაღალი წილით წარმოდგენილია ხორბალი (78%). მთლიანობაში ნათესი ფართობი 2021 წელთან შედარებით ნათესი ფართობი 9.5%-ით არის შემცირებული. ერთწლიანი კულტურების 95%-ზე მეტი ოჯახურ მეურნეობებში იწარმოება. 2024 წლის მონაცემები ძირითადი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების მაჩვენებლები შემდეგია: ხორბალი – 149.1 ათას ტონას (2021 წელთან შედარებით გაიზარდა 9.7%-ით); ქერი – 48.4 ათასი ტონა (2021 წელთან შედარებით შემცირებულია 16.6%-ით); სიმინდი – 211.5 ათასი ტონა (წინა წელთან მიმართებით გაზრდილია 11%-ით, თუმცა 2021 წელთან მიმართებით 9.4%-ით შემცირებულია); კარტოფილი – 221.5 ათასი ტონა (წინა წელთან მიმართებით 12.1%-ით გაზრდილია); ბოსტნეული – 134.4 ათასი ტონა (წინა წელთან მიმართებით გაზრდილია შემცირებულია 5.6%-ით). უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა ერთწლიანი კულტურის საშუალო მოსავლიანობა ზრდადი დინამიკით ხასიათდება, კერძოდ, საშუალოდ 0.5%-ით გაიზარდა. (საქართველოს სოფლის მეურნეობა 2025)

2024 წლის მონაცემებით ქვეყანაში 13%-ით გაზრდილია მრავალწლიანი წარგავებით დაკავებული მიწის ფართობი და იგი 45.8 ათას ჰექტარს შეადგენს. ხილის წარმოებამ 2024 წელს 619.5 ათასი ტონა შეადგინა (2023 წელთან შედარებით გაზრდილია 12.7%-ით), მათ შორის, ხილი 243.6 ათასი ტონა, ყურძენი 320.7 ათასი ტონა, ციტრუსი 55.2 ათასი ტონა. ამავე წელს ჩაის ფოთლის წარმოებამ 2.6 ათასი ტონა შეადგინა. მისი წარმოება ბოლო წლების განმავლობაში სტაბილურია და ძირითადად არ შეცვლილა. მრავალწლიანი პროდუქციის 90%-ზე მეტი ოჯახურ მეურნეობებში იწარმოება. (საქართველოს სოფლის მეურნეობა, 2025)

სოფლის მეურნეობის დარგის სრულყოფილი შეფასებისთვის მნიშვნელოვანია მეცხოველეობის დარგის პროდუქციის წარმოების ანალიზი. 2024 წლის მონაცემებით, ქვეყანაში მეცხოველეობის პროდუქციის წარმოება შემდეგ სურათს იძლევა: ხორცი – 88.7 ათასი ტონა (2021 წელთან შედარებით საშუალოდ 22.1%-ით გაიზარდა); რძე – 574.4 მლნ.ლიტრი (შემცირებულია 2.2-

ით); კვერცხი – 673.1% მლნ. ცალი (საშუალო ზრდა 3%-ი); მატყლი 1.8 ათასი ტონა (შემცირება 10%); თაფლი 1.9 ათასი ტონა (შემცირება 9.6%). მეცხოველეების პროდუქციის წარმოებაში ოჯახური მეურნეობების მონაწილეობა შემდეგ სურათს იძლევა: ფრინველის ხორცის (19.7%), კვერცხის (30.1%), და ღორის ხორცის (57.7%) გარდა, მეცხოველეობის სხვა პროდუქციის წარმოების 80-90% ოჯახურ მეურნეობებზე მოდის. მთლიანობაში ხორცის და კვერცხის 69% სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებში იწარმოება.

სასურსათო უსაფრთხოება და სასურსათო ბალანსი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო აგრარული ქვეყანაა, წარმოების არსებული დონე ვერს უზრუნველყოფს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებით ადგილობრივი მომხმარებლების მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას. ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანია სასურსათო ბალანსისა და რესურსების გამოყენების ანალიზი. ჯერ კიდევ მაღალია სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების იმპორტის მაჩვენებელი, კერძოდ ხორბალზე, ხორცზე და სხვა. ექსპორტის შედარებით მაღალი მაჩვენებელია ყურძენზე (იხ. ცხრილი №1).

**სასურსათო ბალანსი ძირითადი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მიხედვით,
2024 წელი ათასი ტონა**

ცხრილი №1

მაჩვენებლები	საღებავი	საფუძვლი	კარტოფილი	ბოსტნეული	საფუძვლი	საფუძვლი	პროდუქტების საფუძვლი	კვერცხი
ადგილობრივი წარმოება	149	212	122	134	321	88.7	574	673
იმპორტი	546	71	21	148	1	120.7	213	37
სათესლედ	15	3	26	1	-	-	-	-
პირუტყვის საკვებად	21	120	3	2	-	0.1	12	-
სასურსათო მოხმარება	564	144	186	214	58	187.2	762	642
დანაკარგები	14	8	3	8	6	1.0	8	14
ექსპორტი	3	15	35	10	136	21.0	7	12
მარაგებს შორის სხვაობა	75	-8	-11	48	123	0	-1	1
თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი %	22	79	107	49	172	47	74	96

წყარო: დამუშავებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების საფუძველზე, საქართველოს სოფლის მეურნეობა, 2025 წელი.

სასურსათო თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტის ანალიზი გვიჩვენებს თუ რა წილს ფარავს ადგილობრივი წარმოება ქვეყნის საერთო მოხმარებაში. თვითუზრუნველყოფის კოეფიციენტი შედარებით მაღალია კარტოფილზე (107%), კვერცხსა (96%) და ყურძენზე (172%); დაბალი მაჩვენებელია ხორბალზე (22%).

სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების გამოწვევები და შესაძლებლობები. არსებული მდგომარეობიდან გამომდინარე, განსაკუთრებით საყურადღებოა ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების გამოწვევების ანალიზი. პრობლემა პირდაპირ უკავშირდება საქართველოს ეკონომიკურ სტრუქტურას, რეგიონულ განვითარებას და ქვეყნის სურსათის

უსაფრთხოებას. საკითხის აქტუალობას განსაზღვრავს არსებული შედეგები, რომელიც თავს იჩენს კონკრეტულ საკითხების ანალიზის დროს, კერძოდ, როგორიც არის: **1. სასურსათო უსაფრთხოება და თვითუზრუნველყოფა.** არსებული მდგომარეობით, საქართველოს სასურსათო თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებელი საშუალოდ 70%-ზე ნაკლებია, ხოლო ხორბლის შემთხვევაში მხოლოდ დაახლოებით 21-22%-ია. მაღალი იმპორტდამოკიდებულება სტრატეგიულ პროდუქტებზე (ხორბალი, ზეთი, შაქარი), ზრდის გარე შოკებისადმი მონყვლადობას როგორც ფასების, ისე მიწოდების მხრივ. ამიტომ, მდგრადი განვითარების ანალიზი აუცილებელია იმის დასადგენად, როგორ უნდა გაძლიერდეს ადგილობრივი წარმოება და შემცირდეს იმპორტზე დამოკიდებულება; **2. ბუნებრივი რესურსების შეზღუდულობა და კლიმატის ცვლილება.** კლიმატის ცვლილება პირდაპირ გავლენას ახდენს აგროპროდუქტიულობაზე. ბოლო ათწლეულებში საქართველოში გაიზარდა გვალვების, სეტყვებისა და ნალექების უკიდურესი ცვლილებების სიხშირე. გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის მონაცემებით, საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო მიწების 40%-ზე მეტი სხვადასხვა ხარისხით ეროზირებულია FAO-ს (2024). ეს იწვევს ნიადაგის ნაყოფიერების შემცირებას და წარმოების სტაბილურობის დარღვევას. საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო მიწების მხოლოდ 43-45% გამოიყენება სრულად. სარწყავი სისტემების დიდი ნაწილი მოძველებულია, რაც ამცირებს მოსავლიანობას. მდგრადი განვითარების ანალიზი ეხმარება სახელმწიფოს დაგეგმოს ადაპტაციისა და წყალმომარაგების პოლიტიკა, რაც კრიტიკულად მნიშვნელოვანია მოსავლიანობის შენარჩუნებისთვის; სარწყავი და სადრენაჟო სისტემების 60%-ზე მეტი მოძველებულია. შედეგად, წყლის არათანაბარი განაწილება ზღუდავს მოსავლიანობას, განსაკუთრებით აღმოსავლეთ საქართველოში; **3. მცირე მეურნეობების ფინანსური სისუსტე.** მცირე ფერმერებს არ აქვთ საკმარისი წვდომა საბანკო კრედიტებზე. აგროკრედიტის საშუალო საპროცენტო განაკვეთი 10-12% ფარგლებში მერყეობს, რაც განვითარებული ქვეყნების მაჩვენებელზე თითქმის ორჯერ მეტია; **4. სოფლის მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობა.** სოფლის მოსახლეობის წილი მთლიან მოსახლეობაში დაახლოებით 40%-ია, მაგრამ მათი ეკონომიკური აქტივობა და შემოსავალი საშუალოზე დაბალია. ახალგაზრდების მიგრაცია და მოსახლეობის დაბერება იწვევს სამუშაო ძალის დეფიციტს სოფლებში. იკვეთება დემოგრაფიული გამოწვევებიც. სოფლის მოსახლეობის სტრუქტურა ასაკობრივად არათანაბარია, კერძოდ, ახალგაზრდების წილი მცირდება, ხოლო 55 წელზე უფროსი ფერმერების წილი 50%-ზე მეტია (World Bank, 2024). ეს საფრთხეს უქმნის ცოდნის გადაცემასა და ინოვაციების მიღებას. გამომდინარე აქედან, საჭიროა მდგრადი განვითარების გამოწვევების ანალიზი, რათა დაიგეგმოს სოციალური და დასაქმების პოლიტიკა, რომელიც გააძლიერებს სოფლის ეკონომიკას; **5. ტექნოლოგიური ჩამორჩენილობა და დაბალი პროდუქტიულობა.** საქართველოს სოფლის მეურნეობაში შრომის პროდუქტიულობა ევროკავშირის საშუალო დონესთან შედარებით სამჯერ ნაკლებია. თანამედროვე ტექნოლოგიების, მექანიზაციისა და ცოდნის ნაკლებობა ხელს უშლის მცირე ფერმერებს კონკურენტუნარიანობაში. მდგრადი განვითარების ანალიზი საჭიროა იმისთვის, რომ განისაზღვროს ინოვაციების დანერგვის გზები და ტექნოლოგიური მხარდაჭერის პრიორიტეტები; **6. ეკოლოგიური მდგრადობა და ბიომრავალფეროვნება.** ბიომრავალფეროვნების შემცირება ზღუდავს ეკოსისტემურ სტაბილურობას. სასუქების და პესტიციდების გადაჭარბებული გამოყენება იწვევს ნიადაგის ხარისხის გაუარესებასა და ეკოსისტემების დაზიანებას. მნიშვნელოვანია ბიომრავალფეროვნების შემცირება და ქიმიური ნივთიერებების გამოყენების მიზანშეწონილობის ზღვრების განსაზღვრა. საქართველოში ორგანული მიწათმოქმედების წილი ჯამური სასოფლო-სამეურნეო ფართობიდან მხოლოდ 1.5%-ს შეადგენს (FAO, 2024). ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი შესაძლებლობაა ორგანული წარმოების გაფართო-

ბა. საქართველო ეკოლოგიურად სუფთა წარმოებისთვის ხელსაყრელი გარემოს მქონე ქვეყანაა. ორგანული პროდუქტის ექსპორტი ყოველწლიურად საშუალოდ 15%-ით იზრდება. სახელმწიფო პროგრამა „აგროპროდუქტების სერტიფიცირება და ექსპორტის ხელშეწყობა“ ხელს უწყობს ორგანული წარმოების გაფართოებასა და ევროპულ ბაზრებზე გასვლას. მდგრადი განვითარების ანალიზი უნდა მოიცავდეს გარემოსდაცვითი ფაქტორების შეფასებას, რათა წარმოება განვითარდეს ისე, რომ არ დაზიანდეს ბუნებრივი რესურსები.

საქართველოში მდგრადი სოფლის მეურნეობის განვითარების რეალიზაციაში დიდ როლს ასრულებს როგორც ადგილობრივი, ასევე საერთაშორისო შესაძლებლობები. ქვეყანაში წარმატებით ხორციელდება სხვადასხვა პროგრამები, რომლებიც ხელ უწყობს მიმართულია სოფლის მეურნეობის მდგრადობას. ამ მიმართულებით წარმატებული პროგრამებია:

- **ევროკავშირის ENPARD პროგრამა.** პროგრამა ENPARD (European Neighbourhood Programme for Agriculture and Rural Development) 2013 წლიდან მოქმედებს და უკვე დააფინანსა 5000-ზე მეტი აგროინიციატივა. მისი მესამე ფაზა (2022–2025) მოიცავს EUR 55 მილიონი ევროს ბიუჯეტს, რომლის მიზანია ფერმერთა გაძლიერება, კოოპერაციული მეურნეობების მხარდაჭერა და აგროინოვაციების დანერგვა;

- **FAO და UNDP ინიციატივები.** FAO-ს პროგრამა (Inclusive Rural Development and Sustainable Agriculture) (2023–2027) საქართველოში მოიცავს ნიადაგის მართვის, წყლის რესურსების კონტროლისა და კლიმატურად გამძლე მეურნეობების მოდელების დანერგვას. UNDP-ის „Green Agriculture in Georgia“ პროექტი ხელს უწყობს საქართველოს 10 რეგიონში ეკოლოგიურად სუფთა ტექნოლოგიების ინტეგრაციას;

- **განახლებადი ენერგიის ინტეგრაცია სოფლის მეურნეობაში.** მზის პანელებისა და ბიოგაზის გამოყენება სოფლის მეურნეობაში საშუალებას იძლევა შემცირდეს ენერგეტიკული დანახარჯები და გაიზარდოს თვითმომსახურების დონე. კახეთში უკვე ფუნქციონირებს 20-ზე მეტი მზის ენერგიაზე მომუშავე ფერმერული მეურნეობა (MEPA, 2023-2024).

- **აგროტურიზმის განვითარება.** აგროტურიზმი ქმნის დამატებით შემოსავალს სოფლის მოსახლეობისთვის და ხელს უწყობს ტრადიციული მეურნეობის შენარჩუნებას. **ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის მონაცემებით**, საქართველოში აგროტურისტული ობიექტების რაოდენობამ 500-ს გადააჭარბა, რაც წინა წელთან შედარებით 20%-ით მეტია GNTA-ის (2024).

სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარებისთვის მნიშვნელოვანია სწორი ეკონომიკური პოლიტიკისა და სტრატეგიის ჩამოყალიბება. მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისთვის მნიშვნელოვანია სოფლის განვითარების ინტეგრაცია ეროვნულ ეკონომიკურ პოლიტიკაში. ამ მიმართულებით ქვეყანამ შეიმუშავა საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია (2021–2027წწ), რომელიც შეესაბამება გაეროს მდგრადი განვითარების მიზნებს შემდეგი პრიორიტეტების გათვალისწინებით:

- ✓ მწვანე და კლიმატთან თავსებადი პოლიტიკის დანერგვა;
- ✓ სურსათის უსაფრთხოებისა და ხარისხის კონტროლი;
- ✓ ფერმერთა განათლება და ინოვაციური ტექნოლოგიების მხარდაჭერა;
- ✓ მცირე ფერმერთა გაერთიანება კოოპერატივებში;
- ✓ აგროინფრასტრუქტურისა და სარწყავი სისტემების განახლება;
- ✓ ეკოლოგიური სტანდარტების მკაფიო კონტროლი.

აღნიშნული პრიორიტეტების განხორციელებით საქართველო რეალურად გადაიქცევა რეგიონში ერთ-ერთ წარმატებულ მაგალითად კლიმატთან თავსებადი, ეკოლოგიურად მდგრადი და ეკონომიკურად სიცოცხლისუნარიანი აგროსექტორის მქონე ქვეყნად.

ამდენად, მდგრადი სოფლის მეურნეობა საქართველოსთვის არა მხოლოდ ეკოლოგიური აუცილებლობაა, არამედ სტრატეგიული ეკონომიკური ამოცანა. მისი განვითარება მოითხოვს კომპლექსურ პოლიტიკას გარემოსდაცვითი, ფინანსური, საგანმანათლებლო და ტექნოლოგიური მიმართულებებით. თუ სახელმწიფო და კერძო სექტორი ერთობლივად განახორციელებენ თანამედროვე ინოვაციურ მიდგომებს, საქართველო შეძლებს გარდაიქმნას რეგიონში ერთ-ერთ ყველაზე კონკურენტუნარიან მწვანე აგროსექტორად, რომელიც უზრუნველყოფს სურსათის უსაფრთხოებას, ეკონომიკურ სტაბილურობას და გარემოს დაცვას.

ლიტერატურა

1. MEPA, (2023-2024), საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო. სოფლის მეურნეობის განვითარების ყოველწლიური ანგარიში.
2. საქართველოს სოფლის მეურნეობა, (2025), სტატისტიკური პუბლიკაცია. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. <https://www.geostat.ge/ka/single-categories/102/sakartvelos-soflis-meurneoba>
3. სოფლის მეურნეობა და სასურსათო უსაფრთხოება (2025), <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/70/soflis-meurneoba-da-sasursato-usaftrtkhoeba>
4. საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია (2021–2027წწ), <https://mepa.gov.ge/-Ge/Strategy>
5. (FAO) Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2024). Agriculture and Food Security in Georgia. Rome
6. European Union. (2024). ENPARD Georgia Phase III Programme Summary.* Brussels: EU Delegation to Georgia
7. (UNDP) United Nations Development Programme (2024). Green Agriculture in Georgia: Progress Report
8. World Bank. (2024). Rural Development and Demographics in the South Caucasus. Washington, D.C.: World Bank Publications
9. (GNTA) (2024) Georgian National Tourism Administration. Agrotourism Development Report

Challenges and Opportunities for Sustainable Development of Georgian Agriculture

Marina Chavleishvili

Associate Professor

Associate Professor Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Summary

Agriculture constitutes one of the most fundamental and traditional pillars of Georgia's economy. *Beyond ensuring the nation's food supply, it plays a vital role in generating employment and upholding social stability. According to 2025 data, Georgia's rural population stands at approximately 1,424.8 thousand people, representing 38.5% of the total population. Around 659 thousand individuals are engaged in agriculture, accounting for nearly 40% of the country's total workforce. However, despite this substantial share of employment, the sector's contribution to GDP remains modest – only 6.2% in the same year. Although the sector holds notable social significance and exhibits a gradual upward trend, Georgia's agriculture continues to face structural weaknesses, including low productivity, technological backwardness, and environmental challenges. Considering these conditions, the promotion of sustainable agriculture assumes particular significance, as it aims to safeguard natural resources, enhance economic efficiency, and foster social well-being. This paper provides an analytical overview of the current state of Georgian agriculture, highlighting the key challenges and outlining the opportunities for advancing sustainable development within the sector.*

Keywords: Sustainable development, Food balance, Sustainable development priorities, Challenges, Agricultural production

შიდა აუდიტის ფუნქციის ტრანსფორმაცია ახალი სტანდარტების (IIA, 2024) შესაბამისად

ანა ჩეჩელაშვილი

თსუ ასოცირებული პროფესორი

„სილქ რიალ ისთეით“-შიდა აუდიტის დირექტორი

ანოტაცია: შიდა აუდიტის პროფესია ბოლო წლებში სწრაფი ტრანსფორმაციის პროცესშია. ახალი გლობალური შიდა აუდიტის სტანდარტები (IIA, 2024) მნიშვნელოვნად აძლიერებს შიდა აუდიტის დამოუკიდებლობას, ზრდის პროფესიონალიზმს და ზრდის მის სტრატეგიულ როლს ორგანიზაციებში. ნაშრომის მიზანია გაანალიზოს, როგორ ზემოქმედებს სტანდარტების განახლება შიდა აუდიტის ეფექტურობაზე, დამოუკიდებლობასა და კომუნიკაციაზე დაინტერესებულ მხარეებთან. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ძველ და ახალ სტანდარტებს შორის განსხვავებებს, აგრეთვე შიდა აუდიტის ფუნქციის გარდაქმნას მარნმუშებელ და სტრატეგიული ორგანოდ.

საკვანძო სიტყვები: შიდა აუდიტი, სტანდარტები, პროფესიონალიზმი, დამოუკიდებლობა, სტრატეგიული გადანეწეტილებები.

შესავალი

დღევანდელი გლობალური ორგანიზაციები ოპერირებენ მუდმივად ცვალებადი და კომპლექსური რისკების გარემოში. ეკონომიკური, ტექნოლოგიური და სოციალური ფაქტორების სწრაფი განვითარება ქმნის წინაღობებს, რომლებიც პირდაპირ ზემოქმედებს ბიზნეს პროცესებზე, ფინანსურ სტაბილურობასა და ორგანიზაციული მართვის ხარისხზე. ამ ვითარებაში შიდა აუდიტი, რომელიც ადრე ძირითადად აღიქმებოდა კონტროლისა და მონიტორინგის ფუნქციად, გარდაიქმნა სტრატეგიულ პარტნიორად, რომელიც უზრუნველყოფს მენეჯმენტსა და აუდიტის კომიტეტს მტკიცებულებებზე დაფუძნებული შეფასებებით, რისკების პრიორიტეტიზაციითა და რეკომენდაციებით.

ახალი სტანდარტების (IIA, 2024) აუცილებლობა გამომწვეულია რამდენიმე მთავარი ფაქტორით:

1. **სრულყოფილება და სიზუსტე:** ძველი სტანდარტები, შექმნილი წინა ათწლეულებში, უკვე ვერ ასახავდა თანამედროვე ბიზნეს გარემოსა და რისკებს, მათ შორის კიბერუსაფრთხოებას, ESG (Environmental, Social, Governance)-რეპორტირებას, მონაცემთა ანალიტიკას და AI-ზე დაფუძნებულ პროცესებს. ამგვარი ცვლილებები მოითხოვს უფრო სრულყოფილ და დეტალებზე ორიენტირებულ სტანდარტებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ შიდა აუდიტის ეფექტურობას თანამედროვე გამოწვევების წინაშე.

2. **განცხადებების თანმიმდევრულობა და სტრატეგიული როლი:** აუცილებელი იყო CAE-ის, აუდიტის კომიტეტისა და უმაღლესი მენეჯმენტის როლების მკაფიო განსაზღვრა. ეს პროცესი უზრუნველყოფს არა მხოლოდ ფუნქციური დამოუკიდებლობის დაცვას, არამედ აუდიტის სტრატეგიულ ჩართულობას ორგანიზაციულ გადანეწეტილებებში, რაც ორგანიზაციის წარმატებისთვის გადამწყვეტია.

3. **ტექნოლოგიური პროგრესი:** ციფრული ტრანსფორმაცია, მონაცემთა ანალიტიკა, ხელოვნური ინტელექტი და ავტომატიზაცია საჭიროებს ახალი სტანდარტების შემუშავებას, რომ-

ლებიც აუდიტორებს საშუალებას აძლევს ადაპტირდნენ თანამედროვე ტექნოლოგიურ პროცესებთან, რეალურ დროში მოახდინონ მონიტორინგი და გააუმჯობესონ რისკების მართვის სტრატეგია.

შიდა აუდიტი, რომელიც უკვე აღარ არის მხოლოდ კონტროლის ინსტრუმენტი, გამხდარა აქტიური მრჩეველი, რომელიც უზრუნველყოფს გადანყვეტილებების სტრატეგიულ მხარდაჭერას, ფინანსური, ოპერაციული და რეპუტაციული რისკების დროულ მართვას. თანამედროვე სტანდარტები მიზნად ისახავს აუდიტის ფუნქციის **მარნმუნებელი და სტრატეგიული ორგანოს როლში გარდაქმნას**, რაც ზრდის ორგანიზაციის გამჭვირვალობას, ეფექტურობას და დაინტერესებულ მხარეებთან ნდობას.

ძველ და ახალ სტანდარტებს შორის ძირითადი განსხვავებები

ძველი სტანდარტები შიდა აუდიტის ფუნქციას ძირითადად კონტროლისა და შესაბამისობის მიხედვით განსაზღვრავდა. ეს ნიშნავდა, რომ შიდა აუდიტი ძირითადად მიზნად ისახავდა პროცედურების შემოწმებას და დარღვევების გამოვლენას. თუმცა, თანამედროვე ბიზნეს გარემოში, რომელიც ხასიათდება მაღალი კონკურენციით, სწრაფი ტექნოლოგიური ცვლილებებითა და გლობალური რეგულაციებით, ასეთი მიდგომა აღარ არის საკმარისი.

ახალი სტანდარტები (IIA, 2024) მკაფიოდ განსაზღვრავს შიდა აუდიტის სტრატეგიულ როლს, ზრდის დამოუკიდებლობას და პროფესიული შეფასებების სიღრმეს, ასევე წახალისებს ტექნოლოგიური შესაძლებლობების გამოყენებას. ძირითადი განსხვავებები შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ შემდეგი ასპექტების სახით:

ასპექტი	ძველი სტანდარტები	ახალი სტანდარტები (IIA, 2024)	ძირითადი გავლენა
ფოკუსი	ძირითადად შიდა კონტროლი და შესაბამისობა	მარნმუნებელი + სტრატეგიული ფუნქცია	აუდიტი აქტიურად მონაწილეობს სტრატეგიულ გადანყვეტილებებში
დამოუკიდებლობა	ზოგადი ჩარჩოები, ნაკლებად განსაზღვრული	მკაფიოდ განსაზღვრული CAE-ის და აუდიტის კომიტეტის როლები	ფუნქციური დამოუკიდებლობის დაცვა, ობიექტურობის უზრუნველყოფა
პროფესიული შეხედულებები	შეზღუდული შეფასებები, ნაკლებად სისტემური	მტკიცებულებებზე დაფუძნებული დასკვნები, სისტემური შეფასებები	ზრდის ხარისხსა და დაინტერესებულ მხარეთა ნდობას
ტექნოლოგიების ინტეგრაცია	თითქმის არ ითვალისწინებდა AI-ს ან მონაცემთა ანალიტიკას	აქტიურად წახალისებს ციფრული ტექნოლოგიების გამოყენებას	პროგნოზირებადობა, პრევენციული მიდგომა, მონაცემებზე დაფუძნებული გადანყვეტილებები

მოქნილობა და უწყვეტი გაუმჯობესება	სტატისკური მიდგომა	დინამიური დაგეგმვა, სწრაფი ადაპტირება, უწყვეტი გაუმჯობესება	შიდა აუდიტის რელევანტურობის შენარჩუნება თანამედროვე ბიზნეს გარემოში
რეპორტირება და კომუნიკაცია	ძირითადად შიდა დოკუმენტაცია	მკაფიო მოლოდინები კომუნიკაციისა და სტრატეგიული რეპორტირებისათვის	აუდიტის დასკვნების ეფექტური გამოყენება სტრატეგიულ გადაწყვეტილებებში

შიდა აუდიტის ფუნქციის ძირითადი მიმართულებები ახალი სტანდარტების კონტექსტში

ახალი გლობალური სტანდარტები (IIA, 2024) მნიშვნელოვნად აფართოებს შიდა აუდიტის ფუნქციას, რომელიც ახლა აღარ არის მხოლოდ კონტროლის ინსტრუმენტი. თანამედროვე ბიზნეს გარემოში შიდა აუდიტი ხდება მარწმუნებელი და სტრატეგიული ორგანო, რომელიც უზრუნველყოფს მენეჯმენტსა და აუდიტის კომიტეტს მტკიცებულებებზე დაფუძნებული შეფასებებით, პრიორიტეტული რისკების გამოყოფით და შესაბამისი რეკომენდაციებით.

შიდა აუდიტის ეფექტურობა თანამედროვე ორგანიზაციებში ეფუძნება ექვს ძირითად მიმართულებას, რომლებიც ერთმანეთთან დაკავშირებულია და უზრუნველყოფს აუდიტის ფუნქციის სტრატეგიულ როლს. თითოეული მიმართულება ასახავს კონკრეტულ კომპეტენციებს, პროცესებსა და მექანიზმებს, რომლებიც აუცილებელია მაღალი ხარისხის შეფასებების, სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მხარდაჭერისა და ორგანიზაციული რისკების მართვისთვის.

1. მმართველობა, დამოუკიდებლობა და ანგარიშვალდებულება

ახალი სტანდარტები მკაფიოდ განსაზღვრავს CAE-ის, აუდიტის კომიტეტისა და უმაღლესი მენეჯმენტის პასუხისმგებლობებს, რაც უზრუნველყოფს არა მხოლოდ ფუნქციურ დამოუკიდებლობას, არამედ ობიექტურ შეფასებებს (IIA, 2024a).

პრაქტიკული მაგალითი: რეგულარული ხარისხის შეფასებები და CAE-ის ანგარიშვალდებულება აუდიტის კომიტეტისთვის უზრუნველყოფს მთავარი რისკების დროულ აღქმას, რაც საშუალებას აძლევს მენეჯმენტს მიიღოს სწრაფი და ეფექტური გადაწყვეტილებები ფინანსური, ოპერაციული ან რეპუტაციული პრობლემების თავიდან ასაცილებლად.

2. ხარისხი და პროფესიული შეხედულებები

ახალი სტანდარტები ხაზს უსვამს აუდიტის ხარისხის სისტემატიზებას, შიდა და გარე შეფასებების მუდმივ გამოყენებას. პროფესიული შეხედულებების გამოყენება, მტკიცებულებებზე დაფუძნებული დასკვნები და რისკზე ორიენტირებული დაგეგმვა აძლიერებს შიდა აუდიტის როლს.

პრაქტიკული მაგალითი: აუდიტორი ანალიზს უკეთებს ბიზნეს პროცესებს, გამოყოფს პრიორიტეტებს და პროგნოზებს, რაც საშუალებას აძლევს ორგანიზაციას დროულად იმოქმედოს სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე საკითხებში.

3. ტექნოლოგიებისა და მონაცემთა ანალიტიკის ინტეგრაცია

ციფრული ბიზნეს გარემოში ტრადიციული აუდიტის მეთოდები საკმარისი აღარ არის. ახალი სტანდარტები ნაახალისებს მონაცემთა ანალიტიკის, AI-ის და ავტომატიზაციის გამოყენებას აუდიტის მტკიცებულებების გასაძლიერებლად.

პრაქტიკული შედეგი: ტექნოლოგიებზე დაფუძნებული აუდიტი აძლიერებს პროცესების პროგნოზირებადობას, სწრაფად ავლენს კიბერუსაფრთხოების პრობლემებს, რესურსების გამოყენების ოპტიმიზაციას და ზრდის ორგანიზაციის სტრატეგიულ მდგრადობას.

4. პროფესიული კომპეტენცია და ეთიკური სტანდარტები

განახლებული სტანდარტები ხაზს უსვამს მუდმივ პროფესიულ განვითარებას, სპეციალიზებულ ექსპერტიზას და ეთიკურ გადაწყვეტილებებს, რაც ზრდის ორგანიზაციის ნდობას და იცავს დაინტერესებულ მხარეებს.

პრაქტიკული მაგალითი: პროფესიონალურად მომზადებული აუდიტორი განსაზღვრავს რისკების პრიორიტეტებს, ახორციელებს კომპლექსურ ანალიზს და მიუთითებს კონკრეტულ გადაწყვეტილებებს, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს ოპერაციული და ფინანსური დარღვევების ალბათობას.

5. კომუნიკაცია და გავლენა დაინტერესებულ მხარეებთან

შიდა აუდიტის ეფექტურობა დამოკიდებულია კომუნიკაციის ხარისხზე საბჭოსა და უმაღლესი მენეჯმენტთან.

პრაქტიკული შედეგი: აუდიტის შედეგად მიღებული მონაცემები გამოიყენება ბიზნეს სტრატეგიების ოპტიმიზაციისთვის, რაც ორგანიზაციას უკეთ ემსახურება კონკურენტულ და დინამიურ გარემოში.

6. მოქნილობა, ადაპტირება და უწყვეტი გაუმჯობესება

ახალი სტანდარტები ხაზს უსვამენ დინამიკურ დაგეგმვას, სწრაფ რეაგირებას ცვლილებებზე და მუდმივ გაუმჯობესებას.

პრაქტიკული შედეგი: ორგანიზაციები, რომლებიც დანერგავენ უწყვეტი გაუმჯობესების პრინციპებს, ადვილად ადაპტირდებიან ახალ რისკებთან, ინოვაციური პროცესების დანერგვას ახდენენ და იცავენ კონკურენტულ უპირატესობას.

დასკვნები და რეკომენდაციები

შიდა აუდიტი ახალ სტანდარტებთან ერთად აღარ არის მხოლოდ შემოწმების ინსტრუმენტი; იგი გარდაიქმნა სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე ორგანოდ, რომელიც აქტიურად განსაზღვრავს ორგანიზაციულ გადაწყვეტილებებს.

პრაქტიკული რეკომენდაციები:

1. CAE-ის დამოუკიდებლობისა და საბჭოს წინაშე ანგარიშვალდებულების უზრუნველყოფა
2. განვითარება მუდმივი პროფესიული კომპეტენციის, განსაკუთრებით მონაცემთა ანალიტიკისა და ტექნოლოგიების მიმართულებით;
3. მონაცემებზე დაფუძნებული აუდიტის მეთოდების ინტეგრირება, რაც გაზრდის პროგნოზირებადობას და რისკების მართვის ეფექტურობას;
4. ეთიკური სტანდარტებისა და კორპორატიული ეთიკის ჩარჩოების გაძლიერება;
5. შიდა აუდიტის ჩართვა სტრატეგიულ დაგეგმვაში;
6. ახალ რისკებთან ადაპტირება და ინოვაციური მიდგომების დანერგვა.

შიდა აუდიტი დღეს უკვე სტრატეგიული პარტნიორია, რომელიც ორგანიზაციებს აძლევს შესაძლებლობას იყვნენ მდგრადები, ინოვაციურები და კონკურენტუნარიანები გლობალურ გარემოში.

ლიტერატურა

1. IIA. (2024). *International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing*. Institute of Internal Auditors.
2. Alles, M. (2015). *Drivers of the use of data analytics in internal audit*. International Journal of Accounting Information Systems, 16(1), 1–16.
3. Alzeban, A., & Gwilliam, D. (2014). *Factors affecting the effectiveness of internal audit: A survey of Saudi listed companies*. Journal of Accounting, Auditing & Finance, 29(2), 258–282.
4. Arena, M., Arnaboldi, M., & Azzone, G. (2010). *Internal audit in Italian organizations: A multiple-case study*. International Journal of Auditing, 14(3), 247–266.
5. Cohen, A., & Sayag, G. (2010). *The effectiveness of internal auditing: An empirical examination of its determinants in Israeli organizations*. Australian Accounting Review, 20(3), 296–307.
6. Mihret, D. G., & Yismaw, A. W. (2007). *Internal audit effectiveness: An Ethiopian public sector case study*. Managerial Auditing Journal, 22(5), 470–484.
7. Sarens, G., & De Beelde, I. (2006). *The relationship between internal audit and senior management: A qualitative analysis of expectations and perceptions*. International Journal of Auditing, 10(3), 219–241.
8. Sarens, G., De Beelde, I., & Everaert, P. (2009). *Internal audit: A comfort provider to the audit committee*. The British Accounting Review, 41(2), 90–106.
9. OECD. (2021). *Principles of Corporate Governance*.

Transformation of Internal Audit Function in line with the New Standards

Ana Chechelashvili

TSU Associate Professor

“Silk Real Estate”-Internal Audit Director

Abstract

The internal audit profession has been undergoing a rapid transformation in recent years. The new Global Internal Audit Standards (IIA, 2024) significantly strengthen the independence of internal audit, enhance professional competence, and expand its strategic role within organizations. The purpose of this paper is to analyze how the updated standards influence the effectiveness, independence, and communication of internal audit with key stakeholders. Particular attention is given to the differences between the old and new standards, as well as to the transformation of the internal audit function into an assurance-providing and strategically oriented body.

Keywords: internal audit, standards, professionalism, independence, strategic decision-making.

2025 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის მიმდინარეობა და 2026 წლის პროგნოზი

მიხეილ ჩიკვილაძე

თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი
ასოცირებული პროფესორი

ანოტაცია: 2025 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის ეფექტიანობა საგადასახადო ვალდებულებების შესრულებაზე დამოკიდებული. ქვეყნის სწორი ეკონომიკური-საფინანსო პოლიტიკის გატარება უპირველეს ყოვლისა მშპ-ს, ეკონომიკურ ზრდასა და მოსახლეობის ეკონომიკური კეთილდღეობის ამაღლებაში უნდა აისახოს.

საკვანძო სიტყვები: ბიუჯეტი, ეფექტიანობა, ეკონომიკური ზრდა, გადასახადები.

საქართველოს 2025 წლის მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების ანალიზიდან ირკვევა, რომ სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავალი 26,9 მლრდ ლარს გადააჭარბებს, რაც 9 %-ით მეტია 2024 წლის ანალოგიურ მაჩვენებელზე, დეფიციტის წილი 2,3 მლრდ ლარი იქნება.

2025 წლის ვალის ვალდებულებები შეადგენს 3,6 მლრდ ლარს, საიდანაც გათვალისწინებულია 1,4 მლრდ ლარის დაფარვა. საქართველოს ეკონომიკური ზრდის პროგნოზები მეტწილად მერყეობს. 2025 წლის ეკონომიკური ზრდა 7,3 %. იქნება, ამავე წლის მეორე კვარტალში ლარის კურსი აშშ დოლართან მიმართებით – 2,6%-ითაა გაზრდილი.

საგულისხმოა, რომ 2025 წლის იანვარ-სექტემბერში სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობებმა 20.489.1 მლნ ლარი შეადგინა, რაც ცხრა თვის გეგმის 102.4 %-ს და წლიური გეგმის 74,3 %-ს შეადგენს. სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსულობების ძირითადი ნაწილი 79 %-ის ოდენობით, სხვადასხვა შემოსავლებზე მოდის, რომელიც წილობრივად შემოსულობებში 2024 წელთან შედარებით გაზრდილია. ამავე წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის გადასახდელებმა 19,3 მლრდ ლარი შეადგინა, რაც 9 თვის გეგმის 93,3 %-ს და წლიური გეგმის 69 %-ს შეადგენს. სახელმწიფო ბიუჯეტის გადასახდელების ძირითადი ნაწილი, 82,6 % ხარჯებზე მოდის, რომელიც გადასახდელებში წინა წელთან შედარებით გაზრდილია. შემოსავლებში მნიშვნელოვანია გადასახადების ანალიზი, რაზეც სექტემბერში მიღებული მთლიანი შემოსულობების 71,1 % მოდის, კერძოდ, სახელმწიფო ბიუჯეტმა მიმდინარე წლის სექტემბერში გადასახადებიდან 2.000.4 მლნ ლარი მიიღო, რაც აგვისტოს მაჩვენებელზე 274,7 მლნ ლარით (15,9 %-ით მეტია). მიმდინარე წლის სექტემბრის წინა თვესთან შედარებით, ყველა სახის გადასახადი (გარდა საშემოსავლო გადასახადისა), რომელიც მცირედით, 4,5 %-ით ჩამორჩება აგვისტოს მაჩვენებელს, გაზრდილია, კერძოდ: მოგების გადასახადის ზრდამ 152,1 მლნ ლარი შეადგინა, დღგ-ს გადასახადი გაზრდილია 96 მლნ ლარით, აქციზი 12,6 მლნ ლარით, იმპორტის გადასახადი 1,1 მლნ ლარით, ხოლო სხვა გადასახადების ზრდამ 45,5 მლნ ლარი შეადგინა.

როგორც სტატისტიკური მონაცემებიდან ირკვევა, საქართველოს ეკონომიკური მდგომარეობა 2025 წლისათვის მრავალმხრივი და დინამიკურია, რომელიც მოიცავს მაკროეკონომიკურ, ფისკალურ, ვაჭრობის, დასაქმების, საინვესტიციო და სხვა მიმართულებებს. ზოგადი მაკროეკონომიკური სურათი ასეთია, 2025 წელს საქართველოს ეკონომიკის ზრდა პროგნოზირებულია 5%-ის ფარგლებში, რაც რეგიონში ერთ-ერთ ყველაზე მაღალ მაჩვენებლად მიიჩნევა, ეკონომიკური ზრდის ტემპი ძირითადად უკავშირდება ტურიზმს, მშენებლობას, ფინანსურ სექტორსა და

ექსპორტს. მშპ ერთ სულ მოსახლეზე 8 000 აშშ დოლარის ფარგლებშია, ინფლაცია, მცირე შემცირების ტენდენციით მოძრაობს და 3-4 %-ის ფარგლებშია, რაც მიახლოებულია ეროვნული ბანკის სამიზნე მაჩვენებელთან. მნიშვნელოვანია ფისკალური მდგომარეობის მაჩვენებელიც.

საქართველოს ეკონომიკურ ზრდაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს წამყვან დარგებს, კერძოდ: საგარეო ვაჭრობასა და ექსპორტში ძირითადი პარტნიორებია ევროკავშირი, თურქეთი, აზერბაიჯანი, ჩინეთი, სომხეთი და სხვა. ექსპორტში მთავარი ადგილი უჭირავს ღვინოს, თხილს, ფეროშენადნობებს, ელექტროენერგიას, ტექსტილი და ტურიზმიდან მიღებულ სერვისებს. საყურადღებოა ისიც, რომ სავაჭრო ბალანსი უარყოფითია, იმპორტი კვლავ აღემატება ექსპორტს, თუმცა, სერვისების ექსპორტი (განსაკუთრებით ტურზმი და ტრანსპორტი) მნიშვნელოვნად ამცირებს დეფიციტს.

საქართველოში ყურადღებას იპყრობს დასაქმება და სოციალური მდგომარეობა, კერძოდ, უმუშევრობის დონე დაახლოებით 15-17 %, თუმცა რეალური მაჩვენებელი შესაძლებელია უფრო მაღალი იყოს, რადგან მოსახლეობის დიდი რაოდენობა დასაქმებულია არაფორმალურ სექტორში. დასაქმების ძირითადი სექტორებია: მომსახურება, მშენებლობა, სოფლის მეურნეობა, ტურიზმი და ტრანსპორტი. საშუალო ხელფასი შეადგენს 1800-2000 ლარს თვეში. ყურადღებას იქცევს საინვესტიციო გარემოც, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ძირითადად იზრდება, რომელიც მიედინება ენერგეტიკაში უძრავ ქონებაში, ტურიზმსა და ინფრასტრუქტურაში. მნიშვნელოვანია ისიც, რომ საქართველოს საგადასახადო სისტემა შედარებით ლიბერალურია, ბიზნესის რეგისტრაცია გამარტივებულია, დაბალი გადასახადები ინვესტიციებისათვის მიმზიდველ პირობებს ქმნის. მნიშვნელოვანია, სტრატეგიული სექტორების როლი, კერძოდ ტურიზმი 2024 წლის რეკორდული აღდგენის შემდეგ, 2025 წელს კვლავ ეკონომიკის ერთ-ერთი მამოძრავებელი ძალაა, ხოლო ენერგეტიკაში ქვეყანა ცდილობს გახდეს რეგიონის ჰაბი – განსაკუთრებით, ჰიდროენერგიის მიმართულებით, დიდია ციფრული ეკონომიკის ზრდის წილი ტექნოლოგიურ სტრატეგიებსა და ფინტექსში. მიუხედავად იმისა, რომ აგრარული სექტორი – ჯერ კიდევ სუსტია, ამჟამად, მიმდინარეობს მოდერნიზაციის პროგრამები.

გამოწვევები: რეგიონული, გეოპოლიტიკური რისკები, ინფრასტრუქტურის არასაკმარისი განვითარება, სამუშაო ძალის ნაკლებად განვითარებული უნარები, ექსპორტის დივერსიფიკაციის დაბალი დონე, სიღარიბის მაღალი მაჩვენებელი (17%). შეიძლება ითქვას, რომ პერსპექტივაში პოზიტიური პროგნოზი შენარჩუნებულია მომდევნო 2-3 წელზე; მთავრობა გეგმავს ეკონომიკის დივერსიფიკაციას და ინოვაციური სექტორების გაძლიერებას.

რაც შეეხება 2026 წლის ძირითად მაკრო-ეკონომიკურ პარამეტრებს – სახელმწიფოს მიერ შემოთავაზებული 2026 წლის ბიუჯეტის პროექტის მიხედვით, რეალური ეკონომიკური ზრდა 5 %-ია (საშუალო ვადიან პერიოდში 5,3 %), ნომინალური მშპ განისაზღვრება 110,5 მლრდ ლარით, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს მაჩვენებელი 10,9 ათას დოლარზე მეტია. ნაერთი ბიუჯეტის საგადასახადო შემოსავლები – 26,8 მლრდ ლარია, რაც შეადგენს მშპ-ს 24, 2 %-ს, ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-ს – 2,5 % ფარგლებშია, მთავრობის ვალი მშპ-ს 35 %-ია. ბიუჯეტის ხარჯვითი მიმართულებებია: ნაერთი ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილი ჯამურად შეადგენს 35,5 მლრდ ლარს. სოციალურ მიმართულებებზე (ჯანდაცვა, სოციალური დაცვის პროგრამები) 800 მლნ ლარზე მეტითაა გაზრდილი, პროგრამების ჯამური დაფინანსება, რაც შეადგენს 7,0 მლრდ ლარს. განათლებასა და მეცნიერებაზე გამოყოფილია 3,4 მლრდ ლარი, მათ შორის, საჯარო სკოლების დაფინანსება – 1,7 მლრდ ლარი, საჯარო სკოლების მშენებლობა/რეაბილიტაცია – 500 მლნ ლარი, საბავშვო ბაღების მშენებლობა/რეაბილიტაცია – 110 მლნ ლარი.

თავდაცვა და უსაფრთხოების ხარჯები – 3, 5 მლრდ ლარი (პოლიციელებისა და ჯარისკაცების ანაზღაურება 10 %-ით იზრდება). ინფრასტრუქტურაზე გამოყოფილია 7,6 მლრდ ლარი, მცირე

რე და საშუალო ბიზნესზე (მსუბუქი ეკონომიკური საქმიანობა) 270 მლნ ლარზე მეტია გამოყოფილი. სოფლის მეურნეობაზე – 660 მლნ ლარზე მეტი.

გარემოს დაცვის პროგრამებზე – 210 მლნ ლარი. სოციალური ხელშეწყობები და პირობები, კერძოდ: 70 წლის და მეტი ასაკის პენსიონერთა პენსია 45 ლარით იზრდება, 70 წლამდე პენსიონერთა პენსია კი, 20 ლარით, საჯარო ორგანიზაციებში დასაქმებულთა ანაზღაურება იზრდება 10 %-ით.

მიუხედავად, აღნიშნული სასურველი პროცესებისა, ყურადღებას იქცევს ზოგიერთი პოზიტიური მხარეც, კერძოდ:

- 2026 წლის კანონპროექტში ბუნდოვანია მაკროეკონომიკური სცენარის ანალიზი და სხვადასხვა ტიპის რისკების ეფექტურობა;

- ვალის მომსახურების ხარჯვის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა, ვინაიდან, საშინაო ვალის წილის ზრდა და გლობალური მონეტარული პოლიტიკის გამკაცრება ქმნის დამატებით ფისკალურ რისკებს, ამასთან, სუბსიდიების, ფისკალური აქტივობების და სამეწარმეო სექტორის შესახებ ინფორმაცია ნაკლებად გამჭვირვალეა, არ არის სათანადოდ არგუმენტირებული კანონპროექტით კაპიტალური ხარჯების მოცულობების 363 მლნ ლარით შემცირების მიზეზი და სხვა;

- დღგ-ს წილი ვერ შესრულდა – ბიზნეს სექტორში რეალური ბრუნვა აღმოჩნდა ნაკლები, ვიდრე პროგნოზით იყო გათვალისწინებული;

- საბაჟო შემოსავლების შესრულება ჩამორჩა, განსაკუთრებით, იმპორტის შემცირების გამო;

- კვლავ სუსტი რჩება მცირე და საშუალო ბიზნესის საგადასახადო ადმინისტრირება, ფიქსირდება ჩრდილოვანი ეკონომიკის ზრდის დონე და კანონმდებლობის ხარვეზები;

- ყურადღებას იპყრობს ისიც, რომ საგადასახადო შემოსავლების ძირითადი ბირთვი კვლავ დღგ და საშემოსავლო გადასახადია, მაშინ როდესაც, სხვა გადასახადებიდან ბიუჯეტში შემოსავლები მოკრძალებულია;

- უნდა გაძლიერდეს კონტროლი პროგნოზების შესრულების კონტროლი, განსაკუთრებით იმპორტის მიმართულებით.

ლიტერატურა

1. ბახტაძე ლ., კაკულია რ., ჩიკვილაძე მ., საგადასახადო საქმე. თბილისი, 2007.
2. კოპალეიშვილი თ., ჩიკვილაძე მ., გადასახადები და დაბეგვრა. თბილისი, 2011.
3. ჯიბუტი ა., კაკულია რ., ბახტაძე რ., საჯარო ფინანსები. თბილისი, 2007.
4. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო <https://mof.ge>, 2025-2026 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის შესახებ კანონის პროექტი.
5. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, თბილისი. 2010.
6. Chikviladze, M. (2018) The Share in Percentage of Taxes in GDP. Ecoforum Journal. Volume 7, Issue 1 (14).
7. Bedianashvili, G (2017) Benchmarking ASL research methhodo for obtaining system knowledge of the state intititutional development. J. information models and analyses volume 6, number 1. pp. 84-89
8. Kopaleishvili, T., Chikviladze, M. (2011). Taxes and Taxation. Tbilisi
9. Zubiashvili, T., Chikviladze, M., Silagadze, N. (2018). Some Aspects of state External Debt. Ecoforum Journal 7 (2).
10. საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო <http://shorturt.at/oz.zu>
11. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი 2010

The Execution of the 2025 State Budget and the Forecast for 2026

Mikheil Chikviladze

*Associate Professor at Ivane Javakhishvili
Tbilisi State University (TSU), Faculty of Economics and Business*

Annotation

The effectiveness of the 2025 state budget depends on the fulfillment of tax obligations. A sound economic and financial policy should primarily reflect GDP growth, economic expansion, and the improvement of the population's economic well-being.

Keywords: Budget, Efficiency, Economic Growth, Taxes.

ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობა თანამედროვე მონეტარული თეორიის პრიზმით

მალხაზ ჩიქობავა

თსუ მაკროეკონომიკის კათედრის
ასოცირებული პროფესორი

ნაზირა კაკულია

თსუ მაკროეკონომიკის კათედრის
ასოცირებული პროფესორი

მანანა ლობჯანიძე

თსუ მაკროეკონომიკის კათედრის
ასოცირებული პროფესორი

თეა ლაზარაშვილი

თსუ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის
მთავარი მეცნიერთანამშრომელი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი,

რეზიუმე: ორთოდოქსი ეკონომისტები – განსაკუთრებით მონეტარისტები, მაკროეკონომიკური პოლიტიკის მთავარ ინსტრუმენტად აღიარებენ მონეტარულ პოლიტიკას და უპირატესობას ანიჭებენ საპროცენტო განაკვეთით მართვას, რადგანაც ის განსაზოგადოებული მართვის და მოქნილობა და ნაკლებად ექვემდებარება პოლიტიკურ ჩარევას და უფრო გასაგებია ფინანსური ბაზრების ტრეიდერების მიერ. გარდა ამისა, თუ ინფლაციის ტემპი იმყოფება მიზნობრივი მაჩვენებლის ფარგლებში, ვთქვათ, ორიდან სამ პროცენტამდე დიაპაზონში, მაშინ ის გვევლინება, როგორც ერთგვარი ღუზა მომხმარებლებისა და ბიზნესის მოლოდინებისათვის მომავალ ინფლაციასთან დაკავშირებით.

მონეტარული პოლიტიკის ნაკლოვანებებს შეიძლება მივაკუთვნოთ 1. არაადეკვატური პოლიტიკური რეაქცია, ვთქვათ, დანახარჯების ინფლაციაზე, რომელიც გამოწვეულია საგარეო სანაწარმოო შოკებით; 2. ერთიანი ინსტრუმენტი, რომელიც ზოგიერთ შემთხვევაში ცდილობს გავლენის მოხდენას სამ პოლიტიკურ მიზანზე – ინფლაციაზე, GDP-ის ზრდასა და აქტივებზე ფასების ზრდაზე, რომლებიც შეიძლება ურთიერთსაანაღმდეგო იყოს. როგორც ი. ტინბერგენმა აღნიშნა, ინსტრუმენტების რაოდენობა უნდა უტოლდებოდეს მიზნების რაოდენობას, რათა ეკონომიკური პოლიტიკა იყოს თანმიმდევრული (Tinbergen, 1952); მას არ გააჩნია რეგიონული სპეციფიკაცია, ამიტომ, საბინაო ბუმმა მსხვილ ქალაქებში შეიძლება მოითხოვოს მიზნობრივი განაკვეთის ზრდა ბინებზე ფასების შესამცირებლად, იპოთეკურ კრედიტებზე უფრო მაღალი (ცვალებადი პროცენტების) გადახდის ხარჯზე, მაგრამ, იმავდროულად, ბინებზე ფასების ვარდნამ და სოფლად შრომითი მოწყობის შესაძლებლობების შემცირებამ შეიძლება გაამართლოს განაკვეთის დაწევა; ხშირად ძალზე მკაცრია, თუ ის ორიენტირებულია დაბალ ინფლაციის ტემპზე (ან მიზნობრივ დიაპაზონზე), რამაც შეიძლება გამოიწვიოს სერიოზული ეკონომიკური და სოციალური დანახარჯები უფრო მაღალი უმუშევრობით, რომელიც ხშირად არასაკმარისადაა შეფასებული.

მონეტარული და ფისკალური პოლიტიკის წარმართვის ინსტიტუციური მოწყობის კონტექსტში მნიშვნელოვანი საკითხი ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობის არსებობის მიზანშეწონილობაა თანამედროვე მონეტარული ეკონომიკის ფარგლებში. თუ ასეა, მაშინ როგორი უნდა იყოს დამოუკიდებლობის ბუნება? ცენტრალურმა ბანკმა უნდა გამოავლინოს მოქნილობა რეზერვებით უზრუნველყოფასთან მიმართებაში, მან ასევე უნდა

იმოქმედოს საკუთარი შეხედულებისამებრ მიზნობრივი ბანკთაშორისი განაკვეთის დაწესების მხრივ, პოლიტიკის მიზნების შეზღუდვების ფარგლებში, რომელიც განსაზღვრულია კანონმდებლობით.

საკვანძო ტერმინები: ცენტრალური ბანკი, მიზნობრივი ბანკთაშორისი განაკვეთი, მიზნობრივი ინფლაცია, ფისკალური დეფიციტი, სახაზინო ვალდებულებები.

როგორც ცნობილია, ორთოდოქს ეკონომისტებსა და პოლიტიკოსებს შორის არსებობს კონსენსუსი იმასთან დაკავშირებით, რომ ფისკალური დეფიციტის დაფინანსება ცენტრალური ბანკის მიერ სახაზინო ვალდებულებების ყიდვით პირველად ბაზარზე უნდა აიკრძალოს. მაგალითად, გაერთიანებული სამეფოს ხაზინა, ვალის მართვის ოფისის მეშვეობით, ირჩევს თავისი საფინანსო მოთხოვნის სრულად დაფინანსებას სავალო ვალდებულებების გაყიდვით წინასწარ გამოცხადებული გრაფიკის შესაბამისად, რომელიც შეიძლება გადაიხედოს ერთი წლის განმავლობაში (HM Treasury, 2012: 8).

გაერთიანებულ სამეფოში არსებული წესის მიხედვით, საგადასახადო შემოსულობებზე ზემოთ გადაჭარბებული სამთავრობო დანახარჯებისადმი (ანუ დეფიციტისადმი) ტენდენცია გამოვლინდება სავალო ვალდებულებების გამოშვებითა და გაყიდვით მთლიანი დაფინანსების საჭიროების შესაბამისად. აუქციონის სისტემის ფარგლებში, დაფარვის სხვადასხვა ვადის მქონე სავალო ვალდებულებების რაოდენობა, რომლებიც შემოთავაზებულია გასაყიდად, გაიყიდება შემოსავლიანობით, რომელიც განისაზღვრება ბაზრით, რითაც მიიღწევა სრული დაფინანსება. მეორე, სავალო ვალდებულებების გაყიდვა გაანეიტრალებს რეზერვებზე გავლენას, რომელიც უკავშირდება ფისკალური დეფიციტის არსებობას. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს ცენტრალურ ბანკს საშუალებას აძლევს თავიდან აიცილოს მონეტარული პოლიტიკის მთლიანობის შენარჩუნების აუცილებლობა, სავალო ვალდებულებების გაყიდვით ჭარბი რეზერვების ამოსაღებად, რაც შემდეგ შეინარჩუნებს მონეტარულ პოლიტიკასა და ვალების მართვის პოლიტიკას შორის ინსტიტუციურ გამიჯვნას. თუმცა, ბანკებმა შეიძლება ისურვონ გარკვეული დამატებითი რეზერვების ფლობა, ხოლო არასაბანკო კერძო სექტორმა კი შეიძლება ისურვოს დამატებითი ფულადი საშუალებების ფლობა ეკონომიკური აქტივობის ზრდასთან დაკავშირებით. ამგვარად, ლიკვიდურობის მართვის მოთხოვნები სრულად შეიძლება ნიშნავდეს იმას, რომ კერძო სექტორის მიერ დამატებითი სავალო ვალდებულებების ფლობა არ შეესაბამება დაფინანსების საჭიროების სრულად დაკმაყოფილებას და არ იქნება ინსტიტუციური გამიჯვნა მონეტარულ პოლიტიკასა და ვალების მართვის პოლიტიკას შორის.

სხვა შემთხვევას ჰქონდა ადგილი ევროზონაში, სადაც ივარაუდებოდა, რომ ევროპულ ცენტრალურ ბანკს აკრძალული ჰქონდა წევრი ქვეყნების მთავრობების სავალო ვალდებულებების ყიდვა. გეგმის მიხედვით, ეს მთავრობები უნდა ემორჩილებოდნენ ბაზრებს, რათა შეინარჩუნონ თავიანთი დეფიციტები და ვალი იმ კრიტერიუმის ფარგლებში, რომლებიც დაწესებულია მაასტრიხტის ხელშეკრულებით, ანუ GDP-ის მიმართ დეფიციტის 3-პროცენტის თანაფარდობა, ხოლო ვალის – 60-პროცენტის თანაფარდობა. ამ გეგმებს არ ეწერა აღსრულება. ევროპული ცენტრალური ბანკის ბალანსი უფრო მეტია, ვიდრე აშშ-ის ფედერალური სარეზერვო ბანკის, ევროზონის წევრი ქვეყნების სამთავრობო სავალო ვალდებულებების მეორად ბაზრებზე ყიდვის ხარჯზე.

ყველაზე განვითარებულ ქვეყნებში ცენტრალური ბანკები ანგარიშვალდებულნი არიან თავიანთი პარლამენტების წინაშე და ვალდებულნი არიან წარადგინონ დაწვრილებითი ინფორმაცია თავიანთ ოპერაციებსა და ფისკალურ პოლიტიკაზე. პარლამენტების უმრავლესობა აკონკრეტებს მაკროეკონომიკურ მიზნებს, რომლებიც წარმართავს ცენტრალური ბანკის პოლიტიკას და ხშირად მოიცავს მითითებებს დაბალ ინფლაციაზე, მაღალ (სრულ) დასაქმებაზე, სასურ-

ველ ზრდასა და ფინანსურ სტაბილურობაზე. პარლამენტებმა შეიძლება არ მიუთითონ, როგორი ინსტრუმენტები უნდა იქნეს გამოყენებული ამ მიზნების მისაღწევად, კერძოდ – ღია ბაზრის ოპერაციები თუ დისკონტური ფანჯარა.

არსებობს საყოველთაოდ აღიარებული შეხედულება, რომ „დამოუკიდებლობა“, რომლითაც სარგებლობს მრავალი ცენტრალური ბანკი, მათ ნებას აძლევს იყვნენ იზოლირებულნი პოლიტიკური ზეწოლისგან განსაკუთრებული ინტერესების მქონე ჯგუფების მხრიდან, მიუხედავად იმისა, რომ კომიტეტები თუ საბჭოები, რომლებიც პასუხისმგებელნი არიან საპროცენტო განაკვეთების დანესებაზე, ხშირად ინიშნებიან მმართველი პოლიტიკური პარტიის მიერ. შესაბამისად, ცენტრალურ ბანკებს უნდა ჰქონდეთ შესაძლებლობა მიიღონ გადაწყვეტილებები, რომლებიც შეიძლება არ იყოს პოპულარული, მაგრამ მათ შეიძლება ჰქონდეს გრძელვადიანი ეკონომიკური სარგებელი. დაბოლოს, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგიერთი მეინსტრიმული ეკონომისტი თვლის, რომ ცენტრალურმა ბანკმა უნდა განახორციელოს გარკვეული პირდაპირი კონტროლი საგადასახადო და ხარჯვით გადაწყვეტილებებზე, რომლებსაც ახორციელებს ხაზინა – პრაქტიკაში ასე არ ხდება. ცენტრალური ბანკები უარს არ ამბობენ აწარმოონ გადახდები ხაზინაში, რადგანაც ისინი ფოკუსირებულია საგადახდო სისტემის შეუფერხებელი ფუნქციონირების უზრუნველყოფაზე. თუ ცენტრალური ბანკი ოდესმე თავს შეიკავებს სახაზინო ჩეკზე „თანხების უკმარისობის“ გამო, ბანკის ხელმძღვანელს დაიბარებენ არჩეული წარმომადგენლების წინაშე ახსნა-განმარტების მისაცემად. სუვერენული მთავრობის დანახარჯები იზღუდება ფისკალური ვალდებულებებით და არა ცენტრალური ბანკების მიერ. თუმცა აშშ-ის „ვალის ლიმიტი“ შეზღუდვას, რომელიც ზოგჯერ აიძულებს მთავრობას შეწყვიტოს დაგეგმილი ფისკალური გადახდების განხორციელება. როდესაც ფედერალური მთავრობის მთლიანი დაუფარავი ვალი უახლოვდება ვალის ლიმიტს, კონგრესმა უნდა გაზარდოს ლიმიტი, რასაც, ჩვეულებრივ, აკეთებს კიდეც. თუმცა, ზოგიერთ შემთხვევებში, პოლიტიკური მანევრირება შეიძლება შევიდეს ჩიხში, როცა წარმომადგენელთა ბლოკი უარს ამბობს მხარი დაუჭიროს ლიმიტის ზრდას (როგორც წესი, ფისკალური სტრატეგიიდან რომელიმე პროგრამის ამოღების მოთხოვნით, რომელიც მათ არ მოსწონთ). როცა ეს ხდება, ხაზინამ უნდა გადაავადოს ახალი სავალ ვალდებულებების გამოშვება, ზოგჯერ გადახდების გადავადებით და მოემზადოს მთავრობის ხარჯების გაყინვისთვის. შედეგები შეიძლება იყოს მძიმე, მათ შორის, დაპირებული პროცენტების გადაუხდელობა დაუფარავ ვალზე. ეს არ არის შეზღუდვა, რომელიც დანესებულია ფედერალური სარეზერვო ბანკის მიერ. კონგრესს შეუძლია შეცვალოს კანონი ვალის ლიმიტის გაუქმების მიზნით. ალტერნატივის სახით კონგრესს შეუძლია შეცვალოს წესები, რომლებიც არეგულირებს ფინანსთა სამინისტროს (ხაზინის) გადახდებს, რათა შეამციროს სახაზინო ობლიგაციების რუტინული გამოშვება. კრიზისები მოხდა 2011 და 2013 წლებში ვალის ლიმიტის ზრდასთან დაკავშირებული ჩიხური სიტუაციის გამო.

გარკვეული აზრით, ვერტიკალისტები (ეს ტერმინი, ჩვეულებრივ, გამოიყენება ორთოდოქსული მიმდინარეობის ეკონომისტების დასახასიათებლად, რომლებიც ფულის მიწოდების მრუდს წარმოგვიდგენენ, როგორც ვერტიკალურს ფულისა და საპროცენტო განაკვეთის სივრცეში. იდეა გამოიხატება იმაში, რომ ცენტრალური ბანკი ფულის მიწოდებას განსაზღვრავს ეგზოგენურად, დეპოზიტების მულტიპლიკატორის პროცესის მეშვეობით, თუმცა, მოცემულ განხილვაში ტერმინი „ვერტიკალისტი“ სხვა აზრით გამოიყენება) და ჰორიზონტალისტები ფულის მიწოდების პროცესის ელემენტებს აფიქსირებენ. შეიძლება წარმოვადგინოთ ფულის მიწოდების პროცესის ვერტიკალური კომპონენტი, რომელიც მდგომარეობს მთავრობის მიერ ფიატური ფულის მიწოდებაში; ფული ვერტიკალურად ეშვება კერძო სექტორში მთავრობისგან, საქონლისა და მომსახურების სამთავრობო შესყიდვების მეშვეობით, აგრეთვე, ცენტრალური ბანკის მიერ

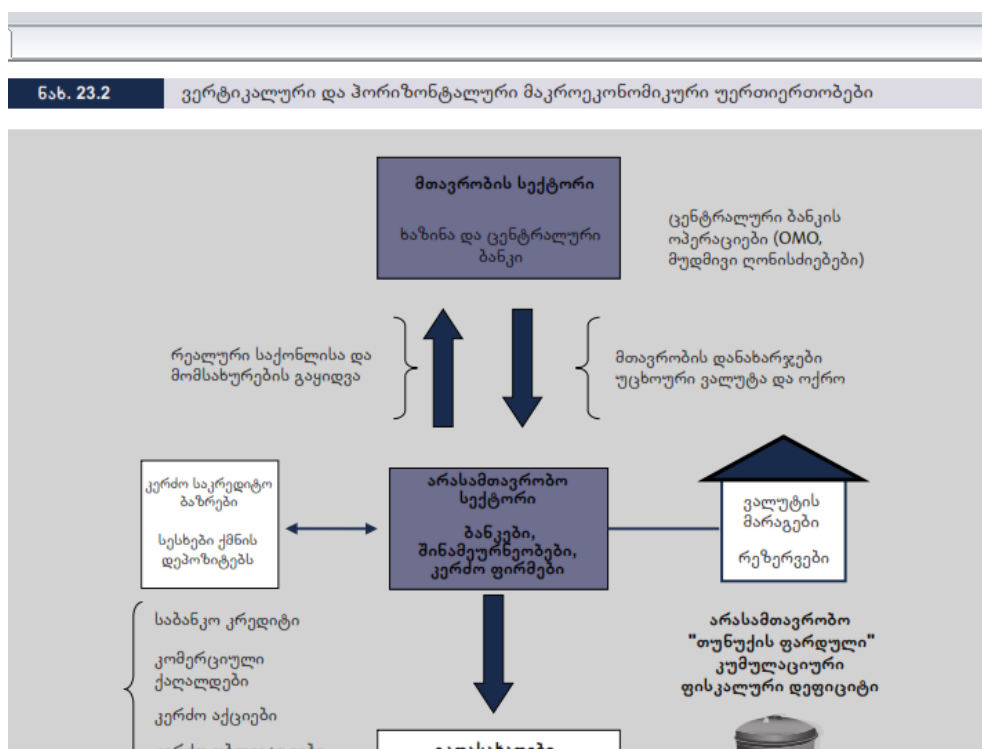
აქტივების (როგორცაა ოქრო, უცხოური ვალუტა და ობლიგაციები, ასევე ბანკების მფლობელობაში არსებული აქტივების დისკონტირების ხარჯზე) ყიდვით.

ნახ. 1 ასახავს მაკროეკონომიკური ურთიერთობების ვერტიკალურ და ჰორიზონტულ ასპექტებს, თანაც ეს უკანასკნელი აჩვენებს, თუ როგორ მონაწილეობენ კერძო საკრედიტო ბაზრები (მაგალითად, ბანკები) ფულის მიწოდების გაფართოებასა და შეკუმშვაში (მიტჩელი და სხვ., 2025).

თანამედროვე მონეტარული თეორიის მიხედვით, კერძო სექტორი მზადაა მიიღოს მთავრობის ფიატური ფული, ვთქვათ, მთავრობის დანახარჯებიდან, რადგან მთავრობა კერძო სექტორს აკისრებს საგადასახადო ვალდებულებებს, რომლებიც გადასახდელია ფიატურ ვალუტაში.

ნახ. 1

ვერტიკალური და ჰორიზონტალური მაკროეკონომიკური ურთიერთობები

წყარო: მიტჩელი უ., უოტსი მ., რეი რ., „მაკროეკონომიკა“. თსუ გამომცემლობა, 2025 წ. გვ. 512.

სამთავრობო სექტორი (ხაზინა და ცენტრალური ბანკი) ახდენს „ვალუტის“ (ფართო გაგებით) ინექციას ეკონომიკაში. ხაზინა „ხარჯავს“ ვალუტას, მაშინ, როცა ცენტრალური ბანკი, ძირითადად, „სესხად გასცემს“ ვალუტას. საგადასახადო გადახდები (რომლებიც ფარავს ვალდებულებას) შემდეგ ახდენს ფიატური ფულის ამოღებას, რომელიც შეიძლება წარმოვადგინოთ, როგორც ვერტიკალური მოძრაობა კერძო სექტორიდან მთავრობისკენ (და, შესაბამისად, „სანაგვე ურნაში“, რადგანაც ფული უბრალოდ წაიშლება ცენტრალური ბანკის ბალანსის ვალდებულებების მხარეს). წმინდა სხვაობა ამ ვერტიკალურ ნაკადებს შორის (დეფიციტური ხარჯები) იწვევს ფიატური ფულის მარაგების დაგროვებას (მოსახლეობის ხელთ არსებულ ფულს პლუს საბანკო რეზერვები), „თუნუქის ფარდულში“, რომლის დიდ ნაწილს ფლობს კერძო ინსტიტუტები მათ მიერ გაცემული ვალდებულებების სანაცვლოდ. მთავრობას აგრეთვე შეუძლია შესთავა-

ზოს პროცენტების მომტანი ობლიგაციების გაცვლა არაპროცენტიან ფულად საშუალებებსა და რეზერვებზე. ობლიგაციების ეს გაყიდვა – ან ხაზინის მიერ გაყიდვები პირველად ბაზარზე, ან ცენტრალური ბანკის მიერ მეორად ბაზარზე – ასევე ახდენს ვალუტის ამოღებას. ის, რაც დარჩენილია, ინახება ნაღდი დეპოზიტების სახით შინამეურნეოებისა და ფირმების მიერ და ბანკების რეზერვების სახით.

მეორე მხრივ, **ბანკის ფულის მიწოდების პროცესი შეიძლება ჰორიზონტალურად მივიჩნიოთ**; ის შეიძლება წარმოვადგინოთ, როგორც დაგროვებული ვერტიკალური ფიატური ფულის „ლევერიჯის“ ტიპი. ცხადია, რომ საბანკო ფული – ეს ფიატური ფულის გამოყენების მხოლოდ ერთ-ერთი ხერხია. საკრედიტო მხარის (ლევერიჯის) სხვა სახეების არასრული სია მოიცავს კომერციულ ფასიან ქაღალდებს, კერძო ობლიგაციებს, საბანკო ვალდებულებების ყველა სახეს, აგრეთვე ყველა სავალო ხელწერილს, რომლებიც დენომინირებულია ფიატურ ფულად ანგარიშში. ყველა ამ კერძო სავალო ხელწერილს გააჩნია სამი საერთო მახასიათებელი: ისინი დენომინირებულია ფიატურ ფულში, ისინი შედგება გრძელი (ფინანსური აქტივების ფლობა) და მოკლე (მომავალი ვალდებულება ფინანსური აქტივის მიწოდების შესახებ, რომელიც ამჟამად არ არის საკუთრებაში) პოზიციისგან და ისინი „შინაგანი“ ვალია, ასე რომ, გრძელი და მოკლე პოზიციები ნულამდე დაიყვანება. საბანკო დეპოზიტი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც გრძელი პოზიცია ფიატურ ფულში, მაშინ, როცა ბანკის მსესხებლებს გააჩნიათ მოკლე პოზიცია, დებენ რა ფსონს იმაზე, რომ შეძლებენ ფულის მიღებას მოგვიანებით დასაფარად.

მთავრობის დანახარჯების შემცირებამ შეიძლება არასამთავრობო სექტორს საშუალებების უკმარისობა შეუქმნას, ასე რომ, ისინი, რომლებსაც აქვთ დაუფარავი საბანკო კრედიტები, ვერ შეძლებენ საკმარისი ფულის მიღებას სესხების გადასახდელად. ამას ზოგჯერ უწოდებენ **მოკლე შეკუმშვას (short squeeze)**. მსესხებლები, რომლებიც შეიძლება იყვნენ მუშაკები, კარგავენ შემოსავალს, რადგანაც მთავრობის დანახარჯების შემცირება იწვევს უმუშევრობის ზრდას, ან ისინი შეიძლება იყვნენ კომერციული ფირმები, რომლებიც განიცდიან შემოსავლების შემცირებას გაყიდვების ვარდნის კვალობაზე და ვერ ახერხებენ საჭირო რაოდენობის ფულის მიღებას დამატებითი სესხების ხარჯზე (ჰორიზონტალური ფულის მიწოდების ზრდა). შეკუმშვა, რომელიც წარმოიქმნება მთავრობის დანახარჯების შემცირების შედეგად, შეიძლება შემსუბუქდეს, თუ „დამზოგველები“ – ისინი, რომლებსაც საბანკო დეპოზიტების დადებითი სალდო აქვთ – მზად იქნებიან გაზარდონ საკუთარი დანახარჯები ან სხვები აღმოჩნდებიან მზად ბაზარზე გასასვლელად, რათა გახსნან ახალი მოკლე პოზიციები (მათი დაკრედიტება, რომლებმაც განიცადეს შეკუმშვა). ამ შემთხვევაში, არასამთავრობო სექტორში ფინანსური საშუალებების უკმარისობის კომპენსირება შესაძლებელია ჰორიზონტალურ მონაკვეთზე ოპერაციებით. მაგრამ, ეს ნაკლებად სავარაუდოა, როცა ადგილი აქვს ეკონომიკური აქტივობის შენელებას, ხოლო არასამთავრობო სექტორი იკავებს ფრთხილ პოზიციას დანახარჯებთან და სესხებთან მიმართებაში.

მოკლე შეკუმშვის (ფულის უკმარისობის) ერთადერთი საიმედო გზაა, თუ მთავრობა (ვერტიკალური კომპონენტის მეშვეობით) გამოიყენებს თავის შესაძლებლობებს, როგორც **ფულის წმინდა მიმწოდებელი**. თუ მთავრობა რეაგირებას არ მოახდენს მოკლე შეკუმშვაზე (ფულის უკმარისობაზე), ბანკის მსესხებლები იძულებულნი იქნებიან სცადონ აქტივების გაყიდვა, სესხების პროლონგირება ან ახალი სესხების აღება. ამან შეიძლება გამოიწვიოს აქტივებზე ფასების ვარდნა, რომელიც შეიძლება გადაიზარდოს საერთო სავალო დეფლაციაში. დეფლატებისაც, ასევე, ხშირად ექნება ადგილი, თუკი მოკლე შეკუმშვა შენარჩუნდება. მეორე მხრივ, ეს შეიძლება აცილებული იქნეს თავიდან, თუ ცენტრალური ბანკი გამოვა, როგორც ბოლო ინსტანციის კრედიტორი (აქტივების დისკონტირებით ან კერძო სექტორის კუთვნილი აქტივების ყიდვით ნაღდი ფულის სანაცვლოდ) ან თუ ხაზინა გაზრდის თავის დეფიციტს.

თუ საქმე ძალიან ცუდად მიდის, ბანკები გადახდისუუნარონი ხდებიან, აქტივების ღირებულება კი ვალდებულებების ღირებულებაზე ნაკლები ხდება, რადგან მსესხებლები იწყებენ თავიანთი დაუფარავი სესხების არგადახდას. თუ გრძელი პოზიციის მეანაბრეები „ლიკვიდირდებიან“ (მოითხოვენ ფიატურ ფულს საბანკო დეპოზიტების ნაცვლად), ბანკები იძულებულნი ხდებიან გამოიყენონ დისკონტური ფანჯარა რეზერვების სასესხებლად. რალაც მომენტში, როცა საბანკო ბალანსები უარესდება, მათ არ ექნებათ საკმარისი კაპიტალი (საკუთარი კაპიტალი) ცენტრალური ბანკიდან დისკონტური ფანჯრით სესხების მისაღებად, რაც მოითხოვს დეპოზიტების დამზღვევის ჩარევას ბანკის „პრობლემის გადასაჭრელად“. ფასების ვარდნის, მსესხებლების დეფოლტისა და ბანკების გაკოტრების კვალობაზე კერძო ეკონომიკა თითქმის გარდაუვალ რეცესიაში (ან უფრო უარეს მდგომარეობაში) აღმოჩნდება, რაც გამოიწვევს მთავრობის საგადასახადო შემოსავლების შემცირებას და შესაძლოა, მთავრობის დანახარჯების ზრდას (ავტომატური სტაბილიზატორების მეშვეობით), რაც გაზრდის მთავრობის ბიუჯეტის დეფიციტს (და ხელმისაწვდომ წმინდა დანაზოგს).

ლიტერატურა

1. მიტჩელი უ., რეი რ., უოთსი მ. (2025) „მაკროეკონომიკა“. ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2025 წ., გვ. 508-514.
2. HM Treasury (2012) Debt and Reserves Management Report 2012–13, მარტი 2012. ხელმისაწვდომია მისამართზე: <https://www.dmo.gov.uk/media/2061/dmr1213.pdf>, ხელმისაწვდომია 2018 წლის 17 სექტემბრიდან.
3. Tinbergen, J. (1952) On the Theory of Economic Policy, Amsterdam: North Holland.
4. Joyce, M., Miles, D., Scott, A. and Vayanos, D. (2012) “Quantitative Easing and Unconventional Monetary Policy – An Introduction” The Economic Journal, 122, F271–88.
5. Lavoie, M. (1984) “The Endogenous Flow of Credit and the Post Keynesian Theory of Money”, Journal of Economic Issues, 18(3), 771–97.
6. McLeay, M., Radia, A. and Thomas, R. (2014) “Money Creation in the Modern Economy” Bank of England Quarterly Bulletin, 54 (1), 14–27.
7. Moore, B. (1988) Horizontalists and Verticalists: The Macroeconomics of Credit Money, Cambridge: Cambridge University Press

Central bank independence through the lens of modern monetary theory

Malkhaz Chikobava

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Department of Macroeconomics

Associate Professor

Nazira Kakulia

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Department of Macroeconomics

Associate Professor

Manana Lobzhanidze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Department of Macroeconomics

Associate Professor

Tea Lazarashvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Paata Gugushvili Institute of Economics

Chief Researcher,

Caucasus International University

Associate Professor

Abstract

Orthodox economists, especially monetarists, recognize monetary policy as the primary instrument of macroeconomic policy and favor interest rate management because it is simple and flexible to implement, less susceptible to political interference, and more understandable to financial market participants. Furthermore, if the inflation rate is within a target range, say, two to three percent, it serves as a kind of anchor for consumer and business expectations regarding future inflation.

The disadvantages of monetary policy include: 1. Inadequate policy response, for example, to cost-push inflation caused by external oil shocks; 2. The use of a single instrument, which in some cases attempts to influence three policy objectives – inflation, GDP growth, and asset price growth – which may conflict with each other. As I. Tinbergen noted, for economic policy to be consistent, the number of instruments should equal the number of objectives (Tinbergen, 1952). It has no regional specificity, so a housing boom in large cities may require an increase in the target rate to reduce house prices by paying higher (floating) mortgage rates. However, at the same time, falling house prices and declining employment opportunities in rural areas may justify a rate cut. It often proves too tight if it is aimed at a low inflation rate (or target range), which can lead to significant economic and social costs in the form of increased unemployment, which is often underestimated.

An important question in the context of the institutional mechanisms for conducting monetary and fiscal policy is the desirability of central bank independence in a modern monetary economy. If so, what should be the nature of this independence? The central bank should be flexible in providing reserves and should also have the right to set the target interbank rate at its own discretion, within the constraints of policy objectives defined by law.

Key terms: *Modern monetary Theory, central bank, target interbank rate, inflation target, budget deficit, treasury bills.*

დანაზოგები და მოხმარება პოსტპანდემიურ ეკონომიკაში

ავთანდილი ჩუთლაშვილი

ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

ანოტაცია. ნაშრომი განიხილავს პოსტკრიზისული ეკონომიკის აღდგენის საკითხებს, პანდემიის დროს მოსახლეობაში აკუმულირებული დანაზოგების მოცულობის დინამიკასა და მათი გამოყენების თავისებურებებს. საქართველოს საფინანსო სექტორი ჩამოყალიბდა ეკონომიკის ერთ-ერთი წამყვან დარგად. იგი დადებით გავლენას ახდენს ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზე, სამუშაო ადგილების შექმნაზე და სოციალური სტაბილურობის გამყარებაზე. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ფინანსური სისტემის გამართულ მუშაობას მოსახლეობის დანაზოგების ტრანსფორმირების საქმეში.

პანდემიის პერიოდში ბევრ ქვეყანაში მკვეთრად გაიზარდა მთლიანი შიდა დანაზოგები, რადგან მოხმარება საგრძნობლად შემცირდა პანდემიასთან დაკავშირებული შეზღუდვების გამო, ხოლო ეროვნულმა მთავრობებმა მოსახლეობა შემოსავლების მხარდაჭერის მაშტაბური ღონისძიებები გაატარა. უმრავლეს ქვეყნებში დანაზოგების ზრდა ძირითადად განპირობებული იყო ხარჯების შემცირებით, რადგანაც განკარგავადი შემოსავალი ხშირ შემთხვევაში უცვლელი დარჩა. სტატიაში გაანალიზებულია ჩვენი ქვეყნის სამეზობლო არეალში და ზოგიერთ განვითარებულ ქვეყნებში მიმდინარე პროცესები მოსახლეობის დანაზოგების დინამიკისა და მათ მიერ განეული მთლიანი ხარჯების ჭრილში.

საკვანძო სიტყვები: დანაზოგები, ხარჯები, ინვესტიციები, მოხმარება, მოხმარების ზღვრული მიდრეკილება

შესავალი

მოსახლეობის დანაზოგების მოცულობასა და მათ ქცევას შორის გარკვეული მიზანშედეგობრივი ურთიერთ დამოკიდებულება არსებობს [12.]. აღნიშნული უფრო მკაფიოდ ვლინდება ეკონომიკაში კრიზისული მოვლენების ფონზე. შეიძლება ითქვას, რომ კოვიდ პანდემია ერთ-ერთი ასეთი მოვლენა იყო, როდესაც მკვეთრად შემცირდა ეკონომიკური აქტივობა და საფრთხე შეექმნა გლობალურ სტაბილურობას.

ეროვნულმა მთავრობებმა (განსაკუთრებით განვითარებული ქვეყნების) მოსახლეობის მხარდაჭერის მრავალმილიარდიანი პროგრამები განახორციელა, რათა შენარჩუნებულიყო მაკროეკონომიკური სტაბილურობა და სოციალური სიმშვიდე. შედეგად, მოსახლეობის შემოსავლები შემცირების ნაცვლად, ხშირ შემთხვევაში, გაიზარდა კიდევაც, რასაც არ მოჰყოლია ხარჯების ადეკვატური ზრდა. ყოველივე ამან, მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილში, დანაზოგების ზრდა მოახდინა, რამაც უახლოეს მომავალში შესაძლოა გარკვეული პრობლემები წარმოშვას.

ძირითადი ნაწილი

მომხმარებლების ქცევასა და დანაზოგებს შორის გარკვეული კავშირის შესახებ საკმაოდ ფართო სამეცნიერო ლიტერატურა არსებობს. მაგრამ, პანდემიის შემდეგ სულ უფრო აქტუალური ხდება კითხვა – თუ რა შეიძლება გააკეთონ მომხმარებლებმა თავიანთი დანაზოგებით და რა შედეგები შეიძლება მოჰყვეს ყოველივე ამას ეკონომიკისათვის. საქართველოს პერსპექტივიდან

ერთად, მოდით ამ თემას შევხედოთ საერთაშორისო ურთიერთობების კუთხით. შევეცადოთ ახალი გარემოებები გავითვალისწინოთ, რომლებიც ბოლო პერიოდის განმავლობაში გამოჩნდა.

2020-2023 წლებში ბევრ ქვეყანაში მკვეთრად გაიზარდა მთლიანი შიდა დანაზოგები, დანაზოგების ნორმა (ანუ შემოსავლის წილი, რომელიც დაზოგულია) და ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე, რადგან მოხმარება საგრძნობლად შემცირდა პანდემიასთან დაკავშირებული შეზღუდვების გამო, ხოლო ეროვნულმა მთავრობებმა მოსახლეობა შემოსავლების მხარდაჭერის უპრეცედენტო ღონისძიებები გაატარა. იხილეთ ცხრილი №1.

ცხრილი №1

ხარჯებისა და დანაზოგების მაჩვენებლები 2020 -2023 წლებში

	ქვეყანა	მთლიანი შიდა დანაზოგი (მლრდ ადგ. ვალუტა)				ხარჯები საბოლოო მოხმარებაზე (მლრდ აშშ დოლარი)			
		2020	2021	2022	2023	2020	2021	2022	2023
1	აშშ	3, 950	4, 190	4, 750	5, 170	17,410	19,490	21,260	22,550
2	ჩინეთი	6, 560	8, 210	8, 330	7, 890	8, 130	9, 160	9, 560	9, 900
3	ინდოეთი	729	904	951	1, 040	1, 940	2, 260	2, 400	2, 520
4	იაპონია	1, 260	1, 270	971	1, 040	3, 790	3, 770	3, 280	3, 170
5	დ.ბრიტანეთი	489	559	504	561	2, 580	2, 210	2, 610	2,820
6	გერმანია	1, 060	1, 200	1, 060	1, 160	2, 880	3, 150	3, 100	3, 360
7	საფრანგეთი	558	659	598	645	2, 090	2, 310	2, 200	2, 410
8	კანადა	339	488	551	505	1, 320	1, 520	1, 610	1, 640
9	იტალია	408	523	482	551	1, 500	1, 660	1,620	1,750
10	საქართველო	0. 880	0. 830	3. 5	5. 0	15. 1	18.0	21.4	25.7
11	სომხეთი	1.2	2.1	4.1	4.9	11. 4	11.7	15.3	19.1
12	აზერბაიჯანი	9.7	18.5	35.4	23.7	32. 9	36.3	43.3	48.6
13	რუსეთი	426.0	607.1	776.4	641.2	1, 070	1, 240	1, 490	1, 380
14	ყაზახეთი	58.6	73.1	90.3	98.7	112.4	124.0	135.1	163.8
15	თურქეთი	203.4	260.7	281.5	307.7	516.1	559.0	625.5	810.5
16	ბულგარეთი	16.0	19.5	21.5	24.4	54.6	64.8	69.0	77.9
17	რუმინეთი	49.9	59.1	59.4	73.6	202.1	227.4	236.8	277.1

შედგენილია ავტორის მიერ მსოფლიო ბანკის მონაცემების მიხედვით

როგორც შეგვიძლია ვნახოთ, მთლიანი შიდა დანაზოგები 2023 წელს 2020 წელთან შედარებით თითქმის ყველა წამყვან ეკონომიკაში გაიზარდა. ასე მაგალითად, აშშ-ში -30.9 %, ჩინეთში – 20.3 %, ინდოეთში – 42.7 %, დიდ ბრიტანეთში – 14.7%, საფრანგეთში -15.6 %, კანადაში -48.9 %, იტალიაში – 35.0 %, გერმანიაში – 9.4 %. ამავდროულად, ეს მაჩვენებელი არ გაზრდილა იაპონიაში. იგი აქ შემცირდა 17.5 %-ით. ამავდროულად, მთლიანი შიდა დანაზოგები გაიზარდა საქართველოში და მის უახლოეს სამეზობლოში. კერძოდ, საქართველოში იგი გაიზარდა 5.7-ჯერ, სომხეთში 9.5-ჯერ, აზერბაიჯანში 2.4-ჯერ, რუსეთში -50.5 %-ით, თურქეთში – 51.3 %-ით.

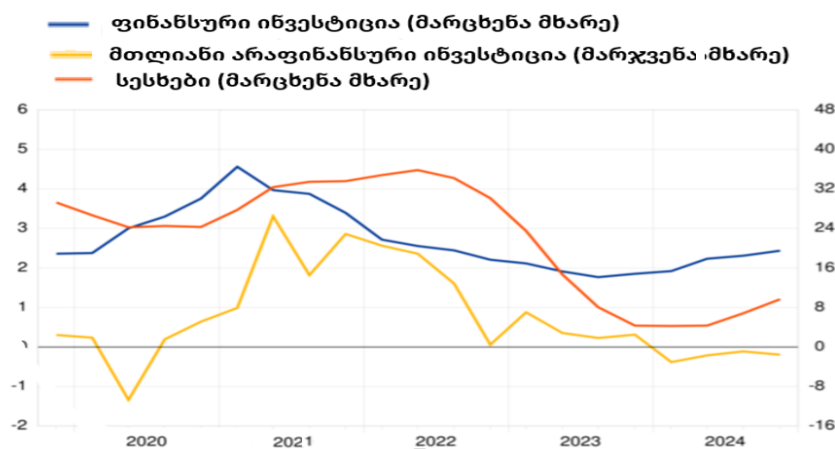
უმრავლეს ქვეყნებში დანაზოგების ზრდა ძირითადად განპირობებული იყო ხარჯების შემცირებით, რადგანაც განკარგავდი შემოსავალი ხშირ შემთხვევაში უცვლელი დარჩა. საქართველოში მოსახლეობის საშუალო თვიური შემოსავლები პანდემიის გამო 56.7 მლნ ლარით შემცირდა, მაგრამ 2023 წლის მონაცემებით მან 1.9 მლრდ ლარს გადააჭარბა, რაც პანდემიური (2019) წლის მაჩვენებელს 685. 8 მლნ ლარით სჯობს [3.]. ამავე პერიოდში, 92.8 მლნ ლარით შემცირდა საქართველოში მოსახლეობის საშუალო თვიური ხაერჯები, რომელიც 2023 წლისთვის 635. 0 მლნ ლარით ასევე სჯობს წინაპანდემიურ მაჩვენებელს [3.]. ყოველივე ზემოთ აღნიშნულის გამო განკარგავდი შემოსავალი გაიზარდა. ამას ხელი შეუწყო რამოდენიმე ფაქტორმა, კერძოდ, პრევენციულმა დაზოგვამ (დანაზოგის გაკეთება მომავლის გაურკვევლობის გამო) და იძულებითმა დაზოგვამ (ხარჯების განევის შეუძლებლობის გამო).

2024 წლის დასაწყისისთვის, ზოგიერთ ქვეყანაში, მთლიანი შიდა დანაზოგის მაჩვენებელი (% მშპ-სთან) კიდევ უფრო გაიზარდა. მაგალითად, 2023 წელს 2020 წელთან შედარებით იგი გაიზარდა იტალიაში 21.4%-დან 24.0 %-მდე, კანადაში 20.5%-დან 23.6 %-მდე, რუსთში 28.5%-დან 31.7 %-მდე, ნორვეგიაში 30.4%-დან 40.6 %-მდე, სომხეთში 9.7%-დან 20.5 %-მდე, აზერბაიჯანში 22,9%-დან 32.8 %-მდე, ხოლო საქართველოში 5.5%-დან 16.4 %-მდე [4.].

დიაგრამა №1

შინამეურნეობების დაფინანსება და არაფინანსური ინვესტიციები ევროზონაში

(წლიური ზრდის ტემპები)

წყარო: ევროპული ცენტრალური ბანკი, ევროსტატი

ევროზონის მონაცემების შესწავლისას შეიძლება გარეკვეული წარმოდგენა შეგვექმნას იმის თაობაზე, თუ როგორ გამოიყენეს შინამეურნეობებმა პანდემიისას წარმოქმნილი დანაზოგები. ჩვენ შეგვიძლია დავინახოთ, რომ დანაზოგები და ფინანსური ვალდებულებები გამოყენებული იქნა ინვესტიციების განსახორციელებლად (რომელიც შეიძლება იყოს ან ფინანსური, მაგალითად, დეპოზიტების ზრდა ან არაფინანსური, მაგალითად, სახლის შეძენა). მაგალითად, 2020 წელს შინამეურნეობების დანაზოგების მკვეთრი ზრდა შეესაბამება ფინანსური ინვესტიციების ზრდას. შემდგომში ისინი დაუბრუნდა თავის ჩვეულ ნორმას. (იხ. დიაგრამა №1) [5.] ამასთან ერთად არაფინანსური საინვესტიციო ნაკადები 2022-2023 წლებში მკვეთრი შემცირების შემდეგ, იწყებს ეტაპობრივ ზრდას. ფინანსური ინვესტიციების ზრდა უმეტეს წილად დეპოზიტების სა-

ხით განხორციელდა. სხვა ქვეყნებში, როგორცაა დიდი ბრიტანეთი და აშშ, პანდემიით გამოწვეულმა დანაზოგებმა ასევე გამოიწვია საბანკო დეპოზიტების დიდი ზრდა.

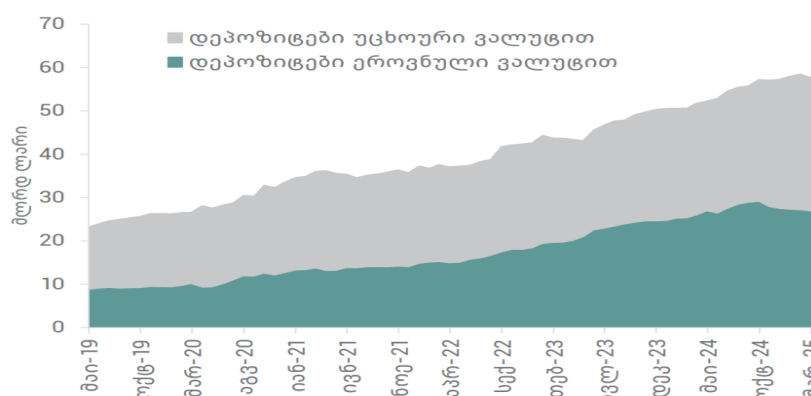
როგორც მოსალოდნელი იყო, პანდემიით გამოწვეული პრობლემების მოგვარების პარალელურად და მომხმარებელთა (მოსახლეობის) მომავლის ნდობის მატებასთან ერთად, დანაზოგის ნორმის განაკვეთი მცირდება, რაც ხელს უწყობს მოხმარების ზრდას. ასე მაგალითად, აშშ-ში პერსონალური დანაზოგის ნორმა (Personal Saving Rate) პანდემიის პერიოდში (2020 წლის აპრილი) 32 პროცენტს მიაღწია, ხოლო მიმდინარე წლის იანვარში იგი 3.9 პროცენტამდე დაეცა [6.]. იგივე ტენდენციებია ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში. როგორც კი ეკონომიკა გამოვიდა პანდემიიდან, დაზოგვის მაჩვენებელმა დაიწყო დაბრუნება თავის გრძელვადიან საშუალო მაჩვენებელთან [7.]. საქართველოსთვის აღნიშნული მაჩვენებელი უნდა ვივარაუდოთ, რომ დაუბრუნდება პანდემიამდელ დონეს 2025 წლის განმავლობაში.

საინტერესოდ მიგვაჩნია მსჯელობა იმის თაობაზე თუ რა მოუვა იმ დანაზოგებს, რომლებიც ბევრმა ადამიანმა დააგროვა პანდემიის დროს. ჩვენი ვარაუდით, მოსალოდნელია დანაზოგების მარაგის მცირედი შემცირება, მათ შორის საქართველოშიც.

დაგროვილი დანაზოგების სიდიდის გასაგებად, ერთ-ერთი ინდიკატორი არის ქარბი საბანკო დეპოზიტების მოცულობა (ანუ იმ დონეზე მაღალი, რომელიც სავარაუდოდ იქნებოდა პანდემიის არ არსებობის შემთხვევაში). ევროზონაში ეს მაჩვენებელი შეფასებულია 379 მილიარდ ევროთ, რაც უდრის 2019 წლის ნომინალური კერძო მოხმარების თითქმის 6%-ს [8.]. საქართველოში ფიქსირდება საბანკო დეპოზიტების ქარბი ზრდა, განსაკუთრებით უცხოურ ვალუტაში განთავსებული დეპოზიტების. გთხოვთ იხილეთ დიაგრამა №2.

დიაგრამა №2

სადეპოზიტო ვალდებულებები

წყარო: საქართველოს ეროვნული ბანკი [9.]

იმის გასაგებად, თუ როგორ შეუძლია ამ თანხამ (ქარბმა საბანკო დეპოზიტებმა) ზემოქმედება მოახდინოს მოხმარებაზე, შეგვიძლია გავიხსენოთ მოხმარების ზღვრული მიდრეკილების თეორია (MPC, the marginal propensity to consume). MPC არის ახალი განკარგავადი შემოსავლის ან სიმდიდრის წილი, რომელსაც მოიხმარენ შინამეურნეოები. მაგალითად, თუ შინამეურნეობა იღებს განკარგავადი შემოსავლის ზრდას 100 აშშ დოლარის ოდენობით და აქედან ხარჯავს 25 დოლარს, მისი მოხმარების ზღვრული მიდრეკილება 0.25 უდრის.

არსებული პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ **სიმდიდრის მიმართ** შინამეურნეოების (ინდივიდების) ზღვრული მიდრეკილება გაცილებით დაბალია, ვიდრე **შემოსავლის მიმართ**. ფინანსებში,

სიმდიდრის დამატებით ერთი დოლარით ზრდის შემთხვევაში, მომხმარებელი, როგორც წესი, 1-დან 7 ცენტს ხარჯავს [10.], მაშინ როცა შემოსავლის ერთი დოლარით ზრდის შემთხვევაში იგი 20-დან 45 ცენტს ხარჯავს [11.]. ამიტომ, რამდენს დახარჯავენ შინამეურნეობები თავიანთ დაგროვილ დანაზოგებს, დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ უყურებენ ისინი ამ დანაზოგებს: **ისინი მათ აღიქვამენ როგორც შემოსავალს თუ როგორც სიმდიდრეს?** როგორც ჩანს დანაზოგების დიდი ნაწილი განთავსებულია შედარებით ლიკვიდურ აქტივებში – საბანკო დეპოზიტებში. ეს გვაფიქრებინებს, რომ ისინი უფრო ახლოს შემოსავლებთან დგანან. თუმცა, იმის გამო, რომ დანაზოგები სულ უფრო და უფრო დიდი ხნის განმავლობაში ინახება და ლიკვიდურობის საჭიროება ეტაპობრივად მცირდება, შინამეურნეობებმა ისინი შეიძლება სულ უფრო მეტად მიიჩნიონ, როგორც სიმდიდრე.

პანდემიის დროს დაგროვილი დანაზოგების გამოყენება (გადანაწილება) მნიშვნელოვანია მათი შემცირების კუთხით. პანდემიის დროს დიდი დანაზოგის გაკეთება, როგორც წესი, უფრო გამოცდილმა და შეძლებულმა ოჯახებმა შეძლეს. მათ უფრო მეტად შეინარჩუნეს საკუთარი შემოსავლები პანდემიის განმავლობაში. მათი მოხმარება და შესაბამისად ხარჯები ასევე უფრო ცოტა იყო. ეს შინამეურნეობები, გარკვეული სერვისების დახურვის გამო (*რესტორნები, სილამაზის სალონები, ტურიზმი და ა. შ.*) რომლებზედაც ისინი ხარჯავდნენ თავიანთი შემოსავლების დიდ ნაწილს, უფრო დიდ დანაზოგებს აკეთებდნენ, ვიდრე სხვა ოჯახები. ყოველივე ამან ერთად აღებულმა, მათ შეუქმნა უკეთესი პირობები მოხმარების გაზრდისათვის, გადადებული მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ხარჯზე პოსტპანდემიურ პერიოდში.

პოსტკრიზისული ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივების განხილვისას გასათვალისწინებელია იმ საქონლისა და მომსახურების სახეები, რომლებზეც შესაძლებელია წარმოშვას გადადებული (შეჩერებული) მოთხოვნა. ჩვენი აზრით, მნიშვნელოვანია დავადგინოთ, კრიზისების შემდგომი გამოცოცხლება რომელი ფაქტორებით იქნება განპირობებული. დასადგენია ხარჯების შემცირება კონცენტრირებული იყო მომსახურების სფეროში თუ **ხანგრძლივი მოხმარების საქონლში**. დიდი ალბათობით, ეკონომიკის ზრდა სავარაუდოდ, უფრო სუსტი იქნება, თუ ხარჯების შემცირება ძირითადად მომსახურების სფეროს შეეხო. ეკონომიკური განვითარება, რომელიც მომსახურების სფეროს ხარჯების ზრდას დაეყრდნობა ანუ ისეთი ნივთებისა და მომსახურების ხარჯების შეძენა, რომლებსაც შედარებით უფრო შეძლებული ოჯახები ეწევიან, უფრო სუსტია (თუნდაც იმიტომ, რომ მათი ხვედრითი წილი ცოტაა). ამ შემთხვევაში გადადებული (შეჩერებული) მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების პოტენციალი უფრო სუსტია, ვიდრე ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის შემთხვევაში. გასათვალისწინებელია, რომ ამ შემთხვევაში, არსებობს გადადებული ხარჯების კომპენსირების გარკვეული ზღვარი. მაგალითად გაუქმებული სილამაზის სალონების ან რესტორნების ყველა ვიზიტის ხარჯების კომპენსირება შეუძლებელია. ეს ზღვარი გაცილებით მეტია **ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის** შემთხვევაში, რადგანაც მაგალითად, პოსტკრიზისულ პერიოდში მაცივრის ან სარეცხი მანქანისათვის გასაწევი ხარჯების გადატანა გაცილებით ძნელია.

ცალკე მსჯელობის საგანი შეიძლება იყოს ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის მიმართ მოხმარების ზღვრული მიდრეკილების საკითხი. ალბათ მიზანშეწონილი არ უნდა იყოს იგივე მაცივრის ან სარეცხი მანქანის ან ნებისმიერი ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის პერიოდული შეძენა, მაგალითად ყოველ 3-5 წელიწადში. დიდი ალბათობით, აღნიშნული ქმედება გამართლებულია დროის გარკვეულ მონაკვეთზე და გარკვეულ ისტორიულ გარემოებებში, მაგალითად ეკონომიკური კრიზისების, ომიანობის, პანდემიისა და სხვადასხვა დაუძლეველი გარემოებების დადგომისას.

ეკონომიკის სტაბილიზაციის კვალობაზე, ბრუნდება ძველი ვითარება, სადაც მომსახურების სფერო და სამომხმარებლო პროდუქციის წარმოების დარგები კვლავ ხდებიან მდგრადი განვითარების ერთ – ერთი წამყვანი მიმართულება.

არსებულმა პრეკტიკამ მართლაც აჩვენა, რომ ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის გადადებული (შეჩერებული) მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემთხვევაში, ეკონომიკის გამოცოცხლება და მისი შემდგომი მოკლევადიანი ზრდა უფრო სწრაფად მიმდინარეობს. ახალი და გრძელვადიანი საქონლის შეძენა, მაგალითად როგორიცაა მაცივარი ან სარეცხი მანქანა, ხორციელდება პანდემიასთან დაკავშირებით შეზღუდვების გაუქმების შემდეგ. ამ შემთხვევაში, მოთხოვნა კი არ იკარგება, არამედ იგი უბრალოდ ჩერდება (ყოვნდება). მაგრამ, მაღალი და მდგრადი ეკონომიკური განვითარების მისაღწევად მხოლოდ წარმოება წარმოებისთვის ან წარმოება მოხმარებისთვის ან მხოლოდ მომსახურების სფეროს განვითარება, საკმარისი არ უნდა ჩაითვალოს. სასურველია შემუშავებული იქნას მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს მოსახლეობის ჭარბ დანაზოგებს გაადადინებას იმ მიმართულებით, რომელიც უზრუნველყოფს ახალი და ინოვაციური პროდუქციის წარმოებას, უნიკალურ ტექნოლოგიებზე დამყარებული მომსახურების სერვისებს და ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებულ პროცესების დანარგვას ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში.

დასკვნები და რეკომენდაციები

საქართველოში მთლიანი ეროვნული დანაზოგების მოცულობა წინა წლებთან შედარებით მნიშვნელოვნად გაიზარდა, მაგრამ იგი ჯერ კიდევ შორსაა თავის მაქსიმალურ დონემდე. ასევე აღსანიშნავია, რომ დანაზოგების მოცულობა დაბალია, არამარტო განვითარებულ ქვეყანასთან მიმართებაში, არამედ უახლოეს სამეზობლო ქვეყნებთან შედარებითაც. იგი ჩამორჩება მსოფლიოს დონეს, რომელიც 28 %-ზე მეტია.

ეკონომიკის სტაბილიზაციის კვალობაზე, ბრუნდება ძველი ვითარება, სადაც მომსახურების სფერო და სამომხმარებლო პროდუქციის წარმოების დარგები კვლავ ხდებიან მდგრადი განვითარების ერთ – ერთი წამყვანი მიმართულებად.

მაღალი და მდგრადი ეკონომიკური განვითარების მისაღწევად სასურველია შემუშავებული იქნას მექანიზმი, რომელიც უზრუნველყოფს ჭარბი დანაზოგების გაადადინებას ინოვაციური პროდუქციის წარმოებასა და ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებულ პროცესების დანარგვას ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაში.

ლიტერატურა

1. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.CN>
<https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.TOTL.CD>
3. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/48/tskhovrebis-done>
4. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.ZS>
5. https://www.ecb.europa.eu/press/stats/ffi/html/ecb.eaefd_early2024q4~227e84a5d0.en.html
6. <https://fred.stlouisfed.org/series/PSAVERT>
7. https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/autumn-2024-economic-forecast-gradual-rebound-adverse-environment/household-saving-rates-euro-area-and-us-counterfactual-analysis_en

8. <https://www.centralbank.ie/news/article/blog-savings-and-consumption-in-the-post-pandemic-economy>
9. აქართველოს ეროვნული ბანკის 2025 .წ მაისის მიმოხილვა – <https://nbg.gov.ge/fm/>
10. https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/articles/2020/html/ecb.ebart202001_01~6ce994a1f7.en.html
11. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2507~1a6ed7205b.en.pdf>
12. Avtandil Chutlashvili. CONSUMPTION, SAVINGS AND INVESTMENT IN THE LIGHT OF THE COVID-19 PANDEMIC.
DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30032022/7788

Savings and Consumption in the Post-Pandemic Economy

Avtandili Chutlashvili

Associate Professor, Doctor of Economics

Resume

The paper discusses the issues of post-pandemic economic recovery, the dynamics of the volume of savings accumulated by the population during the pandemic, and the features of their use.

The financial sector of Georgia has emerged as one of the leading sectors of the economy. It has a positive impact on the development of the country's economy, job creation, and strengthening social stability. The smooth functioning of the financial system is of particular importance in transforming the population's savings.

During the pandemic, gross domestic savings increased sharply in many countries, as consumption decreased significantly due to pandemic-related restrictions, and national governments implemented large-scale measures to support the population's income. In most countries, the increase in savings was mainly due to a reduction in spending, as disposable income in many cases remained unchanged.

The article analyzes the processes taking place in our country's neighboring area and in some developed countries in terms of the dynamics of population savings and their total expenditures.

In the wake of economic stabilization, the old situation is returning, where the service sector and consumer goods production sectors are once again becoming one of the leading directions of sustainable development.

To achieve high and sustainable economic development, it is desirable to develop a mechanism that ensures the flow of excess savings into the production of innovative products and the implementation of processes based on artificial intelligence in our everyday lives.

Keywords: savings, expenditures, investments, consumption, marginal propensity to consume

ინოვაცია და მწარმოებლურობა: ემპირიული ანალიზი ფირმების მდგრადი განვითარებისათვის

ანა ჩხიკვაძე

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

ანოტაცია: ინოვაცია თანამედროვე ეკონომიკურ სისტემებში წარმოადგენს ერთ-ერთ მთავარ განმსაზღვრელ ფაქტორს ფირმების კონკურენტუნარიანობისა და მდგრადი განვითარებისათვის. წარმოდგენილ სტატიაში შესწავლილია ინოვაციის გავლენა მწარმოებლურობაზე ემპირიული ანალიზის საფუძველზე. განხილულია ტექნოლოგიური, ორგანიზაციული და მენეჯერული ინოვაციები, მათი ინტეგრაცია საწარმოს პროცესებში და განსაზღვრულია მწარმოებლურობაზე, რესურსების გამოყენების ეფექტიანობასა და ეკოლოგიურ მდგრადობაზე გავლენის შედეგები. ნაშრომში გაკეთებულია დასკვნა, რომ ინოვაციების დანერგვა მნიშვნელოვნად გაზრდის შრომისა და კაპიტალის მწარმოებლურობას, შეამცირებს ხარჯებს და შექმნის ახალ ბაზრებზე გასვლის შესაძლებლობებს.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაცია, მწარმოებლურობა, ემპირიული ანალიზი, ფირმების მდგრადი განვითარება.

შესავალი

საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ბიზნესის სტიმულირება, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, მუდმივი სწრაფვა სიახლისკენ, კვლევა და განვითარება, მით უმეტეს მაშინ, როდესაც მსოფლიო ყოველდღიურად დიდი ტექნოლოგიური გამოწვევების წინაშე დგას. ბოლო რამდენიმე წლის განმავლობაში, ქვეყანა წინ მიიწევს ინოვაციების გლობალურ ინდექსში, რაც აისახება კიდევ სხვადასხვა სტატისტიკურ მონაცემებში. შესაბამისად, აქტუალურია თუ რა გავლენა აქვს ინოვაციებს ქართული ფირმების მწარმოებლურობის ზრდაზე, განვითარების რა ტენდენციებს ვხვდებით, სად იმყოფება ქვეყანა ამჟამად, სად იყო წარსულში და როგორია მომავლის პროგნოზები.

გლობალიზაციის, ტექნოლოგიური ტრანსფორმაციისა და მწვანე ეკონომიკის პირობებში ფირმებისთვის მნიშვნელოვანია განახორციელონ ინოვაციები, რათა აამაღლონ კონკურენტუნარიანობის დონე და შექმნან მდგრადი განვითარების საუძვლები. თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში ინოვაცია არის არა მხოლოდ ტექნოლოგიური სიახლე, არამედ ის მოიცავს ორგანიზაციულ პროცესებს, მენეჯმენტის მოდელებს, წარმოების ოპტიმიზაციას და ციფრულ ტრანსფორმაციას და სხვა კომპონენტებს. ამ ფონზე, ინოვაციისა და მწარმოებლურობის ურთიერთკავშირი ხდება ეკონომიკური თეორიებისა და პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი კვლევის ობიექტი.

კვლევის მიზანია ინოვაციებსა და მწარმოებლურობას შორის კავშირების შესწავლისა და ემპირიული ანალიზის საფუძველზე რეკომენდაციების შემუშავება ფირმების მდგრადი განვითარებისათვის.

თეორიული მიმოხილვა და ემპირიული ანალიზი

ინოვაციური ტექნოლოგიები მნიშვნელოვან როლს თამაშობს თანამედროვე ბიზნეს გარემოში, ხელს უწყობს პროცესების ავტომატიზაციას, დანახარჯების ოპტიმიზაციასა და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. ციფრული ტრანსფორმაცია, ხელოვნური ინტელექტი (AI), ბლოკჩეინი და დიდი მონაცემების (Big Data) ანალიტიკა თანამედროვე ბიზნესის განვითარების მთავარ მამოძრავებელ ძალად იქცა. „McKinsey & Company“-ის კვლევების მიხედვით, კომპანიები, რომლებიც ინოვაციურ ტექნოლოგიებს იყენებენ, 30%-ით მეტ მწარმოებლურობის აღწევენ (McKinsey & Company, 2022).

თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვა ბიზნეს პროცესებში მნიშვნელოვან ცვლილებებს იწვევს. პროცესების ავტომატიზაცია ამცირებს ადამიანურ რესურსებზე დამოკიდებულებას და ზრდის სიზუსტეს. ERP სისტემები, როგორიცაა SAP და Oracle, ხელს უწყობს კომპანიებს მონაცემთა მართვაში, რაც ამარტივებს სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მიღებას (Davenport & Harris, 2017).

ტექნოლოგიური ინოვაცია არის ახალი და გაუმჯობესებული ტექნოლოგიების შექმნის პროცესი, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას პრობლემების გადასაჭრელად, ეფექტიანობის გასაუმჯობესებლად და ბიზნესისთვის ახალი შესაძლებლობების შესაქმნელად. ეს არის მიმდინარე პროცესი, რომელიც მოიცავს ახალი ტექნოლოგიების კვლევა-განვითარებას, ტესტირებას და კომერციალიზაციას.

ინოვაციური ტექნოლოგიების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა მომხმარებელთან ურთიერთობის გაუმჯობესება. ციფრული მარკეტინგის ინსტრუმენტები, როგორიცაა Google Analytics და სოციალური მედიის პლატფორმები, კომპანიებს საშუალებას აძლევს, მომხმარებელთა ქცევის ანალიზით განავითარონ პერსონალიზებული სერვისები. მაგალითად, Statista-ს 2023 წლის მონაცემებით, კომპანიები, რომლებიც ციფრულ მარკეტინგზე აქცენტს აკეთებენ, საშუალოდ 20%-ით ზრდიან შემოსავლებს (Statista, 2023).

მთავარი გამოწვევა, რომელიც ტექნოლოგიების დანერგვას ახლავს, არის ფინანსური ინვესტიცია და საშუალო ძალის გადამზადება. მცირე და საშუალო ბიზნესისთვის ეს ხშირად სირთულეს წარმოადგენს, თუმცა, მთავრობის მიერ შეთავაზებული გრანტები და ფინანსური პროგრამები ამ პრობლემას ნაწილობრივ ამცირებს (World Economic Forum, 2021).

საბოლოოდ, ინოვაციური ტექნოლოგიები ბიზნესის განვითარების აუცილებელი კომპონენტია, რაც მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს თანამედროვე ეკონომიკის მიმართულებებს და კომპანიების გრძელვადიან წარმატებას.

საბაზრო ეკონომიკის თანამედროვე პირობებში აშკარა ხდება ფირმის საქმიანობის კონკურენციული გარემოს გართულების რეალობა და ინოვაციების როლი კონკურენციაში. იგი არცთუ იშვიათად, სცილდება ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებს და საერთაშორისო მასშტაბის ხასიათს იღებს. ეს კი განაპირობებს აუცილებლობას, რომ ფირმების სამეურნეო და კომერციული საქმიანობა მეცნიერულ საფუძველზე წარიმართოს, რისთვისაც საჭირო ხდება ფირმის მართვის შესაბამისი კადრების სათანადოდ მომზადების უზრუნველყოფა, ინოვაციის განხორციელება, რაც ეკონომიკური ზრდის გარანტიაა.

ინოვაციური განვითარების პრობლემა და მასთან დაკავშირებული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის გაზრდა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია თანამედროვე პირობებში, როგორც სამეცნიერო კვლევების, ასევე, ეკონომიკური საქმიანობის პრაქტიკის თვალსაზრისით. ეს გამოწვეულია ეკონომიკის გლობალიზაციასთან დაკავშირებული ეკონომიკური სუბიექტების საო-

პერაციო გარემოში მნიშვნელოვანი ცვლილებებით, წარმოების კლასიკური ფაქტორების მოქმედების ტრანსფორმაციით, განვითარების შეზღუდული რესურსებით, პოლიტიკური, დემოგრაფიული და გარემოსდაცვითი პრობლემების ზრდით, რეგიონული დიფერენცირებით. ამ პირობებში, კონკურენციულ ბრძოლაში, წინა პლანზე წამოიწევა არა მხოლოდ მოგების მაქსიმიზაციისა და ეფექტიანობის გაზრდის, არამედ ეკონომიკური უსაფრთხოების და მდგრადობის უზრუნველყოფისა და ბიზნესის ღირებულების პოზიტიური დინამიკის ამოცანები.

ინოვაციის ფაქტორი განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებში კონკურენციის პროცესში პირველ ადგილზეა. მნიშვნელოვანია რაც შეიძლება სრულად შეფასდეს ამ ფაქტორის გავლენა ეკონომიკური სუბიექტების საქმიანობის სხვადასხვა ასპექტზე და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაზე, მათ შორის კონკურენტუნარიანობის სამ მთავარ კომპონენტზე – საწარმოს ეფექტიანობა, მდგრადობა და ბიზნესის ღირებულება. კონკურენტუნარიანობის ეს სამი კომპონენტი ამჟამად პირველადი მნიშვნელობისაა და წარმოადგენს კვლევის შესაბამის საგანს.

განვითარების ინოვაციური გზა კონკურენტუნარიანობის ზრდის ერთ-ერთი მთავარი მიმართულებაა. ამასთან, ინოვაციების შესაძლებლობები, როგორც განვითარების ფაქტორი, სრულად არ არის გამოყენებული. ამის მიზეზები არის ინოვაციის ხარჯების დაბალი დონე, ინოვაციის სტიმულირების ეფექტიანი მექანიზმების ნაკლებობა, მეცნიერებასა და წარმოებას შორის არასაკმარისი კომუნიკაცია, კვალიფიციური კადრების მომზადების უთანასწორობა და საწარმოებში ინოვაციური განვითარების მართვის ეფექტური მექანიზმების არარსებობა.

მწარმოებლურობა უნდა გაიზარდოს თუ გვინდა, რომ დაბალგანვითარებულმა ქვეყნებმა მიიღონ შესაბამისი ეკონომიკურ შედეგებს. თანამედროვე სამყაროში მწარმოებლურობის ზრდა კვლავაც ბიზნესის მთავარი საზრუნავია. ინოვაცია, მწარმოებლურობა და მოსახლეობის ერთ სულზე შემოსავალი ერთმანეთთან კორელაციაშია ფირმების დონეზე. ინდუსტრიული ქვეყნებისთვის ინოვაციასა და მწარმოებლურობას შორის პოზიტიური კავშირების შესახებ დამაჯერებელი მტკიცებულებები არსებობს (Hall, B., & Rosenberg, N. 2009). როდესაც ბიზნესი აუმჯობესებს ტექნოლოგიურ შესაძლებლობებს და შიდა საგანმანათლებლო სტანდარტებს, ინოვაცია სულ უფრო ღირებული ხდება. თუმცა, ამ სფეროში ადრინდელი კვლევების უმრავლესობა ფოკუსირებული იყო R&D ხარჯებზე, როგორც ინოვაციებისა და მწარმოებლურობის ზრდის ერთადერთ წყაროზე, ინდუსტრიული ქვეყნების დღის წესრიგის შემდეგ. ამრიგად, არ არის მოულოდნელი, რომ მწარმოებლურობასა და R&D-ს შორის კავშირის კვლევამ ურთიერთგამომრიცხავი შედეგები გამოიღო.

იმის შესწავლა, თუ როგორ მოქმედებს ინოვაცია ბიზნესის მწარმოებლურობაზე არის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და სადაო საკითხი ეკონომიკაში. CDM მოდელზე დაყრდნობით, სხვადასხვა ინდიკატორების გამოყენებით, როგორიცაა ფირმების შრომის მწარმოებლურობა, მრავალფაქტორული მწარმოებლურობა, გაყიდვები, მოგება და საბაზრო ღირებულება, ჩატარებულმა კვლევებმა აჩვენა, რომ ტექნოლოგიურ ინოვაციას (პროდუქტი ან პროცესი) მიყვავართ ევროკავშირის ფირმებში მაღალ, მძლავრ ეკონომიკურ პერფორმანსთან (Lecerf, M. 2012). აღსანიშნავია, რომ უმეტეს ქვეყნებში მწარმოებლურობის ეფექტი უფრო დიდია წარმოების, ვიდრე მომსახურების სექტორში. ფირმები, რომლებიც ინტენსიურად დებენ ინვესტიციას კვლევისა და განვითარებაში (R&D-ში), უფრო მეტია მათი სწრაფვა ინოვაციურობისკენ.

ლიტერატურის ანალიზი ცხადად მიუთითებს, რომ ინოვაცია გადამწყვეტ როლს ასრულებს მწარმოებლურობის ზრდაში. ტექნოლოგიური პროგრესი კი ხელს უწყობს საწარმოო რესურსების უფრო ეფექტიან გამოყენებას და ახალი იდეების გარდაქმნას ინოვაციურ პროდუქტებად, მომსახურებად ან საწარმოო პროცესებად. ინოვაცია წარმოადგენს იმ ძირითად წყაროს, რომ-

ლის მეშვეობითაც ფირმებს შეუძლიათ კონკურენტული უპირატესობის მოპოვება და მწარმოებლურობის განუწყვეტელი ზრდა.

ინოვაციისა და მწარმოებლურობის ურთიერთკავშირის შესახებ არაერთი კვლევაა ჩატარებული როგორც განვითარებული, ისე განვითარებადი ქვეყნების მაგალითებზე. მიუხედავად ამისა, მცირე და საშუალო საწარმოებში ინოვაციების გავლენა მწარმოებლურობაზე ჯერ კიდევ ნაკლებად არის შესწავლილი განვითარებად ქვეყნებში.

მნიშვნელოვანი კვლევები, მაგალითად, Subrahmanya, B. (2009). Laforet, S. (2011) და სხვა, ცხადყოფს, რომ ინოვაციასა და მწარმოებლურობას შორის მყარი კავშირი არსებობს სხვადასხვა ქვეყნის მცირე და საშუალო ბიზნესის მაგალითზე. თუმცა, საჭიროა განვიხილოთ ის პირობებიც, რომლებიც ამ კავშირზე ზემოქმედებს, მათ შორის ფირმის ზომა, ადგილმდებარეობა და ეკონომიკური სექტორი.

მწარმოებლურობა, თავის არსით, გამოშვებული პროდუქციის მოცულობის შეფარდებას ნიშნავს გამოყენებულ საწარმოო ფაქტორებთან. იგი წარმოადგენს ფირმის ეფექტიანობის საზომს და მაღალი მწარმოებლურობა, თავის მხრივ, ზრდის ფირმის მომგებიანობასა და კონკურენტუნარიანობას. აღსანიშნავია, რომ ფირმებს განსხვავებული შესაძლებლობები აქვთ საწარმოო ფაქტორების მწარმოებლურად გამოყენებაში.

მიკროეკონომიკურ დონეზე ინოვაცია მოქმედებს მწარმოებლურობაზე როგორც პირდაპირ, ასევე, ირიბად. მაგალითად, მეცნიერები უჩვენებენ, რომ 1992-2001 წლებში არგენტინაში ინოვაციური საწარმოები 14.1%-ით უფრო მაღალ შრომის მწარმოებლობას აღწევდნენ, ვიდრე არაინოვაციური კომპანიები, რაც პირდაპირ მიუთითებს ინოვაციის დადებით გავლენაზე (Vahter, P., Masso, J., 2008). ასევე, ნაშრომებში მითითებულია, რომ ირიბად, მაგრამ მაინც ციფრული საჯარო შესყიდვები მცირე და საშუალო ბიზნესის მდგრადი განვითარების საშუალებაა (Kharaishvili, Atanelishvili, 2022).

საფრანგეთში, ესპანეთში და ბრიტანეთში პროდუქტის ინოვაცია დაკავშირებულია მაღალ მწარმოებლურობასთან. თუმცა, არ შეგვიძლია იგივე ვთქვათ გერმანიაზე. აღსანიშნავია, რომ მწარმოებლურობის გაზრდა შეეხებათ იმ საწარმოებს, რომლებსაც უფრო მეტი შესაძლებლობა გააჩნიათ კვლევისა და განვითარებისთვის, ან უფრო მეტ ინვესტიციას ახორციელებენ ინოვაციურ აქტივობებში.

ბიზნესი ახლა ფუნქციონირებს დინამიურ გარემოში, რომელიც აღინიშნება სწრაფი გლობალიზაციით, ახალი კონკურენტების სიმრავლითა და მრავალფეროვანი მოთხოვნით. ამ მხრივ, კომპანიის ინოვაციის უნარი ეფუძნება, როგორც მის შიდა შესაძლებლობებს, როგორცაა კვლევა და განვითარება (R&D) ოპერაციები, ასევე, მის ორგანიზაციულ სტრატეგიებს ინოვაციური პროცესების მართვისთვის. ინფორმაციისა და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების (ICT) გამოყენება შეიძლება იყოს „ტექნოლოგიური და ორგანიზაციული ცვლილებების უფრო დიდი სისტემის ნაწილი, რომელიც დროთა განმავლობაში ზრდის ფირმის მწარმოებლურობას ამ აუცილებლობის გათვალისწინებით.

ფირმების მდგრადი განვითარების კონცეფციის შესაბამისად ინოვაცია არის ის მექანიზმი, რომელიც სამ განზომილებას აერთიანებს:

- ეკონომიკური: ეფექტიანობა, მომგებიანობა;
- სოციალური: დასაქმება, თანამშრომლების კეთილდღეობა;
- ეკოლოგიური: რესურსების დაზოგვა, ენერგოეფექტურობა.

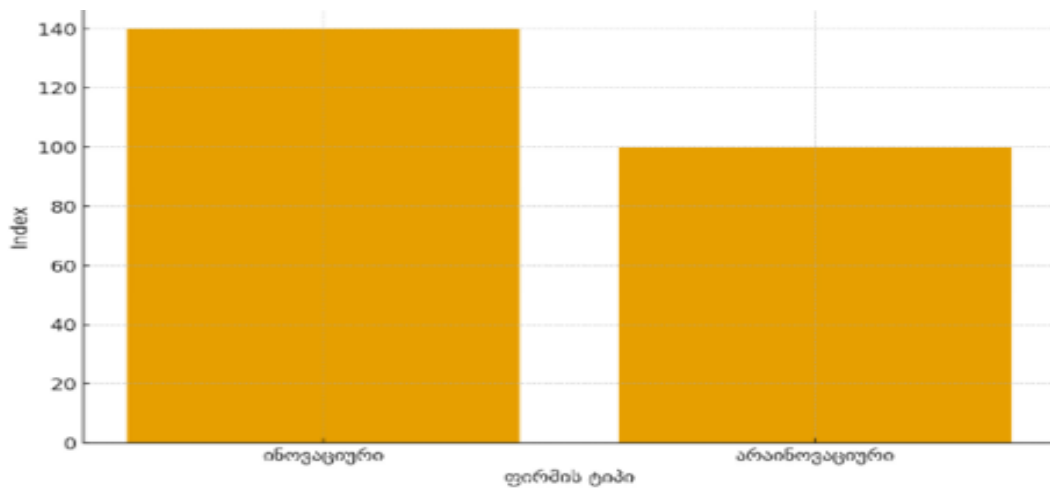
ინოვაცია მწარმოებლურობას შემდეგი მიმართულებებით ზრდის:

- პროცესების ავტომატიზაცია და ციფრიზაცია – დროისა და ხარჯების შემცირება;
- პროდუქტის გაუმჯობესება – ბაზრის გაფართოება და დამატებითი ღირებულების შექმნა;

- ორგანიზაციული ცვლილებები – მოქნილი სტრუქტურები და სწრაფი რეაგირება.
 - ცოდნის შექმნა და გამოყენება – ინვესტიციები კვლევასა და განვითარებაში;
 - საწარმოო რესურსების ოპტიმიზაცია – ენერგიისა და ნედლეულის ეფექტიანი გამოყენება.
- ლიტერატურის ანალიზი ცალსახად ადასტურებს, რომ ინოვაციური ფირმები უფრო მდგრადები არიან როგორც კრიზისულ, ისე სწრაფად ცვალებად გარემოში.

დიაგრამა 1.

შრომის მწარმოებლურობა: ინოვაციური და არაინოვაციური ფირმები

წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორის მიერ *McKinsey & Company (2022)*-ის, *Eurostat*-ისა და *Geostat*-ის მონაცემების გამოყენებით

დიაგრამა 1 აჩვენებს, რომ ფირმები, რომლებიც ინოვაციურ საქმიანობას ეწევიან, საშუალოდ **30%-ით უფრო მწარმოებლურები არიან**, ვიდრე ის ფირმები, რომელთა საქმიანობაც დაფუძნებული არ არის ინოვაციების გამოყენებაზე. ასევე, ინოვაციური ფირმები ახარხებენ წარმოებაზე გაწეული დანახარჯების 25%-ით შემცირებას (იხ. ცხრილი 1).

ცხრილი 1.

ინოვაციის გავლენა ფირმების პროდუქტიულობაზე

ფირმის ტიპი	შრომის მწარმოებლურობა	ხარჯების შემცირება, (%)
ინოვაციური	140	25%
არაინოვაციური	100	5%

წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორის მიერ *OECD*-ის, *Eurostat*-ისა და *Geostat*-ის მონაცემების გამოყენებით

ზემოთ მოტანილი დებულება ქართული ფირმების მაგალითზეც ჭეშმარიტია. თუმცა, კვლევებით ნაჩვენებია, რომ ინოვაციები მიმდინარე ეტაპზე ძირითადად ციფრულ ტრანსფორმაციაში გამოიხატება (Kharaishvili, E. Lobzhanidze N., Aduashvili L. 2025).

თეორიული და ემპირიული ანალიზის საფუძველზე შემდეგი ძირითადი შედეგები გამოვლინდა:

1. ინოვაციური ფირმები 25-40%-ით უფრო მწარმოებლურები არიან;
2. კვლევასა და განვითარებაზე გაწეული ხარჯები დადებით კორელაციაშია ინოვაციებთან;
3. ორგანიზაციული ინოვაციები ისეთივე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა, როგორც ტექნოლოგიური;
4. ინოვაცია ამცირებს რესურსებზე დამოკიდებულებას და ზრდის ეკოლოგიურ ეფექტიანობას;
5. ინოვაციური ფირმები უფრო მდგრადები არიან კრიზისების დროს.

დასკვნები და რეკომენდაციები

ინოვაცია არის ფირმების მწარმოებლურობის ზრდისა და მდგრადი განვითარების ერთ-ერთი ფუნდამენტური ფაქტორი. ემპირიული ანალიზი ადასტურებს, რომ ინოვაციების დანერგვა ზრდის ეფექტიანობას, ამცირებს ხარჯებს და ქმნის ბაზრებზე გასვლის ახალ შესაძლებლობებს. ინოვაცია არ არის მხოლოდ ტექნოლოგიური ცვლილება, ის, ასევე, არის სტრატეგიული რესურსი, რომელიც აერთიანებს ეკონომიკურ, სოციალურ და ეკოლოგიურ მიზნებს. შესაბამისად, ინოვაციური პოლიტიკა და ფირმების შიგა ინოვაციური მენეჯმენტი წარმოადგენს მდგრადი განვითარების მთავარ ინსტრუმენტს.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია ფირმების ციფრული ტრანსფორმაცია, კვლევებისა და განვითარებისათვის ინვესტიციების გაზრდა, თანამშრომელთა კვალიფიკაციის ამაღლება, ღია ინოვაციების სისტემის გამოყენება და პარტნიორობა უნივერსიტეტებთან. არანაკლებ მნიშვნელოვანია ინოვაციის სტიმულირება საგადასახადო შეღავათებით, ინოვაციური ინფრასტრუქტურისა და სამეცნიერო-პროგნოზული პლატფორმების შექმნა.

ლიტერატურა

1. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემები <https://www.geostat.ge>
2. Davenport, T. H., & Harris, J. G. (2017). Competing on Analytics.
3. Hall, B., & Rosenberg, N. (2009). Innovation and productivity in SMEs: Empirical evidence for Italy. *Small Business Economics* 33(1), 13-33
4. Kharaishvili, E. Lobzhanidze N., Aduashvili L. 2025). Geoeconomic Fragmentation: Challenges and Opportunities of Multilateralism in Small and Medium-Sized Business Development. *International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation* 6(5):380-389
5. Kharaishvili, E. Atanelishvili T. (2022). Sustainable State Procurements and Business in Georgia. *BULLETIN OF THE GEORGIAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES*, vol. 16, no. 3. <http://science.org.ge/bnas/vol-16-3.html> ISSN – 0132 – 1447
6. Kelley, D., O'Connor, G., Neck, H., & Peters, L. (2011). Building an organizational capability for radical innovation: the direct managerial role. *Journal of engineering and technology management*, 249- 267.
7. Laforet, S. (2011). A framework of organizational innovation and outcomes in SME's. *International Journal of Business & Research*, 380-408.

8. Lecerf, M. (2012). internationalization and innovation: the effects of a strategy mix on the economic performance of French SMEs. *international business research*, 421-429.
9. McKinsey & Company, 2022).
10. Rosenberg, N. (2004). *Innovation and Economic Growth*. Stanford.
11. Statista. (2023). *Digital Marketing Insights*.
12. Subrahmanya, B. (2009). Nature and strategy of product innovations in SMEs: a case study-based comparative perspective of Japan and India. *innovation: management, policy & practice*, 104-113.
13. Vahter, P., Masso, J., (2008). Technological innovation and productivity in late-transition Estonia: Econometric evidence from innovation surveys *European Journal of Development Research* 20(2):240-261
14. World Economic Forum (2021). *The Future of Jobs Report*.

Innovation and Productivity: An Empirical Analysis for Firms' Sustainable Development

Ana Chkhikvadze

Doctoral Student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Abstract

Innovation in modern economic systems represents one of the key determining factors for firms' (companies) competitiveness and sustainable development. This article examines the impact of innovation on productivity based on empirical analysis. It discusses technological, organizational, and managerial innovations, their integration into enterprise processes, and defines the resulting effects on productivity, resource-use efficiency, and environmental sustainability. The paper concludes that the implementation of innovations significantly increases labor and capital productivity, reduces costs, and creates opportunities for entering new markets.

Keywords: *innovation, productivity, empirical analysis, sustainable development of firms.*

ღირსეული შრომა (Decent work) – მდგრადი, სტაბილური ეკონომიკური ზრდის მიღწევის სტრატეგიული მიზანი საქართველოში

მურმან ცარციძე

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: მიმდინარე გლობალიზაციისა და ევროინტეგრაციის პირობებში მსოფლიო მასშტაბით განსაკუთრებით აქტუალური ხდება „ღირსეული შრომისა და ცხოვრების ხარისხის“ ამაღლების კონცეფციის რეალიზაცია. აქ გადამწყვეტი როლი შრომითი ურთიერთობების განვითარებამ, კონკრეტულად კი დასაქმებულთათვის ღირსეული სამუშაო პირობების უზრუნველყოფამ უნდა შეასრულოს. ამიტომ, ქვეყანაში არსებული ქრონიკული უმუშევრობისა და სიღარიბის პრობლემების დასაძლევად განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს შრომის ბაზრისა და საერთოდ სოციალურ-შრომითი ურთიერთობების რეგულირების სფეროში შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის რეკომენდაციების გათვალისწინებას და იმ ვალდებულებების ჯეროვნად შესრულებას, რომელსაც ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულება ითვალისწინებს. ასეთ ისტრუმენტს კი ღირსეული შრომის კონცეფციის რეალიზაცია წარმოადგენს.

ნაშრომში განიხილილია ღირსეული შრომის კონცეფციის წარმოშობის წინაპირობები და ევოლუციის ეტაპები. შესწავლილია აღნიშნული კონცეფციის რეალიზაციის თავისებურებები და პერსპექტივები საქართველოში შრომის ბაზრის სპეციფიკისა და სოციალურ-შრომითი ურთიერთობების განვითარების დონის გათვალისწინებით, არსებული სოციალური პარტნიორობის მექანიზმის გამოყენების საფუძველზე. ღირსეული შრომის სტანდარტების დანერგვა და ღირსეული შრომის კონცეფციის რეალიზაცია წარმოადგენს მდგრადი ეკონომიკური ზრდის მიღწევის სტრატეგიულ მიზანს, რაც საბოლოო ჯამში უნდა გახდეს ქვეყნის მოსახლეობის კეთილდღეობისა და ეროვნული განვითარების საფუძველი.

საკვანძო სიტყვები: ღირსეული შრომა, სტანდარტები, კონცეფცია, ევროინტეგრაცია, შრომითი ურთიერთობები, მდგრადი ეკონომიკური განვითარება.

შესავალი

მდგრადი ეკონომიკური ზრდის, განვითარების სტრატეგიული მიზანი – **ღირსეული შრომის სტანდარტების დანერგვა და რეალიზაცია**, როგორც ადამიანის კეთილდღეობისა და ქვეყნის განვითარების საფუძველი (**Report 2025, UNSD**)

მიმდინარე გლობალიზაციისა და ციფრული ტრანსფორმაციის პირობებში, საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ დღის წესრიგში დგება ღირსეული შრომის პრობლემა. მისი წინა პლანზე დაყენება უკავშირდება, მეოთხე ინდუსტრიულ რევოლუციას, ავტომატიზაციის დაჩქარებულ ტემპებს, ციფრულ ტრანსფორმაციას და სოციალური ხასიათის ახალი რისკების გაჩენას, რაც პირდაპირ გავლენას ახდენს სოციალურ-შრომითი ურთიერთობების სფეროზე. გარდა აღნიშნულისა ეკონომიკურმა გლობალიზაციამ, საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებამ, ტრანსნაციონალური კომპანიების შექმნამ და სხვა გამოიწვია უთანასწორობის გაჩენა სხვადასხვა სფეროში. ასეთ პირობებში ღირსეული შრომის უზრუნველყოფის მიზნით გაიზარდა დასაქმების, უსაფრთხოების, სოციალური გარანტიებისა და სოციალური დიალოგის განვითარების, ასევე სოციალურ და შრომით ურთიერთობებში საერთაშორისო მასშტაბით ერთიანი სტანდარტების დანერ-

გვის საჭიროება. შესაბამისად თანამედროვე სამეცნიერო კვლევებში სულ უფრო თვალსაჩინოა ტენდენციები, რომლის მიხედვითაც შრომის ეფექტიანობა და მისი ხარისხი სულ უფრო მეტად უკავშირდება მისი „ღირსების“ კრიტერიუმებს. დღეს მრავალი საერთაშორისო დონის მკვლევარი ასაბუთებს, რომ ღირსეული შრომის (DW) სტანდარტების დანერგვა ეფექტიანობის მართვის საფუძველი ხდება და შესაბამისად მრავალი სტრატეგიული მიზნის მიღწევა, მხოლოდ ღირსეული შრომის პირობების შექმნით არის შესაძლებელი. აღნიშნულიდან გამომდინარე აშკარაა, რომ ღირსეული შრომის მიღწევის პროცესში არსებული გამოწვევების კვლევა უაღრესად აქტუალურია. მიმდინარე პერიოდში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური ვითარებიდან გამომდინარე, იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ჩვენი ქვეყნისათვის. საქართველოსა და ევროკავშირის შორის გაფორმებული ასოცირების ხელშეკრულების (შეთანხმება №200/42, 2014) შესაბამისად, რომელიც ითვალისწინებს აქტიურ თანამშრომლობას სხვადასხვა სფეროში, საკვანძო საკითხს სწორედ თანამედროვე შრომის სტანდარტების დანერგვა წარმოადგენს, რომელიც პირველ რიგში – **ღირსეული შრომის სტანდარტების დანერგვასა და ღირსეული შრომის კონცეფციის რეალიზაციას ითვალისწინებს.**

ღირსეული შრომა და მისი შეფასების კრიტერიუმები

საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ აღიარებულია, რომ მდგრადი ეკონომიკური ზრდის, განვითარების სტრატეგიული მიზანი – ღირსეული შრომის სტანდარტების დანერგვა და რეალიზაციაა. სწორედ ეს უკანასკნელი წარმოადგენს ადამიანის კეთილდღეობისა და ქვეყნის განვითარების საფუძველს. ღირსეული შრომის სტანდარტების სტრუქტურაში შედის: საკუთრივ ღირსეული შრომის 4 ძირითადი სტანდარტი; სტანდარტების მიღწევისა და რეალიზაციის მექანიზმი; ინდიკატორები, რომლის მიხედვითაც დგინდება სტანდარტების შესაბამისობა.

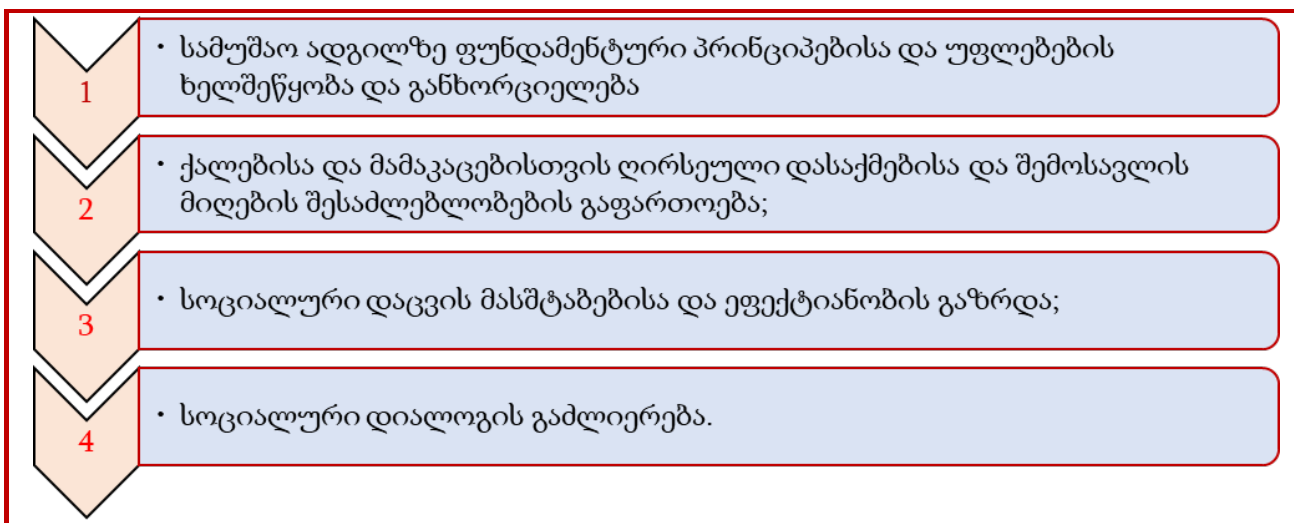
ტერმინი „ღირსეული შრომა“ სამეცნიერო სამეცნიერო ლიტერატურაში პირველად შევიდა შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის გლობალური მიზნების განხორციელების შედეგად 1999 წლიდან, თუმცა ამ კონცეფციის შინაარსთან დაკავშირებული პრობლემები საუკუნეების განმავლობაში განიხილებოდა. ასე მაგალითად, შრომის სფეროს საკვანძო პრობლემების (მოსახლეობის დასაქმების თეორია და მისი პრაქტიკაში გამოყენება, ხელფასის თეორია, ზღვრული სარგებლიანობის თეორია, უმუშევრობის თეორია, ზედმეტი ღირებულების თეორია და სხვა) კვლევას საფუძველი ჯერ კიდევ XVIII საუკუნეში ჩაეყარა. ღირსეული შრომის კონცეპტუალური საფუძვლების ფორმირება მოხდა შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ILO) მიერ, კერძოდ გენერალური დირექტორის ხუან სომავიას მიერ 1999 წელს. მან შემოიღო „ღირსეული შრომის“ კონცეფცია, როგორც ILO-ს სტრატეგიული მიზანი. ამ სფეროს გავლენიანი მკვლევარები არიან: გაი სტენდინგი, ამარტია სენი, მართა ნუსბაუმი, რიჩარდ ენსტი და შსო-ის სხვა მკვლევარები, რომლებიც მუშაობენ ღირსეული შრომის ინდიკატორების გაზომვისა და მონიტორინგის მეთოდოლოგიაზე. მათი ნაშრომები ქმნიან თეორიულ საფუძვლებს ღირსეული შრომისა და ცხოვრების ხარისხის კონცეფციის, არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ სოციალური, სამართლებრივი და ეთიკური ასპექტების გასაგებად. „ღირსეული შრომის ერთიანი კონცეფციის რეალიზაციაში ძალზე მნიშვნელოვანია სხვადასხვა ინტეგრირებული მიდგომები, რომელსაც ვხვდებით გ. სტენდინგის (1997), გ. როჯერსის, რ. ბლანპეინის (1994), ჯ. ატკინსონის, რ. უოლტონის (1973), ლ. დევისის, ა. ჩერნისის (1975), ე. ლოულერის, ა. ატკინსონის (1995), გ. ბეკერის (1971), ს. კოკბერნის (1991); რ. კარასეკის, თ. თეორელის (1990); ა. სენის (1993); მ. ნუსბაუმის (1992); ს. ლუისის, ჯ. ლუისის (1996); ა. პორტესის, მ. კასტელის, ლ. ბენტონის (1989); ს. სეთურამანის (1981) შრომებ-

ში. შემდგომ პერიოდში აღნიშნული შრომების ძირითადი დებულებები 1999 წელს ჰუან სომალიამ სინთეზირებულად წარმოადგინა "Decent Work" კონცეფციაში, როგორც ერთიანი ჩარჩო (Decent work: 1999. URL: <https://www.ilo.org>).

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ILO) თანახმად, **ღირსეული შრომა (DW)**, ანუ თავისუფალი, სამართლიანად, ადეკვატურად ანაზღაურებადი, უსაფრთხო, სოციალურად დაცული (და არა ადამიანის ღირსების დამამცირებელი) შრომა არის სოციალური სამართლიანობისა და სტაბილურობის წყარო, გარანტი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, აქცენტი გადადის შრომითი საქმიანობის ღირსეული ხასიათის მიღწევაზე. სამუშაო ადგილების ხარისხი და თანაბარი შესაძლებლობების უზრუნველყოფა აქ ძირითადი პარამეტრებია. უფრო დეტალურად შსო-ის განმარტებით დღეს **ღირსეული შრომა** გულისხმობს – პროდუქტიული, მაღალმწარმოებლური, ეფექტიანი დასაქმების შესაძლებლობებს, რომლებიც უზრუნველყოფს სამართლიან შემოსავალს, უსაფრთხოებას, სტაბილურობას სამუშაო ადგილზე და ოჯახების სოციალურ დაცვას. იგი ითვალისწინებს საუკეთესო პერსპექტივებს, პიროვნულ განვითარებას, სოციალურ ინტეგრაციას და თანაბარ შესაძლებლობებს და ურთიერთობებს ყველა ინდივიდისთვის, მათი სქესის მიუხედავად. ღირსეული შრომა ასევე მდგრადი განვითარების განუყოფელი ნაწილია, რომელიც ხელს უწყობს ეკონომიკურ თანასწორობას და სოციალურ სამართლიანობას. ამიტომ კონცეფცია ეფუძნება ოთხ სტრატეგიულ მიზანს (**იხ. სქემა-1**).

სქემა 1.

ღირსეული შრომის რეალიზაციის სტრატეგიული მიზნები

აღნიშნული მიზნები შეესაბამება ოთხ ელემენტს, რომლებიც ღირსეული შრომის კონცეფციის საფუძველს წარმოადგენს: 1. ღირსეული დასაქმება და ხელფასები; 2. სოციალური დაცვა, დაზღვევა და უზრუნველყოფა; 3. უფლებები შრომის სფეროში; 4. სოციალური დიალოგი, პარტნიორობა.

ღირსეული შრომის შეფასების რამდენიმე მეთოდოლოგიური მიდგომა არსებობს. ამ მიდგომებზე დაყრდნობით ჩატარებულმა ანალიზმა საშუალება მოგვცა გამოგვევლინა მისი ძირითადი კრიტერიუმების ერთობლიობა. საერთო ჯამში, სწორედ იგი შეიცავს იმ კომპონენტების სისტემას, რომელთა მიღწევის შემთხვევაში ღირსეული შრომა რეალურად გახდება ეკონომიკური და სოციალური ზრდის მნიშვნელოვანი ფაქტორი. აღნიშნული კრიტერიუმებს უნდა მივაკუთვნოთ 10 ძირითადი ელემენტი (**იხ. სქემა-2**). **სქემა-2**

ღირსეული შრომის ძირითადი კრიტერიუმები

1. დასაქმების თანაბარი შესაძლებლობები (ეკონომიკურ და სოციალურ კონტექსტში), პერსპექტიული, სტაბილური, პროდუქტიული სამუშაოს არსებობა

2. ადეკვატური და სამართლიანი შემოსავალი;

3. პიროვნული და პროფესიული ზრდის შესაძლებლობები და პერსპექტივები

4. დასაქმებულისა და მისი ოჯახის წევრებისთვის გარანტირებული სოციალური დაცვა, დაზღვევა და უზრუნველყოფა

5. ღირსეული სამუშაო დრო და შრომითი ურთიერთობების ოფიციალური და სტაბილური გაფორმება, რეგისტრაცია სრული დასაქმების პირობებში

6. ორგანიზაციული და მენეჯერული გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში აქტიური მონაწილეობის შესაძლებლობა

7. კომფორტული და უსაფრთხო სამუშაო გარემო სამუშაო ადგილზე, მომუშავეს პიროვნული პატივისცემისა და მისი უფლებების სრული დაცვის პირობებში

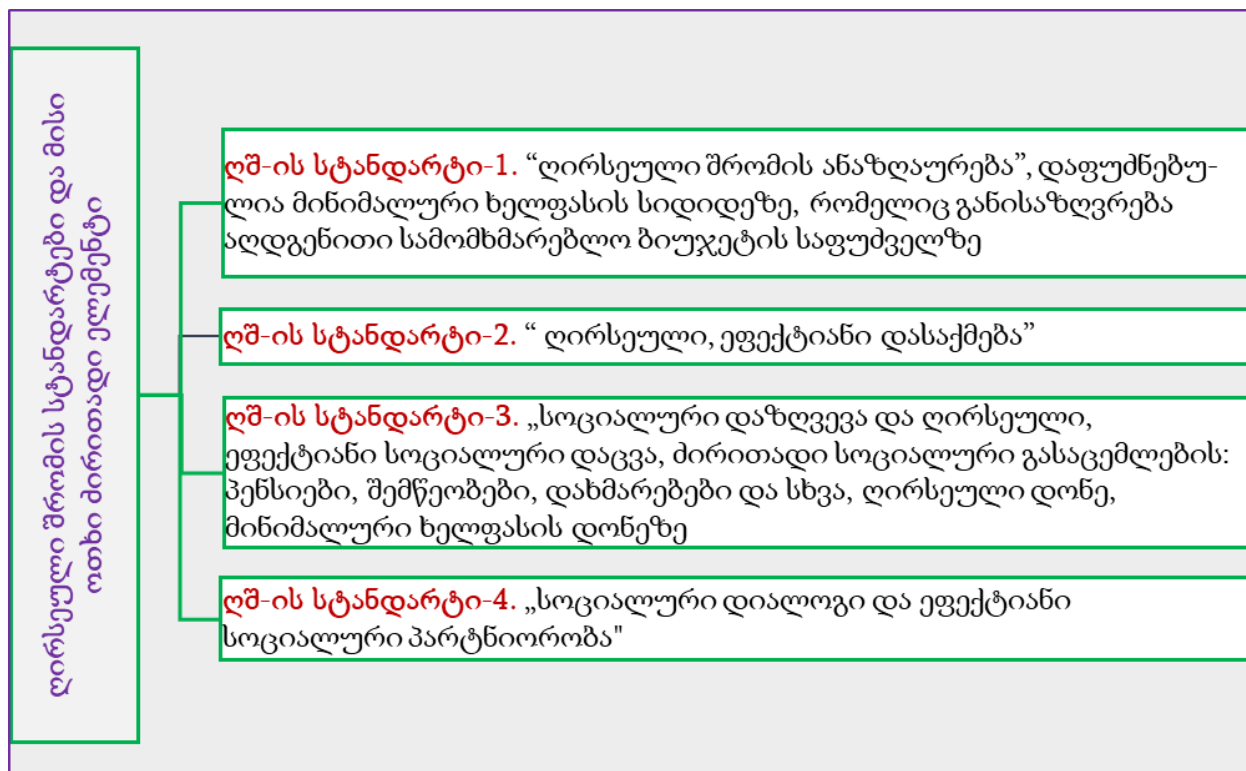
8. სამუშაოსა და ოჯახური ვალდებულებების პირად ცხოვრებასთან ბალანსი

9. გენდერული დისკრიმინაციის აღმოფხვრა, ბავშვთა შრომისა და იძულებითი შრომის გაუქმება

10. ეფექტიანი სოციალური პარტნიორობა, დიალოგი, ჯანსაღი სოციალურ-ფსიქოლოგიური კლიმატისა და ხელმძღვანელობასთან კარგი ურთიერთობების, ურთიერთგაგებისა და ურთიერთპატივისცემის პირობებში.

აღნიშნული კომპონენტების საფუძველზე შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციამ 1999 წელს ღირსეული შრომის კონცეფციასთან ერთად შეიმუშავა მისი ძირითადი სტანდარტები, რომელიც ოთხ ძირითად ელემენტს აერთიანებს (იხ. სქემა-3). **სქემა-3**

ღირსეული შრომის სტანდარტები

ღირსეული შრომის კონცეფცია საბოლოოდ ინსტიტუციონალიზებული იქნა 2008 წლის შსო-ის დეკლარაციაში „სოციალური სამართლიანობა სამართლიანი გლობალიზაციის მიზნებისათვის“ (ILO-Declaration-2008), რომელიც ითვალისწინებდა, რომ შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის ყველა წევრმა სახელმწიფომ უნდა გაატაროს პოლიტიკა, რომელიც მიზნად დაისახავს ღირსეული შრომის მიზნების მიღწევას. ღირსეული შრომის კონცეფციის გავრცელების მნიშვნელოვანი წინაპირობა იყო ადამიანური ფაქტორის მზარდი მნიშვნელობა ეკონომიკაში. შესაბამისად მაღალი ხარისხის სამუშაო ადგილები, მუშაკთა კანონიერი უფლებების პატივისცემა და ეფექტიანი სოციალური პარტნიორობა მისი ძირითადი მახასიათებლები ხდება. ღირსეული შრომა ვრცელდება როგორც ფორმალურ, ისე არაფორმალურ სექტორზე და ხორციელდება თავისუფლების (სამუშაო არჩევანისა და გაერთიანების თავისუფლება), სამართლიანობის, უსაფრთხოების და ადამიანის ღირსების პატივისცემის პრინციპების დაცვით. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა: სოციალურად დაუცველ ჯგუფებს: მიგრანტები, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები, ნაწილობრივი შრომითი უნარის მქონე მუშაკები, არაფორმალური სექტორისა და საყოფაცხოვრებო მუშაკები; გენდერულ თანასწორობას: ქალებისა და მამაკაცების თანაბარი შესაძლებლობები; ახალგაზრდებს: განათლების, დასაქმებისა და ტრენინგის უზრუნველყოფა.

როგორც ვხედავთ ღირსეული შრომა არის ყოვლისმომცველი კონცეფცია, რომელიც ეხება როგორც სამუშაოს არსებობას, ასევე მის ხარისხს, პირობებსა და შედეგებს, როგორც ინდივიდებისთვის, ასევე საზოგადოებისთვის. იგი წარმოადგენს ინტეგრირებულ მიდგომას შრომის ყველა ასპექტთან მიმართებაში და არის არსებითი სიღარიბის შემცირებისა და მდგრადი განვითარების მიღწევისთვის. სწორედ ამიტომ იყო რომ 2015 წლის სექტემბერში გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ, ღირსეული შრომა და ღირსეული შრომის დღის წესრიგის ოთხი სვეტი: ღირსეული დასაქმება და ხელფასები; სოციალური დაცვა, დაზღვევა და უზრუნველყოფა; უფლებე-

ბი შრომის სფეროში; სოციალური დიალოგი, პარტნიორობა – გახადა ახალი 2030 დღის წესრიგის განუყოფელ ელემენტებად, რომლის **მთავარი მიზანია:** სრული და პროდუქტიული დასაქმების, ასევე ღირსეული შრომის მიღწევა ყველა ქალისა და მამაკაცისთვის 2030 წლისთვის. ანუ მდგრადი განვითარების მიზნები (SDG) აღიარებს ღირსეულ შრომას, როგორც მდგრადი ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელოვან ფაქტორს. ანუ დღეს ღირსეული შრომის მიღწევა განუყოფელი არა უბრალოდ დასახულ მიზანს, არამედ იგი წარმოდგენილია როგორც „**მდგრადი განვითარების ფაქტორი**“ (Decent Work and the 2030 Agenda for Sustainable Development (ILO, 2016)). შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის გენერალური დირექტორის გაი რაიდერის შეფასებით „როდესაც ადამიანთა უმრავლესობას აქვს ღირსეული სამუშაო, ეს საშუალებას გვაძლევს უზრუნველყოთ უფრო დინამიური და ინკლუზიური ეკონომიკური განვითარება. ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპი იძლევა საშუალებას, მეტი რესურსი გამოიყოს ღირსეული სამუშაო ადგილების შესაქმნელად. 2030 წლის პერიოდისათვის მდგრადი განვითარების სფეროში დღის წესრიგის მიღებით, ჩვენ გვაქვს უნიკალური შესაძლებლობა, გავაუმჯობესოთ მილიარდობით ადამიანის ცხოვრება“ (Ryder Guy, ILO-2016).

ღირსეული შრომის სტანდარტები საქართველოში

შრომის საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ 1999 წელს ღირსეული შრომის კონცეპტუალური საფუძვლების ფორმირების პროცესში შემუშავებული ძირითადი სტანდარტებიდან განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება პირველი სტანდარტის – „ღირსეული შრომის ანაზღაურება“ – რეალიზაციას. იგი დაფუძნებულია მინიმალური ხელფასის სიდიდეზე, რომელიც განისაზღვრება აღდგენითი სამომხმარებლო ბიუჯეტის საფუძველზე. ამიტომ სამწუხაროა, რომ მინიმალური ხელფასის რეგულირებასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო საკითხები საქართველოში დღემდე მოუწესრიგებელია. აღნიშნულის დასტურია №1 ცხრილის მონაცემები, სადაც აშკარად ჩანს რომ ქვეყანაში მინიმალური ხელფასის განსაზღვრის რეალური მექანიზმი დღემდე არაა შემუშავებული.

ცხრილი 1.

მინიმალური ხელფასის განსაზღვრის საკანონმდებლო ბაზა საქართველოში 1995-2025 წლებსი საქართველოში

წლები	მინიმალური ხელფასი (ლარი)	მინიმალური ხელფასის დაგენის საფუძველი
1995 ნოემბერი	3.5	შრომის კოდექსი
1996 დეკემბერი	12.0	შრომის კოდექსი
1997 აგვისტო	15.0	შრომის კოდექსი
1998 სექტემბერი	18.0	შრომის კოდექსი
1999 ივნისი	20.0	ბრძანებულება №351, 1999; ბრძანებულება №767, 2006
2005 იანვარი	115.0	ბრძანებულება №43, 2005

2007 ნოემბერი	135.0	ბრძანებულება №661, 2007
2020 სექტემბერი	381.0 (≥*სმ)	კანონი №6819, 2020 „დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ“
2025 სექტემბერი	520.6.0 (≥*სმ)	კანონი №6819, 2020 „დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ“

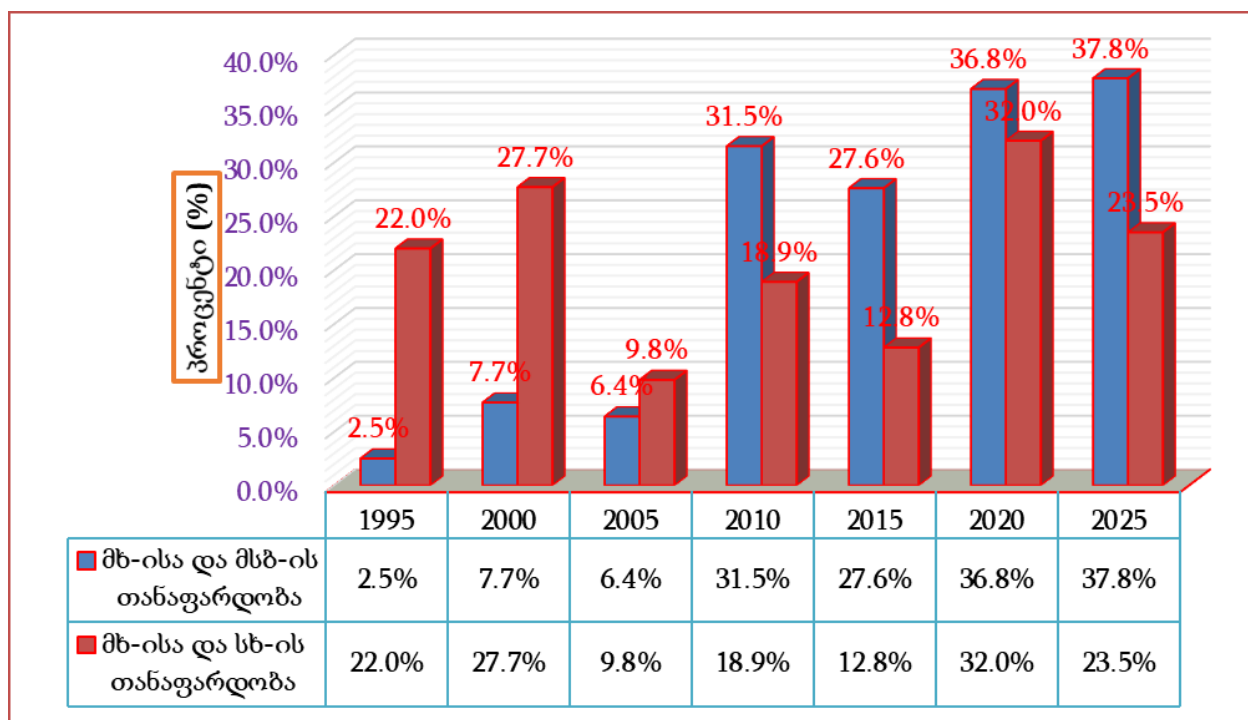
ბოლო პერიოდში კი „დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-14 მუხლის შესაბამისად განისაზღვრა გარკვეული კავშირი საარსებო მინიმუმსა (სმ) და შრომის ანაზღაურების მინიმალურ დონეს შორის. კერძოდ, დადგინდა, რომ სრულგანაკვეთიანი სამუშაოს შესრულებისთვის ყოველთვიური შრომის ანაზღაურება საარსებო მინიმუმს ორჯერ მაინც უნდა აღემატებოდეს (კანონი №6819-სრ, 2020). აღნიშნულის გათვალისწინებით შრომის ანაზღაურების მინიმალური სიდიდე ქვეყანაში მინიმუმ 520.6 ლარი უნდა იყოს. ხოლო ჩვენს მიერ გაანგარიშებული მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტი (მსბ) 1375.0 ლარს შეადგენდა (იხ. ცხრილი-2, სქემა-4). „ღირსეული შრომის პლატფორმის“ ინფორმაციით 04.2024 წლის მდგომარეობით საცხოვრებელი ხელფასი საქართველოში 1858.0 ლარს შეადგენდა (ღირსეული შრომის პლატფორმა, 2024).

ცხრილი 2.

მინიმალური და საშუალო ხელფასის თანაფარდობის დინამიკა მინიმალურ სამომხმარებლო ბიუჯეტთან (მსბ) საქართველოში (1995-2025 წლებში)

წლები	მინიმალური ხელფასი (მხ) (ლარი)	მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტი (მსბ) (ლარი)	მხ-ისა და მსბ-ის თანაფარდობა %-ში	საშუალო-თვიური ნომინალური ხელფასი (ნხ) (ლარი)	მხ-ის თანაფარდობა ნხ-სთან %-ში
1995 ნოემბერი	3.5	139.5	2.5%	15.9	22.0%
2000 სექტემბერი	20.0	261.3	7.7%	72.3	27.7%
2005 სექტემბერი	20.0	313.8	6.4%	204.2	9.8%
2010 სექტემბერი	115.0	365.5	31.5%	609.4	18.9%
2015 სექტემბერი	115.0	417.2	27.6%	900.4	12.8%
2020 სექტემბერი	381.0	1035.0	36.8%	1191.0	32.0%
2025 სექტემბერი	520.6	1375.0	37.9%	2212.0	23.5%

სქემა 4.

წყარო: ინფორმაცია მინიმალური და საშუალო ხელფასის შესახებ აღებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალური პუბლიკაციებიდან. ხოლო მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტი (მსბ) გაანგარიშებულია საბაზრო ფასებისა და კვების პროდუქტების მოხმარების დადგენილი ნორმების საფუძველზე. მსბ-ის დანარჩენი ელემენტები აღებულია ზღვრული მინიმალური ოდენობით სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მიერ გამოყენებული სტრუქტურის მიხედვით. კერძოდ, მსბ-ის სტრუქტურაში კვების პროდუქტების ხვედრითი წონა აღებულია 50.0% (პესიმისტური ვარიანტი), ასევე არასასურსათო საქონელი და მომსახურება 50.0%.

საცხოვრებე ხელფასი არის ხელფასის ის ოდენობა, რომელიც ფარავს მშრომელთა ღირსეული ცხოვრებისათვის აუცილებელ დარძირითადრსაჭიროებებს. კერძოდ, იგი უნდა უზრუნველყოფდეს ისეთ საბაზისორხარჯებსროგორიცაა კვება, ტანსაცმელი, საცხოვრებელი, განათლება, ჯანდაცვა, ტრანსპორტირება და სხვა მნიშვნელოვანი საჭიროებები. იგი ასევე უნდა ფარავდეს მოულოდნელ ხარჯებს და რაც მთავარია, მისი გამომუშავებისათვის მშრომელებს არ უნდა სჭირდებოდეთ ზეგანაკვეთური შრომა. მისი მიღება შესაძლებელი უნდა იყოს ერთ სამუშაოზე დასაქმების შემთხვევაშიც. როგორც ცხრილის მონაცემებიდან ჩანს, ზუსტად 20 წლის უკან (2005 წელი) მინიმალური ხელფასის თანაფარდობა მინიმალურ სამომხმარებლო ბიუჯეტთან მიმართებაში 6.4%-ს, ხოლო დაქირავებით დასაქმებულთა საშუალოთვიურ ნომინალურ ხელფასთან მიმართებაში 9.8%-ს შეადგენდა, 2025 წელს ეს თანაფარდობა შესაბამისად 37.9% და 23.5%-ს შეადგენს. ანუ, ქვეყანაში კანონდებლობით განსაზღვრული შრომის ანაზღაურების მინიმალური დონე საშუალო ხელფასის 25.0%-საც კი არ შეადგენს. ეს მაშინ როცა ევრორეკომენდაციით კანონით განსაზღვრული მინიმალური ხელფასი საშუალო ხელფასის არა ნაკლებ 50.%, ხოლო მედიანური ხელფასის 60.0% უნდა იყოს (Minimum Wages, 2024). სარეკომენდაციო ხასია-

თის მიუხედავად, ევროკავშირი ავალდებულებს წევრ სახელმწიფოებს უზრუნველყონ ღირსეული მინიმალური ხელფასი, რომლის განსაზღვრა უნდა მოხდეს შემდეგი აუცილებელი ფაქტორების საფუძველზე: დადგენილი მინიმალური ხელფასის მსყიდველობითი უნარი, ცხოვრების ღირებულების გათვალისწინებით; ხელფასების საერთო დონე და მისი განაწილება; ხელფასების ზრდის ტემპი; ეროვნული ეკონომიკის განვითარება და მისი მწარმოებლურობა გრძელვადიან პერიოდში. აღნიშნული პრობლემების თაობაზე დეტალური ინფორმაცია წაერმოდგენილია ჩვენს მიერ ადრე განხორციელებულ კვლევებში, სადაც ჩამოყალიბებულია, საარსებო მინიმუმის, მინიმალური სამომხმარებლო ბიუჯეტისა და მინიმალური ხელფასის განსაზღვრისა და რეგულირების მექანიზმის შესახებ მთელი რიგი რეკომენდაციები (ცარციძე მ. გაბადაძე შ., 2022); (ცარციძე მ., 2022წ.); (ცარციძე მ., 11.2022)

დასკვნები და რეკომენდაციები

1. თანამედროვე საქართველოში კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში (პაპავა ვ., 2023) არსებობს მრავალი ფაქტორი, რომელიც ხელს უშლის ღირსეული შრომის კონცეფციის რეალიზაციას. კერძოდ: **ეკონომიკური ფაქტორები:** შრომის ანაზღაურების, ხელფასების დაბალი დონე, ღირსეული ხელფასების არარსებობა; ეროვნული ეკონომიკის განვითარების ექსტენსიური ხასიათი; ეკონომიკური საქმიანობის ინოვაციური მეთოდების არასაკმარისი გამოყენება და სხვა. **ორგანიზაციული:** შრომის კეთილსასურველი პირობების შექმნის, სამუშაო ადგილების ანალიზისა და შეფასების აუცილებლობა არა მხოლოდ შრომის უსაფრთხოების პერსპექტივიდან, არამედ შრომის მწარმოებლურობის ზრდის პერსპექტივების გათვალისწინებით. **სოციო-კულტურული და სოციალურ-ფსიქოლოგიური:** დამსაქმებლისა და სახელმწიფოს მიერ დასაქმებულის ღირსების აღიარებისა და პატივისცემის აუცილებლობა; **პოლიტიკური:** საჯარო ხელისუფლების მიერ დასაქმებულებსა და დამსაქმებლებს შორის სოციალური პარტნიორობის მხარდაჭერის აუცილებლობა.

2. საქართველოში „ღირსეული შრომის“ სტანდარტების დანერგვის აუცილებლობა განპირობებულია შემდეგი გარემოებებით:

✓ ღირსეულ შრომა ადამიანისეული კაპიტალის, მისი პოტენციალის (Bedianashvili, Tsartsidze, & 2024) გამოყენების პირობების განმაზოგადებელი მახასიათებელია. ეს უკანასკნელი კი წარმოადგენს ეროვნული ეკონომიკის საფუძველს და წარმოების უმთავრეს ფაქტორს;

✓ ღირსეული შრომა ცხოვრების ხარისხის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტი და სოციალური სახელმწიფოს განვითარების საფუძველია. კონსტიტუციის მიხედვით კი სოციალური სახელმწიფოს ფუნდამენტურ კომპონენტებია „ისეთი პირობების შექმნა, რომლებიც უზრუნველყოფენ ღირსეულ ცხოვრებას და ადამიანის თავისუფალ განვითარებას“, რაც სწორედ სრულად შეესაბამება ღირსეული შრომის პრინციპებს;

✓ ღირსეული შრომა წარმოადგენს სოციალურ-შრომითი ურთიერთობების განვითარების კრიტერიუმს, სოციალური დიალოგის წარმართვის ორიენტირს, ისეთი მნიშვნელოვანი პრობლემების გადაწყვეტისას როგორიცაა შრომითი საქმიანობისთვის ხელსაყრელი პირობების უზრუნველყოფა;

✓ ღირსეული შრომა საკუთრივ თავის თავში აერთიანებს კომპლექსურ მიდგომას, რათა სიღრმისეულად გავიაზროთ ადამიანის შრომითი საქმიანობის მოტივები და ფასეულობები, ღირებულებები;

✓ ღირსეულ შრომაზე ორიენტაცია შექმნის ბაზას პიროვნების ყოველმხრივი განვითარებისათვის, მათი კრეატიულობისა და ინოვაციური განვითარებისათვის;

✓ ღირსეული შრომა უზრუნველყოფს პერსონალისათვის შრომის კეთილსასურველი პირობების შექმნას, მისი შრომის ეფექტიანობის ამაღლებას (ცარციძე მ., 2024), დასაქმების ახალი მოქნილი არასტანდარტული ფორმების განვითარებას (ტყემალაძე ი., 2022), საგანმანათლებლო და შრომითი მიგრაციის რეგულირებას (Shelia M. Tukhashvili M., 2024);

✓ ღირსეული შრომის სტრატეგიის განხორციელების ეკონომიკური შედეგები სტიმულს აძლევს დამსაქმებლებს, რომ იყვნენ სამუშაო პირობების გაუმჯობესების ღონისძიებების ინიციატორები, აკონტროლონ და აქტიური მონაწილეობა მიიღონ ამ პროცესში.

3. ამგვარად, ღირსეული შრომის კონცეფცია წარმოადგენს ეროვნულ სახელმწიფოებში შრომით ურთიერთობებზე საერთაშორისო გავლენის მნიშვნელოვან ბერკეტს, მუშაკთა სოციალური უსაფრთხოების გაზრდის, მათი ექსპლუატაციის თავიდან აცილებისა და დაქირავებული შრომისა და მისი უშუალოდ შემსრულებელისადამიანის, პიროვნების ღირებულების, ფასეულობის აღიარების მიზნით.

ლიტერატურა

1. საქართველოს კანონი №6819-სრ, 2020. „დასაქმების ხელშეწყობის შესახებ“, ქ. თბილისი, 2020 წლის 14 ივლისი (matsne.gov.ge);
2. პაპავა ვ. (2023). საქართველოს ეკონომიკის ძირითადი გამოწვევები კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში. საქართველოს ეკონომისტთა მე-5 ეროვნული სამეცნიერო კონფერენციის შრომების კრებული „საქართველოს ეკონომიკის პოზიციონირება კონფრონტაციული გლობალიზაციის პირობებში“. თბილისი, რგრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი;
3. ტყემალაძე ი. (2022). „დისტანციური დასაქმების თავისებურებები საქართველოში“, ჟურნალი „ეკონომიკა, ბიზნესი და ადმინისტრირება“, გორი, 2022. <http://scien-cejournals.ge/index.php/bu/article/view/306>;
4. ღირსეული შრომის პლატფორმა, (2024). *საცხოვრებელი ხელფასი საქართველოში – ღირსეული შრომის პლატფორმა*;
5. შეთანხმება №200/42, 2014. *ასოცირების შესახებ შეთანხმება ერთის მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერგიის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის*. <https://matsne.gov.ge/>;
6. ცარციძე მ. (11.2022). მინიმალური ხელფასი საქართველოში. თსუ-ის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის 100 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი VII საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“. შრომების კრებული;
7. ცარციძე მ. (2022) მინიმალური ხელფასის ფორმირებისა და რეგულირების თავისებურებანი საქართველოში. ჟურნალი გლობალიზაცია და ბიზნესი“, №13, ევროპის უნივერსიტეტი, თბილისი. <https://doi.org/10.35945/gb.2022.13.011.MurmanTsartsidze.pdf> (eugb.ge). გვ.73-82;
8. ცარციძე მ. გაბადაძე შ. (2022). საარსებო მინიმუმის განსაზღვრისა და რეგულირების თავისებურებანი საქართველოში (ინგლისურად). ჟურნალი „ეკონომიკა და ბიზნესი“, „Economics and Business“ ტომი XIV, №1, ekonomikadabiznesi1_22.pdf (tsu.ge). გვ. 37-66;

9. ცარციძე მ. (2024) ეფექტიანი დასაქმების პერსპექტივები საქართველოში გიგ-ეკონომიკის განვითარებისა და ციფრული ტრანსფორმაციის პირობებში. თსუ, IX საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციას: „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“;
10. Bedianashvili, G.; Tsartsidze, M.; Mikeladze, N.; Gabroshvili, Z. (2024). Human capital and economic growth under modern globalization, *Entrepreneurship and Sustainability Issues* 12(1): 268-289. [https://doi.org/10.9770/jesi.2024.12.1\(19\);](https://doi.org/10.9770/jesi.2024.12.1(19);)
11. Decent Work and the 2030 Agenda for Sustainable Development (ILO, 2016). (თ. გ.). *Decent Work and the 2030 Agenda for Sustainable Development (ILO, 2016)*. [https://futureofwork-labourafterlaudatosi.net/2017/10/13/decent-work-and-the-2030-agenda-for-sustainable-development-ilo-2016/;](https://futureofwork-labourafterlaudatosi.net/2017/10/13/decent-work-and-the-2030-agenda-for-sustainable-development-ilo-2016/)
12. Decent work: 1999. URL: <https://www.ilo.org>. *Decent work: report of the Director-General. International Labour Office. 87th Session, Geneva, June 1999.* URL: <https://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc87/rep-i.htm;>
13. ILO-Declaration-2008. (თ. გ.). *ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization. Adopted by the International Labour Conference at its Ninety-seventh Session, Geneva, 10 June 2008.* https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-12/ILO-Declaration-2008_En.pdf;
14. Minimum Wages, 2024 . (თ. გ.). *The EU Directive on Adequate Minimum Wages: Preliminary Assessment of Potential Impacts. POLICIES OF THE EUROPEAN UNION.* https://sieps.se/media/43wsls3/sieps_2024_2_eng_web.pdf;..
15. Report 2025, UNSD. (თ. გ.). *Promote inclusive and sustainable economic growth, employment and decent work for all. Goal 8: Economic Growth – United Nations Sustainable Development. The Sustainable Development Goals Report 2025.* <https://unstats.un.org/sdgs/report/2025/; .>
16. Ryder Guy, ILO-2016. (თ. გ.). *Ryder Guy, Director-General of the International Labor Organization-2016. Decent work and the 2030 Agenda for sustainable development | International Labour Organization;*
17. Shelia M. Tukhashvili M. (2024). History of Educational Migration in Georgia: From Ancient Times to the Soviet Period. September 2024. *Journal of Education Culture and Society* 15(2):187-204.

Decent work (DW) – strategic goal for achieving sustainable, stable economic growth in Georgia

Murman Tsartsidze

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Abstract

In the context of ongoing globalization and European integration, the realization of the concept of improving “decent work and quality of life” is becoming particularly worldwide. The development of labor relations, and specifically the provision of decent working conditions for employees, must play a crucial role. Therefore, in order to the problems of chronic unemployment and poverty in the country, it is particular importance to take into account the recommendations of the International Labor Organization in the field of regulating the

labor market, social and labor relations in general, and to properly fulfill the obligations from Association Agreement with the European Union. Such an instrument is the realization of the concept of decent work.

In the paper discussed prerequisites for origin and the stages of concept of decent work evolution. The features and prospects of the implementation of this concept based on the use of the existing social partnership mechanism have been studied, taking into account the specifics of the labor market in Georgia and the level of development of social and labor relations, The introduction of decent work standards and the realization of the decent work concept are strategic goals for achieving sustainable economic growth, which should ultimately become the basis for the well-being of the country's population and national development.

Key words: *Decent work, Standarts, Concept, European integration, labor relations, sustainable economic development.*

აგროსასურსათო ინდუსტრიის ფუნქციონირების ახალი რეალობა გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში

ეთერ ხარაიშვილი

პროფესორი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

ანოტაცია: ნაშრომში გაანალიზებულია გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის მიმდინარე პროცესები და მისი გავლენის მოსალოდნელი შედეგები აგროსასურსათო ინდუსტრიაზე. დასაბუთებულია, რომ საქართველოს აგროსასურსათო ინდუსტრია გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში ორმხრივი გამოწვევის წინაშეა: ერთი მხრივ, ინდუსტრიის ეფექტიან ფუნქციონირებაზე გავლენას ახდენს გლობალური პროცესები, მეორე მხრივ, ადგილობრივ დონეზე არსებული სტრუქტურული და ორგანიზაციული პრობლემები.

Scopus, Web of Science, google scholar-ის, researchgate-ის ბაზებში განთავსებული აკადემიური სტატიებისა და კვლევითი ანგარიშების გამოყენებით ჩატარებულია ბიბლიოგრაფიული კვლევა, გამოყენებულია ანალიზის, შედარების, სინთეზის და სხვა მეთოდები.

დინამიკაში შესწავლილია აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტის თანაფარდობა, ნაჩვენებია არათანაბარზომიერი ინვესტიციების მოცულობა. გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის გამოწვევებისა და ნეგატიური გავლენის შედეგებთან ერთად გამოვლენილია ახალი ეკონომიკური წესრიგის პირობებში საქართველოს აგროსასურსათო ინდუსტრიისთვის განვითარების შესაძლებლობები.

ნაშრომის ბოლოს გაკეთებულია დასკვნა გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში აგროსასურსათო ინდუსტრიის ფუნქციონირების თავისებურებებზე და შემოთავაზებულია რეკომენდაციები სამომავლო განვითარების გზებზე.

საკვანძო სიტყვები: აგროსასურსათო ინდუსტრია, გეოეკონომიკური ფრაგმენტაცია, გლობალიზაციის პროცესი, გამოწვევები.

შესავალი

გლობალიზაციის პროცესმა მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციისა და ურთიერთდამოკიდებულების უპრეცედენტო დონე შექმნა, რამაც მნიშვნელოვნად შეცვალა აგროსასურსათო სექტორის ფუნქციონირების პირობები. თუმცა, ბოლო პერიოდში გაღრმავებულმა გეოეკონომიკურმა დაპირისპირებებმა, რეგიონულმა კონფლიქტებმა და სავაჭრო ბარიერების ზრდამ წარმოშვა გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის ფენომენი, რამაც ახალი რეალობა შექმნა აგროსასურსათო ინდუსტრიაში.

გეოეკონომიკურმა ფრაგმენტაციამ წარმოშვა ახალი რეგიონული ბლოკები, ხოლო პროტექციონისტურმა პოლიტიკამ, ტექნოლოგიურმა ბარიერებმა და პოლიტიკურმა დაპირისპირებებმა მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა გლობალური ვაჭრობისა და ინვესტიციების თავისუფალ ნაკადზე. ეს ტენდენცია ეწინააღმდეგება იმ ინტეგრაციულ პროცესებს, რომელიც გლობალიზაციის კლასიკურ ეპოქას ახასიათებდა.

შესაბამისად აქტუალურია კვლევების ჩატარება ისეთ პრობლემებზე, რომელიც პასუხს გაცემს კითხვებზე:

1. როგორია გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის ძირითადი მახასიათებლები და რა განასხვავებს მას გლობალიზაციის კლასიკური ეტაპისგან?
2. რა გავლენას ახდენს გეოეკონომიკური ფრაგმენტაცია აგროსასურსათო სექტორის გლობალურ და რეგიონულ კონკურენტუნარიანობაზე?
3. რა როლი აქვს სავაჭრო ბარიერებს, ინვესტიციების თავისუფალ მოძრაობას და მიწოდების ჯაჭვის შეფერხებებს აგროსასურსათო ინდუსტრიის ტრანსფორმაციაში?
4. როგორ აისახება გეოეკონომიკური ფრაგმენტაცია სასურსათო უსაფრთხოების მაჩვენებლებზე?
5. რა სახის ტექნოლოგიური და ინოვაციური უთანასწორობაა გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პროცესში განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებს შორის?
6. რა სტრატეგიებსა და პოლიტიკურ მიდგომებს იყენებენ სახელმწიფოები და კომპანიები აგროსასურსათო სექტორში გლობალიზაციის ახალი რეალობის პირობებში?
7. როგორ შეიძლება რეგიონულმა თანამშრომლობამ და ინოვაციებზე წვდომამ შეამციროს ეკონომიკური ფრაგმენტაციის უარყოფითი შედეგები აგროსასურსათო ინდუსტრიაში?

კვლევის მიზანი

კვლევის მიზანია აგროსასურსათო სექტორის ფუნქციონირების ახალი რეალობის გაანალიზება გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში და იმ მექანიზმების გამოვლენა, რომლებიც განსაზღვრავს სექტორის მდგრადი განვითარების პერსპექტივებს.

კვლევის მეთოდოლოგია

გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციისა და აგროსასურსათო სექტორის ურთიერთკავშირის შესახებ ჩატარებული კვლევების გამოსავლენად განხორციელდა ლიტერატურის მიმოხილვა, კერძოდ, გაანალიზდა Scopus, Web of Science, google scholar-ის, researchgate-ის ბაზებში განთავსებული აკადემიური სტატიები, ასევე, კვლევითი ანგარიშები, FAO-ს, IMF-ს, World Bank-ის მონაცემები. სტატიაში გამოყენებულია ანალიზის, შედარების, სინთეზის და სხვა მეთოდები. დიაგრამები აგებულია Canva-ს პროგრამით.

ლიტერატურის მიმოხილვა

სურსათზე ზრდადი მოთხოვნის ფონზე აგროსასურსათო სექტორის განვითარებას გლობალურ დონეზე ყოველწლიურად განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა. ძირითადი აქცენტები სექტორში მწარმოებლურობის ზრდისა და მდგრადი განვითარების მიმართულებების კვლევებზე კეთდება. ბოლო წლებში სამეცნიერო სტატიებში გაკეთებული დასკვნები ხაზს უსვამს ციფრული გადაწყვეტილებებისა და მდგრადი განვითარების ინტეგრირების აუცილებლობას ისეთი რთული გამოწვევების მოსაგვარებლად, როგორიცაა კლიმატის ცვლილება, სურსათის უვნებლობა და რესურსების მართვა (Cantorani et al., 2025).

მდგრადი განვითარების შესახებ დებატებში ცენტრალურ ადგილს იკავებს აგროსასურსათო სისტემები (AFS). ბიბლიომეტრიული კვლევით მეცნიერებმა დაასაბუთეს, რომ AFS-ის მიმართ კვლევის ზრდადი ინტერესი ძირითადად პუბლიკაციების რაოდენობის ექსპონენციალური ზრდით არის განპირობებული. სოფლის მეურნეობის სისტემების მდგრადობის შეფასება სტრუქტურირებულია ოთხი განზომილების მიხედვით: გარემო, ეკონომიკა, საზოგადოება და კულტურა, პოლიტიკა და მმართველობა. მეცნიერები ამტკიცებენ აგროსასურსათო სისტემის კვლევებში ჰოლისტური, 4-P (პლანეტა, ადამიანები, მოგება, პოლიტიკა) მიდგომის გამოყენების აუცილებლობას (El Bilali et al., 2021).

თანამედროვე მსოფლიოში გეოპოლიტიკური დაძაბულობის ზრდისა და ეკონომიკური და ეროვნული უსაფრთხოების მისაღწევად შიდა პოლიტიკის გაძლიერების ფონზე გამოიკვეთა გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პროცესი.

მეცნიერები და ექსპერტების ანალიზი მიუთითებს კაპიტალის ნაკადების დაუცველობაზე გეოპოლიტიკური რისკების მიმართ. ნაშრომებში ხაზგასმულია რეგიონული დაფინანსების უთანაბრობის პირობებში გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის რისკებთან ბრძოლის მექანიზმებზე (Gergely et al., 2024).

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მიერ ჩატარებულ კონფერენციის მასალებში, რომელიც მიეძღვნა გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის ეკონომიკურ პროცესებზე გავლენის საკითხებს, დარგის სპეციალისტებმა გააკეთეს რამდენიმე დისკუსია: გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციასთან ახლავს მნიშვნელოვანი ეკონომიკური რისკები, რომლებიც მოჰყვება დაშლილ მსოფლიო ეკონომიკას. შესაბამისად, ამ მიმართულებით კვლევები აქტუალურად არის მიჩნეული (Aiyar et al., 2023).

გეოეკონომიკური ფრაგმენტაცია, გარემოზე ზეწოლა და სტრატეგიული პრობლემები განსაკუთრებული სიძლიერით თავს იჩენს განვითარებადი ბაზრებისთვის (Vermeylen, 2025).

გეოეკონომიკური ფრაგმენტაცია სულ უფრო მეტ რისკებს ქმნის ცალკეული ქვეყნისთვის, თუმცა, ასევე, იძლევა გარკვეულ შესაძლებლობებს, რომელთა გამოყენებასაც ზოგიერთი მათგანი „შემაერთებელი“ ქვეყნების სტატუსით ცდილობს.

კვლევები აჩვენებს, რომ ღია და ფინანსურად განვითარებული ქვეყნები, როგორც წესი, უფრო მეტად არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული. უფრო მაღალი ტარიფები, მათ შორის, ინდუსტრიული პოლიტიკისთვის გამოყენებული, სუსტ კავშირებს იწვევს ქვეყნებს შორის. სავაჭრო და ფინანსური ტრანზაქციებისთვის გეოეკონომიკური დაუცველობებისა და გეოეკონომიკური კავშირის ახალი მონაცემთა ბაზის გამოყენებით, მკვლევარებმა დაასაბუთეს, რომ მზარდ ფრაგმენტაციასთან ახლავს ფართომასშტაბიანი დაუცველობა, ასევე, ახალი კავშირების ფორმირება, განსაკუთრებით ექსპორტსა და პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში (Shekhar & Franziska, 2024).

სამეცნიერო კვლევებსა და ანგარიშებში გამოვლენილია გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის შედეგად გლობალური ეკონომიკისთვის დამახასიათებელი პირველი უარყოფითი მხარეები. ნაშრომი „გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის ეკონომიკური ეფექტები“ განიხილავს გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის ეკონომიკური ეფექტიანობის თანამედროვე ინტერპრეტაციას. ავტორი აანალიზებს გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის მოდელირებული ეკონომიკური ეფექტიანობის მაჩვენებლებს და აკეთებს დასკვნას, რომ აუცილებელია მეტი კვლევა გეოპოლიტიკური გაურკვევლობის სტანდარტიზებული საზომების, პროტექციონისტული ზომებისა და გლობალური ღირებულებითი ქსელების შესახებ დეტალური მონაცემების გამოყენებით. ამ გზით შესაძლებლად მიიჩნევა ფაქტებზე დაფუძნებული დამაჯერებელი სცენარებისა და თეორიაზე დაფუძნებული რეალისტური მოდელების შექმნას (Norrington, 2024).

მკვლევართა მიერ შეფასებულია დეგლობალიზაციით გამოწვეული გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის ტენდენციები აგროსასურსათო სექტორის მცირე და საშუალო საწარმოებში. დასაბუთებულია, რომ გეოეკონომიკური ფრაგმენტაცია კრიტიკულ გამოწვევას წარმოადგენს მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისათვის (Kharaisvili et al., 2025).

მეცნიერები ასაბუთებენ, რომ გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის საკითხების კვლევა დღეს განსაკუთრებით აქტუალურია, რადგან შესაძლოა, გლობალური ეკონომიკა მე-20 საუკუნის მეორე ნახევრისთვის დამახასიათებელი გლობალური ეკონომიკური ინტეგრაციის სტაბილური ზრდის შებრუნების ზღვარზე აღმოჩნდეს. ინტეგრაციამ მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში მეტი ეკონომიკური ზრდა და კეთილდღეობა მოიტანა, მაგრამ გამოიკვეთა დეგლობალიზაციის პროცესიც და მსოფლიო უფრო ურთიერთდაკავშირებული და ურთიერთდამოკიდებული გახდა ახალი ფორმირებული ბლოკების მიმართ (Gramegna, 2024).

კვლევებში გაანალიზებულია გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის ხელშემწყობი ფაქტორები, გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის გამომწვევი ფაქტორებისა და ტენდენციების ანალიზზე დაყრდნობით კი დადგენილია ფრაგმენტაციასა და სურსათის უვნებლობას შორის მიზეზ-შედეგობრივი კავშირები (Kharaisvili, 2025), გამოკვეთილია გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის სასურსათო უსაფრთხოებაზე ნეგატიური გავლენის შედეგები (Kharaisvili, 2025).

აგროსასურსათო სექტორში წარმოება, დისტრიბუცია და მოხმარება ინტეგრირებულია ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის (Yang et al., 2025), თუმცა, აღნიშნული სექტორი დიდი ხანია ხასიათდება წარმოების პროცესების გლობალური ფრაგმენტაციით და სერიოზულ გამოწვევებს უქმნის მცირე და საშუალო ბიზნესს. ასეთ პირობებში კი მულტილატერალიზმი განიხილება, როგორც თანამშრომლობის ან ფორმალური ალიანსის შესაძლებლობა მრავალ ქვეყანას შორის საერთო მიზნის მისაღწევად და გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციით გამოწვეული დაბრკოლებების დასაძლევად (Kharaisvili, et al., 2025).

ამრიგად, ლიტერატურის ანალიზმა ცხადყო, რომ აგროსასურსათო სექტორის განვითარება მჭიდროდ არის დაკავშირებული გლობალური ეკონომიკური დინამიკისა და გეოეკონომიკური პროცესების ტრანსფორმაციასთან. თანამედროვე სამეცნიერო კვლევები ადასტურებს, რომ სურსათის წარმოებისა და მიწოდების სისტემები არა მხოლოდ ეკონომიკური, არამედ სოციალური, ეკოლოგიური და პოლიტიკური განზომილებების გადაკვეთაზე ვითარდება, რაც ჰოლისტიური და ინტერდისციპლინარული მიდგომების გამოყენებას მოითხოვს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ხდება 4-P (პლანეტა, ადამიანები, მოგება, პოლიტიკა) ჩარჩო, რომელიც აგროსასურსათო სისტემების მდგრადობის კომპლექსურ შეფასებას უზრუნველყოფს.

ამასთან, გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის მზარდი ტენდენციები ახალ რეალობას ქმნის როგორც გლობალური, ისე რეგიონული ეკონომიკისათვის. ფრაგმენტაციის პირობებში სურსათის წარმოება და მიწოდება ექვემდებარება უფრო მაღალი დაუცველობის რისკებს. კვლევები ადასტურებს, რომ გლობალური ღირებულებითი ქსელების დარღვევა, კაპიტალის ნაკადების შეზღუდვა და სავაჭრო ბარიერების გამკაცრება ზრდის სისტემურ სირთულეებს, ამცირებს ეფექტიანობას და აჩენს ახალ სტრატეგიულ გამოწვევებს.

მიუხედავად აღნიშნულისა, კვლევები, ასევე, მიუთითებს გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის შესაძლებლობებზე, კერძოდ, „შემაერთებული ქვეყნების“ როლი გლობალურ ეკონომიკაში იძლევა პერსპექტივას ახალი კავშირებისა და სტრატეგიული უპირატესობების ჩამოსაყალიბებლად. მკვლევრები თანხმდებიან, რომ აგროსასურსათო სექტორის მდგრადობის შესწავლისა და განვითარების სტრატეგიები ვერ ჩაითვლება სრულყოფილად გლობალური გეოეკონომიკური პროცესების გათვალისწინების გარეშე.

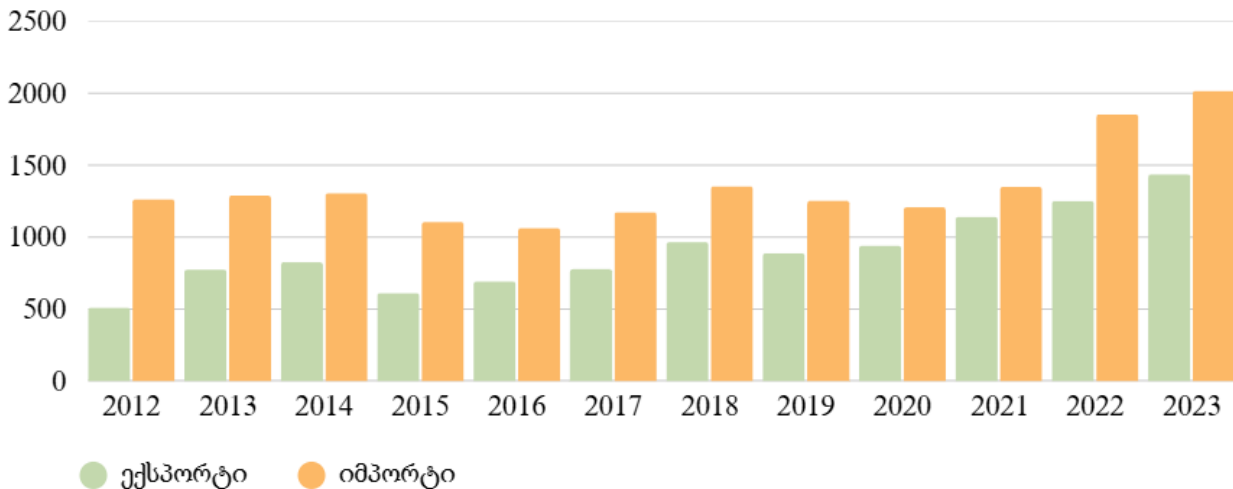
მასალების ანალიზი და შედეგები

საქართველოს აგროსასურსათო ინდუსტრია გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის პირობებში ორმხრივი გამოწვევის წინაშეა: ერთი მხრივ, ინდუსტრიის ეფექტიან ფუნქციონირებაზე გავლენას ახდენს გლობალური პროცესები (სავაჭრო ბარიერები, ინვესტიციების ნაკადების შემცირება, მიწოდების ჯაჭვების რღვევა და სხვ.); მეორე მხრივ, ადგილობრივ დონეზე სახეზეა სტრუქტურული პრობლემები, ბიზნესის განვითარებისათვის რესურსები შეზღუდულია, დაბალია თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენების დონე, გამოკვეთილია უთანაბრობა რეგიონული განვითარების დონეებს შორის და სხვა.

გლობალური პროცესების გავლენა აგროსასურსათო ინდუსტრიაზე, უპირველესად, სავაჭრო ბარიერებისა და საინვესტიციო ნაკადების მხრივ გამოიხატება. საქართველო, როგორც მცირე ღია ეკონომიკის მქონე ქვეყანა, განსაკუთრებით მოწყვლადია საერთაშორისო ბაზრების ფრაგმენტაციის მიმართ. ექსპორტის სტრუქტურა არ არის ოპტიმალური დივერსიფიკაციის თვალსაზრისით, ხოლო უცხოური საინვესტიციო ნაკადების შემცირება ნეგატიურ გავლენას ახდენს აგროსასურსათო ინდუსტრიის ტექნოლოგიურ განახლებაზე. აგროსასურსათო ინდუსტრიაში დისბალანსია პროდუქციის ექსპორტისა და იმპორტის მოცულობას შორის (იხ. დიაგრამა 1).

დიაგრამა 1.

აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტ-იმპორტის დინამიკა 2012–2023 წლებში, მლნ აშშ დოლარი

წყარო: აგებულია Canva-ს პროგრამით საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მონაცემების მიხედვით

დიაგრამა ცხადყოფს, რომ სურსათის იმპორტის მოცულობა წლების მანძილზე აღემატება ექსპორტს. თუმცა, თუ საანალიზო პერიოდის დასაწყისში იმპორტის მოცულობა უფრო სწრაფი ტემპით იზრდებოდა, ვიდრე ექსპორტისა, ბოლო წლებში კი გამოიკვეთა საწინააღმდეგო ტენდენცია. მაგალითად, 2023 წლის მონაცემის შედარება წინა წელთან აჩვენებს, რომ აგროსასურსათო პროდუქციის ექსპორტი ამ პერიოდში 15%-ით გაიზარდა, იმპორტი კი მხოლოდ 9%-ით. შედეგად, უარყოფითი სავაჭრო ბალანსი აგროსასურსათო სექტორში 4%-ით არის შემცირდა.

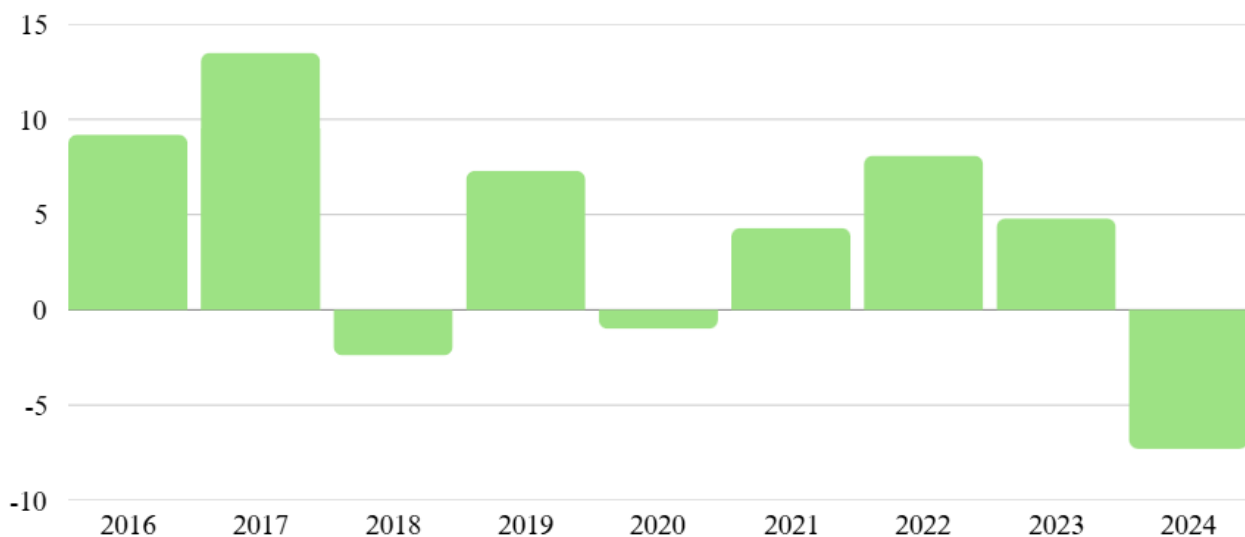
აგროსასურსათო ინდუსტრიაში საინვესტიციო რესურსების დეფიციტი აღინიშნება. ზოგადად, საქართველო, განიხილება როგორც პოპულარული საინვესტიციო ქვეყანა და გლობალური ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის მას მე-13 ადგილი უჭირავს ინვესტიციების მიმზიდველობის მიხედვით. ინვესტორთა 79% ოპტიმისტურად აფასებს ქვეყნის ეკონომიკას, თუმცა, ინვესტორთათვის ძირითადი საინვესტიციო სფეროებია ადგილობრივი მიწოდების ჯაჭვები, ახალი კომერციული ობიექტების აგება, გრძელვადიანი უნფრასტრუქტურის შექმნა (U.S. Embassy Tbilisi, 2023).

დღეს საქართველო პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისთვის ღიაა, მაგრამ უცხოელებისთვის სასოფლო-სამეურნეო მიწების ფლობის აკრძალვის გათვალისწინებით, სოფლის მეურნეობა ინვესტორებისთვის შედარებით დახურული სექტორია და ამ თვალსაზრისით ინვესტირების მხრივ აგროსასურსათო ინდუსტრიაში ცვლილებები არ აღინიშნება (OCED, 2020).

დიაგრამაც აჩვენებს, რომ დინამიკაში ინვესტიციების მოცულობა სოფლის მეურნეობაში არათანაბარზომიერი და მცირეა (იხ. დიაგრამა 2).

დიაგრამა 2.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები სოფლის მეურნეობაში 2016-2024 წლებში, მლნ აშშ დოლარი

წყარო: აგებულია Canva-ს პროგრამით საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემების მიხედვით

ბოლო 10 წლის განმავლობაში სოფლის მეურნეობის სექტორში ინვესტიციის ჯამურმა მოცულობამ 6,8 მილიარდი ლარი შეადგინა, წილი კი უცხოურ პირდაპირ ინვესტიციებში მხოლოდ 0.5%-ია (Khidureli, 2023).

გლობალური თვალსაზრისით აგროსასურსათო ინდუსტრიისთვის ახალი რეალობაა მიწოდების ჯაჭვების შეფერხება ახალი რეგიონული ბლოკების ფორმირებისა და სხვა ფაქტორების გამო. განსაკუთრებით კრიტიკული გახდა სასუქების, სათესლე მასალისა და სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის იმპორტზე დამოკიდებულება, რაც ზრდის წარმოების თვითღირებულებას და ამცირებს კონკურენტუნარიანობას.

ადგილობრივი გამოწვევებიდან რამდენიმე საკითხი შეიძლება განვიხილოთ:

- **მცირე და საშუალო ბიზნესის დაუცველობა:** ქართულ აგროსასურსათო სექტორში დომინირებს მცირე მეურნეობები, რომლებიც ვერ ახერხებენ მასშტაბიდან ეკონომიის მიღწევას. აღნიშნული გარემოება კიდევ უფრო აძლიერებს ფრაგმენტაციის ნეგატიურ ეფექტებს;

- **ტექნოლოგიური და ინოვაციური ჩამორჩენილობა:** ციფრული გადაწყვეტილებებისა და მდგრადი პრაქტიკის (წყლის რესურსების მართვა, ნიადაგის მონიტორინგი და სხვ.) დანერგვის დაბალი დონე ქმნის სისტემურ ჩავარდნებს;

- **სასურსათო უსაფრთხოება:** გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის გაძლიერების ფონზე ქვეყნის სურსათის უსაფრთხოების ინდექსი კვლავ მყიფეა, რადგან პროდუქციის დიდი ნაწილი (მარცვლეული, ზეთი, ხორცი და სხვა პროდუქტი) იმპორტზეა დამოკიდებული.

გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის გამოწვევებისა და ნეგატიური გავლენის შედეგებთან ერთად მნიშვნელოვანია ახალი ეკონომიკური წესრიგის პირობებში საქართველოს აგროსასურსათო ინდუსტრიის განვითარების შესაძლებლობების გამოვლენაც. სამეცნიერო კვლევების შეფასებისა და კვლევის კონტექსტიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილია რამდენიმე შესაძლებლობის განხილვა: ა/ საქართველო დამაკავშირებელი ქვეყნის როლს ასრულებს. ქვეყნის გეოსტრატეგიული მდებარეობა (შავი ზღვის რეგიონი, სატრანზიტო დერეფნები, „შუა დერეფნის პროექტი“) აგროსასურსათო ინდუსტრიასაც აძლევს შანსს, აქტიურად ჩაერთოს ახალი სავაჭრო კავშირების ფორმირების პროცესში და მოიძიოს ახალი ბაზრები; ბ/ რეგიონული თანამშრომლობა. სამხრეთ კავკასიასა და შავი ზღვის აუზის ქვეყნებთან კოოპერაცია შეიძლება იქცეს კრიტიკულ ფაქტორად, რომელიც შეამცირებს ფრაგმენტაციის უარყოფით ეფექტებს. ეს პროცესი დადებით გავლენას მოახდენს აგროსასურსათო ინდუსტრიის განვითარებაზეც; გ/ ინოვაციებზე წვდომა. ევროკავშირთან ასოცირების და „შუა დერეფნის“ ინიციატივის ფარგლებში შესაძლებელია ინვესტიციების მოზიდვა ინოვაციურ და ციფრულ გადაწყვეტილებებში (მაგ., აგროტექნოლოგიები, მწვანე ენერგია).

დასახელებული ფაქტორების გათვალისწინებით, ახალ რეალობაში, უნდა შეფასდეს აგროსასურსათო ინდუსტრიის განვითარების სამომავლო გზები:

- **საჭიროა დივერსიფიკაცია** როგორც ადგილობრივ წარმოებაში, ისე ექსპორტში, რათა შემცირდეს გლობალურ კრიზისებზე დამოკიდებულება;

- **მნიშვნელოვანია ინოვაციებისა და ციფრული ტექნოლოგიების დანერგვა** საქართველოს აგროსასურსათო ინდუსტრიის მდგრადი განვითარებისათვის;

- კრიტიკულად მნიშვნელოვანია **სასურსათო უსაფრთხოების ინტეგრირებული ეროვნული სტრატეგიის შექმნა, სადაც გათვალისწინებული იქნება** გეოეკონომიკური ფრაგმენტაციის ზრდის პირობებში იმპორტზე დამოკიდებულების რისკები;

- საქართველოსთვის ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტი უნდა გახდეს ახალ **რეგიონულ ბლოკებთან პარტნიორული თანამშრომლობა**, რათა აგროსასურსათო ინდუსტრიამ მოიპოვოს სტრატეგიული უპირატესობა.

დასკვნა

გეოეკონომიკური ფრაგმენტაცია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს აგროსასურსათო ინდუსტრიაზე და განსაზღვრავს მის სამომავლო განვითარებას. მიუხედავად გამოწვევებისა, ახალ რეალობაში ჩნდება სექტორის განვითარების შესაძლებლობებიც: ადგილობრივი წარმოების გაძლიერება, ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა და რეგიონული თანამშრომლობის გაღრმავება. შესაბამისად, გლობალიზაციის ახალი რეალობა მოითხოვს მოქნილი, ინტეგრირებული პო-

ლიტიკის გატარებას, რათა აგროსასურსათო სექტორმა ერთდროულად უპასუხოს გლობალურ გამოწვევებს და გამოიყენოს განვითარების ახალი შესაძლებლობები.

ლიტერატურა

1. Aiyar, S., Presbitero, A. F., & Ruta, M. (2023). *Goeconomic Fragmentation The Economic Risks from a Fractured World Economy (2023)*. *Center for Economic Policy Research (CEPR)*, ISBN: 978-1-912179-78-7
2. Cantorani, J. R. H., de Oliveira, M. R., Pilatti, L. A., & de Sousa, T. B. (2025). Agri-Food Sector: Contemporary Trends, Possible Gaps, and Prospective Directions. *Metrics*, 2(1), 3. <https://doi.org/10.3390/metrics2010003>
3. El Bilali, H., Strassner, C., & Ben Hassen, T. (2021). Sustainable Agri-Food Systems: Environment, Economy, Society, and Policy. *Sustainability*, 13(11), 6260. <https://doi.org/10.3390/su13116260>
4. Geostat (2025). *Foreign Direct Investment in Agriculture (Mill. USD)*. <https://agriculture.geostat.ge/main-info/fdi>
5. Gergely, Hudecz, et. al (2024). Goeconomic fragmentation: implications for the euro area and ASEAN+3 regions. *European Stability Mechanism*. <https://ideas.repec.org/p/stm/dpaper/23.html>
6. Gramegna, P. (2024). The new reality of geo-economic fragmentation. Opening remarks at 8th Joint RFA Research Seminar, *European Stability Mechanism*. <https://www.esm.europa.eu/speeches/new-reality-geo-economic-fragmentation-speech-pierre-gramegna>
7. Kharaishvili, E. (2025). Goeconomic Fragmentation and Food Security Challenges. *Proceedings of The IRES International Conference, Rome, Italy, 20th – 21st May*. https://www.researchgate.net/publication/393901181_GEOECONOMIC_FRAGMENTATION_AND_FOOD_SECURITY_CHALLENGES
8. Kharaishvili, E. (2025). Modern Reality of Goeconomic Fragmentation: The Impact of Conflicts on Food Security. *Scientific article in the book "Economic Science and the Economy of Georgia"*. ISBN 978-9941-525-21-6, 210-224.
9. Kharaishvili, E., Gagnidze, I., Natsvlishvili, I., Damenia, N., Atanelishvili, T., Lazariashvili, T., Lobzhanidze, N., & Aduashvili, L. (2025). Geo-Economic Fragmentation: Challenges and Opportunities for Small and Medium-Sized Business Development in Georgia. *Economics and Business*, XVII (2):83-112. DOI: 10.52340/eab.2025.17.02.05
10. Kharaishvili, E., Lobzhanidze, N., & Aduashvili, L. (2025). Goeconomic Fragmentation: Challenges and Opportunities of Multilateralism in Small and Medium-Sized Business Development. *International Journal of Multidisciplinary Research and Growth Evaluation*, 6(5), 380-389. <https://doi.org/10.54660/IJMRGE.2025.6.5.380-389>
11. Khidureli, S. (2023). *€6.8 billion has been invested in agriculture in the last 10 years*. <https://bm.ge/news/soflis-meurneobis-dargshi-bolo-10-tselshi-gel68-miliardis-investitsia-gankhortsielda-otar-shamugia>
12. Norring, A. (2024). The economic effects of goeconomic fragmentation. *BOFIT Policy Brief*, No. 8/2024, Bank of Finland, Bank of Finland Institute for Emerging Economies (BOFIT), Helsinki, <https://nbn-resolving.de/urn:nbn:fi-fe2024101179855>
13. OECD (2020). OECD writes about Georgia's agricultural problems and investment opportunities. <https://bm.ge/news/oecd-saqartvelos-soflis-meurneobis-problemebsa-da-sainvesticio-shesadzleblobebze-wers/71369>
14. Shekhar, A., & Franziska, O. (2024). Goeconomic Fragmentation and "Connector" Countries. *MPRA*, Paper No. 121726. <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/121726/>

15. U.S. Embassy Tbilisi (2023). Investment Environment Assessment for 2023. <https://ge.usembassy.gov/-ka/2023-investment-climate-statement-ics-ka/>
16. Vermeylen, G. (2025). Rethinking Mercosur: Geo-economic Fragmentation, Environmental Pressures, and Strategic Lessons for the Emerging Markets. *TRENDS*. <https://shorturl.at/tnPQ1>
17. Yang, X., Xia, W., & Song, Z. (2025). Exploring the power landscape of global agri-food systems based on mergers and acquisitions data of agri-food companies. *Applied Geography*, 175. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2025.103512>

The New Reality of Agri-Food Industry Functioning under Conditions of Geo-Economic Fragmentation

Eter Kharashvili

Professor

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, Georgia

Annotation

The paper analyzes the ongoing processes of geo-economic fragmentation and the expected consequences of its impact on the agri-food industry. It is argued that Georgia's agri-food industry faces a dual challenge under conditions of geo-economic fragmentation: on the one hand, the efficiency of the industry's functioning is influenced by global processes; on the other hand, by structural and organizational problems existing at the local level.

A bibliographic study was conducted using academic articles and research reports published in the databases of Scopus, Web of Science, Google Scholar, and ResearchGate. Methods of analysis, comparison, synthesis, and others were applied.

The dynamics of the export-import ratio of agri-food products were examined, showing the uneven volume of investments. Along with the challenges and negative impacts of geo-economic fragmentation, the paper also identifies development opportunities for Georgia's agri-food industry under the conditions of the new economic order.

The paper concludes with findings on the peculiarities of the functioning of the agri-food industry under geo-economic fragmentation and offers recommendations for future development pathways.

Keywords: *agri-food industry, geo-economic fragmentation, globalization process, challenges.*

ილია ჭავჭავაძე უცხოური ინვესტიციებს შესახებ

ჯემალ ხარიტონაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის
სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის
საერთაშორისო ეკონომიკისა და ეკონომიკურ
მოდერნიზაციათა ისტორიის კათედრის
ასოცირებული პროფესორი

ანოტაცია: ღღესდღეობით დიდ ყურადღებას მოითხოვს უცხოეთის ბანკების და ინვესტორებისგან აღებული სესხების ეფექტიანად გამოყენების საკითხი. ბოლო 30 წლის განმავლობაში, ჩვენში, მთელი იმედები უცხოურ ინვესტიციებზეა დამყარებული. აი მოვლენ უცხოელი ინვესტორები და ისინი გვაცხოვრებენ. ქართული სიმღერაც არის: „შენ გამისუქე ცხვარ-თოხლი, მე წელგაშლილმა ვიარო“. ღღესდღეობით, შემოსული უცხოური ინვესტიციები უმეტესად ინფრასტრუქტურის განვითარებას ხმარდება. ეს თანხები უპირატესად უნდა გამოვიყენოთ წარმოების განვითარების საჭიროებისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ინვესტიცია, მენარმეობა, მონოპოლია

ინვესტიციების საკითხში, საყურადღებოა ი. ჭავჭავაძის სტატია მეისნერის პროექტის შესახებ.

გერმანელმა ბიზნესმენმა მეისნერმა კავკასიის სამეურნეო საზოგადოებას შესთავაზა: შემოიტანდა მილიონ ნახევარ ინვესტიციას და ამ თანხით შეისყიდოდა ამიერკავკასიაში ღვინისა და ხილის დამზადების და რეალიზაციის საქმეს. კავკასიის სამეურნეო საზოგადოებამ სასარგებლოდ ცნო ეს პროექტი და დაამტკიცა.

შემდგომში გაიმართა პოლემიკა აღნიშნული პროექტის გარშემო, რომელშიც მონაწილეობა მიიღეს ილია ჭავჭავაძემ, რაფიელ ერისთვმა, იოსელიანმა, მონასტირცევმა და სხვ. ქართველთა დაზნაურთა აღტაცება, რომ უამრავ ფულს იშოვნიდნენ მეისნერის პროექტის მიღებით ი. ჭავჭავაძემ სხვა ქვეყნების მაგალითებითა და ეკონომიკური მეცნიერების მოწვევებით სრულიად გააქარწყლა. ილია ამტკიცებდა, რომ მარტო ფულს არ შეუძლია ქვეყნის გამდიდრება.

კერძოდ, ი. ჭავჭავაძემ მოიტანა მაგალითი: 1870-1871 წწ. საფრანგეთ-პრუსიის ომში გამარჯვებულმა პრუსიამ, საფრანგეთს გადაახდევინა 5 მლნ ფრანკის კონტრიბუცია. მაგრამ ამდენი ფულის ერთბაშად გერმანიაში შეტანამ ქვეყნის ეკონომიკაზე უარყოფითად იმოქმედა. დაიწყო ინფლაცია და გერმანელი მუშები იძულებული გახდნენ სამუშაოდ სხვა ქვეყნებში წასულიყვნენ. ამიტომ, მეისნერის პროექტით გათვალისწინებული თანხა, თუ შემოვიდოდა, მხოლოდ ნაწილ-ნაწილ შეიძლებოდა შემოტანილიყო.

ილია ჭავჭავაძე ასევე აღნიშნავდა, რომ მეისნერი შექმნიდა მონოპოლიას და ადგილობრივ მენარმეებს შეავიწროებდა. ამასთან, მეისნერს ღვინის რეალიზაციის ძირითადი ბაზარი რუსეთში აქვს და ჩვენ ღვინოს იქ გაიტანსო.

ი. ჭავჭავაძე რჩევას იძლეოდა, რომ მიღებული არ ყოფილიყო მეისნერის პროექტი. ჩვენს მეურნეობას ჩვენვე მოუაროთ, თორემ ეს გამოიწვევს ისეთ საშინელ შედეგებს, რომ ჩვენსავე ღვინოს მამასისხლად გაგვიყიდონ, ჩვენც ასევე მოგვასყიდებენ და ჩვენსავე გამრჯე ხალხს გაღატაკებულ პროლეტარიატად გადააქცევენ უცხო ადამიანებო.

ი. ჭავჭავაძის გამოსვლამ დიდი ზეგავლენა იქონია კავკასიის სამეურნეო საზოგადოებაზე, რომელმაც დიდი ბჭობის და ყოყმანის შემდეგ უარყო მეისნერის ერთი შეხედვით მიმზიდველი პროექტი, რომელიც საქართველოს მევენახეობის და მეხილეობის ძირითადი ნაწილის შესყიდვის და უცხო პირების მიერ ჩვენი ღვინის და ხილის რეალიზაციის საქმის მისაკუთრებას გულისხმობდა.

* * *

ბოლო 30 წლის განმავლობაში, ჩვენში, მთელი იმედები უცხოურ ინვესტიციებზეა დამყარებული. აი მოვლენ უცხოელი ინვესტორები და ისინი გვაცხოვრებენ. ქართული სიმღერაც არის: „შენ გამისუქე ცხვარ-თოხლი, მე წელგაშლილმა ვიაროო“. დღესდღეობით, შემოსული უცხოური ინვესტიციები უმეტესად ინფრასტრუქტურის განვითარებას ხმარდება. ეს თანხები უპირატესად უნდა გამოვიყენოთ წარმოების განვითარების საჭიროებისთვის.

როგორც ვხედავთ, კარგი ეკონომიკური ცხოვრების შესაქმნელად, დაუღალავი და გააზრებული მუშაობაა საჭირო.

დასკვნები და რეკომენდაციები

საქართველოს პრობლემებს თუ განვიხილავთ სახელმწიფოებრიობის პრიზმაში, საჭიროა: ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბება; სახელმწიფოებრიობის აღქმა; სახელმწიფოებრივი (საზოგადოებრივი) ხედვის ჩამოყალიბება; საზოგადოებრივი პრობლემების გათავისება; ადამ სმითის „უხილავი ხელის“ (კერძო ინტერესი, ეგოიზმი) გვერდით ჯონ ნემის ნონასწორობის პრინციპის დაყენება, რომელიც გულისხმობს ყველა ფენის, წარმოების ყველა ფაქტორის ინტერესების გამოხატვას. ეს იქნება არა მარტო ჰუმანიზმის გამოვლინება, არამედ ფართო ბაზარსაც შექმნის „უხილავი ხელით“ შექმნილი შედეგების რეალიზაციისათვის; შესაძლებლობის ფარგლებში ადგილობრივი წარმოების განვითარება; სრულყოფილი კონკურენციული ბაზრის ჩამოყალიბება; მონოპოლიზმის აღმოფხვრა; სახელმწიფო სექტორის გარკვეულწილად აღორძინება.

ლიტერატურა

1. ილია და „საერთო ნიადაგის“ თეორია(2014), თბილისი, Google.
2. ილია მართალი, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ლიტერატურული ალმანახი-რანი ვიყავით, რანი ვართ, რად შეიძლება ვიქმნეთ,(2019), Google.
3. ჭავჭავაძე, ი.,(1987), თხზ. სრ. კრებული ათ ტომად, ტ. III, V, VII.
4. ჭავჭავაძე, ი.,(1987) წოდებათა თანასწორობა , რჩ. ნაწარმოებები ხუთ ტომად, ტ. V,თბ.
5. აბზიანიძე, გ.,(1959), ნარკვევები, XIX საუკუნის ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიიდან.
6. ხარიტონაშვილი, ჯ., (2019). ეკონომიკური ზრის ისტორია, თბილისი.
7. Kharitonashvili, D.,(2021) Economics through the Prism of Pluralism. – Journal Assotiation 1901 “SEPIKE”. Ausgabe 29.

Journal is indexed by ENDEX COPERNIKUS

5. 15(2013); IVC 7.76(2014).Cite Factor
P-ISSN:2196-9531: Journal Association 1901 SEPIKE;
E-ISSN: w2372-7438: Journal Association 1901 SEPIKE ;
US Edition Frankfurt, Deutschlsnd; Poitiers,France, Los Angeles, USA, den 31.03, 2021
www.sepice.loud. Com
8. ხარიტონაშვილი, ჯ.,(1993), ჩარჩული ფული ქურდბაცაცაა, გაზ. „სიმართლე“, №5.
9. IPN. ge, 13.02.2022
10. ხარიტონაშვილი, ჯ., (2008), პროტექციონისტული ეკონომიკური დოქტრინის ევოლუცია, თბილისი.

Ilia Chavchavadze on Foreign Investments

Jemal Kharitonashvili
TSU Associate Professor

Annotation. Today, the effective use of loans from foreign banks and investors demands serious attention. Over the past 30 years, our hopes have largely rested on foreign investments. The prevailing mindset seems to be: “Let the foreign investors come – they will sustain us.” As a Georgian song puts it: “You’ve fattened my flock, yet I bear the burden with dignity.” At present, most foreign investments are directed toward infrastructure development. However, these funds should be prioritized for advancing production

**ევროკავშირისა და საქართველოს საგარეო
სავაჭრო პოლიტიკის განვითარების თანამედროვე
ტენდენციები და მისი სრულყოფის გზები
(2023-2025 იანვარ /ივნისი)**

ლალა ხიხაძე

ეად, თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი
საერთაშორისო ბიზნესის კათედრა
ასოცირებული პროფესორი

ანოტაცია: სამეცნიერო ნაშრომში განხილულია მნიშვნელოვანი და აქტუალური საკითხი – ევროკავშირის შიდა ბაზარზე საქართველოს ეტაპობრივი ეკონომიკური ინტეგრაციის რეალური პრობლემები, საქართველოს ევროკავშირთან დაახლოების სამოქმედო გეგმა და ქვეყნის პოლიტიკური, სოციალური, სავაჭრო-ეკონომიკური და სხვა საქმიანი ურთიერთობების მიმდინარეობა.

გაანალიზებულია – ევროკავშირისა და საქართველოს საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის განვითარების თანამედროვე ტენდენციები (2020-2025წწ), ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის (Deep and Comprehensive Free Trade Area – DCFTA) შეთანხმებაში ვაჭრობასთან დაკავშირებული საკითხები. ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის კომპონენტები (Deep and Comprehensive Free Trade Area – DCFTA) და ევროკავშირთან საქართველოს დაახლოების მნიშვნელოვან კონკრეტული მექანიზმები.

გამოკვეთილია ნაშრომში საქართველოს განვითარების დღევანდელ ეტაპზე ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტი ევროკავშირთან ინტეგრირებაა, საქართველო-ევროკავშირის შორის სავაჭრო-ეკონომიკური და სხვა სახის ბიზნეს ურთიერთობების განვითარების ტენდენციები. ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალის დივერსიფიცირების შეზღუდვა და აგრეთვე, დასავლეთის ძლიერი კონკურენციის მქონე ბაზრებზე დამკვიდრებისა და ადაპტირების პრობლემები.

დასკვნით ნაწილში ჩამოყალიბებულია რეკომენდაციები და წინადადებები საქართველო-ევროკავშირის შორის სავაჭრო-ეკონომიკური და სხვა სახის ბიზნეს ურთიერთობების პრობლემების დასაძლევად და გამონევენების შესამცირებლად.

საკვანძო სიტყვები: თავისუფალი ვაჭრობა, ევროკავშირი, საქართველო, საგარეო ვაჭრობა, ექსპორტი, იმპორტი, DCFTA, FTA.

შესავალი

თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიოში თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების (FTA) გავრცელების ტენდენცია გლობალური ბიზნესის ერთ-ერთი მთავარი და შეუქცევადი მახასიათებელია. თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების რაოდენობის ზრდის შედეგად კი, სამეცნიერო კვლევის საგნად იქცა აღნიშნული პრეფერენციების სარგებლიანობა, ვაჭრობის ზრდისა და შეთანხმების ხელმომწერ მხარეების კეთილდღეობაზე გავლენის საკითხების შეფასება.

საგარეო ვაჭრობა და ვაჭრობასთან დაკავშირებული საკითხები – ითვალისწინებს საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის (Deep and Comprehensive Free Trade Area – DCFTA) ჩამოყალიბებას. ასოცირების შესახებ შეთანხმებაში ვაჭრობასთან დაკავშირებული საკითხების განხორციელება ქმნის ევროკავშირის შიდა ბაზარზე საქართველოს ეტაპობრივი ეკონომიკური ინტეგრაციის რეალურ მექანიზმს, რომელიც

არის საქართველოს ევროკავშირთან დაახლოების სამოქმედო გეგმა და ქვეყნის პოლიტიკურ, სოციალურ და საქმიანი ურთიერთობების თითქმის ყველა სფეროს მოიცავს. ის აგრეთვე, მოიცავს ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის კომპონენტს (Deep and Comprehensive Free Trade Area – DCFTA) და ითვალისწინებს ევროკავშირთან დაახლოების მნიშვნელოვან კონკრეტულ მექანიზმებს.

ევროკავშირი საქართველოს ერთ-ერთ უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორს წარმოადგენს. საქართველოსა და ევროკავშირის შორის სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებს საფუძვლად დაედო „პარტნიორობისა და თანამშრომლობის შესახებ“ შეთანხმება (PCA), რომელიც 1996 წელს გაფორმდა და 1999 წელს შევიდა ძალაში. ამ შეთანხმებამ ახალი გარემო შექმნა მხარეებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობების გასავითარებლად, განსაკუთრებით ვაჭრობისა და ინვესტიციების ნახალისების თვალსაზრისით, რაც აუცილებელი იყო საქართველოში ეკონომიკური რეფორმების გატარებისა და ტექნოლოგიური მოდერნიზებისათვის. საქონლით ვაჭრობის სფეროში მხარეებმა ერთმანეთს უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი მიანიჭეს, ხოლო საქართველოში წარმოებული საქონლის ექსპორტი ევროპაში გათავისუფლდა რაოდენობრივი შეზღუდვებისაგან.

ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციაში საქართველოს განვევრინების პერიოდში – 2000 წლის 14 ივნისიდან ევროკავშირთან სავაჭრო ბრუნვამ 265 მლნ აშშ დოლარს მიაღწია, ანუ მის წილად მოდიოდა საქართველოს საგარეო საქონელბრუნვის 25.7%. მათ შორის, ექსპორტი 76 მლნ აშშ დოლარი (მთლიანი ექსპორტის 23.2%), ხოლო იმპორტი 188 მლნ აშშ დოლარი იყო (მთლიანი იმპორტის 26.8%). ევროკავშირთან საქართველოს სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავებამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა 2005 წლის ბოლოსა და 2006 წლის დასაწყისში რუსეთის მიერ სავაჭრო ემბარგოსა და სხვა სახის აკრძალვების დაწესების შემდეგ. საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობები დასავლეთის ქვეყნებზე ორიენტირებით წარიმართა, სადაც ჩამოყალიბებულია საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირების გამართული მექანიზმი. ამასთან, ნაკლებად არის მოსალოდნელი საფინანსო-ეკონომიკური რყევები და სხვა არაპროგნოზირებადი შოკები. ევროპულ ბაზარზე ქართული ნაწარმის დამკვიდრებას ხელი შეუწყო 1995 წელს საქართველოსათვის პრეფერენციების განზოგადებული სისტემით (GSP) მოსარგებლე ქვეყნის სტატუსის მიანიჭებამ, რაც ევროკავშირში საქონლის ექსპორტირების დროს მთელ რიგ შეღავათებს გულისხმობდა. კერძოდ, საქართველოს შესაძლებლობა ეძლეოდა ევროკავშირის ბაზარზე უბაჟოდ გაეტანა 3,300 დასახელების პროდუქცია, ხოლო 6,900 დასახელების საქონელზე მოქმედებდა გარკვეული სატარიფო შეღავათები. 2005 წელს ამოქმედდა ევროკავშირის პრეფერენციათა განახლებული განზოგადებული რეჟიმი (GSP+), რითაც საქართველოს საშუალება მიეცა ევროკავშირის ქვეყნებში 7,200 დასახელების პროდუქცია უბაჟოდ შეეტანა. ამას დაემატა უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმით გათვალისწინებული კიდევ 2,100 დასახელების საქონელი, რომელიც ნულოვანი საბაჟო განაკვეთით იბეგრებოდა. სულ, ევროკავშირის საერთო საბაჟო კოდექსის 10,000 პოზიციიდან 9,300 დასახელების საქონელი გათავისუფლებული იყო საბაჟო გადასახადისაგან, რაც ქართული ექსპორტის სტიმულირების თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანი გარემოება იყო. მართალია, ევროკავშირის პრეფერენციათა განახლებული განზოგადებული რეჟიმი არ ითვალისწინებდა საქართველოსათვის მნიშვნელოვან პროდუქციას – ღვინოსა და ციტრუსებს, მაგრამ მთელი რიგი საქონლის (აზოტოვანი სასუქები, ფეროშენადნობები, იზოტოპები, მინერალური წყლები, თხილი და კაკალი, ზოგიერთი უალკოჰოლო სასმელი, ხილისა და ბოსტნეულის კონსერვები და ა.შ.) ექსპორტის გაფართოების შესაძლებლობას იძლეოდა. ამ სქემის შესაბამისად, საგრძნობლად გაიზარდა სოფლის მეურნეობის პროდუქციის ჩამონათვალი, მათ შორის: ხილი და კენკროვანი კულტურები, ბოსტნეული, თაფლი, სანელებლები და სხვა. ევროკავშირთან ინ-

ტეგრაციის გზაზე მნიშვნელოვანი წინგადადგმული ნაბიჯი იყო 2004 წელს ევროპულ სამეზობლო პოლიტიკაში (ENP) საქართველოს ჩართვა. მის ფარგლებში 2006 წლის ბოლოს დაიწყო ევროკავშირი-საქართველოს ხუთწლიანი სამოქმედო გეგმის (ENP AP) განხორციელება, რომელიც საქართველოსათვის მნიშვნელოვან სხვა საკითხებთან ერთად, პრეფერენციული სავაჭრო ურთიერთობების გაფართოებასაც ითვალისწინებდა. იგი არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ საქონლისა და მომსახურების ცალკეულ ჯგუფებზე ტარიფების კლებით და ასევე, არასატარიფო ბარიერების შემცირებასა და ვაჭრობის სფეროს რეგულირების დაახლოებასაც გულისხმობდა.

საქართველოს საგარეო სექტორის ორიენტაციის შეცვლამ და შემდგომმა დივერსიფიცირებამ ევროკავშირთან საქონელბრუნვის მოცულობის მკვეთრი ზრდა გამოიწვია. კერძოდ, უკვე 2007 წელს (რუსეთის მიერ საქართველოსათვის დანესებული სავაჭრო ემბარგოს შემდეგ) ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან სავაჭრო ბრუნვა 1,807 მლნ აშშ დოლარი, ანუ წინა წლის მაჩვენებელზე 36.0%-ით მეტი იყო. აქედან, ექსპორტი შეადგენდა 269 მლნ აშშ დოლარს, ხოლო იმპორტი 1,539 მლნ აშშ დოლარს. 2007 წელს ევროკავშირის წილად მოდიოდა საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 28.0% (მათ შორის – ექსპორტის მთლიანი მოცულობის 21.7% და მთლიანი იმპორტის 29.5%). დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებას (DCFTA), რომელსაც საქართველომ 27 ივნისს 2014 წელს მოაწერა ხელი, ხოლო ძალაში 2016 წლის ივლისში შევიდა. აღნიშნული შეთანხმება საქართველოსა და ევროკავშირის შორის გაფორმებული ასოცირების შესახებ შეთანხმების უმნიშვნელოვანეს ნაწილს წარმოადგენს.

საქართველოს ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმმა სრულიად გაათავისუფლა მონაწილე მხარეები საბაჟო-საიმპორტო გადასახადისაგან, შეთანხმებული გამონაკლისების გარდა. შეთანხმების ამოქმედებით, საქონელბრუნვამ ევროკავშირის ქვეყნებთან მზარდი ხასიათი შეიძინა.

2014 წლის სექტემბრიდან DCFTA შეთანხმების ძალაში შესვლის შედეგად საქართველოს საექსპორტო სტრუქტურა განსაკუთრებულად არ შეცვლილა, მაგრამ სიახლის სახით პროდუქციას შეემატა კივი, ლიმონის ჩირი, ხურმა, შავი მოცხარი და სხვა.

ძირითადი საექსპორტო პროდუქცია კი მოიცავდა: სპილენძის მადნებს, თხილს და კაკალს, ფეროშენადნობებს, ღვინოს, მსუბუქ ავტომობილებს, მინერალურ წყლებს და სხვა.

2020-2024 წლებში საქართველოსთან სავაჭრო ურთიერთობებში ევროკავშირის ყველა ქვეყანა იყო ჩართული. 2019 წელთან შედარებით, 2020 წელს საგარეო სავაჭრო ბრუნვა ევროკავშირთან 15.1%-ით გაიზარდა და 4,515 მლნ აშშ დოლარს მიაღწია, აქედან: ექსპორტი 18.3%-ით შემცირდა და 704 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა; იმპორტმა 25.1%-ით მოიმატა და 3,828 მლნ აშშ დოლარს გაუტოლდა.

საქართველო – ევროკავშირის საგარეო სავაჭრო ბრუნვა 2023-2025(იანვარი/ივნისი)

2023 წელს ევროკავშირთან ბრუნვა 15%-ით გაიზარდა, 4 500 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და საქართველოს მთლიანი ბრუნვის 21% დაიკავა (2022 -21%). ექსპორტი შემცირდა 18%-ით, 704.4 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 11.6% შეადგინა (2022-15%).

იმპორტი 24%-ით გაიზარდა და 3 795.7 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, საქართველოს მთლიანი იმპორტის 24.6% დაიკავა (2022-23%). ევროკავშირში ადგილობრივი ექსპორტი 22%-ით შემცირდა, 576 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და ევროკავშირში საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 81.8% დაიკავა (საქართველოს მთლიანი ადგილობრივი ექსპორტის 20.6%). ექსპორტი სასოფლო-სამეურნეო ექსპორტი შემცირდა 6%-ით და 163 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო სამრეწველო პროდუქცია შემცირდა 21%-ით და 541.5 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა.

ექსპორტი გაიზარდა შემდეგ სასაქონლო პოზიციებზე:

- სპირტიანი სასმელები – ექსპორტი 30.2 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 27%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: საფრანგეთი 56% (ზრდა 76%), ესპანეთი 18% (ზრდა 90%), ნიდერლანდები 7% (კლება 33%).

- ხილ-ბოსტნეულის კონსერვები – ექსპორტი 10.2 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 46%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: გერმანია 53% (ზრდა 153%), იტალია 14% (ზრდა 28%), ჩეხეთი 8% (ზრდა 8%), ავსტრია 5% (ზრდა 22%).

- მინერალური წყალი – ექსპორტი 11.1 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 17%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: ლიეტუვა 68% (ზრდა 19%), გერმანია 18% (ზრდა 58%), ლატვია 6% (კლება 37%).

- საბურავები და რეზინის პნევმატური სალტეები – ექსპორტი 10.7 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 31%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: პოლონეთი 38% (ზრდა 17%), ნიდერლანდები 25% (ზრდა 44%), ესტონეთში 11% (ზრდა 15-ჯერ).

- გამომთვლელი მანქანები – ექსპორტი 16.8 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 111%). ექსპორტი განხორციელდა: ლიეტუვა 67% (ზრდა 50%), პოლონეთი 29% (ზრდა 8-ჯერ).

- აზოტოვანი სასუქები – ექსპორტი 36 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 94%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: რუმინეთი 60% (ზრდა 31%), ლიეტუვა 14% (2022-0), ესპანეთი 18% (2022-0).

- ღვინო – ექსპორტი 30.8 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 0.3%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: პოლონეთი 49% (ზრდა 3%), გერმანია 15% (ზრდა 43%), ლატვია 13% (კლება 8%).

10 ექსპორტი შემცირდა შემდეგ პოზიციებზე:

- სპილენძის მადნები და კონცენტრატები – ექსპორტი 295.5 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის კლება 32%). ექსპორტი განხორციელდა ბულგარეთში 81% (კლება 40%), ესპანეთში 19% (ზრდა 54%).

- ფეროშენადნობი – ექსპორტი 6.7 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის კლება 75%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: ესპანეთი 26% (კლება 48%), ნიდერლანდები 19% (ზრდა 8-ჯერ), იტალია 19% (ზრდა 93%), საფრანგეთი 22% (კლება 52%).

- მსუბუქი ავტომობილები – ექსპორტი 24.3 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის კლება 19%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრები: ბელგია 80% (კლება 21%), რუმინეთი 6% (ზრდა 12%).

- თხილი – ექსპორტი 50 მლნ. აშშ დოლარი (კლება 32%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: იტალია 32% (კლება 46%), გერმანია 23% (კლება 50%), ესპანეთი 13% (ზრდა 25%), საფრანგეთი 9% (ზრდა 17%).

იმპორტი. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის იმპორტი 29%-ით გაიზარდა და 520.6 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო სამრეწველო პროდუქციის იმპორტი გაიზარდა 23%-ით და 3 275 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ევროკავშირიდან იმპორტი გაიზარდა შემდეგ პოზიციებზე:

- კარაქი – იმპორტი 22.5 მილიონი აშშ დოლარი (ზრდა 73%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: საფრანგეთი 54% (ზრდა 79%), ნიდერლანდები 14% (ზრდა 3-ჯერ), ფინეთი 15% (ზრდა 25%).

- საკვები ინგრედიენტები – იმპორტი 36.3 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 31%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 23% (ზრდა 20%), პოლონეთი 19% (ზრდა 58%), იტალია 12% (ზრდა 18%), ესპანეთი 6% (ზრდა 54%).

- ხელსაწყოები მედიცინაში გამოსაყენებელი – იმპორტი 53.2 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 46%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: ბელგია 27% (ზრდა 59%), გერმანია 31% (ზრდა 60%), ნიდერლანდები 20% (ზრდა 1%).

- ნარევეები გამოსაყენებელი სასმელების წარმოებაში – იმპორტი 48.8 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 27%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: საფრანგეთი 74% (ზრდა 21%), ირლანდია 17% (ზრდა 66%), გერმანია 8% (ზრდა 12%).

- სატვირთო ავტომობილები – იმპორტი 105.8 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 55%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 42% (ზრდა 52%), პოლონეთი 12% (ზრდა 64%), ნიდერლანდები 12% (ზრდა 47%), საფრანგეთი 9% (ზრდა 61%), იტალია 9% (ზრდა 68%).

- სატელეფონო აპარატები – იმპორტი 106.9 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 44%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: ჩეხეთი 71% (ზრდა 63%), ნიდერლანდები 10% (კლება 11%), შვედეთი 7% (ზრდა 10%).

- სამკურნალო საშუალებები – იმპორტი 248.6 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 21%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 23% (ზრდა 40%), უნგრეთი 17% (ზრდა 42%), საფრანგეთი 13% (ზრდა 4%).

- მსუბუქი ავტომობილები – იმპორტი 455.6 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 57%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 70% (ზრდა 76%), ბელგია 5% (ზრდა 20%), პოლონეთი 4% (ზრდა 2%), ჩეხეთი 3% (ზრდა 1%).

წყარო: საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს საგარეო ვაჭრობა, 2023 წელი

2024 წელს ევროკავშირთან საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბრუნვა 13.9%-ით გაიზარდა, 5 164.2 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და საქართველოს მთლიანი ბრუნვის 22% დაიკავა (2023 -21%). ექსპორტი შემცირდა 18.6%-ით, 573.6 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 8.7% შეადგინა (2023-11.6%). იმპორტი 20%-ით გაიზარდა და 4 590.6 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, საქართველოს მთლიანი იმპორტის 27.2% დაიკავა (2023-24.5%). ევროკავშირში ადგილობრივი ექსპორტი 21.7%-ით შემცირდა, 477.1 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და ევროკავშირში საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 83.1% დაიკავა და საქართველოს მთლიანი ადგილობრივი ექსპორტის 15.9% (2023 – 21.3%). ადგილობრივი ექსპორტის კლება ევროკავშირის ბაზარზე გამოიწვია სპილენძის მადნების 82% -ით კლებამ. რე-ექსპორტი გაიზარდა 1.6%-ით 96 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და ევროკავშირში საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 16.9% და საქართველოს მთლიანი რე-ექსპორტის 2.7% დაიკავა.(2023-2.9%). ექსპორტი სასოფლო-სამეურნეო ექსპორტი გაიზარდა 11%-ით და 180.2 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო სამრეწველო პროდუქცია შემცირდა 27%-ით და 393.3 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა.

ექსპორტი გაიზარდა შემდეგ პოზიციებზე:

- ღვინო – ექსპორტი 33.8 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 10%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: პოლონეთი 49% (ზრდა 10%), გერმანია 17% (ზრდა 27%), ლატვია 12% (კლება 1%), ლიეტუვა 7% (ზრდა 11%).

- ფეროშენადნობი – 29.4 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 3-ჯერ). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: იტალია 35% (ზრდა 7-ჯერ), ესპანეთი 22% (ზრდა 3-ჯერ), ნიდერლანდები 16% (ზრდა 3-ჯერ), საფრანგეთი 12% (ზრდა 137%).

- მინერალური წყალი – ექსპორტი 14.2 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 28%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: ლიეტუვა 63% (ზრდა 18%), გერმანია 19% (ზრდა 39%), ლატვია 10% (ზრდა 107%).

- თხილი – ექსპორტი 64.3 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 29%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: იტალია 28% (ზრდა 13%), ესპანეთი 23% (ზრდა 121%), გერმანია 14% (კლება 19%), საფრანგეთი 9% (ზრდა 37%) .

- ხილ-ბოსტნეულის კონსერვები – ექსპორტი 10.2 მლნ. აშშ დოლარი (მცირე მნიშვნელობის ზრდა). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: გერმანია 37% (კლება 31%), საფრანგეთი 18% (ზრდა 137%), პოლონეთი 9% (ზრდა 6-ჯერ), ავსტრია 6% (ზრდა 26%), ჩეხეთი 9% (ზრდა 2%).

ექსპორტი შემცირდა შემდეგ პოზიციებზე:

- მსუბუქი ავტომობილები – ექსპორტი 15.6 მლნ აშშ დოლარი (ექსპორტის კლება 36%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: ბელგია 52% (კლება 59%), პოლონეთი 18% (ზრდა 3-ჯერ), ჩეხეთი 9% ((2024 – მცირე მნიშვნელობით), რუმინეთი 4% (კლება 59%).

- სპირტიანი სასმელები – ექსპორტი 19.3 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის კლება 36%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: საფრანგეთი 54% (კლება 39%), ნიდერლანდები 16% (ზრდა 39%), ლატვია 10% (ზრდა 8%), ლიეტუვა 7% (კლება 8%).

- სპილენძის მადნები და კონცენტრატები – ექსპორტი 54.8 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის კლება 81%). მთლიანი ექსპორტი განხორციელდა ბულგარეთში.

- აზოტოვანი სასუქები – ექსპორტი 28.5 მლნ. აშშ დოლარი (კლება 21%). საექსპორტო ბაზრები: რუმინეთი 62% (კლება 18%), ესპანეთი 26% (ზრდა 16%), ბულგარეთი 6% (ზრდა 4%), იტალია 6% (ზრდა 33%), ჩეხეთი – წინა წელს არ განხორციელებულა ექსპორტი, წელს – უმნიშვნელო რაოდენობით.

იმპორტი. სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის იმპორტი 2024 წელს 20%-ით გაიზარდა და 627.1 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო სამრეწველო პროდუქციის იმპორტი გაიზარდა 20%-ით და 3 963.5 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ევროკავშირიდან იმპორტი გაიზარდა შემდეგ პოზიციებზე:

- მსუბუქი ავტომობილები – იმპორტი 810.5 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 67%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 80% (ზრდა 88%), ბელგია 4% (ზრდა 21%), იტალია 3% (ზრდა 2-ჯერ), ჩეხეთი 2% (ზრდა 17%).

- მეტალო-კონსტრუქციები შავი ლითონებისგან – იმპორტი 21.4 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 21%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: ავსტრია 59% (ზრდა 35%), გერმანია 10% (კლება 19%), ესპანეთი 8% (ზრდა 5%), პოლონეთი 7% (ზრდა 2-ჯერ).

- სატვირთო ავტომობილები – იმპორტი 116.2 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 9%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 41% (ზრდა 8%), ნიდერლანდები 15% (ზრდა 42%), საფრანგეთი 11% (ზრდა 41%), პოლონეთი 10% (კლება 11%), ბელგია 6% (ზრდა 10%), ლიტვა 4% (ზრდა 4-ჯერ).

- სამკურნალო საშუალებები – იმპორტი 297.6 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 20%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 23% (ზრდა 22%), უნგრეთი 17% (ზრდა 15%), საფრანგეთი 12% (ზრდა 10%).

- ლაბორატორიული რეაგენტები – იმპორტი 15.2 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 11%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 50% (ზრდა 26%), იტალია 14% (კლება 11%), საფრანგეთი 12% (ზრდა 2%).

- ნავთობი და ნავთობპროდუქტები – იმპორტი 452.3 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 32%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: ბულგარეთი 41% (ზრდა 89%), რუმინეთი 36% (კლება 2%), საბერძნეთი 10% (ზრდა 23%).

- შაქარი – იმპორტი 44.1 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 4-ჯერ). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: საფრანგეთი 39% (ზრდა 119%), ნიდერლანდები 25% (ზრდა 7-ჯერ), ბელგია 19% (2024-0), პოლონეთი 10% (წინა წელს შემოვიდა მცირე ოდენობით), გერმანია 5% (წინა წელს შემოვიდა მცირე ოდენობით).

- კონცენტრანტები გამოსაყენებელი სასმელების წარმოებაში – იმპორტი 49.9 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 2%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: საფრანგეთი 75% (ზრდა 5%), ირლანდია 15% (კლება 5%), გერმანია 6% (კლება 16%).

ევროკავშირიდან იმპორტი შემცირდა შემდეგ პროდუქციაზე:

- სატელეფონო აპარატები – იმპორტი 82.2 მლნ აშშ დოლარი (კლება 23%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: ჩეხეთი 71% (კლება 23%), ნიდერლანდები 15% (ზრდა 15%).

- ხელსაწყოები მედიცინაში გამოსაყენებელი – იმპორტი 48.2 მლნ აშშ დოლარი (კლება 10%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 28% (კლება 16%), ნიდერლანდები 27% (ზრდა 20%), ბელგია 22% (კლება 26%).

- ნაღების კარაქი – იმპორტი 19.8 მილიონი აშშ დოლარი (კლება 12%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: საფრანგეთი 60% (კლება 3%), ფინეთი 18% (ზრდა 6%), დანია 7% (კლება 7%), ბელგია 5% (ზრდა 2%).

წყარო: საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს საგარეო ვაჭრობა, 2023 წელი

2025 წლის იანვარ-ივნისის მდგომარეობით ევროკავშირთან ბრუნვა 7%-ით გაიზარდა, 2 496.2 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და საქართველოს მთლიანი ბრუნვის 21% დაიკავა (2024/6 - 22%). ექსპორტი გაიზარდა 43.6%-ით, 372.7 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 11.5% შეადგინა (2024/6-9%).

იმპორტი გაიზარდა 2%-ით 2 123,7 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, საქართველოს მთლიანი იმპორტის 24% დაიკავა (2024/6–27%). ევროკავშირში ადგილობრივი ექსპორტი 52.1%-ით გაიზარდა, 319.1 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და ევროკავშირში საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 86% დაიკავა და საქართველოს მთლიანი ადგილობრივი ექსპორტის 22% (2024/6 – 15%). რე-ექსპორტი შემცირდა 11%-ით 53.6 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა და ევროკავშირში საქართველოს მთლიანი ექსპორტის 8% და საქართველოს მთლიანი რე-ექსპორტის 3% დაიკავა. (2024/6 – 3 %). ექსპორტი სასოფლო-სამეურნეო ექსპორტი გაიზარდა 24%-ით და 94 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო სამრეწველო პროდუქცია გაიზარდა 52%-ით და 278.6 მლნ აშშ დოლარი შეადგინა.

ექსპორტი გაიზარდა შემდეგ პოზიციებზე:

- სპილენძის მადნები და კონცენტრატები – ექსპორტი 33.3 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 72%). მთლიანი ექსპორტი განხორციელდა ბულგარეთში.

- აზოტოვანი სასუქები – ექსპორტი 38.1 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 64%). საექსპორტო ბაზრები: რუმინეთი 41% (ზრდა 2%), ლიეტუვა 22% (2024/06-0), ესპანეთი 21% (ზრდა 88%), იტალია 12% (ზრდა 2-ჯერ), ბულგარეთი 3% (კლება 29%).

- თხილი – ექსპორტი 30.2 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 57%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: ესპანეთი 30% (ზრდა 34%), იტალია 23% (ზრდა 3-ჯერ), საფრანგეთი 13% (ზრდა 94%), გერმანია 9% (ზრდა 71%), პოლონეთი 6% (ზრდა 15%), ჩეხეთი 4% (ზრდა 22%).

- ფეროშენადნობი – 53.3 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 2.5-ჯერ). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: იტალია 27% (ზრდა 176%), ესპანეთი 17% (ზრდა 177%), საბერძნეთი 14%

(2024/06-0), პორტუგალია 9% (2024/06-0), ნიდერლანდები 13% (ზრდა 157%), საფრანგეთი 6% (ზრდა 120%), რუმინეთი 6% (ზრდა 5-ჯერ).

- ღვინო – ექსპორტი 18.3 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 13%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: პოლონეთი 48% (ზრდა 12%), გერმანია 16% (ზრდა 0.1%), ლატვია 13% (ზრდა 12%), ლიეტუვა 7% (ზრდა 13%).

- მინერალური წყალი – ექსპორტი 7.7 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის ზრდა 24%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: ლიეტუვა 52% (ზრდა 20%), გერმანია 22% (ზრდა 19%), ლატვია 15% (ზრდა 33%).

- ხილ-ბოსტნეულის კონსერვები – ექსპორტი 4.7 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 6%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: საფრანგეთი 34% (ზრდა 2-ჯერ), გერმანია 11% (კლება 71%), პოლონეთი 6% (კლება 7%), იტალია 7% (კლება 14%), ავსტრია 3% (კლება 45%), ჩეხეთი 6% (კლება 40%). ექსპორტი შემცირდა შემდეგ პოზიციებზე:

- სპირტიანი სასმელები – ექსპორტი 10 მლნ. აშშ დოლარი (ექსპორტის კლება 15%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: საფრანგეთი 51% (კლება 28%), ლატვია 26% (ზრდა 2-ჯერ), ლიეტუვა 7% (ზრდა 2%).

- მსუბუქი ავტომობილები – ექსპორტი 6.3 მლნ აშშ დოლარი (ექსპორტის კლება 17%). ძირითადი საექსპორტო ბაზრებია: გერმანია 34% (ზრდა 8-ჯერ), ლიეტუვა 15% (ზრდა 9-ჯერ), პოლონეთი 11% (კლება 35%), ბელგია 15% (კლება 83%), ბულგარეთი 2% (ზრდა 0.4%). იმპორტი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის იმპორტი 9%-ით გაიზარდა და 330.9 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო სამრეწველო პროდუქციის იმპორტი გაიზარდა 1%-ით და 1 792.9 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ევროკავშირიდან იმპორტი გაიზარდა შემდეგ პოზიციებზე:

- მსუბუქი ავტომობილები – იმპორტი 356.9 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 10%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 73% (ზრდა 3%), ბელგია 9% (ზრდა 89%), ჩეხეთი 3% (ზრდა 65%), იტალია 4% (ზრდა 36%), შვედეთი 3% (ზრდა 20%).

- ნავთობი და ნავთობპროდუქტები – იმპორტი 231.4 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 11%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: რუმინეთი 51% (ზრდა 85%), ბულგარეთი 37% (ზრდა 2%), საბერძნეთი 2% (კლება 86%), გერმანია 3% (ზრდა 4%).

- სამკურნალო საშუალებები – იმპორტი 160.7 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 10%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 26% (ზრდა 15%), უნგრეთი 18% (ზრდა 18%), საფრანგეთი 13% (ზრდა 10%).

- სატვირთო ავტომობილები – იმპორტი 58.1 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 18%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 33% (ზრდა 0.3%), იტალია 20% (ზრდა 7-ჯერ), ნიდერლანდები 16% (ზრდა 29%), პოლონეთი 8% (ზრდა 1%), ბელგია 6% (ზრდა 8%).

- ნარევები გამოსაყენებელი სასმელების წარმოებაში – იმპორტი 27.4 მლნ აშშ დოლარი (ზრდა 6%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: საფრანგეთი 70% (კლება 4%), გერმანია 16% (ზრდა 146%), ირლანდია 10% (კლება 25%).

- ხელსაწყოები მედიცინაში გამოსაყენებელი – იმპორტი 22,9 მლნ აშშ დოლარი (თითქმის იდენტურია 2024/06). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 32% (კლება 1,2%), ნიდერლანდები 31,7% (ზრდა 81,1%), ბელგია 17,5% (კლება 32,7%), საფრანგეთი 3% (ზრდა 35%), პოლონეთი 2,3% (კლება 58,5%).

- შაქარი – იმპორტი 21.4 მლნ. აშშ დოლარი (ზრდა 27%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: საფრანგეთი 40% (კლება 2%), ნიდერლანდები 26% (ზრდა 64%), პოლონეთი 20% (2024/06- 0), გერმანია 5% (ზრდა 67%).

- ნაღების კარაქი – იმპორტი 19.6 მილიონი აშშ დოლარი (ზრდა 64%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: საფრანგეთი 61% (ზრდა 80%), ფინეთი 17% (ზრდა 23%), ბელგია 7% (ზრდა 100%). ევროკავშირიდან იმპორტი შემცირდა შემდეგ პროდუქციაზე:

- სატელეფონო აპარატები – იმპორტი 35.7 მლნ აშშ დოლარი (კლება 10%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: ჩეხეთი 64% (კლება 22%), ნიდერლანდები 20% (კლება 1%).

- ხელსაწყოები მედიცინაში გამოსაყენებელი – იმპორტი 23 მლნ აშშ დოლარი (კლება 0.5%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 32% (კლება 1%), ნიდერლანდები 32% (ზრდა 81%), ბელგია 18% (კლება 33%), საფრანგეთი 9% (ზრდა 35%), პოლონეთი 2% (კლება 59%).

- ლაბორატორიული რეაგენტები – იმპორტი 6.3 მლნ აშშ დოლარი (კლება 11%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: გერმანია 46% (კლება 16%), იტალია 15% (კლება 17%), საფრანგეთი 11% (კლება 34%), ესპანეთი 7% (ზრდა 5%).

- მეტალოკონსტრუქციები შავი ლითონებისგან – იმპორტი 7.3 მლნ აშშ დოლარი (კლება 43%). ძირითადი იმპორტიორი ქვეყნები: ავსტრია 35% (კლება 70%), იტალია 15% (ზრდა 46%), გერმანია 16% (ზრდა 28%).

წყარო: საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს საგარეო ვაჭრობა, 2025 წელი, იანვარი/ივნისი].

დასკვნა და რეკომენდაციები

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე საქართველოს განვითარების დღევანდელ ეტაპზე ერთ-ერთი მთავარი პრიორიტეტი ევროკავშირთან ინტეგრირებაა, რაც ხელს შეუწყობს საქართველო-ევროკავშირის შორის სავაჭრო-ეკონომიკური და სხვა სახის ბიზნეს ურთიერთობების განვითარებას, ქვეყნის საექსპორტო პოტენციალის ზრდას, აგრეთვე, დასავლეთის ძლიერი კონკურენციის მქონე ბაზრებზე დამკვიდრებასა და ადაპტირებას. ასევე, გართულებული გეოპოლიტიკური ვითარების ფონზე (როგორც რეგიონში, ისე რუსეთ-უკრაინის ომის პირობებში) აგარეო სავაჭრო პოლიტიკის დივერსიფიცირების ზრდას, როგორც ექსპორტის, ისე იმპორტის შემთხვევაში.

ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება-DCFTA განაპირობებს: ევროკავშირის ქვეყნებში საქართველოს ექსპორტის ზრდასა და ზოგადად, ექსპორტის დივერსიფიკაციას; უცხოური ინვესტიციების მოზიდვას, როგორც ევროკავშირის ისე მესამე ქვეყნებიდან, რომლებსაც სურთ ექსპორტის გაფართოება ევროკავშირის ქვეყნებში. ამასთან ხელს შეუწყობს ევროკავშირთან საკანონმდებლო დაახლოებასა და პროგნოზირებადი ბიზნეს გარემოს ჩამოყალიბებას.

ჩვენს მიერ ევროკავშირისა და საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ანალიზისა და კვლევის შედეგების საფუძველზე მკაფიოდ დადასტურებულია და უაღტერნატივოა, რომ ევროკავშირის ქვეყნებთან საქმიანი აქტივობები და საექსპორტო დივერსიფიკაცია საქართველოს ეკონომიკის განვითარების ფუნდამენტია, ხოლო DCFTA-ით განპირობებული ვალდებულებების ეფექტიანი განხორციელება მოსახლეობის კეთილდღეობისა (სურსათის უვნებლობა, უვიზო რეჟიმი, ინფრასტრუქტურა, ადამიანის უფლებები და სხვა) და ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს.

ლიტერატურა

1. გოგოლაშვილი კ. (2017) – „საქართველო-ევროკავშირის ურთიერთობები და სამომავლო პერსპექტივები“ – თბილისი;
 2. დაღელიშვილი ნ. (2016) – „ქართული ფირმების საექსპორტო საქმიანობის დივერსიფიკაცია ევროკავშირის ბაზარზე“ – თბილისი;
 6. „საქართველო ევროპულ გზაზე: DCFTA-ისა და მცირე და საშუალო საწარმოების სტრატეგიის იმპლემენტაციისთვის ეფექტური მოდელის შექმნა“ – 2019 წ;
 10. „საქართველოს მცირე და საშუალო ბიზნესის გამოწვევები ევროკავშირის ბაზარზე პროდუქციის ექსპორტისას“ – თბილისი, 2020;
 7. „საქართველოს საექსპორტო პოლიტიკის შედეგები“ – თბილისი, 2019;
 8. A. Adarov, P. Havlik(2017) – „Benefits and Costs of DCFTA: Evaluation of the Impact on Georgia, Moldova and Ukraine“ – Vienna;
 11. ვეშაძე შ. და სხვები(2025)საქართველოს ევროინტეგრაციული პერსპექტივა: მონოგრაფია, თბილისი, „Smarty“, . 242 გვ.;
 12. ცხომელიძე ე. (2022)ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმების ეფექტიანობა საქართველოში, <https://doi.org/10.35945/gb.-2022.14.009> ;
 17. <http://www.economy.ge/index.php?page=economy&s=7> – „ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება(DCFTA)“ ;
 18. https://eeas.europa.eu/archives/delegations/georgia/documents/eu_georgia/communication_enp_strategie_paper_geo.pdf – „ევროპის სამეზობლო პოლიტიკა“;
 22. https://eumm.eu/ge/eu_in_georgia/what_is_eu_foreign_policy;
 23. <https://www.scribd.com/document/209934023/Concept-of-Economic-Integration>;
 24. https://www.researchgate.net/publication/242595877_Essence_and_phases_of_international_economic_integration?fbclid=IwAR2eVA7dcGqSLzRXOWTyDhjpRi nvWUW_5Y2U36D_-MsY7-6bkQPTA_eo86g;
 25. <https://idfi.ge/en/the-content-of-the-eu-georgia-association-agreement>;
 26. <http://infocenter.gov.ge/euinfo-history/№1>;
 27. <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d>;
 28. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. ექსპორტი, იმპორტი.;
 29. <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/765/sakonlit-sagareovachrob>.;
 30. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველოს საგარეო ვაჭრობა, 2023, 2024 , 2025იანვარ-ივნისი).
- ინტერნეტ წყაროები:
- www.geostat.ge – საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური.
- www.mof.ge – საქართველოს ფინანსთა სამინისტრო.
- www.nbg.gov.ge – საქართველოს ეროვნული ბანკი.
- www.oecd.org – ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია.
- www.economy.ge – საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო
- www.ec.europa.eu/eurostat
- www.worldbank.org
- www.wto.org

**Modern trends in the development of the foreign trade
policy of the European Union and Georgia and ways
to improve it (2020-2025 January/June)**

Lali Khikhadze

TSU Faculty of Economics and Business

International Business Direction

Associate Professor

SUMMARY

Abstract. The scientific paper discusses an important and topical issue – the real problems of Georgia's gradual economic integration into the EU internal market, the Action Plan for Georgia's rapprochement with the EU, and the country's political, social, trade-economic and other business relations.

Analyzed are – modern trends in the development of the EU and Georgia's foreign trade policy (2020-2025), trade-related issues in the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) agreement. Components of the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) and important specific mechanisms for Georgia's rapprochement with the EU.

The paper highlights the main priorities of Georgia's development at the current stage of its development, namely integration with the European Union, the trends in the development of trade, economic and other types of business relations between Georgia and the European Union. The country's export potential is limited, as well as the problems of establishing and adapting to the markets of the West with strong competition.

The final part presents recommendations and proposals for overcoming the problems of trade, economic and other types of business relations between Georgia and the European Union and reducing the challenges.

Keywords: *free trade, European Union, Georgia, foreign trade, export, import, DCFTA, FTA.*

ელექტროენერგიისა და ბუნებრივი აირის მიწოდება-მოხმარების, როგორც ენერგეტიკული სტაბილურობის გარანტიის, სტატისტიკური კვლევა

ურა ჯავახიძე

ეკონომიკის პროგრამის დოქტორანტი
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: ენერგეტიკული უსაფრთხოება საქართველოს ეკონომიკური და ეროვნული უსაფრთხოების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი შემადგენელი ნაწილია. ქვეყნის ენერგოდამოუკიდებლობა მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული პირველადი ენერგორესურსების არსებობასა და მათ რაციონალურ გამოყენებაზე. საქართველოს, როგორც ენერგორესურსებით ღარიბ ქვეყანას, სჭირდება საერთაშორისო თანამშრომლობა ენერგორესურსებით მდიდარ მეზობელ ქვეყნებთან ისე, რომ დაცული იყოს ეროვნული ინტერესები და სტრატეგიული მიზნები. კვლევა ეფუძნება 2015-2023 წლების სტატისტიკურ მონაცემებს და მოიცავს ელექტროენერგიისა და ბუნებრივი აირის მიწოდებისა და მოხმარების ტენდენციების რაოდენობრივ და ხარისხობრივ ანალიზს. შედეგები მიუთითებს, რომ საქართველოში ენერგომომარაგების სტრუქტურა ეტაპობრივად დივერსიფიცირდება, თუმცა გაზრდილია იმპორტზე დამოკიდებულება ბუნებრივი აირის სექტორში, მაშინ როცა ელექტროენერგიის წარმოება უფრო მეტად თვითდამაკმაყოფილებელია.

საკვანძო სიტყვები: ენერგეტიკული უსაფრთხოება, ელექტროენერგია, ბუნებრივი აირი, იმპორტი, ენერგოდამოუკიდებლობა

ენერგეტიკული უსაფრთხოების თეორია ეფუძნება ქვეყნის უნარს უზრუნველყოს ენერგიის უწყვეტი მიწოდება ეკონომიკისა და მოსახლეობის საჭიროებებისთვის. ამ თეორიის მიხედვით, ენერგეტიკული დამოუკიდებლობა განიხილება როგორც სტრატეგიული მიზანი, რომელიც იცავს ქვეყანას გარე შოკების, პოლიტიკური ზეწოლისა და საბაზრო არასტაბილურობისგან. თეორიულად, ენერგეტიკული უსაფრთხოება მოიცავს სამ ძირითად კომპონენტს: რესურსების ხელმისაწვდომობას, ფასის სტაბილურობას და მიწოდების სანდოობას. ეკონომიკური თვალსაზრისით, ენერგეტიკული დამოუკიდებლობა ზრდის ქვეყნის ინვესტიციურ მიმზიდველობას, ამცირებს საგარეო ვალუტაზე დამოკიდებულებას და ხელს უწყობს ეკონომიკურ მდგრადობას. (უფლისაშვილი & დუნდუა, 2016)

თანამედროვე ეკონომიკური თეორიები, მათ შორის ენდოგენური ზრდის მოდელები, ხაზს უსვამენ ენერგეტიკული ფაქტორის როლს ეკონომიკურ განვითარებაში. ენერგიის ხელმისაწვდომობა პირდაპირ კავშირშია წარმოების მოცულობასთან, სამუშაო ადგილების შექმნასთან და ეროვნული შემოსავლის ზრდასთან. ამასთან, ენერგორესურსების დეფიციტი იწვევს ინფლაციურ ზეწოლას, საგარეო ვალის ზრდასა და სოციალურ უთანასწორობას. (Overland, 2016)

საქართველოს ენერგეტიკული კანონმდებლობა ეტაპობრივად დაახლოვდა ევროკავშირის სამართლებრივ ჩარჩოსთან. 2019 წელს მიღებული „ენერგეტიკის შესახებ კანონი“ განსაზღვრავს ბაზრის ლიბერალიზაციის, კონკურენციისა და მომხმარებელთა დაცვის პრინციპებს. კანონის მიხედვით, საქართველო ვალდებულია განახორციელოს მესამე ენერგეტიკული პაკეტის მოთხოვნები, რაც გულისხმობს ენერგომომარაგების ბაზრის გაყოფას გენერაციად, გადაცემად და

განაწილებად. საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია (სემეკი) უზრუნველყოფს რეგულირებას და სამართლიანი კონკურენციის უზრუნველყოფას ენერგეტიკულ ბაზარზე.

ევროკავშირის მესამე ენერგეტიკული პაკეტის მიზანია გაზარდოს ენერგეტიკული ბაზრის გამჭვირვალობა, უზრუნველყოს მესამე მხარის დაშვება ქსელებზე და შექმნას ეფექტიანი რეგულაციის სისტემა. საქართველოსთვის ამ პაკეტის განხორციელება წარმოადგენს მნიშვნელოვან ნაბიჯს ენერგეტიკული ინტეგრაციისა და რეგიონულ თანამშრომლობაში. მნიშვნელოვანია ასევე საქართველოს ენერგეტიკული სტრატეგია 2020–2030, რომელიც მიზნად ისახავს ენერგოეფექტურობის ზრდას, განახლებადი ენერგიის წილის გაზრდასა და ენერგოიმპორტის შემცირებას. (საქართველოს პარლამენტი, 2019)

მნიშვნელოვანია ენერგეტიკის სექტორის მართვისა და ზედამხედველობის საკითხი, რომელიც რამდენიმე მიმართულებას აერთიანებს:

- **ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო** – პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება ენერგეტიკისა და მდგრადი განვითარების მიმართულებით, ენერგეტიკული უსაფრთხოების ძირითადი პრიორიტეტების განსაზღვრა.

- **საქართველოს პარლამენტი** – ენერგეტიკის სექტორთან დაკავშირებული კანონმდებლობის განხილვა და დამტკიცება; კომიტეტი ზედამხედველობას უწევს სექტორს.

- **ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია** – რეგულაციების დამტკიცება, ლიცენზიების გაცემა, ტარიფების დადგენა, ბაზრის მონიტორინგი, მომხმარებელთა უფლებების დაცვა.

- **საქართველოს ენერგეტიკის განვითარების ფონდი** – განახლებადი ენერგიის პროექტების მხარდაჭერა, ტექნიკურ-ეკონომიკური შეფასება, ინვესტორებთან თანამშრომლობა.

- **საქართველოს ენერგეტიკული ბირჟა** – დღით ადრე და დღიური ბაზრის ოპერირება, ორმხრივი ხელშეკრულებების ბაზრის მართვა.

- **საქართველოს გაზის ბირჟა** – ბუნებრივი გაზის საბითუმო ბაზარი, ნავთობგაზის ვაჭრობა, ბაზრის მონაწილეების რეგულირება.

- **საქართველოს სახელმწიფო ელექტროსისტემა (სსე)** – ელექტროგადამცემ სისტემაზე ექსკლუზიური ოპერირება, გადაცემა, დისპეტჩერიზაცია, უსაფრთხო ექსპლუატაცია.

- **გაერთიანებული ენერგეტიკული სისტემა „საქრუსენერგო“** – მაღალი ძაბვის გადამცემ ხაზების ექსპლუატაცია, ტრანზიტული გადაცემა, პარალელური მუშაობის მხარდაჭერა მეზობელ ქვეყნებთან.

- **ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ოპერატორი (ესკო)** – საბალანსო ელექტროენერგიის და გარანტირებული სიმძლავრით ვაჭრობა, იმპორტი/ექსპორტი, ახალი ელექტროსადგურების მხარდაჭერა, ბაზრის აღრიცხვის სისტემის მართვა.

საქართველოში ელექტროენერგიის გამომუშავება ხორციელდება ძირითადად ჰიდროელექტროსადგურების, თბოელექტროსადგურების და მცირე განახლებადი წყაროების მიერ. (საქართველოს ნავთობისა და გაზის კორპორაცია, თ. გ.)

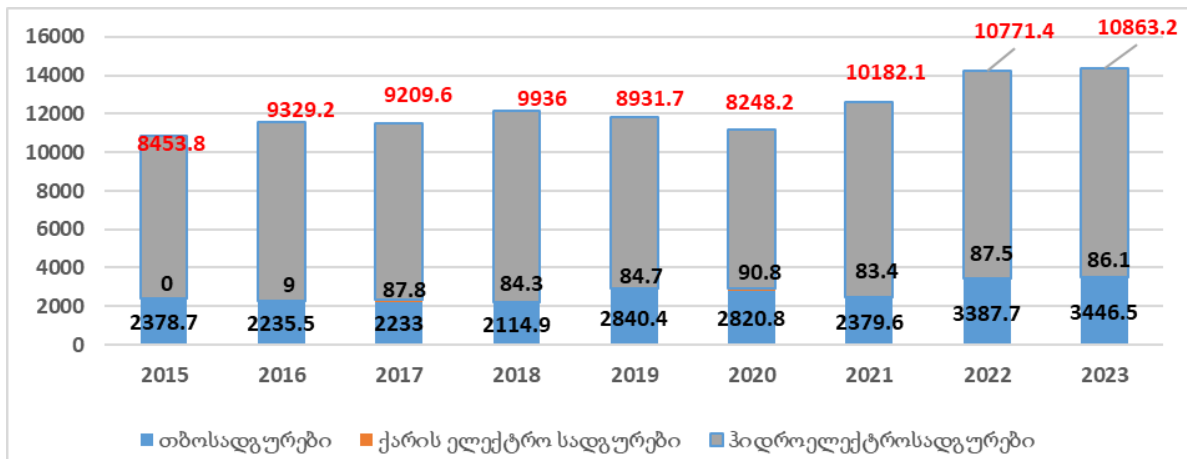
დიაგრამა 1 ნათლად აჩვენებს, რომ როგორც ჰიდროელექტროსადგურების, ისე თბოელექტროსადგურების წილი მთლიან გამომუშავებაში წლების მიხედვით, მსგავსი ტენდენციით იზრდება. მცირე ჩავარდნა იყო 2020 წლის მონაცემებში, რაც ლოგიკურია ვივარაუდოთ, რომ ის გამოწვეული იყო კორონავირუსის პანდემიის გამო შექმნილი მდგომარეობით.

ქარის ელექტროსადგურები საქართველოში 2016 წლიდან გამოჩნდა და მუშაობის პირველ თვეებში, იმავე წლის ბოლომდე, 9 მლნ კვტ-სთ-ის გამომუშავება შეძლო (მუშაობის მცირე დროიდან გამომდინარე). შემდგომ წლებში მისი მაჩვენებელი 80-90 მლნ კვტ-სთ-ში მერყეობს. ნათე-

ლია, რომ ელექტროენერგიის შიდა გამომუშავებაში აბსოლუტური მოცულობა, ანუ თითქმის 99%, ჰიდროელექტროსადგურებსა და თბოელექტროსადგურებზე მოდის. (სემეკი, 2023)

დიაგრამა 1.

ელექტროსადგურების სხვადასხვა სახეობის ჯგუფების მიერ დენის გამომუშავება წლების მიხედვით (მლნ. კვტ-სთ)

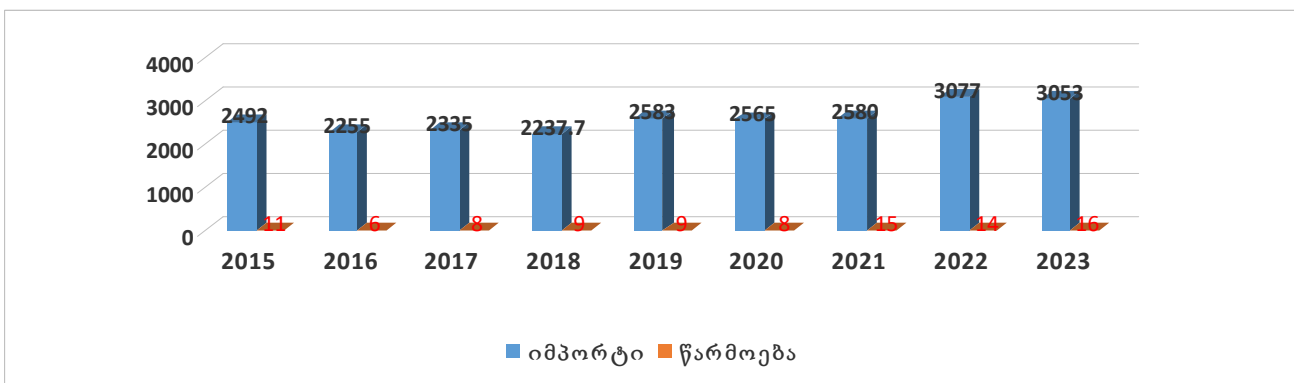
წყარო: დიაგრამა აგებულია ავტორის მიერ საქსტატის ოფიციალურ მონაცემებზე დაყრდნობით (საქსტატი 2. , თ. გ.)

2024 წელს ელექტროენერგიის ჯამურმა გამომუშავებამ შეადგინა 14.2 მლნ კვტ.სთ, მინოდებამ – 14.5 მლნ კვტ.სთ, ხოლო იმპორტმა შეავსო დარჩენილი დეფიციტი. ელექტროენერგიის წარმოება სტაბილური ზრდით ხასიათდება 2015–2024 წლებში, საშუალო წლიური ზრდის ტემპით 3.5%. ენგურჭესს ეკუთვნის მნიშვნელოვანი წილი, რომელიც 2022 წელს ქვეყნის მთლიანი გენერაციის 26%-ს უზრუნველყოფდა.

გაგაანალიზოთ საქართველოში ბუნებრივი გაზის მიწოდების ტენდენციები.

დიაგრამა 2.

ბუნებრივი გაზის მიწოდების მაჩვენებლები 2015-2023 წლებში

წყარო: გრაფიკი აგებულია ავტორის მიერ საქსტატის ოფიციალურ მონაცემებზე დაყრდნობით (საქსტატი 2. , თ. გ.)

ბუნებრივი გაზის სექტორი საქართველოში ენერგეტიკული უსაფრთხოების ყველაზე მოწყვლადი კომპონენტია. 2024 წელს საქართველოს ბუნებრივი გაზის მოთხოვნის 99.4% იმპორტით დაკმაყოფილდა, ხოლო შიდა წარმოების წილი მხოლოდ 0.6% იყო. ძირითადი მიმწოდებელია აზერბაიჯანი (2182 მლნ კუბ.მ), მეორეხარისხოვანი – რუსეთი (396 მლნ კუბ.მ). საშუალო წლიური ზრდის ტემპი ბუნებრივი აირის მიწოდებაში შეადგენს 2.6%-ს, რაც მეტყველებს ქვეყნის ენერგომოხმარების ზრდაზე, თუმცა ასევე აჩვენებს იმპორტზე მზარდ დამოკიდებულებას.

ელექტროენერგიის მოხმარება საქართველოში იზრდება საშუალოდ 3%-ით წელიწადში. 2024 წელს მოხმარებამ შეადგინა 14.5 მლნ კვტ.სთ, ხოლო ექსპორტმა – 1.3 მლნ კვტ.სთ. ელექტროენერგიის მოხმარებაში განსაკუთრებულად გამოირჩევა აფხაზეთის რეგიონი, რომელიც ქვეყნის ჯამური მოხმარების დაახლოებით 20%-ს მოიხმარს, თუმცა არ იხდის მის საფასურს. ელექტროენერგიის სეზონურობა მკაფიოა – გაზაფხულ-ზაფხულში ქარბი გამომუშავებისას საქართველო ექსპორტიორია, ხოლო ზამთარში იმპორტიორი.

ამრიგად დასკვნის სახით შეიძლება ვთქვათ, რომ

- საქართველოს ენერგეტიკული ბაზარი 2015-2024 წლებში ზრდის სტაბილური ტენდენციით ხასიათდება.
- ბუნებრივი აირის იმპორტზე მაღალი დამოკიდებულება რჩება მთავარ სტრატეგიულ რისკად.
- ჰიდროენერგია დომინირებს გენერაციაში, რაც ზრდის სეზონურ მოწყვლადობას.
- აფხაზეთის რეგიონის უფასო მოხმარება ზემოქმედებს საერთო ენერგობალანსზე.
- ენერგეტიკული სექტორის ევროპულ სტანდარტებთან თანხვედრა პროგრესულად მიმდინარეობს.

საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოება კვლავ მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება. ენერგორესურსების დივერსიფიკაცია და ადგილობრივი გენერაციის ზრდა აუცილებელია ენერგოდამოუკიდებლობის გასაძლიერებლად. მიუხედავად მიღწეული პროგრესისა, ენერგოიმპორტზე დამოკიდებულება რჩება მოწყვლადობის ფაქტორად. ენერგეტიკული პოლიტიკისა და კანონმდებლობის დახვეწა, ასევე ინვესტიციების მოზიდვა განახლებად ენერგიაში, არის ერთ-ერთი უმთავრესი გზა მდგრადი განვითარების მისაღწევად.

ელექტროენერგიისა და ბუნებრივი აირის მიწოდება-მოხმარების გაუმჯობესებისთვის

მიგვაჩნია, რომ აუცილებელია განახლებადი ენერგიის წყაროების განვითარება რეგიონული დივერსიფიკაციის მიზნით, ენერგოეფექტურობის პროგრამების დანერგვა სამრეწველო და საცხოვრებელ სექტორებში, საერთაშორისო პარტნიორობების გაძლიერება აზერბაიჯანსა და თურქეთთან, ენერგეტიკული ბალანსის მონიტორინგის სისტემის დახვეწა. აფხაზეთის რეგიონში ენერგომოხმარების რეგულირების მექანიზმების შემუშავება.

ლიტერატურა

1. center, .. p. (2023). *Georgia's Energy Dependency Review*. USAID.
2. GEORGIA, W. E. (2015). *ენერგეტიკული უსაფრთხოება*. Retrieved from http://weg.ge/sites/default/files/energetikuli_usaprtxoeba_1_0.pdf
3. Overland, I. (2016, April 1). Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S22146-29616300093?via%3Dihub>
4. Pignatti, N. (2023). *Energy Security Challenges and Opportunities for the Country of Georgia*. researchgate.

5. Smil, V. (2000). *ENERGY IN THE TWENTIETH CENTURY:Resources, Conversions, Costs, Uses, and Consequences*. Manitoba.
6. დავითაშვილი, ლ. (2023). საქართველოს სახელმწიფოს ენერგეტიკული პოლიტიკა. Retrieved ოქტომბერი 2023, from www.economy.ge
7. როგავა, ი. (2023). ენერგეტიკული უსაფრთხოების თანამედროვე პარამეტრები და საქართველოს პერსპექტივები. თბილისი.
8. საქართველოს ნავთობისა და გაზის კორპორაცია. (n.d.). Retrieved from <https://www.gogc.ge/ka/page/activities-fields/natural-gas/6>
9. საქართველოს პარლამენტი, (2019). Retrieved from www.matsne.gov.ge: https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4515711?publication=0&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR3GNNwUudEAMcgvrito-YMV8AYorwRaSmWhRNMPdSxaBSmLz2CW_8q16lk_aem_A4CK-AIjigZBQeIQvdpnrg
10. საქსტატი. (n.d.). *geostat.ge*. Retrieved from <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/87/qo-veltviuri-energetikis-statistikuri-machveneblebi>: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/87/qo-veltviuri-energetikis-statistikuri-machveneblebi>
11. საქსტატი, 2. (n.d.). *ელექტრო ენერგიის მიწოდება თვეების მიხედვით*. Retrieved from *geostat.ge*: <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/87/qo-veltviuri-energetikis-statistikuri-machveneblebi>
12. სემეკი. (2023). Retrieved from <https://data.gnec.org/>
13. ტყეშელაშვილი, შ. (2022). Retrieved from <https://bm.ge/news/kviris-mnishvnelovani-ekonomikuri-movlenebi>
14. უფლისაშვილი, ნ., & დუნდუა, ა. (2016). საქართველოს ენერგეტიკული უსაფრთხოების მართვის სქემის შემუშავება. თბილისი: აღმოსავლეთ პარტნიორობის სამოქალაქო პარტნიორობის ფორუმის საქართველოს ეროვნული პლატფორმა.

Statistical study of electricity and natural gas supply and consumption as a guarantee of energy stability

Ucha Javakhidze

Doctoral Student in Economics

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Annotation

Energy security is one of the most important components of Georgia's economic and national security. The country's energy independence largely depends on the availability of primary energy resources and their rational use. As a country poor in energy resources, Georgia requires international cooperation with energy-rich neighboring countries in a manner that safeguards national interests and strategic objectives. This study is based on statistical data from 2015–2024 and includes both quantitative and qualitative analyses of electricity and natural gas supply and consumption trends. The results indicate that Georgia's energy supply structure is gradually diversifying; however, dependence on imports has increased in the natural gas sector, while electricity production remains largely self-sufficient.

Keywords: *energy security, electricity, natural gas, import, energy independence*

ეკონომიკური ინტეგრაციის როლი სტრუქტურულ ტრანსფორმაციაში

ლელა ჯამაგიძე

ეკონომიკის დოქტორი

ასოცირებული პროფესორი

თსუ საერთაშორისო ეკონომიკისა და

ეკონომიკურ მოძღვრებათა ისტორიის კათედრა

ანოტაცია: ნაშრომში წარმოდგენილია სტრუქტურული ცვლილებების მაჩვენებლების შედარებითი ანალიზი საქართველოსა და ევროკავშირის წევრ ალმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს შორის, რომელთაც, საქართველოს მსგავსად, ჰქონდათ გარდამავალი ეკონომიკის გამოცდილება, მაგრამ საქართველოსგან განსხვავებით, იქ ინტეგრაცია და სტრუქტურული ცვლილებები უფრო სწრაფად წარიმართა. წარმოდგენილ სტატიაში საქართველოს მაგალითზე გავაანალიზებთ ეკონომიკური ინტეგრაციის კავშირს სტრუქტურული ტრანსფორმაციის პროცესთან. კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ საქართველო სტრუქტურული ტრანსფორმაციის ეტაპების თვალსაზრისით ჩამორჩება ევროკავშირის ქვეყნებს. სამრეწველო დარგების სტაბილურად დაბალი წილი მსკ-ში სექტორის სუსტ ფუნქციონირებაზე მიანიშნებს შესადარი რეგიონის (ალმოსავლეთი ევროპის ქვეყნები) დონესთან შედარებით, ხოლო მომსახურების სექტორებში ვლინდება კონკურენტული უპირატესობის გაძლიერების ხელშემწყობი ფაქტორები, რომლებიც ეროვნულ (ლოკალურ) დონეზე მოქმედებს. აქართველოსთვის სასარგებლო იქნება დაეყრდნოს ევროკავშირის წევრი ქვეყნების გამოცდილებას, რომლის მიხედვით ეკონომიკური ინტეგრაცია მიდის უფრო შორს, ვიდრე მხოლოდ თავისუფალი ვაჭრობა და მოქნილი სპეციალიზაციით, დარგების რესტრუქტურირებითა და გლობალური ღირებულების ჯაჭვში ჩართვით არის განმტკიცებული. რადგან თვალსაჩინოა მომსახურების სექტორში კონკურენტული უპირატესობების არსებობა, მიზანშეწონილია ვაჭრობადი მომსახურების დარგების განვითარება, შესაბამისი ინფრასტრუქტურის ფორმირებითა და ევროკავშირის მარეგულირებელ სანდარტებთან დაახლოებით.

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ინტეგრაცია, სტრუქტურული ტრანსფორმაცია, საქართველო, ევროკავშირი

ეკონომიკური ინტეგრაციის როლი სტრუქტურულ ტრანსფორმაციაში

საქართველოს ეკონომიკისთვის სექტორულ დონეზე ამჟამინდელი გამოწვევები უკავშირდება მწარმოებლურობის ზრდასა და დარგების მოდერნიზაციას, ხოლო მაკროდონეზე უთანაბრობის შემცირებას და მდგრადი ზრდის მიღწევას. საქართველო ღია სავაჭრო პოლიტიკით და რეგიონულ სავაჭრო შეთანხმებებში აქტიური ჩართულობით ეკონომიკური ინტეგრაციის სარგებლის მაქსიმიზაციას ცდილობს. ჩვენი მიზანია შევაფასოთ, ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესში საქართველოს გამოცდილება და მიღწეული დონე როგორ გავლენას ახდენს ეკონომიკის სტრუქტურულ ცვლილებებზე. ასევე, ჩამოყალიბებული სტრუქტურული მოდელის პირობებში დაიძლევა თუ არა ზემოთ ნახსენები მიზნები.

ეკონომიკური ინტეგრაცია მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სტრუქტურულ ტრანსფორმაციაში და ნაკლებად განვითარებული ქვეყნების განვითარებულ ქვეყნებთან სტრუქტურულ დახლოებაში. წარმოების გადანაცვლება და ტექნოლოგიების დიფუზია ეკონომიკურ ინტეგრაციაში მონაწილე ქვეყნებს მწარმოებლურობის გაუმჯობესებისა და უფრო მაღალი დამატებული ღირებულების მქონე დარგების განვითარების საშუალებას აძლევს (Baldwin 2016); ვაჭრობის გახსნა ეკონომიკური ზრდის გაუმჯობესების წინაპირობებს ქმნის რესურსების უფრო ეფექტიანი განაწილებისა და სექტორული ძვრების გამო, რაც გულისხმობს გადანაცვლებას უფრო პროდუქტიული დარგების მიმართულებით (Wacziarg and Welch 2008). ემპირიულად დადასტურებულია რომ იმ ქვეყნებში რომლებიც ევროკავშირის 2004 წლის გაფართოების შემდეგ შეუერთდნენ, გაუმჯობესდა ღირებულების გლობალური ჯაჭვში ინტეგრაცია და ტექნოლოგიების ტრანსფერი, რამაც მნიშვნელოვნად გაზარდა მწარმოებლურობა (Stöckinger, 2016).

წაშრომში წარმოდგენილია სტრუქტურული ცვლილებების მაჩვენებლების შედარებითი ანალიზი საქართველოსა და ევროკავშირის წევრ აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს შორის, რომელთაც, საქართველოს მსგავსად, ჰქონდათ გარდამავალი ეკონომიკის გამოცდილება, მაგრამ საქართველოსგან განსხვავებით, იქ ინტეგრაცია და სტრუქტურული ცვლილებები უფრო სწრაფად წარიმართა. წარმოდგენილ სტატიაში საქართველოს მაგალითზე გავაანალიზებთ ეკონომიკური ინტეგრაციის კავშირს სტრუქტურული ტრანსფორმაციის პროცესთან.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ საქართველო სტრუქტურული ტრანსფორმაციის ეტაპების თვალსაზრისით ჩამორჩება ევროკავშირის ქვეყნებს. პროდუქტიულობის ცვლილების მაჩვენებელი, რომელიც სოფლის მეურნეობის მსპ-ში წილსა და დასაქმებაში მის წილს შორის სხვაობას ეყრდნობა, ასევე, ამ სექტორის მწარმოებლურობისა და სხვა სექტორების მწარმოებლურობებს შორის შედარება გვიჩვენებს, რომ ერთი მხრივ, არსებობს მწარმოებლურობის მხრივ დიდი განსხვავებები ევროკავშირის ქვეყნებისგან და მეორე მხრივ, გვაქვს შემოსავლის მხრივ განსხვავებები ქვეყნის დონეზე სექტორულ ჭრილში. სამრეწველო დარგების სტაბილურად დაბალი წილი მსპ-ში სექტორის სუსტ ფუნქციონირებაზე მიანიშნებს შესადარი რეგიონის (აღმოსავლეთი ევროპის ქვეყნები) დონესთან შედარებით, ხოლო მომსახურების სექტორებში ვლინდება კონკურენტული უპირატესობის გაძლიერების ხელშემწყობი ფაქტორები, რომლებიც ეროვნულ (ლოკალურ) დონეზე მოქმედებს.

საქართველოსთვის სასარგებლო იქნება დაეყრდნოს ევროკავშირის წევრი ქვეყნების გამოცდილებას, რომლის მიხედვით ეკონომიკური ინტეგრაცია მიდის უფრო შორს, ვიდრე მხოლოდ თავისუფალი ვაჭრობაა და მოქნილი სპეციალიზაციით, დარგების რესტრუქტურაციითა და გლობალური ღირებულების ჯაჭვში ჩართვით არის განმტკიცებული. რადგან თვალსაჩინოა მომსახურების სექტორში კონკურენტული უპირატესობების არსებობა, მიზანშეწონილია ვაჭრობადი მომსახურების დარგების განვითარება, შესაბამისი ინფრასტრუქტურის ფორმირებითა და ევროკავშირის მარეგულირებელ სანდარტებთან დაახლოებით.

ლიტერატურა

1. ვეშაპიძე, შ., ჯამაგიძე, ლ., კერესელიძე, ლევან., ფუტყარაძე, რამაზ. (2025). საქართველოს სტრატეგიული პრიორიტეტები რეგიონულ ინტეგრაციაში გლობალური გამოწვევების ფონზე. *ჟ. „ახალი ეკონომისტი“*, №3 (78) 2025, Vol. 20, Issue 3
2. ჯამაგიძე, ლ. (2024). სამრეწველო სექტორის განვითარება ევროკავშირსა და წევრობის კანდიდატ ქვეყნებში. *„ეკონომისტი“*. ტომი XX, №3, 92-104

3. Baldwin, R. (2016). The great convergence: Information technology and the new globalization. Harvard University Press.
4. Landesmann, M. (2000). "Structural Change in the Transition Economies, 1989 to 1999," wiiw Research Reports 269, The Vienna Institute for International Economic Studies, wiiw.
5. Lekashvili, E. Jamagidze, L. (2022). Structural Transformation and Export Performance in Georgia: Is There a Need for the New Industrial Policy, Proceedings of the 2^d International scientific conference "Strategic planning and marketing in digital world", University of National and World Economy, Sofia (Bulgaria)
6. Neuss van, Leif (2019). The Drivers of Structural Change, Journal of Economic Surveys, Wiley Blackwell, vol. 33(1), pages 309-349, February
7. Stöllinger, R. (2016). Structural change and global value chains in the EU. *Empirica*, 43(4), 801-829. <https://doi.org/10.1007/s10663-016-9349-z>
8. Wacziarg, R., Welch, K. H. (2008). Trade liberalization and growth: New evidence. The World Bank Economic Review, 22(2), 187–231. <https://doi.org/10.1093/wber/lhn007>

The Role of Economic Integration in Structural Transformation

Lela Jamagidze, PhD

Associate Professor

Department of International Economics and Economic Thought History

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Annotation

The paper presents a comparative analysis of structural transformation indicators between Georgia and Eastern European EU member states, which, like Georgia, have a history of transition economies. Unlike Georgia, these countries experienced faster economic integration and structural change. Using Georgia as a case study, the paper examines the relationship between economic integration and structural transformation. The results indicate that Georgia lags behind EU countries in terms of structural transformation stages. The persistently low share of manufacturing in GDP points to weak sectoral performance compared to the levels observed in the Eastern European region, while the services sector exhibits factors that reinforce competitive advantages at the national (local) level. For Georgia, it would be beneficial to draw on the experience of EU member states, where economic integration goes beyond free trade and is reinforced by flexible specialization, sectoral restructuring, and integration into global value chains. Given the visible competitive advantages in the services sector, the development of tradable services – supported by appropriate infrastructure and alignment with EU regulatory standards – is particularly advisable.

Keywords: economic integration, structural transformation, Georgia, European Union

გამოცემაზე მუშაობდნენ ხათუთა ბადრიძე,
ლელა ნიკლაური და ნინო ებრაღიძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გამომცემლობა

თბილისი, 2026

0128 თბილისი, ილია ჭავჭავაძის გამზ. 1
1, Ilia Tchavtchavadze Ave., Tbilisi 0128
Tel 995(32) 225 04 84, 6284/6279
<https://www.tsu.ge/ka/publishing-house>

